Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

El publica Moss. Antoni M.ª Alcover per

per promoure i dur a cap la formació del Lèxich d'aquexa llengua

TOM IV

(1908-1909)

1909
Estampa de N'Amengual y Muntaner
CIUTAT DE MALLORCA

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[1]*

El centenari del rey En Jaume I (1-3)

Consola l'esperit veure com per totes les terres aont comandà aquest gran rey, ha pres el foch de l'entusiasme per celebrar el setè centenari de son naxement. Allà ont ha pres més aquest foch, naturalment, es a Catalunya, aont es més viu el sentiment de Pàtria, de la Pàtria qu'axamplà tant y tant aquell rey gloriosíssim y que la feu tant amunt, que la veren de tot lo mon, y fins el Gran-Kan de Tartària y el Soldà de Babilònia li rendiren homenatges. La ciutat de Montpeller y tot, entobiada p'el centralisme francès, cent voltes més fatal que l'espanyol, s'es recordada de qu'aquell *senyor* seu hi va néxer, dia dos de febrer l'any 1208, dins el casal *dels de Tornamira,* y ha celebrada gran festa, convidanthi y acudinthi gent de totes les terres catalanes. A Barcelona ja han comensat també y s'hi prepara cosa grossa: volen fer un monument digne del Conqueridor. Els Rdms. Srs. Bisbes dels territoris de llengua catalana han manat cantar *Te-Deums* solemnials el dia de l'Aniversari-Centenari, distingintse el de Mallorca per l'entusiasme am que hu ha pres, car publicà una lluminosa *Pastoral* en català y en castellà, manant que a

* T. IV. —Janer y febrer 1908. —N. 1.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

totes les esglèsies de la Diòcesi se celebràs el *Centenari* gloriós, y d'acort am l'Ilm. Capítol de Canonges resolgué celebrarlo a la Seu, y s'hi ha celebrat el dia de la Candelera amb una suntuosidat y solemnidat com poques vegades s'hi era vista. Celebrà de Pontifical, hi asistí el M. I. Sr. Governador Civil y l'Escm. Ajuntament y una gentada fora mida, cantant la Capella de la Seu, bax de l'entesa y esquisida direcció del seu Mestre, Mn. Antoni Josep Pont, una missa polifònica d'En Victòria, notabilíssima. Y feu el sermó en català Mn. Llorenç Riber, Catedràtich del Seminari, poeta lloretjat a n-els Jochs Florals de Barcelona, [2] Mallorca y altres bandes de Catalunya, que's dexà caure un sermó colossal, d'una eloquencia estupenda, tot un torrental de poesia, de sentiment de Fe y de Pàtria. —El capvespre, presidint el Sr. Bisbe, se cantaren matines solemnes, y a n-el moment d'entonar el *Te-Deum,* entrà l'Ajuntament y el Governador Civil amb el *penó del rey En Jaume,* que duyen dalt l'espal·la y tot enramellat, el Bal·le de Palma y els Bal·les de vint i cinch pobles de Mallorca (tots hi estaven convidats y vengueren tots els qui varen porer). Els-e reberen dos canonges, dos beneficiats y dos preveres acullits, y el dugueren dalt el presbiteri, alsantlo a la vista de tothom, y hi estigué fins acabada la funció solemnial. Dins el chor, ademés del clero catedral, hi havia el parroquial y comissions de totes les Ordes y Congregacions religioses, que ja hi havia cantades Matines, y llavò seguí el *Te-Deum,* cantant un verset de polifonia la Capella y un verset la clerecia y el poble, que omplia la grandiosa Basílica. Persones velles no l'havien vista tan plena may. Clergues y poble seguiren cantant *Laudes.* L'Himne y el càntich *Benedictus* cantaren alternant la polifonia de la Capella am clerecia y poble, essent d'un efecte imponent, grandiós, conmovedor, sublim. Després se va fer una processó am la Vera-Creu, que resultà solemníssima, presidida del Bisbe, Governador Civil, Ajuntament de Palma y Bal·les dels pobles, y alternava la polifonia de la Capella am clergues y poble, cantant el *Vexilla Regis.* Hi havia encesos els cinch grans llantoners d'electricidat y tota la il·luminació de les grans solemnidats a l'altar major, chor y capella de Trinidat, el santuari sublim del cap de la capella reyal,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aont cremaven dotze grandiosos ciris en memòria dels que feu encendre la reyna Na Maria de Montpeller, cada un amb el nom d'un Apóstol, per posar a l'infantó el nom del ciri que duraria més, y fonch el de Sant Jaume. Aquests ciris els-e donà el Bal·le del Reyal Patrimoni, Escm. D. Enric Sureda, en nom de la Reyal Família, com homenatge a n-el rey En Jaume. Se cantaren am tal solemnidat el *Te-Deum* y el *Benedictus* per lo que conta el metex *Conqueridor* dins la seua *Crònica* inmortal, que tot d'una de nat, sa mare el feu dur a l'esglèsia de Santa Maria, y s'esdevengué que, com le hi entraven, a n-el chor entonaven *Te-Deum,* sense qu'els clergues sabessen tal entrada. Fou una cosa que Deu va compondre. Llavò el dugueren a l'esglèsia de Sant Fermí, y va caure que, tot d'una d'entrar, entonaren els del chor el càntich *Benedictus Dominus Deus Israel.* De manera que fou una festa tota treta de la *Crònica* del metex Conqueridor. La partitura del *Te-Deum* y de l'Himne de Laudes eren del Mtre. Victòria, y no [3] les havien cantades del sigle XVI ensà; les del *Benedictus* y *Vexilla Regis* eren del Mestre de la Seu d'Oriola, del metex sigle, Ginés Pérez. Va resultar una festassa, com poques se'n hagin vistes a la Seu de Mallorca, que se'n hi fan de tan grosses. La gent en sortiren entusiasmadíssims.

Sobre tot, es estat un gros triumf per la nostra causa. El rey en Jaume fou el qui introduí l'us de la nostra llengua en els documents oficials, que eren abans en llatí; ell representa y personifica la nacionalidat catalana, que, a pesar de tots els *filisteus,* va sempre més quart crexent, y triunfarà de tot, venga lo que venga. ¡Vaja si triunfarà!

Que fos el sermò en català, negú que meresca atenció, hi trobà res que dir; moltíssims ho celebraren. Ara veurem si encara hi haurà filisteus tan curts de tey, que'n protestaràn. Si n'hi ha, pitjor per ells.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Estada dels cèltes a Catalunya (3-12)

[JOAN SEGURA]

Al Dr. Mossen Antoni M.ª Alcover.

Honorable senyor y amich. Cumplint la oferta, vinch a posar en ordre mes notes sobre'l celticisme català, preses de les obres *Restos de la declinación céltica y celtibérica, etc.,* del P. Fidel Fita, de la *Historia del Ampurdan* den Pella y Forgas y d'altres autors.

Extensió dels dominis dels cèltes: —23 anys després de la mort d'Alexandre Many «envers l'any 280 abans de Jesucrist... la llengua cèltica era la que dominave a Europa del centre y del Oèst; perque la raça cèltica era senyora de la major part de la península Ibèrica, de les illes Britàniques, del vastíssim territori que es avuy lo de la França del nort y del centre, de Bèlgica, Holanda, provincies occidentals y estats meridionals del imperi alemany y del imperi austriach casi tot... En les vores del Danubi en tot son curs, exceptant la part oriental de la rivera dreta, en les riveres del Rin, del alt Elba, del Tàmesis, del Sena, del Tajo y del Ebre la llengua dels dominadors, la que imperave, ere cèltica, ere l'idioma gal.» (D'Arbois de Jubainville: *Introduction a l'étude de la littérature celtique,* pag. 19 y 20, citat per Pella y Forgas, *Hist. del Ampurdan,* pag. 124 y 125.)

Entench per cèltes no sols els cèltes propiament dits, o sie els de la primera invasió que succehí o tengué lloch vuit o deu sigles abans de Jesucrist, si que també els gals, també de raça cèltica, vinguts en una segona invasió cèltica uns 300 anys abans de Jesucrist.

«A la era cèltica seguex la gala, caracterisada per la preponderancia del ferro... La espasa de bronze desaparex. La inhumació dels túmuls o [4] en plena terra substitueix a la inhumació en les estancies megalítiques (galeries, dòlmens).»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Es necesari absolutament ferne dels cèltes y dels gals *(galli)* dues rames distinctes. Los cèltes esmentats per Hecateu 500 anys abans de Jesucrist, que ocupaven en llur major partida les regions del ponent (de la Gàl·lia), son en realitat una antiga y poderosa raça, que, per algunes de ses tribus, de 500 a 600 anys abans de Jesucrist, prengué possessiò de les comarques de la alta Itàlia. Pero los gals, exits de les vores del Cher, del Allier y del Ròdane, no pogueren ocupar la Cisalpina abans del any 300 abans de Jesucrist.»

«Cèltes s'anomenen los pobles qu'habiten més amunt de Marsella, entre'ls Alps y'ls Pirineus: les poblacions situades més cap al nort son distinctes dels cèltes y de raça diferent.» Ço es, gals, afegex Mr. Bertran, comentant aquest darrer text, qu'es de Diodor de Sicília, qu'escrivía 50 anys abans de Jesucrist.

Los tres paragrafs aquí copiats son de Mr. Alexandre Bertran en ses *Notes de la Arqueología céltica y gala,* obra extractada en *Los esplendores de la fé,* del abat Moigno, tom. II, pag. 836, 849 y 851.

Llegits aquests texts a manera d'introducció, passem a estudiar lo que semblen petjades dels cèltes en la nostra catalana terra.

TER. —Parlant del riu portugués *Zézere,* diu lo P. fita, indicant la seva etimología: «Breton *ster,* (río). El Ter que pasa junto á Gerona se llamó *Tezer* en instrumentos de la Edad Media.» *(Restos de la declinacion cèltica, etc.,* en la revista *Ciencia Cristiana,* Juliol de 1878, pag. 123.)

La metexa etimología accepte Pella y Forgas, citant al P. Fita en sa obra *El Gerundense y la España primitiva,* pag. 57.

Lo text den Pella y Forgas es lo sigüent:

«De las tribus indo-europeas (cèltiques, segons l'autor) proviene, en lo que se refiere á los ríos que discurren por la tierra del Ampurdán, la palabra *Ter,* que en diplomas de la Edad Media se llamó *Tezer* y recuerda aquel río *Zézere* de la región gallega (en breton *ster* (rio). No otro origen tiene el llamarse *Cer* ó *Ser* un afluente del Fluvià: en la montaña (tocant a Ripoll) el *Teser,* y ser muy posible también el *Terri* en nuestra comarca.» (Hist. del Ampurdàn, pag. 121.)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

SER. —Plaume la etimología de *Ter* que'l P. Fita y en Pella y Forgas fan derivar del bretò *ster* (riu). Ab molta rahò en Pella y Forgas explique també pel bretò *ster* la etimología del *Ser.* Perque en los documents antichs los noms d'abdós rius son idèntichs. En un del any 977 lo *Ser* ser anomene *Tezer:* en altre de 978 se diu, referintse al metex riu «*Rivulus que dicunt Sesario.» (*Marca Hisp. colectiu 1005 y *Viaje literario* de Villanueva, tom. XV, pag. 259: cites del «Nomenclador Geogràfico-histórico de la prov. de Gerona», pag. 219.) Y'l *Ter* s'anomene *Tezer* en l'any 839, *Tecera* en 841, *Ticer* 1019 y *Tecer* en 1285. (Nomenclator citat, pag. 223.)

Note com la forma *Sesario* es filològicament idèntica a la del nom *Zezere* del esmentat riu português i galàich, la etimología del qual es lo bretó *ster,* segons lo P. Fita.

TERRI. —Es lo nom del riu que surt del estany de Banyoles, provincia de Girona. En Pella y Forgas li atribuex la metexa etimología que [5] al *Ter* y al *Ser,* si bé no s'atrevex a afirmarho resoltament: «es muy posible (que tingue la metexa etimología) también el *Terri* en nuestra comarca.»

Es més que possible; es més probable que no pas el *Ter* y'l *Ser.* Vetaquí, en prova, la forma antiga del nom *Terri:* «dono... sancto Stphano protomartyri coenobii Balneolas, cujus Ecclesia sita est in comitatu Bísuldunense, in caput Sterriae...» (Marca Hisp. col. 923, any 979, «cella sti. Andree super fluvium Sterriam.» (España Sagr. tom. 45, pag. 320, any 840.) ¿Quí no veu en aquests noms *Sterriae, Sterriam,* lo nom cèltich *ster* molt més pur y sencer que en *Ticer, Tezer?*

ESTERRI. —Al nort de la provincia de Lleida hi ha dos pobles de aquest nom, *Esterri d'Àneu* y *Esterri de Cardós,* situats abdós vora de sengles riuets, dels quals degueren pendre nom. S'hi veu ben clara la etimología bretona *ster,* com en l'esmentat *Sterria,* antich nom del Terri.

A Aragó, prop de Catalunya y paralel al Ribagorçana, que partex les dues regions, hi ha'l riu *Éssera,* que'l P. Fita esplíque tambè pel bretó *ster,* com *Ucero* y *Astura,* dihent qu'es provable que la *U* d'*U-cero* sie l'article. (Restos de la declinació cèltica, etc. pag. 134.). Es de notar que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

prop del Éssera aragonès hi ha'l poble de *Seyra,* que pot compararse ab lo nostre ríu *Ser,* y que podem creure que prengué nom del riu, com nostres dos *Esterris.*

Semble confirmar la veritat d'aquestes etimologíes lo fet de que en regions ocupades p'els cèltes, segons hem vist al principi, se troven noms de rius ben consemblants als aquí estudiats. Lo Danubi s'anomenave *Ister;* un afluent del metex riu, al regne de Baviera, entre Ratisbona y Passau, s'anomene *Iser;* altre *Iser* es un afluent del Elba a Bohèmia, prop de Praga. Los noms d'aquests *Isers* be poden compararse ab lo citat *Èsera.* A la alta Itàlia antiga trovam lo riu *Stura,* que pot compararse ab l'*Astura* dalt esmentat, y un *Ticinum,* afluents del *Padum* (ara Pò), podentse comparar *Ticinum* ab los esmentats *Tizer, Ticer,* noms del *Ter* y del *Ser,* com havem vist. També vora'l *Ticinum* hi ha una ciutat del metex nom.

ANYSTO. —Es l'antich nom de *la Muga,* un altre ríu ampurdanès, segons atribució den Pella y Forgas. (Hist. del Amp. pag. 128.)

AN es l'article cèltich, com veurèm desseguida. Segregant, donchs, d'AN-YSTO l'article, trovam altra volta lo nom ISTO, que'm semble una variant d'ISTER, y que sens dupte pot esplicarse, com los dalt explicats, p'el bretó *ster.* Lo nom ANYSTO es trove esmentat en *Ora maritima* de Fest Avienus.

Los Srs. Alsius y Pujol, autors del citat *Nomenclator geogràfich-històrich de la provincia de Gerona,* donen a la Muga lo nom de *Tichis* que cite Pomponi Mela. La pronunciació de *Tichis* es *Tikis.* Y com los grechs solíen mudar la *c* en *k,* com en *Cypsela,* qu'ells deyen *Kipsela,* lo nom *Tichis* pot esser equivalent a *Ticis* (o *Ticer*). Si axís es, com penso, vet aquí com la Muga, abans de dirse aquest nom, s'anomenaríe ab lo nom comú bretó de riu *ster,* açò es, *an-Isto o an-Ister* en los temps més antichs a que's referex Fest Avienus y més tart en los de Pomponi Mela, *Ticis o Tichis.* Sols la forma s'es alterada, la substancia es la metexa. Y veliaquí concordades les opinions dels Srs. Alsius y Pujol ab la den Pella y Forgas. [6]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquest nom *Tichis* fa vindre naturalment a la memoria lo del *Tech,* riu del vehí Vallespir, a l'altra banda dels nostres Pirineus, regió regonegudament cèltica, lo qual contribuex a abonar la etimología de *Tichs* explicada p'el bretó *Ster.*

Cal sempre tindre present, per evitar confusió, que *ster* ere nom comú de riu entre'ls cèltes, o millor, dins una de les branques dels cèltes; y que de nom *comú o general* haurà passat a esser nom *propi* de diversos rius, quant habent desaparegut d'aquesta terra aquells dialectes cèltichs s'ignorave lo significat original de la paraula *ster,* la qual, modificada diversament per influencies diverses aportades, se'ns presenta també ab formes diverses, conservant empero la substancia cèltica primitiva.

IBER (Ebre). —Diu lo P. Fita:

«Condado de Cantabria (Rioja). Su denominación peculiar provino *de aquella población sobre Logroño que dicen Cantabria,* como expresa otra escritura. Esta població se llamó *Cantabria* por estar *á canto* del *Ero,* Cf. wels *cant-aber,* bretón *gant-aber.»* (Restos de la declinación céltica, pag. 152, nota.)

Significat d'ABER en les llengues cèltiques, «ABER (en bretó signifique) *abra, puerto:* (en welsh) *confluyente,»* En nota: «Su significación primitiva fué la de *agua corriente,* como lo dan à entender los vocablos celto-hispanos AVARVS (rio Averio), Ιβηρος (Ebro), ABYRA PORTVS (Obre sobre el Tambre), y mil otros.» (Ibid. Nov. de 1878, pag. 323.)

Donchs lo P. Fita té per cèltich lo nom IBEROS (Ebro), explicantlo, a mon entendre, plausiblement, p'els dialectes cèltichs, welsh y bretó.

IBARS. —Es població d'Urgell que's distingex per tindre en son terme un estany, del qual degué pendre nom.

Tenim també l'*Ibars* de Noguera Ribagorçana, del cual degué pendre nom. Aquests dos noms, presos, l'un del riu o *aygua corrent,* y l'altre del estany, justifiquen lo doble significat de la paraula cèltica ABER, IBER, ço es, que primitivament, com diu lo P. Fita, significave *aygua corrent,* y despres *aygua estancada,* o *estauy, port, abra.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

IBORRA. —La matexa etimología d'ABER o IBER semble poderse assignar al nom del poble *Iborra,* prop de Torà y del riu Llobregat.

GARRONA. —*Araguen,* diu l'historiador Victor Ghebarth,[1] en dialecte gal signifique *aygua.* Al Pirineu aragonès, precisament al punt ahont la historia assenyale l'orígen del reyne d'Aragó, hi trovam lo riu *Aragon,* que podrie haver donat nom al naxent reyne, com l'*Iber,* segons havem vist, lo donà a Cantabria.

Fàcil es veure en la paraula gala o celto-gala ARAGUEN la etimología d'ARAGON.

Mes, en ARAGON se veu lo nom del riu *Garona* (que naxent en el pla de Beret, travesse tota la vall d'Aran), ab lleus modificacions fàcils d'explicar y de purificar.

La influencia francesa pot haver fet femení el *Garona,* com fan femenins los francesos molts de llurs que'ls catalans y castellans y [7] aragonesos fem masculins. Fent femení ARAGON tindrem ARAGONA. Una fàcil metàtesis, lo cambi de lloch de R y G nos donarà AGARONA. Ab un cambi semblant los castellans han fet *murciélago* de *murciégalo,* qu'es com haurie d'esser, segons la etimología de la Academia, que'l fa derivar de *mus ceculus.* La desaparició de la A inicial es frequentíssima. D'ahont resulta AGARONA, GARONA.

Contribuexen a abonar aquesta etimología amés del citat riu *Aragon,* los dos afluents de Éssera nomenats *Garona y Garoneta.* Perque la abundancia de noms *propis* d'una matexa etimología fa mes verosímil, qu'en altre temps aquell nom ere *comú,* com efectivament ho ere *araguen (aygue),* segons Ghebarth.

Per pura curiositat, y sens donarhi importancia, vull notar com lo nom ARAGON llegit al revés diu NOGARA, es dir quasi lo nom dels dos NOGUERES, Pallaresa y Ribagorçana. Tenim també lo petit riu ANGUERA, afluent del Francolí, y aquest se pot comparar molt bé ab NOGUERA, ab qui semble tenir parentiu ¿Serie ANGUERA una trasformació del ARAGUEN

[1] Nota (a) de l'original: Hist. de España, tom. I, pag. 31, nota 7.ª, edició 1864.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

precedit del artigle AN? ¿Serie NOGUERA una modificació d'ANGUERA? Qu'ho estudien los dòctes.

TONON. —Es lo nom que Fest Avienus done al estany de Castelló d'Empúries. L'antich català té'l nom *tona,* que vol dir *bóta:* ab igual significat los francesos tenen *tonne;* l'antich alemany, lo suèch y l'islandès tenen *tunna;* lo saxò *tunne;* l'inglès *tun;* lo castellà *tonel:* pero l'irlandès y'l gaèlich tenen *tonna, tunna* y l'armòrich *tynell.* Los tres darrers, ço es, l'irlandès, lo gaèlich y l'armòrich son dialectes cèltichs: los demés semblen de procedencia gòtica. ¿Per quins hem d'optar? Es Fest Avienus qui'ns done lo nom TONON, y com en lo temps dels documents qu'aprofita per escriure sa obra, no porem pensar ab goths a Catalunya, perque tardaren molts sigles a venirhi, cal optar per l'origen cèltich de TONON.

Confirmen aquest orígen lo nom de la població *Thonon,* situada a la vore del llach Leman, lo de Ginebra; com també lo llach *Thun* ab la corresponent població del metex nom a Suïssa, cantó de Berna, puis que devia esser cèltich, segons D'Arbois de Jubainville.

En Pella y Forgas (Hist. del Ampurdàn, pag. 70) parle d'una cova de Solius nomenada *Tuna.* En la matexa provincia de Girona recordo unes coves dites *Tunes, es-Tunes* o *ces-Tunes* y altres dites *ces-faluques,*[2] corrupció de *esplugues,*[3] del llatí *espelunca.*[4]

ANCOSA. —Al cap nort de la provincia de Tarragona, a una hora del santuari de Sant Magí de Brufaganya, hi ha la plana d'*Ancosa,* ahont hi ha una bella cova, la qual, explorada per l'autor del present escrit en companya de son nebot Rnt. Esteve Puig, nos donà testos de ceràmica [8] de la més primitiva y ademés d'altres de més moderna, un bell fragment de ceràmica emporitana, idèntich p'el color, pasta, forma y

---

[2] Nota (1) de l'original: Aquest mot *faluca* a Mallorca s'aplica despectivament a les dones: v. gr. *Sempre han de veure sa* FALUCA *a's mitx!* Per expressar que sempre fa nosa. –N. de la Red.

[3] Nota (2) de l'original: No veym com *maluca* puga esser corrupció d'*espluga.* Convendria donar la demostració. Axò de les *corrupcions* es un sistema anticientífich y desastrós. Si ell valia, qualsevol seria trempat per treure etimologies. —N. de id.

[4] Nota (3) de l'original: Devora Vic hi ha *Sant Andreu de* TONA. —N. de id.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dibuixos, als trovats a Empúries y publicats per en Pella y Forgas en sa citada obra, pag. 237 y 245, n.º I.

Ademés d'aquesta ceràmica, que acuse la estada en aquella cova d'una raça antiquísima y d'altres no tan antigües, se troven per allí destrals de pedra pulida. Quatre ne vegerem a ca'l Gomar de la Vall, sens contar altres que's guarden a altres masíes, y altres procedents d'aquells indrets, que té mossen Esteve Puig en son museu. No lluny de la cova y d'alguna altra vehina hi ha ca'l *Esplugues,* paraula que, com hem dit, vol dir *coves.*

Parlant d'aquest *Ancosa,* diu lo P. Fita:

«El artículo (cèltich) *an* se descubre asimísmo en la escritura del conde de Barcelona D. Ramon Berenguer IV (13 Julio de 1153) (en Villanueva, *Viaje literario,* tom. XX, pag. 230, cf. 135) por la cual otorga al monasterio de Valldaura, trasladado poco después á Santas Creus *ipsam speluncam de* ANCOSA *cum omnibus terminis et pertinentiis suis.* Sinónimos de *Ancosa,* vocablo antiquísimo celto-catalàn, son el erse *an-côs,* irlandés *an-cuas,* welsh *y-cwys,* bretón *ar-kuz* (la cueva)» (Restos de la declinación céltica, Maig de 1879, pag. 195.)

Donchs si *an* es l'article cèltic en AN-COSA, també ho deu esser en AN-YSTO, lleu modificacio d'AN-ISTER, ahont se veu ben clar lo nom comú cèltich-bretó de riu, STER.

ADARÒ, DARÓ, RIDAURA. -«Paréceme que basta echar una mirada al mapa geogràfico del N. E. del Principado para hallar huellas impresas y patentes de las tribus indo-europeas, quienes *hablando idiomas célticos* aquí estuvieron. Agrupo las siguientes palabras: *Aro, Daró, Adaró, Ridaura, Tordera.* Después que en celta-breton *Darí* y *Dauré,* que algunas veces se pronuncia *Daró,* y significa «baja marea» y *Daeron, Daron,* que equivale à «làgrimas, llanto», indican de una manera clara el orígen de la formación de estos nombres, se comprende que los celtas, que usaban la sílaba *dour* como indicación de *rio,* la aplicaran á tan diferentes nombres de nuestra comarca. De la misma manera que en los altos Pirineos dieron el nombre al *Adour* (hoy el rio Dora) y el Dordoña al Duero en España, al

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Darius, Duria en Italia y al *Dorus,* Doyer en Inglaterra. —No por pura coincidencia el *Dora* de los Pirineos se llamó *Aderu,* así como el *Daró,* que pasa por la Bisbal y desagua en la playa de Pals, se llamó *Adaró* hasta este mismo siglo y aún continúa llamándose con este nombre en algunos documentos.» Y en prova cite «in rivo Adaron» del *Viaje literario* de Villanueva, tom. XIII, ap. VIII. (Pella y Forgas, ibid., pàg. 121.)

Lo fonament d'aquestes etimologíes està en la paraula cèltica *dour,* que, segons Pella y Forgas, vol dir *riu,* y en la abundancia de noms similars (Adour, Durius, Duria, Dorus) en regions tingudes per cèltiques. Açò s'avé ab lo que diu Victor Ghebarth: «Durius (rio) se explica por *Dur* (pronuncia *Dour),* céltico ó bretón *agua.»* (Hist. de España, tom I, pag. 25, nota.)

Admetent tal explicació, per mi bona, *Ridaura* serà compost de [9] *Riu-Daura,* ço es, juntant lo nom comú de *riu* ab lo propi *Daura,* que encara que comú en son principi, passa a esser propi, com tants altres noms comuns antichs qu'han passat a esser propis quan, extinguida en lo país la llengua de que formaren part, s'ignorave la significació primitiva, com ha passat ab los nous del *Ter, Ser, Terri, Ancosa,* etc.

PIRENE, PIRINEUS. —«*Pirene* sería un nombre bárbaro que los griegos habrían introducido en su lengua dándole forma armoniosa; sería en su orígen céltico y aun en este idioma común, pues se aplicaba á las altas montañas y cumbres, de manera que tambien se halla nombre parecido en los Alpes.» (Pella y Forgas, ibid, pag. 138.) Cite a Roger, *Ethnogenie gauloise: Glossaire gaulois,* París, pag. 394.

La explicació den Pella y Forgas s'avé aquí també ab la den Ghebarth, que diu: «*Pyrenaei. —Pir, Bir, Ber* en lengua gala significa *flecha, punta, altura, cima:* el plural es *Birennon.»* (Hist. de Esp. tom I, pag. 53.) Es evident lo parentiu del plural *Birennon* ab *Pirineus.*

Velíaquí mes pobres notes sobre'l celticisme català. Jo hi crech, en virtut d'aquets noms topogràfichs aquí explicats y qu'estim com petjades de la raça cèltica, que per aquí deu haver fet estada, especialment en tota la regió nort del nostre Principat. Jo crech q'un estudi complet dels noms

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

topogràfichs que contenen los vocabularis dels dialectes cèltichs esmentats, axí com fins ara no'ns ha donat quasi sino noms de rius, nos en donaríe d'altres que tal vegada'ns serviríen per explicar la topografía nostra, tot donantnos noves petjades y noves proves de la estada aquí dels celtes.

No vull acabar sens dir quelcom sobre'l nom *Treser,* que En Pella y Forgas pose entre'ls procedents del cèltich *ster* y sobre'l *Tordera,* que pose entre'ls procedents del cèltich *dour.* A mon parer, un y altre son noms personals ben declarats, com vaig a demostrar.

1r Tenim a Catalunya una pila de rius o riveres que prenen nom dels pobles d'ahont venen o procedexen. Prova: tenim los rius o riveres anomenats Tordell, Coaner, Saldés, Marlís, Caldera, tots afluents del Llobregat (província de Barcelona), y tenim los pobles del meteix nom, *Tordell, Coaner, Saldés, Marlés, Calders,* d'ahon procedexen o venen los rius respectius. Tenim lo riu Rajadell, procedent del poble del meteix nom; lo Cardoner, procedent de Cardona; lo riu Foix, procedent del poble Foix; lo Marmellà, Monjos, Ciurana, procedents dels pobles d'aquest nom. Açò es un fet, y per comprovarho no hi ha més que mirar lo mapa, per veure com aquets rius o rieres passen p'els pobles del nom respectiu.

2n Tenim a Catalunya (y hi ha per tot arreu fora de la nostra terra) una multitut de pobles que tenen nom originariament personal, com per exemple, Cornellà, Cornellana *(Cornelianus, Corneliana),* Crespià *(Crispianus)* Vallirana *(Valeriana),* Servià *(Servianus),* Linyola *(Lineola,* diminutiu de *Lina,* femení de *Linus),* Polinyà *(Paulinianus,* de *Paulus),* Bresca *(Prisca),* Clariana (de *Clarus),* Frontanyà (de *Fronto, Frontinus, Frontinianus),* Ascó (d'*Asconius).* Trovo un *Asconius Pedanius,* y altres, una part dels quals expliquí en altres temps en la *Veu del Montserrat.* Lo maleguanyat Dr. Balari, que en sos primers trevalls etimològichs rebutjave [10] sistematicament los noms personals per explicar los de poble, vensut per la propia evidencia que li posà als ulls sa grandíssima erudició documental, en sa darrera y més important obra *Orígenes históricos de Cataluña,* adopta finalment lo sistema d'interpretar los noms

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de pobles y altres topogràfichs empleanthi los antichs noms personals, explicant un centenar d'aquells per aquésts (noms personals). Y encare no'n fa prou: encare vol explicar per noms propiament topogràfichs, com los de *Sabadell, Llobera* y altres, que s'expliquen molt més satisfactoriament per noms personals.[5]

3r Donchs aquells rius que tenen nom del poble d'ahont procedexen, si aquest poble s'ensopegue a tenir nom personal, com molts altres lo tenen, com havem vist, aquells rius, dich, tindràn per consequencia un nom personal.

4t Trovam alguns rius que tenen evidentment un nom personal y no trovam per aquells indrets ahont discorre'l riu cap poble que tingue lo metex nom que'l riu. ¿Com es, donchs, en tal cas, que'l riu tingue llavors un nom de persona? Jo crech que si no hi ha ara tal poble, deu haver existit y ab lo temps haurà desaparegut, com conste la desaparició d'altres pobles. Mes tampoch es necessari un ver poble per donar nom a un riu; baste que sie un terme, una gran propietat rural, una important masía, que tinguen notorietat en la comarca y ensemps que sien coneguts ab un nom personal, ço es, per exemple, lo nom del propietari primitiu. Jo no veig cap altra vía per la qual un riu hage près nom de persona. Jo no veig medi rahonable per lo qual s'hage pogut aplicar *directament* a un riu un nom de persona.

Lo verossímil, rahonable y fins històrich es, que quan los comtes de Barcelona durant la reconquista veyen un lloch estratègich ahont convenie fer un castell per la defensa del país, procuraven que s'hi construís, encomenant la defensa y guarda a un de llurs guerres, qu'era fet senyor d'aquell castell y d'un gran tros de territori al seu entorn, ahont los pagesos, que convidaven ab privilegis y furs, feyen llurs pobres cases, cultivant per viure la terra d'aquell terme que se'ls hi senyalave. ¿Y què cosa més avinent, més clara y més pròpia que donar al castell lo nom del

[5] Nota (a) de l'original: *Llobera* es lo nom personal romà *Luparia,* qu'aparex en les actes de St. Torquat y companys; y *Sabadell* es nom personal près del dissapte, com *Llunell, Martell, Novell, Vendrell, Minguell* son presos d'altres dies de la setmana, y ara uns noms de casa y altres noms de poble.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

seu senyor, per conseguent un nom personal, nom que feyen extensiu al poble que's formave a l'ombra del metex castell?

Y quan més tart los pagesos s'establiren més lluny del castell, perque no hi havia temor de les invasions dels alarbs, sens dupte que algunes de llurs masies foren lo núcleu ó centre ó principi d'una població, que oferie moltes ventatges per sa situació en terra plana, més que la primitiva construida a alguna altura. En aquest cas ere també facil que la població nova del pla s'anomenàs ab lo nom del amo de la primera masía. Veliaquí perque molts pobles tenen nom de persona, mentres molts altres tenen noms propiament topogràfichs, com *Valls, Pujalt, Montagut;* y [11] altres finalment tenen noms de construccions, com *Palau, Palou (Palatiolus), Castelló, Castellet, Parets, Corts.*

Tenim rius que duhen nom personal: tals son lo *Balira,* anomenat antiguament *Valeria* en document del any 964 (Marca Hisp. colectiu 884), nom personal ben conegut, de niçaga romana; *Gayà,* derivat de *Gayus,* igualment romà, conegut y que consta ademés en una inscripció que'ns done Hübner (n.º 1070) L. TITINIVS GAIVS; de *Gaius* derive *Gaianuts,* com de *Marcius, Lucius* deriven *Marcianus, Lucianus:* lo riu *Siò,* també nom personal » *Et ego Sion et uxor mea Ranosinda,* (Marca Hisp. App. XXXVII, any 878): lo riu *Onyà* que passe per Girona, nom personal: «*et ipsum alodem qui fuit de Uniano Presbytero,* (Ibid. colectiu 871, any 957): lo riu *Francolí* del qual diu Balari, «*debe su nombre de origen personal al de la spelunca francolini...*» (Orígenes hist. de Cat., pag. 20): lo riu *Ricardell* diminutiu de *Ricart*,[6] finalment los rius *Tordell,* afluent de Llobregat de la província de Barcelona, lo *Tordera* y'l *Fresser.*

Tenim lo nom personal *Turdus,* romà, que'ns dona Boldetti *(Cementiris romans.* n.º 400, en Martigny, *Dictionn. des Antiquités eccles, art.* NOMS), del qual vé lo nostre nom de casa *Tórt,* lo nom del *Tordell,* diminutiu del anterior y'l nom del poble de *Tordera,* del qual degué pendre'l seu lo riu que d'alli vé.

---

[6] Nota (a) de l'original: Lo Ricardell es un afluent del Llobregat, de la província de Girona, prop de Figueres.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La forma del nom *Tordera,* en llatí *Turdaria,* es la metexa que aparex en los noms personals similars (en la forma) *Luparia,* derivat del nom personal romà *Lupus; Januarius,* derivat de *Janus; Pinarius,* nom personal derivat de *Pinus; Caesarius,* derivat de *Caesar; Pulcheria,* derivat de *Pulcher.* Descomponent aquests noms, se veu que son formats del nom primitiu, ab la afegidura del afix *-ari* ò *-eri.* Donchs, axís com encara que no'ls trovàssem usats com a noms personals los noms *Joanet, Ramonet, Perich,* sabent que *Joan, Ramon, Pere* son noms personals, podríem afirmar que ho son també *Joanet, Ramonell, Perich* en forsa de la lley dels derivats catalans; axí metex, sabent que *Turdus* ere un nom personal romà, podem afirmar que ho es també *Turdaria,* en català *Tordera.* Donchs podem afirmar que'l riu *Tordera* porte un nom personal, segurament procedent del poble del metex nom; com altres rius porten lo metex nom del poble d'ahont venen ó per ahont passen. A mon entendre, aquesta explicació es perfecta. Y encara satisfà més, si's té present que'ls romans aplicaven a persones alguns noms d'animals, com *Lupus, Leo, Aquila, Ursus, Asinius, Porcius* (de *Porcus)* etc.; y encara que la forma dels noms personals, composta ab lo sufix *-ari, -eri* ere poch usada, no hi ha res; baste que s'usàs poch ó molt, com conste que efectivament s'usave, com veyem en los citats y coneguts *Luparia, Caesarius,* etc.

FRESER. Lo nom antich d'aquest riu es *Freder.* (Marca Hisp. Append. LXXIV, any 941.) Trovo lo nom personal *Frederius* (Ibid. App. XVIII, any 845) y *Fredero,* (Ibid. App. CXII, any 973) evidentment idèntichs al dit riu *Freder,* sens més diferencia que la llatinisació del nom, segons costum [12] de la època, en la qual los noms catalans eren escrits en forma llatina en los documents escrits en llatí.

En alguns documents de la Marca Hisp., en lloch de *Freder,* s'escriu *Febrer y Freber,* segurament per error del copiant.

Lo Dr. Balari, explicant molt bé lo nom del poble *Vilafreser,* equivalent a *Vila den Freser,* diu: «Vilafreser es un lugar de la misma provincia (de Gerona), cuyo nombre aparece escrito en el año 1017, *Villa Frader* (Marca Hisp. colectiu 1000), pero su forma genuina es la de *Villa*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Fredarius, que se lee en un documento del año 1214 (Esp. Sagr. tom. 44, pàg. 260). Este nombre es personal. En una escritura del año 918 se encuentra un *Fredario vicecomite* (Hist. del Languedoc, I, pàg. 710.)» (Oríg. Hist. de Cataluña, pàg. 18.)

Donchs lo nom del riu *Freser* es personal, y, segons la teoria més amunt explicada, degué venirli al riu per procedir d'un poble, masia ó gran propietat que en llur principi eren d'un propietari anomenat *Freder.*

Veliaquí, honorable amich, lo que li prometí respecte del celticisme a Catalunya, y per torna, l'explicació d'altres noms topogràfichs, que'ns ha exit al pas, tot volent explicar los cèltichs. Jo tindríe pler en que mes explicacions satisfessen a vosté completament. Mes encara que no'l satisfacen, no sols té ampla llivertat per contradirles, si que també en aquest cas y en tots pot contar ab la més gran estimació y coral afecte de s. s. afm.

JOAN SEGURA, PBRE.

Una carta de P. Mac-Erlean (12-13)

Es un jesuita irlandès, notable celtista, que va estar a la Santa Cova de Manresa devers un any, y se va entusiasmar amb el català, y el va aprendre, y hi lletgex de correguda. Sabent axò dels diferents PP. Jesuites qu'estigueren amb ell, li vàrem escriure, demanantli el seu parer sobre l'element celta que hi puga haver dins el català y si'ls celtes habitaren Catalunya, y mos contestà am la següent carta llatina:

Milltown Park. –Dublin,

23.º jan. 1907.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

RME. DNE.[7]

Cartulam tuam benevolam accepi, et cum ea totam istam collectionem *del Bolletí,* quam satis laudare aut aestimare non valeo, praesertim vero ultimam istam sectionem, qua *Obra del Congrès* continetur. Ut tu quoque videre possis, quomodo nos pro lingua nostra luctemus, ultimi congressus litterarii nostri ad te mitto. [13] Ad duplicem quaestionem tuam nunc me verto, et quoad primam, dico plura vestigia celtica mea sententia non esse in lingua Cathalaunica expectanda quam in ceteris neolatinis: scil. nonnulla vocabula hic et ibi ex lingua celtica originem ducere. Quantum exinde pariter mutationes quaedam consonantium, syllabarum abbreviationes et syntaxis et idiotismi possint explicari, vereor ne in hac re adhuc in limine philologia haereat. Quoad 2.dam quaestionem, nimirum num Celtae antiquitus Cathalauniam inhabitarent, meo iudicio sine dubio affirmandum est. De tota ocupatione

---

[7] Nota (1) de l'original: Perque desgraciadament no son gayre, fora dels capellans, els qu'entenguen el llatí, donam aquí derrera una versió catalana:

Milltown Park. Dublin,
23 Janer, 1907.

Reverent senyor, vatx rebre la vostra estimada postal y tota la col·lecció del BOLLETÍ que no puch alabar y estimar axí com cal, sobre tot la derrera secció qu'inclou l'*Obra del Congrés.* Perque vejeu també de quina manera nosaltres lluytam per la llengua nostra, vos enviy el nostre derrer congrés literari. Referent a les dues consultes que'm feys, contest en quant a la primera que, a n-el meu entendre, no hi ha qu'esperar més vestigis de la llengua celta dins la catalana que dins les altres neollatines; això es, que qualque paraula ensà y enllà prové del celta. En quant a que amb això se puguen esplicar algunes tramudanses de consonants, abreviacions de sílabes, la sintacsis y els idiotismes, crech que la filología encara's trobà a n-el llindar del portal; no hi es entrada. Respecte de lo altre que'm demanau, això es, si crech que'els celtes antigament habitaren Catalunya, a n-el meu entendre, cal afirmarho [14] sens dubte. De l'ocupació de tota Espanya de part dels Celtes, poríeu consultar am profit algunes obres de Mr. d'Arbois de Jubainville (París), el sumari de les quals trobareu dins l'opuscle del metex, *Les Celtes,* París, 1905. Si hu lletgiu, veureu, si mal no m'err, que Mr. Jubainville apoquex y restreny l'influència celta, y encareix y eczagera la ligústica. Si cercau vestigis celtes dins els noms de lloch y de persona, consultau l'obra de Holder (L[e]ipzig, segons crech), que s'anomena *Alt-Keltischer Sprachschatz,* un'obra verament insuperable y indispensable a tot filòlech, car conté tots els noms celtes que's lliguen dins els autors grechs y llatins, profans y eglesiàstichs y que's troben dins les inscripcions antigues y cartularis de l'edat mitja. Es publicat y pot adquirirse per fascicles, y, enque no estiga acabat, ja no s'hi falta gayre; arriba fins a la U. —Si tench un moment buyt y la meua imperícia en la llengua catalana m'ho consent, escriuré qualque cosa d'aqueix Congrés de Barcelona; y si hi escrich, crech que rebreu benèvolament l'eczemplar que us enviaré. Per lo demés, grans mercès, revent senyor, de la col·leció del *Bolletí.* Am Deu siau.

Joan Mac Erlean.

Rdm. D. Antoni Maria Alcover— Palma de Mallorca.]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Celtica Hispaniae, non sine profectu consulere posses varia a M. d'Arbois de Jubainville (Paris) scripta, quorum summarium in opusculo eiusdem auctoris «Les Celtes», Paris, 1905, invenies. Legenti autem patebit ni fallor M. de Jubainville celticam minuere influentiam, augere vero atque exaggerare ligusticam. Quodsi Celtarum vestigia prisca in nominibus locorum personarumque quaeris, consule opus M. Holder (Leipzig, ut puto) cui titulus: «Alt-kelticher Sprachschatz» opus sane insuperabile et philologis indispensabile; continet enim omnia celtica nomina quae apud auctores graecos et latinos, profanos et ecclesiasticos leguntur, quaeque aut in inscriptionibus antiquis aut in chartulariis medii aevi inveniuntur. Editum et emendum est secundum fasciculos, et licet nondum perfectum, tamen iam fere ad finem scil. usque ad litteram *U* pervenit. Si otium mihi suppetat, et si imperitia mea in lingua Cathalaunica non me deterreat, scribam nonnihil de Congressu isto Barchinonensi; quod si scribam, scito te exemplar pro tua bonitate certo accepturum esse.

Ceterum gratias quam maxime tibi ago, Rme. Dne. pro *el Bolletí.*

Vale in Christo.

Joannes Mac Erlean, S. J.

Rmo. Dno. Antonio Maria Alcover. –Palma de Mallorca. [14]

Calendari per l'any 1908 (14)

Mos n'ha enviat un, per penjar a la paret, ben enginyós y pràctich, el nostre benvolgut amich, d'Igualada, En Pere Botet, amb un gravat a la ploma, de la batalla del Bruc. N'hi feym grans mercès, y el recomanam de cor.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Nous confrares (14)

Son una partida qu'han comparegut a la nostra Redacció:

RENAIXEMENT, *setmanari valencianista*, de València, orgue dels regionalistes d'allà, defensor de la nostra llengua y amich de Catalunya.

RESSÒ DE L'AVIOR, *setmanari tradicionalista,* de Mataró.

TRABALL, *revista mensual de literatura, art y ciències,* de Figueres.

BOLETIN DE HISTORIA Y GEOGRAFÍA DEL BAJO ARAGÓN, de Calaceit (província de Terol), bimensual.

EL FLUVIÀ, setmanari, d'Olot.

Am tots establim de bon gust el canvi y els-e desitjam llarga vida y bona sort.

Com estam de feyna feta (14-15)

Durant l'any 1907, no hem donat conte de *colaboradors que tenen poca sòn,* perque'l BOLLETÍ només es sortit dues vegades, y [15] sempre som anats curtetjant d'espay, y cap vegada es caygut bé posar aquella *taula d'honor;* la publicam a n-el present nombre. No es tan llarga com la dels altres anys, y cal que s'hi ficsin els nostres amichs y que's desxondesquen de casta forta y s'espolsin la sòn y la vessa, de rèl. ¿Com estam aquí? Pot passar per una vegada, pero no hauria de tornar succeir, si no volem fer un paper trist devant la Pàtria y devant les nostres conciències. ¡A fer feyna lecsicogràfica falta gent! Merexeríem que mos tirassen fanch per la cara, si romaníem espantats, com el blat de l'any tretze, y mos poríen enflocar allò de l'Evangeli...: *caepit aedificare, et non potuit consummare.*

En tot aquest any passat, am les cèdules que mos han enviades hem omplit un calax y mitx, (unes 40.000) de la calaxera. Ara'n tenim *dotze y*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mitx de plens. En falten a omplir encara *vint y mitx.* ¡Figurauvos si n'hi ha encara de camp per còrrer! ¡Hala idò, fills de la Pàtria, fora sòn!!!

Les cartes rebudes, de coses del *Diccionari, Bolletí y Congrés,* pujen a *300*, qu'hem contestades oportunament casi sempre, axó es, mentres les feynes mos ho han permés. Lo que hi ha, que devegades no mos queda temps per la mitat de coses que voldríem y heuríem de fer.

Nosaltres mos sentim am més coratge que may, per dur endavant l'*Obra del Diccionari.* ¿Y vosaltres, colaboradors de la metexa?

Contestau amb obres, no am promeses de paraula, qu'el vent se'n du.

El «Manual de fonética catalana» del Dr. Schädel (15)

Fa via. Mos escriu l'autor, am data de 20 de janer, que ja'l té llest, y qu'ara en fa la versió catalana, y que tot d'una els caxistes el pendràn a llur conte.

¡Deu ho fassa, qu'aviat mos ne poguem aprofitar tots, que prou ho hem mester!

Col·laboradors qui tenen poca son (15-16)

Lo M. R. Fr. Lluís Fullana, franciscà, Provincial de València, ha replegades 2.000 paraules més (ja mos n'ha enviades [16] 1.000); —En Josep Arqués y Arrufat, de les Borges Blanques, ha omplides més de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1,000 cèdules de bell nou; —En Guillem Femenies, seminarista de Mallorca, 1.290; —Mn. Josep Grau, Vicari de Vimbodí, més de 3.000, —N'Antoni Griera, seminarista, de Sant Bartomeu del Grau, 1.300; —En Pere Pujol, seminarista, de Ribes, 1.550; —Mn. Joaquim Garcia, Rector del Seminari de Saragossa, 3.000; —Mn. Josep Vendrell, de Cardona, 2.000; —En Joan Riutort, de Petra (Mallorca), 1.000.

Obres catalanes escullides per ferhi cèdules (16)

284. *Lateinisch-romanisches Wörterbuch* von G. Körting: En Narcís Prim de Bordils.
285. *Proposició del rey En Martí en les corts de Perpinyà,* l'any 1406. —En Josep Fabregat, de Barcelona.
286. *Lo fill del Seneschal de Egipte*. —En Josep Fabregat, de Barcelona.
287. *Lo cavaller de Pons de Menaguera*. —En Josep Fabregat, de Barcelona.
288. *La història de la filla de l'Emperador Constantí*. —En Josep Fabregat, de Barcelona.
289. *Cançoner de Nadal.* —En Josep Fabregat, de Barcelona.

¡Hi ha nacionalitats llingüístiques més petites que la catalana! (16)

Y no importa sortir d'Europa per trobarne.

El Pla de Bages, *de Manresa*, de 19 de novembre de 1906, posa, bax del títol de *La Llengua Pròpia*, un comentari molt saborós a l'estudi que presentà a n-el *Congrès* Mn. Joan Aguiló, de Manacor, sobre *fronteres de*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la llengua catalana y estadística dels qui parlen català, estenentse en consideracions molt avengudes y feridores. Segons les clarícies de la metexa estadística oficial, resulta de l'estudi de Mn. Aguiló que hi ha qui parlen català 3.831.966 ànimes; y l'articulista pren pèu d'això per dir lo següent:

«Aquesta estadística de la nostra nacionalitat llenguística, no es pas de les que aboquin més pòc contingent d'habitants dins de l'Europa; n'hi ha d'altres que no arriben a tant. Vègin sinó les estadístiques de les nacionalitats grega, noruega, danesa, flamènc-bèlga, sèrvia y búlgara, publicades d'en Casas Carbó, en son hermós treball «Catalunya trilingüe». La grega te 2.217.000 d'habitants; la noruega 1.988.674; la danesa 2.152.205; la flamenc-bèlga 2.659.900; la sèrvia 2.161.961; la búlgara 2.205.905.» [17]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1908

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[17][*]

Escorcolls dialectals (17-24)

I. Regions del Segre.

El nostre bon amich y fervent colaborador En Josep Faus, notari de Guissona, ens envià aquest any passat (18 janer) les següents observacions, que fins avuy no hem pogudes publicar:

A) «Observo que la gent d'aquesta terra use el prefics *ẹ* = a en moltes, moltíssimes paraules que no la tenen en la seua radical o arrel llatina, y que per tant no la tenen dins el llenguatge lliterari ni en la major part dels dialectes vulgars. Aixís diuhen, *ẹmoskẹ* (mosca) *ẹvespẹ* (vespa), *ẹnɔw* (nòu), *ẹn[o]wé* (noguer), *ẹrrifà* (rifar), *ẹsità* (citar), *ẹprivar* (privar) etc. Això en aquests paratges ja vé de lluny. Aquest estiu passat vaig anar un dia a Sant Ramon de Portell, poble situat en plena Segarra, a unes dues hores d'aquesta vila, hont va nàixer Sant Ramon Nonat, guardantse ses relliquies en un famós temple o santuari, edificat dins el convent que allí hi ha de frares Mercedaris. En una de les sales, penjats

[*] T. IV. —Mars, 1908. —N. 2.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de les parets, hi ha molts *ex-votos,* y entre ells recordo n'hi ha un d'un canonge de Guissona, d'últims del sigle XVII y diu que dit Canonge, invocant Sant Ramon Nonat, se salvà miraculosament en una batalla donada en Cornellà de Llobregat, entre les tropes de Felip IV y Lluís XIV de França en ocasió que's trovava *asitiada* (sitiada) la ciutat de Barcelona p'els Francesos.

B) »Un'altra prefics s'usa bastant en el dialecte d'aquesta encontrada. Es el prefics *ẹn* que davant de llavial esdevé *ẹm*. Atesa la fonètica especial d'aquesta terra, vulgarment per la gent indocta en gramàtica catalana, solen escriures *an* y *am.* Aixís diuhen *ẹnkɔrdẹ* (corda)*, ẹnʒɛrrẹ* (gerra)*, ẹnkẹrẹnat* (carenat)*, ẹmbẹntà's* (vantarse)*,* etc. Aquest prefics me sembla es el mateix d'*ẹnkontorn,* [18] *ẹntorn* y altres paraules d'us general i lliterari. També's trova en *ẹmbẹlum ẹmbolum* (volum), mot usat segons crech en dialecte barceloní y altres. En la topografía del país se trova a cada pas. A n'el terme de Concabella (Aranyó) hi ha un paratge dit *Enroques.* A n'el terme de Torà hi ha rotlles de terme o paratges dits *Embacet (¿balcet? ¿de bals?) Empujuriols* (Puig-Oriols), *Enconills* (Conills, montanyes agudes o cóniques) y *Empalous* (camp de la banda o cantó hont hi ha el poble de Palou). A Castellfollit de Riubregós hi ha una part de terme dita *Emfeixes.* Al Nort de Calaf hi ha un poblet dit *Emfesta*, el qual nom potser té relació ab aquest prefics. També s'usa o usava fora d'aquí. A Andorra hi ha la montanya d'*Enclà,* nomenada en el documents llatins *Mons Clarus.*[8]

C) »També observo que aquí s'use mes, moltíssim mes que en la major part dels altres dialectes catalans, el prefics *es-,* que sona *es,* axò *ẹs*, un sò semblant a la e francesa de *que*, y per aquest motiu sens dupte els que no son gaire familiaritsats ab l'escriure català, solen ortografiarlo *as.* Aixís, no solsment dihém *ẹstovaʎ[e]s* (tovalloles), *ẹstẹnaʎ[e]s* (tenalles), *ẹstizor[e]s* (tisores), etc. com els altres o la major part dels

[8] Nota (1) de l'original: Y a la Cerdanya francesa hi ha'l poble d'*Enveig.* Nota de la R.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

altres Catalans, mes també dihém *ẹsgolfẹ* (golfa), *ẹsbẹrẹʎás* (barallarse) *ẹsvoliak* (*voliak* o ratpenat), *ẹstẹnẹbr[e]s (tenebres),* etc. També's trova sovint dins la topografía. Recordo que en una carta anterior meva li parlava dels noms de lloch: *Escots* (Sanaüja) *Estraveres* (Masoteres) *Escaldes* (Andorra, Cerdanya, Prullans, etc).

D) »Observo que aquí no solament dihem *ʒénit (= gènit: geni), àpit (*per *api),* més també dihem *ẹspɔ́lit* (espoli), *gréfit (*per *grèfi:* gravamen o carga), *trénit* (plas, temps per pagar). A Marina diuen *nɔ́lit* per *noli.*

E) »Es molt comú a n'els dialectes segrians (llevat del cerdà, que pertany al boldró dels dialectes catalans llevantins) el suavitsar la *tʃ= tx* final, que sol ortografiarse *ig* (roig, puig), cambiantla en *j= y.* Uns dialectes ho fan mes qu'altres. Aqui dihem *baj* (vaig) *faj* (faig) *haj* (haig); pero en cambi dihem *rrots*[9] (roig), *puts* (puig), etc. A la Seu d'Urgell y encontorns son molts (casi tothom) els qui diuhen *pit-rɔj* (*pit-roig:* un aucell), *kul-rɔj* (*cul-roig:* un aucell y un pex de riu), *rraj* (=ray: raig), *puj* (=puy: puig), *bɛj (*=bey: veig; a Guissona diem *bɛk)*. D'aquesta suavisació o transformació s'en troven mostres a cada pas dins la topografía segriana: *Bell-puy* es el nom d'un poblet de la Vall de Noves. [19]

Al llogaret d'Aubet (Vall de Castellbó) hi ha'l *Câ'l Roy.* Pêl camí de la Seu d'Urgell a Noves hi ha'l *Grau Roy.* També hi ha un *Grau Roy* a ne'l terme de Castellciutat o sia de la primitiva ciutat d'Urgell. *Mont-roy, Penya-roya, Pu-roy* (Puig-roy), etc. son noms de cases, families, montanyes, etc. dins les comarques segrianes. Observo que'l *puy* devant de *r* esdevé *pu.* Ecz. *Pu-roy, Pu-redón* (*Puig-redón:* masia del terme de Ballestà vora la Seu d'Urgell). Per aquí, a voltes en noms propis de persones, cases o altures terrestres, el *puig* esdevé *punz* devant de vocal y *puz* devant de consonant. Aixís dihem y escrivim *punz-ẹrnaw* (Puig-

[9] Nota (2) de l'original: Transcrivim la *r* forta am dues y la fluxa amb una.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Arnau: cognom molt estés per aquesta comarca), *Punz-ẹlné, Punz-ẹrné* (*Puig-arner ó alner* pêl cambi de *l* en *r,* freqüentissim en totes llengues; es un poblet del terme de Sanaüja, bastit dalt d'una guixera). *Pus-cogul* es el nom d'un tossal al terme del Llor, *Puz-nẹró* (¿diminutiu de puig-negre?); es el nom d'un tossal d'aquests pobles del voltant, no recordo are quin. *Pus-sẹtorr[e]* (puig-sa-torre) es cognom y nom de casa molt usat a Horra.

F) »Un afics molt curiós, propi dels dialectes d'aquest terme: *ẹó* plural *ẹonz.* Serveix per formar noms d'acció y efecte: Ecz: *Kẹvẹó* (= cavaó= cavada)*, rregeonz*[10] (= regaons= regades)*, ʎẹwrẹonz* (= llauraons= llaurades), *fẹngẹ[o]nz* (= fangaons= fangades), *fẹrrẹonz* (travalls que'l pagés pague al ferrer per apariarli eynes, ferrarli animals, etc.), *sẹgẹ[ó]* (= segaó= segada), etc.

II

Ribera baxa del Cinca

El bon amich i ferm col·laborador de Massalcoreig, En Ferran Esteve Teixidor, seminarista, ens envià dins el juliol de 1906 una comunicació aont hi ha precioses observacions del dialecte d'allà, y avuy n'estreym les següents:

a*)* Esser *com aussiliar per tems composts de la veu activa.* S'usa només en la primera persona singular de indicatiu present: *so= som* am qualsevol classe de verbs, fins am los que demanen l'aussiliar *haver,* pero a lo millor empren aquest.

b*) Pretèrit imperfet d'indicatiu.* Els verbs de la primera no fan casi may aquest pretèrit en *avẹ,* sino en *ajẹ:* v. gr. jo *ẹnajẹ*, tu *ẹnaj[e]s,* ell *ẹnaj[e],* etc.

[10] Nota (1) de l'original: Tengau en conte que segons el sistema adoptat de transcripció fonètica, la g té sempre el sò *velar* anomenat també gutural. —N. de la R.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

c*) Subjuntiu en -o.* Lo metex que a la Ribera d'Ebre y Maestrat, s'usa molt aquest subjuntiu en totes les persones, fora la primera [20] y segona plurals, en lloch de *-i (parli digui):* v. gr. *Vol que jo digo, que tu digos, qu'ell digo, qu'ells digon.*

d*) La primera persona, singular indicatiu present d'*HAVER*.* No es *he,* sino *haj.* A Fraga es *atʃ, (=haig).*

e*) La forma simple del pretèrit perfet (jo ané, tu anares ell anà,* etc.*)*. S'es perduda completament. S'usa sempre la composta am l'aussiliar *vatʃ (=vaig),* que aquí es axí; *baj, bas, ba, bam, bau, ban,* y no *bareṣ, bàrẹm, bàrẹu, bàrẹn*: v. gr. *jo* Baj *di, tu* bas *di,* etc.

f) Les desinències dels verbs incoatius en les tres persones del singular y tercera del plural de l'indicatiu present son en -iʃ (=ix) *y no en* -ɛʃ (=ex:) *v. gr. jo* pẹrtiʃo, *tu* pẹrtiʃ[e]s, *ell* pẹrtiʃ, (nos*. pẹrtim*, vos. *pẹrtiw), ells* pẹrtiʃ[e]n.

g) Pretèrit imperfet de subjuntiu: primera persona singular *en* -ésẹ (=éssa). Aquí no's diu: jo *tingués*, jo *digués*, etc. sino*:* jo *tingésẹ,* jo *digésẹ*. Les altres persones se fan com a tot arreu.

A Torrent de Cinca el verb *haver*, a n-aquets cas, en lloch de ẹgésẹ (= haguessa), *fa [e]sẹ* (= hessa): v. gr. jo *[e]sẹ* prẹfẹrit ẹʃ[ɔ́]: si tu *és[e]s dit* ẹʎɔ́*.*

h) La tercera persona singular d'indicatiu present d'*ESSER.* La fan [e] en lloch de [e]s a Torrent, Fraga, Mequinensa y demés pobles veynats de dins Aragó que parlen català, y s'estén per les Lliteres y Ribagorça, y axí diuen; ẹʃɔ́ no [e] (*es*) bɔ, no [e] vẹritat.

i) La primera y segona persona plural del subjuntiu, son les metexes que les respectives del pretèrit imperfet del metex modo: *v. gr.* vɔl kẹ-j ẹnéssẹm (= vol que hi *ANEM*); ino coréssẹw! (=no corregueu), kẹ podríẹw kawr[e].

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

j) Concordansa del participi amb el terme d'acció. Si el terme d'acciò s'anomena primer, el participi hi concorda ben sovint: v. gr. *les capses* me les so *DEXADES;* l'aixada l'ham *PERDUDA.*

k) La *r* final dels infinitius. No's pronuncia, fins y tot quant seguex afegit un pronom: v. gr. *els sachs plens costa molt pujàl's; vol matà'l; hi aniré per trobàles; fora bo d'anàhi*.

l) *Articles personals En Na, el la:* no s'usen gens; els noms de persona van sense: v. gr. *arriba* Pere y s'en va Juan.

ll) Els aplecs *bl, cl, fl, gl, pl*. fan sonar la *l*, no lingual, *sino* paladial: ʎ=ll *castellana y* gl *italiana*, *axò a Torrent, Velilla, Saidí, Fraga, Lliteres, Ribagorça; y axí diuen:* bʎat (= bllat: blat), kʎɔt (= cllot: clot), fʎɔs (fllos: flors), gʎɔrię (glloria: glòria), pʎat (pllat: plat).

m) Els temes acabats en *-e* àtona que perderen molt prest dins el català en singular la *n* final que duyen en llatí, y que més tart la perderen també en el plural, —la conserven a n-el plural dins aquests pobles d'Aragó que parlen català, y axí diuen*:* ʒóv[e]Ns, [21] *(= jóvens: joves),* hɔ́m[e]ns *(= homens: homes),* térm[e]ns *(termes), etc.*

n) *La desinència -adę (= ada) per la D; y axí diuen:* pedrá[e]s (pedrADES), bugÀ (= bugADA), vesprÀ (= vesprADA), casAES (= casADES).

ny) *En anar la preposició A amb un nom, pronom o article que comens en vocal*, s'afica entre y entre una *n*: v. gr. dislehi a *N*-ell; ho donà a *N*-un home; ho diu a *N*-algú; escriu a *N*-el Batlle.

o) *MOS* y *US* en lloch de nos *vos: v. gr.* No *MOS* han dit re; *MOS* barallam; no *US* vètx; no *US* volen.

p) *Els possesius MON; MA; TON; TA; SON; SA.* Els quatre darrers s'usen sempre. *Mon, ma*, sols a Fraga y quelcom a Mequinensa. A n-aquex poble, quant usen aquest possessiu amb els noms *pare* y *mare*, apliquen la forma masculina no sols a *pare*, sino també a *mare*, y se

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mengen la m *inicial, fan* u *la* o *y* m *la* n *final, y axí diuen: UM* par[e] (=mon pare) *UM* mar[e][11] (=ma mare).

p) La partícula pronominal *HO* sona aquí *HU. A* Torrent de vegades sona HI, y el pronom *los* sona *lis*: v. gr. *LIS hi* (los ho) diràs tot això. *Altres vegades diuen:* dis*LOSHU,* dis*LOSHI.*

q) *La partícula pronominal* HI sucficsada a n-el verb amb el pronom le, la, no's contreu amb aquest, sino que conserven ells la vocal respectiva; dis*LEHI,* posa*LAHI,* torna*LEHI.*

r) *La preposició AB.* A Massalcoreig sona an y a Torrent en: v. gr. anaya *AN* dos amichs; *EN* un parell d'anys lo pagés s'arregla.

rr) *La R final dels noms no sona*, y a n-els, y a n-els plurals sona la s que li sobrevé: v. gr. din*É*-din*ÉS*, flÒ-flÒS.

s) *L'equivalent de la preposició llatina IN no es EN, sino A:* v. gr. era *a* Lleyda y no *a* Madrid.

ss) L'afics *ANT* o *ENT:* se sol aficsà a alguns adverbis: v. gr. feste *ANT*-allà, camina *ANT*-avall, ANT-amunt, *ANT*-assí, *etc.*

t) *Els pronoms NOSALTRES VOSALTRES*. A Fraga sonen*: nosaltros*, *vosaltros*. A Massalcoreig*: nantros*, *valtros*.

u) La *j* = y semiconsonant devant una n seguida de vocal, fa passar la *n* a paladial, això es, *ny*: v. gr. cu*NY*a (=*cuyna*), fe*NY*a (=*feyna*). Això es a Massalcoreig; a Torrent, Fraga y altres pobles diuen: *cuyna*, *feyna*.

v) A Fraga precedex els noms propis una partícula, s[o], tal volta contracció de senyor; y axí diuen: Lo *SO* Miquel, la *SO* Marieta. [22]

III

Ponts y sa comarca.

El bon amich y entusiasta colaborador En Francesc Montanyà, metge de Ponts, ens envia un capítol de la seua obra inèdita «Topografía Mèdica de Pons y sa comarca», premiada am medalla d'or en lo concurs de 1906

[11] Nota (1) de l'original: A Mallorca deym: MUN *pare*, MU *mare.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per la Reyal Acadèmia de Medicina y Cirugia de Barcelona. El capítol s'anomena: *Llenguatge vivent*, y n'estreym les seguents observacions, ben interessants:

a) La *e* atona final en els plurals, sona tancada, com en castellà, tant dins els noms femenins com dins els masculins, y dins les persones dels verbs; y axí pronuncien: *mar[e], mar[e], terr[e]s, fuʎ[e]s* (= fulles), *vɛrd[e]s, pɔrt[e]s, dɔn[e]s, tu parl[e]s, ells kant[e]n.*

b*)* La partícula pronominal *hi*, precedida de l'altra partícula *ne* y seguida de la tercera persona singular d'indicatiu de *haver, ha*, se fon am *ne* y puja la *n* a paladial, y resulta *ɲ* = ny; y axí, en lloch de dir v. gr. *no* N'HI HA *d'això*, diuen: *no ɲa* (= ny'ha) *d'ẹjʃɔ́* (=això).

c*)* Devant la *x* no inicial fan sonar una *j* (= y) ben clara; per això pronuncien: *ẹjʃis* (= ayxis), *k[o]jʃ* (= coyx), *b[o]jʃ* (=boyx), *fajʃẹ* (= fayxa).

d) La *l* devant llabial sovint torna *u*; y axí diuen *Riawp* en lloch de *RiaLp, awbẹ* (= alba).

c*)* Els pronoms sovint se suficsen a n-el verb en futur; y axí diuen: *portẹràsmẹ'l, portẹràsm'ho, donẹràsli, diràsli.*

d) L'article determinatiu masculí es *lo* y no *el*: v. gr. *lo meu*, *lo pa, lo ví, lo rey.*

e) Els pronoms *mos, vos* perden la *s* si'ls-e seguex la partícula pronominal *ne*, la qual s'invertex *(en)* y se contreu amb ells; y axí diuen: *jo VO'N (vos nẹ) donẹré; ke D[e]w mo'n (mos nẹ) do; nosaltres mo'n (mos nẹ) ẹnam.*

f) L'article personal *En Na* no s'usa ja. L'ha sustituit el determinatiu *lo la*: v. gr. *lo Pere, lo Bernat, la Maria, la Catalina*.

Altre temps prou que s'usava *En Nẹ*, com ho demostra la toponímia del país, que'n conserva vestigis: v. gr. *Mas d'EN Torres. Mas d'EN Bosch, Mas d'EN Puig, Mas d'EN Balasch, Mas d'EN Cendrós*, etc.

g) La *v* sona just *b*; y axí diuen; *Bi* (= vi), *Birtut* (= virtut).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

h) La *t* final derrera *n* no sona, en no esser que la paraula qui segueix, comens en vocal: v. gr. *v[e]n* (= vent), *d[e]n* (= dent), *v[e]nt igual.* Diuen: *eond ẹs* (= aont es), *ẹond a'nat* (= aont ha anat). Es que suavisen la *t* am *d*.

i) La *r* final no sona, ni a n-els infinitius que duen un pronom suficsat; y axí diuen: vengué per *tornà-s'en, va mancà-li temps, es lluny per portà-li*. [23]

j) La *v* intervocàlica cau o's pert ben sovint; y axí diuen: *més de noembre (= novembre), lleó (= llevor).*

k) El verb *haver.* Fa'l present d'indicatiu axí: *jo haj (= hay) o atʃ (= haig),* tu *as,* ell *a,* nos. *ẹm* (=ham) o *ẹbém* (habem) vos. *ẹw* (= hau) o *ẹbɛw* (=habeu), ells *an.* —Pretèrit imperfet: *yo ẹbibẹ*, (= habiba: havia), tu *ẹbib[e]s,* ell *ẹbib[e],* etc. —Present de subjuntiu: que jo *aʒo* (=hajo) o *ajgo* (haygo), que tu *aʒos* o *ajgos,* etc. També s'usa'l subjuntiu en *-i:* v. gr. que jo *ajʒi* (= hayji) o *ajgi* (= haygui); pero es importat. —Pretèrit imperfet de subjuntiu en *-ese:* v. gr. que jo *ẹg[e]sẹ* (= haguessa), que tu *ẹg[e]s[e]s* (= haguesses) o *ẹg[e]sis* (= haguessis); qu'ell *ẹgés* (= hagués), etc.

l) El verb *esser*. Fa el futur: *siré, siràs,* etc. y el present de subjuntiu: que jo *sigo,* que tu *sigos,* qu'ell *sigo, sigam, sigaw, sigon.* S'usa també la forma *-i:* que jo *sigi* (= sigui), que tu *sigis* (= siguis), etc., pero es importada. —Pretèrit imperf. de subj.: que jo *fosẹ* o *sig[e]sẹ (=fos, sigués),* que tu *fosis* o *fosẹs, sig[e]sis* o *sig[e]s[e]s,* etc.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

VI

Ribera de Sió

El colaborador d'Agramunt, En Joan Viladot y Puig, ens envià dins el juliol de 1906 un enfilall d'observacions sobre'l dialecte d'aquella encontrada, que fins avuy no hem pogudes publicar.

a.) *Articles.* S'hi son perduts els personals *En, Nẹ (= Na)* y els determinatius *es, se (= sa);* no mès s'hi usen *lo, lẹ (= la):* v. gr. Lo *rey,* Lo *Pau,* L'*Andreu.* La *Maria.* —Si *lo* va darrera una paraula acabada en vocal, s'invertex l'article, y axí diuen: *ca*'L *Sach, ca*'L *Ton.* Fora d'aquest cas, no s'usa l'article *el* ni *els.* —La forma neutre *ẹl* sols s'usa en qualque expressió, com: *ell pot viure* DEL *seu (= de lo seu).*

b.) Quant el nom *casa* s'usa amb el nom o llinatge de son amo, per designar la seua família, pert la derrera sílaba, y axí diuen: CA-l'*Aulina* y CA-l'*Uguet.*

c.) La *r* final dels verbs no sona a l'infinitiu que du un pronom sucficsat: v. gr. *ẹnviáli* (= enviarli); *prometé recomanà'm* (= recomanarme).

d.) *Mos* (= nos) y *vos* es lo que s'usa; l'*ẹns* (ENS *veurem*), no gayre; *sẹ* en lloch de *nos* y *vos* (SE *veurem, anauSE'n*), gens.

e.) *Nosaltres, vosaltres*, s'usen molt poch en la forma pura, sino en las següents alteracions: *naltr[e]s, valtr[e]s, n[o]zatr[e]s, v[o]zatr[e]s, natr[e]s, vatr[e]s*.

f.) Possessius: dins *m[e]wẹ* (= meua), *t[e]wẹ* (= teua), *s[e]wẹ* (= seua) [24] la *w* may sona *v*, sino que's mantén *w*. —El *mẹ* (= ma: ma mare) no es usat; el *tẹ* (= ta) y *sẹ* (= sa) ho solen esser am noms de persona, generalment: v. gr. *hu diré a TA mare; vindrà ell y sa germana*. —*Mon (el meu)* no s'usa; *ton* y *son* sonen: *tun, sun,* am paraules especials de molt d'us com *pare, padrí, cunyat, germà*. Si tal paraula comensa en *p*, sonen *tum, sum*: v. gr. *crida tum pare; era sum padrí*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

g.) El pretèrit perfet simple no s'usa may, sino'l compost am l'aussiliar *vatʃ*, que sona axí: *baj, bas, ba, bam, baw, ban.* No's conex la forma *bàrẹtʃ* (=vàretx).

h.) El pretèrit imperfet d'indicatiu no es sols en *-abẹ* (= ava), sino en *-aiẹ* (= aya), y axí diuen: *t'estimAYES gayre la Maria? Molt que l'estimAYA.*

i.) Present de subjuntiu: se fa en *-i (digui)*, pero molt més sovint en *-o*: v. gr. que jo *digO*, que tu *digOs*, qu'ell *digO*, qu'ells *digOn*. La forma -o no afecta a la primera y segona persona plural, com tampoch dins les altres comarques aont s'usa tal subjuntiu. El subjuntiu *d'haver* es *ajʒi* (= hayji) y *ajʒo* (=hayjo).

k.) El nombre *dos* té la forma femenina *dues*: v. gr. *son les dues*.

l.) La forma *hay* (= he) derrera l'adverbi *no* se contreu am *j*: *no'j* (= hay) *s ẹntit di ẹiʃɔ*.

ll.) Els incoatius prenen generalment la desinència *-iʃ* (= ix) a l'indicatiu y *-iʃẹ* (=ixa), *-iʃi* (= ixi) a n-el subjuntiu: v. gr. *això no's deduIX* (= dedueix); *es son gust qu'umplIXE això*.

m.) El verb *dir* fa'l pretèrit imperfet d'indicatiu axí: jo *diẹ* (=dia : deya), tu *di[e]s*, ell *di[e]*, etc.

Memorandum

sobre la necessitat d'una promoció de la filologia nacional catalana y els medis am que's pot obtenir y el fruyt que'n sortirà, (24-30)

(Escrit de Dr. Schädel, proposat a la Diputació Provincial de Barcelona, que hu ha aceptat y posat en planta).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La consolidació de la llengua catalana com a llengua culta, cal que vaja acompanyada, no sols d'una renaxensa literària y artística, sino també d'una filològica-científica. Aquella eczistex ja; aquexa ha mester, en son necessari conjunt, primerament esser cridada a la vida. [25]

L'objectiu de la renaxensa filològica-científica cal que sia:

1) Escorcollar el desplegament de la llengua catalana desde'l llatí vulgar cap ensà, la seua història desde'l sigle IX fins al XX, y estudiar especialment la paraula del poble, moderna, vivent, axò es: enllestir una gramàtica científicament perfecta y un diccionari complet y filológicament irrefutable.

2) Publicar les principals creacions de la literatura catalana, particularment del temps vell, d'una manera acabada y amb edicions crítiques segons els principis científichs.

En tal sentit, sols de pochs anys ensà y per pochs estudiadors es cuydada la filologia catalana.

La seua promoció es urgent, indispensable. No hi ha qu'esperarla de l'Estat Espanyol, sino de Catalunya metex y dels filòlechs estrangers que conexen Catalunya y s'ocupen en la filologia catalana.

Ja hi ha una passa donada cap a n-axò. La *Societat Internacional de Dialectologia Romànica*, —un aplech dels principals filòlechs de totes les terres, que té per tema escorcollar totes les llengues y dialectes romànichs am totes llurs diferències locals segons els principis llingüístichs que dona la filologia romànica,— ha establerta, bax la direcció de Mn. Alcover per la llengua catalana, lo metex que per la castellana, italiana y francesa, una secció catalana especial am subseccions p'els idiomes (varietats) de les terres catalanes (Barcelona, Rosselló, València, Balears, Alguer), y comensarà sos estudis catalans y publicacions l'any 1908.

El segón pas cal que'l doni Catalunya metexa. Es el moment de poder prendre Catalunya dins el clos internacional d'aquexa *Societat* el lloch que li pertany y crearse una filologia nacional, que totes les altres terres cultes ja fa temps poseyexen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquesta filologia s'ha de crear no am paraules y alabanses, sino am fets y feyna.

Una filologia nacional axí, no l'han de manetjar aficionats, sino filòlechs instruits y seriosos, qu'estiguen en situació de consagrarse completament a ella, després de rebre la formació científica necessària.

De filòlechs axí, no n'hi ha a Catalunya fins avuy. Falten escorcolladors formats científicament, que segons els principis de la moderna filologia estudiin llur llengua y llurs dialectes.

1) *L'obra del Diccionari de la Llengua catalana* de Mn. Alcover necessita, per traballar els materials preciosos ja replegats, un enfilall de col·laboradors científicament formats.

2) Si el tresor de la literatura catalana s'ha de publicar en bones edicions crítiques, es necessari introduir a Catalunya, com [26] ja hu han fet les altres terres romàniques, el mètode modern de la crítica dels textes. Una gran part de la literatura catalana jau oblidada dins els manuscrits dels arxius d'Espanya y d'altres terres. Casi tot lo publicat temps enrera, ho publicaren gent que no eren filòlechs, que desfiguraren la llengua vella y que no tenien cap presentiment de la puntualidat y crítica dels textes. Sols poques obres son estades posades recentment en bones edicions, v. gr., una part de les obres del Bt. Ramon Llull. Pero es estat impossible arribar a la perfecció crítica del text, allà ont els editors se veren privats d'utilisar tots els manuscrits subsistents de dites obres. Ja es hora d'esveyir (arrabassar) de Catalunya la falsa creència de que un qualsevol que puga llegir y copiar un manuscrit sia capaç y cridat a publicarlo. El qui no es filòlech ni llingüístich, el qui no ha estudiada l'història y desplegament de la llengua, no's troba en estat de jutjar y sospesar científicament la llengua, ni de reconstruir, am l'ajuda de la crítica textífica, la forma original del texte.

3) La llengua catalana fins avuy es una llengua sense gramàtica, això es, una llengua de la qual sols imperfectament se conex la riquesa de sons y formes y l'història interna. Una llengua no es res escrit, mort, sino qualcom parlat, vivent. Com organisme vivent, la llengua catalana es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

idèntica am totes les seues maneres y variants locals, del Rosselló fins a Alacant, de Lleida fins a les Balears. La llengua parlada, am totes les seues particularitats locals, està fins avuy casi sense escorcollar.

Si s'ha de crear axí una gramàtica científica de la llengua catalana, a-les-hores cal que's formin primerament dialectòlechs segons els principis moderns.

¿Per que falten a Catalunya filòlechs, críticchs textífichs y dialectòlechs amb interés y conexements científichs?

1) Perque per l'Espanya oficial l'important disciplina de la filologia romànica y'l seu mètode modern, no eczistex fins avuy. A les Universidats espanyoles no hi ha cap càtedra especial per la llengua nacional ni sos dialectes, ocupada per un llingüístich de la moderna escola. En totes les vint Universitats alemanyes son ensenyades les llengues y dialectes romànichs, segons principis llingüístichs, per trenta set catedràtichs entre tots. Cap mestre de llengua francesa hi ha, dins de molts de centenars de les institucions superiors d'ensenyansa d'Alemanya, que no haja provats sos conexements en tal ciència, per via d'una eczamen. Aquesta ciència, fundada a Bonn del Dr. Frederich Diez, té a Itàlia, França, Àustria, Suïssa y Amèrica molts de seguidors. [27] Pertoca a n-els catalans trasplantar també a Espanya tal ciència, formant filòlechs joves.

2) Perque qualsevol que vol estudiar la filologia romànica, particularment l'important rama de la metexa, axò es, la filologia catalana, am tota la seua bona voluntat y gros zel, se veu condamnat a l'ignorància, si no entén bé l'alemany. Endemés, les millors y més importants obres romàniques estàn traduides en francès. A França, a Itàlia, a Amèrica cal a tot romanista sebre alemany.

Per consegüent necessiten els joves filòlechs que hi ha que formar, aprendre l'alemany, axò es, rebre a Alemanya llur formació, en la font de la filologia romànica.

L'alemany es una llengua molt difícil, que sols se pot aprendre bé a Alemanya metex.

¿Com poden aquests objectius conseguirse?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

S'es mester, a favor d'una sèrie de persones aptes per formarse filòlechs y llingüístichs, crear una partida sucessiva d'estipendis per l'estudi de la filologia romànica y catalana a Alemanya.

Els pretendents a n-aquests estipendis haurien de reunir les condicions següents:

1) Cal que acreditin certa preparació científica, que no sien massa granats y que posseyesquen bona orella p'els sons de la llengua.

2) Cal que surtin triumfadors d'un certamen (concurs, prova) públich, aont puga prendre part qualsevol que reunesca la primera condició indicada. Aquesta prova ha d'esser preparada y presidida d'una comissió particular y abrassar als estrems següents:

a) En francès:

a) Traducció per escrit d'un text català fàcil, en francès.

b) Una conversa senzilla en francès.

b) En llatí:

a) Traducció per escrit d'un text llatí difícil, en català.

b) Prova vocal de gramàtica llatina.

c) En alemany:

Traducció per escrit d'un text alemany fàcil, en català.

3) Cal que s'obliguin a seguir el curs d'estudis de tres anys que més avall indicam y la preparació dels treballs indicats bax dels nombres 6, 7 y 8. [28]

Cursos d'estudis d'aquests estipendiats durant la llur estada a Alemanya:

Durada: 6 semestres (=3 anys).

Pla d'estudis:

a) Matèries per l'estudi de les quals poden aprofitarse les llissons que's donen a l'Universitat de Halle.

1) Llengua alemanya (parlar, entendre, llegir, escriure). Vé a estudiarse desde'l 1r fins a n-el 6è semestre, particularment durant el 1r.

2) Filologia romànica en general, son conjunt, sa història, son mètode. Durant el 2n semestre.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

3) Gramàtica històrica del francés y provenzal. Desde'l 3r fins al 5è semestre.

4) Fonètica teòrica (sistemàtica) am referències particulars a la fonètica catalana. Durant el 2n semestre.

5) Eczercicis pràctichs de fonètica catalana. Durant el 3r semestre.

6) Eczercicis llingüístichs dels dialectes moderns catalans. Desde'l 4t fins al 6è semestre. A n-el 4t semestre l'estipendiat publica la gramàtica d'un dialecte català local.

7) Mètode per la crítica dels textes amb eczercicis pràctichs en textes vells catalans. (Del 4t a n-el 5è semestre publica l'estipendiat (críticament) un text literari, curt, de vell català, si es possible, tret d'un manuscrit que's conservi a Alemanya).

8) Eczercicis llingüístichs de textes vells catalans (història de la llengua catalana). Durant el 5è y 6è semestre. Particularment a n-el 6è semestre publica l'estipendiat un traball d'aquex domini.

Aquest curs d'estudis està dispost de tal manera que les diverses matèries son coordinades segons una sucessió orgànica y els treballs avancen sistemàticament. L'objectiu y consecuència se pronuncien am les publicacions indicades bax dels nombres 6, 7 y 8, del cost de les quals s'encarregaria la secció alemanya y catalana de la *Societat Internacional de Dialectologia Romànica* (p'els n.^{s} 6 y 8), com també (p'el n. 7) una revista romànica elegible particularment en cada cas.

Les vacacions entre'l 3r y 4t o entre el 4t y 5è semestres les aprofita l'estipendiat per fer un viatge d'estudi dialectològich dins Catalunya, com també per enllestir dins un arxiu català els treballs que sien mester per la publicació d'un text, segons s'indica bax del nombre 7.

L'erecció de les llissons especials p'els estipendiats indicades [29] bax de la lletra B, es necessari, perque les llissons acostumades y indicades p'els estudiants de les Universitats d'Alemanya no basten per la formació ni per l'objectiu particular dels estipendiats.

Aquestes llissons especials (n.^{s} 4, 5, 6, 7, 8,) poden organisarse d'alguna manera dins el march de la Facultat de Filosofía de Halle, per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

altra part en combinació am la ja anomenada *Societat de Dialectologia Romànica*, bax de la base d'un conveni particular.

El cost de tot axò vindria a pujar:

1) Una suma ficsa cada any, que's consigni al Director de la *Secció catalana de la Societat de Dialectologia*, per fer possible la fundació de les llissons especials p'els estipendiats catalans.

2) Suma necessària p'els estipendis metexos, de 3.000 pessetes cada any, per cada estipendi.

En particular se distribuex aquexa suma p'els estipendis en un curs d'estudis de tres anys de la manera següent:

L'estipendiat ha mester:

a) *Diners del viatge:* anada:	150 marchs
Diners del viatge: tornada:	150 marchs
b) Diners del viatge per una escursió dins Catalunya durant el temps de sos estudis.	300 marchs
c) Per menjar y beure y demés arreus durant 36 mesos a 150 marchs el més:	5.400 marchs
d) Compra de llibres, drets que pagar a l'Universidat, cad'any 250 marchs, en 3 anys:	750 marhs
Suma:	6.750 marchs per 3 anys

Per lo metex, costa un estipendi per un any, contat tot:

2.250 marchs = 3.000 pessetes.

Com a fruyt de tot axò hi ha qu'esperar:

1) Que'l nombre de filòlechs a Catalunya metex aumenti ben aviat: filòlechs que conexeràn l'alemany, qu'estaràn formats teòrica y pràcticament en la filologia, dialectologia, fonètica y crítica textífica de les llengues romàniques, y, per lo tant, seràn capaçes de formar una filologia nacional a Catalunya.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ells sobre tot resultaràn molt bons:

a) Com a *col·laboradors filòlechs* y *redactors* del *Diccionari*, els quals, juntament am Mn. Alcover, li donaràn la seua forma definitiva y el publicaràn. [30]

b) Com a *dialectòlechs* que, en la secció catalana de la *Societat de Dialectologia Romànica*, se trobaràn en estat de dur a terme, traballant tots plegats, l'edifici científich de la gramàtica catalana.

c) Com a publicadors d'edicions crítiques de les obres literàries catalanes.

2) Que, ja durant el temps d'estudi de tals estipendiats,

a) amb els traballs científichs que publicaràn cad'any, bax d'una direcció unificada, la filologia catalana rebrà un impuls progressiu, constant;

b) am llur estada constant a una Universitat alemanya, els estudiants de filologia romànica tendràn una avinentesa y una escitació a l'estudi del català, y particularment a prendre temes del català per les *disertacions del Doctorat*; am lo qual la filologia catalana rebrà un poderós foment y resultarà una forta *propaganda*, a l'estranger, a favor de la llengua catalana).

Una tal fundació d'estipendis y llissons filològiques especials per estipendiats catalans, no seria la primera institució d'aquexa espècie.

Ja n'hi ha d'una espècie ben consemblant; per eczemple a l'Universitat de Leipzig, un Institut per la Filologia Búlgara y un altre per la Rumana, l'organisació dels quals y llurs resultats son ben instructius per Catalunya.

L'Institut per la Filologia Rumana a Leipzig, per eczemple, va néxer de la necessitat de crear filologia casolana y nacional.

El Govern rumà envia cad'any una partida de joves filòlechs ben escullits cap a Leipzig, els quals hi reben una formació sistemàtica dins l'Institut especial fundat y pagat del Govern rumà, inclòs dins els estudis de la Facultat de Filosofia d'aquella Universitat y dirigit p'el professor

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Weigand. Objecte de l'instrucció que s'hi dona, es la filologia fonètica rumana, la dialectologia rumana, la crítica textífica, etc. Aquest Institut publica cad'any un tom gruxat de traballs científichs dels estipendiats, sobre la filologia rumana; després que tals estipendiats tornen a casa llur, seguexen cuydant llur filologia nacional am molt de profit. Ademés s'apleguen a Leipzig tots els filòlechs alemanys que volen estudiar especialment la filologia y llengua rumana, per rebrehi una formació sistemàtica y gaudir del contacte personal amb els rumans que hi estudien. La consecuència de tot això, que la filologia rumànica ha trobats també entre'ls alemanys molts d'amichs y col·laboradors.

D'una manera consemblant caldria a Catalunya procedir, per arribar a son objecte y tenir un domini científich-filològich. [31]

Contes Vallespirenchs (31)

Bax d'aquex títol acaba de publicar un bell volum en 4t de XVI-187 planes el nostre estimadíssim Mn. Esteve Casaponce, Rector d'Arle. Es un aplech de *rondayes* que's conserven encara a n-el Vallespir. La major part coincidexen amb algunes de Mallorca: *St. Roch y el Ca* recorda la de l'*Homo Rotx* del tom II del nostre *Aplech*: *L'home y el gra de mill* es la nostra *Mitja Faveta*, (t. IV): el *Metge carboner* es una variant d'*En Pere de sa Coca* (t. II); *Els tres consells* es per l'istil d'*Els conseys del rey Salomó* (t. IV); de *La font de la Salimandra* y *El Ferrer de Figueres* en tenim també versions recullides, si be no publicades ancara.

Mn. Casaponce es un contador interessantíssim; l'enginy y la gràcia li brollen ratx seguit, y un no se'n pot dexar de lletgir fins a la fí, un volta qu'un comensa. Cap escriptor del genre popular conexem en tot Rosselló, que's puga posar al costat del simpàtich Rector d'Arle. El llibre resulta importantíssim per l'*Obra del Diccionari* y de la *Gramàtica*. Hi hem fetes moltes de cèdules per abdues coses.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Grans mercès a l'autor de l'eczemplar que'ns ha dedicat, y l'enhorabona més coral de la bon'obra qu'ha feta a les Lletres rosselloneses, que prou n'han mester de llibres com el de Mn. Casaponce.

Que seguesca el nostre amich estimadíssim l'aplech de rondalles del Vallespir, aont hi ha tot un tresor de llengua y de cor de Pàtria.

Lo que no'ns agrada gota es la paraula *contes* del títol, un galicisme ferest que cometen per pa y per sal la major part d'escriptors catalanistes. *Conte* en català no es estat may l'equivalent de *cuento* o relació de un fet real o imaginari. L'equivalent es *contarella*, paraula ben nostra, ben autèntica, viva, gràcies a Deu, a Mallorca.

Que hu tenguen present els escriptors catalanistes.

Nous confrares (31)

Han visitada la nostra Redacció:

Butlletí del Centre Escursionista de Lleida, que's presenta am bona envestida y promet esser interessant.

Butlletí dels Arxius Parroquials, mensual: publicació del nostre fervent colaborador Mn. Llorenç Sallent y Gotés, Rector de Vallvidrera. Sembla qu'ha d'esser ben interessant.

Am tots dos establim el camvi, de bon cor. [32]

¡Grans mercés! (32)

Catalunya Nova, de Tarragona, dia 1 del corrent posa un article ben calent, fent grans alabanses d'aquest *Bolletí* y de les nostres empreses. Ho agraim de tot cor.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Un Diccionari alemany-català y català-alemany (32)

Acaba d'engarbullarlo el Dr. Eberard Vogel, catedràtich d'un Gimnasi y de l'Escola Politècnica de Aachen (Aquisgràn). Ell metex mos ho escriu en català ben llampant. Vetassí la carta que'ns honram de publicar, tal com d'ell l'hem rebuda:

«Aachen, 4 Marz 1908.

Molt Illtre. Sr. D. Antoni M. Alcover,

Vicari General de Mallorca.

Agrahintli coralment els diferents envius que m'ha fet, vinc avuy a donarli la bona nova que la acreditadissima Casa Editorial de Langenscheid-Berlin s'ha definitivament encarregat de la impressió del diccionari alemany-català y català-alemany, que preparo fa cinc anys, y qu'es d'esperar que la part alemanya veja la llum dins d'un any. El Sr. Dr. Schädel li'n dirà a V. més. Jo puc dir solsament qu'es el fruyt de la lectura atentíssima de tota una biblioteca d'obres catalanes del segle passat, y que per això mateix pot servir als catalans y als alemanys pera compendre y fruhir de llurs literatures modernes respectives. Ja no'ns forsarà res a recorre a Castella per compendre'ns y estimarnos.

Ma traducció de *Solitut* serà acabada dins de pocs dies.

Si V. Ill. acullís estes noves ab un poc de la satisfacció ab que jo les envio, seria'l mes venturós dels homens s. devotíssim y s. s. q. s. m. b. —Dr. *Eberhard Vogel*, Cat. d'Inst. y de Politècnica.»

¿Ho veys com anam quart crexent? No mancabam; reprenim, gràcies a Deu. ¡Beníssim!

¡Un diccionari alemany-català y català-alemany! ¡Sí que mos hi vindrà com l'anell al dit! Serà una gran cosa per la difusió del català

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

entre'ls filòlechs alemanys, que fins ara s'havien de servir dels diccionaris castellans per envestir el català. ¡Figurauvos si n'hi havia de trobar de terrossos y reclaus!

El Dr. Vogel am la seua obra presta un servey inmens a la nostra llengua. [33]

¡Que Deu le hi pach, com le hi agraim tots els catalans conscients!

Amèn.

La nostra anada a Barcelona y el pergamí que'ns dedicaren

(33-37)

Dia 10 de Febrer mos embarcàrem cap a Barcelona. Hi arribam dia 11, veym els amichs que componen la *Junta Eczecutiva* del Congrés, y ens enterem de com estàn totes les coses.

Anam a ca-l'impressor del tom del Congrés. Ja hi ha més de *docentes planes* tirades. Fins ara no hi havien poguda fer gayre via, per dos motius: *a*) perque diferents autors de la secció filològica-històrica, qu'es la que va devant, no havien enviats llurs traballs, per més que'ls ho havien demanat, y a poch a poch han anat enviantlos, *b*) hi ha alguns estudis, prou llarchs, de fonètica, que posen un sens fi de signes fonètichs especials, més de vuytanta, y ha calgut fer fondre aquests signes a cases d'Alemanya, y això ha duyt un gros destorb. Ara ja té l'imprenta dits signes, gràcies a Deu, y l'impressió va com un cavall a n-el cos. Prou que s'es mester, perque tothom en frissa del tom, una cosa de no dir.

Vérem el President de la Escma. Diputació de Barcelona, y ens donà noves molt bones de resolucions preses sobre la manera de preparar a l'Universitat de Halle els estudis de filologia a n-els futurs estipendiats que hi han d'anar.

Un altre dia anàrem a la Diputació y a l'Ajuntament, a proposar un medi eficaç per que fassa molta de via la replega del vocabulari dins totes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les comarques catalanes, y a una y a l'altra banda ens feren molt bon sò. Ara manca formular el pensament en definitiva. ¡Beníssim!

El dia 13 donàrem una conferència a l'Associació Popular Catalanista per escitar aquells bons amichs que hi tenim, a traballar més y més en la replega de materials lecsicogràfichs; y en el metex sentit parlàrem el dia 16 a n-els socis del *Foment Autonomista Català,* aplegats a llur local, aont vérem les escoles de Mn. Cinto, que tan magnífichs resultats donen. Ells se demostraren molt animats a cooperar de ferm a la nostra *Obra.* Ens escriuen qu'han constituida una *Secció lecsicogràfica*, aont tenen coratge de fer bona feyna. ¡Això es qu'hem mester!

El diumenge dia 16 fou el dia senyalat per entregarmos la Junta Eczecutiva del Congrés el preciós pergamí am que'ns volgueren honrar. La cosa's va fer dins la Gran Sala de Cent, de [34] Casa-la-Ciutat. Vetassí com en donà conte *La Veu de Catalunya* del dia 17:

Homenatge al Dr. Alcover

«No fou el primer Congrés de la Llengua Catalana un acte d'aquets que un cop celebrats s'esvaeixen entre les boires del oblit. Al contrari, fou la primera esbranzida d'un moviment que perdurarà per un temps incalculable, gracies a la energia interna que l'anima. Y si algú ho dubtés, hauría desaparescut la seva incredulitat si hagués presenciat l'acte d'ahir, celebrat al Saló de Cent, y hagués escoltat de boca dels actius individuus de les comissions dimanades del Congrés, la relació de lo fet, de lo que's fà y de lo que's farà.

»Y s'hauría convençut del entusiasme que encara és viu y ben viu, entusiasme que ahir se va concretar en la entrega d'un pergamí conmemoratiu al doctor Alcover, ànima d'aquella gran empresa, com se traduirà demà ab qualsevol altre motiu.

»Per àixó s'àplegà'l públich al històrich saló, y per això l'acte fou presidit per l'alcalde, en representació genuina de Barcelona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

»A les deu en punt, ocupà la presidencia el senyor Sanllehy, el qual tenía a la dreta al doctor Alcover. Ocuparen llochs a un y altre costat de la presidencia el senador senyor Abadal, els diputats provincials senyors Plaja y Pericàs, els regidors senyors Puig y Alfonso, Rogent, Rovira, Pla y Deniel y Duran, y els senyors Fortuny y Pomés.

»El secretari de la comissió executiva del Congrés, en un breu parlament, dona compte de lo realisat fins a la fetxa.

»El senyor [Emili] Vallès, de la comissió de la publicació del Llibre del Congrés, manifesta que, fets els traballs previs, ha comensat ja la impressió, malgrat certes dificultats ocasionades per la falta de tipus de lletra especials que s'han hagut d'encarregar directament a Alemanya. El llibre sortirà segurament per l'abril.

»El senyor Abadal se congratula de que sigui ell a qui li toqui felicitar publicament al doctor Alcover, per l'esforç que va desenrotllar quant va convocar a tots els fills dels diferents paisos de llengua catalana, pera cantar l'himne triomfal a lo que ès Verb de la nostra ànima.

»La comissió executiva del Congrés ha recullit aquells entusiastes aplausos ab que's rebia aleshores al doctor Alcover, ha recullit aquell vot de gracies de 3.000 congressistes, y l'ha concretat en l'ofrena que se li fà en aquest acte.

»N'hi ha prou ab nomenar el primer Congrés de la Llengua Catalana, pera recordar aquell fet trascendental que feu vibrar totes les fibres de la nostra ànima, que estatuí l'unitat fonamental de la nostra llengua, que sentà les bases de la seva purificació dintre de la riquesa de les seves varietats comarcals.

»Quan Deu volgué desfer un poble, portà la confusió de llengües als peus de la torre de Babel; quan manté a través dels sigles l'unitat d'una llengua, és que entre'ls seus designis hi ha el de les grans coses que en l'esdevenir farà un altre poble. (Aplausos). [35]

»Dirigintse al doctor Alcover, li fà ofrena del pergamí y li diu que és el tribut de respecte de quatre milions de sers que parlan la llengua

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

catalana; el tribut de un poble gran per la seva historia y gran per l'esperança en els seus destins.

»Que Deu vos dongui vida pera assolir els desitjos de tots els catalans». (Grans aplausos).

Ocupa la tribuna el doctor Alcover, que es rebut ab molts aplaudiments, y diu:

SENYORES,

SENYORS,

«Poques vegades m'era vist tant confús com ara. Aquest pergamí tan esplèndit com obra d'art qu'honra l'autor y els qui le hi han fet fer, tan preciós y espressiu d'afecte coral envers mi, tan preciós y espressiu d'entusiasme per la llengua catalana, qu'es la causa y l'eczecutòria de tots nosaltres; les paraules elocuentíssimes, afectuosíssimes que acaba de endressarme l'amich del cor, Sr. D'Abadal, benemèrit per tants de conceptes de la pàtria; tots vosaltres, honor d'aquexa gran ciutat, omplint aquesta gloriosíssima gran sala del Concell de Cent per rendir una volta més homenatge ferventíssim a la llengua de les nostres amors.... tot això me col·loca amb una situació molt compromesa, que no sé com sortirne am bon nom. Es massa gros aquest obsequi del preciosíssim pergamí; no hi havia tant per tant. ¿Qu'he fet per merèxerlo? No he fet més que cumplir un dever sacratíssim devant Deu y la meua conciència y devant la Pàtria. Convençut de qu'es un dever sacratíssim, ineludible, de tot ciutadà estimar, honrar, sostenir y defensar l'idioma propi, perque això no es més qu'estimarse, honrarse, sostenirse y defensarse un a sí metex, ja que l'idioma propi es l'espressió, el verb de la personalidat pròpia, essent axí que'ls pobles qu'abandonen llur idioma, s'abandonen a sí metexos y acaben per desferse y disoldre-se ignominiosament, estúpidament; convençut de tot això fins allà ont es possible estarhi, jo no poria, jo no puch obrar d'altra manera; jo no puch dexar de consagrarme a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'enaltiment y glorificació de la nostra llengua estimadíssima, un dia y un altre dia, un any y un altre any, posant a prova la paciència y magnanimidat de tots els meus amichs y coneguts y de tots els qui no conech personalment, però sé que senten aquest metex entusiasme que a mi'm petxuca.

»Y ¿com no ha de crèxer més y més el meu entusiasme davant el que tots vosaltres demostrau tan intensament, davant el que'm surt a camí, de cap a cap de les terres catalanes, davant aquesta esplèndida y preciosíssima espressió d'afecte coral que suposa aquest bellíssim pergamí? En l'absoluta impossibilitat d'agrair tot lo qu'ell significa y representa, davant l'absoluta impossibilitat de correspondrehi axí com caldría, me vetx obligat a dir que jo l'agraesch aquest magnífich obsequi am tot lo meu cor, am tota la meua ànima y que faré tot quant sàpia, tot quant puga per correspondrehi d'avuy endevant de la manera millor possible, seguint traballant a les totes per l'enaltiment y eczaltació de l'estrènua, de la heroyca, de la gloriosíssima llengua catalana. [36]

»Y ara, com a President de la Comissió Eczecutiva, no per cap mèrit propi, sino esclusivament per l'imponderable benevolència de mos benvolguts companys de Comissió, vos he de cridar l'atenció demunt alguns dels resultats del Congrés. Hem lograt amb el Congrés, gràcies a Deu, molt més que no'ns havíem proposat. No preteníem, y sería estat una bogeria pretenirho, arretglar y enllestir la partida de questions a resoldre de la nostra gramàtica. Axò haurà d'esser en congressos sucessius, si Deu ho vol.

»Voliem que fos, segons espressió d'un amich estimadíssim, N'Obrador, una gran repicada de campanes a favor de la nostra llengua; y ¡vaya si hi ha resultat! Volíem que servís per remoure l'opinió pública a favor de llengua catalana, y ¡prou que hi ha servit! ¡prou que ha provocat tal moviment! Periòdichs que may may se'n eren ocupats de la llengua nostra, no sols d'Espanya sino de l'estranger, li dedicaren articles y més articles, y de llavó ensà han aumentat inmensament les facilitats per tota acció a favor d'aquesta llengua. En son proves esplèndides la creació de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'Institut d'Estudis Catalans, la fundació de la Biblioteca nacional catalana y especialment l'estatut dels Estipendis per joves que vajen a les Universidats alemanyes a estudiar filología romànica per formar axí tota una generació de filòlechs am base verament científica, que puguen acabar l'obra del nostre diccionari y de la nostra gramàtica axí com cal que s'acabin, axí com cal que les tenga la llengua catalana. Aquests joves, per altre vent, seràn dins les Universitats alemanyes, aont en concorren de totes les nacions civilisades, seràn altres tantes de campanes que, comunicantse amb els altres estudiants y els professons, ventaràn y repicaràn continuament per Catalunya, per la nacionalidat catalana, per la llengua catalana, per la literatura catalana, donantles a conèxer, fentles simpàtiques entre aquell element jove de les Universidats, que després s'escampen per tot arreu y recorden sempre les impressions rebudes durant el temps heroych de llurs estudis; y no succeirà com ara que son poquíssims els qui a n-aquelles Universitats coneguin més que de nom la nostra llengua y encara com una de tantes neo-llatines; perque trist es haverho de dir, dins Alemanya no fa gayre paper ni l'Espanya ni cap de les seues regions. Amb una paraula, el Congrés resulta una gran passa donada cap a conseguir que la llengua catalana sia admesa dins el concert de les llengues cultes d'Europa, que son propiament les llengues mundials. Dependex de nosaltres, de l'esfors, de l'energia, de l'abnegació, de l'entusiasme de tots el pujar la llengua catalana a l'escelsa categoria de llengua mundial.

»Y la hi hem de pujar a n-aquexa categoria, surta de llevant, surta de ponent, costi lo que costi, y hem de véncer tots els obstacles que s'hi oposin, siguen quins siguen y venguen d'ont venguen. Si no hu conseguíem, si'ns arrufàvem y ens acovardàvem, seriem indignes de portar el nom cent voltes gloriós de catalans; merexeríem que la mà de Deu ens esborràs del llibre de la vida, com una lletra mal-feta; ens cauria a sobre l'anatema de la posteritat, y els nostres fills y els fills dels nostres fills tendrien dret a avergonyirse de nosaltres. Tenim una gran tasca a [37] sobre: reconstituir y enaltir en tots els ordres la nostra Pàtria, y no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

oblidem may que'l plasma y el verb de la Pàtria es la llengua. ¿Volem tenir Pàtria, gran, honrada, autónoma, sobirana? Engrandiguem, honrem, eczaltem, fessem reynar axí com cal la nostra llengua, am tots els seus drets y prerrogatives, sense faltarn-hi una ni cap, fins que no li falti res res de tota la seua indispensable, indiscutible y absoluta reyalesa y sobirania. ¿Volem que visca pera sempre Catalunya, rica, plena y gloriosa? Hi viurà si feym viure rica, plena y gloriosa la llengua catalana. No hu oblideu, fills de la Pàtria.

»He dit.»

«El Batlle recorda que li tocà l'honor gran, que recordarà sempre, d'obrir el Congrés de la Llengua catalana: avuy li toca, y també ho té a honor, presidir l'obsequi a la poderosa inteligencia y gran voluntat del doctor Alcover.

»Y felicitant a n'aquest en nom del Ajuntament, el senyor Sanllehy clou l'acte.

»El públich s'apilota a veure'l pergamí que està exposat a un cantó. Y de mà en mà circulen els primers plechs impresos del Llibre del Congrés.

»El pergamí, obra del artista Llongueres y del qual ja'n vàrem parlar al ser exposat a can Llibre, porta l'inscripció següent:

«Primer Congrès Internacional de la Llengua Catalana. —Barcelona 13-18 de octubre 1906. —Al Molt Iltre. Dr. D. Antoni M. Alcover, Vicari General de Mallorca y canonge d'aquella Seu, que inicià, impulsà y presidí aqueix Congrès, en agraiment al gran esforç que aportà al treball de purificació y restauració de la nostra llengua en totes ses riques varietats y interpretant els sentiments dels congressistes que'l formaren, en nom de tots ells li ofereixen aquet testimoniatge'ls sotascrits membres de la comissió executiva: a Barcelona dia 25 de janer de 1908.»

Firmen el pergamí els amichs estimadíssims En Jaume Algarra i Postius, En Joaquim Gay, En Joan Rubió i Bellver, N'Antoni Rubió i Lluch,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En Joaquim Casas Carbó, En Josep Pijoan, En Jaume Massó i Torrents, En Ramon d'Abadal, En Joan Alandí, En Carles de Fortuny, N'Emili Vallès i Vidal, El Comte de Santa Maria de Pomés y En Francesc Sans i Buigas.

Questions filológiques (37-38)

Bax d'aquex títol el nostre benvolgut amich y benemèrit colaborador barceloní En Bonaventura Riera publica demunt *Nació Catalana* de 30 de novembre de 1906 les següents observacions que consideram avengudes y pertinents:

«Regnant encara'l desgavell ortogràfich que, per efecte de no haverse arribat a un acord entre'ls preceptistes, dificulta [38] quelcom l'ensenyansa catalana, semblava prematur entrar de ple, abans de resplandir la llum creada pel Congrés de la Llengua, a la discussió del us de la *c* trencada o *ç*. Mes tota vegada que per una part hi ha molts escriptors que tenen la manía de volerlo restablir a tota costa be o malament, y per altre part los errors que sobre aquet punt propaga l'Diccionari den Josep Aladern poden portar a mal camí, creyem que ja es hora de preocuparse d'aquesta materia, y discutirla pera dar llum.

»Alguns gramàtichs han dat regles, que no les creyem prou eczactes. En nostra opinió, aquí no hi valen regles, sino que l'us de la *ç* depèn esclusivament del origen de les paraules; per xò hi ha avuy tanta dificultat, perque no tothom conex filologia comparada. La *c* trencada (*ç*) no pot usarse més que en els casos en que prové de *c*; y per lo tant, la doctrina que senta'l senyor Aladern de que pot venir de sibilants aràbiques o hebrayques, la creyem infundada. La rahó de nostre assert es la matexa configuració de la lletra. La paleografía demostra clarament que en aquesta figura (*ç*) hi han dues lletres: una *c* que's pronuncia y una *i* sotscrita que ha perdut el sò. Lo metex succehí en el grech; les vocals *alfa*, *eta* y *omega* s'escrivien ab una petita vírgula en representaciò de la *i*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a sota metex de la lletra, quan la *iota* que hi seguía inmediatament havía arribat a no pronunciarse. Es un senyal que servía pera perpetuar l'etimología, bon sentit que també tenen els francesos y'ls anglesos, al conservar en l'ortografía les lletres mudes que dexen rastre de la procedencia.

»Donchs be; els qui vulguin usar aquesta lletra en l'escriptura catalana, tenen de saber primerament si en l'origen de la paraula es igualment una *c*, y tenint en compte que en la baxa llatinitat se trova sovint lo grop *ci*, com a transformació de *ti* que's pronunciava sibilat quan anava seguit de vocal.

»Axís, per eczemple: ¿per què s'escriuen ab *ç*, *plaça*, *cançó* y'ls substantius acabats en *ança*? Perque venen respectivement de *platea* (esdevingut *plàtia* y després *placia*) *cantione* o *cancione* (de *cantare*), y *antia* o *ancia* (forma substantiva dels participis verbals *ans*, *àntis*), y com suara hem dit, el *ci* ha resultat en la paleografía *ç*.

»¿Per què s'han d'escriure ab *s* o *ss Saragossa* y *dansa*? Perque venen respectivament del llatí *Ce-saraugusta* y l'antich alt alemany *tonsôn*.

»Per aquesta rahó es un gran disbarat posar una *ç* allà hont no li correspòn per etimología; y quan aquesta es desconeguda pel escribent, creyem que val més escriure *s* a tot arreu, perque el seguir la fonètica sempre es millor guia que les ganes de fer lo que un no sab de cert.» [39]

Més noms acabats en -ach[12] (39)

El nostre bon amich y colaborador de Tarragona, Dr. Agustí M.ª Gibert, ens envià dia 25 d'agost de 1906 la llista següent, que per falta d'espay fins avuy no havíem poguda insertar.

[12] Nota (1) de l'original: Veyau el tom II, p. 36 y el tom III, p. 16, 71, 94 y 106.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Adellach: llinatge. —Barcelona.

Alfachs: port natural (Sant Carles de la Ràpita)

Buyrach: ademés de les accepcions ja conegudes, significa un tros de cuyro aont emboliquen les busques o bergelles que mullen de visch per cassar aucells.

Cadiach: llinatge. —La Canonja y Mas Ricart.

Drach: animal fantàstich. —*Gorch del Drach* entre Alcover y Mont-ral.

Espernallach: nom de planta. —*Santolina*: (*Chamaecyparinus* de Linneus).

Esmuriach: rat penat (Pla d'Urgell).

Flaritachs: bruixa tarragonina. (Sigle XVIII i XIX).

Galisachs: llinatge. —Barcelona

Ganyach: llinatge. (Catalunya francesa).

Llach: (ademés de gran bassal d'aygua y fanch de les riades y barrancades) llinatge. —Barcelona. —Tarragona.

Oniach: *riera d'Oniach* ó Vallfornés, que vé dels cims de Tagamanent y rega la vila de Cardedeu.

Panasachs: llinatge. —Tarragona y Vilanova (originari del departament de Gers.)

Ruach: nom de planta: —*Ononis Tridentata* de L.

Rach: llinatge. —Barcelona.

Sayrach: llinatge. —Barcelona.

Viladach: llinatge. —Barcelona.

Dr. Juan Fastenrath (39-40)

¿Qui no'l conexía aquest entusiasta y benemèrit de la llengua catalana, natural de Colònia, autor d'una partida d'obres sobre història y monuments d'Espanya? Escrivia'l castellà molt bé. En un de sos viatges a Granada, topà Mn. Josep Tarongí, canonge a-les-hores de Sacro-Monte,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que li donà a conèxer els toms dels Jochs Florals y altres obres del nostre Renaxement, y s'hi entusiasmà de tal manera, que dins poch temps publicà un volum de poesies catalanes traduides en alemany bax del titol *Katalanische Troubadoure der Gegenwart*, aont estàn representats més de [40] cincuanta poetes nostres. L'any 1890 la senyora del doctor fou *Reyna* dels *Jochs Florals de Barcelona* y poch després fundà ell els *Jochs Florals de Colònia* que tenen molta d'anomenada dins Alemanya.

A mitjàn mars ens es arrivada la trista nova de la seua mort.

Que'l Bon Jesús l'haja trobat en estament de gràcia, y, si encara està entretengut a n-el purgatori, que'l trega y l'admete a l'etern descans de la santa glòria y doni a la seua gent molts d'anys de vida per pregar per ell y el conhort y conformansa que tant necessitem per suportar una tal desgràcia. —Al cel lo vegem. Amén.

Un altre entusiasta del català a Hongria (40)

Com érem a Halle amb el Dr. Schädel, aquest va rebre una carta d'un tal Joseph Jaskovits, notari de Balkany (Szabolcsm) d'Hongria, que deya qu'havia lletgit un article del professor Albin Körösi, escolapi, sobre'l Congrés de la llengua catalana y el moviment literari català, y que li havia agradat tant qu'estava resolt d'aprendre el català, y demanava que li indicassen un mestre que le hi pogués ensenyar y una revista catalana aont porer lletgir. El Dr. Schädel mos donà la carta, y li hem contestat a n-aquex notari felicitantlo y oferintmoshi y li enviam el *Bolletí*.

¡El diantre son aqueys alemanys!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dos colaboradors més a Alemània (40)

Els estimats amichs Martí Niepage de Magdeburg, estudiant de filologia y a punt de pendre'l doctorat a l'Universitat de Halle, y el Dr. Isidre Villà, de Granollers, un metge jove qu'ha estat tres anys a Berna per perfeccionar sos estudis mèdichs y ara es Metge-Assistent de la clínica de *psiquiatria* y *nirvis* de la matexa ciutat de Halle, ens escriuen que volen prendre part en la nostra tasca lecsicogràfica. ¡Ja hu crech que'ls hem admesos de bon cor!

El jove Niepage, exerit com ell tot sol, prepara la seua tesis doctoral sobre'l català de Mallorca, estudiat demunt els monuments antics inclosos dins l'*Historia de Pollensa* de Mn. Rotger y el *Bolletí de l'Arqueológica Luliana*.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1908

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[33][*]

Bibliografia (33[13]-44)

Gramàtica pedagògica de la llengua catalana (Curs Superior) den Joan Bardina, director de l'Escola de Mestres: Bagunyà, editor. Barcelona. 1907. Un tom en 4t, 66 fols numerats y 7 sense numerar.

Comprenent la conveniència de donar conte de totes les obres de caràcter filològich que's vajen publicant referents a la llengua catalana, com qu'estam resolts a ferho d'avuy endevant am l'ajuda de Deu, comensam per la *Gramàtica* que'l nostre benvolgut amich En Joan Bardina ha publicada fa uns quants mesos y que no era arribada a les nostres mans fins ara.

L'obra del nostre amich està molt ben presentada, impresa am gran esment, embellida amb una partida de mapes y 170 gravadets, esplicatius del text. No du paginació. Cada fulla a la segona cara, comensa, bax de numeració aràbiga, posant un paràgraf de poques retxes que formula la lley o principi que s'esplica dins aquella plana en paràgrafs

[*] T. IV. —Abril de 1908 / Matx de 1908. —N. 3.
[13] Nota de l'edició: El Bolletí s'inicia amb una paginació incorrecta. La darrera pàgina del número anterior era la 40, i la primera d'aquest és la 33.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de lletra més menuda, y la plana següent du gravats per fer veure gràficament lo que s'acaba d'esposar, y llistes de paraules *forasteres* que cal desterrar y de *catalanes* arreconades que cal restablir entre la gent, y llavò *questions* i eczercicis pràctichs sobre lo esplicat dins la plana anterior, y trossos escullits de poetes y prosadors nostres, antichs y moderns y les estampes dels capdals.

Els mapes son: *a*) *carta del mon* llingüístich, representant am clapes de retxat diferent els boldrons de llengues *monosilàbiques*, *aglutinants*, *semítiques*, *chamítiques*, *jafètiques*; *b*) *Catalunya*, inclouenthi el Rosselló, Andorra y la ribera ribagorsana aragonesa que parla català; *c*) *carta de les llengues d'Espanya y de França*, senyant am clapa negra els dominis de la llengua d'oc, separant les diferents branques amb una retxeta blanca entre y entre, y amb altres retxadets els dominis del francès, bretó y normant, dins França, y dins Espanya el portuguès, el gallech, el bable, el vasc y el castellà; *d*) *carta de la nostra llengua*, axò es, les *cinch llengues llengadocianes* (català, llengadocià, gascó, llemosí y provensal) y els *sis dialectes* del català (andorrà, alguerès, valencià, rossellonès, mallorquí, [34] ribagorsà), y cada clapa d'aquelles llengues y d'aqueys dialectes es d'un retxadet diferent; *e*) *les 4 branques dialectals de Catalunya (dialecte de Catalunya vella, dialecte de Barcelona, dialecte de Catalunya occidental, dialecte de Catalunya nova)*; *f*) *carta dels paissos ahont se parlà llenga catalana*, tot en blanch, y inclou el nort d'Àfrica, les Balears, Còrsega, Sardenya, Sicília, les penínsules d'Espanya, Itàlia y Grècia, França y regions mès amunt d'Itàlia y més enllà de l'Adriàtich; *g*) *València*. Aquest es menut y just una clapa negra de la regió valenciana.

L'obra està ben presentada y resulta altament simpàtica per l'entusiasme y bona voluntat y gran esment am que l'ha concebuda y escrita l'autor, benemèrit de la nostra pedagogia y avuy també de la nostra llengua per l'obra qu'estam eczaminant.

Creym que lo verament notable d'aquesta *Gramàtica* es la part pedagògica y qu'ha d'interessar ferm a n-els noys y noyes y que, en mans d'un bon mestre, ha de donar fruyts de bendició.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿Porem dir lo metex de la part científica, llingüística, gramatical?

Sería un gros pler per nosaltres, amichs d'En Bardina y entusiastes del català, poder contestar afirmativament.

Hi hem vistes una bona partida d'observacions en molts dels punts que toca, pròpies, noves, avengudes, ben trobades, d'indiscutible utilidat pràctica, de gran eficàcia pedagògica.

Ademés: *a*) condamna (§ 39, n. 226) el barbarisme d'usar *quin* y *quina* com equivalent del *cuyo cuya* castellà, aont tantíssims d'escriptors y periòdichs catalans trevelen y cauen desgraciadament; *b*) posa la lley (§ 41, n. 238) d'usar *de* derrera *molt*, *quant*, *tant (molt DE temps, ¿quants D'anys tens? No vull dar tants DE diners)*, que s'observa tant en la conversa familiar y tan poch entre'ls nostres escriptors; *c*) establex (§ 41, n. 234) l'altra lley de no aficar la preposició *a* devant l'acusatiu en les oracions d'activa; però després posa que s'ha de dir: *la Maria estima a la Rosa* (no diu per que); *d*) admet y ensenya (§ 38, n. 218) que'l participi ha de concordar amb el terme d'acció en els temps composts de la veu activa; *e*) formula la regla (§ 40, n. 228) de que am verbs intransitius y reflecsius l'aussiliar es *esser* y no *haver* (no més son alguns dels intransitius); *f*) també recorda la lley (ib. n. 231) d'usar en les oracions condicionals l'imperfet d'indicatiu en lloch del de subjuntiu (*si ESTUDIAVES la llissó, la sabríes.*)

Totes aquestes regles estàn molt bé, y no's troben, en no esser la derrera, dins les gramàtiques anteriors a la nostra obra *Questions de llengua y literatura catalana*, aont les vàrem formular com a pròpies y característiques de la llengua nostra, y, a pesar de l'oposició qu'han trobada entre'ls escriptors vells, van obrintse pas entre'ls joves, gràcies a Deu, y esperam que amb el temps se restablirà llur imperi. ¡Vaja si's restablirà!

Bo es de veure que romanem agraidíssims a n-En Bardina per tot això; però no'ns ha d'aturar de fer demunt la seua *Gramàtica* una sèrie d'observacions, y bé sap Deu que brollen d'un cor d'amich, no per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mortificar ¡que consti!, sinó duyts del zel que'ns inspira l'obra de la gramàtica catalana. [35]

Respecte als mapes qu'ha posats En Bardina, trobam lo següent:

A. A n-el primer, qu'abrassa totes les llengues del mon, no comprenem com les dividex en *monosilàbiques*, *aglutinants*, *semítiques*, *chamítiques* y *jafètiques*. Ja's sap que hi ha diferents sistemes de classificar les llengues: el *geogràfich*, *etnogràfich*, *geneològich*, *psicològich*, *morfològich*. Els dos primers son els més rudimentaris y no venen a donar casi gens de llum; el tercer es molt sobrat, perque es mal d'aclarir d'ont surt cada una de les llengues, mancant, com manquen respecte de moltes, les clarícies històriques que'ns porien orientar. La classificació *psicològica* (segons la manera especial que té cada llengua d'espressar les coses) oferex base poch ficsa, poch segura, y presenta un sens fi d'emperons molt mals de desllapissar. El sistema *morfològich* (segons l'estructura interna que presenten les llengues) es el més acceptable, y s'hi poren fer diferents classificacions segons el punt de vista que's pren. L'esposa admirablement Max Müller dins la seua obra magistral *The Science of Language* (London, 1899, vol. 1, c. X.-XX), dividint les llengues en *monosilàbiques*, *aglutinants* y *inflecsives* o *amalgamants*. Dins les *monosilàbiques*, la xina per eczemple, cada paraula es una rel, desfeta y independent de totes les altres rels. Les *aglutinants* formen les paraules aplegantse, confegintse dues o més rels, essent una d'elles la principal, que queda intacta y independent, y les altres dependexen d'ella fent de desinències, notantse sempre en les paraules aqueys afegits. Formen aquestes llengues el grandiós boldró de les *turànies*, pròpies dels pobles nómades del nort y centre d'Àsia, est d'Europa, casi tot Àfrica, Amèrica y Oceania. Les *inflecsives*, axò es, que tenen *flecsió* (*declinació* y *conjugació*) formen les paraules aplegantse, confegintse les rels, no mantenintse cap d'elles independent, sinó que s'*amalgamen* y se congrien tan bé, que semblen les paraules fetes tot d'una pessa, y molta volta es ben difícil destriar els components que les formen. Aquestes son les llengues anomenades *semítiques* (hebreu,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aràbich, arameu) y *àryes* (índich, iànich, celta, llatí, grech, letto-slàvich, teutònich). Max Müller retreu altres classificacions de diferents sabis, totes de base *morfològica*. Cap n'hem vista aont se mescli la base *etnogràfica* am la *morfològica*, com ho fa En Bardina. *Etnogràficament* les llengues se dividexen en *semítiques*, *chamítiques* y *jafètiques*. Dividintles axí, hi entren totes les del mon, en no pretenir que hi haja pobles que no descendesquen de cap dels fills de Noé, negant la universalidat del diluvi. No creym que la negui En Bardina ni que pretengui lo altre. ¿Pretén el nostre amich que'ls pobles que parlen llengues *monosilàbiques* y *aglutinants*, no son *chamiles* ni *jafetes* ni *semites*? Creym que li costaria molt provarho; creym que negú n'es capaç. Per tot lo qual consideram la classificació d'en Bardina anticientífica y inacceptable.

B. En el mapa de *les llengues d'Espanya y França* posa amb clapa negra, com a catalana, tota la regió administrativa valenciana, essent axí que la província de Castelló té tota la regió de Segorb que parla castellà, la de València té dues terceres parts que també hi parlen y la d'Alacant devers una tercera part. Incorre en la metexa equivocació en la figura 171.

C. En la *carta de la nostra llengua* distingex les diferents branques y [36] subdialectes am puntets y retxadets diversos, lo qual estaria molt bé si tals distintius fossen llògichs y congruents. Desgraciadament no hu son. Basta dir que posa el metex distintiu p'el *valencià* y el *llenguadocià*, el metex p'el *gascó* y el *provensal*, el metex p'el *llemosí* y el *ribagorsà*, el metex per l'*andorrà* y l'*alguerès*, ben diferent del *català*, el metex p'el *mallorquí* y el *rossellonès*, y posa un distintiu diferent p'el *català* y el *ribagorsà*. ¿Son lo metex els dialectes que posa amb el metex distintiu? Afirmarho seria negar la realidat. ¿Qué té d'especial que veure'l *valencià* amb el *llenguadocià*, el *llemosí* amb el *ribagorsà*, l'*andorrà* amb l'*alguerès*, el *gascó* amb el *provensal*? ¿Es més acostat el *llenguadocià* a n-el *valencià* que a n-el *gascó*, *provensal* y *llemosí*? ¿es més aprop el *ribagorsà* del *llemosí* que del *català*? ¿quin vincle unex l'*alguerès* am l'*andorrà*, que los separi del *català*? ¿qué té de particular el *mallorquí*, que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'unesca amb el *rossellonès* y los separi tots dos del *català*? ¿Quina semblansa te'l *provensal* amb el *gascó*, que les aplegui separantlos del *llengadocià* y del *llemosí*? No'n diu res En Bardina ni creym que sia capaç de justificar tals aplechs y distintius.

En quant a n-els principis, regles y observacions que dona En Bardina, ens creym a n-el cas de ferhi un enfilall de rectificacions:

1. —Diu (§ 14, n. 57) que'l «genre» «dels sustantius» «es invariable» «dins cada llenga». No es eczacte. Hi ha noms en català qu'un temps eren femenins per tot arreu (v. gr. *amor*, *olor*, *color*, *honor*, etc.), y son tornats masculins dins casi tot el territori de la llengua. A Mallorca n'hi ha que fan masculins els mots *costum* y *soll*, y altres femenins. *Fret* generalment s'usa com a masculí, però hi ha regions catalanes, v. gr. Girona, que l'usen com a femení. En poríem treure més de paraules catalanes qu'han mudat el genre y que a unes bandes en tenen un y a altres un altre.

2. —Diu (§ 15, n. 63), tractant dels adjectius, que «a voltes, al fer un femení, s'hi afegex abans de la *a* una *n*, *r* o *t*. Quant se fa axò, no ho hem d'estudiar; l'instint ens ho diu». Si aquexa raó valia, no importava qu'En Bardina escrigués la seua *Gramàtica*. ¿No sabem el català per *instint*? Ja n'hi hauria prou amb aquest. El gramàtich, *pedagògich* y no pedagògich, ha de donar la raó d'aquexa *n*, *r* y *t* que les terminacions femenines dels adjectius presenten. ¿Com el noi sabrà *reflecsivament* la seva llengua, si no li dona'l *pedagoch* la raó de la seua estructura?

3. —Diu (ib. n. 65) que alguns femenins no's formen afegint *-a* (*emperatriu*, *duquesa*), sinó altres terminacions, y que axò «se sap per instint»; y que la terminació dels adjectius passant de masculina a femenina, muda llur derrera lletra (*amarCH-amarGA, temut-temuDA*), y no'n dona cap altra raó, sinó que ho «sabem per instint». A n-axò oposam lo observat a n-el paragraf anterior.

4. —Dona (ib. n. 67) com «una de les característiques més típiques de la nostra llenga» les formes: *dona inteligentA*, *mel abundantA*, *posició diferentA*, *ploma igualA*, *nèna anantA*, *carn sobrantA*, *suma equivalentA*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Catalunya triomfantA, equiparantles a *versió exactA*, *casa pobrA*, *oració perfectA*, *la mestrA*, *via asprA*, *cosa dignA*, *taula amplA*. Es una de les tantes... distraccions d'En Bardina. La *a* final de les paraules de la segona sèrie [37] es rigurosament etimològica; la de les de la primera sèrie es antietimològica; no passa d'una escrexensa, en casi tots els casos desconeguda dins els monuments antichs de la llengua, y que sols se troba dins escriptors moderns, notats regularment per llurs grolleries y desgavells. Sembla mentida que l'autor s'atrevesca a escriure que, sols «parlant malament», se pot dir *Barcelona triomfant*, y que pertoca dir *triomfantA*, y que es «parlar acastellanat» «fer» aquells «adjectius femenins» de la primera sèrie «com si fossin masculins», axò es, usarlos sense la feresta *a* final, no es estat may cap castellanisme, y el calificarho de tal es... una equivocació impròpia d'un gramàtich pedagògich.

5. —Parlant (§ 16) de la formació del plural dels *noms*, diu que si s'hi «afegèix», ademés de la *s*, «alguna lletra de més, ja ho sabem de cor» (*bobò-boboNs, ma-maNs, pi-piNs*), y no'n dona la raó, y més avall (ib. n. 68) diu molt seriosament qu'es una «ventatge que tenim de savèr de naixensa com fan els plurals tots els noms.» ¿Demunt qui tenim aquexa «ventatge»? ¿Quin poble de la terra no sap de naxensa fer el plural dels noms de sa llengua? De manera que's tracta d'una «ventatge» que la té tothom.

6. —Dona (ib. n. 72) per *viciós* el fer en *-os* el plural de *cru* y *raig*, axò es, dir *crusos*, *ratjos*, y vol que's diga *crus*, *raigs*. Oblida que tal *o* es etimològica: l'acusatiu plural de *crudus* y *radius* es *crudOs* y *radiOs*. També dona per *viciós* el plural de *boig*: *bojos*; y posa que s'ha de dir *boigs*. Li costaria moltet a n'En Bardina fundar aquestes dites seues. Se'n guarda prou de fundarles.

7. —Diu (ib. n. 74) que «hi han noms que posen *n* o no a voluntat: *homes* o *homeNs*, *joves* o *joveNs*, *ases* o *aseNs*, *orgues* o *orgueNs*.» *¡A voluntat!* ¡Quina manera més especial d'esposar els fets gramaticals! Tal *n* es etimològica, y s'es perduda per tot arreu a n-el singular; però a n-el plural se conserva encara dins qualque regió occidental, v. gr. a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Massalcoreig. Aquest es el motiu de que hi haja o no tal *n*, y no la *voluntat* del consumidor.

8. —Posa (§ 19, n. 88) la taula de les desinències verbals de tots els temps, y resulta molt deficient; no son les desinències verbals de la llengua catalana, sinó del dialecte barceloní. Hi falten les característiques de regions tan importants com el Rosselló, Balears, regions pirenenques, Ribera d'Ebre, reyne de València, Pla d'Urgell, les Garrigues, el Priorat. Es lo que passa a tots els gramàtichs catalans, que dona la casualitat que son de la regió barcelonina, y no's saben desprendre del fatal prejudici de que'l català es el barceloní y que les formes de les altres regions, estranyes a Barcelona, son... degeneracions o vicis que no s'han de tenir en conte o les han d'esveir de l'idioma. Es això un dels ostacles més grossos a la restauració del català. —No posam aquí la taula completa de les desinències verbals de fora de la regió barcelonina, perque la cosa s'allargaria massa y sortiríem del fi d'aquest article.

9. —Diu (§ 20, n. 93) que la desinència d'imperfet d'indicatiu es en *v* y no en *b*. Tot Catalunya y València, fora el Vendrell, Camp de [38] Tarragona y Balears, pronuncien *b* y no *v*, que'ls-e repugna. Valia la pena de consignarho. Lo que's pronuncia té una importància capital dins tota gramàtica.

10. —Diu (§ 21, n. 100) una cosa que sembla mentida que la diga un gramàtich y pedagoch. Vetaquí: «No't preocupis dels verps irregulars: els savèm tots sens estudiarlos... Llur irregularitat no es capritxosa, sino obehint a la llògica fonètica...». Que cada regió sap els seus verbs irregulars, no es duptós; que'ls d'una regió sàpiguen els de l'altra, està ben lluny d'esser ver, y fins-y-tot hi ha gent qu'ignora o destrossa algunes formes de la seua metexa regió. Sense estudiarlos, amich Bardina, no'ls-e sabem bé els verbs irregulars; y per això s'escriuen les gramàtiques, sobre tot, les pedagògiques, que, si no havien de servir per ensenyar aquestes coses, no importaria escriureles. ¿Que la irregularidat dels verbs «no es capritxosa»? Clar està que no. ¿Que «obeex a la llògica fonètica»? Prou que sí; pero ¿qui conex tal llògica si no l'estudia? ¿No

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

permet tal volta aquesta llògica diferents direccions? Si no fos axí, ¿com s'explicarien tantes de variedats en las formes verbals? Y si la gramàtica no ensenya l'autenticidat, la llegitimidat d'aquestes variedats, ¿que fara'l noy, desitjós de sebre bé son idioma? Li servirà de ben poca cosa el dirli que «tals irregularitats obeexen a la llògica fonètica.»

11. —En la conjugació d'*esser* només posa (§ 21, n. 101) el participi *sigut*, modern, y no *s[e]t* ni *estat*. Aquest antigament era general a tot el domini de la llengua y avuy s'usa exclusivament a les Balears y a diferents regions de Catalunya. *S[e]t* s'usa a regions tan importants com la Plana de Vic y regió pirenenca de més enllà.

12. —Diu (§ 21, n. 103) que «molts de verbs catalans posen *g*, *eix*, *x*, y's diuen verps gutturals; seguir diu segu-èixo; *ser* diu *sigui*, *partir* diu *parteixo*». Y ja no diu res pus dels verbs *incoatius*, que tenen en català una importància tan grossa, fins a l'estrem de que casi tots els acabats en *-ir* ho son, y que presenten formes tan diferents en les diverses regions.

13. —Posa (§ 23, n. 110), per espressar un fenomen fònich, la paraula *xòque*. Es un castellanisme ferest, que no comprenem com ha escapat a n-En Bardina. ¿No hi ha'l mot *topada*, tan català? Més endavant (§ 25, n. 121) usa *hasta* en lloch de *fins*. Sembla mentida.

14. —Posa (§ 26, n. 132) entre les lletres eufòniques «que no pertanyen a l'essencia de les paraules» la *p* d'*assumpta*, *exempte*, *primpcep* y *prempsa*.» La de les dues primeres paraules es de l'etimologia llatina; la de les altres dues no l'havíem vista escrita may, y es senzillament una atrocidat escriurela. ¿Com poren esser *eufòniques*, si, en lloch de facilitar la pronúncia, la dificulten?

15. —Diu (§ 26, n. 133) qu'es viciós escriure *finses* (fins), *tu* HATS *dit, no* ÉRATS *allà, trasmetre*. ¿Per que es viciós *finses*? Convendria indicarho. La *t* de *hats* es un resultat de la *llògica fonètica*; per colergirho basta ficsarse en les evolucions que'l *habes* llatí esperimentà per arribar a l'*has* actual. La *t* de *érats* es tan llògica com la de *éts* (segona persona singular d'indicatiu present d'*esser*).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

16. —Escriu (§ 28, n. 142) *exposar*, *extirpar*, *extreure*. ¿Per que tal *x*, si cap regió catalana la pronuncia, si tothom pronuncia *s*? Com fa notar [39] Meyer-Lübke (*Einführung in das Studium der Romanischen Sprachwissenschaft*, § 130), ja en llatí se perdé la *c* de tal *x* devant consonant (ja's sap que la *x* es un compost de *cs*, *gs*), quedant només la *s:* y axí se troben dins les inscripcions llatines *SeStius* per *SeXtius*, *DeSter* per *DeXter*.

La *x* llatina, passant a les llengues romàniques per la via *popular*, no per la *erudita* (que no es *natural*, sinó *artificial*), tornà *s* ordinariament, com demostra Meyer-Lübke dins la seua *Gramatica de les llengues romàniques* (T. I., n. 463), es a dir, esdevengué la assimilació de la *c* am la *s* (x = cs), com fa notar Diez dins la seua respectiva *Gramàtica* (T. I. *cons. lat.* p. 240). En quant a n-el preficse *ex* de que's tracta en el mot *EXposar*, passà a la llengua d'oc, a la nostra, com *es-*, *eis-*, *is-*, segons demostra Diez (*Gramàtica*, T. II, L. III, P. 2a, c. III). —El gran filòlech colombià Cuervo dins son preciosíssim estudi *Disquisiones sobre antigua ortografía y pronunciación castellanas* (París 1895, p. 68) du una partida de coses sobre aquest preficse, que, si bé referents a n-el castellà, fan molt a n-el nostre cas. Després d'haver demostrat que la *x* en castellà fins a n-el sigle XVI havia tengut el metex sò palatal que té avuy en català (*aXò*), se demana: «dónde estaba la *x* latina equivalente à *cs* ó *gs*? Tengo para mí que por aquellos tiempos debía de ser el pronunciarla pedantería propia, poco màs ó menos como hoy, de dómines y malos latinos. En Nebrija no se halla jamás la partícula componente *ex* escrita con *x*: *eScusar*, *eSecutar*, *eSequias*, *eSento*, *eSención*, *eSpender*, *eSperimentar*, *eStender*; y ni en la Gramàtica ni en la Ortografía menciona semejante pronunciación en castellano. Escritores que vinieron después confirman el hecho.» Y cita *a*) el Dr. Busto (*Arte para aprender a leer e escrevir perfectamente en romance e latín*), que l'any 1533 escrivia que la *x* de *eXimir*, *eXemplo*, *eXecución*, *eXcepto*, *eXperimentado* «se llega al sonido de *s*»; *b*) el famós Juan de Valdés, que dins son clàssich *Diàlogo de la lengua*, p. 96, demanantli: «De los nombres latinos... *eXcelencia*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

eXperiencia, etc. ¿No quereis que quitemos la *x*?, respòn: «Yo siempre la quito, porque no la pronuncio; y pongo en su lugar *s*»; *c*) y l'altre gramàtich del sigle XVI, Juan Sánchez (*Principios de la gramàtica latina*), que diu terminantement: «diremos v. gr. *estender*, *escusar*, *espirar*, *esplicación*, *esaltación* con *s*; aunque se escribe en latín *extendo*, *excuso*, *expiro*, *explicatio*, *exaltatio*, con *x*.» Modernament la R. Academia Espanyola ha resucitada tal *x* del prefics *ex-*; y els escriptors catalanistes que no's treuen paraula bona de l'Acadèmia, donantla per ignorant y estúpida, adopten y observen aquexa norma desgavellada, oblidant o ignorant la tradició dels nostres clàssichs y les lleys de formació de la nostra llengua. Ja seria ben hora que l'arraconàssem aquexa *x* acadèmica, p'el bon nom de la nostra ciència gramatical.

17. —Dona (§ 33, n. 181) per anticuats els mots: *a*) *pobrea*, que s'usa encara en tot el reyne de València y Mallorca, *b*) *juhí* (judici), que'es viu a València, y *c*) *espital*, *redó*, *porien*, *esglèsia*, *pus*, que son ben vius a Mallorca.

18. —Diu (§ 38, n. 219) que «es barbre dir DOS *persones*, *les coses* PRESENTS, DOSCENTS *hòmens*. Digues *dues, presentes*, *duescentes*.» No sabem veure tal barbàrie, y costaria moltet provarla.

19. —No comprenem com diu (§ 39, n. 226) que «es de lo més [40] catalanesch» dir: *l'amo que tu traballes; la parra QUE us heu menjats els rahims; no sé la pena* QUE*'t quexes; el poble* QUE*'m parlen es Sans; els llibres* QUE *arrenquis els fulls*. No hu esplica En Bardina com es que tals frases son «de lo mes catalanesch». Dins quin monument del català se troben? ¿en quines lleys del català se funden? Nosaltres les consideram purs barbarismes.

20. —Diu (§ 47, n. 284) qu'es un vici fònich pronunciar com a Barcelona: *viatxe*, *metxe*, *patxe*. ¿Per que ha d'esser un vici això? No creym En Bardina capaç de provarho.

21. —Diu (§ 50) que per l'ortografia de les vocals «quan son àtones, ens guien regles molt fàciles.» ¡Llàstima que no les mos doni a conèxer aquestes regles, que tanta de falta fan a tots els catalans y son causa de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tantes de trevelades, fins-y-tot dels més intesos. ¡Quantíssimes de paraules hi ha que tenen sílabes àtones aont no s'ha pogut aclarir si cal escriure *a* o *e*! No creym que cap noy ni gran, am les regles que dona En Bardina a n'aquex endret, puga treure una norma segura per sebre quant cal escriure *a* y no *e* y quant *e* y no *a*, tractantse del sò fosch, consemblant a n-el dels mots francesos *CE QUE*, que tant y tant sovintetja en català. ¡Y llavò sortirmos que les regles per distingir axò son «molt fàciles»! Sembla una broma. Y ¿qué'n direm de lo qu'escriu més avallet, n. 297, dient que «son poquíssims els mots que presenten veritable dificultat d'escriptura» tractanse de la *a*, *e*, àtones? ¡Deu ens do paciència! —Y lo bo es que, quant tracta de donar les regles de quant s'ha d'escriure *e* y no *a* (§ 51, n. 302), diu que s'ha de escriure *e* devant *-sc-* inicial, *-ct-* medial y *-dat*, *-ria* final, lo qual dista molt d'esser eczacte. Ho contradiuen: *aScoltar, aScendir, aScens, aSceta, aScendent; faCtor, faCtible, faCtura, faCtoría, laCticini, laCtància, paCtar, traCtament, traCtar; aspaDAT, faDAT, enfaDAT, degraDAT, agraDAT; dobaRIA, juglaRIA, albardaRIA, escombraRIA,* y moltíssimes més paraules. —Dins el n. 219 diu que en les sílabes ràpides se posa *e*, y que, si es sílaba molt plena, se posa *a*, tractantse del sò intermedi ẹ. ¡A veure qui es capaç d'anar a distingir aquexa rapidesa o plenitut! —Es fàcil donar regles; lo que no es tan fàcil, qu'aqueixes regles servesquen per lo que les han fetes.

22. —Diu (§ 52) que «el català es ben fàcil d'escriure; les consonants duptoses tenen ses lleys, molt racionals, perque son consecuencia de la pronuncia, y aquesta la té tothom...». Si fos axí com diu En Bardina, ¿com s'esplicarien la partida de sistemes ortogràfichs que hi ha en català y la grossa divergència entre'ls gramàtichs sobre la manera d'escriure una partida de sons? Ell metex en dona proves de que no es tan fàcil com diu, l'escriure català. Dona per regla que en mitx de paraula van sempre forta amb forta y dèbil amb dèbil, y llavò ell metex escriu *fetge*, *metge*, *obtindre*. La *g* es dèbil, però lo metex hauria d'escriure *fedge medge*; la *t* es forta, per lo metex hauria de posar *oPtindre*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

23. —Diu (§ 52, n. 307) que a fi de mot s'ha d'escriure lletra forta, y més avall (n. 315) posa que'l so final *-tx* (*miTX, enuiTX*) s'ha d'escriure -ig (*mIG*, *enuIG*). La *g* es fluxa, dèbil.

24. —Dona per cert (§ 52, n. 310) que devant llabial la *n* torna sempre *m*. Està ben lluny d'esser ver, tant a Mallorca com a molts de punts [41] de Catalunya, aont se conserva *n*, y per lo metex diuen: *coNprar*, *eNbalsamar*, *aNb'ell*, *coNmoure*, etc. La lley de la R. Acadèmia p'el castellà, mos fa trevelar respecte d'això, si no badam bé'ls ulls.

25. —Diu (§ 53, n. 312) que la *c* devant *e*, *i*, es palatal, y més amunt (n. 290) diu qu'es *dental*, qu'es lo eczacte.

26. —Posa (ib. n. 315) que'l sò palatal *ig*, *tg*, *tj*, *tx*, no pot comensar mots. Dins bona part de la regió valenciana les *g* y les *x* palatals a principi de paraula sonen com a *tx*: v. gr. *TXich* = *Xich*, *TXent* = *gent*, *TXa-may* = ja-may, etc. ¡Ja es una bona passada amb aquests gramàtichs barcelonins, tan *separatistes* lingüísticament! Per ells es català lo que's diu a Barcelona. Lo de València, Balears, Rosselló y tot quant no s'avé a lo de Barcelona, no es català. Es un *separatisme* que may he comprès.

27. —Diu (§ 55, n. 336 que «la etimologia, l'us dels sabis y la simplicitat han dictat» «escriure» «sempre *ge*, *gi*», y no *je*, *ji*», «menys en *Jesús*, *Jerusalem*, *jesuita*». La *etimologia* no pot haver dictada tal regla; en son testimoni els centenars de paraules llatines que duen j devant *e i*, y axí son passades a n-el català. Son sols alguns dels gramàtichs catalans que tenen tal *us*. La *simplicitat* no es absolutament una norma segura en fets d'ortografia.

28. —Entre'ls mots que diu (§ 60, n. 362) que s'han d'escriure amb *h* «perque en llatí la tenien» posa: *hu* (tot es hu), *hont*, *vehí*, *hermós*. ¡Sí que mos vé de nou això! ¡No hu sabíem que en llatí *unus*, *unde*, *vicinus*, *formosus* duguessen cap *h*! ¿A n-e quins monuments llatins ha trobats En Bardina aquests mots amb *h*? Ens agradaria sebrehu.

29. —Dona (§ 60, n. 366) algunes regles per distingir la *c* de la *ss* devant *e*, *i*, y resulten incertes, arbitràries, sense fonament científich, y per lo metex plenes d'escepcions. ¿Aont treu cap posar com a regla que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tal sò dental *sort* (ss) dels mots acabats en *-enç*, *-aça*, *-ció*, s'haja d'escriure am *c* y no am *ss*, allà ont hi ha centenars de noms verbals acabats en *-io* (*missIÓ*, *sessIÓ*, *pressIÓ*, etc.) y els milenars de noms acabats en *-ent*, que fan el plural en *-ents*, fònicament *ens* = *enç*, que hu contradiuen? ¿Quina casta de regla es aquella que les escepcions pujen més que la regla? ¡Y llavò sortirmos que'l català es lo més bo d'escriure!

30. —D'ont ha tret En Bardina que'l català era (§ 63, n. 381) la llengua oficial del reyalme d'Aragó? L'història diu clar que les coses *oficials* se feyen en la llengua pròpia de la regió aont se feyen o per quí's feyen, es a dir, a Aragó y per Aragó se feyen en castellà-aragonès; y a les altres regions, en català perqu'eren catalanes.

31. —Parlant dels dialectes catalans (§ 65), posa moltes d'ineczactituts. Dona (n. 389), *particularitats dialectals mallorquines: a*) els articles *es*, *sa*. Son a Cadaqués, Baix Empordà, Selva y Marina; per lo metex tals articles no son particularitats de Mallorca. *b*) *Naltros* y *valtros* per *nosaltres*, *vosaltres*. Tal forma només es a Sóller, y en camvi es a diferents pobles de Catalunya occidental, v. gr. Massalcoreig. *c*) *Mos* per *nos*. Es a tot el reyne de València, Ribera d'Ebre y província de Lleida. *d*) *Ests* per *aquests*. A Mallorca es completament desconeguda tal paraula. *e*) *Mu* per *meua*. No hi ha un tal; sols s'usa el *mu* devant el mot *mare*, y en tal cas es equivalent a *ma*. *f*) L'imperfet de subjuntiu en -a- (*amÀS*). El té [42] casi tot el reyne de València y bona part de la província de Tarragona y tota la de Lleida, es a dir, la major part del territori de la llengua. *g*) *Poguí*, *estimí*. Ho teníem primer; ara sols es a Eivissa. *h*) *Creím*, *deím*. No es axò, sino *crèym*, *dèym*. *i*) *Paro*, *maro*, *uncle, avio*. ¡Però, amich Bardina! ¿d'ont se treu vostè que a Mallorca deym cap d'aquestes paraules? L'ha enganat qui le hi haja dit. A Sóller pronuncien molt nasal la ẹ̊ de *pare* y *mare*, y s'acosta prou a la *o*, però tampoch no hu es. *k*) «L'acusatiu ab *a*: han perduts *a* ses coses». Aquí sí que l'han enganat fort. May cap mallorquí ha dita tal atrocidat. Lo que sí direm: *les han perdudes A ses coses que duyen*. Però axò es sols quant s'espressa el terme d'acció amb un pronom, y llavò per més claredat anomenam el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nom; a les hores, per evitar confusions, posam *a* devant tal nom; fora d'aquex cas, no posam may tal preposició *a*. *l*) *Dengú* per *nengú*. A Mallorca no's diu tal cosa.

32. —Posa (ib. n. 390) com a característiques del dialecte rossellonès: *a*) *llur*, qu'es a la Plana de Vic y a bona part dels Pirineus espanyols, veynats del Rosselló; *b*) *lo* article per *el*, allà ont es propi de tota Catalunya occidental y qualque poch del reyne de València; *c*) la primera persona singular d'indicatiu present en *-i* (jo *pensi*), essent axí que's troba a la Cerdanya espanyola, Vall de Ribes, Gombreny, Ripollès y a tota la serra pirenenca desde Camprodon fins a Cantallops.

33. —Posa després (n. 391) com a característiques del valencià: *a*) *milacre*, qu'es a Mallorca; *b*) *en* per *ab*, que's troba a Tortosa y seguint per amunt fins a Massalcoreig; *c*) *pareixe*, qu'es usadíssim a Mallorca; *d*) *ell oferix*. La forma en *-ix*, en lloch de *-ex*, dels verbs incoatius se troba dins tota la regió pirenenca desde la Seu d'Urgell fins a Alòs y Vilaller y dins casi tota la província de Lleida, Ribera d'Ebre y Maestrat. *e*) *jo dorm*. Es a Mallorca que deym *jo dorm*; a València diuen *jo dorch*. *f*) *qu'ella cusga*. Ho diuen també a Isavarre y Alòs (alt Pallars), la Pobla de Segur, la Torre de Cabdella y Tremp. *g*) *ÒBRIGA la porta*. Ho diuen a Mallorca y a Boí. *h*) «cap vocal fosca ni uberta». No es eczacte tampoch això. La *a* àtona té'l so amortiguat de ẹ a Alcoi, Sueca y altres regions; a Xàtiva, Cocentaina, Gandia y altres bandes, essent final y àtona, sona casi com *o*, això es, molt nasal: v. gr. *Gandiọ*, *Cocentajnọ*, *Xàtivọ[,] escolọ*, *robọ* (roba), etc. ¿Qué no hi ha vocals *ubertes*? ¿Qui le hi ha dit a n-En Bardina? Fins-y-tot la *a* no hu es? ¿Com pot desconèxer en Bardina que en tota la regió valenciana hi ha la *e* y la *o* ubertes, y ben ubertes? Lo que hi ha que sempre son tòniques. *i*) «pronuncia de la i de ix: *mateIX*». Tal *i* no sols la pronuncien a València, sino casi dins tota la província de Tarragona y dins tota la de Lleida.

33. —Posa després (§ 65, n. 392) que'l «català té 5 subdialectes principals y aquets infinidats de variants» y en dona *variants* d'una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

partida de endrets, que son casi totes tan incongruents com les qu'acabam de veure, axò es, no son *esclusives* d'aquella regió aont les atribuex. Axò no servex per il·lustrar, sino per embuyar. [43]

Posa després desset apèndichs, aont hi ha unes quantes coses que no porem admetre.

A. —A n-el I diu que les *deu parts de l'oració* en que solen dividir els gramàtichs les paraules, *son ridícules*. No diu perque. Y afitx que «ha suprimida tal divisió en nom de les modernes corrents de renovació filològica». ¿Quines son aquexes *corrents*? ¿per ont caplleven? Ho demanam, perque ni dins la *Gramàtica de les Llengues Romàniques* de Diez ni dins la de Meyer-Lübke ni dins *Grundriss der Romanischen Philologie* de Gröber n'hem sabut trobar rastre. Veym que tots en l'esplicació de les llengues romàniques s'adonden a n-aquella divisió, tan *ridícula* segons en Bardina.

B. —Dins el II diu que no posa'ls verbs irregulars «perquè ja'ls saben de nexença noys y noyes, còm se comprèn per la moderna teoría naturalista de les irregularitats gramaticals» y llavò perque «planes y més planes de verps irregulars fan perdre al noy la noció de lo principal y de lo secundari» y afitx que hu fa axí perque hu eczigex «el criteri pedagògich que presidex la redacció dels llibres primaris als paissos avençats.» Ja hem dit lo que hi trobam en tot axò; creym qu'es un gros desbarat no posar una gramàtica els verbs irregulars, a pesar de totes «les teories naturalistes de les irregularitats gramaticals.» Lo bo es qu'acaba En Bardina «extranyantse» «de veure conculcada» aquexa deria seua de no posar els verbs irregulars, «en les gramàtiques alemanyes y ingleses». Serà que Anglaterra y Alemanya no son «paissos avençats.»

C. —Dins el VIII diu qu'es contra l'etimologia escriure *os* (llat. *Ursus)*, *ascoltar* (llat. *auscultare)*, *orina* (llat. *urina*), *covar* (llat. *cubare*), *forquilla* (llat. *fUrcilla*), *cobrar* (llat. *recUperare*, Vid. Diez, *Wörterbuch*, 5a edició,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

p. 101; Körting, 3a edició, n. 7851), *sobrar* (llat. *sUperare*), *conill* (llat. *cUniculus*). Y ¿per que es contra l'etimologia? Segons han demostrat els filòlechs romanistes (Vid. Meyer-Lübke, *Einführung in das Studium der Romanischen Sprachwissenchaft*, § 88), la *w* (breu) llatina torna *[o]* en romànich, axò es, en català; per lo metex, com la *u* d'aquelles paraules llatines es breu, havia de devenir *o* passant a n-el català, com hi devengué efectivament, y per lo tant, tal *[o]* d'aquelles paraules catalanes es ben etimològica.

Diu ademés que «es exposat» «acudir al llatí» en matèria d'ortografia «perquè'l llatí vulgar es el qui generà les llengues y els qui saben llatí conèixen sols, en general, el clàssich, tan distint del vulgar.» Axò en tot cas serà un defecte dels qui no saben el llatí vulgar, no del llatí metex. Els qui saben el llatí clàssich, per poch que s'hi ficsin, saben aviat el vulgar. Sortint el català del llatí, no hi ha regla més segura per escriure'l català que la font d'on es sortit. ¿Qué la «etimologia llatina està contra la catalana molts cops»? No hi està may. Pot una paraula catalana no sortir del llatí; en tal cas no serà *contrària* del llatí, sino diversa.

D. —Diu dins el IX que «la etimologia» «no pot guiar» perque «els metexos que la posen per criteri, no la seguexen en molts exemples»; y, per provarho, diu que'ls clàssichs escrivien: *sap*, *apte*, *trop*, *dupte*, *recort*, *sopte*. La *p* dels tres mots primers es rigurosament etimològica: [44] *saPit, aPtus, troPare* (Vid. Körting, n. 9767, 9768); la del 4t y 6è y la *t* del 5è, ho son també: *duBitare*, *recorDor*, *suBito*. La *i* del 1r y del 3r desaparegué, y topantse la *b sonora* o *fluxa* am la *t sorda* o *forta*, se reforsà per una lley general de la llengua, y resultà *p*; y la *d* de *recorDor*, passant de medial a final, se reforsà igualment per una lley general, y resulta *t*. Per lo metex l'etimologia llatina bax de les lleys fonètiques romàniques, es la única guia segura en la nostra ortografia.

Quan comensàvem aquest article, no crèyem que sortís tant llarch; l'idea de raonar y fundar les nostres observacions, ha fet qu'allargàssem

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tant. Posam punt, fent constar de bell nou que res més lluny de nosaltres que l'idea de mortificar en lo més mínim l'autor de la nova *Gramàtica*: res ens ha mogut més que l'amor a la llengua y el desitx del bé de la filologia catalana. Tot lo que no sia això, no vaja per dit.

Un concurs lecsicogràfich (44)

El nostre bon confrare de Sant Andreu de Palomar, *Ciutat Nova*, dins sos nombres corresponents a 18 de matx y 8 de juny (907) dona conte d'un projecte que té'l *Centre Popular Catalanista* d'aquell arraval barceloní a favor de l'*Obra del Diccionari*, y es obrir un concurs oferint diferents premis en diners a les millors col·leccions del vocabulari industrial de Sant Andreu, un dels emporis de l'indústria catalana. Per això'l *Centre* se dirigex a n-els fabricants y persones polents, per que se suscriguen per cantidats determinades, a fi de poder aplegar les que's necessiten per dits premis de tal concurs.

Deu fassa que vaja bé aquest pensament hermosíssim del *Centre Popular Catalanista* de Sant Andreu de Palomar.

¡Fora son, tortosins! (44-45)

A Vimbodí tenim un vicari, Mn. Josep Grau, molt axerit y benemèrit, que desde les columnes de *La Veu de la Comarca*, de 15 de janer, vos endressa un article molt afuat, per despertarvos y durvos a fer bona feyna per l'obra nacional del nostre Diccionari, que necessita el concurs entusiasta de totes y cada una de les comarques que parlen la nostra llengua. Agraim a Mn. Grau lo que fa per la nostra *Obra*; ara vosaltres, tortosins, si no'n feys cas de les seus escitacions y impugnes y seguiu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

adormissats, indolents y barallats am la patriòtica tasca lecsicogràfica, ¿quin nom merexeu? Un nom ben lletx. De tant lletx qu'es, no'l gosam dir.

¿Qui voleu que replegui el vocabulari tortosí més que'ls tortosins? Y llavò vos quexareu, si a n-el Diccionari no hi ha totes les [45] vostres paraules. ¿Qui'n tendrà la culpa si no hi son? ¡Pensauhi tots els qui teniu conciència de la Pàtria!

Seccions encarregades (45)

Secc. 447 y 454 (agricultura). —Mn. Josep Fuster, d'Artà.

Secc. Botigues de robes. —En Llorenç Mas y Mora, d'Artà.

Secc. 530: En Miquel Morey y Femenies, d'Artà.

Secc. 523: Andreu Femenies y Caselles, d'Artà.

Secc. de fideus: En Bartomeu Alzina y Font, d'Artà.

Secc. 452-55 y 457: En Lluís Casesnoves, metge, de la Pobla de Segur.

La llengua catalana a les noves Escoles de l'Ajuntament de Barcelona (45-46)

Prou tendràn noves els nostres lectors del famós *Pressupost de cultura* de l'Ajuntament barceloní, aont, ademés de consignarse 500,000 pess. per la *Biblioteca Nacional Catalana*, se funden y se doten *quatre escoles graduades* am tots els arreus que demana la moderna ciència pedagògica (biblioteques populars, conferències, cantines, camps de jochs, escursions, colònies escolars). Per la base 6a *l'ensenyansa* S'HI

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

DONARÀ EN CATALÀ. Axò, es natural, ens umpl el cor de satisfacció y es una nova y magnífica conquista de la nostra causa, y en donam l'enhorabona y les gràcies a l'Ajuntament de Barcelona, que dia 24 d'aquest més ha aprovada tal institució. Però desgraciadament ella du una taca, que si'ls catòlichs barcelonins volen de bon de veres, la poràn llevar. Ens referim a les bases 3a y 5a, segons les quals dues d'aquexes escoles han d'esser *bisecsuals* y totes quatre *neutres*, si bé s'hi ensenyarà una volta per setmana la Relligió Catòlica a n-els qui voluntariament hi vullen assistir. L'Emm. Cardenal-Bisbe de Barcelona ha protestat de la base 3a per fomentadora d'inmoralidad y de la 5a per atentatòria a n-els drets de l'Esglèsia y per insuficient. Nosaltres alsam la metexa protesta, y llamentam am tota la nostra ànima que una obra tan patriòtica, gloriosa y meritíssima com aquest *Presupost de cultura*, haja de resultar tarat de sectarisme. ¡Quina llàstima! Si tantes de coses bones, boníssimes, contengudes en dit *Presupost,* se'n van a fons, la culpa serà de les passions sectàries, que a tota ultransa han volgut que suràs lo de la *bisecsualidat* y *neutralidat*.

Aquestes escoles no funcionaràn fins d'aquí dos o tres anys. [46] Serà un altre Ajuntament que les obrirà, l'Ajuntament que resultarà de les properes eleccions municipals. Els qui no volen tals escoles *neutres*, es a n-aquexes eleccions que hu han de demostrar. Axò es l'unich camí.

Confrares novells (46)

La revista mensual ilustrada, *Patria*, de Tarragona—Barcelona, torna a sortir del janer ensà, ben exerida. Li desitjam bona sort y molts d'anys de vida.

Un'altra revista ha comensat també a Alguer—Barcelona: *La Sardenya Catalana*, també mensual y ilustrada, en català y italià. Ens hi diria bé ferm que cobràs molta de forsa aquexa revista per estrènyer fort

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

els vincles amb aquells germans nostres d'Alguer, que han mester Deu y ajuda per mantenirse catalans allà tan lluny. Cal que els bons fills de la Pàtria fassin costat a n-aquesta revista fins allà ont bonament puguen.

L'Enciclopedia Seguí (46)

Seguex sortint aquexa interesantíssima publicació, am gravats y mapes a balquena, ilustratius del text y ben apreciables. El derrer quadern qu'hem rebut es el 65.

Si seguex aquexa obra com fins aquí, creym que no se'n penediràn els que s'hi sien suscrits.

El DIETARI de l'escursió a Alemània (46)

Mos resulta molt més llarch que no crèyem. Ens figurávem que sería questió d'unes cent cinquanta planes, y ara tenim por que no sien més de quatrecentes. En vista d'axò, hem cregut que lo millor era ferne tot un tom, que será el V del *Bolletí*, y que l'enviarem a n-els suscriptors que no mos donin contra-ordre. En sebre'l nombre de págines, ficsarem el preu. Axí no faltará cada més el corresponent *Bolletí*, y, en estar llest el *Dietari*, s'hi porán assaciar els qui'n vajen enderrer.

A n-els col·laboradors que tenen cédules fetes (46)

Convendria que les mos enviassen, a la primera avinentesa que los venga, perque ja es ben hora de veure com estam de [47] cèdules

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

plenes, per comensar a ordenarles y porer sebre els buyts que hi haja y les parts fluxes que cal reforsar.

¡Hala, idò, col·laboradors benvolguts, fora sòn! ¡Enviaumos depressa tot el pertret que teniu replegat, que mos fa molta, ben molta de falta dins *la Calaxera*! ¡Tenim *tretze* calaxos plens y n'hi ha *trenta tres!* ¡Encara vint de buyts! ¡De manera que no estam per calaxos, sinó per cèdules!

Llista de col·laboradors del Diccionari per orde cronològich

(47-48)

1490 Rt. Fr. Jaume Sala, franciscà. —Benissa.

1491 Mn. Rafael Cortés. —Gater. —Palma.

1492 N'Eusebi Sala, mestre d'escola. —Anglès.

1493 En Domingo Sala, secretari. —Osor.

1494 Mn. Francesc Farràs, Rector. —Osor.

1495 Mn. Josep Anglada, vicari. —Osor.

1496 En Lluís Ventura y Banlanya. —Plassa Prim, 6. —Reus.

1497 En Narcís Casabella. —St. Ramon del Call, 6. —Barcelona.

1498 En Salvador Salat. —Barcelona.

1499 En Felip Grau. —Travessera, 15, 3er. —Gràcia. —Barcelona.

1500 En Lluís Bonet y Comajuncosa. —Pas de l'hort dels Velluters, 3, 2n—Barcelona.

1501 Mn. Eudald Jolis, Rector de Campdevànol.

1502 Mn. Dr. Joan Oliver. Ripoll.

1503 En Geroni Gelada. —Olot.

1504 En Josep Massaguer. —Girona.

1505 En Francesc Vergés, apotecari. —Sant Feliu de Torelló.

1506 En Francesc Viver, apotecari. —Sant Feliu de Torelló.

1507 N'Alfons Sans y Rossell. —Vilafranca del Penedès.

1508 En Josep Vilar y Torrent. —Universitat, 23, Pral. —Barcelona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1509 En F. Torras Molas. —Passatge del Crèdit, 6, 31. —Barcelona.

1510 En Gabriel Nogués Garcia. —Diputació, 170, 1r. —Barcelona.

1511 Na Maria de Montserrat d'Alòs y de Dou. —Barcelona.

1512 En Nicolau Marcelí Nadal —Puresa, 30. —Artà.

1513 En Bartomeu Ginard Esteva. —Angulo, 1. —Palma. [48]

1514 Mn. Miquel Riutort, Vicari. —Santa Margalida.

1515 En Sebastià Caldentey. —Ariany.

1516 En Miquel Palmer. —Cavalleria, 5, 2n —Palma.

1517 Mn. Antoni Fortuny. —Passetx de Santa Engràcia, 112. —Madrid.

1518 Fr. Eduard Faus, franciscà (província d'Alacant). —Benissa.

1519 En Nicanor Tries, advocat, (província de Girona). —Terrades.

1520 En Rafael Patxot y Jubert. —Sant Feliu de Guíxols.

1521 Mn. Salvador Anticó y Compte, vicari. —Sant Pere Pescador.

1522 N'Andreu Bonilla, seminarista. —Girona.

1523 En F. Miguel y Rossell. —Pla de Cabra.

1524 En C. Magrinyà y Solé. —Valls.

1525 N'A. Grau y Mata. —Maspujols.

1526 En M. Ferreter y Porta. —Espluga de Francolí.

1527 En H. Anglés y Pamies. —Maspujols.

1528 En Jordi Cantó y Oliveres. —Sabadell.

1529 Na Josepa M.ª Mateu y Duran. —Santa Perpètua.

1530 En J. M.ª Sanahuja y Prats. —Blancafort.

1531 En J. Pons y Musté. —Beliones.

1532 Mn. Joaquim d'Arenis y Plandolit. —Ordino. —República d'Andorra.

1533 Mn. Corbatera, Rector de Sant Pere de Sa Bessona.

1534 En Josep Quatrecases, apotecari. —Camprodon.

1535 En Ferran Santonja. —Sant Quirze de Besora.

1536 N'Antoni Griera. —Sant Bartomeu de Grau.

1527 En Sebastià Gallot y Serra. —Maçanet de Cabrenys.

1538 En Francesc Llagostera. —Valls.

1539 En Joaquim Grobalosa y Sala, de Banyoles. —Banyoles.

1540 N'Enric Jordà. —Palamós.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1541 En Josep M.ª Massot. —Aragó, 321, 2n 2a —Barcelona.

1542 En Josep M.ª Blanch. —Villarroel, 164, tenda. —Barcelona.

1543 En Josep O. Pascual. —Vulcano, 4, 4t —Barcelona.

1544 En Josep M.ª Galceran. —Alt de Sant Pere, 35, 4t —Barcelona.

1545 Francesc de P. Baldelló. —Avinyó, 12, porteria. —Barcelona.

1546 N'Antoni Pugés. —Consell de Cent, 414, 3r, 1a. —Barcelona.

1547 En Josep Mestre. —Santa Anna, 9, 2n, 1a —Barcelona. [49]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1908

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[49][*]

La pronunciació llatina entre catalans (49-74)

Fa temps que duya idea de tractar aquest punt y may me llevia, fins que les coses se son compostes de tal manera que no tenc altre remey que posar fil a l'agulla. Es el cas que mon amic de Tortosa, Mn. Tomàs Bellpuig, l'altra diassa, me demanà la meua opinió sobre com cal a n-els catalans pronunciar certs noms llatins; li vatx contestar, i ell sembla que'n publicà un article, defensant, entre altres coses, que'ls catalans han de pronunciar a la catalana, i no a la castellana, la *g* devant *e i*. Tot d'una sortí demunt un periòdich d'allà, *Correo Ibérico*, un senyor que no conec, tapat devall la lletra Z, dient que M. Bellpuig va «equivocat», i que «tal vez tenga la culpa la prestigiosa autoridad de algún maestro insular que trasmite sus lecciones por la posta.»

Una alusió tan trasparent i un càrrec tan formal com això, me posen a n-el cas de sortir al mitx, i me'n alegr, perque axí sortiré d'un compromís que tenia am mi metex, feya temps.

[*] T. IV. —Matx-juny de 1908. —N. 4.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Parlemne, doncs, de la pronunciació llatina que cal a n-els catalans, això es, a tots els qui parlam la llengua d'En Jaume I i del Bt. Ramon Llull.

Lo primer de tot, ¿tenim dret a una pronunciació del llatí, peculiar nostra? Ja's sap que cada nació neollatina té una manera especial de pronunciar el llatí, per motiu de que, com se tracta d'una llengua morta, i una partida dels seus sons se tramudaren d'una manera diferent dins les vàries nacionalitats llingüístiques que sortiren del llatí, cada nacionalitat d'aquestes pronuncia en la llengua mare dits sons, poc sà, poc llà, axí com los pronuncia en la llengua pròpia respectiva; y per lo metex cada nacionalitat té'l seu sistema de pronunciar el llatí. ¿La tenim els catalans? Prou que la tenim, però en part mos ne despullàrem, desorientats per l'influència castellana, que tantes coses ens ha malmeses i tudades. Molt de temps varen resistir els nostres llatinistes tal influència, pronunciant el llatí a la catalana, seguint els dictats de la llògica i del bon sentit; però a la fí se dexaren dur de la corrent abrusadora de la castellanisació, i adoptaren un sistema grollerament mestayat, una barreja bàrbara [50] de pronunciació catalana i castellana, que sols l'incultura filològica, dominant per tot arreu, pot esplicar i mantenir. Perque si haguéssem adoptada la pronunciació castellana íntegra, seria estat, això sí, una abdicació de la nostra personalitat llingüística, tan intolerable y vergonyosa com se vulla, però al cap y a la fí seria estat un sistema; seríem estats llògics, consecuents a un principi acceptat; pero no, no hu férem axì, sinó que a redols mantenguérem la pronunciació tradicional, genuinament catalana, i a redols mos sometérem a la castellana. Seguírem, d'una banda, pronunciant ben ubertes les *ee* y les *oo* (*sɛquéntɛs*, *dɔ́minɔs*, *hɔ́minɛs*, *cɔ́lɔr*):[14] cosa que repugna tant a la fonètica castellana, que no té més que *ee* y *oo* tancades; i d'altra banda adoptàrem el sò *velar aspirat* (*h*) de la *g* devant *e*, *i*, *(rehem = reGem, lehit = leGit)* i l'*interdental aspirat (p)* de *c* devant *e i (pape = paCe crupi = cruCi)* que no's conegueren may dins el llatí i que no foren dins el

[14] Nota (1) de l'original: Aquest reguinyol bax d'una vocal indica qu'aquesta es uberta.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

castellà fins devers el sigle XVI. Per un vent, abolírem la distinció, tradicional i permanent dins el català com dins el llatí, entre *s sonora* (*casus* = cas, sucés) i *s sorda* o doble (*cassus* = va, frívol), pronunciantles totes dues *sordes*; i d'altre vent seguírem pronunciant *sonora* la *s* final, si la paraula següent comensa en vocal, separantmos dels castellans, que la pronuncien aquí i a tot arreu *sorda* i ben forta. De manera que nosaltres pronunciam la *s* final de *nos Autem*, *Dominus Est, omnes homines hAbent* lo metex que en català la *s* intervocàlica de *pésa, casa, còsa,* axò es, *sonora*, ben diferent dels castellans, que en tals casos y en tots els consemblants la pronuncien *sorda*, com nosaltres en les paraules *péssa, cassa, cóssa*. —I els mallorquins incorrem encara en un'altra inconsecuència respecte de la *s* en llatí, que quant es final i la paraula que seguex comensa en *s* o *r*, la feym sonar com a *d*, just com en mallorquí; de manera que, en lloc de pronunciar, v. gr. *omneS—Sanctos, omneS—Reges*, pronunciam en realidat si anam de pressa: *omneD—Sanctos, omneD—Reges*. ¿Quin efecte més desastrós no ha de fer a un castellà sentirmos tal pronúncia llatina? —Un'altra inconsecuència dels mallorquins en la pronúncia llatina: donam a la x, no el sò de *cs* o *gs* que tenia en llatí, sino el de *ts* que li donam en mallorquí, perque la *c* devant la *s* la feym *t*, i axí'ls plurals de *sac, bec, pic* etc., no'ls-e pronunciam *sacs, becs, pics,* sino *sats, bets, pits*; i aquexa manera de pronunciar la *c* devant la *s*, absolutament desconeguda dins el castellà, l'aplicam a n-el llatí, y axí deym *reTs, duTs, eTsamen, eTsitus,* etc., en lloc de *regs* (rex), *duCs* (dux), *eCsamen* (examen), *eCsitus* (exitus).

De manera que la nostra pronunciació del llatí es una cosa desgavellada, illògica, bàrbara; feym una barreja de pronunciació castellana i catalana sense cap ni centener, monstruosa; i escarrinxam les orelles dels castellans que mos senten mastegar llatí; de manera que'ls es ofensiva la nostra pronunciació del llatí; se'n riuen, i motiu que tenen de riurese'n. ¿Qué fa més que rialles i compassió una inconsecuència tan flagrant y feresta?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿Pot continuar axò axí? En via neguna. ¿Volem passar per un poble [51] culte i conscient? Doncs ens cal o tornar a la nostra tradició primitiva de la pronúncia del llatí esclusivament a la catalana, o hem d'adoptar íntegrament els sistema castellà de pronunciar el llatí esclusivament a la castellana. Axò derrer seria una ignomínia, una abdicació vergonyosa de la nostra personalitat lingüística; seria anul·larnos com a nacionalitat idiomàtica; seria renunciar a la nostra condició de cohereus de la llatinitat, tenint, com tenim, tant de dret a tal heretat com n'hi puguin tenir els castellans, els francesos, els italians. ¿Per quines cinc centes ens hem de fer esclaus del sistema castellà de pronunciar el llatí, tenintne un de propri que abandonàrem inconsideradament; i essent el castellà tan divergent de la tradició llatina i contenint sons qu'es ben segur que may foren dins el llatí, i qu'aplicantlos a n-aquexa llengua, per forsa ha de resultar una monstruosidat? ¿Qué tenim que veure nosaltres amb els castellans, en matèria de pronunciació llatina? ¿Som tal volta cap poble degenerat i decadent, qu'ha de viure de captiris i manlleus? ¿Arribarem a l'estrem oprobiós d'anar a captar a fora casa, despreciant lo que tenim dins casa nostra, molt més condret, just i encertat que lo que de fora casa ens pot venir?

Doncs mantenguemmos dignes del nom que duym i siguem feels a la sanc que corre dins les nostres venes, tornant a la pràctica antiga, genuina, tradicional, dels nostres llatinistes dels sigles passats, pronunciant, com pronunciaven ells, el llatí esclusivament a la catalana.

Axò eczigex la llògica i la filologia, segons anam a veure tot seguit, si Deu ho vol.

I

La *g* devant *e i.*

§1.

Estat de la questió.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

No fa gayre més d'un sigle que li donam els catalans en llatí el sò *velar aspirant* que té en castellà. Aquest sò repugna a les gargamelles catalanes; axí es que la primeria que'ls catalans se donaren a parlar en castellà, no hi sabien girar la llengua, i, en lloch de tal *g*, pronunciaven *qu:* i axí deyen *re*QU*ir, vi*QU*ente,* en lloch de *regir, vigente,* com se pot veure demunt molts d'escrits en castellà del sigle XVIII, fets de catalans; i axí pronunciaven encara alguns senyors vells, educats la primeria del sigle XIX, qu'hem coneguts.

De manera que'l pronunciar la *g* devant *e i* en llatí am sò *velar aspirat,* a la castellana, es moderníssim entre nosaltres; no té ni la respectabilidat de les coses velles; es una innovació de la tendència suicida, ignominiosa, de desfermos estúpidament de tot lo nostre i fermos a la babal·lana castellans; tendència que's pronuncià ubertament a n-el sigle XVIII i que tengué'l seu període agut en la primera mitat del XIX, sobre tot en l'època constitucional.

Es un principi admès de tothom que tota llengua s'ha de pronunciar [52] axí com la pronuncien els eus naturals, els qui la mamaren am la llet de llurs mares; i, tractantse, com a n-el cas del llatí, d'una llengua morta, s'ha de pronunciar axí com se sap, i fins allà ont se puga sebre, que la pronunciaven els seus naturals quant era viva; i, en cas de duptes i de divergències entre'ls qui representen la tradició en quant a alguns sons, com succeex entre'ls pobles neollatins respecte del llatí en quant a la *g* devant *e i,* lo racional es subjectarse a lo que'ns dona a cadascú la tradició pròpia, genuina, autèntica, rebutjant tota innovació que l'ignorància o la moda hajan introduida contra la primitiva tradició.

Consideram tot axò tan evident, que creym seria ofendre'ls nostros lectors si hi insistíem.

Ara bé: el sò *velar aspirant* de la *g* devant *e i* ¿d'ont mos surt? ¿Era dins el llatí? Si hi era, no hi hauria mes remey qu'acceptarlo, per tort i esquerrà que vengués a la nostra gargamella. ¿D'ont l'hem pres nosaltres? No es duptós: del castellà. ¿Es possible que negú s'atrevesca a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dir que l'hem pres d'altra banda? No hu creym. De manera que l'hem pres del castellà.

El castellà es una llengua neollatina com el català, i per lo metex s'ha de presumir que'ls sons que té, surten de la llatinitat, sempre que respecte d'un o l'altre no's demostri lo contrari, axò es, que surt d'un'altra llengua o qu'es una evolució o desplegament del sò primitiu llatí. ¿Quin'es la situació del sò *velar aspirat* dins el castellà? ¿Es un sò primitiu, que sempre sia estat dins l'idioma, segons se pot jutjar p'els monuments, o es un sò nou, es a dir, el resultat d'una evolució i desplegament qu'un sò primitiu haja esperimentat, tramudantse completament? Axò es lo que anam a veure, si Deu ho vol.

§ 2.
El sò primitiu de la *g* devant *e i,* en castellà.

Ja fa molts d'anys qu'es cosa vista i aclarida per la ciència llingüística, per més que molts, moltíssims que hu haurien de sebre, no hu sàpiguen, que tal so *velar aspirat* es el resultat d'una evolució i desplegament d'un sò castellà primitiu, evolució moderníssima, iniciada la segona mitat del sigle XVI i consumada durant la primera del XVII. No es axò cap Mediterrani que jo haja descubert; es una cosa sabuda i admesa com indiscutible dins la filologia romanista, i que tots els qui s'enteren de les passes que va donant aquexa ciència, no hi posen cap dupte. Però com dins Espanya anam tan enrera amb aquestes coses, són poquíssims els qui n'estiguen entre-sentits, els qui la sàpien aquexa descuberta de la ciència romanista. Jo he de confessar que fins poch abans d'escriure la refutació del famós article del Dr. Menéndez Pidal, del desembre de 1902, no'n sabia paraula; no m'en vatx enterar fins qu'arribà a mans meues la *Gramàtica de les llengües romàniques* del famós i meritíssim Dr. Federich Diez, i poc després el magistral estudi *Disquisicions sobre antigua ortografía y pronunciación castellanas,* qu'el caporal de tots els filòlecs castellans de la península i d'Amèrica, D. Rufí Josep Cuervo publicà

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

demunt *Revue Hispanique* de París l'any 1895, i en feu tirada a part, i me distingí enviantme'n un eczemplar devers l'any 1901, que'ns [53] férem conexents. De llavò ensà n'he parlat moltes de vegades devant tota classe de persones instruides, i no n'he trobada casi cap que n'estigués enterada d'aquesta questió del desplegament dins el castellà dels sons *aspirats velar* i *interdental* (la *c* devant *e i*), ocorregut modernament. Per això consider oportú dirne qualque cosa fentne una mica d'història i indicant sumàriament les proves a betzef que posa En Cuervo dins el seu estudi magistral, devant les quals no hi ha altre remey qu'acalar el cap i rendirse a la evidència. El primer que tocà aquest punt, sostenint que's tracta d'una evolució de sons moderníssima, fou, ¡cosa curiosa! un català que'l consideram com a mallorquí perque la seua família hu es, D. Pere Felip Monlau, dins son discurs d'entrada a la Real Acadèmia Espanyola, l'any 1859, *Del origen y formación del romance castellano* (Vid. *Discursos*, T. II). Els acadèmics, sembla que no hi pararen gayre esment, y se pot dir que tal estudi no trobà gens d'eco dins Espanya. L'alemany Engelmann dins son *Glossaire* (pag. XXI i ss.), l'any 1861, acceptà les conclusions d'En Monlau, i lo metex l'altre alemany Ferran Wolf dins el seu *Anuari (Jahrbericht,* V, 107) i el gran Federich Diez dins la seua monumental *Gramàtica de les Llengües Romàniques*; i a-les hores ja passà a formar part del fons filològic romanista, i figura de llavò ensà dins tots els tractadistes, com se pot veure dins la *Gramàtica de les Llengües Romàniques* del meritíssim professor de l'Universitat de Viena, Dr. Guillem Meyer-Lübke, un dels primers romanistes del mon, ple de vida, gràcies a Deu. Dins la literatura castellana, després d'En Monlau i antes qu'En Cuervo, tocà aquest punt estensament el benemèrit Comte de La Viñaza dins la seua preciosa *Biblioteca Histórica de la Filología Castellana* (Madrid, 1893) que li premià i publicà la R. Acadèmia Espanyola. Com ressenya totes les obres gramaticals i lecsicogràfiques de que's té notícia referents a la llengua castellana i totes solen descriure el valor de cada una de les lletres, axi's veu quin valor han tengut desde que's comensaren a escriure gramàtiques castellanes, essent la més antiga

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que's conex la del famós Dr. Antoni de Nebrija, de l'any 1492. Les gramàtiques de cada sigle, fetes de contemporanis per ensenyansa dels metexos castellans unes i per ensenyansa dels estrangers les altres, no hi pot haver unes fonts més genuines i autèntiques per sebre el valor de les lletres a cada època.

¿Qué'n diu Nebrija del sò de la *g* devant *e i* en castellà? Dins la gramàtica i Ortografia (Vid. Cuervo, *Disquisiciones,* p. 54) en diu: «Cuando suena con.e.i assí es propia de nuestra lengua que ni judios ni griegos ni latinos la sienten: ni pueden conocer por suya.» Després diu de la *i*: «...tiene dos officios: uno propio cuando usamos della como de vocal «como en... *Ira*. *Igual*. otro común con la.*g*,»; «la qual pronunciacion.., es propia nuestra e del morisco de donde nosotros la pudimos recibir.» ¿A n-e quin sò aràbich aludex Nebrija? Ho indica Fr. Pere d'Alcalà, monjo jerònim, dins el seu *Vocabulista Aràbigo en Letra Castellana*, imprès a Granada l'any 1505 (Vid. Viñaza, colectiu 1611-1614), transcrivint, com fa notar Cuervo (ib.), am *j* o *g* antes de *e i*, una lletra *Chim* aràbiga, que's pronuncia com la *g* italiana de *giardino*, *giorno*; i per dues aspirades, *H'a*, *Ha* se val de l'*h*; i per un'altra, *Ja*, corresponent en cert modo a [54] la *j* actual castellana, inventa un signe especial, tenintla per una de les quatre lletres «cuyos sones no tenemos en nuestro ABC latino.»

Consonen amb axò tot un enfilall d'autors: *a*) Juan de Valdés dins el seu *Diálogo de la lengua* (anys 1534 a 1540), diu: «...la lengua catellana... tiene una j larga que vale lo que al toscano *gi*». *b*) Anfós de Ulloa dins sa *Introdutione che mostra..., á proferir la lingua castigliana* (derrera les obres de Boscan y Garcilaso, impreses a Venècia l'any 1553) diu que'l *ja, je, ji, jo, ju* castellans sonen com *gia, gie, gi, gio, giu* toscans; però diu també que cal sentirho pronunciar a un espanyol per aprendrehu bé. *c*) Cristófol de las Casas dins sa *Introducción para leer y pronunciar en las lenguas toscana y castellana,* impresa a Sevilla l'any 1570, parlant de la *j* i de la *g* castellanes, fa avinent que sonen casi com en italià *Giardino, Giornale, Giurare* amb un poch menys d'asprura. *d*) La *Vtil y breve institución, para aprender los principios y fundamentos de la*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lengua Hespañola, estampada a Lovaina l'any 1555, diu que la «*j*, assí se ha de pronunciar, como cuando es consonante á los Latinos, como *Iulius, Iulio*, y como los Francesses pronuncien *Ie, Iamais,* assi los Hespañoles *viejo*, *ojo, jamas.*» *e*) La *Gramatica de la lengua vulgar de España*, estampada a Lovaina l'any 1559, diu en rudes que la *g* i *j* castellanes sonen lo metex que les franceses de *gemeau, gisant, james, ja, Jehan,* i que l'italiana de *generoso, giorno*. ¿Pot esser axò més categòric y terminant? ¿Admet dupte de que la *g* devant *e i*, i la *j* devant totes les vocals a n-el sigle XVI no tenien el sò que tenen ara, sino el que tenien i tenen encara en català i en francès?

§ 3.
Evolució del sò *palatal* de la *g* devant *e i* i de la *j* cap a n-el de la *x*, *palatal* també, durant el sigle XVI, dins el castellà.

A la segona mitat del sigle XVI s'inicià una evolució dins aquex sò, cap a n-el que tenia a-les-hores dins el castellà metex la *x*, que no sonava, com ara, just *cs*, sino com en català (*Xapar, aqueXa*), com la *ch* francesa (*CHose*) i la *sc* devant *e i* italiana (*SCiagurato)*, segons els testimonis següents: *a*) Anfós de Ulloa dins l'obra ja citada diu: «Ordinariament a n-els noms propris aont se posa (aquesta lletra *x*) per cap, i per primera en castellà, usen aquestes tres, *sci:* com a *Xatiua*, *SCIatiua, Xuarez, SCiuarez, Ximenez, SCimenez.*» *b*)[15] La *Gramática de la lengua vulgar de España* diu: «es (la x) letra tomada de la Aravigos, i suena como... en italiano el *scia, scie, sci, scio, sciu;* como *SCiagurato, SCelerato, SCiocco, SCiuto,* desta mesma manera dezimos nosotros *Xabon, aXedrez, coXo, XuXa,* y todos los demàs.» I més enllà diu: «suena (la x) como en Francia la *ch*, como cuando dicen *CHevalier, CHiCHe, CHarbonnier*.» *c*) Cristòfol de las Casas dins l'obra ja citada, diu: «la .x.

[15] Nota (1) de l'original: Communmente ne i nomi proprii doue è posta (questa lettera *x*) per capo, e prima in castigliano, usano queste tre, *sci:* come in *Xativa, SCiativa, Xuarez, SCiuarez, Ximenez, SCimenez.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

con qualquier vocal, vale como en Toscano, *sc*, con .e.i. como *CaXa, EnXuto,* suenan como allà, [55] *FaSCia, ASCiuto*. *d*) Bernat Aldrete, dins la seua obra *Varias Antigüedades de España, Africa y otras provincias* estampada a Amberes l'any 1614, diu: «conforme pronuncia el Romano i Toscano, *sc* es lo mismo que *x*, y (leyendo el latin *SCindo, aSCendo*) dize *xindo* i *axendo*.» Doncs bé, el sò *palatal sonor* que tenia la *g* castellana devant *e i*, se va anar acostant a n-el sò *sort* del metex orgue, que tenia la *x* fins a confondre-se amb ell, la derreria del sigle XVI i primeria del XVII. Bé's cuydaven els gramàtichs de llavò de mantenir la distinció teòrica entre'ls dos sons, com ho feren Juan López de Velasco dins la seua *Orthographia y Pronunciación Castellana*, estampada a Burgos l'any 1582, i el Llic. Francesc Cascales dins ses *Cartas philològicas*, II, 6, estampades a Múrcia l'any 1634 (Viñaza, colectiu 1246 i ss.); però com més anava, més se confonien els dos sons. Axí el Llic. Villalón dins la seua *Gramática Castellana*, estampada a Amberes l'any 1558 (Viñaza, col. 1119) diu: «la *x* en el castellano tiene la mesma pronunçiaçión en el vocablo que tiene la *j* larga, que el latino llama consonante, porque poca diferencia haze dezir *jarro* o *xarro*, *jornada* o *xornada* porque todo se halla escrito en castellano. Verdad es que algo más áspera se pronuncia la *x* que la *j* consonante...». Pere de Madariaga Vizcaino dins lo seu *Libro subtilísimo intitulado Honra de Escribanos*, estampat a València l'any 1565 (Viñaza, colectiu 1130) escriu: «En romance tiene mucho parentesco (la *x*) com la *g*, por lo cual muchos caen en confusión escribiendo lo mismo *muxer* que *muger*.» Antoni de Torquemada dins el seu *Tratado llamado Manual de Escribientes*, escrit l'any 1574, manuscrit citat de Gallardo (*Ensayo*, etc., T. IV, n. 4045) diu: «Estas tres letras (G, J, X) traen en gran baraja y discordia la buena ortografia, porque en parecer tan diferentes en sí, tienen tanta semejanza en la pronunciación, que muchas veces se ponen la una por la otra...» Cesar Oudin dins son *Thresor des deux langues française et espagnolle*, estampat a París l'any 1616, diu: «Cal notar que hi ha una gran afinidat, o més-tost no hi ha cap diferència de pronunciació, entre la *g* devant *e i*, la *j* que's posa devant *a*, *o*, *u*, clares

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vegades devant *e*, i may devant *i*, i la *x* qui s'aplega am totes les vocals; car jo he notat mots escrits indiferentment amb aquestes tres lletres, com *tixeras*, *tigeras*, *tijeras*... *trabajo* l'he lletgit *trauaxo* y *trabaxo*».[16] —Juan de Luna dins la seua *Arte breve e compendiossa para aprender à leer, escreuir, pronunciar y hablar la Lengua Española*, estampada a Londres l'any 1623, en castellà i en inglés diu: «La *x, j* y la *g* delante *e*, *i*, se parecen tanto en la pronunciación, que casi es imposible poder percevir su diferencia...» —Ambròs de Salazar dins son *Espejo general de la Gramàtica*, estampat a Ruan l'any 1622, diu: «La *x* se pronuncia casi como la *j*, y como la *g*... basta que como el Francés pronuncia *ch*, assi es desta letra.» —Cristòfol Baptista Morales dins la seua obra *Pronunciaciones generales de lenguas*, estampada [56] a Montilla l'any 1623 diu: «En vssar de esta letra (g) con la *e*, *i*, ai mucho error en castellano, porque muchas veces por escribir *g*, escriben *j* ó *x*, como en *Gente*, *Jente*, *Xente*... Quando... hiere (la *x*) a las vocales.. tiene la pronunciación que la *j*, *ge*, *gi*.». —John Minsheu dins la seua *A Spanish Grammar*, estampada a Londres l'any 1623, diu: «*X* es pronunciada com *j* consonant, i l'espanyol sovint n'escriu una per l'altra, com *Xaraue*, *Jaraue*, i se pronuncia com l'inglés *sh*, com *Faxa*, *Bruxo*, *Floxo*: *Fasha Brusho*, *Flosho*».[17] —L'alemany Gaspar Schopp dins ses *Institutiones Grammaticae Latinae*, estampades l'any 1629, diu: «El sò que'ls alemanys espressen am tres lletres *scha*, *sche*, *schi*, els italians l'escriuen amb *scia*, *scie*, *scio*, els francesos amb *cha*, *che*, *chi*, i els espanyols, segons la manera antiga de pronunciar, amb *xa*, *xe*, *xi*, o per *i* llarga que anomen *jota*, *ja*, *je*, *ji*, o am *g* devant *e i*, *ge*, *gi*.»[18]

---

[16] Nota (1) de l'original: Faut noter qu'il y a une grande affinité, ou plutost n'y a aucune difference de prononctiation entre le *g*, mis devant *e* ou *i*: le *jota* qui se met devant *a o* et *u*: rarement deuant *e* et jamais deuant *i*: et l'*x*... qui se joint a toutes les voyelles: car i' ai remarqué des mots escrits indiferemment par ces trois lettres, comme *tixeras*, *tigeras*, *tijeras*... *trabajo* ie l'ai leu *trauaxo*, *trabaxo*.

[17] Nota (1) de l'original: «X is pronounced like *j* consonant, and the Spaniard often writeth one for another, as *Xaraue, Jaraue*, and is pronounced as the english *sh*, *Faxa*, *Bruxo*, *Floxo: Fasha*, *Brusho*, *Floxo*».

[18] Nota (2) de l'original: «S, nota sibili est, sed exilis, non illius densi aut pinguis qui *Strepitus* rectius dicatur, quem Germani tribus litteris exprimunt *scha, sche, schi*, Hetrusci vero sic *scia, scie, scio,* Galli hoc modo, *cha, che, chi*, Hispani veteri

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 4

El sò *palatal fricatiu sort* de la *g* devant *e i*, i de la *j* i *x* torna *velar aspirat*, la primeria del sigle XVII

Confusos els sons de la *g* devant *e i*, i de la *x* i *j*, sobrevengué una nova evolució; aquex sò tornà a l'orgue d'ont era sortit, *velar*; i hi tornà, no *sort* ni *sonor*, sino *aspirat*, axò es, el sò que tenen actualment en castellà la *j* devant totes les vocals i la *g* devant *e i*. ¿Quant se consumà tal evolució, tal tramudansa? Sembla que la primeria del sigle XVII, sense que's puga precisar l'any. La clarícia més especificada la mos dona l'alemany Schopp dins la seua obra ja citada, d'ont traduim: «Anomèn *estrèpit* el sò qu'escriuen els alemanys *scha, sche, schi*; els francesos *cha, che, chi*; els toscans (italians), *chia, scie, scio*; els espanyols, *xa, xe, xi*, si bè no fa gayre anys que les dones espanyoles mudaren tal us, de tal manera que'l pronuncien amb aspiració, con la χ grega o la *ch* alemanya o la gutural *ca* dels toscans, qu'anomenen *la gorga*, quant pronuncien *Duca* com els alemanys *Ducha*, i les dones espanyoles *Duxa* o *Duja*. Els francesos no son capaces de pronunciarho. Aquesta consonant doble (*ch*) es χ dels grechs, axò es, C o K amb aspiració, qu'avuy sols pronuncien bé els alemanys; s'hi acosten els toscans amb el sò *anserí* o guttural *Ca*, *Co*, *Qua*, com quant diuen *Duca*, *Quaranta*, lo qual un alemany escriuria *Ducha*, *Chuaranta*, i lo metex els espanyols am la recent pronúncia introduida de les dones, diuen *Muger*, *Baxo*, que'ls alemanys [57] escriurien *Mucher, Bacho*.»[19] Aquest passatge no pot esser més

---

pronuntiandi ratione per *xa*, *xe*, *xi*, aut per *i* oblongum, quod illi jota vocant *ja*, *je*, *ji*, aut per *g* sequentibus dumtaxat *e* aut *i, ge, gi*...»

[19] Nota (1) de l'original: «Strepitum voco, quem Germani per *Scha, Sche, Schi*, scribunt, Galli per *Cha, Che, Chi*, Hetrusci per *Scia, Scie, Scio*, Hispani per *Xa, Xe, Xi*, aut *Ge, Gi* aut *Je, Ji*, etsi ab annis no ita multis morem hinc Hispanae mulieres mutarunt, ita vt ista cum adspiracione efferant, χ Graecum, vel *Ch* Germanicum, vel gutturale *Ca* Hetruscorum, quod ipsi *La gorga* vocant, cum *Duca* pronuntiant ut Germani *Ducha*, Hispanae faeminae *Duxa* vel *Duja*. Galli id efferre non possunt. —Haec consonans duplex

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

terminant, si bé hi ha que posar en corantena que fossen les dones qu'introduissen tal sò. Axò seria un'esplicació que l'ignorància donaria de tal canvi fònich. La gent, en no tenir l'esplicació d'una cosa, l'inventa.

A Porreres de Mallorca ara s'en efectua una d'evolució fonètica: la *e* tònica fosca mallorquina (mə́l·lə, ninə́t) torna uberta (mɛ́l·lə, ninɛ́t), com ho es a Catalunya. Els joves de vint anys avall i les dones fins a una trentena d'anys, ja pronuncien *uberta* tal *e* tònica. Com hi vatx esser per estudiarhi la fonètica, persones respectabilíssimes me digueren qu'això venia de les nines de la costura, perque les monges que les ensenyen, surten de Felanitx. Es un poble veynat, aont no's pronuncia uberta tal *e*, sino qu'es la *a* tònica que hi sona com *e* uberta, i me digueren qu'aprofitaven totes les ocasions per reprendre fortament tal innovació. Jo'ls-e vatx dir que no perdessen el temps en tals arrefolls, que la cosa tan metex feya i faria'l seu camí i que no hi havia forses humanes per aturarho.

Consider que amb la *g*, *j* i *x* castellanes succeí lo metex. L'evolució se degué manifestar més intensament en les dones, per motiu qu'obren més per sentiment, per instint; i els qui pretenien de *sabuts*, com llavò no eczistia la filologia pròpiament dita, degueren atribuir la cosa a una moda de les dones, i qualcú ho degué contar a Schopp, qu'es trobava a la Cort d'Espanya, i aquest ho va prendre per bo i hu consignà dins la seua obra. —Mentres ell (any 1614) era a Espanya, un altre alemany, Enric Doergangk, publicava a Colònia les seues *Institutiones in linguam hispanicam*, aont dona com a corrent la pronúncia guttural aspirada, dient: «G devant *e i*, sona com *j* llarga o com *x* devant i entre vocals o com *ch* de l'alemany, com *muger, regir,* just *mucher, rechir* (am sò

(*ch*), est χ Graecorum, id est *C*, vel *K* cum spiritu, quam soli hodie Germani recte pronuntiant: proxime accedunt Hetrusci cum anserino seu gutturali suo, *Ca*, *Co*, *Qua*, vt cum dicunt *Duca*, *Quaranta*, pro quibus Germanus scriberet *Ducha*, *Chuaranta*, similiterque Hispani cum recentiore pronunciatione a faeminis introducta, dicunt *Muger*, *Baxo*, quod Germani est *Mucher; Bacho*. Galli enuntiare non-possunt, et in Gallia Cisalpina pauci».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

alemany la *ch*)»;[20] i llavò afitx: «La jota consonant sona com χ entre'ls grechs o com *ch* entre els alemanys, com *hijo, hija, Juan Jesu,* just ιχο, ιχα, χουάν, χεσου, en grech, o *hicho, hicha, Chuan, Chesu* alemany.»[21] [58] —El vascongat Sumerán dins el seu *Thesaurus linguarum*, estampat a Ingolstad l'any 1626, dona també com única la pronúncia guttural; i lo metex fa Carles Muleri dins la seua *Linguae hispanicae compendiosa institutio*, estampada a Leiden l'any 1636 (Viñaza, *Bibl*. col. 4049, 562).

Axí se formà el sò *velar aspirat* castellà de la *j* devant totes les vocals i de la *g* devant *e i*. De manera qu'es un sò completament nou, resultat d'una evolució fònica que's desplegà igualment dins el francès dialectal de Lorena (Veyau Horning, *Zur Geschichte des lateinischen C vor e und i im Romanische*, p. 46. Halle, 1883), desconeguda absolutament di[n]s els dominis neollatins fins a n-el sigle XVII. Per lo metex, mal poria trobarse dins el llatí. De manera que'l llatí no posseia tal sò *velar aspirat*.[22] [59]

---

[20] Nota (2) de l'original: «G ante *e, i,* effertur ut *j* longum, vel ut *x* aut vel inter vocales, vel ut *ch* apud Germanos, ut *muger, regir,* quasi *mucher, rechir*».

[21] Nota (3) de l'original: Aquesta cita i totes les anteriors de les quals no indicam la procedència, son preses de l'estudi de Cuervo *Disquisiciones*.

[22] Nota (1) de l'original: El contrincant de Mn. Bellpuig, Sr. Z, adueix un passatge de l'acadèmic Sr. Commelerán, aont se tracta d'esplicar l'origen del sò *velar aspirat* castellà. Diu aquest acadèmic coses molt... curioses. Comensa per sentar que la *e i* son «essencialment *gutturals*» ¿De quant ensà ni dins quina llengua son *gutturals* aqueys sons? ¿Qui no sap que son «essencialment» *palatals*? Fentse fort demunt un fonament tan fals, no es estrany que lo que hi edifica no resistesca el buf més lleu de la crítica. Diu que, sumantse el sò guttural suau de la *g* amb el so guttural també de *e i*, en resulta un de «más brioso y más fuerte» axò es, el so *velar aspirat* dels castellans d'avuy. Lo que no posa el sabi acadèmic com es que, fent la *g* sílaba amb la *a*, vocal essencialment guttural, no's produex el fenòmen de resultar aspirada la *g*, com hi resulta devant *e i*. ¿Com esplica tal anomalia el Sr. Commelerán? No hu sabem, perque el Sr. Z no ha tenguda l'amabilidat de posarmos a la vista tal esplicació, qu'es segur que l'haurà donada el sabi acadèmic.

Ja merexen més atenció els articles que publicà nostre bon amic lo Rt. Fr. Conrad Muiños Saenz, dalt *Revista Agustiniana* (T. XII, XIII y XIV, corresponents a 1886-87 i 88) bax del títol *Antigüedad de las guturales castellanas*. Es un estudi fet am molt d'esment, demunt els monuments castellans primitius, però sense tenir gayre en conte'ls estudis moderns de filologia romanica. No admet que'l sò *velar aspirat* l'introduís la cort alemanya de Carles V, i té raó, perque s'introduí molt més tart, segons hem vist. Tampoc admet que's dega a la influència aràbiga, i també té raó. Avuy no hi ha cap filòleg, digne de tal nom, que hu admeti. Distingex el P. Muiños la *g* devant *e i* i la *x* de la *j* i *i* (T. XIII, p. 431 i ss.), i diu: «la *g* delante de *e* ó de *i* y la *x* es màs probable que siempre sonaban dentales» (*palatals fricatives*, que diuen els romanistes). En quant a la *j*, *i*, *y*, diu: «la *i* màs comunmente, la *j* algunas veces y quizà la *y*, aunque rarísimas, eran los signos expresivos de la gutural fuerte» (*velar aspirada*, que deym amb els romanistes). Amb axò sí que no porem estar conformes en via ninguna. ¿Com prova'l P.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Muiños que la *i* passà de *palatal* a *guttural aspirada*? Ell posa com a principi inconcús (T. XII, p. 430) «Para que la gutural latina se convierta en la castellana, es necesario que en una ú otra forma se conservase constantemente su sonido, más ó menos modificado en intensidad, pero al fin gutural siempre». Diu (ib. p. 307): «nuestra *j* es simple exageración directa de la gutural latina *c* ó *g*.» «Los españoles, al adoptar la lengua latina,... exagerarían las guturales latinas por resabios de la lengua ibérica, diciengo v. gr. *ojulus* y *tejula*». I posa (ib. p. 305), que'ls mots llatins acabats en *-aculus*, *-eculus*, *-iculus*, etc. «han conservado al castellanizarse el sonido gutural de la *c*, ya en su misma forma, ora convertido en *g* suave, ó bien, y más frecuentemente, trocado en la moderna *j*.» I com se troba dins els monuments castellans primitius tal sò escrit amb *i*, sosté (ib. p. 429 i ss.) que tal *i* sonava com la *j* actual, axò es, *guttural aspirada*; i (T. XIV, p. 676) nota que succeex lo metex dins els noms que en llatí tenien *l*. Suposam que vol dir *ly*, axò es, *l*+*i* breu, i ho suposam perque dona l'eczemple de *filius*, qu'es axí. Diu que la *i* de tals noms (*conseio* = consejo, *fiio* = hijo*, cordoio* = cordojo = congoja) sonava *guttural aspirada*. ¿En que se funda per atribuir tal sò a la *i*? Diu (ib. 428) que tal *i* no tengués el *so guttural*, i que may l'haja tengut «dental», que diu ell, axò es, *palatal fricatiu*.

El principi aont se funda el P. Muiños i que'l dona per indiscutible, queda desmentit p'els fets qu'hem aduits dins el § 2. Aquests fets son: *a*) qu'En Juan de Valdés diu que la *j* castellana sona com la *gi* toscana; *b*) qu'Anfós de Ulloa diu que *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju* castellans sonen com *gia, gie, gi, gio, giu,* toscans; *c*) que Cristófol de las Casas diu que la *j* i là *g* castellanes sonen com en italià *giardino, giornale, giurare*; *d*) qu'una *Institución* impresa a Lovaina l'any 1555 per ensenyar el castellà, diu que la *j* s'ha de pronunciar com en llatí *Julius, julio* i en francès *Iamais*; *e*) que la *Gramática de la lengua vulgar de España*, estampada també a Lovaina l'any 1553, diu que la *g* i la *j* castellanes sonen com en francès (*ja jehan*) i en italià (*generoso, giorno*). ¿S'atrevirà el P. Muiños a negar aquests monuments del sigle XVI? De manera que aquí tenim un sò que en llatí era *guttural*, que tornà *palatal fricatiu*, perdent tot rastre de *gutturalidat*, i a la fí tornà *guttural aspirat*, com es ara, ja fa sigles. De manera que'l principi aont funda el P. Muiños tota la seua argumentació, es fals; els fets el contradiuen. ¿Qué la *i* dins aquelles paraules era una *guttural* equivalent a la *j* actual? En via neguna se pot admetre. La *i* es estada sempre *palatal*; ho era en llatí, ho es en totes les llengues neollatines. ¿Quin autor castellà contemporani, anterior a n-el sigle XVII, diu que la *-i* sonàs guttural? Nebrija, segons el passatge retret més amunt, § 2, diu que la *i* tenía dos sons: un vocal, propi (*Ira*) i un comú am la *g*; i d'aquest diu que devant *e, i* tenia un sò *desconegut de jueus, aràbics i llatins*. Com el P. Muiños regonex que la *g* devant *e*, *i*, era *dental*, que diu ell (*palatal fricativa*) resulta que tal *i* no sonava *guttural*, sino *palatal*. ¿Hi ha cap altre autor d'aquell temps que diga que tal *i* era *guttural*? No'n cita cap el P. Muiños. Per lo metex, les *lleys etimològiques i les filosòfiques* lo que ensenyen i dicten, es que, si dins els monuments castellans primitius, dins aquelles paraules de la regla del P. Muiños, hi ha *i* en lloc de la *j* actual castellana, hi ha que acalar el cap i regonèxer que sonava com *i*, si no *vocal*, *semiconsonant*, i no com a *guttural aspirada*. Si avuy la *j* sona *guttural* li ve de que hi tornà el sò que la representava. Ja's sap que la *j* en llatí no era més que la *i semiconsonant* (Vid. J. M. Guardia, *Grammaire de la Langue Latine*, París, 1876, § 13, p. 3). Se veu que dins el castellà feu les metexes passes que en català, francès i italià fins a n-el sigle XVI. Axò hu demostren Diez i Meyer-Lübke dins llurs *Gramátiques* respectives; sense tenirles en conte, es una mica esposat parlar de la evolució dels sons castellans y demés neollatins. No basta estudiar els monuments; cal *veurelos* a la llum de la ciència llingüística, que's funda en fets i no en teories de *raó pura*. —¿Com esplica el P. Muiños el pas dels suficses llatins: *-aculus*, *-eculus*, *-iculus*, etc. a les actuals *gutturals aspirades*? No l'esplica; l'afirma. Meyer-Lübke, resumint tota la ciència romanista, l'esplica per la caiguda de la *u* posttònica medial i la tramudansa del boldró *-cl-* dins el castellà en *-y-*, axò es, *i semiconsonant* (Vid. Gramática, T. I, § 29, 487, 518). Així la *j* o *i semiconsonant* devengué en castellà *palatal fricativa sonora* (la *j* catalana i francesa); i hi subsistí fins a la 2a mitat del sigle XVI, que's confongué am la x (*palatal fricativa sorda* = *ch* francesa), i totes dues, fetes una sola, tornaren a l'actual *guttural aspirada*, segons hem vist).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 5

¿Quin sò tenia en llatí la *g* devant *e*, *i*?

Segons els historiadors de la llengua llatina (Veyau J. M. Guardia i J. Wierzeysky, *Grammaire de la Langue Latine d'après la méthode analytique et historique*, París, 1876, P.^{t} I, L. I, n. 7 i 8), en temps dels Decemvirs encara no's distingien en l'ortografia ni la pronunciació la *guttural sonora* (g) i la *guttural sorda* (c); en temps de la guerra dels Pyrrhus, segons Plutarch, el gramàtich Spuri Carvilli introduí la distinció entre les dues lletres demunt el sarcofac de L. C. Scipio Barbat, devers l'any 290 abans de Crist. Segons Brambach (*Die Neugestaltung dei Latein. Orthographie*, Leipzig, 1866, ap. Guardia, ib.), la *g* figurava ja dalt les monedes abans de l'any 486 de Roma. Consolidat el so *velar sonor*, tengué sa lletra pròpia la *g*, que sonava segons parer de tots els autors, just la gamma grega (γ) devant totes les vocals de la metexa manera. Si no fos estat axí, no la hi haurien escrita. ¿Conservà sempre la *g* el metex sò devant totes les vocals? Respecte de *a*, *o*, *u*, no es duptós, ja [60] que passà amb aquex metex sò a les llengues neollatines, i le hi conserva fins avuy. Respecte de les vocals *e i*, hi hagué un camvi radical; de manera que dins cap de les neollatines té devant aquexes dues vocals el sò *velar sonor*, sinó un altre, com es evident. Els notables filòlechs W. Deecke i W. Meyer-Lübke, dins el preciós estudi *Die Italischen Sprachen* (Les llengues itàliques, axò es, les contemporànies o anteriors del llatí i qu'aquest acabà per abolirles), que forma part de *Grundriss* de Gröber (2a edició, pag. 431-450), fan constar[23] que dins el vell idioma úmbric els sons *velars* (k, g) devant *e i* tornaven *palatals*; i, concentrantmos a la *g*, diuen que tornava *i*. De manera que'l fenòmen que s'obrà dins el llatí respecte de la

---

Per acabar estam segurs, seguríssims, que'l P. Muiños, després de la publicació de la *Biblioteca* del Comte de la Viñaza y l'estudi de Cuervo *Disquisiciones*, tantes voltes citat, no escriuria lo que va escriure l'any 1886-1888. Després de la publicació d'aquexes dues obres, no hi ha manera hábil de sostenir les teses del meritíssim escriptor agustinià, referents a n-el so *velar aspirat* castellà.

[23] Nota (1) de l'original: Mehr Bemerkenswertes bietet das Umbrische. Die Velaren Laute werden vor *e i* palatal... Dem Wandel von *ce* zu *ç* entspricht der von *g* zu *i*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

g tenia antecedents dins l'úmbric. Però ¿quant s'obrà dins el llatí aquex camvi i cap a n-e quin sò? ¿Dins el llatí metex o després de mort el llatí, tot formantse les neollatines? Axò hem de veure.

Diu Diez (*Gramm. Des Langu. Rom.,* versió francesa de 1874, T. I, Phon. *Consonn. lat. G.* Pag. 247 i ss.) que «devant *e* la *g* pert la seua qualitat de *guttural* suau i torna *palatal* o *siulant suau*, que's transforma en [61] *aspirada* dins el castellà.»[24] ¿Quant succeí axò? Diez creu que no va esser abans del sigle VII, i sostén que «la *g* de bon principi tornà *j*, o més ben dit, *dj*, i després esdevingué *siulant* o *aspirada*, com ho demostren els eczemples de l'italià *Giorno*, el francès *Jour*, l'espanyol *Jornada* de *diurnum*, es-a dir, *djurnum*»; i cita monuments del sigle VIII i XI qu'escriuen *jenitos* per *genitos* (fumag. p. 2; any 721), *jenere* per *genere* (Tirab. II, 50; any 837). I posa a una nota el següent text de Corssen (*Lat. Ausspr.* I, 91): «Dins el llatí vulgar del bax temps, la *g suau* devant *i e* tornà *j palatal fricativa* abans de degenerar dins les llengues romàniques en *siulant palatal*; axò se deduex de la manera d'escriure que tenen les inscripcions i els manuscrits, que posen *j* per *g* i al revés.»[25]

Meyer-Lübke (*Gramm. des Langu. Rom.* Versió francesa de 1889-1906, T. I, § 407) diu terminantment que «la *espirant prepalatal sonora* del llatí vulgar es representada per *g* devant *e*, *i*, i per *j* devant totes les vocals... El llatí «ge» «en llatí vulgar» era «ye»;[26] i dins el § 419 diu que «la *palatalisació* de la *g* devant *e i*, se va obrar dins el llatí vulgar».[27] Dins el seu altre estudi *La llengua llatina a n-els paisos romànichs*,[28] § 33, diu

---

[24] Nota (1) de l'original: Devant *e i*, *g* dépouille sa qualité de gutturale douce et devient une palatale ou chuintante douce, qui en espagnol se transforme en aspirée.»

[25] Nota (2) de l'original: Dans le latin vulgaire des bas temps, le *g* doux devant *i* et *e* esta devenu *j* palatal fricatif avant de dégénerer dans les langues romanes en sifflante palatale; ce qui se déduit de la manière d'écrire employèe par les inscriptions et les manuscrits qui mettent j pour g et réciproquement.

[26] Nota (3) de l'original: La spirante prépalatal sonore du latín vulgaire est répresentée per g devant e, i, par j devant toutes les voyelles..... Le latin *ge*, lat. vulg. Ye...»

[27] Nota (4) de l'original: Après que la palatalisations de c, g devant *e, i*, se fut opérée en latin vulgaire...

[28] Nota (5) de l'original: *Lateinische Sprache in den Romanischen Ländern* apud Gröber, *Grundiss der Romanischen Philologie*, 2te Auflage, Strassburg, 1904-1906, B. I. Teil 3, Abschn. A, § 4. n. 33. Von den intervokalischen Verschlusslauten... *ge, gi* werden wie in Anlaut zu *je, ji: Calcostegis non calcosteis* App. Prob. 12.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que, essent la *g intervocàlica, ge, gi* tornen *je ji*, com se desprèn del n. 12 de l'*Appendix* de Probus, que posa que cal dir *Calcostegis* i no *Calcosteis*, que se veu qu'era lo que deya ja la gent. Ja's sap que aquest escriptor llatí feu la seva obra per corretgir *els mots que's deyen malament*, axò es, que no se adondaven a les formes clàssiques, *oficials* que diríem, però que'l poble les deya i per lo metex eren llatines *vivents*.[29] I dins la seua altr'obra *Einführung in das Studium der Romanischen Sprachwissenschaft*, Heidelberg, 1901, § 118, diu espressament que «el sò *esplossiu sonor velar (guttural suau)* mostra ja a n-el temps del llatí el camvi en *fricatiu palatal* devant les vocals *palatals (e i)*, i per axò a principi de paraula, coincidexen *generu* i *jenuariu*; veyauho en italià *genero* i *gennajo*, en francès *gendre* i *janvier*, en castellà *yerno* i *enero*, en portugués *genro* i *janeiro*. El temps de tal tramudansa es encara més dificil de precisar que [62] respecte de *c*».[30] Retreu llavò alguns mots del dialecte *logudorès*, del centre de Sardenya, entre altres, *genna = porta*, de *jenua*, variant llatina de *janua*, i diu que «demostren la assimilació de *g* i *j*, i que l'ús de la lletra *g* dins el gòtic, en lloc de la *palatal espirant j*, parla sens dupte per la pronunciació espirant de la *g* llatina»;[31] i recorda que dins les inscripcions llatines cristianes se troba escrit *Genvarius* per *Ienvarius*. D'aquests casos se'n troben a l'uf dins les inscripcions i *Glossaris* llatins: v. gr. *Giniperu* per *Juniperu* (*Corpus Glossarum Latinarum,* III. 351, 22), *Geiuna* per *Ieiuna (Corpus Inscriptionum Latinarum*, XIII, 2193).

¿Qui s'atrevirà a contradir aquesta sèrie d'afirmacions de Diez, Corssen, Meyer-Lübke? No hu creym que s'hi atrevesca negú. Son el resultat de llarguíssims estudis demunt les fonts llatines i romàniques,

---

[29] Nota (6) de l'original: Id. ib. n. 2.

[30] Nota (1) de l'original: Auch der stimmhafter velare Verschlusslaut zeigt noch in lateinischer Zeit vor den palatalen Vocalen der Übergang zum palatalen Reibelaut, so dass also die Anlaute von *generu* un *jenuariu* zusammenfallen, vgl. *Genero* und *gennajo*, frz. *gendre* und *janvier*, span. *yerno* und *enero*, port. *genro* und *janeiro*. Die Zeit aber des Überganges ist noch schwiriger zu bestimmen als bei *c*.

[31] Nota (2) de l'original: Aber log. *genna* «Thure» aus *jenua* und gelu «Kälte» aus *gelu*... zeigen die Gleichstellung von g und j, und die Vervendung des Zeichens g im Gotischen für palatalen Spiranten j spricht zweifellos für spirantische Aussprache des lateinischen g.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

qu'admeten avuy i donen per provades i acsiomàtiques els filòlecs de pertot arreu.

De manera que ja dins el llatí la *g* va perdre'l seu valor originari *velar sonor*, i va passar a *palatal fricativa*, i axí va entrar dins el català, i hi seguex fins avuy, després de tantíssims de sigles.

§ 6.

¿Com cal a n-els catalans pronunciar en llatí la *g* devant *e i*? La pronunciació castellana es inconsecuent y contrària a la metexa tradició castellana.

Ara bé: acabant la g llatina per prendre un sò que l'ha tengut sempre en català i le hi té encara, ¿per quin motiu els catalans, per quina raó els qui tenim com a llengua materna la catalana, no hem de pronunciar en llatí la g devant *e i*, axí com acabaren per pronunciarla els llatins metexos? ¿Per quines cinc-centes hem de dexar aquex sò, qu'es de tradició rigurosament llatina, i n'hi hem de donar un de nou, tan foraster p'els llatins com per nosaltres, un sò que no brollà fins després de prop de mil anys d'esser mort el llatí, segons hem demostrat més amunt? ¿Aont hi ha cap motiu ni raó qu'aconselli ni autorisi a n-els pobles de llengua catalana a donar en llatí tal sò, essent d'altra banda notori que may es estat dins el català?

L'usarlo'ls castellans no es cap motiu per adoptarlo nosaltres. ¡Si dins el castellà es també una innovació, una contradicció de la genuina tradició castellana! Ja hem vist quant va comparèxer dins el castellà. [63] ¿Com l'havien de pronunciar en llatí els castellans fins a mitjàn sigle XVI, si'ls era completament desconegut, segons se desprèn dels monuments que romanen d'aquelles saons i que en part hem retrets més amunt? Els castellans incorregueren en una gran inconsecuència, com varen haver adoptat el sò *velar aspirat* de la *g* devant *e i*, y de la *j* devant totes les vocals, axò es, seguiren pronunciant en llatí la *j* amb el sò *palatal* de *iota* llatina, i donaren a la *g* devant aquelles dues vocals el sò *velar aspirat*. Si

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

seguiren la tradició llatina per la *jota* ¿per que no la seguiren per la *g*? ¿Tal volta la tradició castellana, remuntantse de sigle en sigle fins a n-el llatí, no donava a la g devant *e i*, el valor de *palatal* i no *guttural*? Cuervo dins el seu magnífich estudi tantes voltes citat (p. 64 i ss.), sostén i demostra, fundat a n-els monuments primitius castellans, que dins el castellà primitivament la *g* ni la *j* no tenien el sò *guttural* sinó *palatal*. Fa veure que's confonien fins a n-el sigle XVI la *j* i la *g* am la *i* i la *y*: FUERO JUZGO: *Iudjar* (juzgar), *periurar* (perjurar), *yentes* (gentes). REYES MAGOS: *iugara* (juzgarà), *meiores* (mejores), *major* (mayor); CID: *iura* (jura), *Taio* (Tajo), *meior* (mejor), *trayo* (trajo), *oio* (ojo), *acoien* (acogen), *mensaie* (mensage); CORTES DE ALCALÀ DE 1348: *conceio* (consejo), *semeiable* (semejable), *apareyo* (aparejo), *carcelaie* (carcelage); CORTES DE OCAÑA DE 1469: *iusto* (justo), *linaie* (linaje), *subieta* (sujeta). D. Rufí Lanchetas dins la seua apreciabilíssima *Gramàtica y Vocabulario de las obras de Gonzalo de Berceo* (Madrid, 1900), premiada per la R. Acadèmia Espanyola, fa notar (p. 83 i 88) que Berceo confonia la *g*, la *i*, la *j* i la *y*, i llavò la *i*, la *j* i la *x*. Diez (*Gramàtica*, T. I. *Cons. lat.* G. J. p. 247 i ss.; *Cons. Esp.* J, p. 346) i Meyer-Lübke (*Gramàtica*, T. I, § 407) i Menéndez Pidal (*Manual Elemental de Gramàtica Histórica de la Lengua Española,* Madrid, 1904, c. III, p. 53 i ss.) confirmen la doctrina de Cuervo, axò es, el valor *palatal* de la *g* i la *j* dins el castellà primitiu.

Tot axó havien d'haver tengut en conte els llatinistes castellans del sigle XVII, i haver mantengut a la *g*, en la pronunciació llatina, el sò *palatal* que mantengueren a la *j*. I si no hu feren els del sigle XVII, ho haurien de fer els del sigle XX, si volen acabar llur gran inconsecuència i absurdidat en la pronunciació llatina. No es tart may per subjectarse a la llògica i a la raó. Ara si preferexen seguir en la metexa inconsecuència i absurditat, no'ns hi enfadarem gayre. De llur pa faràn llesques.[32] [64]

[32] Nota (1) de l'original: El Sr. Z, aquell senyor de Tortosa, que no sabem qui es perque no s'es dignat mostrar cara per combatre Mn. Bellpuig i pegarmos una ponyida, diu que, fundat demunt els estudis de Diez, Corssen, Palmer (d'Oxford), Mumro (de Cambridge), Calatayud i Commelerán, «pot assegurar que no van malament els qui pronuncien la *g*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I sobre tot, ¿qué mos es a nosaltres lo que fassen o deixen de fer els castellans en matèria de pronunciació llatina? ¿De quant ensà som nosaltres esclaus dels castellans per havernos de subjectar a llurs... inconsecuències i absurditats, i dexar les nostres *propiedats* i *justeses?* Estant establert i admés de tothom que cada nacionalidat pronunciy el llatí a la seua manera, ¿per que'ls catalans, que costituim una nacionalidat en tots els sentits, especialment en el llingüístic, am tant de dret i fonament com els castellans, hem de posar el coll devall un jou que ni lo més elemental del bon sentit ni la nostra dignidat com a poble ens permet admetre? ¿Rebutjar per la pronunciació del llatí un só nostre i que sabem que fou el definitiu en llatí, i admetre'n un altre que no hi va esser may en llatí i que no va comparèxer dins el castellà fins després de prop de mil anys de morta la llengua llatina? Sembla mentida qu'això succeesca, i que hi haja persones de cara y ulls, i que tenen obligació d'enterarse de les passes que dona la ciència i conformarshi, que sostenguin y pretenguin que s'ha de mantenir tal pràctica de pronunciar els catalans en llatí la g devant *e i*, no a la catalana, qu'es lo que sempre s'era fet a Catalunya, Balears i València, i lo que ensenya el bon sentit i la ciència, sinó a la castellana, allà ont la pronúncia castellana es contraria a la tradició llatina i sabem cert que may per may els llatins la tengueren.

Sols prejudicis sense cap ni peus, sols la falta absoluta d'estudis llingüístics, sols l'inconciència ètnica espliquen i mantenen tal pràctica

---

devan *e i*, donantli el sò que li donen els castellans en la paraula *virginidad*, i que no pronuncien conforme a la vera ortologia llatina els qui donen la *g* devant aquelles dues vocals el sò que'ls catalans donam a la *j* en la nostra fonètica.»

¿Quins son els *estudis* d'aquells sabis que autorisin la afirmació del Sr. Z? No'ls anomena aquest senyor. Els que nosaltres conexem de Diez i Corssen son completament contraris a les tesis del Sr. Z.

Lo bo es qu'aquest senyor s'esforsa en provar que la *g* devant *e i*, se convertí en *dj* (d +j) iota, i cita, com eczemples, que de *legem* se formà ley i ensayo de *exagium*, i que per lo metex resulta *ge*, *gi* = *y*. ¡Amb això prova que en llatí la *g* devant *e i* tenia'l sò guttural aspirat dels castella d'avuy! ¡Així prova qu'infringim la ortología llatina els qui pronunciam ala catalana tal g llatina! Es una manera originalíssima de provar. Quant el sò de y, això es i fluxa o semiconsonant es estat guttural ni aspirat? ¿Qui no sap que tal y es un sò palatal fricatiu de la g catalana devant *e, i*? De manera que el Sr. Z, en lloch de provar la seua tesis, prova la que combat. Endavant!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

absurda i en via neguna acceptable, ni tolerable de pronunciar el llatí a Catalunya, Balears i València.

II

La *c* devant *e i; ti* devant vocal (*raTio*); la *z.*

§ I.

El sò actual que tenen en castellà es moderníssim.

¿Com es que donam a n-aquestes lletres en llatí el sò *interdental aspirat* que tenen en castellà desd'el sigle XVII? ¿Qui s'atrevirà a negar que's deu a l'influència castellana? De manera que no's tracta de cap sò primitiu del castellà, sortit del llatí, sino del desplegament que sufrí a [65] n-aquell sigle el sò primitiu que representaven aquelles lletres dins el castellà. ¿Quin era aquest sò, anterior a l'actual? Ho estudia am la seua competència i profunditat acostumades el meritíssim D. J. R. Cuervo dins son magistral estudi, tantes voltes citat, *Disquisiciones sobre antigua ortografía y pronunciación castellanas* (p. 15-48), ficsantse en els sigles XVI i XVII, qu'es de quant tenim clarícies concretes, axò es, descripcions, més o menys precises, dels gramàtics d'aquell temps. A-les-hores el sò de la c devant *e i* se representava amb la *ç* devant *a, o, u*, de manera qu'eren equivalents: *ça, ce, ci, ço, çu*. ¿Quin era aquest sò? Nebrija (Gram., I, 5), ens diu «Esta pronunciación es propia de judios e moros de los cuales cuanto io pienso las recibio nuestra lengua; porque ni los griegos ni latinos que bien pronuncian la sienten ni conocen por suia». Dins l'*Ortografía* (p. 26), diu que correspón al *çama* hebreu, axò es, *Sámeck*,[33] equivalent a la *s sorda* (*forta*). Dins el discurs *De litteris*

Les altres coses ineczactes que diu el Sr. Z i que fan a n-el cas, queden refutades am lo que deym dins l'article. De les que no atanyen a la questió, que no son poques, no cal dirne res.

[33] Nota (1) de l'original: Respecte de l'hebreu, mos servim de les clarícies que'n donen: Garcia Blanco i Mateos Gago dins son *Análisis filosófico de la Escritura y Lengua Hebreas*, Sevilla, 1882-83; el Dr. Sucona i Vallés dins sa *Gramática Elemental de la Lengua Hebrea*, Tarragona, 1903; el Dr. Marian Grandia dins sa *Fonètica Semítich Catalana*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hebraicis, no sols dona la ç com equivalent de *çamach (Sàmek)*, sino també de *çaddic*. Aquest sò Blanco i Gago (ib. p. 298) l'anomenen *Jàyin* i diuen qu'es «nuestra *j* fuerte; *gutural*»; el Dr. Sucona l'anomena *Ain*, i en diu qu'es *aspiració especial que demana la viva veu;* i el Dr. Grandia la califica de «aspiració fonda gutural». El *çama* hebreu a que's referia Nebrija, no poria esser just el *sámek* qu'ara pronuncien els hebraistes com *s sorda*. Si fos estat aquest sò el de *ç* castellana, Nebrija no hauria dit que «ni griegos ni latinos» «la sienten ni conocen como suia», ja que la *s sorda* ha figurat sempre dins l'alfabet grech i llatí. Havia d'esser un sò compost de *s* i un altre element, qu'ara no's gayre fàcil precisar. Cuervo (ib. p. 31) declara que no ha pogudes haverne gayre clarícies, i retreu l'autoridad de March Mari de Brescia, hebraista del sigle XVI, que diu, com ho diu Nebrija també, que'l sò del *sámek* hebreu s'assemblava a n-el cuèc de l'oca, i afitx aquell de Brescia qu'els jueus alemanys pronunciaven el mot *zefer* (compost de *Sámek, Phé* i *Resch)* amb un sò entremitx de *zain* i *tsade*. La *zain* la descriuen Blanco i Gago (ib. p. 299) dient: «corresponde a nuestra *z*—es *dental sibilante*». La *z* castellana actual no es *sibilant* sino *aspirada*. De manera que aquests dos gravíssims autors no diuen que sia la *zain* just la *z* castellana d'ara, sino per l'estil. El Dr. Shilling diu espressament qu'es la *z* francesa, que no's sembla gens a la castellana actual, ja que's per l'estil de la catalana; i el Dr. Grandia fa avinent qu'es la *z* catalana o la ζ grega = *z* italiana. La *tsade* convenen tots en que sona com *ts*. —Contribuex a donar llum sobre'l valor fonètich de *ç* castellana primitiva Fr. Pere d'Alcalà amb el seu *Vocabulista arávigo en letra castellana*, citat en l'altre article, ja que empra la *ç* per transcriure les lletres aràbigues *çad* i *çin*. ¿Quin valor [66] tenen aquexes? Segons Moreno Nieto (*Gramática de la lengua arábiga*, Madrid, 1872, p. 46) la *çad (S'ad)* correspòn clares vegades a la *s* i la *çin (sin)* a la *ç* i *z*, sense precisar tal sò comparantlo am similars d'altres llengues, però califica (p. 34) la *çad* i la *çin* de *sibilants* i no les posa entre altres

---

Sarrià Barcelona, 1903; i'l Dr. Schilling dins son *Methodus Practica discendi ac docendi Linguam Hebraicam,* Leipzig, 1889.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aspirants. —Aquexes clarícies donen de la *ç* Nebrija i Fr. Pere d'Alcalá, tots dos de la primeria del sigle XVI. ¿Que'n diuen els posteriors? Veyamho, servintmos de les cites d'En Cuervo. Ventassí algunes:

Anfós de Ulloa dins sa *Introdutione che mostra... á proferire la lingua castigliana* (Venècia, 1553), diu «... si a dita lletra *c* li veus aquest punt devall, *ç*, dirá *ça*, *ço*, *çu*, i en llengua toscana sonarà axi: *za*, *zo*, *zu*, com dient en espanyol *dança* i en toscà *danza*».[34]

Ja's sab que la *z* italiana sona com *ts* o *ds*.

M. G. Mari Alessandri d'Urbino dins el seu *Paragone della lingua toscana et castigliana*, de l'any 1560 (ap. *Zeitschrift für rom. Phil*. XI, 419) diu que la *ç* espanyola sona com la *z* italiana quant té aquesta *gagliardo spiritu*, v. gr. dins els mots *confidenza*, *scherzo*, *zuccaro*, aont la *z* sona com la *ç* castellana dins els mots *çaragoça*, *caça*, *oluidança*, etc., i que la pronúncia que donen els italians a llur *z* de *poco suono* de *leggiero spiritu* dins els mots *azaria*, *zefiro*, *azimo*, etc., donen els castellans a llur *z* dins *hazer*, *azedia*, *azogue*, *azul*».

Cristófol de las Casas dins son *Vocabulario de las dos lenguas toscana y castellana*, estampat a Sevilla l'any 1570, diu: «la *c* con la *a, o, u*, suena como en toscano; mas con la *e, i*, suena como allá la *z* con cualquier vocal... Esta mesma pronunciación tiene la *ç* que llaman cerilla... como *çanca*, *çopo*, *açucar*, que suenan como en Toscano *zanca*, *zoppo*, *zucchero*.

Juan de Miranda dins ses *Osservationi della lingua castigliana*, estampades a Venècia l'any 1595, diu espressament que en castellá «la *ç* si pronuntia come vn *z* in Toscano, e la *z* si pronuntia come due *zz*» en toscá també.

César Oudin dins la seua *Grammaire espagnolle mise et expliquée en français*, estampada a París l'any 1610, diu en rudes que «la ç» «se posa

[34] Nota (1) de l'original: Ma se alla detta lettera c. uedereste questo puntto disotto, *ç*, dirà *ça*, *ço*, *çu* e nella Thoscana suonarà cosi, *za*, *zo*, *zu*, come dicendo in Hispagnuolo *dança*, e in Thoscano *Danza*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

només devant *a, o, u*, i té'l metex valor que la *c* ordinária devant *e, i*,» axò es, el metex valor que la *s*.[35]

Enric Doergangk dins ses *Institutiones in linguam hispanicam*, estampades a Colònia l'any 1614 diu a una banda que la c am cóua (ç) sona '*ss* (forta), i a un'altra banda diu que «equival a la *z* italiana tota sola.»[36]

Ambròs de Salazar dins son *Espeio general de la Gramática*, imprès a Rouen l'any 1622 diu: «Ella (la ç) sirve como en frances las dos *ss*, como dezir *caça*, *chasse* ò poco va á dezir.» [67]

John Minsheu dins sa *Spanish Grammar*, estampada a Londres l'any 1623, diu que la *ç* espanyola sona com la *z* italiana de *diligenza*, *scienza*, i com la *ths* inglesa, i que'ls mots espanyols *çaraguelles*, *çoçobra*, *çufre* se pronuncien THS*araguelles*, THS*ososbra*, THS*ufre*.[37]

De tot axò deduex En Cuervo (p. 34) que la ç castellana del sigle XVI no era just just la *z* italiana ni la *ç* i *ss* franceses, sino una cosa consemblant.

Vegem ara lo que diuen de la *z* els gramàtichs del sigle XVI.

Nebrija la dona com equivalent a la *zain* hebrayca. Ja hem vist més amunt quin valor senyalen a n-aquesta els Drs. Blanco i Gago, Schilling i Grandia: *dental sibilant*, equivalent a la *z* francesa y catalana. Fr. Pere d'Alcala, dins el seu *Vocabvlista* ja anomenat, dona la *z* castellana com equivalent de la *zey* arábiga, que sona com *z* francesa (Vid. G. Ayuso, *Gramática Árabe* p. 1).

Joret dins son clássic estudi *Du* c *dans les langues romanes* (París, 1874, p. 151) retreu *La perfaite méthode pour entendre, escrire et parler*

---

[35] Nota (2) de l'original: La seconde est le ç, appellé en Espagnol c *con cedilla*, qui ne se met que deuant *a, o, u*, et vaut que la c ordinaire mis deuant *e, i,* ou que l'*s*.

[36] Nota (3) de l'original: C caudatum effertur ut geminum ss, ut *caçar* quasi *cassar*.... C caudatum idem valet ut apud italos unicum Z.

[37] Nota (1) de l'original: *Ç* is sounded... very near the italian *z*, as *diligenza*, *scienza*. This ç must be so pronounced... as in English *ths*, as *çaraquelles*... *çoçobra*... *çufre*: pronounce *thsaraguelles*, *thsososbra*, *thsufre*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la langue espagnole de l'any 1546, que diu: «Z s'ha de pronunciar com *ds*; no com *s* o doble *ss*.»[38]

Doergangk dins la seua obra ja citada diu que «la z se pronuncia com en alemany, just si fos *ds*, com *aspreza*, o just en italiá les dues *zz*, com *alteza*, *riqueza*, *dulceza*, *vezino*, just si estigués escrit *altedsa*, *riquedsa*, *dulcedsa*, *vedsino*.

Pere de Madariaga dins son *Libro subtilísimo intitulado Honra de Escrivanos*, estampat a València l'any 1565, diu: «Cuando pronunciamos la *ç* en toda su fuerza y vigor, se pone ç como *çabala*, *çigueña*, y quando la c no trae su entero sonido, sino que viene con mayor suavidad y dulçura entonces echaremos *z*: *zagal*, *azibar*.»

Antoni de Torquemada dins son *Tratado llamado Manual de Escrivientes*, manuscrit que cita Gallardo (Ensayo, IV, cols. 752-2); Juan Lopez de Velasco dins sa *Orthographia y Pronunciacion Castellana*, 1582; Juan de Cuesta dins son *Libro y Tratado para enseñar leer y escriuir brevemente todo Romance Castellano*, Alcalá, 1589; Covarrubias dins *Tesoro de la Lengua Castellana* de l'any 1611, Miguel Sebastian dins *Orthographia y Orthologia*, Zaragoza, 1619; Ambròs de Salazar dins la seua obra ja citada; Juan de Luna dins son *Arte breve et compendio de la ortografia castellana*, Madrid, 1631, descriuen i distingeixen la *ç* i la *z* lo metex que Madariaga, confirmant el caràcter que les senyala Cuervo, com hem vist.

A mitjàn sigle XVI sobrevengué tot una revolució en la pronúncia d'aquestes lletres: els castellans comensaren a confondre la ç am la z, i els andalussos les identificaren am la *s* forta, i axí la pronuncien encara avuy i dins tota l'Amèrica (Cuervo, ib. p. 46) que parla [68] castellà. Confirma lo dels castellans l'autor de *Parfaite Méthode pour entendre, escrire et parler la langue espagnole*, ja anomenat, que diu que hi havia espanyols que confonien dites lletres; i confirma lo dels andalussos el celebèrrim Arias Montano dins son comentari del llibre dels *Jutges*, aont

[38] Nota (2) de l'original: Z se doit pronocer comme *ds*, non comme s ou double ss.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conta que, com ell era noy, encara distingien a Sevilla la *ç* i la *z* de la *s*; però que, passats uns vint anys, feyen *s* la *c* i la *z*. Aquest autor va nèxer l'any 1527, i escrivia axò l'any 1589. Aldrete dins ses *Antigüedades de España*, estampades a Amberes l'any 1614, fa constar lo metex, de tal pronúncia dels andalussos. Fan constar la confusió de la ç i la z Oudin dins la seua obra ja citada; Carles Muleri dins la seua *Linguae Hispanicae compendiosa institutio*, Leiden, 1536; Llorens Franciosini dins sa *Grammatica spagnuola ed italiana*, Roma, 1650; i Juan de Villar dins son *Arte de la lengua española*, València, 1651.

Cascales dins ses *Cartas filológicas*, estampades a Múrcia l'any 1634, arrefolla'ls poetes perque feyen consonar *cabeça*, *pieça*, etc. am *grandeza*, *pureza*, etc. lo qual prova'l fet de la confusió de la ç i la z. Cuervo (p. 42 ss.) fa notar que dins les obres de Juan de la Encina, Lucas Fernandez, Boscán, Garcilaso i Cetina, Castillejo i Herrera may se confonen tals lletres; però que, en arribar a Cervantes, Lope i Góngora, la confusió es completa, la qual passà ben aviat dins els llibres impresos, fins que la R. Acadèmia Espanyola l'any 1726 resolgué rebutjar la ç i conservar la *z*.

¿Que's desprèn de tot axò? 1r Que la *ç* y la *z* del castellà antíc vanien a sonar respectivament com *ts* i *ds*, la primera, *esplosiva sorda*; la segona, *fricativa sonora*. 2n Que a mitjàn sigle XVI a Andalusia confongueren aqueys dos sons *(ç, z)* am la *s*, i confusos hi seguexen avuy, i a Castella comensaren a confondre aquests metexos sons *(ç, z)*, fentne un tot sol que acabà a n-el sigle XVII per esser lo sò actual de *ç* devant *e i*, i de *z* devant totes les vocals, un sò *interdental*, *aspirat*.

Axò treu en net En Cuervo de la partida d'autoridats que aduex (ib. p. 46), i diu: «Ni en Nebrija ni en los gramáticos posteriores hallo cosa que me dé á sospechar la existencía de tal sonido en castellano; antes es reparable que el P. Alcalá inventase un signo especial (la c con tres puntos encima) para representar la *xa* árabe, diciendo que nuestro abecé carece de signo equivalente, cosa que no hiciera á existir la *z* actual. Causa tambien extrañeza que ni á Vergara (1545) ni al Brocense (1581)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en sus gramáticas griegas se les venga á la memoria nuestra *z* al explicar la θ (th), cosa que tampoco hacen otros gramáticos extranjeros que sabían castellano y habían oído á los griegos modernos. Por manera que hemos de suponer que el mismo movimiento que eliminó la *z* sonora antigua, modificó la *ç* hasta convertirla en la *z* actual.»

Conclusió de tot axò: que'l sò actual de la *ç* devant de *e i*, i de la *z* en castellà, no es cap sò de la llengua primitiva; que la primeria del sigle XVI era desconegut dins el castellà, i que data només del siglo XVII. [69]

¿Com pot tal sò servir per la pronúncia llatina? ¿Hi va esser may conegut dins el llatí?

Axò es la que'ns cal veure. Veyamho.

§ 2.
¿Quin sò tenien en llatí la *c* devant *e i*, la *z* y la tj seguida de vocal?

Dins l'idioma úmbric, un dels idiomes itàlics, germans del llatí, qu'aquex acabà per menjarlos-se per la seua preponderància política, la *c* devant *e i* tornava palatal, i dins l'ortografia llatina la representaven per *s*, i en principi de mot i devant i derrera consonant li afegien un signe diacrític, lo qual fa pensar que en tal posició tendria un sò diferent. ¿Quin era aquest sò? Meyer-Lübke i W. Deecke, dins llur estudi, retret més amunt (Gröber, *Grundiss*, 2a ed. p. 447), que donen aquexes clarícies, no diuen quin era. De totes maneres, ja es un antecedent dels canvis de la *c* devant *e i*.

Concretantmos a n-el llatí, vetassí lo que diu La Guardia (*Grammaire*, I.re P., Liv. I, § 36): «La pronunciació de la *c* devant *e i*... es un problema històric. Se sap per les inscripcions i transcripcions del grec en llatí i del llatí en grec, que *c* i *k* tenien el metex valor fonètic. Axí com els grecs escrivien Καῖσαρ, Κεντύρια, Κικέρων, axí també els llatins transcrivien am *c* els mots qu'en grec duyen κ (k): *cecrops*, *Cimon*, *cera*, *Cilix*, *cithara*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Cybele, *cycnus*. D'altra banda, dins qualque inscripció de la República se troba *ch* en lloc de *c* devant *e i*, i també devant altres vocals i diftoncs. Aquesta ortografía se troba de bell nou en temps dels emperadors, fins en temps d'August: *chenturiones*, *schenicos*, *pache*, *Prischae*, *Trachia*, i *Traechia* (Θρηκία), *praechones*. N'hi ha qui creuen qu'era l'aspiració (que la *h* representava) seria passada de l'escriptura a la pronunciació. Els mots llatins que'l gòtic va manllevar, semblen provar que, durant tot l'Imperi, *c* no s'endolcia gens devant *e i*. D'altre vent, se troba *qu* en lloc de *c: quiusque, Paquius*, lo metex que's troba *c* en lloc de *qu*, que sonava com *k*. No es fins a n-el sigle V després de Crist que's troba *s* o *z* en lloc de *c*: *paze*, *sisternae*; però dins les transcripcions gregues dels sigles VI i VII es sempre *x* qui umpl el lloc de *c* devant *e i*; d'ont porem concloure que fins durant aqueys sigles baxos, *c* era igual a *k*, segons la doctrina dels gramàtics dels sigles IV i V. No fou fins a n-el sigle VII que la pronunciació qu'ha prevalgut, s'introduí per via de la llengua rústica i dels dialectes provincials».

Respecte de la *tj* devant vocal, diu el metex autor (ib. § 50): «Devant *i*, la *t* tenia eczactament el sò de la τ grega, com ho proven les transcripcions gregues de noms propis: *Martius*, *Picentia*, *Placentia*, *Valentia*, etc. Per lo metex els llatins pronunciaven com els grecs els noms presos del grec, v. gr. *Miltíades*. —No fou fins després de l'era clàssica i bax de l'influència del parlar popular i dels dialectes provincials que la *t* devant *i* seguida de vocal (*ra*T*io*) prengué'l sò de la *siulant*; us que ja era [70] general a n-el sigle V; i axí resultà la confusió de *ci* am *ti*: *Multius* i *Mucius*, *Accius* i *Attius*; més aquexa confusió no es tan vella ni tan sovint com se creya.»

Y la *Z* ¿com sonava en llatí? Veyau que'n diu el metex autor (ib. § 3 i 50): «La *z* figurava dins el vell alfabet llatí, i qualque vegada sustituia la *s* entre vocals. Dins la llengua arcayca la representaven amb *s* a principi de mot i am *ss* al mitx del mot. Enni i Acci no l'empraren, i se va introduir de bell nou en temps de Ciceró,» «el qual no l'emprava fora dels mots

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

forasters *gaza*, *zona*, *Zama*, *Zakyntus*, *Zephirus*, aont sona com la *z* grega (ζ), axò es, com la *siulant* (*s*) entre vocals, am punta de sò dental. Hi ha que notar de totes maneres que'ls comtemporanis de Plaute i de Pacuvius escrivien el sò de la *z* inicial per *s*, i el de la medial per *ss*: *atticisso*, *badissas*, *comissor*, *patrisso*, *pytisso*, etc., *Messentius* = *Mezentius*.»

Vegem ara més d'aprop quines passes donaren aqueys sons, a travers del llatí vulgar y entrant dins les llengues neollatines.

Diez (*Gramática*, T. I, *Cons*,. *lat*. C., p. 231 et s.) fa notar que «devant *e i*, la *c* llatina va perdre dins tots els dominis (territoris) llatins son primitiu sò guttural. Dins les quatre llengues occidentals (francès, llengua d'oc, castellà, portuguès) aparex com a *sibilant ç*, y dins les dues orientals (valac, italià) coma palatal dura (la *ch* castellana, la *ci*, *ce* de l'italià).» «S'ha d'admetre com a demostrat que en tot el temps de l'Imperi Romà la *c* devant totes les vocals sonava com la *k* grega.» ¿Sobrevisqué molt de temps a l'Imperi? Es mal de dir. Dins les cartes gregues de Ravenna dels sigles VI i VII que posen moltes de paraules llatines am lletres gregues (*fekit*[39] per *fecit*, *dekim* per *decem*, *pakeifikos* per *pacificus*, *kibitate* per *civitate*). S'ha de tenir en conte que'ls escribes grecs a lo qu'anaven, era a transcriure just lo que sentien pronunciar; axí qu'escrivien *annomeratous* per *annumeratus*, *soskripsi* per *subscripsi*, etc.; i més envant dins les lleys anomenades *Basíliques* escrigueren τζερτα, ιντζερτος (*tdserta*, *intdsertos*) per C*erta*, *in*C*ertos*. Sembla que la *c* tornà més prest *siulant* o *sibilant* devant *i* seguida d'un'altra vocal, que si seguia consonant i que devant *e*. Dins els diplomes més antics, *c* se confón sovint am *t*. Les inscripcions fins la primeria de l'època imperial distingien prou bé *ci* i *ti*, no les confonien; però dins els diplomes escrivien *sola*C*io* (*sola*T*io*), *perdi*C*io* (*perdi*T*io*), *ra*C*io* (*ra*T*io*), *e*C*iam* (*e*T*iam*), *pre*C*ium* (*pre*T*ium*), i ensems aquesta *c* i *t* les transcrivien en grec am ζ (ds) τζ (tds), i també am *z* llatina. De manera que lo més provable es que

[39] Nota (1) de l'original: Per que's veja millor la cosa, posam en carácters llatins aquexes transcripcions gregues.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a n-el sigle VII la *c* devant *e i*, va perdre definitivament el sò guttural dins tots els dominis de la llatinidat.

Meyer-Lübke (*Gramàtica* T. I, § 403) resumex axí les evolucions de la *c* devant *e i*, en principi de paraula: «Sols en logudenc (dialecte del centre de Sardenya), en vell dàlmata (Veglia) i albanès, ha conservat [71] la *c* llatina son valor guttural. En italià a n-el sur de l'Apení, en rhètic, en rumà, en picart, aparex amb el sò de [tʃ] (*t* i *ch* francesa) i [ʃ] respectivament; a n-els altres territoris neollatins aparex amb el sò de *ts, s, p* (*ce*, *ci* del castellà). L'història de la palatalisació de la *c* es ben fosca.» Tractantse de la *c* interior, axò es, no *inicial* ni *final* de mot, «trobam els metexos graus: K, [tʃ], *ts* repartits geogràficament de la metexa manera que quant se tracta de *c* inicial». Dins el § 406 diu: «A n-e quin'època s'es produit a França el pas del sò de *ts* a n-el de *s*» que té la *c* devant de *e i*, com en català, «es impossible donarne les fites netes.» Fundat amb una partida de documents que cita, deduex que la *c* era tornada *s* ja a n-el sigle XII. Dins el § 441 fa veure com la *c*, fora de Sardenya, tornà a unes bandes *ts* i a unes altres *ch* castellana, i recorda que dins el castellà el sò *ts* de la *c* i el de la *z* (ds), durant el sigle XVI tornaren *p (ce, ci, za, zo, zu)* del castellà actual.

Confusa la *tj* seguida de vocal (*ra*T*io*), am la *c*, segons hem vist més amunt, feu les metexes passes que la *c*. Meyer-Lübke (ib. § 509) en diu: «*ty* (*tj*) posttònic torna ja en llatí vulgar *ts* doblat, que persistex en italià, i a les altres bandes se simplifica en *ts* senà, i se desplega en *s* dins la llengua d'oc i dins el francès, i en *p* dins el castellà, i en [ʃ] (*x* catalana) dins el portuguès.»

¿Hi ha rastre dins els monuments primitius catalans de que la *c* devant *e i*, representant ensems la *tj*, haja tengut may altre sò que'l de *s* (*siulant sorda*) que té avuy? No'n sabem cap. No se'n conexen de monuments catalans aont aparesca la *c* amb el sò *ts*, però es molt provable qu'axí hi sonaria la primeria, com dins el castellà i el francès.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De manera que'l sò de *s sorda* que té en català la *c* devant *e i*, es antiquissim dins la llengua, tan antic qu'els monuments més vells que posseim no n'acusen cap altre. Es per lo metex un sò que tota la tradició de la llengua mos dona, surt de la metexa font de la llatinidat, puys que ja a n-el sigle V se troben dins el llatí casos d'usarse *s* en lloc de *c* devant *e i*, segons hem vist. Per lo metex, el sò que donam en català a la *c* devant tals vocals es completament llegítim, es fill de la metexa llatinidat.

Respecte de la *z* (d + s *sonora*) diu Diez (ib. *Cons*. *lat*. Z. p. 219) que «no presenta el metex sò dins les llengues neollatines: en portuguès i en francès (i en català) es tornat un sò simple, casi com la vella ζ dins el grec modern. Ja hem vist dins l'italià i dins el castellà antic quin sò representa, el de *ds*. Per lo metex, el sò que la *z* té en català es am poca diferència el que tenia en grec i en llatí, es el sò tradicional, que brolla de la metexa llatinidat.

§ 3.
Com hem de pronunciar en llatí la *c* devant *e i*, la *tj* seguida de vocal i la *z*.

Després de tot lo que acabam d'esposar, resulta claríssim que, pronunciant nosaltres en llatí la *ce*, *ci* i la *z* tal com les pronunciam en català, ens mantenim fidelíssims a la nostra tradició, filla de la llatinidat; resulta [72] que los donam el sò que, segons totes les probabilidats, tenien a n-els derrers temps del llatí; resulta que, donantlos aquell sò, no incorrem en cap anacronisme ni desgavell.

Per lo metex ens cal a n-els catalans, balears i valencians pronunciar en llatí la *tj* seguida de vocal, i la *c* devant *e i*, am sò de *s sorda*, i la *z* axí com la pronunciam en català, com la *z* francesa.

L'anacronisme i el desgavell estàn de part dels castellans, que donen a la *c* i la *z* en llatí un sò novíssim, que no los và comparèxer fins devers mil anys després de mort el llatí. Aplicant ells aquest sò a la pronúncia llatina, romperen llur metexa tradició nacional, dexant llur manera

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tradicional de pronunciar el llatí, aplicanthi aquell sò *interdental*, nou flamant, que dins el castellà poria passar perfectament, perque se tractava d'una evolució natural, espontània, de la llengua, pero en cap de les maneres l'havien d'aficar dins la pronúncia llatina, la qual, com a llengua morta no's troba en estat de fer cap evolució, i ens cal a tots conservarla relligiosament axí com la mos a tramesa la tradició, sense llevar ni afegir ni mitja coma. Com a n-el sigle XVII no eczistia la filologia romanista, no es estrany que'ls llatinistes castellans no vessen res d'això i admetessen el nou sò *interdental* dins la pronúncia llatina. Però si aquells no la veren tal impropiedat, tan ferest anacronisme, ho haurien d'haver vist, ja fa temps, els castellans d'ara, s'entén, els filòlecs; i per llur bon nom i per posar a n-el seu lloc la ciència llingüística castellana, havien d'haver feta una campanya intensa, enèrgica, a tota ultransa, per rectificar el grandiós error de llurs llatinistes al sigle XVII en matèria de pronunciació llatina, respecte de la *c* devant *e i*, de la *tj* seguida de vocal i de la *z*.

Essent tot això axí, ¿quin desbarat, quina atrocidat no fou adoptar els catalans, balears i valencians en la pronunciació llatina respecte d'aquexes lletres el sò anacrònic, *interdental*, dels castellans, completament desconegut fins a n-el sigle XVI? Si tinguérem la desgràcia de caure en tal incongruència, ara que, am la llum que la ciència romanista escampa per tot arreu, mos ne donam conte, i, en no esser que ens obstinem en tancar els ulls a l'evidència, es impossible desconexerho, cal que'ls llatinistes catalans, balears i valencians ho reflexionin sèriament i abandonin per a sempre la costum bàrbara de pronunciar en llatí la *c* devant *e i*, la *tj* seguida de vocal i la *z* tal com la pronuncien els castellans, am so *interdental aspirat*; cal que d'una vegada per a sempre tornem a la nostra primitiva i genuina tradició de pronunciarles en llatí, just com les pronunciam en català.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

III

La *s sorda* i la *s sonora*

¿Com es que en la pronunciació llatina no distingim entre la *s sorda* (forta) i la *sonora* (fluxa), fentles totes *sordes*, pronunciant lo metex *caSus* que *caSSus*, *MiSus* que *miSSus*, *miSi* que *miSSi*, etc? Ho feym axí, perque'ls castellans ho fan. Ni més ni pus. ¿Aont se funda aquesta moda castellana? [73] ¿es de tradició llatina o es que la *s* dins el castellà a perduda modernament la *sonoridat* que hi tenia un temps entre vocals? Vegemho.

La *s* en llatí era *sorda* (forta) a principi de mot i derrera consonant que no fos *n*; entre vocals era *sonora* (fluxa), i a fi de mot entre'l poble era tan apagada i enfosquida, qu'acabà per desaparèxer de tot. Axí resumex Diez (*Gramática*, T. I, *Cons*. *lat*. S, p. 220), aduint l'autoridat de Corssen (2.ª ed. I, 277 i ss.), l'estat d'aquest fonema en llatí; i Guardia (op. cit. n. 49, p. 14) vé a dir lo metex, deduint del fet de que les llengues neollatines tenen axí la *s sorda* i *sonora*, que en llatí succeia lo metex. Efectivament tant en la llengua d'oc com en italià, francès, portuguès i castellà antic, la *s* surt *sorda* a principi de mot i derrera consonant, i surt *sonora* entre vocals; i si entre aquestes es *sorda* (forta), per indicarho s'escriu en doble.

—¿Que vol dir? Dirà qualcú: ¿I dins el castellà hi havia antigament una *s* forta y una fluxa com en català? Prou. Escoltau el primer i sens dupte el millor dels gramàtics castellans, el gran Antoni de Nebrija, que dins la seua *Ortografia* (ap. Cuervo, *Disquisiciones*, p. 48 i 50) diu:

«Acontece a las letras... ser floxas, o apretadas, i por consiguiente sonar poco o mucho: como la R i la S: porque en comienzo de la palabra, suenan dobladas, o apretadas: como diciendo, Rei, Roma, Sabio, Señor. Esso mesmo en medio de la palabra suenan mucho, si la silaba precedente acaba en consonante, i la siguiente comiença en una dellas: como diciendo: Enrique, honrado, bolsa, ansar. De donde se convence el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

error de los que escriven con R doblada Rei i Enrique... Pero si la silaba precedente acaba en vocal, la R, o la S, en que comiença la silaba siguiente, suenan poco: como diciendo: vara, pera, vaso, peso. Pero si suenan apretadas, doblarse an en medio de la palabra: como diziendo, amassa, passa, carro, jarro. De donde se pueden coger cuando estas dos letras se an de escrivir senzillas, i cuando dobladas, mirando a la pronunciacion, si es apretada o si es floxa; i si es en el comienço de la palabra, o en el medio.»

Ara escoltau aquest altre autor castellà de la primeria del sigle XVII, Cascales, que dins ses *Cartas filológicas*, II, 4, diu:

«La *r* i la *s* en principio de parte suena tanto como dos en medio, como ramo, sabio, parra, massa. Una en medio tiene sonido mas tenue, y dos mas fuerte, como marquesa, condessa, casa, escassa. Per si la r o la *s* en medio de parte se ponen tras de alguna consonante, suena tanto sencilla como si fuera doble; y tras de consonante no se ha de poner doble, como Enrique, inmensa; y no se ha de escrivir Enrrique ni inmenssa... Los superlativos acabados en simo tengan dos ss, como doctíssimo, y los romances acabados en asse o esse, como amasse, leyesse. Otra cosa es cuando se sigue tras el verbo el pronombre *se*, como *dícese*, *trátase*.»

Ademés d'aquests dos autors, en retreu Cuervo, quant toca aquest punt dins *Disquisiciones*, una partida més: Busto (de l'any 1533), Robles (del metex any), Valdés (entre'ls anys 1534 i 1540), Perez (de l'any 1552), Juan Sanchez (de 1586), la *Gramàtica de la lengua vulgar de España* (de l'any 1559) i Ambròs de Salazar (de l'any 1622), que diuen lo [74] metex que Nebrija i Canales sobre l'eczistencia de la *s sorda* i *sonora* en castellà.

Fa notar Cuervo (ib. p. 51) que la diferència entr'aquests dos sons *(ss* i *s)* va córrer la metexa sort que la que hi havia entre *c* i *z*, com se veu per l'història de la rima. No tenim que cèrcarnhi, dins els poetes castellans de la primera mitat del sigle XVII (Garcilaso, Boscàn, Castillejo, Cetina) de versos aont consonin *casa* i *passa*, *beso* i *huesso*. Els poetes de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la generació següent ja comensen a trampoletjar. Herrera s'aguanta fort no confonent may els dos sons; Alcázar fa dues voltes la confusió, fent consonar *beso* am *gruesso*, *Narcisso* am *quiso*; Ercilla dins tota la Araucana sols fa la confusió set vegades. Ara Cervantes, Góngora i Lope la fan tantes de vegades, que s'ha de creure que ja no distingien la *s sorda* de la *sonora*. Rengifo dins la seua *Arte Poética*, publicada l'any 1592, incorre en la metexa confusió, la qual se veu qu'era ja un fet general dins la llengua castellana. De manera que la *s sonora* (fluxa) va desaparèxer dins el castellà la derreria del sigle XVI.

Els llatinistes castellans d'aquell'època havien d'haver tengut en conte que, si les llengues vives evolucionen i tramuden a lo millor qualque sò, no los ne pren axí a les llengues mortes, ja no susceptibles de cap evolució; i per lo metex no havien d'haver introduida dins la pronunciació llatina la confusió castellana entre'ls dos sons de la *s*, perque la distinció entre aqueys dos sons era tradicional dins el castellà, era de rigurosa tradició llatina, segons hem vist. Per tot lo qual havien d'haver conservada tal distinció entre *s sorda* y *s sonora*; havien d'haver mantenguda per la pronunciació del llatí la *s sonora*, puys la pèrdua d'ella en castellà res significava ni egzigia respecte del llatí. Desgraciadament no egzistia la filologia romanista, i no's tengué en conte res d'axò, i va desaparèxer igualment de la pronunciació llatina la *s sonora*.

Aquesta pronunciació viciosa, anacrònica, abusiva, dels castellans, es la que adoptàrem, sometentmos a una moda forastera, tan barallada am la llògica com contradictòria de la nostra tradició llatina, tot oblidant, tot abandonant la manera tradicional a Catalunya, Balears i València de pronunciar el llatí, dexant la pràctica de cent generacions de llatinistes nostres, que l'havien haguda de les fonts metexes de la llatinidat, i la dexàrem per un'altra pràctica sense cap fonament històric en quant se separava de la nostra, contradint ubertament la veneranda tradició llatina del poble català i fins-i-tot del poble castellà. El favor més gros que's pot fer a n-els qui mos introduiren tal modo de pronunciar el llatí a la castellana, es dir que no sabien que's feyen ni que duyen entre mans.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Pobrets! No hu feyen per mal; eren uns inconcients, uns desorientats. Compatiulos de cor, tot desfent llurs errades, restablint lo qu'ells aboliren, tornant a lo qu'ellls abandonaren: la pronunciació llatina tradicional a Catalunya, Balears y València, tan antiga com la nostra nissaga. [75]

****

El Dr. Milà i Fontanals i la filologia catalana (75-79)

Com més de prop el vos mirau el Dr. Milà i Fontanals, com més de prim conte lletgiu les seues obres, més gros el veys, més gran vos resulta. Concretantmos a lo que feu per la filologia catalana, hi ha que regonèxer que fou el qui hi donà les primeres passes, i itan avengudes i encertades com foren! Es difícil rectificarli res, i tot filòlec que s'afiqui a tractar la nostra llengua, no pot prezindir de la magnífica garba que'l gran doctor segà dins aquex camp.

Dins *Los Trovadores en España*, publicat l'any 1861, ja tracta de la formació de les llengues romàniques en general i de la de la llengua d'oc en particular, fent veure totes les causes històriques, ètniques i idiomàtiques que contribuiren a que entre'l Loira, l'Ebre, l'Atlàntic i els Alps se congriàs aquesta gran nacionalidat llingüística, figurant entre ses diferents rames la catalana, amb el temps una de les més polents i glorioses, fent notar dins llargues i reblides notes gran nombre de varietats dialectals que's troben ja dins els primitius monuments, ficsantse en les diverses formes gramaticals que s'hi manifesten. Dedica tot el cap. I de la P. IV a establir les diferències que dins aquells monuments caracterisen el català entre les altres branques llengadocianes, ficsantse en els *articles, pronoms, noms, conjugació, partícules i ortografia*, morfologia i fonètica, establint la divisió de *català oriental* (província de Girona, Barcelona i banda oriental de la de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tarragona) i *català occidental-meridional* (província. de Lleida, Priorat, Ribera d'Ebre i reyne de València) respecte a pronunciació, fenthi observacions sobre la actual i la antiga, ben avengudes i macises i que'ls filòlecs posteriors no han pogudes rectificar.

Vè després son preciós estudi: *Catalán contemporáneo*, aont dividex l'idioma en *oriental*, *occidental* (hi inclou València) i *baleàric*, ficsantse en el *llenguatge de Barcelona*. Descriu am gran esment primer les vocals *tòniques* posant enfilays d'egzemples il·lustratius, després les vocals *àtones*, i hi fa oportuníssimes observacions; llavò estudia les *elisions* am gran justesa i després els diftoncs, qu'espinzella prou bé; pero a n-el nostre entendre patex una equivocació posant com a *diftoncs ea* (*Cesàr*EA), *eo* (*Cesàr*EO), *ia* (*Antòn*IA), *ie* (*espèc*IE), *ii* (*presenc*II), *io* (*ser*IO), *ió* (*func*IÓ), *oe* (*hér*OE). La llengua catalana's distingex cabalment per conservar la prosòdia llatina, que no feya diftoncs d'aquests aplecs de vocals. Massa sé que l'infuència castellana era grossíssima a Barcelona en temps d'En Milà i que molts pronunciarien allò com a diftonc, però seria per aquella fatal influència, i encara no el ver poble barceloní, sino just els intel·lectuals. —Ressenya tot seguit les consonants per orde de *líquidas, nasals, dentals, linguo-palatals, llabials* am molta de justesa y egzactitut. —Passa després a estudiar la *flecsió*, primer la *declinació* (nombre, genre, articles, pronoms), i després la *conjugació*, posant les *desinències regulars* i llavò les formes especials dels *irregulars* i *defectius*, *gerundis* i *participis*. Vé llavò la formació de les paraules (*derivació* i *composició*), i finalment [76] les parts *inflecsibles* (proposicions, conjuncions, adverbis, interjeccions). Aquest tractat es una vertadera gramàtica barcelonina, i es d'una gran importància perque dona el fet, l'estat actual de l'idioma, descrit am tot esment. Els sabis estrangers l'han aprofitat prou aquest tractat per sos estudis del català, i no es dubtós que per molts d'anys es estat la única font segura i llampant qu'ells porien aprofitar. Data de l'any 1875.

Un altre'n té d'estudi, igualment apreciabilíssim, del metex any, molt curt, pero molt sustanciós, *Quatre mots sobre ortografia catalana*, qu'es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una prova esplèndida del seu admirable bon sentit, que may el dexava travelar. Comensa dient qu'escriu per respondre a les moltes demandes que li han fetes del seu parer en ortografia, i retreu que no s'apassionà en les lluytes entaulades a-les-hores entre escriptors catalanistes, que diu qu'arribaren a *bella plus quam civilia*. El gran seny seu no li dexà perdre de vista que l'ortografia no es estada may cap cosa capital ni de vida o mort, i per axò diu que hi era «un poc tebi e indiferent». Dona les seues observacions, no per armar batalla a negú, sino «per que quiscú en prenga lo que vulla». Envest l'empresa recordant les dificultats que oferex l'ortografia de tota llengua oblidada quant se tracta de tornarla treure al mitx, dificultats que tocaren els rumans i moldaus i els provensals per atènyer llur ortografia respectiva; posa després el fonament de les dificultats que trobà tot d'una el ficsar la nostra ortografia, i que foren les formes noves que s'introduiren del castellà durant els sigles XVI i XVII; recorda que'ls nostres ortografistes se dividiren en dues escoles: uns que acceptaven la llengua tal com la trobaven, amb aquelles formes forasteres, i els altres que la volien sense, tal com era antes de l'invasió castellana; indica les raons en que's fundava cada escola d'aquestes, inclinantse visiblement a la segona. Diu modestament el seu sentit sobre la *x* palatal i guttural i sobre la desinència *-ig* = *tx* (*bo*IG, *pu*IG); «i, tot confessant que tal grafia es» «molt arbitrària i antifonètica», troba que «deixar d'usarla seria un cop massa fort a la tradició tan antiga com moderna». Se pronuncia contrari a «la nova costum de la Academia Espanyola» de «servirse» de «l'accent agut» «per diversificar homònims». No'm sembla gens desbaratada tal costum i la tròp ben avenguda respecte d'alguns monosilabs nostres, v. gr. *se*, *te*, que al metex temps que pronoms, son respectivament primera i tercera persona singular d'indicatiu dels verbs *sebre* i *tenir*, sia dit am tot el respecte que'm merex el nostre escels poligraf. Posa després «que qualsevol sia lo sistema ortogràfic que s'acepte, a ell se deu acomodar la pronunciació, i axí procurarem ferho desde'l principi, llegint per exemple en Ausiàs Marc *essenyalades* i no *assenyalades*; en López Soler *astre benigne* i no *astra*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

benigna, en Aribau *serras* i no *serres*.» La dificultat està en que no tenim cap signe per representar el sò vocal final de *serr*ES d'una manera fonèticament egzacta, ja que s'allunya tant de la *a* clara, com de la *e* tancada, castellana. Acaba l'article proposant qu'admeta tothom «dues menes de llenguatge», axò es, «una literaria general» i «una particular», dialectal, pròpia «de cada encontrada». La general a tot el territori de la llengua, seria «ab poques diversitats» tal com «s'escrivia encara per tot arreu cap a la fi del sigle XV i comens del XVI; trayentne vulgarismes, llatinismes i paraules forasteres»; la [77] «particular,» axò es, el «dialecte» o «modo» especial «de parlar de cada encontrada, com ja s'està prop de ferho en certs escrits còmichs i s' podria fer en obres series de un temperament molt especial a un determinat territori.» Aquesta proposta es encertadíssima, i es una gran llàstima que'ls escriptors catalans no la posassen en planta desde'l moment de ferla'l Dr. Milà. Si hu haguessen fet axí de tot-d'una, ¡que hi hauria guanyat de molt la ciència gramatical catalana; y no mos trobaríem tan enrera en el conexement dels dialectes catalans, que tanta de falta'ns fa.

Un altre estudi publicà l'any 1853 dalt *Gaceta de Barcelona sobre los orígenes y formación de las lenguas romances y especialmente de la provenzal*, interesantíssim com tot lo seu. Esposant els diferents sistemes d'esplicar la formació d'aquexes llengues, se decidex a favor de la derivació llatina», fundat en que «la major part de les rels de noms i de verbs, moltíssimes si no totes les preposicions, casi tots els adverbis i conjuncions demostren a les clares procedència llatina; i no se tracta sovint de la rel tota sola, sino de la part incremental, de la part que cada llengua afitx a ses rels primitives... No es menys clara la derivació de les conjugacions, que tal com se troba dins les llengues romàniques, podria servirmos per reconstruir la forma llatína». Estén un poch aquexes solidíssimes raons i contesta victoriosament les que aduexen els qui pretenen la derivació de les llengues primitives dels pobles indígenes, fent notar que a Marsella i Magna Grècia (Itàlia meridional) s'hi arribà a arrelar el grec fins a parlarlo tothom; i, si aquestes regions perderen llur llengua

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

primitiva, ¿per que hem de donar per impossible que la perdessen les altres nacions més tart neollatines? Diu ademés: ¿qui negarà que'l toscà surt del llatí? Si'l toscà hi surt, hi han de sortir les demés romàniques, que són germanes seues am tota evidència. Si una d'elles, el toscà, surt del llatí, hi han de sortir totes les altres. Admet que les llengues indígenes ens dexassen rastres i que'l llatí tengués analogia amb elles. Estudia els *diversos graus d'influència* qu'una llengua pot egzercir dalt un'altra, i establex la que egzerciren les indígenes dalt les neollatines. Passa revista a n-el «antics pobles de Gàl·lia i Espanya (belgues, celtes, íbers o éuskars), retrau les colònies fenícies i gregues, crida l'atenció dalt la llengua *osca* que's parlava primitivament a n-el mitjorn de Roma, i's ficsa en el llatí primitiu i després en el *clàssic* i el *vulgar*, fent veure que no era gayre la diferència d'un a l'altre i que's va estendre i arrelà per les *províncies*. Estudia després la *persistència de les llengues indígenes*; en cita rastres durant els sigles I-V de la nostra era, i diu que després d'aquests sigles ja no se'n troba menció pus. Tracta de la *corrupció del llatí*, i la atribuex a la seua metexa difusió dins tantes de nacions diverses, que per forsa s'hi havia de ressabiar, i a haverlo adoptat els barbres invasors, conservant el llevat de la llengua llur. Entra aquí a estudiar la *influència germànica*: nega que's dega a n-aquesta el caràcter analític de les llengues neollatines, provant que dins el llatí ja hi havia aquexa tendència que a la fí's desplegà i se consumà; i prova també que no's deu a n-aquella influència ni la pèrdua de la declinació, que conserva l'alemany, ni l'us de l'aussiliar *haver* per la formació del pretèrit perfet i plusquam perfet i el futur ni el congriament de certs adverbis. Nega que la sintacsis [78] neollatina sia germànica, pero admet rels d'aquexa procedència qu'han donat origen a bona partida de paraules. Entrà aquí a tractar de la formació dels parlars romànics; posa com a punts culminants la formació de l'article, l'adopció de *habere* com aussiliar per la formació dels *temps composts,* el futur i el condicional i *esse* per la passiva, i la pèrdua de la declinació, salvantse del naufratx l'*ablatiu,* d'ont sortiren l'inmensa majoria de les paraules neollatines. Fa una *ressenya*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cronològica de les passes qu'anaven donant les filles del llatí, destriant dins autors del sigle V algunes espressions i formes que son just galicismes, i en presenta dels sigles VI, VII i VIII, durant el qual ja's distingia el romà del llatí, fins a n-el sigle XI, que ja s'escrivia aquest *romà* o *vulgar, i* el concili de Tours de l'any 813 mana que s *ensenyin els antics habitants del país en romà rústic* i després una Capitular estèn aquexa ordre a tota la Gàl·lia, fins que l'any 842 s'escriuen els celebérrims juraments d'Estrasburg; a n-aquest metex sigle's posa la cansó de Santa Eulària i a n-el X i XI van aumentant els monuments. — Passa després a tractar especialment de la llengua provensal, i diu que tot-d'una s'anomenava *llengua romana* després *de oc*, la derreria del sigle XIII li deyen *provenzalés* i *lemosí*, i a n-el XV li donaven aquest nom derrer dins els tractats gramaticals i poètics.

Posa tot seguit els primers monuments d'aquesta llengua, escriptures dels anys 960, 985, 1015, 1020, 1025, 1034, 1035, 1058, 1112. En les primeres sols hi ha algunes paraules de la llengua nova dins la redacció llatina, més envant ja son frases senceres, i acaba per no haverhi res de llatí i esser tot llengua novella; en fa una descripció, resenyant les seues formes més característiques dins els primers trovadors, com son *articles, pronoms, conjugació* i esplica *la declinació* que tengué de tot-d'una com la llengua d'*oil* i no cap d'altre de les neollatines; i després tracta dels dialectes de que's componia la nova llengua, indicant com a predominants el *llemosí* o *provensal* i el *gascó,* segons se desprèn dels monuments contemporanis. Rebutja la teoria de Raynouard de que la llengua que brollà inmediatament de la llatinidat fou igual en tot el territori neollatí, i que després s'anà diversificant, essent *la d'oc* casi primitiva, i sostén que sempre fou diferent de la llengua del mitx-dia de França la de nort, la d'Itàlia i la de l'interior d'Espanya (enllà de l'Ebre). Acaba son interessantíssim estudi indicant qualque poc l'influència del provensal dins les literatures de *oil,* italiana i castellana, després d'haver dit que «regonex» en el provensal «clàssic» «els més antics accents de la parla materna» i que «tal volta es el primogènit» del llatí.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es verament admirable que'l Dr. Milà ja l'any 1853 tractàs am tanta de solidesa i profundidat de conexements aquests punts tan difícils de l'história filológica neollatina, a-les-hores tan poc tractats, tan desconeguts. ¿Qui s'en ocupava llavò dins Espanya? ¿Qui's trobava en aptitut d'ocuparse'n? Negú absolutament. ¿Tal volta avuy i tot no ignora l'inmensa majoria del públic il·lustrat aquexa partida de coses que l'any 1853 ja tractava magistralment el gran Milà? ¿Que hem fet després d'ell en matèria d'història de la llengua? Un n'està empegueit.

L'any 1858 resumí aquest estudi dalt *Diario de Barcelona,* i onze anys mes tart, dalt el metex diari, donà una crítica bibliogràfica d'un estudi [79] que a-les-hores havia publicat sobre la *o* provensal el famós romanista P. Meyer, aont feu el Dr. Milà encertadíssimes observacions sobre la *e* i la *a* àtones catalanes i sobre la *u* catalana i provensal qu'antigament se destriava en *plenisonant* i *semisonant,* això es, *llarga* i *estreta*, i prova contra P. Meyer que la *o estreta* no's confonia am la *u;* i acaba deduint dels estudis filològics moderns que l'*accent* clàssic llatí, si no era el nostre, no se'n feya gaire lluny, i que la distinció de *llargues* i *breus* en llatí no era cap convenció dels poetes, sino una condició de l'ànima de la llengua que dona la clau per esplicar els canvis i tramudanses de les vocals llatines passant a les llengues romàniques.

Ademés dels estudis qu'acabam de ressenyar, qu'afecten directament a la llingüística nostra, el gran polígraf en publicà molts d'altres que indirectament la favoriren i fomentaren, contribuint poderosament a la restauració i egzaltació de la llengua catalana. Incluint dins l'estudi notabilíssim *Los trovadores en España* tantíssimes de composicions dels trovadors, anotantles i esplicantles en llargues notes, farcides d'erudició sòlida ¿qui hu dupta que estengué i fomentà poderosament la conexensa de les fonts i història de la nostra llengua. Foren altres tants de tributs polents a l'enaltiment de la metexa les seu[e]s altres elucubracions: *Ressenya històrica y crítica dels antics poetas catalans* que li premiaren am medalla d'or els Jochs Florals de 1865; *Lo sermó d'en Muntaner*, publicat l'any 1880 dalt *Revue des Langues Romanes* de Montpeller;

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Antiguos tratados de Gaya Ciencia sortit l'any 1876 demunt *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos; Poetas Catalanes del siglo XIV,* de l'any 1862, publicat en alemany dalt *Jahrbuch für römische und englische Literatur,* T. V, p. 137 et ss.; *Les Noves Rimades. —La Codolada,* publicat en francès l'any 1876 per la *Société pour l'étude des Langues Romanes de Montpeller; Poëtes Lyriques Catalans,* publicat dos anys més tart per la mateixa societat; *Notes sur trois Manuscrits (un Chansonnier Provensal, un Roman Catalan, une Traduction catalanes de la* DISCIPLINE CLERICALE *de Pierre Alphonse),* sortit l'any 1876 dalt l'indicada revista de Montpeller; *Observaciones sobre la poesía popular con muestras de romances catalanes inéditos; Romancerillo catalán ó muestras de canciones tradicionales*, i *Orígenes del teatro catalán.*

Quant se passa la vista demunt aquestes i les altres obres d'En Milà, un queda esglayat de la clarividència i equilibri inconmovible d'aquell home en la visió sobirana que tenia de totes les questions que tractava i la justesa i egzactitud am que les resolia, sense perdre may la serenidat i diafanidat dels seus punts de vista ni contrapassar may mitx punt de la moderació i equanimitat pròpies de les grans inteligències i que sempre'l distingiren. Moltes, moltíssimes de questions de tots els rams de la literatura tocà aquell homo verament estraordinari, parlant sempre per la seua boca la raó i el bon seny. Molt, moltíssim tenim qu'estudiar i qu'aprendre dins les obres que dexà com un dels grans monuments de la ciència literària espanyola, tal volta el primer de tots. ¡Quina gran sort seria per Catalunya i per Espanya i per la nostra cultura, que'ns aprofitássem tots de l'esplet de llissons qu'ens dexà el venerabilíssim Mestre dins l'aplec preciosíssim de les seues obres inmortals.

Ciutat de Mallorca, 3 de matx de 1908. [80]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Un contrari de la Sociedat Internacional de Dialectologia Romànica (80-82)

Mos n'es sortit un, demunt el *periòdic nacionalista* de Barcelona, *El Poble Català*. Diu una partida de coses molt... pintoresques. Mos conta que'ls alemanys consideren «*avantpassats seus*» «*els llatins*» i «el Kaiser» sucessor dels emperadors romans»; i que per tal «raó» «té pera» els alemanys «gran importancia la llengua» llatina «y els dialectes de la metexa.» ¿Tot axò ha après aquest senyor, viatjant per Alemanya? ¡Ja es aprendre!

Llavò'ns fa a sebre que'l Dr. Schädel «no es professor o catedràtic, coma dojo s'escriu, sino doctor que té dret a ensenyar: ("privat-dozent"...) sense qu'avui tingui sou de l'Universitat.» ¡Quina tasca més... simpàtica (¿no es ver?) per un... *nacionalista*, anar a rebaxar un romanista estranger consagrat a l'estudi i enaltiment de la llengua catalana com cap romanista de cap Universitat del mon! ¿I d'ont ha tret aquest senyor que'l Dr. Schädel no es *catedràtic*, sino just «doctor que té dret a ensenyar?». Si se dignava fer una passada per l'Universitat de Halle, poria veure les diferents càtedres qu'ocupa el Dr. Schädel, i veuria el seu nom dins les taules dels catedràtics, i poria parlar amb els estudiants matriculats a n-els cursos que dona tal catedràtic, i que tenen el metex valor *acadèmic*, *oficial*, que'ls cursos dels *Professors Ordinaris*; sabria que si «no té sou» de l'Estat, com en tenen aquests, en té «de l'Universitat», axò es, la matrícula dels matriculats a n-els seus cursos, que percep per via de l'Universitat; sabria qu'entre els *Privatdozent* i els *Professors Ordinaris* la diferència que hi ha, es qu'aquests cobren de l'Estat, i aquells només tenen lo de la matrícula; sabria que no basta esser *doctor* per esser *Privatdozent*, sinó que s'es mester, ademés del doctorat, sortir bé d'un egzamen ben rigurós del ram científic de que's vol esser *Privatdozent*, i llavò esser admès com a tal a una Universitat, i que només n'admeten un o dos de cada ram; i que'ls *Privatdozent* son el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

planter dels *Professors Ordinaris*. De manera que'l Dr. Schädel es vertaderament *catedràtic*, té càtedra a l'Universitat de Halle, tant com qualsevol dels *Professors Ordinaris*. Es molt també qu'aquest senyor contrari ignori això, am tants de viatges com ha fets per Alemanya.

Troba mal fet que les obres que trega a vendre la *Sociedat Internacional* duguen un preu molt alt, «perque no estaràn a disposició dels pobres»; i l'home no comprèn que'l preu alt es perque tals obres son pocs que les compren, i sols am preus alts s'hi pot treure'l tir. Que'ns conseguesca aquest senyor una [81] subvenció forta de l'Estat o de particulars, i li responem de que tals obres «estaràn a disposició dels pobres.»

També li sembla malament que'l Dr. Schädel, dins una circular sobre dita *Sociedat Internacional*, posàs com a representant del *domini català* «Mn. Alcover, Vicari General de Mallorca» «persona no dedicada a l'ensenyansa o filòlec de professió.» Ens agradaria que digués aquest senyor aont son a Catalunya els «filòlecs de professió» o les «persones dedicades a l'ensenyansa» qu'estiguen consagrades a l'enaltiment de la llengua catalana. Per lo demés, si aquest senyor no mos creu am prous títols per tal representació, nosaltres som del seu parer; i, si hem acceptat el càrrec, es perque's tracta d'un sacrifici que'ns han imposat amics a n-e qui no porem dir que no.

Lo qu'ha pres tort ferm aquest senyor contrari, es que dins la *circular* esmentada se parli del *domini català* i no de la *nació catalana*, de l'*Estat Català*; i demana si amb això's vol suposar que'l català no es idioma, sinó dialecte. Si aquest senyor, abans d'aficarse a criticar els altres, se fos enterat una mica de lo que volia criticar, sabria que'ls romanistes anomenen *dominis* els territoris d'un idioma, i axí parlen del *domini francès*, del *domini italià*, del *domini castellà*. Si's vol treure'l gat del sac, que fulletgi una micoya la *Gramática* del Dr. Diez o *Grundriss* del Dr. Gröber.

Lo bo es que perque la revista que va a publicar la *Sociedat Internacional*, no ha d'esser «esclusivament catalana,» sino dedicada a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

totes les llengues neollatines, aquest senyor no's vol apuntar a tal *Sociedat*; i no veu qu'una revista «esclusivament catalana» publicada a Alemanya o a tot altra nació estrangera, es... un somi. Dexemlos córrer els somiadors.

Després posa tot un article d'elogi a n-el Dr. Vogel. Lo qual ens sembla molt bé. Negú'ns guanya a admirar el Dr. Vogel. Lo que no'ns sembla gens bé es que les alabanses a n-aquest meritíssim amic nostre estiguen dites de tal manera, que resultin un tir contra'l Dr. Schädel. ¿Aont treu cap, retreure que'l Dr. Vogel «es l'únic catalanòfil prussià ab traballs publicats, que té un càrrec ab propietat, dins l'ensenyansa de l'Estat germànic?». Però se dona'l cas de que'l Dr. Vogel no es *Professor Ordinari* ni *Privatdozent de filologia romànica*, no es «filòlec de professió;» es, sí, un entusiasta doctíssim de la llengua catalana, però no es *professor de filologia romànica*, com ho es el Dr. Schädel.

Si aquest senyor contrari no hagués tractat de molestar un home tan benemèrit com el Dr. Schädel, que s'ha imposats sacrificis p'el català com cap altre catedràtic de cap Universitat de Prússia ni de fora de Prússia, ja es ben segur que l'hauríem dexat [82] cantar tot sol. Hem parlat per defensar un estranger, consagrat a l'enaltiment de la nostra llengua, veentlo desconsideradament atacat desde les columnes d'un periòdic que, p'el nom que du, sembla que no s'hauria de prestar a maniobres tan poc *nacionalistes*.

Dues modificacions ortogràfiques (82-83)

Feya estona qu'estàvem convençuts de lo illògic qu'es l'escriure la *conjunció copulativa* amb *y* grega i no amb *i* llatina, perque la *y*, fora del seu ofici de representar la υ grega, passada al llatí com *i*, ofici que només conserva dins l'ortografia acadèmica francesa, —o no representa res o ha de representar el sò flux, semivocal, dins els diftoncs *(blay, rey, noy,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

remuy, etc.). P'el sò fort tenim la *i*, i n'hi ha prou amb un signe per representar un sò, per allò dels escolàstics: *non sunt multiplicanda entia absque necessitate*. Ara bé, la *conjunció copulativa i* ¿sona com la semivocal d'aquells diftoncs o com la *i*, v. gr. de *camí*, *fi*? ¿Qui no hu veu que sona com a n–aquexes paraules? *Ell* I *ella*, *no* I *sí*, *blau* I *vert*. ¿Qui s'atrevirà a dir que la *i* conjunció no sona forta, viva, aguda? Ara bé, si hi sona, ¿per que no s'ha d'escriure axí com la *i* forta, amb *i* llatina?

—Però ¿i la costum? mos diràn; ¿com es que no la hi escriuen generalment? ¿Com es? Per l'influència castellana moderna, axò es, del temps que mos entrà la castellanisació. Els llibres castellans impresos dels sigles XVI i XVII i primeria del XVIII representen aquexa conjunció amb *i* llatina i no amb *y* grega. En català antigament no egzistia tal conjunció en la forma de *i*, sino de *e*, provinent de l'*et* llatí.

Per lo metex, aplicant el nostre principi ortogràfic de simplificar tot lo possible l'escriptura, adoptam desde avuy la *i*, per representar la conjunció copulativa, perque sona com *i* forta i no com a fluxa o semivocal.

L'altra modificació es suprimir la *h* final precedida de *c* (*ma*CH, *mo*CH, *pi*CH.) ¿De que servex tal *h*? De res; no es més que una complicació. La derreria del llatí, servia per distingir el sò gutural de la *c* del sò palatal o linguo-dental que també tenia. Ja fa moltíssims de sigles que està ficsat el sò guttural de la *c* derrera totes les vocals i devant *a, o, u*; per lo metex, es per demés afegirhi la *h*.

— Però ¿i la tradició i la costum? mos diràn.

La tradició es venerabilíssima per nosaltres, i si egzistís en aquest cas, ens hi sometríem; però se dona'l cas de que'ls [83] manuscrits antics, els nostres clàssics, un cop posen tal *h* i un altre cop no la posen; i si hu anàvem a mirar de prim conte, resultarien molts més els casos de no posarla que de posarla. El posar constant(e)ment tal *h* final es una cosa moderna.

I com també resulta una complicació, trobam que no hi ha raó ni motiu de mantenirla, i, per lo metex, la suprimim desde avuy,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conservantla sols a n-els noms geogràfics (*Vich*, *Bruch*, *Lluch*, etc.,) i de casa (llinatges), aont es massa arriscat ferhi alteracions. Tot lo més, procedex treure'n les deturpacions que l'ignorància o la barbàrie hi hajin introduides, com per egzemple escriure *Macabich* per *Macabitx*, *Chameni* per *Xameni*, *Roch* per *Roig*, etc.

An Claidheamh Soluis (83)

Axò es el títol d'un periòdic irlandès de dia 4 d'abril, que surt a Dublín, escrit casi tot en idioma *irix* o *gaèlic*, una de les branques vivents del celta. Està amb unes lletres especials que no entenem. Dins les quatre planes en inglès que du, tracta, entre altres questions, la de l'ensenyansa escolar en *gaèlic*, tema simpàtic de tot per nosaltres. Com se suposa, dit periòdic defensa que l'ensenyansa a Irlanda s'ha de fer en *gaèlic*.

Suposam que qui mos ha enviat aquex paper, es el P. Mac Erlean, aquell jesuita *celtista* distingit, que'ns envià'l seu parer sobre l'estada dels celtes a Catalunya.

Sia el qui sia, grans mercès.

L'Illm. D. Antoni M.ª Massanet i Verd (83-84)

Aquest estimadíssim amic nostre, que figurà dels primers dins la llista de colaboradors i de suscriptors del *Bolletí*, nat a n-aquesta ciutat de Mallorca el dia 12 de mars de 1865, fets tots sos estudis a n-el Seminari d'aquí desde l'any 1877 fins a l'any 1888, ordenat de prevere aquest metex any, Catedràtic de Matemàtiques d'aquest Seminari l'any 1895 i de Metafísica els dotze anys següents, Visitador des de 1895 dels *Germans*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de la Caridat Terciaris de Sant Francesc, establerts a Manacor, Porreres i Costitx, i Visitador desde 1897 de la *Congregació Diocessana de Filles de la Misericòrdia*, que consta de *38 convents*, consagrades a assistència de malalts i ensenyansa, Director desde 1906 de l'*Adoració Nocturna*, càrrecs qu'ha desempenyats am gran zel i competència, demostrantse per tot arreu sacerdot egzemplaríssim i operari evangèlic incansable, —fou presentat del Govern d'Espanya a la Santa Seu [84] per Bisbe de Segorb, dins el novembre de l'any passat, dia 19 de desembre fou preconisat i dia 23 de matx rebé la consagració, de mans del nostre Rdm. i Illm. Sr. Bisbe, essenthi bisbes assistents lo Escm. Sr. Bisbe de Sion i lo Rdrn. i Illm. Sr. Bisbe de Menorca. La solemníssima funció se feu a la nostra Seu, que s'ompli de gom en gom. Fou un acte imponent com pocs se'n veuen.

El Bolletí dona lo més coral enhorabona a n-el nou Bisbe, i a la seua distingida família, i demana a Deu qu'umple el nou Successor dels Apòstols, de totes aquelles gràcies i dons que més necessita p'el càrrec altíssim i dificilíssim aont l'Esperit Sant l'ha posat. Amèn.

Der Ladiner ('l Ladi) (84)

Aquest es el títol d'un periòdic qu'ha comensat a sortir dia 15 d'abril a Brixen (Tirol), i hi ha de sortir el dia 15 de cada més. Du'l simpàtic lema: *Tirol den Tirolern* (Tirol p'el tirolesos). *Nous son Ladins, restòn Ladins.* L'article programa esta en alemany i en ladí. Lo altre son proses i poesies en diferents dialectes *ladins.* Ja's sap que'l *ladí, romanx, llengua dels frisons o rètic,* té per dominis Obwalden, Engadina i Münstertal (tot axò de Suïssa) i el Tirol, Friul i Tergestina (axò altre d'Àustria). N'hi ha que volen suposar que'l *ladí* es casi el català, lo qual es una equivocació molt grossa. Es sí una llengua romànica, però molt entremesclada d'alemany, conserva llevat de les llengues aborígenes, i s'allunya més del català que l'italià, francès i portuguès, i fins-i-tot més que'l castellà;

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pertany a l'estol de les romàniques orientals (rumà, macedonià, istric, moldau, valak, transilvanès, albanès, rètic).

Establim de bon gust el canvi amb el nou company i germà dins la gran família neollatina.

Primer Concurs Lexicografich de la llengua catalana (84-85)

(Vocabularis de les industries del pla de Barcelona)

El Centre Popular Catalanista de Sant Andreu de Palomar ha publicat ja aquest concurs que temps enrera anunciàrem. Hi oferexen *premis ordinaris de 100 pecs.:* L'Ajuntament i la Diputació Provincial de Barcelona i la Societat Organisadora. Els *premis estraordinaris* son: IV. De *D. Pau Borrell,* Llicenciat en Ciències, farmacèutich i fabricant: Cinquanta pecetes. *Tema:* [85] Indústries químiques. —V. De *D. Ramón Godó,* fabricant: Cinquanta pecetes. *Tema*: Indústries textils. —VI. De la *Societat de Mestres Manyans:* Cinquanta pecetes. *Tema:* Manyeria. —VII. De la *Societat d'Industrials Mecànichs i Metalaris:* Setanta cinc pecetes. *Tema:* Vocabulari, lo mes complert possible, de les indústries mecàniques i metalàries.[40] —VII. De la meteixa *Societat:* Accèssit: Vinticinc pecetes. *Tema:* El meteix. —IX. De *D. Eduart Calvet,* Diputat a Cortes i Fabricant: Cent pecetes. *Tema:* Indústries textils de cotó. —X. De la *Societat de Fabricants de Paper:* Cent cinquanta pecetes. *Tema:* Indústria paperera. —XI. De D. *Pere Grau Maristany*, propietari agricultor: Cent pecetes. *Tema:* Indústries agrícoles. —XII. De *D. Joan Gallarda,* fabricant: Cinquanta pecetes. *Tema:* Molineria. —XIII. De *D. Manuel Ballarín,*

[40] Nota (1) de l'original: La Societat ofertora del premi comprèn en aytal denominació aquestes industries: Manyans de màquines; Fundició de ferro; Fundició de bronzo; Fusteria mecànica i modelista; Caldereria de ferro; Caldereria de coure. Constructors d'arques, bàscules i balances; Fabricants d'objectes de metall, llautoneria i lampisteria, i Constructors de carruatges i d'aparells elèctrics i de precisió.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fabricant: Cinquanta pecetes. *Tema:* Metalúrgica. —XIV. De la *Associació d'Arquitectes* de Barcelona: Cent vinticinc pecetes. *Tema:* Indústries i oficis, relacionats ab la construcció. —XV. De *D. Ferran Fabra,* Marquès d'Alella, Senador del Regne, enginyer, industrial i fabricant: Cent pecetes. *Tema:* Indústries textils. —XVI. De *l'Associació de Fabricants d'Estampats i Blanqueig:* Duescentes cinquanta pecetes. *Tema:* Estampats i Blanqueig. —XVII. De *D. Josep Fusté i Saladrigas,* fabricant: Cinquanta pecetes. *Tema:* Indústries textils. —XVIII. De *D. Marian Montovio,* enginyer: Cinquanta pecetes. *Tema*: Molineria. —XIX. Dels *Enginyers de la Maquinista Terrestre i Marítima:* Cinquanta pecetes. *Tema*: Metalúrgica.

Els traballs que's presentin i tot lo relatiu a n-el *Concurs* s'ha d'endressar a n-el Secretari (Girona, 15, —4rt. —Barcelona) abans de 15 d'agost.

Formen el jurat Calificador: M. I. Sr. Dr. D. Antoni M. Alcover, Pvre,, *president.* —D. Joan Almirall i Forasté, D. Ramon Batlle, D. Bonaventura Bassegoda, D. Pau Borrell, Dr. D. Casimir Bruguès, D. Gaietà Cornet, D. Josep Cugat, D. Pere Gallarda, D. Lluís Guarro, D. Emili Lluch, D. Francesc Martí i Bech, D. Emili Riera, D. Josep Serrat, D. Francesc X. Tobella, *vocals. —D.* Jeroni Martorell, *secretari.*

¡Hala col·laboradors del Pla de Barcelona! ¡Treyvos la son! i [86] ia veure si'ls-e vos feys vostres tots aquests premis! ¡Merexeríeu un nom ben lletx, si no feyeu res per guanyarlos! ¡Endavant, bona gent!

El cinquantenari dels Jocs Florals (86)

Revestiren enguany els Jocs Florals una solemnidat estraordinària perque's cumplien els cinquant'anys de llur fundació. ¿Qui s'ho havia de pensar, el primer any que los feren, l'any 1859, que haguessen de dur tanta de... coa! Sí, tot axò qu'enardex tan fort als fills de la Pàtria i fa tanta de nosa i maldeventre a n-els centralistes: el *problema català*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(restauració de la nacionalidat llingüística, literària i política), tot surt dels Jocs Florals, de l'entusiasme i eczaltació de la llengua que'ls Jocs han anat produint per tot arreu. ¡Si la llengua catalana es la font, es la mare de tot! Es precís dirho ben fort: sensa llengua pròpia i esclusiva, ¡ja hi aniria prim de lloms el Nacionalisme! Per axò tots els nacionalistes donam una importància suprema a la llengua. I com els Jocs Florals en son la *festa major*... per axò cada any revestexen tanta de solemnidat, i enguany pegàrem, com se sol dir, am la corda grossa, i d'olla gran anà dins la petita.

Ja les conexeu, per lo que'n digueren els periòdics, les festasses que's feren. Hi varen comparèxer representants de totes les regions, no sols catalanes, sino de tota la llengua d'oc, i el gran Menéndez Pelayo, que val per una nació, i llavò el Dr. Vogel, professor de l'Alta-Escola de Aachen, autor del Diccionari català alemany i alemany català que s'està imprimint, i que parlà per tot arreu en català llampant, i hi feu i tot discursos, essent sorollosament aplaudit.

S'inauguraren en aquestes festes a n-el park de Barcelona, els busts dels meritíssims En Milà i Fontanals i N'Emili Vilanova, i a Folgueroles, el pedró de Mn. Cinto, que hi va néxer lo dia 17 de matx de l'any 1845, i el Bisbe de Vic, l'escels Dr. Torras [i Bages], feu la benedicció del gentil monument; i a Vilafranca l'Emm. Sr. Cardenal-Bisbe de Barcelona amb els Bisbes de Vic i Eudoxia, en mitx d'una gentada inmensa, com la qu'havia comparegut a Folgueroles, posà la primera pedra del monument del metex Milà i Fontanals.

Bé va anar tot, gràcies a Deu.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Homenatge a n-En Milà i Fontanals (86-87)

Es poc tot quant se fassa per honrar la memòria d'aquest home sublim. Quant un fulletja els vuyt toms revenguts de les seues obres, queda esglayat de la talla colossal que feya aquell geni en tots els rams de la literatura. Lo que feu per la nostra llengua i per les nostres lletres es gros de tot. May le hi agrairem com caldria.

Se tractà de dedicarli un *Homenatge* els escriptors catalans. Ens convidaren, i férem l'article que va dins aquest metex BOLLETÍ, sobre lo que feu En Milà per la nostra filologia. L'*Homenatge* ha pres un'altra forma; [87] s'es concretat a l'estudi prodigiós que presentà En Menéndez Pelayo. Aquest estudi es suprem per nosaltres, però trobam que'ls escriptors catalans de cap de brot l'havien d'haver acompanyat, dienthi quiscún la seua sobre'ls múltiples aspectes que presenta En Milà dins les seues obres.

En Menéndez Pelayo lletgí'l seu estudi am tres tongades: un tros a la Llotja un vespre, un altre tros a l'Ateneu un altre vespre, i un altre tros a n-el paraninf de l'Universitat un altre dia, essent per tot arreu aplaudit xardorosament,. Bé s'ho tenia merescut.

Lo que diu dins aquest estudi per enredonir la semblansa d'En Milà sobre l'actual renaxensa catalana, es d'una significació i trascendència fora mida, i ens umpl el cor d'una gaubansa inefable.

Amb axò En Menéndez Pelayo ha feta un'obra altament patriòtica; ha merescut be de Catalunya i d'Espanya. Deu le hi pagui.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En Menédez Pelayo i l'actual renaxensa catalana (87-88)

Vetassí lo que'n diu d'aquesta el gran regionalista de totes les regions espanyoles:

«Por una de aquellas raras casualidades que desconciertan todos los cálculos de la previsión humana, fué precisamente Milà, cuyo catalanismo era tan retrospectivo y morigerado, quien aseguró el porvenir del renacimiento catalán, haciendo triunfar una sola proposición, de índole negativa, pero llena de incalculables consecuencias: el empleo exclusivo de la lengua materna en aquellos Certámenes y en todos los documentos y actos del Consistorio. Ninguno de los iniciadores de la idea había llegado tan lejos, y es justo decir que, si los *Jochs Florals* hubiesen sido una institución bilingüe, difícilmente la lengua regional hubiese podido resistir el influjo de la oficial; las prácticas de versificación y estilo se hubiesen amoldado al tenor de las castellanas, y el nuevo Centro poético hubiese tenido la misma suerte que el de Tolosa, cuando degeneró en una academia de poesía francesa. Al recordar Milà aquella determinación suya veinticinco años después, decía con su genial prudencia no exenta de brío, que «acaso había tenido consecuencias mayores que las que él hubiera querido, pero que hablando con verdad, no sabía arrepentirse de ello.»

»¿Y por qué había de arrepentirse? Una poesía lírica superior en cantidad y calidad á todo lo que el resto de la Península había producido despuès del romanticismo: grandiosas tentativas épicas que empiezan á tomar puesto en la literatura universal: un teatro verdaderamente popular en sus fundadores, y luego modernísimo en sus ideas y procedimientos, que por él principalmente han penetrado en España: un desarrollo de la novela de costumbres que compite dignamente con el otras regiones afortunadas en este punto: una alborada de estudios lingüísticos que cuando lleguen á conquistar la disciplina del método levantarán sin duda el edificio gramatical y lexicográfico que todavía [88]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

falta, y añadirán un capítulo nuevo á la filología románica: un movimiento fecundísimo de investigaciones históricas, desorientadas al principio por la pasión, pero encerradas después (y ojalá cada día lo estén más) en el cauce de la ciencia impersonal é incorruptible: una nueva eflorescencia artística, pródiga en frutos, prematuros á veces, pero de raro y penetrante sabor: un ideal estético que empieza á transformar la vida urbana, que aprovecha del renacimiento arqueológico los motivos tradicionales y los combina en nuevas é ingeniosas formas, acompañando con soberbias construcciones la pujante expansión con que, roto su viejo cinto de murallas, se dilata la gran metrópoli mediterránea, señora en otro tiempo del mar latino, «dives opum, studiisque asperrima belli,» y destinada acaso en los designios de Dios á ser la cabeza y el corazón de la España regenerada.

»Todo esto ó casi todo pudo verlo ó vislumbrarlo Milà en sus últimos años, y todo ó casi todo procedía de aquel grano de mostaza que él y sus compañeros de letras confiaron á la tierra en 1859. Su grande alma debió de regocijarse con ello, y hacerle bien llevaderas las molestias, dificultades y conflictos, inherentes á toda época de transición.»

Llista de col·laboradors del Diccionari per orde cronològich (88)

1548 En Pere Frexes. —Aragó, 284. —Barcelona.

1549 En Josep Bellera. —Topacio, 2n 1a, Gràcia. —Barcelona.

1550 En Josep Miralles. —Consell de Cent, 352, tenda, Gràcia. —Barcelona.

1551 En Joseph Coll. —Roger de Flor, 222, Gràcia. —Barcelona.

1552 En Julià Frexes. —Ganduxer, 41, col·legi. Sant Gervasi. —Barcelona.

1553 En Ricart Rey. —Sant Sever, 1, 2n, Sant Gervasi. —Barcelona.

1554 En Josep M. Andreu. —Nou, 21. —Mataró.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1555 En Narcís Nadal Villalonga (província de Girona). —Cassà de la Selva.

1556 En Josep Vives. —Roser (província de Tarragona). —Vilabella.

1557 En Jaume Güell. —(per Vendrell). —Montmell.

1558 En Salvador Soler. —(per Vendrell). —Bisbal de Penedès.

1559 En Cebrià Montserrat. —Alfons Sala. —Olesa de Montserrat.

1560 En Lluís Marí, sagristà, —Sant Pere de les Puelles. —Sarrià.

1561 En Pere Pujol, seminarista. —Ribes.

1562 En Francesc Costa, seminarista. —Ripoll.

1563 En Joan Canudes, seminarista. —Sant Jaume de Frontanyà.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1908

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[89][*]

Sociedat Internacional de Dialectologia Romana (89-92)

(Brussel·les)

Situació de 24 de juliol 1908.

Cos de redacció

1. Itàlia: M. C. Salvioni. —2. Suïssa romande: M. Ll. Gauchat. —3. Domini francès: M. M. Roques. —4. Bèlgica: M. A. Doutrepont. —5. Canadà: M. A. Rivard. —6. Domini provençal: vacat. —7. Domini català: M. A. Alcover. —8. Romania: M. O. Densusianu. —9. Domini rhétoromà: M. J. Jud. —10. Domini castellà (Espanya i Amèrica): Dr. R. Menéndez Pidal. —11. Domini Português: M. J. Leite de Vasconcellos. —12. Domini Português fora d'Europa: M. O. Nobiling. —13. Dalmàcia i Albània romanes: M. M. Bartoli. —14. Alemanya: Dr. B. Schädel. —15. Àustria-Hongria: vacat. —16. Paysos scandinaus i Finlàndia: M. E. Staaff. —17. Estats Units d'Amèrica i Anglaterra: M. J. Geddes.

[*] T. IV. —Juriol de 1908. —Núm. 5.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

FUNDADORS. —*Primera llista*

E. Aguiló, Bibliotecari de la Provincial de Balears, Palma de Mallorca. —B. Albano, Lector de la Universitat de Göttingen. —A. Alcover, pvre. Vicari general, Palma de Mallorca. —J. Alcoverro, Sant Andreu de Palomar (Barcelona). —G. Alexici, Privatdozent de la Universitat de Budapest. —R. d'Alòs i de Dou, Secretari Redactor de l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona. —E. Alzamora, del comerç, Palma de Mallorca. —R. Arqués i Arrufat, notari, Borges Blanques (Catalunya). —F. Babudri, doctor, St. Domenica di Visinada (Ístria). —F. Barberà, publicista, València. —P. Barbier fill, professor de l'Universitat de Leeds. —J. Barbulescu, professor universitari de Jasi. —M. Bartoli, professor de l'Universitat de Turín. —Abbé J. Bastin, Faymonville (Malmedy). —A. Bayot, encarregat de curs de l'Universitat de Lovaina. —G. Bertoni, professor de l'Universitat de Friburg (Suissa). —Baró F. de Bèthune, professor de l'Universitat de Lovaina. —O. Bloch, professor del Liceu de Orleans. —O. Braunfels, Conseller Privat de Comerç, Frankfurt a. M. —E. G. W. [90] Braunholtz, professor de l'Universitat de Cambridge (Anglaterra). —F. Brunot, professor de l'Universitat de París. —M. Camélat, félibre majoral, Arrens (Alts Pir.). —G. Campus, professor de Cagliari. —J. M. Carré, Lector de l'Universitat de Halle a. S. —J. Casas Carbó, publicista, Barcelona. —H. Champion, editor de l'«Atlas linguistique de la France» i de «Romania», París. —G. Cohen, lector de La universitat de Leipzig. —J. Constantinescu, professor, Caracal (Romania). —M. Costa i Llobera, pvre., Pollença (Mallorca). —A. Counson, professor de l'Universitat de Gant. —A. Cremona, professor, Girgenti. —R. J. Cuervo, París. —S. Debenedetti, Lector de l'Universitat d'Estrasburg I. E. —O. Densusianu, professor universitari de Bucarest. —T. Dicescu, professor, Buzeu (Romania). —A. Doutrepont, professor de l'Universitat de Lieja. —A. M. Elliott, professor de l'Universitat de Baltimore. —J. Feller, professor de l'Ateneu Reyal, Verviers. —Ferreira de Souza, professor de Guarda (Portugal). —W.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Foerster, professor de l'Universitat, Bonn a Rh. —M. Friedwagner, professor de l'Universitat, Czernowitz. —J. Garau, Palma de Mallorca. —F. Garlanda, professor de la R. Universitat, Roma. —Ll. Gauchat, professor de l'Universitat de Zuric. —J. Geddes, professor de Boston University, Boston (Mass.). —A. R. Gonçalvez Viana, Lisboa. —E. Gorra, professor de l'Universitat de Pavia. —P. E. Guarnerio, professor de La universitat de Pavia. —F. Hanssen, catedrático del Instituto pedagójico, Santiago de Chile. —J. Haust, professor a l'Ateneu Reyal de Lieja. —O. Hennicke, professor de l'Escola de Comerç de Bremen. —P. Horluc, professor del Liceu de Lió. —K. Jaberg, professor de l'Universitat de Berna. —J. Jeanjaquet, professor de l'Acadèmia de Neuchâtel. —J. Jud, Privatdozent de l'Universitat de Zuric. —R. Kron, professor de Kiel. —G. Lega, Doctor, S. Arcangelo di Romagna. —J. Leite de Vasconcellos, director Museu Ethnologico, Lisboa. —R. Lenz, catedràtico del Instituto pedagójico de Xile, Santiago de Xile. —N. Lequarré, president de la «Sociète liègeoise de littérature wallonne», Lieja. —U. Levi, Venècia. —E. Levy, professor de l'Universitat de Freiburg i. B. —J. A. Lundell, professor de l'Universitat de Uppsala. —G. Malagoli, professor de la Reyal Escola Tècnica «N. Pisano», Pisa. —P. Massia, professor de la R. Escola Tècnica, Ivrea. —J. E. Matzke, professor in Stanford University (Califòrnia). —F. Melcher, Redactor del Rètic Idiotikon, Chur. —R. Menéndez Pidal, catedràtic de l'Universitat, Madrid. —C. Merlo, professor de l'Universitat, Pisa. —J. Moreira, professor, Porto. —H. Morf, professor de l'Akadèmia de Frankfurt a. M. —T. Morino, professor del Ginnasi «T. Mamiano», Roma. —C. A. Mosemiller, professor in Indiana University, Bloomington (Estats Unis). —C. Musatti Dottore, Venècia. —F. Neumann, professor de l'Universitat de Heidelberg. —O. Nobiling, professor, Sâo Paulo (Brasil). —P. J. Nonell i Mas, S. J., Manresa (Catalunya). —J. J. Nunes, professor, Beja (Portugal). —K. Nyrop, professor de l'Universitat de Copenhaguen. —M. Obrador i Bennàssar, arxiuer de la Diputació Provincial, Palma de Mallorca. —P. Papahagi, professor, Bucarest. —E. G. Parodi, professor de l'*Istituto di Studî Superiori*, Florència. —P. Passy, director-adjunt de l'*École des*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Hautes Études, París. —D. Pétrof, professor de l'Universitat de Sant Petersburg. —N. Pietkin, Rector, Sourbrodt a [91] Malmedy. —J. Popovici, Privatdozent de l'Universitat de Budapest. —E. Pult, professor de l'Academia de Comerç de St. Georgen a St. Gallen. —P. Rajna, professor de l'*Istituto di Studî Superiori*, Florència. —A. Rivard, professor de l'Universitat de Quebec (Canadà). —M. Roques, director-adjunt de l'*École des Hautes Études*, París. —M. Rotger i Capllonch, pvre., arxiuer de la Diòcesi de Mallorca, (Espanya). —J. J. Salverda de Grave, professor de l'Universitat, Groningen. —C. Salvioni, professor de l'Acadèmia, Milà. —P. A. Sanxo, Arxiuer en cap de l'Històrich del Reyne de Mallorca. —J. Saroïhandy, sub-director del Liceu de Guéret. —B. Schädel, professor del Realgymnasium de Giessen. —B. Schädel, fill, Privatdozent de l'Universitat, Halle a S. —H. Schneegans, professor de l'Universitat, Würzburg. —A. Scriban, professor, Jasi (Rumania). —V. Serra i Orvay, pvre., Rector del Seminari, Eivissa (Balears). —J. J. Shefloe, Woman's College, Baltimore. —W. Söderhjelm, professor de l'Universitat, Helsingfors. —L. Soler i March, Diputat a Corts, Manresa (Catalunya). —E. Staaff, Docent a l'Universitat, Uppsala. —H. Stumme, professor de l'Universitat de Leipzig. —H. Suchier, professor de l'Universitat de Halle a. S. —E. Tappolet, professor de l'Universitat de Basilea. —A. Terracher, Lector de l'Universitat de Uppsala. —A. Thomas, membre de l'Institut, professor de l'Universitat, París (=Bourg-la-Reine). —Baró Ch. de Tourtoulon, Aix-en-Provence. —M. de Unamuno, Rector de la Universitat de Salamanca. —E. Vergês de Ricaudy, president de la «Société d'Études Catalanes», Perpinyà. —J. Vergés i Barris, Palafrugell (Catalunya). —B. Vigón, Colunga (Espanya). —J. Vising, professor de l'Universitat de Göteborg (Suècia). —E. Vogel, Professor Superior, Aachen. —K. Vollmöller, Professor de l'Universitat de Dresden-A. —C. Voretzsch, Professor de l'Universitat de Tübingen. —M. L. Wagner, Professor Superior, Constantinoble. —E. Walberg, Docent a l'Universitat de Lund. —A. Wallensköld, professor de l'Universitat, Helsingfors. —G. Weigand, Professor de l'Universitat de Leipzig. —C. Wiese, Professor de l'Escola

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Reyal Superior i Lector de l'Universitat Halle a S. —G. Ziccardi, Doctor, Agnone (Campobasso, Itàlia). Cayetano Torres Fornes, Segorbe (Espanya). —Dr. Robert v. Planta, Türstenau (Graubünden). —Jules Roujat, Baile del Filibrige, Vienne. —Lo Duc de la Salle de Rochemaure, autor d'obres sobre'l dialecte cantalià (Auvergne). —G. Millardet, professor del Liceu de Burdeus, autor d'estudis dialectològics del Gascó.

Han contribuit igualment a la fundació de la Societat els Instituts i Biblioteques següents:

Barcelona: Estudis Universitaris Catalans. —Berlín: Königliche Bibliothek. —Cambridge (Mass.): Harvard College Library. —Chicago: the University Chicago Press. —Frankfurt a. M.: Seminari Romanista de l'Acadèmia. —Grenoble: Institut de Phonètica. —Heidelberg: Biblioteca de l'Universitat del Gran Ducat. —Lieja: Société liégeoise de littérature wallonne. —New Haven (USA): Yale University Library. —París: Bibliothèque de l'École Normale Supérieure. —Trento: Biblioteca della Città. Biblioteca Nacional, Santiago de Xile. —British Museum, London. —Biblioteca Nacionale Braidense, Milano. —The Hispanic [92] Society of Amerika, New-York. —Biblioteca de la Cort i de l'Estat Real de Baviera, Munic. —Bodleian Library, Oxford.

¿Que tal? ¿que vos sembla? Mirau si ja se'n hi es apuntada de gent grossa a la nostra *Sociedat*? ¡I n'hi ha de totes les bandes del mon! Trobam que hi hauria d'haver més gent de les terres de llengua catalana. Si tots els que convidàrem a son temps, haguessen respost, prou que n'hi hauria un estol gros! Encara hi son a temps. ¡Que hu reflecsionin bé tots els qui s'interessen per la causa de la nostra llengua i de les nostres Lletres. L'interés no ha de consentir en *paraules*, sino amb *obres*. En necessita moltes d'obres avuy per avuy la nostra llengua, i n'hi sostenen un sens fi gloriosament els nostres entusiastes. Tot això es ver, pero

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

també hu es que, donada la trascendència i significansa de la *Sociedat de Dialectologia*, ens cal tenirhi més sitis i una major representació. Entre'ls estrangers encara fa poch nom i representa poqueta cosa la llengua catalana; ens cal conquerirli la *internacionalidat mundial*. Un dels medis de conseguirlehi, es apuntarse molts de catalans a n-aquesta *Sociedat* per ferla viable i consolidarla, i per via de la *Revista* i del *Bolletí* que va a publicar, i omplint les planes d'una i altre amb estudis sobre la llengua catalana donarla a conèxer a tants i tants de sabis estrangers qu'ara generalment sols la conexen de nom.

Fills de la Pàtria, considerauho bé tot això, i apuntauvos a la *Sociedat Internacional de Dialectologia Romànica*.

Estigau segurs que fentho així, feys Pàtria.

Segons carta de 24 de juliol del Dr. Schädel, conta la *Sociedat* **162** Membres.

La nostra *Sociedat de Dialectologia* i la Prensa alemanya (92-93)

Deutsche Literaturzeitung (Periòdic de Literatura alemanya), de Berlín, de 23 de matx, dedica prop d'un columna de lletra menuda a donar conte de la nostra *Sociedat Internacional*, posant els dotze dominis llingüístics en qu'hem dividits els territoris neollatins, i el nom de cada un del *Redactors* encarregats de quiscún d'aquells dominis, espressant totes les coses que duym idea de fer, com la publicació de la *Revista*, el *Bolletí* i la *Biblioteca*, la distinció de *membres actius* i *adherents*, i allà ont han d'acudir a demanar clarícies els qui'n vullen.

També un'altra publicació berlinesa, *Internationale Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik*, de 25 del corrent, posa una correspondència de Brussel·les, de prop de quatre columnes, encarint l'esment que posa'l Govern Belga per atreure corporacions sàbies internacionals per qu'establesquen llur estatge social a n-aquella nació; i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

diu que ja n'hi ha *coranta dues* que le hi ha establert, entr'elles hi posa la nostra *Sociedat Internacional de Dialectologia*; fa menció de la nostra *Obra del Diccionari*, i dona conte de lo que's proposa la nostra *Sociedat*, remarcant la seua gran [93] importància i trascendència i lo molt que la ciència filològica en pot esperar.

¡Que Deu los ho pagui a *Deutsche Literaturzeitung* i a *Internationale Wochenschrift* el bon servey que'ns han fet donant a conèxer i alabant coralment l'idea de la nostra *Sociedat!*

El diari *Kölnische Zeitung* (periòdic de Colònia) dins son nombre de 25 d'abril, bax del títol *Kunst, Wissenschaft und Leben* dedica un llarg paragraf a la metexa *Sociedat Internacional*, especificant tot lo qu'anam a fer i tota l'organisació que ja tenim dins les diferents nacions neollatines. I diu, entre altres coses, les següents:

«Per promoure l'escorcoll dialectal de totes les terres d'idioma romànic s'es fundada am lo concurs de notables especialistes una *Société Internacionale de Dialectologie romane*, i com orgues d'ella ben pronte sortiràn a llum una *Revue de Dialectologie romane* i llavò un *Bolletí*. La *Sociedat* no sols vol fomentar les relacions filològiques de nació a nació, sino també despertar i estendre arreu l'interés per la elaboració científica dels dialectes romànics. Fins ara sols pocs territoris romànics posseexen aplecs dialectals fets en gros, que, com dins la regió alemanya el *Diccionari Suau (Schwäbisches Wörterbuch)* de Fischer o l'*Idiotikon alemany-suís*, am lo concurs dels profans i el socors de l'Estat, procurin la replega sistemàtica i completa dels tresors dialectals i llur elaboració científica. Va devant respecte d'axò la Suïssa romànica, aont espera que l'acabin un amplíssim *Glossari* dels dialectes francesos d'allà, bax de la direcció del professor de l'Universidat de Zuric Dr. Lluís Gauchat, i lo metex se'n està congriant un de reto-romà i un d'italià; també traballen afanyosament a Bèlgica lo Dr. Doutrepont i altres a n-el diccionari dels dialectes wallons. Igualment dins les terres d'Espanya se fa un traball de replega p'el tresor llingüístic dels dialectes catalans, que'l Vicari General de Mallorca, Mn. Alcover, ha promogut i fa anar en revolt, i conta repartits

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en tot el territori de la llengua més de mil colaboradors. A n-el Canadà la *Société du parler français au Canada* ha ideada una empresa consemblant. Seguex encara esperant debades l'obra del diccionari i de la gramàtica de la major part dels dialectes romànics un estudi científic de rel, particularment envers la fonètica. Contrapassa de massa les forses de qualsevol el traball de replega, que, per que siga possible aquell estudi, primer s'ha de dur a terme tal replega dins un territori grossíssim, i cal ferho prest, puys la tombada dels dialectes casi per tot fa una via que no es de dir. S'es formada la *Sociedat Internacional* am la convicció de que cal a sabis i profans unirse de nació a nació am cooperació pacífica per arribar a reunir el preciós cabal llingüístic romànic actual i sometre'l a la elaboració filológica.»[41] [94]

---

[41] Nota (1) de l'original: Zur Förderung der Mundartenforschung in sämtlichen Ländern romanischer Zunge hat sich unter Mitwirkung namhafter Spezialisten eine *Société internationale de dialectologie romane* gebildet, als deren Publikationsorgane eine *Revue de dialectologie romane* sowie ein Bulletin demnächst ins Leben treten werden. Die Gesellschaft will nicht nur die philologischen Beziehungen von Land zu Land pflegen, sondern auch in weitern Kreisen [94] das Interesse für die wissenschaftliche Bearbeitung der romanischen Dialekte wachrufen. Nur erst wenige romanische Landschaften besitzen grossangelegte mundarliche Sammelwerke, die, wie in germanischer Gegend das Schwäbische Wörterbuch Fischers oder das Deutsch-schweizerische Idiotikon, unter Mitwirkung der Laienkreise und mit staatlicher Unterstützung eine planmässige und vollstandige Aufspeicherung des Dialektwortschatzes und seine philologische Bearbeitung erstreben. Voran steht in dieser Beziehung die romanische Schweiz, wo ein umfassendes Glossar der Französischen Mundarten unter Leitung von L. Gauchat der Vollendung entgegensicht, ein räto-romanisches und ein italienisches im Werden ist; rühig gearbeitet vird ferner in Belgien an dem Wörterbuch der wallonischen Mundarten von A. Doutrepont und andern. Auch in spanischen Landen gibt es ein derartiges Sammelverk für den Wortschatz der Katalanischen Dialekte, das von dem mallorkinischen Generalvikar Mossen Alcover ins Leben gerufen vurde und über tausend im ganzem Sprachgebiet verteilte Mitarbeiter zählt. In Kanada vird von der *Société du parler français au Canada* ein ahnliches Unternehmen geplant. Immerhin harrt der Wortschatz und der grammatische Aufbau der meisten romanischen Mundarten noch vergebens einer grundlichen vissenschaftlichen Untersuchung, besonders in phonetischer Beziehung. Die Sammelarbeit, die auf dem riesigen Gebiet, ehe diese Untersuchung möglich wird, noch zu vollbringen ist —und zvar bald, denn der Verfall der Mundarten geht fast alleorts reissend vor sich— übersteigt die Käafte einzelner bei veitem. In der Erkenntnis, dass Gelehrte und Laien sich von Land zu Land in friedlichem Zusammenvirken vereinigen müssen, um das Kostbare romanische Sprachgut der Gegenvart zu erhalten und der philologischen Bearbeitung zuzuführen, hat sich die neue internationale Gesellschaft gebildet.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Les nostres derreres modificacions ortogràfiques (94)

La adopció de la *i* com a conjunció copulativa i la supressió de la *h* derrera *c* final son vengudes de-nou a qualcú? Es molt natural. En canvi, el nostre benvolgut confrare *La Sembra*, de Terrassa, les alaba ferm dins el nombre de dia 2 del corrent, i diu que d'avuy endavant les adopta com a norma ortogràfica; i la notable revista barcelonina *Emporium* en son derrer nombre inserta el nostre article aont defensam i sostenim dites modificacions ortogràfiques. ¡Beníssim!

I a propòsit, cols. L'altre dia a Barcelona el nostre benvolgut amic D. Joan Perpinyà, mos dexà una *Gramática Cathalana*, manuscrita, composta d'un tal Mn. Josep Ullastre, Rector de Sant Martí de Peralada, del sigle XVIII o primeria del XIX, segons indica el caràcter de lletra, ja que no du cap referència d'any ni d'època. Dons bé, aquesta Gramàtica escriu constantment la conjunció copulativa, no amb *y*, sino amb *i*, i posa la *c* final sens *h* derrera.

De manera que'ls qui escrivim axí, no som innovadors; tenim antecedents respectables. [95]

Enciclopédia Segui (95)

Seguim rebent quaderns d'aquesta interessantíssima publicació. El derrer qu'ens es arribat, es el 80. Resulta verament un'obra monumental. ¡Endevant!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La derrera anada a Barcelona (95)

Sempre mos diu bé en anar a Barcelona, però aquexa vegada derrera (de dia 3 a dia 9 del corrent més) mos hi va dir estraordinàriament, gràcies a Deu. Qui poria, ens donà unes esperanses molt grosses de que *l'Obra del Diccionari* prendrà, si Deu ho vol, una gran envestida, anant vent en popa i a tota vela cap a n-el terme que tots desitjam. Per avuy no porem esser més esplícits, per allò de que *no convé dir blat fins que hu tenguem dins el sac*.

¡I le hi tendrem, si Deu ho vol! ¡Vaja si le hi tendrem! I un sac ben ple.

Més noms acabats en -ac (95-96)

22 Juliol 1908

Mossen Antoni M.ª Alcover

Ciutat de Malyorca.

Molt Sr. Meu: Veli-aquí uns quants noms acabats en *-ac*, no registrat en el seu Butlyetí:

atac, acció de combatre; acces de malaltia

bac, coixinet de roba amb caixa de lyauna on se suca el segely per segelyar.

bojac, flor boscana, dita també *clavelys d'Agost*. Guimerà, *La Reina Velya*, plana 55, ralya 11. En Gomis escriu *boixac, Botànica popular*, p. 47.

clac, mena de capely que s'obre i's tanca produint un so ¡clac!

crac!, veu imitativa del so d'una cosa que's trenca. —*crac*, adjectiu sinònim de rústic, aplicat a persones.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

crac a Malgrat (Maresme, bisbat de Girona) canten una folyia que diu: de corrandes i cançons | en sabia a millions; | are m'ho he descuidat | a la porta de cân Crac. —No record si aquest Crac es cognom o motiu. També hi ha a Malgrat ca-l *Estrac*, (cognom), registrat com nom de poble en el Butlyetí, 2n volum, pl. 269: Caldes d'Estrac (Maresme).

espinac, planta mengívola.

flac, sec, no gayre robust.

frac, peça de vestit masculí.

Fulyac, lynatge a Vidreres (La Selva, bisbat de Girona).

garranyic-garranyac, en la maledicció de gitano: «Mal garranyic-garranyac te facin els ossos, desde els mes petits als mes grossos.»

mac, pedreta.

Malabrac, lyogaret de Caudies de Sant Pau (Fenolyet, bisbat de Perpinyà). [96]

Peracs. No record d'on m'he tret aquest nom que ting en lyista sense cap indicació. Com va amb lyetra majuscula, deu ser cognom o població.

Ponac, D.ª Pietat de Lyoret, de Ciurana, Baronessa de Ferrer (esquela mortuoria a *La Veu de Catalunya*, 16 desembre 1907).

rac, un nombre dat de colps de la màquina Jacquarol; cada *rac* queda marcat per mig d'un cadely en una roda dentada. Podria ser que fos paraula anglesa perque en la mateixa maquina hi ha *carrions* (chariots *droped* (dropars) etc.

Jac, peça de vestit.

Velyac. La meva mulyer, que es de Vila-seca de Solema, (Camp de Tarragona), per dir d'un qu'es una mica vely, diu qu'es *velyac*, o bé qu'es *velyacós*. Podria ser que aquest mot fos el matex dels cognoms Baylac, Butlyetí, vol. 3r plana 71; Valyac, Vol. 2n 375.

xac!, veu imitativa d'un cos que cau a l'aiga.

Amb aquests noms arriben a uns 300 el acabats en *-ac*, registrats.

En la temporada passada, actuava en el Teatre Principal una actriu que's diu Adely, nom que s relaciona induptablement amb Adelyac, registrat en el Butlyeti, vol. 4t plana 39.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Masarac i *Maseracs*, Butlyetí, 2n volum, plana 371, de segur que's relaciona amb Maseres, nom d'un jove escriptor català contemporani.

Com V. veu, no fixo mai la situació d'un poble dient que es de tal o de qual província, i axo es perque crec que hem de prescindir resoltament d'aquestes divisions artificials, cridades a desaparexer. Dient que un poble es de la provincia de Barcelona, dexo el lector a les fosques respecte de la seva situació, com lo meteix pot ser dalt dels Pirineus com a la vora del mar. D'aquí en dedueixo que s'ha de dir la comarca i el bisbat a que corresponen, divisions naturals, permanents, tradicionals, istóriques. ¿Per qué no adopta V. aquest sistema?

Sempre seu

MELCIOR CASES.

Agraim coralment a l'amic Cases la llista que'ns envia de noms en *-ac.*

Per precisar l'endret dels noms de lloc, bé fa de posar, no'ls noms de les províncies, sino els de les comarques, ell que los sap. Si nosaltres conexíem els límits de les comarques catalanes, com conexem p'els mapes i geografies els de les províncies, prou que faríem lo que'ns demana En Cases. En estar acabada de publicar *La geografia de Catalunya* d'En Carreras i Candi, llavò serà un'altra cosa.

Sobr'una cosa volem cridar l'atenció d'En Cases i dels altres que la duen tant de l'actual divisió de províncies: serà aquesta divisió tan absurda com se vulla, pero ja es un fet de setanta anys, y creym que costarà molt més d'abolir que no costa d'impugnar. [97]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Concurs lexicogràfich de la Llengua Catalana (97-98)

Prenim del simpàtic confrare d'Olot *El Fluvià*:

«El «Centre Catòlich» d'Olot ab el doble objecte d'aportar son humil esfors a la gran obra del *Diccionari Català*, ab tan zel de apóstol empresa pel eximi Mossén Antoni Alcover, y arxivar en el museu de la nostra ciutat les més complertes y variades coleccions de paraules propies y característiques de la rodalía olotina, inspirantse en l'hermós exemple del «Centre Popular Catalanista» de San Andreu de Palomar, ha cregut donar un alicient als conreuhadors del nostre estimat llenguatge, obrint un Concurs de Lexicografía ó sigui, aplegador del vocabulari de les diferentes industries, arts y oficis de la nostra comarca, la que, per rahó de sa situació y especial modo d'esser, guarda com en rich estotx un sens nombre de paraules y modismes d'innegable puresa y valor tècnich, que demà podrían malaguanyadament desapareixer.

«L'entusiasme ab que, sense excepció, ha sigut acullida tan bella iniciativa ha esperonat a la comissió organisadora a prosseguir en sa patriòtica tasca, cercant la cooperació de les corporacions oficials, societats y particulars, pera durla a felís terme; y des d'aquestes planes fa una crida als coneixedors de nostre léxich vulgar ó teorich, especial d'aquesta comarca, convidantlos a pendre part en dit Concurs, y publicant els premis y bases ab que's regirà, les quals se detallan en el següent.

CARTELL

Pel mes de septembre, en la data que oportunament(s) s'anunciarà, se repartiràn solemnement els premis, als que hagin presentat les coleccions més complertes de mots y giros d'alguna de les profesions y industries de la comarca olotina, ja sigan els técnichs, ja sigan els vulgars esmersats en la meteixa, ja sigan uns y altres.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

PREMIS OFERTS

I. —*Centre Católich*: **Trenta** pessetes. —*Tema*: Colecció de modismes.

II. —*Comissió Organisadora*: **Trenta** pessetes. —*Tema*: Farmacia y medicina.

III. —*Jurat*: **Trenta** pessetes. —*Tema*: Metalurgía.

IV. —*D. Pere Llosas Badia*, Diputat a Corts. —**Un objecte d'art**. —*Tema*: Industries y oficis relacionats ab la construcció (ferrería, fustería, etc.)

V.—*D. Manel Farguell*, Senador del Regne: **Vinticinch** pessetes. —*Tema*: Trajinería (Transports à coll, ab carro y bast).

VI. —*El Deber*: **Vinticinch** pessetes. —*Tema*: Cerería, Confitería y Droguería.

VII. —*El Fluvià*: **Vinticinch** pessetes. —*Tema*: Molinería.

VIII. —*D. Joaquím de Solà*, Diputat Provincial: **Trenta** pessetes. —*Tema*: Herboristería.

IX. —*D. Frederic Batlló*: **Vinticinch** ptes. —*Tema*: Industries textils.

X. —*Un entussiasta de Mossén Alcover*: **Un objecte d'art**. —*Tema*: [98] Un trevall en prosa ó vers, encomiàstich de l'obra del Diccionari Català.

XI. —*Varis olotins enamorats del projecte del Concurs*: **Vinticinch** pessetes. —*Tema*: Una poesia humorística en la que entrin el major nombre de paraules d'ús especial de la comarca olotina.

BASES DEL CONCURS

I. —Els trevalls poden presentarse en forma de llistes de noms en ordre rigorosament alfabétich, ó mellor encare pel sistema de cédules ó papeletes, seguint les instruccions que dona'l Dr. Alcover en la «Lletra del Convit». Els noms coneguts, fins pels no entesos, no hauràn d'esplicarse, pero si anotarse. Els poch ó gens coneguts dels no entesos hauràn d'anar acompanyats de la difinició y del diferents sentits en que s'usan dintre d'una mateixa professió.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

II. —Tots els trevalls hauràn d'esser inèdits, anònims y portar un lema; pero no aniràn acompanyats del plech clos, que contingui'l nom del autor. Quant aquest s'enteri pel veredicte de que ha sigut premiat, enviarà'l seu nom, just ab la copia dels cinch primers noms frases ó versos del trevall presentat.

III. —Avalorarà el mérit de les coleccions la presentació de cansons propies del ofici ó industria.

IV. —L'autor, que no hagi recullit el premi dintre dels trenta dies següents a la festa del repartiment, s'entendrà que'l renuncia.

V. —Els trevalls y la correspondencia hauràn d'anar dirigits al Secretari del Jurat, en el domicili del «Centre Catòlich», carrer de Clivillers, abans del 10 de Setembre.

VI. —En el cas probable de que's rebin nous premis, se publicarà un cartell suplementari.

VII. —Forman el Jurat Calificador el Molt I. Sr. Dr. D. Antoni M.ª Alcover, pbre., *president*. —D. Nonito Escubós. —D. Tomàs Pujol y Galzeràn. —D. Carles Soler. —D. Sebastià Sans. —D. Josep M.ª Garganta. —D. Esteve Masllorens. —D. Frederic Riera. —D. Josep M.ª Burch y Sitjar. —D. Joan Roura. —D. Joaquím Danés. D. Francisco Vayreda y Casabó. —D. Josep M.ª Capdevila, *vocals*. —D. Antoni Doltra, pbre., *secretari*. —D. Vicens Carbó. *vice-secretari*.

VIII. —Per més que s'ha fet de manera que en aquest Jurat hi sigui representat el major nombre d'industries y oficis possible, si's donés el cas de rebre's treballs que no fossin de la competencia del mateix, s'assessoraria ab persones técniques y ho faría públich el Secretari el dia del repartiment de premis en la Memoria.

Fou firmat el present *C*artell en la ciutat d'Olot als 10 dies del mes de Juliol de 1908. —Per la Comissió Organisadora: El President, *Pío Freixa*. —El Secretari, *Josep Olivet*.»

¡Sí que n'estam ben contents d'aquest *Concurs* d'Olot! ¡Amèn qu'axó fos un mal que s'encomanàs a totes les comarques catalanes, i no'n

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

quedàs ni una que no fés el seu *Concurs Lexicogràfich*! ¡Amèn que fos axí! [99]

GRANS MERCÉS

(Sobre la Pronunciació llatina entre catalans) (99)

Agraim coralment els elogis qu'han fets d'aquest estudi *La Gazeta Muntanyesa* de Vic, *La Veu de Catalunya*, *La Revista Popular* de Barcelona, *Lo Somatent* d'Igualada i *La Veu de la Comarca* de Tortosa, que va a donar en folletí dit estudi per l'interés qu'ha despertat a n-aquella regió. Endemés, tenim bones noves de l'interés que també hi ha pres a Barcelona, Tortosa, Manresa, Montserrat, Vic i altres bandes. Es bo de veure qu'això mos vè com un bunyol dins la mel; com l'anell al dit.

A Mn. Joan Aliberch (99-101)

Se merex gràcies ben corals aquest bon amich, allà ont dalt *La Gazeta Muntanyesa*, de Vic, de 22 i 24 del corrent, ha dedicats a l'estudi de la pronuncia llatina dos articles, un ple d'alabanses ben corals i l'altre fentne un resum, «reduint la seua doctrina a unes poques regles pràctiques i senzilles, que puguen esser facilment compreses i recordades de tots aquells a qui poden interessar, que son més dels que sembla».

El resum que fa, es eczacte fora en lo que suposa que'l nostre estudi diu que la *x* llatina s'ha de pronunciar en principi de paraula com la *x* catalana de *xop*. Es una distracció de Mn. Aliberch. L'estudi no diu tal cosa, i si hu digués, diria lo que no's pot sostenir. Sabem que la *x* llatina equivalia a *cs* (*du*CS = *du*X) i *gs* (*re*GS = *re*X), i aquest sò i no cap altre li cal sempre en llatí, entre catalans i entre qualsevol altra classe de gent.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Contestant ara a algunes consultes que'ns fa Mn. Aliberch, deym:

1r L'estudi diu (p. 54) que la *x* sona avuy en castellà com *cs*; del sò que tenia en llatí, no'n parla. El sò de la *x* llatina es passat al català: *a*) per la via del poble, tramudat am lo sò *palatal-fricatiu-sort* de *ch* francesa, *sc* italiana devant *e i*, *sch* alemanya, *sh* inglesa (*axò*, *xapar*); *b*) i per la via erudita, am valor de *cs* (*fi*X*ar* = *fi*CS*ar*) i de *gz* (*e*GZ*igir* = *e*X*igir*). ¿Que a unes bandes de l'estudi escrivim *e*CZ*igex* i a altres *e*GZ*istia*? Es que a n-el primer cas usam el sistema corrent de prescindir de les alteracions fòniques que sufrexen les consonants en toparse dins les paraules, i per lo metex escriure *me*TZ*ines*, *me*TG*e*, *se*TZ*e*, etc., en lloc de *me*DZ*ines*, *me*DG*e*, *se*DZ*e*, qu'es lo que sona; i a n-el segón cas escrivim lo que sona. Aquestes vacilacions resulten de qu'encara no acabam de veure clara la questió de la grafia d'aquests sons catalans provinents de la *x* llatina; i poria esser molt bé que mudàssem el sistema qu'ara tenim de representar tals sons. ¿Qu'es un mal mudar d'ortografia? Si no'n tenia d'altres de mals el català, ¡ja mos hi aniria bé! ¡Poríem fer repicar a tots els campanars del territori llingüístic! Fer un sistema ortogràfic avuy, época altament crítica, i ferlo de cop i resposta, am quatre grapades, sense que l'hajen de retocar pus ni un pel, es cosa que no cap en les nostres forses. El qui's senta am braons per ferho, que surta al mitx, *et laudabimus eum*.

2n Respecte de la *i*, hi ha que tenir en conte que'ls llatins [100] distingien la *i* vocal de la *i* semiconsonant o *llarga*, que deyen. Vetassi que'n diu Guardia et Wierzeyski (*Gramm. de la Langue Latine*, París, 1876, P. I, L. I, n. 25): «Els antics distingien en la pronunciació sols la *i* vocal de la *i* consonant (j)... *I* tenia'l sò de la *y* dels moderns quant era *inicial* i li seguia una vocal i quant era *medial* am una consonant devant i una vocal derrera: IU*dico*, *a*BIU*dico*, *a*DIU*ngo*, *d*IIU*dico*, *e*IU*ro*, *e*IE*ctus*. Els gramàtics l'anomenan *i* consonant per oposició a *i* vocal. Darrera una consonant aquesta lletra *feya posició* (axò es, valia com a consonant, tant que la vocal anterior resultava *llarga per posició*, es a dir, per estar devant dues consonants): ADI*acet*, *c*ONI*ungere*. El sò inicial *y* o *j* no té

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

entre els vells poetes el valor de una sílaba (com el tendria si fos vocal). A n-aquesta lletra correspòn dins les llengues congenres la *fricativa-palatal j*. La *i* medial, entre vocals d'un mot simple, tenia'l sò de una *j* doble, compartida entre les dues sílabas, de manera que les dues *j* se pronunciaven d'una manera anàloga a la *l* doble dins *tel-lus* i a la *u* doble dins *manu-us*, es a dir, sonava com a contínua i sense returada entre les dues *j* (Priscià). Aquesta teoria vé confirmada per l'ortografia; *ei-ius*, *Pompei-ius*, *Gai-ius*, etc. Després de l'època clàssica, dins el llatí popular, la *j* comensà a pronunciarse am lo sò de la *siulant dolsa (sonora) (z* francesa o catalana de *zel*): *Zanuari* (januari), *Zuliae* (Juliae), *Zesu* (Jesu). Aquesta pronúncia era general la primeria del sigle VI després de J. C.»

Venint ara a n-el nostre cas, ¿com ens cal pronunciar la *i* llarga llatina, això es, la *j*? Contestam: just axí com es passada a n el català, tal com la rebèrem del llatí metex, tal com la mos dona la nostra tradició, com a *palatal-fricativa-sonora*. Tot lo que no sia això, es una innovació sense base sólida, es dexarse dur del vent d'una moda vayvera, indigna de persones reflecsives.

Això responem a n-els «molts de llatinistes, moderns sobre tot, que tornen a l'us de la *i* en comptes de la *j*», i a n-els de Roma, que «sembla que volen sostenir que en tots els llenguatges o millor en totes les pronunciacions llatines la *j* o sia la *i* consonant deu tenir el metex sò de *i* o *ii*, que mos retreu Mn. Aliberch.

El mal de la major part de lo que'n diuen *llatinistes*, es que no saben el llatí científicament, ni saben res de la seua història ni evolucions. L'entenen, l'escriuen, el parlen, res pus; no saben donar raó de l'estructura ni de les particularitats del llatí; i si s'hi atansen a donarne, fan matx, son ferests els desbarats qu'enfloquen. Per lo metex, els *llatinistes moderns* a n-e qui aludex Mn. Aliberch, abans d'aficarse a definir quin sò cal donar a la *i*, els-e convé cremarse una mica les celles estudiant filologia romànica i l'història del llatí; i a n-aqueys de Roma, sien els qui sien (els-e judicam per les pretensions que, segons Mn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aliberch, tenen), també'ls-e seria bo ferm, per no dir desbarats, saludar respetuosament la metexa filologia, i ficsarse que en italià metex tenen la *i* consonant (*calzola*I*o*, *ma*I*o*, etc.).¿Hi haurà cap italià que tenga pit per dir que la *i* d'aqueys dos mots i de tots llurs similars sona v. gr. com la de *pover*I*no*, *mont*I, LI*pp*I? No basta esser llatinistes de Roma per donar sentència en questions de pronunciació llatina. A Roma, com per tot arreu, els qui no han estudiada una cosa axí com cal, no la saben, i foris. [101]

3r En tot el nostre estudi de la *pronunciació llatina* no hem donat ni indicat el parer de que'ls catalans hajen de pronunciar ubertes totes les vocals llatines. Diguérem que les hi pronuncien, no que pertocàs pronunciarleshi. Axò sí, es un fet curiós que la tradició catalana en la pronúncia llatina ens haja trameses ubertes totes les vocals llatines, i la tradició llingüística, axò es, el llatí transformat en català, ens doni unes vocals ubertes i les altres tancades, tot rigurosament segons la lley de breus i llargues que hi havia en llatí. Valdria la pena de estudiar aquest punt. Si teníem una màquina de fer temps ¡prou que l'estudiaríem!

Acabam fent avinent a Mn. Aliberch que li agrairem que'ns fassa totes les observacions i consultes que li ocorreguen.

«Terra Valenciana» (101)

Amb aquest nom tan simpàtic comensà, dia 21 de juny, a sortir a València un setmanari molt ben presentat y exerit, orgue del *Centre Regionaliste*, antes *València Nova*, d'honorable memòria. Estampa a la primera plana del nombre primer un *Proyecte de Bases pera la formació del Programa Regionaliste* un estudi ben madurat i ben llampant de la questió valenciana, axò es, del règim polític i administratiu que li cal a n-aquell antic reyne, que'ls constitucionals escorteraren en tres províncies, perque axí els-e passà per l'escudeller. Les idees qu'esposa y sostén el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Proyecte, son les nostres, tret d'algunes apreciacions sobre En Carles V i En Felip II, a n-e qui alguns regionalistes devegades no fan gayre justícia.

Consideram *Terra Valenciana* com una bona senya i un preludi esperansador per la causa de la nostra llengua a les regions valencianes, aont tant i tant patex de l'inconciència d'aquella bona gent, am poques pero honrosíssimes escepcions. Sí, que s'estenga la bona llevor de *Terra Valenciana* per tot aquell antic reyne, i que políticament i econòmicament i administrativament i literàriament arribi promte a esser lo qu'era, abans de caure demunt Espanya l'horrible, la nefanda calamidat del Centralisme. El moviment polític nacionalista valencià es lo únic que pot salvar la causa de la nostra llengua en tot aquell reyne. ¿Com doncs, no ha de tenir totes les mostres simpaties la bandera que *Terra Valenciana* acaba de enarborar? ¡Molts d'anys i bona sort!

«Lo Geronès» (101)

Aquest bon confrare, que ja conta quinz'anys de vida setmanal, dia 2 del corrent comensà a sortir cada dia, ben reblit de redacció i d'informació.

¡Axí'ns agrada! Tant de bo que tots els altres setmanaris catalanistes poguessen fer lo metex.

¿Volem el triunf de la Pàtria? Doncs ens hem de convèncer que per arribarhi, no hi ha palanca més potent que la prensa. Pero no's concep prensa sense suscriptors. I ¿qui s'ha de suscriure a la *nostra*? Els nostres *inimics*? ¡Que hi pensin molts qui's diuen *amics*, i no hi fan gayre obres. [102]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

"La llengua catalana a n-els periódics" (102)

Bax d'aquest títol i am la firma d'En Jaume Orpinell posa *Catalunya Nova*, de Tarragona, dia 5 del corrent, un article clamant per que'ls periòdics catalanistes sien més remirats i més zelosos de la puresa del nostre idioma, i que comanin a un redactor de revisar tot lo que publiquin a fi de treure tots els castellanismes i neologismes grollers que a voltes ratjen de les plomes periodístiques catalanes. Lo qual «faria un gran bé, puys, essent els periòdics la única escola d'idioma pera molts, moltíssims, catalans, evitaria, aixis, la perpetuació de tota impuresa.»

Tot axò mos sembla molt bé, i seria ja hora de que hu fessen am tot esment tots els periòdics catalanistes; i si no's resolen a ferho sense pus perllongues ni escuses de mal pagador, merexerien que les diguessen un nom ben lletx.

N'Orpinell en retreu una mala fi de *castellanades* que periòdics catalanistes enfloquen sovint, que no poren anar ni en rodes: v. gr. *adelantar*, *carear*, *arrodillarse*, *sombra*, *sombrero*, *sombrilla*, *passa-calle*, *boca-calle*, *mansana*, *desfile*, *llamar l'atenció*, *mirar ab desviu*, *fer la siesta*, *cadires de rejilla*, *abonos quimics*, *bombons*, *dulces*.

Tot axò son pecats ben lletxos i ben ridículs contra la nostra llengua. El qui les comet, merex una batcollada (batre'l clotell).

Y ¿qué'n direm de les *curses* d'automòvils? Aquestes *curses* les han aglapides del francès, oblidant que'l català té el mot clàssic de *corregudes*. A Mallorca a tots els pobles el dia de la festa de la patró [sic] hi ha *corregudes d'homos*, *d'al·lots*, *d'al·lotes*, *de vells*, *de cavalls*, *d'ases*, etc. am premís p'els qui arriben devant, i se fa la cosa a un camp ubert, anomenat el *cós*, i bax de la presidència de l'Autoridat local. De manera que son vers certàmens de còrrer, lo que en francès en diuen *courses*.

¿Que a Catalunya no's diuen *corregudes*? Pero's diu a Mallorca. I ¿aont treu cap despreciar la paraula catalana que queda a Mallorca, i anarse'n a captarne una del francès?

¿Que no hu sabien que fos a Mallorca? Doncs ja hu saben ara.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Si a pesar d'això seguexen emprant el mot *curse*, se demostraràn *curts*, ben *curts* de conexements de llengua catalana.

Sostén després N'Orpinell que demunt els periòdics catalans no s'han de publicar sense traduir «ni'ls discursos parlamentaris de nostres diputats, ni pastorals de bisbes».

No som d'aquest parer. Si hem d'esser francs, trobam qu'això es estremar una mica la nota. Estiga segur N'Orpinell que'ls discursos dels nostres diputats a n-el Parlament no faràn gens de mal a la llengua catalana ni a l'esperit patriòtic català.

Més sobre la pronunciació llatina (102-104)

Un amic nostre de Montserrat mos escriu qu'està molt conforme en lo que diguèrem dins l'altre *Bolletí* sobre la pronunciació de *g* i *c* devant *e*, *i*, *tj* devant vocal, *z*, *s*, *ss;* «pero n'hi ha, diu, que volen fer també la *j* [103] catalana, que no volen pronunciar la *u* de *sanguis*, que la *d* final devant paraula que comensa amb vocal la fan *t*, i la *b* en igual cas la fan *p*: v. gr. *at-eum* en lloc de *ad-eum*, *ap-iis* en lloc de *ab-iis*». I'ns demana que li aclariguem aquests quatre casos.

A. —Sobre la *j* ja hem dit el nostre parer contestant a Mn. Aliberch.

B. —Sobre la *d* final vetassí lo que'n diuen Guardia i Wierzeyski (Gramm. P. I., L. I., n. 38): «Els gramàtics no estàn d'acort sobre l'ortografia de *apud*, *sed*, *haud*, qu'alguns escriuen am *t*, ortografia que donen alguns manuscrits. Escrivien *id*, *quod*, *quid*, per distingirho de *it*, *quot*, *quit*. La *t* final casi desaparexia derrera una consonant: *laudaverunt*, *apud*, *aput*, *ape*. Editors moderns escriuen *hau* per *haud*, *velut* per *velud*. Dins les inscripcions desde'l temps més enllà fins a Cèsar no's troba la *d* final sino dins *apud*. Abans d'August se troba sovint *ad*, *quod* (pronom i conjunció), *quid*, *id*, *sed*. Els vells monuments han conversada [sic] també la *d* de l'antic ablatiu singular. Dins els monuments del temps

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'August, la *d* i la *t*, que comensaren a confondre-se desde la derreria de la República, encara's distingexen ben sovint, pero ja's sustituexen devegades: *aliut* per *aliud*, *aliquot* per *aliquod*, *adque* per *atque*. Durant l'Imperi la costum de sustituir la *d* per la *t* i la *t* per la *d* en final de mot, especialment a la tercera persona singular dels verbs, s'estèn molt: *set (sed), at (ad), quit (quid), illut (illud)*; i d'altre vent, *fecid, vixid, reliquid, sid, quodannis, adque, ed, sicud*. *T* final per *D* se troba dins els millors manuscrits. —En resum: desde la derreria de la República, el sò *d* final se tramuda sensiblement i se confón am la *t* final: la confusió va crexent fins a n-els emperadors».

A n-axò afegirem qu'es una lley general del català que la *esplossiva dental sonora* (d), si passa a final, se fa *sorda* (t); i a n-aquesta lley se subjectaren les paraules llatines passant a catalanes. Consideram evident que tal lley l'heretàrem del llatí. ¿D'ont l'havíem de treure si no?

Ademés, no son sols alguns que fassen *t* la *d* final devant paraula que comens am vocal; es la tradiciò catalana que fa axò. Sols no hu fan els qui se'n separen pronunciant a la castellana. De manera que la genuina tradició catalana es pronunciar com a *t* la *d* final llatina, tant si la paraula següent comensa am vocal com am consonant.

Per tot lo qual, com axò es la manera tradicional catalana de pronunciar el llatí, i es ademés una lley que regulà la formació, la sortida del català del llatí, i per lo metex havia d'esser una lley interna d'aquesta llengua, a pesar de totes les postissures i arbitrariedats del classicisme, com ho indiquen les grafies qu'hem retretes més amunt dels manuscrits llatins, —es evident que cal mantenir la tradició catalana, i pronunciar *at-eum*, *quit-est*, *aliut-est*, *aput-eum*, etc. en lloc de *ad-eum*, *quid-est*, *aliud-est*, *apud-eum*.

C. —Sobre la *b* final hi ha, poc sà poc llà, lo metex qu'acabam de dir de la *d*. Guardia i Wierzeyski (ib. n. 35) en diuen: «En l'època antiga, com també en la clàssica, la pronunciació de la *b* era forta, axo es, *sorda*, sonava com a *p*; i axi *Burrhus*, *Bruges* sonaven Πύρρος, Φρύγες (Phruges).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De manera que'l sò *esplossiu llabial* era sempre *sort* (p), sonava [104] com a *p*, com entre'ls saxons, que casi no distinguexen la *t* de la *d* ni la *p* de la *b*; pronuncien *sorts* els sons *esplossius dentals* i *llabials*.

La metexa lley que en català tramuda la *d* final en *t*, axò es, el sò *dental esplossiu sonor* en *sort*, fa lo metex am lo sò *llabial esplossiu*, que, si passa a final el *sonor* (b), torna *sort* (p). I ¿d'ont la s'ha d'haver treta el català aquexa lley, més que del llatí? ¿No hu prova ben clar lo qu'escriuen Guardia i Wierzeyski sobre la *b* llatina?

Ademés, la manera de pronunciar el llatí, tradicional a Catalunya, concorda amb aquesta lley, fent sonar com a *p* la *b* de *ab*. Lo tradicional a Catalunya, es pronunciar *a*P-*eo (a*B-*eo)*, *Jaco*P-*autem (Jacob-autem)*. Fer sonar aquí la *b* en lloc de *p* es propi i esclusiu dels qui estremen la sumissió a la moda castellana en la pronúncia llatina.

Conservem, doncs, la tradició dels nostres majors envers d'aquest punt, que concorda i coincidex amb una de les lleys fonamentals de formació de la nostra llengua, que no es altra cosa qu'una evolució del llatí.

D. —Vejem ara si cal pronunciar o no la *u* derrera *g* o *q* i seguida de vocal (*san*GUIS, QUAE*stio*). Els historiadors del llatí s'hi veuen am feynes per esbrinar lo que feyen els llatins envers d'axò.

Segons fan avinent Guardia i Wierzeyski (ib. n. 47), «desde la més remota antiguedat *q* i *c* se confonien. *Mirqurius, pequnia, pequlatu, mequm, qura, qur, quius, sequtus,* se troben dins les inscripcions devora les formes ordinàries (en *c)*. Dins els manuscrits més vells de Plaute, Virgili i Gaïus se troba *cv* per *qvv*, *qvo*: *execuntur, conlocuntur, anticum, ecus, relincunt*, etc. Sols per escepció se troba *qum, equs, obliqus* sens *u*. Dins certs mots *q* sonava com *c*: *coque* (cuyner) = *quoque*, d'ont resultà *cotidie*, *secutus*, *locutus* més sovint que *quotidie* etc. Notau *cuius*, *cui* en lloc de *quoius*, *quoi*, *aecum* i *aequom* = *aequum*». «Escrivien arreu *c* per *q* per defogir la topada de *uu*, axò no obstant la pronúncia habitual era *kv*», (*k* + *u* semiconsonant, axò es, formant la *u* diftonc am la vocal següent). «Dins el boldró *qv* (qu), la llabial *(u)* no tenia valor prosòdic.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Devegades aquex element, unit a la gutural, era primitiu i orgànic; lo més sovint era paràsit» (id. ib. n. 64), axò es, no sonava. «El boldró *gv* (gu) seguex la metexa via que'l boldró *qv*, puys la g, lo metex que la q, en certs casos admet derrera ella la semivocal llabial: *un*GUE*ntum*, *san*GUI*ne*» (id. ib. n. 65), axò es, hi sona la *u*.

Per tot lo qual consideram més ajustat a la tradició llatina el pronunciar *sangüine* que *sanguine*, axò es, fent sonar la u que no fentla sonar.

En quant a la *u* de *qu*, en vista de lo que retreuen els filòlecs llatins, segons el resum que'n donen Guardia i Wierzeyski, ja es més dificil fer sentència. Lo més segur es adondarse cadascú a la tradició genuina de la seua nacionalidad llingüística, no a cap innovació grollera de cap moda desgavellada, contrària i esveidora de la tradició llegítima. [105]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1908

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[105][*]

El català devant els filòlecs estrangers (105-119)

Moltes de vegades hem promès que donaríem conte de lo que diferents filòlecs estrangers van publicant sobre filologia catalana. Si no hu hem fet, se deu a falta absoluta de temps, malaltia que mos patxuca ben sovint, desgraciadament. Fa dos anys que ja teníem prop d'un full tirat de revista qu'havíem engarbullada sobre això, i ho várem haver de dexar per lo del *Congrés de la Llengua*. Deu fassa que no mos ho tornin esborrossonar, ara que hu emprenem per ramassarho d'una vegada.

Tres son principalment els filòlecs qu'han publicat aqueys anys derrers sobre filologia catalana. El Dr. Schädel, Mr. J. Saroïhandy i el Dr. Hadwiger. Per lo metex els dedicarem un article perhom.

[*] T. IV. —Agost de 1908. —N. 6.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§1.
Bibliografia filològica del Dr. Schädel sobre'l catalá.

Lo primer que coneguérem d'ell, es la revista bibliogràfica de tots els estudis publicats sobre llengua catalana desde l'any 1890 fins al 1904, que li comaná el Dr. Vollmöller de Dresden per son *Romanischer Jahresbericht* de 1904, tota vagada que l'inoblidable Dr. Balari, al cel sia ell, qu'havia rebuda tal comanda, se'n aná a l'altre mon, sense haverla cumplida.

Dividex el Dr. Schädel la seua revista en diferents paragrafs segons les matèries que tracten les obres que somet a judici.

A. —Bax del títol de *historia i estensió del catalá* eczamina: *a*) L'estudi del prevere Hovelacque, *Limite du Catalan et du Languedocien*, publicat a París l'any 1891. Troba que les clarícies que dona Hovelacque sobre les viles que determinen la frontera llingüística, hauríen d'anar acompanyades d'aclaracions filológiques sobre'ls contactes que hi haja entre'ls dos idiomes a n-aquells endrets; i censura que l'autor no recorregués ell metex la frontera per determinarla, en lloc de servirse de clarícies estranyes, insegures. — *b*) Fa després menció encomiàstica del discurs que lletgí N'Àngel Guimerà a l'Ateneu de Barcelona dia 30 de novembre de 1895, i que se'n feu una edició de 20.000 eczemplars, en honor de [106] *La Llengua Catalana*. Alaba la conferència *Catalunya trilingue*, que donà En J. Casas Carbó dia 20 d'abril de 1896, plena de clarícies curioses sobre l'estensió del domini català. —De l'opuscle de N'Aladern, *Lo Català ¿es idioma o dialecte?* diu qu'es *wertlos* (sense valor). —*c*) Retreu amb elogi lo *Memorial en defensa de la llengua catalana* publicat l'any 1636 am motiu d'un concili provincial de Tarragona haver manat que la predicació se fés en català dins tot Catalunya; *Memorial* que l'any 1891 publicà de bell nou Mn. Font i Sagué, afeginthi un enfilall de decrets conciliars de Tarragona i de Vic del sigle XVIII, que manen predicar en català bax de pena de privació de llecències a n-els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

infractors. —*d*) De l'estudi del Dr. Rubió i Lluch, *La lengua y la cultura catalana en Grecia en el siglo XIV*, diu que «orienta sobre la dominació catalana a Grècia i sobre la llengua i cultura dels conquistadors».

B. —Passa després a donar conte dels estudis de *Gramàtica en general*: —*a*) *La Gramàtica de la llengua catalana segons los principis que informen la gramàtica històrica*, publicada a Barcelona l'any 1896, de N'Ignasi Ferrer i Carrió, es calificada de poc eczacta i poc científica, i que's ressent de falta d'escorcoll propi dins la llengua vivent a les diferents comarques catalanes, i que l'obra demostra que l'autor no conexia gens els llibres qu'inclouen els *progressos fets en la ciència filològica*. —*b*) Parla després de la *Contribució a la Gramàtica de la llengua catalana* de En Pompeu Fabra, premiada a n-els Jocs Florals de 1896 i estampada l'any 1898, i en diu que *representa un progrés*; i fa notar la partida de punts de fonètica catalana que toca l'autor am gran precisió científica, si bé llamenta que a alguns endrets es una mica confús, i llavò que cita massa poc les fonts aont ha begut ni les regions aont s'usen molts dels eczemples que retreu. —*c*) Pren llavò per son conte la *Gramática de la llengua catalana* del P. Jaume Nonell, publicada a Manresa l'any 1898, i en diu que s'hi aclarexen i s'hi ilustren moltes de questions interessants am materials ben duyts d'autors moderns; i que tracta moltes d'especialidats de la llengua catalana que les gramàtiques anteriors no tocaven gens; però's declara molt contrari a lo de les lletres eufòniques que posa'l P. Nonell, i diu que hi ha que cercar un'esplicació més científica de tals fenòmens; li combat també la manera d'esplicar la formació de paraules i la flecsió. —*d*) De la *Gramática Etimològica catalana* de Mn. Grandia, publicada a Barcelona l'any 1901, diu que «demostra fins a n-e quin punt son desconeguts dins Espanya els resultats dels moderns estudis filològics», i rebutja absolutament la tesis de Mn. Grandia de que'l català no surt del llatí, sinò de l'hebreu; i diu que tal *Gramàtica* figura a l'*Index filològic* (de llibres prohibits). —*e*) Passa tot seguit a parlar de les nostres *Questions de llengua i literatura catalana*, sortides l'any 1903. Diu que l'obra es una enèrgica defensa del català contra l'envestida d'En

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Menéndez Pidal am l'article dalt *El Imparcial* de 15 desembre 1902, i que's ressent d'una informació incompleta sobre l'estat actual dels estudis filològics, i que «el valor de l'obra està en haver tretes a llum gran nombre de fonts poc conegudes o dificilment accessibles, i en la partida de capítols interessants de l'història del català, com per eczemple, de l'us del metex com a [107] llengua oficinesca de l'edat-mitja i les estretes relacions polítiques i llingüístiques de Catalunya am la veynada França meridional.»

C. —Dedica tot un paragraf a n-els estudis de *Fonètica*, i passa revista a n-els següents: —*a*) Comensa per l'obra del P. Nonell, publicada a Manresa l'any 1896, *Analisis fonològic-ortogràfic de la llengua catalana, antiga i moderna*. Diu qu'es «un estudi en sa gran totalidat estimable», aont l'autor «presenta un escorcoll especial sobre la fonologia catalana desde el punt de vista històric, am la mira de posar els fonaments d'una nova ortografia. Dins la participació esquefida dels indígenes en l'investigació llingüística, hi ha que senyalar tal estudi, que, a pesar de les seues minves, es ben ple de merexera. Desgraciadament els escorcolls d'història de l'idioma de l'autor no sempre van acompanyats de la necessària inteligència de tal història». Eczaminant els raonaments i tesis del P. Nonell sobre la nostra fonologia, n'hi elogia i n'hi refuta un enfilall, fent notar els acerts i les errades de l'obra. —*b*) Parla després de *Étude de phonologie catalane* (català oriental) d'En Pompeu Fabra, publicat l'any 1897 dalt *Revue Hispanique* de París. Li retreu algunes deficiències, discutintleshi fundadament, però acaba per dir: «Am tot i qu'aquest estudi no agota son objecte, sino que sols tracta d'esposar la seua actualidat, no es gens despreciable; se distingex, com tots els traballs d'En Fabra, per una transcripció concient de nombrosos eczemples. May agrairem prou a l'autor lo qu'ha fet respecte de la malsana confusió que fora de Catalunya reyna encara en la manera de jutjar la moderna pronunciació catalana, i en la que tenien la culpa més grossa» els filòlecs que no tracten del sons de la llengua parlada sino de la llengua escrita; de les lletres i no dels sons. —*c*) Llavò recorda que la *Gramàtica de les*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengues romàniques de Meyer-Lübke «no dedica gayre atenció a l'estat fonètic de Catalunya», i fa notar algunes ineczactituts en que incorre respecte del desplegament de certs sons catalans. Efectivament, aquexa *Gramática* resulta prou deficient respecte del català. Caldria millorarla envers d'això, en ferne nova edició. —Comet el Dr. Schädel una ineczactitut, corretgint Meyer-Lübke, allà ont diu que la A *inicial* àtona en tot Catalunya sona [ə] (fosca, amortiguada, com la *e* francesa de *qu*E), i que sols se sustreu a n-aquexa lley el dialecte de la ciutat de València. S'hi sustreu tot el reyne de València i llavò tot el Maestrat i Ribera d'Ebre, pertanyent aquesta i bona part d'aquell a Catalunya. A totes aquexes regions la *a inicial* i la *medial*, àtones, sonen per l'estil de l'*a* castellana, clares. —*d*) Dedica algunes retxes a l'estudi de Clara Hürlimann, publicat a Zuric l'any 1903, *Die Entwicklung des lateinischen* AQUA *in den romanischen Sprachen, im besondern in den französischen-franco-provenzalischen, italienischen und rätischen Dialekten* (desplegament del mot llatí *aqua* dins les llengues romàniques, particularment dins els dialectes francesos-francs-provensals, italians i rètics). Esposa'ls raonaments principals de l'autora, i acaba dient que'ls mots *aygua* i *llengua*, se deuen a la influència castellana, i que lo genuí es dir *ayga* i *llenga*. —*e*) Dona llavò el seu parer sobre *Fonètica semitic-catalana, seguida d'un vocabulari d'etimologies català-semítiques*, de Mn. Grandia, publicada l'any 1903, i no es gens favorable; acaba dient que'l llibre sembla *eine Kette schlechter Witze* (una cadena de dolentes agudeses). [108]

D. —Dedica després un paragraf a n-els estudis de *Flecsiologia*; i no'n retreu més qu'un, l'*Análisis morfològic de la llenga catalana antiga comparada ab la moderna*, del P. Jaume Nonell, publicat a Manresa l'any 1895; i no admet en via neguna les *lleys d'esçursament, distinció i eufonia* que l'autor establex per esplicar la formació de les paraules catalanes; i acaba dient que'l valor del llibre està en la gran multitut de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

frases reunides de tres monuments catalans del sigle XIII, quatre del XIV i uns quants més del XV, «els quals poria aprofitar bellament la ciència».

E. —Passa llavò a tractar dels estudis de *Sintacsis*, concrentantse a un del Dr. Balari i a un altre del P. Nonell. Li passa per alt el nostre tractat de les característiques de la *sintacsis catalana*, inclòs dins les *Questions de llengua i literatura catalana*. —*a*) Eczamina la conferència del Dr. Balari *Intensivos ó superlativos de la lengua catalana*, i diu que l'autor, seguint la norma que dona'l Dr. Gröber, cerca, en lloc de les retgles *esternes* que donen els gramàtics, formes comunes qu'espliquin els *intensius o superlatius*, i dona com a tals formes la *metatesi* i la *metàfora*. Troba que «l'únic punt fort de l'estudi es el capítol aont se registren els casos d'espressió del pensament, calificada *afectivament* o *intel·lectualment* p'el fet d'anar l'adjectiu devant o derrera del sustantiu», i acaba dient que l'«estudi, encara que promet qualque cosa més que no dona, queda molt partdemunt totes les altres obres que coetàniament ha produides el dilettantisme llingüístic». —*b*) L'altr'obra del P. Nonell, *Estudis gramaticals sobre la llenga catalana*, publicada l'any 1898, versa casi tota sobre sintacsis; i troba'l Dr. Schädel que, en lloc de lo que s'hi proposa l'autor de donar, am nombroses cites d'autors catalans moderns, una norma a la llengua literària, allà ont flaquetja l'us parlant, —sería estat millor fer un estudi comparatiu de la llengua usual entre les persones cultes de Barcelona i la llengua literària parlada avuy.

F. —Bax del títol de *Lexicographie* posa un paragraf dedicat a la nostra *Lletra de Convit* i a una mostra que's publicà del material lecsicogràfic que dexà l'imponderable En Marià Aguiló. —*a*) De la *Lletra de Convit* diu qu'amb ella hem dirigit per nous camins l'escorcoll dins el domini de la lecsicografia; retreu l'impuls que dona'l *Bolletí* a l'*Obra del Diccionari*; i diu que «sens dupte tal obra representa un axâmplement important de la conexensa del vocabulari català, i que amb alegria ben coral hi ha que celebrar que per aquest camí emprès venguen a sortir a llum nombrosos monuments, fins avuy no estudiats d'aprop». «També replegaràn colaboradors especials, escampats per tot el domini llingüístic

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

català, el vocabulari dialectal. I encara que's dexen veure alguns buyts a n-els principis sentats per dur a terme el pla de Mn. Alcover i qualque falta de mètode, lo cert es que tal pla oferex bona ocasió per un escorcoll sistemàtic dels dialectes. Això seria ja un guany gros». —*b*) Llavò dona'l seu parer sobre la mostra del cabal lecsicogràfic que dexà el gran Mestre Aguiló i que posà el seu fill N'Àngel demunt la *Revista de Bibliografia Catalana* (janer-juliol de 1902), referent a la paraula *pa*. Diu que dit cabal es d'un valor especial p'els manuscrits que'l col·lector pogué aprofitar, i que de totes maneres hauría de sortir a llum el gran tresor lecsicogràfic que dexà'l Mestre Aguiló. [109]

G. —Bax del títol de *Dialekte* dedica un paragraf a n-els estudis dialectals publicats entre'ls anys 1891-1903. Diu que «el domini dels dialectes catalans es científicament tant bo com poc traballat»; i retreu només dos estudis sobre aquest punt. —*a*) El primer es *Apuntes para una gramàtica valenciana popular*, de D. Josep Nebot i Pérez, publicada l'any 1894. El crític en fa un gran apreci com obra escrita segons les observacions fetes directament demunt el parlar del poble; i diu que dona clarícies interessants sobre alguns sons especials de la ciutat de València, de Sueca, de Xàtiva, de la província d'Alacant i de la de Castelló, que's diferencien prou de la capital de l'antic reyne. Eczamina els raonaments i conclusions de l'autor sobre'ls sons i formació de mots valencians, fent notar les deficiències i els acerts, i acaba dient que l'obra, a pesar dels seus defectes i de no esser científica, es digna d'apreci com a primera envestida per un tractat del valencià axí com caldria. —*b*) De la *Grammaire catalane suivie d'un petit traité de versification catalane* de N'Albert Saisset, publicada a Perpinyà l'any 1894, diu que les clarícies que dona del català actual del Rosselló, son curtes i de poc valor, pero que aximetex inclou qualque cosa bona. Alaba la descripció de a pronúncia rossellonesa que fa l'autor, pero diu que la seua transcripció p'el sistema fonètic francès, escrivint *diou moou*, per *diu mou*, es anticientífica, si bé aximetex resulta pràctica; alaba les taules que posa plagades l'autor per ensenyar la formació dels mots; i acaba dient que basta aquexa obreta de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Saisset per demostrar lo molt i lo important del rossellonés modern que queda completament sense estudiar.

H. —Bax del títol de *Gramàtiques practiques* s'ocupa de les obres següents: —*a*) *Lliçons familiars de gramàtica catalana, no presentàdes a ningún concurs ni certàmen, per Antoni Tallander, endreçades a tots los pobles dels antichs comtats é reyalmes hon parlen la llengua catalana* (Barcelona, 1898). D'aquest'obra de l'amic N'Antoni Bulbena, diu que no umpl el seu objecte d'oferir una ensenyansa irrefutable, i que la descripció superficial que fa de la pronúncia, es superfluxa p'el qui la conex, i insuficient del tot p'el qui no està familiarisat amb la llengua; i acaba dient que l'obra no diu res nou. —*a*) De l'obreta de Mn. Borra, *Quatre regles de Gramática* diu qu'encara satisfà menys que la d'En Tallander i que no demostra gens d'ingeni. —*c*) Ja parla d'un altra manera de *Lectura bilingüe, exercicis per aprendre de llegir en català y de llegir y traduhir en castellà els noys y noyas de las escolas de Catalunya*, del bon amic En Salvador Genís, mestre superior, publicada a Barcelona l'any 1902. En diu que's dirigex el llibre a fomentar la pronúncia estrictament catalana i a combatre la tendència castellanisadora, arrelada entre'l jovent fins fa poc per la lectura esclusivament castellana; i diu que l'obra pot prestar bons servicis a la llengua. —*a*) Parla llavò de l'*Abrégé de grammaire catalane* de Mr. Foulché-Delbosc, publicat a Barcelona l'any 1902, i diu que es ben útil p'els no catalans, i que les clarícies que dona, son segures, fora algunes grafies defectuoses, que ni a n-els francesos, a n-e qui s'endressa el llibre donaràn una idea eczacta de la pronúncia catalana. Diu que l'autor agota la matèria que tracta, i que la elecció i ordinació dels [110] paradigmes que posa, es avenguda, i que com a llibre d'introducció l'*Abrégé* farà bon servey a tot principiant».

I. —Bax del títol de *Suplement (Nachtrag)* i dins un enfilall de paragrafs passa revista a una partida d'altres publicacions catalanes dels anys 1890 a 1903, axò es: —*a*) Recorda l'article del Rt. Fr. C. Muiños dalt *Ciudad de Dios* (any XXIII, vol. LXII, n. XIX) sobre les nostres *Questions de llengua i literatura catalana*, el qual demostra de bell nou que'ls

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

castellans solen jutjar desde'l punt de vista polític els traballs llingüístics i literaris dels catalans; i menciona la contestació nostra al P. Muiños, llamentant que's barrejin la política i l'escorcoll científic. —*b*) Alaba ademés els nostres articles dins el *Bolletí* de 1904 refutant la tesis de Mn. Grandia sobre que la llengua primitiva de Catalunya fos semítica. —*c*) De l'elogi que'l R. P. González feu, dalt *Ciudad de Dios* de 5 de setembre de 1903, de la *Fonética semitic-catalana*, diu que no té cap valor cientific. —*d*) De la defensa que Mn. Grandia feu dalt *Ciudad de Dios* (20 abril, 1904) de les *seues lleys fonètiques*, diu que li convendria veure un estudi del Dr. A. Counson, publicat el novembre de 1904. —*e*) De la *Gramàtica Catalana, Grafia elemental per Josèp Poal y Jofresa, notari* (Manresa, 1901), diu que presenta un sistema de transcripció fonètica per *escriurer tal com se pronuncia*, i que l'obra metexa no'n dona eczemple. Diu que proposa un sistema gràfic just amb un alfabet que té la grossa ventatge de la brevedat, i que am no essencials amplificacions poria servir per lo qu'encara negú havia emprès, posar per escrit els textes dialectals del continent català. Diu que li vé de nou lo que diu l'autor que a la regió de Tarragona la *b* llatina inicial sona com a v. —Lo que hi ha que a Valls a n-el Vendrell la *v* llatina se conserva. —*f*) Diu llavò que l'article qu'En Melcior Cases publicà dalt *El Bolletí* (1903, n. 13), *Ortografia de la l palatal i de la l doble*, no am prou conexensa dels desplegaments fonètics que fan al cas, donà ocasió a n-En Pompeu Fabra per fer un bon estudi dalt aquest metex *Bolletí* (ib. n. 16) sobre les fonts de la *l* palatal en català; i presenta i estudia el Dr. Schädel una partida de casos de *ll* (*l* palatal) feta *y* o conservada, recullits d'ell metex a Palafrugell i a Mallorca, que demostren qu'encara no han trobada la lley precisa que retgex aquests canvis. —*g*) Toca'l torn llavò a n-el *Diccionari de Barbrismes introduits en la llengua catalana* de N'Antoni Careta i Vidal (Barcelona, 1901); i en diu qu'es un'obra de propaganda i en part de caràcter científic; que no's pot admetre com a *barbarisme* tot lo que l'autor califica de tal; que la netetja que vol fer del català, es fora de lloc; qu'un no arriba a veure qu'es lo que l'autor entén per *barbarisme* i *no barbarisme*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ja que devegades dona com a norma el llenguatge de la gent culta no castellanisada de Barcelona, devegades el de qualque escriptor mitjeval, devegades la llengua popular barcelonina d'ara. —*h*) De la contribució del filòlec Subak, de 1903, a n-el *Lateinisch-romanisches Wörterbuch* de G. Körting, diu qu'el contingent de mots qu'afitx Subak a n-aquest diccionari etimològic, surt del català; posa que no tots els mots que Subak du, son genuins, torna dir que *aygua* i *llengua*, en lloc d'*ayga* i *llenga*, son casos d'influència castellana; que *bes* no es català, sino un acursament de *beso*, i que'l *c*UA*ntra* mallorquí no [111] s'esplica per la monoftongació de *au* en *o* de *c*O*ntra* perque dins el català tal monoftongació no mès té lloc en sílaba àtona. —En aquestes dues derreres coses no estam conformes. Del mot llatí *basium* formà la llengua d'oc *bais*, que dins la rama catalana passà a *bes*, i resultà ademés el mot *besada*, qu'es el més usat. El català modern *petó* surt sens dupte de la mica de fressa o esclat que's produex en la besada. Per lo metex no hi sabem veure res de castellà en el *bes*. En quant a la monoftongació de *ua* en *o*, a l'hora d'ara bé sap el Dr. Schädel qu'es frequent dins una gran part dels Pirineus catalans, aont diuen *Deu-vos-g*O*rt*, *eng*O*ny*, *g*O*ny* en lloc de *Deu-vos-g*UA*rt*, *eng*UA*ny*, *g*UA*ny*.

K. —Passa a parlar de la publicació, feta aqueys anys derrers, de documents catalans vells; i diu que, no essent llatins presenten una llengua d'oficina i de negocis unificada a n-el sigle XIII fins a un grau ben alt, i que sols rarament s'hi noten desviacions de l'us general d'escriure, això es, trets dialectals. —*a*) Diu qu'es particularment interessant la *Colección Diplomàtica del Condado de Besalú* del meritíssim En Francesc Montsalvatje i Fossas, aont se troba gran cullita llingüística. —*b*) També fa honorífica menció de *Noticia històrica del Monestir d'Alguayre* i *Investigación histórica sobre el vizcondado de Castellbó* del benemèrit En Joaquim Miret i Sans, p'el tresor de llenga que inclouen la partida de documents dels sigles X-XII i XIV, continguts dins tals estudis. —*c*) Passa a parlar del tom I de *Historia de Pollensa* (Palma, 1897-98) del M. I. Mn. Mateu Rotger, i en diu qu'està escrita am molt d'atractiu i fundada en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fonts d'estudi ben segures, i qu'es digna pariona de l'*Historia de Soller* del benemèrit escorcollador i folklorista Mn. Josep Rullan. Com Pollença es l'únic poble de Mallorca aont només s'usa l'article *ille* (*el*, *la*), fa notar que manca dins els documents inclosos en l'*Historia de Pollensa* l'article *ipse* (*es*, *sa*), essent axí qu'es a tots els punts de Mallorca, fora Pollença; fa constar que dins els documents mitjevals de tota l'illa no hi surt més que l'article *ille*, pero que'l fet d'esser aquí avuy general l'article *ipse*, i el figurar aquest dins els noms de lloc i llinatges, obliga a creure que a l'edat mitja déyem *ipse*, i que sols en la llengua literària i oficinesca dèyem *ille*. ¿Com es que a Pollença sols diuen *ille*? El Dr. Schädel diu que no's sap. Nosaltres creym que vé dels primitius pobladors, que procedirien de qualque punt de Catalunya aont predominava l'article *el la*; i els pobladors dels altres punts de Mallorca vendrien d'altres endrets de Catalunya aont s'usaven indistintament els dos articles *el la* i *es sa*. Qu'això succeia primitivament a la major part de Catalunya ho demostren la multitut de noms de lloc i llinatges de totes les comarques catalanes que duen dins els documents antics l'article *es sa*. Després *el la* comensarien a predominar fins a desterrar casi per tot els altres *(es sa*). Aquexa moda no passaria la mar, i per això les Balears seguiren amb els dos articles, predominant emperò *ipse* i quedant *ille* esquefit de tot. —*d*) S'ocupa després de la preciosa publicació que comensà l'inoblidable Mestre D. Josep M.ª Quadrado, *Privilegios y Franquicias de Mallorca*, i que'n sortiren dos quaderns (Palma, 1895-96), que fan plegats XXX-320 planes. En diu qu'es «un bon servey fet a l'historiador i a n-el llingüista, [112] pero que s'es convençut, comparant dits quaderns am los manuscrits d'ont son trets, de que l'Autor va alterar i modernisar arbitràriament l'ortografia». Diu que dins altres edicions de texts fetes a Palma domina tal sistema per acomodarse a n-el públic llegidor mitx-ilustrat, i amb això s'espliquen, diu, altres enormidats que's noten allà (aquí) en la literatura científica. —*e*) Fa després un elogi del sistema de transcripció de documents que adoptà En Benet Pons i Fàbregues dins la *Colección de documentos referentes al Reino de Mallorca*, que comensa p'els còdics *Lagosteru* i *Çagarriga*, dels

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

quals hi ha impresos dos quaderns, de molt d'interés per les mostres que's donen de la llengua popular oficial de Mallorca; diu que l'historiador llingüístic té qu'haver d'estar agrait a n-els col·lectors (En B. Pons i En P. A. Sanxo) per l'escrupulosidat de llur traball de còpia diplomàtica, i que'ls dos llibres resulten d'un gran valor com a font, per l'escorcoll d'història llingüística. —*f*) Parla després dels molts de documents de Palma i de Barcelona publicats entre 1890 i 1903 dalt el *Bolletí de la Sociedat Arqueològica Luliana*, que en gran part donen a n-el llingüista preciós material; i diu que «es de llamentar qu'un cert poc esment en la reproducció, especialment respecte de l'ortografia, no sempre conservada feelment, mancabi el valor de tal material. L'ortografia que's separa fort de les regles i que'ls col·lectors uniformen i modernisen, podria havermos donades sovint clarícies de particularidats dialectals. Fa notar que a Barcelona encara no han dexat anar de tot tal sistema. —*g*) S'ocupa després d'un estudi d'En Gabriel Llabrés sobre'ls manuscrits de l'*Arxiu del Reyal Patrimoni de Palma*, que resulten d'un gran interés per l'història de la llengua, i contenen un material preciosíssim per donar a conèxer el vell mallorquí, ja que tals manuscrits son de *rebudes*, *quitacions* i *contes* de gent sense lletres, que just conexien llur dialecte local. —*h*) Entra llavò a parlar de les nostres *Rondayes*, i afirma una cosa que no es vera, dient que «la gent ilustrada de Palma parla i escriu sens dupte el *català de Barcelona*». Quant se diu *català de Barcelona*, o no's diu res o s'entenen les particularidats dialectals que'l català presenta a Barcelona, lo metex que com se diu el *català de Mallorca* o *mallorquí*, s'entenen las particularidats dialectals que'l català presenta a Mallorca. Dons bé les particularidats dialectals de Mallorca tenen molt poc que veure am les de Barcelona. Ademés hem de fer avinent que *la gent ilustrada* de Palma, fins i tot els escriptors més catalanistes, en conversar, parlam el mallorquí ben net; i, en escriure, tot lo més adoptam certes formes del català continental, no pròpiament de Barcelona. —Diu el Dr. Schädel que'l *mallorquí* se separa ferm del català continental i qu'es un camp llingüísticament (filològicament) gens conrat; i que les *Rondayes* donen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

unificats els diferents llenguatges o dialectes mallorquins demunt la base del llenguatge del nostre poble nadiu, Manacor; i que axí resulten les *Rondayes* molt interessants com a font per l'escorcoll sintàctic i sobre tot p'el lecsicogràfic; pero que no servexen gayre per les questions històriques-fonètiques; i troba que convendria que a n-els volums sucessius donàssem mostres dels dialectes de Sóller, Pollença i Artà, que's separen fort»[,] [113] diu, dels altres, i llavò que posàssem glosaris dels mots difícils. Lo dels GLOSARIS ja hu hem fet, i seguirem fentho dins els volums de la segona edició. Lo de donar aquelles *mostres* no hu veym tan justificat. Lo nostre *Aplec de Rondayes* no es cap estudi científic de filologia, sino just per conservar les *rondayes* que's conten, i la llengua *que's parla* a Mallorca, axí com voldríem sos entusiastes que's conservàs segons el nostre ideal literari. May fou la nostra intenció am les nostres *rondayes* oferir a n-els filólecs pesses fonètiques de dialectes locals per que poguessen treure'n el mapa dialectal mallorquí. En quant a que'ls *dialectes de Sóller*, *Pollença* i *Artà* se separin tant dels altres, creym que's una ilusió del Dr. Schädel. El *pollensí*, si li llevem l'article *eu* (el) i *la* i algun'altra coseta, es just *manacorí*, el *ciutadà* (Palma) i el *santanyiner*. El *solleric* en ben poques coses se distingex del llenguatge dels altres pobles de la muntanya; la principal es que tota *o* àtona hi sona *u*, i té qualque nasal. L'*artaner* (Artà) no té res de particular més que qualque *a* més plena i devagades tirant e [sic] *e* uberta. En general les diferències dialectals entre'ls pobles de Mallorca son insignificants, i se reduexen a *pronunciacions* de diferent inflecsió i a qualque paraula especial d'un o altre poble. De manera que, si donàvem mostres escrites d'aqueys dialectes de *Sóller*, *Pollença* i *Artà*, si no les donàvem am transcripció fonètica, am les lletres convencionals qu'usen els filòlecs, no's distingirien entre sí ni dels altres llenguatges mallorquins més que per qualque paraula especial. Poc hi podria espigolar el dialectòlec. —*i*) Dedica tot seguit el Dr. Schädel un elogi a l'aplec de *glosades* solleriques que publicà en tres tomets l'any 1900 el nostre estimadíssim Mn. Josep Rullan, meritíssim de la Relligió, de Mallorca i especialment de Sóller. Son les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

glosades dels famosos glosadors de Sóller de la primaria del sigle XIX, que copià Mn. Rullàn i les ha impreses am tota fidelidat i escrupulosidat, i per axò servexen admirablement a la filologia per estudiar el dialecte solleric. —*k*) Posa després dues retxes sobre les *Cansons, Fáblas y Fabliots; Barrajadis i Proubem da rioura* del escriptor rossellonés *Oun Tal*; i després fa menció d'una *Gramatica Catalana* inèdita d'un tal Joan Petit i Aguilar que la va escriure la derreria del sigle XVIII contra la d'En Ballot.

K. —Bax del títol de *Edicions de texts* s'ocupa d'aquelles de que li es arribada cap nova. —*a*) Comensa per l'edició dels texts originals del B. Ramon Llull, que comensà el meritíssim *Mestre en Gay Saber*, En Jeroni Rosselló, al cel sia, i que, baldat ell de la gota, seguírem alguns amics, acabant (anys 1901 i 1903) els tres toms qu'ell dexà comensats, posanthi pròlecs Mn. Costa i Llobera i En Mateu Obrador, qu'es el qui dirigex l'impressió. Ara ja tenim dos toms més publicats, esclusivament obra de l'actual Comissió. El Dr. Schädel celebra ferm la publicació dels texts catalans del Bt. Llull, per l'interés filològic i filosòfic qu'inclouen, i encarex el mèrit de l'edició de l'altre llibre lulià *D'Amic e Amat* que feu N'Obrador l'any 1904 amb un esment molt gros, acompanyantlo d'un pròlec, notes y glosari d'alt preu. —*b*) Posa un viu elogi de l'edició que feu En J. Massó i Torrents de *Obres poetiques de* [114] *Jordi de Sant Jordi* (Barcelona, 1902), les quals només conexíem a bocins, i qu'ara per primera volta porem fruir, encara que no's pot donar com a edició definitiva per no haver pogut En Massó aprofitar completament els vuyt manuscrits que contenen dites poesies. —*c*) Diu que la publicació del *Cancionero catalán de la Universidad de Zaragoza* (Saragossa, 1896), duyta a cap del Dr. M. Baselga i Ramírez, es ben d'agrair per la llum que dona dins el domini massa descuydat de la lírica catalana vella, i per l'estudi que l'editor afegí sobre'ls poetes representants dins el cansoner. —*d*) De l'edició que feu el Dr. Rubió i Lluch de la novel·la del sigle XV *Curial y Guelfa* (Barcelona, 1901) posa unes alabanses molt grosses per les precioses notes qu'acompanyen el text i per l'escrupulosidat am qu'està reproduit. —*e*) Menciona després la defectuosa edició de l'*Historia de la filla del Rey de*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ongria segons dos manuscrits del sigle XIV (Barcelona, 1902); la publicació que feu dalt el *Bolletí de l'Arqueològica Luliana* (abril, 1903) N'Estanislau Aguiló, d'un fragment d'una versió catalana de l'antiga llegenda anomenada *La Emperatriu de Roma*; la ben cuydada edició que feu el Dr. H. Suchier de l'*Istoria de la filla del emperador Constantí (Romania*, vol. XXX) segons el manuscrit de París, i l'edició completa i correcta que En Massó i Torrents i En Casas Carbó feren a Barcelona l'any 1894 del preciós *Recort*, crònica d'En Gabriel Turell de la ciutat de Barcelona en l'any 1476. —*f*) Retreu llavò l'edició feta a Barcelona l'any 1902 de la versió catalana del sermó llatí de Jaume Cessulis, *Libre de bones costumes dels homens e dels oficis dels nobles* sobre'l joc d'escacs *(ajedrez)*, treta la versió d'un manuscrit del sigle XV; i la versió aprovensalada *Diätetik* que'n publicà el Dr. H. Suchier l'any 1883 i de bell nou l'any 1894, aprofitant un altre còdic. —*g*) Passa després a parlar del *Cançoner de les obretes en nostra lengua materna més divulgades durant los sigles XIV, XV e XVI*, que comensà a publicar En Marià Aguilò l'any 1873 a Barcelona, i acabà lo seu fill N'Àngel l'any 1900, formant un volum sens paginar de 416 planes, de lletra monacal am precioses inicials i vinyetes; i se llamenta el Dr. Schädel que's posin tals *obretes* sens indicar casi may d'ont surten ni aont se troba llur original. —*h*) I acaba mencionant les *novel·les catalanes inèdites* qu'estudia P. Meyer dins *Romania* (XX, 193), i *La version catalane de l'enfant sage* que N'Anicet de Pagès publicà l'any 1891, treta d'un manuscrit de Madrid am variants importants de tres còdics provensals.

L. —Bax del títol *Bibliographie* menciona amb elogi totes aquexes obres: *a*) La *Revista de Bibliografia Catalana* que publica En Massó i Torrents desde 1901, i diu que umpl un gran buyt que hi havia en la nostra literatura. —*b*) El *Calendari Català* d'En Joan Batlle, continuació del que solia publicar En Pelay i Briz i de l'*Anuari Català* d'En F. Mateu, i fa menció d'alguns estudis de diferents anys de dit *Calendari* Batlle. —*c*) La *Tipografia ibérica del siglo XV* d'En Conrat Haebler (La Haya, 1902), aont se reproduexen tots els caràcters tipogràfics emprats dins tota la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

península abans de 1500, i *Bibliografia ibérica del siglo XV*, del metex autor (La Haya, 1903), aont se retreuen tots els llibres impresos dins la península abans de 1500. Diu que son dues obres impresindibles per [115] l'escorcoll literari d'aquell sigle, i que la segona es la més completa que's conex respecte de la literatura catalana. —*d*) *Reseña Histórica en forma de Diccionario de las imprentas que han existido en Valencia hasta 1868*, de D. Josep Enric Serrano i Morales (València, 1898-99), aont se donen noves de totes les obres estampades a dites imprentes de que queda cap clarícia, un'obra feta amb tot esment i ben profitosa per l'estudi de la nostra literatura. —*e*) *Papers de Joseph Tastu* (1787-1849) *existents avuy* en la «Bibliothèque Mazarine» de París, que s'estudien dins la *Revista de Bibliografia Catalana* de l'any 1902 i que son ben interessants per l'història de la nostra literatura en la part que's referexen a n-el català.

Ll. —Bax del títol de *Handschriftenstudien* (estudis manuscrits), diu que, després que Mr. Morel-Fatio, am la seua obra monumental *Catalogue des manuscrits espagnols et des manuscrits portuguais* (París, 1892), registrant tots els manuscrits espanyols de la Biblioteca de París, ens donà a conèxer tots els catalans, —semblava que calia fer lo metex respecte dels manuscrits catalans de les biblioteques espanyoles; i aquesta obra tan carregosa va prendre per conte seu l'incansable i benemèrit escorcollador del nostre passat literari En J. Massó i Torrents, donant a la pública llum l'any 1888 l'estudi *Manuscritos Catalanes de la Biblioteca de S. M.*, afeginthi la llista de dits manuscrits, i desprès estudis més importants sobre'ls manuscrits de Tarragona, i sobre tot l'estudi sobre'ls manuscrits catalans o que's referexen a la nostra literatura que's guarden a la Biblioteca Nacional de Madrid; i diu que'ls joves estàn a n-el cas de prendre enveja d'En Massó i Torrents, i seguir la seua tasca meritíssima, ja que queda encara molta cosa que fer per tenir clarícies completes de tot el tresor de manuscrits catalans que hi ha escampats p'el mon; i afegex que caldria catalogar tots els manuscrits vells que particulars de Barcelona, Girona, Palma i d'altres bandes, tenen sovint

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

massa ben guardats; i «ha succeit, no fa gayre, perdre-se'n de manuscrits ben importants, de resultes de l'enginy més o menys funest i que s'usa a Espanya, d'amagar els manuscrits. Clares vegades ha descomparegut un manuscrit català d'una col·lecció pública, accessible a l'escorcoll; ben sovint succeex lo contrari amb els manuscrits que no estàn en aquex cas.» —Retreu llavò el catàlec dels 51 manuscrits de l'*Ateneu* barceloní que publicà En Massó i Torrents l'any 1902 a Barcelona, i l'anunci que feu el metex any, tot publicant les *Obres Poètiques* d'En Jordi de Sant Jordi, d'una *Bibliografia dels cansoners catalans*, aont n'estudiaria quatre que'n té N'Àngel Aguiló; i se llamenta que'ls erudits de Barcelona no hajen publicat cap de tals manuscrits, allà ont tenen tan avinent les fonts i no han de lluytar, per fer la compilació, amb els entrebancs que troba un d'Alemanya que li venga l'idea d'ocuparse de literatura catalana. —Llavò cita els manuscrits més importants de l'*Ateneu* barceloní, i nota que'l del *Sompni* d'En Bernat Metge no l'han aprofitat per la derrera edició, axò es, la que feu En Guardia a París l'any 1889 demunt el manuscrit de la Biblioteca Nacional de París i el de la Universidat de Barcelona i que's reproduí l'any 1891 a Barcelona, seguint la mala costum de no anomenar l'editor. —Parla després de *Manuscrits catalans de Vich (Arxiu Municipal, Museu* [116] *i Biblioteca Episcopal* (Barcelona, 1902), *Rev. de Bibl. Cat.*, estudi important del metex Massó i Torrents; i fa observacions plenes de bon seny crític sobre'ls principals de dits manuscrits. —Passa a tractar dels estudis especials demunt els manuscrits de cada escriptor en particular, dels quals no s'es fet encara un catàlec de lo més necessari, i anomena primerament l'estudi d'En Mateu Obrador: *Ramón Lull en Venecia. Reseña de los Códices é impresos lulianos de la Biblioteca Veneciana de S. Marcos (Butlletí de l'Arqueològica Lul·liana* —juny i juliol de 1902. Palma), i celebra la descripció que Mn. Costa i el metex Obrador fan, dins els pròlecs dels tres toms primers del Bt. Llull, dels còdics mallorquins aprofitats per dita edició. —Posa després les clarícies que's tenen de les obres del vell escriptor català En Pere de Torrella, i que les dona En Balsega i Ramírez dins son *Cancionero Catalàn*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de la Universidad de Zaragoza; s'hi afegexen el còdic que'n té l'*Ateneu* de Barcelona, i un cansoner de la derreria del sigle XV, propiedat del Marqués de Barberà, aont figura, entre altres, dit Torrella. —Fa notar que a n-el metex Balsega, dins la seua obra indicada, se deu una noticia, tan sumària com indecisa, del famós *diccionari de rims* d'En Jaume March, desgraciadament encara inèdit. Les moltes de faltes ortogràfiques de l'estracte que'n dona Balsega, diu el Dr. Schädel que no les hi hem d'atribuir a ell, sino a l'encarregat seu que le hi va fer demunt el manuscrit de la *Colombina* de Sevilla, i se veu que no sabia mot de català, ja que posa *muts* per *mudes*, *equivotls* per *equivochs*, *preleth* per *pròlech*. Se funda per dir axò el Dr. Schädel en la còpia qu'ell metex va treure de dit manuscrit, quant fou a Sevilla per aprendre'l castellà. —Acaba mencionant la versió catalana de *Fiammetta* de Boccaccio, inclosa dins un còdic de Sant Cugat del Vallés que guarda avuy l'*Arxiu General de la Corona d'Aragó*.

M. —Tanca tan llarga i reblida ressenya un paragraf aont estudia lo que hi ha fet sobre *Història de la Literatura catalana* entre 1890 i 1904. Diu qu'a n-aquest temps hi ha hagudes diferents tentatives d'esposició de les èpoques més notables dins el desplegament de la literatura catalana, pero qu'encara no han sabuda ficsar la característica del conjunt, la manera i direcció d'aquell desplegament. Lo més important que hi ha fet, es la història de la literatura catalana de A. Morel-Fatio, que forma part del volum II de la monumental compilació del Dr. Gröber, *Grundiss der Romanischen Philologie (Katalanische Literatur.* —Estrasburg. 1897. pags. 70-128), i que, si bé se referex casi tota a l'època mitj-eval i a l'actual renaxensa li dedica molt poques retxes, presenta per primera volta el conjunt, ordena la matèria, espinzella lo més conegut, posa moltes de coses noves i plenes de valor, indica'ls buyts que hi havia en molts de punts, i resulta un aussiliar preciosíssim per l'estudi de la literatura catalana. En los anys trascorreguts des que sortí l'obra, qualque cosa s'es feta dins el domini de l'història literària catalana i que seria bo afegir a l'obra de *Morel-Fatio*, en ferse'n nova edició. —Parla després de l'obra del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dr. Otto Denk, *Introducció a l'història de la literatura catalana antiga desde'l principi fins al sigle XVIII (Einführung in die Geschichte der altkatalanischen Literatur;* Dresden, 1893). Diu que facilita la conexensa de la [117] vella literatura catalana, presentantne una bona pintura, que li donen gran valor les nombroses y avengudes taules indicadores del contingut, i les mostres que dona ensà i enllà de les obres qu'estudia per caracterisar llur llenguatge i estil, i qu'això fa indispensable el llibre de Denk a tot aquell que's troba lluny de Catalunya, a n-e qui l'obra de Morel-Fatio no oferex res d'això. Fa notar el Dr. Schädel certes ineczactituts en que incorre Denk, v. gr.: —*a*) Diu qu'allà ont sona més pur el català es a Barcelona, Tarragona i Girona. —*b*) Diu que a les Balears i València la *e* torna *a* i la *o* torna *u*. A cap lloc del territori la *e* torna *a* sino [ę̥] o [ą̥], això es, un so fosc, per l'estil de la *e* francesa de *qu*E, *c*E. El tornar *u* la *o*, s'entén, àtona, es característic, no de València ni de les Balears, sino de Catalunya oriental. A Mallorca no's troba més que a Sóller. —*c*) Diu que'l català només està estès a alguns punts de les Balears. Tal ineczactitut sols pot escapar a un estranger qu'escriu de lluny i am clarícies falses. —*d*) Diu que'l català va perdent i cedint el camp a n-el castellà, i que ha desaparegut completament de boca de les classes altes. Se veu que Denk va prendre clarícies molt estantisses respecte d'això, lo qual se comprèn que hu digués qualcú fa cinquanta i xixant'anys, no l'any 1893 que Denk publicà la seua obra. —Qualque deficiència presenta l'obra respecte de divisió de matèries i classificació d'obres per llur caràcter, que fa veure el Dr. Schädel, i retreu que Denk prengué per auténtic *Lo Conqueriment de Maylorcha* qu'En Jeroni Rosselló atribuí al Bt. R. Llull. El Dr. Schädel dona per inverosímil que'l Bt. Llull concebés tal obra, tan fora de la seua manera de sentir i de fer i de la de son temps; i, regonexent totes les bones qualidats d'En Rosselló, creu, com creu avuy tothom, que's tracta d'una'obra, no del Bt. Llull, sino d'En Rosselló, que tenguè la… mal'hora d'atribuirla a n-el gran poligraf del sigle XIII. —Diu que, si no hi ha encara un'esposició de la literatura catalana

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

desde'l punt de vista del desplegament històric, surten a llum els estudis del conexedor consumat del conjunt, Dr. Rubió i Lluch; i llavò posa a molt bon lloc el seu *Discurs Inaugural* a l'Universidat de Barcelona de 1901 i el seu *Sumario de la literatura española* del metex any, aont dona un croquis, magistralment trassat, de la nostra història literària, i diu qu'espera que l'autor mos donarà promte l'obra completa. —Després torna a parlar de les nostres *Questions de llengua y literatura catalana* per la part d'història literària que contenen; diuy que tocam moltes de questions de la nostra literatura antiga; que demostram que la catalana era del tot independent de la castellana i tot una cosa am la del Mitxdia de França; que l'obra's ressent del to de polèmica, a voltes massa viu, i que convendria retocarla a alguns endrets per posarla del tot en armonia am la derrera paraula de la ciència filològica. —Fa menció de l'obra de C. Decurtins i Florin Camathias, publicada a Chur l'any 1902, aont donen un'ullada general a la nostra literatura, i hi posen mostres dels nostres autors, traduides en *ladí*. —Torna a parlar dels pròlecs qu'En Mateu Obrador i Mn. Costa posaren a n-els tres primers volums del Bt. Ramon, en quant aclarexen certs punts de la vida i història dels escrits del Bt. R. Llull, i que completen y rectifiquen lo que'n diu el vol. XXIX de l'*Histoire* [118] *Litteraire de la France.* Menciona, alabantlo ferm, el pròlec de N'Obrador a n-el llibre d'*Amich e Amat*, i pren nota de que promet N'Obrador, ademés d'una bibliografia, una biografia luliana, treta de nous estudis de les fonts. —Fa constar que ignora quins resultats ha duyts per l'escorcoll lulià la *Revista Luliana*, que comensà a sortir a Barcelona l'any 1901. —Diu que p'el present objecte (història de la literatura) no té importància l'*Homenatge al Doctor Arcangèlic lo... Bt. Ramón Lull* (Barcelona, 1901); retreu l'obra de Marius André, *Le Bienheureux Raymond Lulle* (París, 1900), un compendi de la vida i un resum de les obres del poligraf mallorquí. Recorda un article de bibliografia luliana de N'A. Elies de Molins i un altre de N'Estanislau Aguiló, sobre uns Jurats de València que privaren l'any 1585 de predicar la doctrina del Bt. Llull. Diu que no ha pogut veure l'obra de W. Brambach, *Des Raymundus Lullus*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Leben und Werke in Bildern des 14 Jahrh. 12 Lichtdrucktafeln mit Erklärungen, Karlsruhe, 1893 (Vida i obres de Ramon Llul amb estampes del sigle XIV, 12 taules fototípies am notes). Diu que del traball de Francis Le Jau Frost, nortamericà, *The Art de Contemplació of Ramón Lull* n'hi ha alguns capítols i que prometen molt. —Respecte de N'Ausiàs March retreu dos estudis que hi ha fets: *a*) un de N'Anicet de Pagès, una sèrie de documents dels arxius de Barcelona i València, publicats dalt *Romania*, XVII, 186; *b*) i un altre de A. Paz i Mélida, *Noticias para la Vida de Ausias March* dalt la *Revista de Archivos Bibliotecas y Museos* (V, juny, 1901, p. 369). En Pagès dalt de la *Revista de Bibliografia Catalana* (juliol-novembre, 1903, p. 129-153) donà tres documents inèdits sobre la vida del gran poeta valencià; i En Gabriel Llabrés l'any 1901 publicà una carta uberta sobre'l metex i la seua família dalt la publicació RCHLEP (axí la cità'l Dr. Schädel. Aqueys alemanys planyen molt les lletres; son axí). Acaba dient qu'encara se necessiten estudis de fonts comprensives (umfassende) per aclarir la fosca que plana sobre la persona de N'Ausiàs March. —Retreu l'estudi d'En Gabriel Llabrés, *Bernardo Dez-Coll es el autor de la Crónica catalana de D. Pedro IV,* dalt la *Revista de Archivos Bibliotecas y Museos* (any 1903), i recorda que ja hu havien dit En Manel de Bofarull l'any 1877 dalt *Revista Històrica* (IV., 39) i en Josep Coroleu dalt *España Regional* (1897, pag. 531), i que des que N'A. de Pagès donà les proves dalt *Romania* (XVIII, 234-237), negú hi posà pus duptes de que l'obra era d'En Descoll. —Respecte de la *Cronica del derrer comte d'Urgell*, anomena l'estudi que'n publicà N'A. Giménez Soler dalt RCHLEP, IV, aont fa veure que tal *Crónica* no merex gayre fe. L'edició que'n feu *La Veu de Catalunya*, val poquet per l'esguerro que hi feren de l'ortografia de l'original, un manuscrit de D. M. V. Amer. —Passa després a fer un viu elogi de l'estudi del Dr. Chabàs, de València, publicat dalt *Revista de Archivos Bibliotecas y Museos*, l'any 1902, sobre'ls sermons de Sant Vicenç Ferrer, segons notes preses al vol per qualque dexeble del gran Apòstol, qu'umplen quatre toms ben gruxats, i que tenen totes les senyes d'autenticidat inconfundible, i son un monument preciós del valencià del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sigle XIV, un català puríssim, sens cap dels castellanismes qu'empesten el valencià d'avuy. —Retreu després l'obra d'En Ramon Roig i Rey, *Noticias relativas á las* [119] *antiguas universidades de Lérida, Vich, Gerona, Tarragona y Tortosa* (vid. RCHLEP, IV, 561-563, any 1899). Diu qu'es fet am poques clarícies i sens indicació de fonts, i que seria molt bo, per conéxer d'aprop la vida literària catalana, fer tal estudi en forma. —Cita llavò: *a*) el derrer tom de *Lo Gayter del Llobregat* d'En Rubió i Ors amb un preciós pròlec de son fill En Rubió i Lluch (Barcelona, 1902); i diu que'ls altres tres (sortits entre'ls anys 1839-1895) no'ls ha poguts haver; *b*) l'*Ensaig historich-crítich* sobre'l *Teatre Català* d'En Josep Yxart (Barcelona, 1896); *c*) la versió alemanya de l'*Atlàntida* de Mn. Cinto [Verdaguer], publicada per Clara Commer (Freiburg i. B.—1897); *d*) *La literatura catalana en 1890*, un article del Dr. Rubió i Lluch, ben important; *e*) i *Aygo-forts* d'En Gabriel Maura, am pròlec d'En Joan Alcover (Palma, 1892). —De la *glosada a la Mare de Deu de Lluch* de l'amo Antoni Vicens Santandreu, que publicà L'*Ilustració Catalana* l'any 1904, diu que «fa desitjar que, abans que s'apagui de tot aquest interessant fenòmen, encara no prou apreciat, de la poesia camperola, que'n repleguin més i en publiquin més de l'ingènua poesia popular dialectal, tal com la manetjaven els glosadors pagesos de Mallorca, dotats en part d'una gran vivesa natural i d'una sensibilitat calenta i esquisida». Després alaba Mn. Josep Rullan per haver publicades les glosades dels glosadors sollerics, i acaba dient que «Mallorca guarda tresors de literatura oral popular, com ho demostra l'*Aplech de Rondayes*» nostre. —I clou tan llarga ressenya mencionant la publicació d'En Puiggarí i N'Alart *Los goigs dels Ous* (Perpinyà, 1897) que's canten a n-el Rosselló el Dissapte Sant, i l'aplec de poesies *Flors Rosellones* d'En Juli Delpont (Perpinyà, 1899).

Llarga es aquexa bibliografia filològica del Dr. Schädel, i encara nosaltres només l'hem estractada, té CORANTA TRES *planes* per l'estil de les nostres. ¿Quin periòdic ni revista d'Espanya ni de fora d'Espanya ha passada axí revista crítica i detinguda a totes les publicacions catalanes o

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

referents a n-el català, de caràcter filològic o que donen camp a la filologia? Sols un alemany i demunt una publicació alemanya ho ha fet; i no es gens duptós que, per conèxer el nostre moviment literari-filològic de l'any 1890 a 1904, no hi ha cap font tan segura i tan completa com aquest estudi del Dr. Schädel, a pesar de les seues petites llacunes i deficiències. Ni a Catalunya hem fet res que li assembl o s'hi acost.

I seguex fent la revista crítica de tot lo que surt referent a la nostra filologia. Ara acaba de publicar la de l'any 1905. En donarem conte, si Deu ho vol i Maria, a uns dels propers *Bolletins*.

Més sobre la *pronúncia llatina entre catalans* (119)

Seguim rebent enhoresbones de diferents punts de Catalunya per dit estudi. A n-el periòdics que n'han parlat i fets elogis, hi ha qu'afegir la acreditada revista barcelonina *Empori*, de juliol, que estracta l'estudi i l'eczalta ferm. Grans mercès a tots. [120]

Sobre Toponimia (120)

Nostre bon amic N'Antoni Griera, de Sant Bartomeu del Grau, seminarista de Vic, ha publicats dalt la *Gazeta Montanyesa* quatre articles sobre toponímia vigatana, prou interessants. Voldríem que no fossen els derrers, i que'ls amics d'altres comarques publicassen estudis de llurs toponímies respectives, pero sense voler aprimar massa'l fil, axò es, que no hu fassen am la pretensió l'esplicar els noms de lloc per teories imaginàries, sino donant la forma rònega del nom tal com el poble el pronuncia, i llavò acudir a n-els arxius, cercant documents aont figuri tal

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nom, per aclarir quines formes li donaven els antics. Tot lo que no sia això, es *rentar el cap a l'ase, perdre'l temps i el llexiu.*

El volum del Congres de la Llengua (120)

Ja n'hem rebut un eczemplar, suposam qu'es el primer qu'enllestiren. Això vol dir que ben aviat el volum estarà a disposició dels congressistes. Ja's sap que l'han d'anar a cercar o hi ha d'enviar l'import del certificat en segells. ¡Sabeu quim tom qu'es! ¡En fol menor, bon paper, estampat netíssim, i 774 planes! ¡Aquest tom i totes les festes i actes del Congrés per cinc pessetes d'inscripció! ¡No son berbes no! El volum es sens dupte tot un monument a la nostra llengua ¡estimadíssima!

¡Hala congressistes, fora son! ¡a cercar el volum!

---

†

Amics morts (120)

Son uns quants que mos han dexats cap a l'altre mon.

L'I·lm. Sr. D. Antoni Mestre, Director de l'Institut General i Tècnic de Palma, persona apreciabilíssima, que sempre feu costat a l'*Obra del Diccionari*, després de llarga malaltia i d'haver rebuts els Sagraments, donà l'ànima a Deu a n-*Es-Capdallà* dia 19 de matx.

Lo Dr. D. Josep Alcoverro va fer la metexa via dia 9 del corrent, a Sant Andreu de Palomar, després de molt de temps d'anar malaltís. Havia publicades diferents obres literàries ben apreciables, era l'ànima del *Centre Catalanista* de Sant Andreu, un dels caporals del moviment polític d'aquell gran centre fabril, i havia promogut el *Concurs Lecsicogràfic*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

qu'està a punt de celebrars'hi. Es una pèrdua grossa per Sant Andreu, p'el catalanisme i per les nostres Lletres.

Que'l Bon Jesús haja trobat En Mestre i N'Alcoverro en estament de gràcia; i, si encara estàn entretenguts a n-el purgatori, que les trega i les admete a l'etern descans de la santa Glòria, i doni a llurs respectives famílies molts d'anys de vida per pregar per ells, i el conhort i conformansa que tan necessiten en mitx de tal desgràcia. Al cel los vegem. Amèn. [121]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1908

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[121]*

A n-els valencianistes (121-126)

Deu vos guart, germans. Crex entre vosaltres, gràcies a Deu, de dia en dia la santa llevor nacionalista i l'amor a la llengua vostra, qu'es la metexa nostra.

L'exerit confrare *Terra Valenciana* fa bona feyna dins el vostre camp. Bé s'es mester i molta cal fern'hi. ¡Vaja si n'hi teniu tots de feyna senyada! Està tan acastellanat el vostre territori, en tenen un concepte tan bax de la llengua pròpia els valencians no valencianistes, que el tornar posar les coses a llur punt vos costarà una cosa de no dir. Es tot un'empresa de gigants. En *Terra Valenciana* veym un ratx d'esperansa de que tal empresa se durà endavant i capitarà bé. Deu ho fassa. Hi du les esquelles un home d'empenta, ple de convicció i d'entusiasme, el Dr. D. Faustí Barberà, amic nostre estimadíssim, que treballa a les totes per acoblar voluntats i formar i consolidar la solidaridat de les forses polítiques valencianes bax la bandera del bé suprem de la regió

* T. IV. —Setembre-octubre de 1908. —N. 7.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

valenciana, i ensems despertar per tot arreu l'amor a la llengua pròpia, tan adormida dins molts de cors valencians.

Dins el nombre de 26 de setembre el Dr. Barberà posa un article aont retreu bocins del pròlec d'una *colecció de varies conversacions alusives al nou sistema constitucional* de l'any 1821, que reproven el menyspreu en que's tenia'l valencià; se mostra esperansat en la tendència general que's manifesta avuy a favor de les antigues nacionalidats i llurs llengues, estudiantse afanyosament aquestes en totes llurs variedats i branques, lo qual creu, i no va gens esbarrat, que durà la rehabilitació del valencià, i que hi pot contribuir ferm la nostra *Sociedat Internacional de Dialectologia Romànica*. Anomena una carta del patriarca del renaxement valencià, l'honorable patrici En Teodor Llorente, endressada a n-En Lluís Bernat, director del setmanari *El cuento del* [122] *Dumenche*, aont rebutja la dita d'un altre escriptor, En Maximilià Thous, que «pronosticava malament del pervindre de la nostra llengua»; tot lo contrari, «creu», que la seua «vida i funcionament» «està assegurat per molts sigles.» «Passa en aprés la carta a parlar de la formació de una Academia Valenciana, pera reglamentar y unificar nostra gramàtica y *especialment la ortografía*», aspiració manifestada per lo citat senyor Thous: y a propòsit d'este projecte diu terminantment lo Sr. Llorente estes justes i ben pensades paraules: "La llengua valenciana té una ortografía pròpia, ortografía usada sense excepció, mentres ha sigut idioma lliterari, y que sense excepció seguixen usant catalans y mallorquins en son expléndit y gloriós renaiximent. Eixa ortografía, no tots els escritors la empleen del mateix modo, y això es un mal. ¿Se vol una Academia pera resoldre estes diferencies? Està molt bé. Però ¿es que se vol prescindir de la ortografía valenciana pera adoptar la castellana? Això no podem admitirho els que cinquanta anys estem trevallant per el nostre renaiximent, donantlos la ma als qu'enllà del Ebro parlen nostra mateixa llengua".

«No puc menys, diu el Dr. Barberà, de enviar l'hi al sentit autor de les *Cartes de soldat* un calurós aplaudiment, per son vot y per lo just punt de mira en que previament lo coloca. La revivassió del valencià deu esser

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

integrar, com ell es i ha segut, ab lo caudal propi de paraules ab la forma gràfica més aceptable a ses maneres fonétiques, i ab son funcionament natural; deixant fòra les locucions arcaiques y les extranjeres i prenint les paraules noves qu'els progresos de les ciencies i de les arts fan necesaries en una llengua viva: però mai deu alcançar reconeiximent i autoriçació dels lletrats, la corrupció de forma que més u menys inconcienment hatja pogut introduirse en dita llengua.

«Sé molt bé qu'el poble fabrica les llengues, però dels errors ortogràfichs admitits en lo valencià, no es culpable el poble, sino els mateixos lliterats de atres époques que aixina es donaren a practicarho i a sentar precedents: per tal motiu crec qu'als lliterats de la actualidat tóca afanyarse a corretjir l'érro de pasades generacions, equivocació eixa que ha vengut heretantse i sostenintse en perjuhi del bon nom de culta en tota disciplina, que mereix i ha mereixcut nostra Ciutat.

«Acàs la urgencia del remey que tots demanem pera convindrer en la uniformació de nostra ortografía, no vatja prou bé en la natural parsimonia dels treballs d'una Acadèmia, y de una Acadèmia qu'encara ha de vindre; pero esta dificultat tindría bona solució convocant per lo pronte a un *Congrés d'aimadors de la* [123] *llengua valenciana* pera'l Joliol que ve, en que podrien concorrer y certament concorrerien, quants de fòra y de dins de nostra Regió senten carinyo per nostra parla y son coneixedors de sos secrets y de sa dinàmica.

«De les sesions d'aquest Congrés podría eixir convenguda la ortografía y acàs també la constitució de la Acadèmia demanada per lo dit poeta Sr. Thous y fa temps anhelada per molts, el malograt Llombart incloit.

«Pera dirigir el projecte comprenc que ningú con D. Teodoro; ab ell al front molts treballarien a favor de la realizació de tant profitòs intent a fi de qu'aplegara a rams de benehir.»

Deu m'es testimoni del respecte que'ns merexen els escriptors valencians, especialment En Teodor Llorente; però hem dir que no creym oportuna ara per ara la formació d'una *Acadèmia Valenciana* ni menys la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

convocatòria d'un *Congres d'aimadors de la llengua valenciana* «p'el juliol qui vé» per enllestir una ortografía. A n-el sigle XVIII, quant En Carles III manava que les sentències de les Audiències no's *fundassen*, axò es, no donassen les raons aont se fundaven, per evitar les *cavilacions dels litigants* (Veyau *Bolletí*, T. I. p. 216), a les hores se poria aplegar una Acadèmia, i més si era *Reyal*, i fer am quatre grapades una ortografia, i tothom acalava'l cap, i l'acceptava com a cosa indiscutible. Avuy no es axí; mos trobam dins un'època crítica, aont quiscú se creu sebre tant com qualsevol altre, i les decisions de les Acadèmies son furiosament discutides i gens ni mica respectades. Ademés, no fa falta a n-el valencià pròpiament cap acadèmia, sino estudis filològics fondos del seu passat i del seu present; lo que li falta es que filòlecs entesos recorreguen tot el territori valencià i escorcollin i estudiin bé totes les seues variedats dialectals, i repleguin tot el tresor de llengua que hi ha escampat per planes, munts i comellars, desde Santa Pola fins al Maestrat i Ribera d'Ebre. Aont son els homes de les regions valencianes que's troben en estat de fer aquest estudi inmediatament?

Nosaltres no'ls-e conexem, ni sabem que n'hi haja, sia dit axò sens injúria de negú. Estam atrassadíssims els espanyols en estudis llingüístics; i per formar una ortografia definitiva, necessitam moltíssims d'anys d'escorcolls y d'estudis, després d'adquirir la preparació científica indispensable. Lo que caldria a n-els valencians fora que llurs Diputacions Provincials, com ho ha fet ja la de Barcelona, pensionassen joves axerits per estudiar a les Universitats alemanyes filologia romànica. Formats allà aquests joves científicament, llavò porien emprendre la formació de la gramàtica valenciana. Aquest es l'únic camí pràctic. ¿Que [124] seria bo reunir un *Congrés d'amics del valencià*? Prou que sí, però no per fer un'ortografia, sinó per impulsar i encendre l'amor a la llengua i crear atmósfera a favor de son estudi científic i enaltiment literari i social, de que tanta fretura passa. Prou qu'es un pensament magnífic aquell *Congrés* per fer créxer l'amor i el valor de la llengua dins el cor i a n-els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llabis dels valencians. Aquexa, aquexa, Dr. Barberà, ha d'esser la tasca del *Congrés* que proposau.

No, no es arribada l'hora de fer un'ortografia valenciana definitiva; no, no es possible que cap acadèmia ni congrés fassi ara per ara una tal obra. No es possible una bona ortografia sense haver acabat l'estudi de la fonologia i de la morfologia, l'estudi complet dels sons i formació i etimologia de les paraules. ¿Està fet tal estudi dins el valencià? No està casi comensat. Lo que cal a n-els *aimadors de la llengua valenciana*, es preparar les coses per fer tal estudi, fer atmósfera i ambient per promoure tal estudi, que'n necessita forsa, lograr que les Diputacions Provincials, sobre tot la de València, pensionin joves per estudiar filologia a les universidats alemanyes.

Pero'ns diràn els valencianistes: —Fins-i-tant qu'això's conseguesca ¿hem d'estar sens ortografia? Lo que us cal, valencianistes benvolguts, mentres tant que's fassa tot això qu'hem indicat, es netejar la ortografia vostra tradicional de totes les atrocidats castellanes que a poc a poc heu anades adoptant. Lo que cal que fasseu, com més prest, millor, es treure l'ortografia valenciana de l'esclavatge de la castellana. No pot seguir pus aquexa infàmia que patiu de subjectar ignominiosament els sons valencians a n-els signes ortogràfics castellans, reduint l'ortografia de la llengua gloriosíssima de Sant Vicenç Ferrer, N'Ausiàs March, En Jaume Roig i En Joanot Martorell a una despreciable tributària de la castellana. ¡Ens cal redimirla de tal ignomínia, valencianistes estimadíssims! ¿Com? Tornant a l'ortografia dels vostres clàssics, armonisantla una mica, reduintla a sistema, que prou que s'hi pot reduir. Aquí us cal traballar a les totes, i això prou que hu poreu fer tot d'una.

Lo més ferest de la vostra ortografia actual es el representar am *ch* el *sò prepalatal africat sort (tx* de *fle*TX*a)* i el *sonor* (*tj* i *tg* de *fe*TG*e* i *pi*TJ*a)*, i el *prepalatal fricatiu sort (x* de X*ic)* i el *sonor (g* devant *e i,* i *j* de G*eneral* i J*esús)*. Això no pot anar. Comprendria qu'els naturals de la ciutat de València i pobles de l'Horta, desde Morvedre fins Alzira, escriguésseu tots aquells sons am *tx*, perque al-cap-i-a-la-fi am valor de la *tx* los

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pronunciau; però escriurelos am *ch*, allà ont la *ch* ha tengut sempre dins tot el [125] nostre territori llingüístic, inclús els vostres clàssics, el sò *velar esplosiu sort* de *k*, es verament una atrocidat, qu'es indispensable abolir, qu'es precís desterrar a l'acte, i que no's veja pus dins els vostres escrits.

Com de Morvedre fins a Tortosa i d'Alzira fins a Santa Pola conserven perfectament la distinció entre'l sò de *tg tj* i *tx*, i entre'l de j, g, (devant *e i)* i *x*, com dins tot Catalunya i les Balears, axò es, conserven feelment la tradició de la llengua—, trobam que vosaltres, naturals de València i dels pobles de l'Horta, que parlau *pitxat*, no hi heu d'escriure, com no hi escrivien els vostres clàssics; trobam que dins l'ortografia heu de fer la distinció d'aquells sons, i heu d'escriure *tg* i *tj*, i *g* i *j* quant la etimologia ho demana, i no posar sempre *tx* (de la *ch*, en tal cas, ja no se'n ha de parlar) perque desfiguraríeu massa les paraules, i seria una confusió feresta. Vos cal fer qualque cosa de lo que fan els francesos i els inglesos, qu'escriuen llurs paraules segons llur etimologia i tradició i no segons sonen.

Lo que'us cal també conservar en l'ortografia, es la distinció entre *s sorda (ss: cassar)* i *s sonora (s: casar)*. S'es perduda la *s sonora* de Morvedre fins a Alzira, pero la conserven les demés regions valencianes i tot Catalunya i les Balears, i la mantengueren sempre'ls vostres clàssics. Per axò cal mantenirla, al menys dins l'ortografia.

També us cal reservar la *z* per representar el sò *siulant sonor*, axò es, de *s sonora*, quant es *inicial (Zel)* o derrera consonant *(dotZe, colZe)*, perque en tals casos el sò *siulant*, la *s*, es sempre *sorda*, axò es, forta (ss). El sò de la *z* es en la nostra llengua just el de *z* francesa.

Igualment vos cal mantindre la *c* devant *e i (Celebrar, Ciutat)*, com ho fan els francesos, per més que tal *c* entr'ells com en català soni com *s sorda*. Desterrau, doncs, la costum d'escriure *Selebrar (Celebrar), Sel (Cel), Sivil (Civil)*. La etimologia ho reclama.

Lo metex vos cal conservar la costum dels vostres clàssics, de representar per *ny* i no per *ñ* el sò *medipalatal nasal*. La *ñ* es una grafia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

forastera que no'ns fa cap falta; es una innovació improcedent. ¿Per qu'hem d'arreconar i abolir un signe tan nostre com la *ny*, qu'usaren sempre'ls nostres clàssics?

En quant a la *ç*, no'n som gens partidaris, per no complicar massa l'ortografia. Trobam que sols convé usarla per mantenir l'uniformidat en l'ortografia de paraules derivades que en la rel tenen *c* am sò *siulant sort (s)*, i, resultant tal *c* final o seguintli *a* o *u*, si no escrivíem *ç*, haurien d'escriure *s*, lo qual desfiguraria la paraula. Axí escrivint *capa*C*idat*, qu'es lo que cal escriure, no hem [126] d'escriure *capàs*, sinó *capaç*; escrivint *vén*C*er*, no hem descriure *ell vens*, sinò *ven*Ç; *convén*C*er* imposa *convenÇut* i no *convenSut*; *comer*C*iant* demana *comer*Ç i no *comer*S. Sols en casos axí trobam que s'ha d'escriure *ç*.

Devallam a n-aquests detalls perque'l discret Director de *Terra Valenciana* la derreria d'agost ens va escriure una carta atentíssima, demanantnos humilment el nostre parer sobre aquests punts d'ortografia; i hem cregut que lo millor era contestar dalt el *Bolletí*, perque tots els suscriptors de les regions valencianes se'n poguessen aprofitar.

I ara acabam repetint lo qu'hem dit més amunt: cal a n-els valencianistes ordenar una ortografia provincial, fins i tant que s'enllestesca anys avant la científica, la definitiva. Sense aquexa, axí metex porem passar molts d'anys i donar dies de glòria a la nostra llengua. ¿Tal volta tenien cap sistema ortogràfic constant, complet, els nostres grans clàssics dels sigles XIV i XV? L'ortografia es una cosa secundària; no es indispensable per la vida d'una llengua ni d'una literatura; pero axí metex bo es tenir un sistema ortogràfic. Lo més pràctic i racional es conservar el sistema tradicional, armonisantlo, axò es, llevantli les discordanses, les vacilacions i la duplicidat de signes per representar el metex sò. Per lo metex, vosaltres valencianistes, no abandoneu la tradició dels vostres clàssics, armonisantla, concordantla, sistematisantla am seny i esment, i tirau endavant, plens de coratge i d'ardor, batallant les batalles de la Pàtria i de la llengua de Sant Vicenç Ferrer, En Jaume Roig, N'Ausiàs March i En Joanot Martorell.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Una crida en català (126)

L'ha feta i posada per les cantonades dia 13 d'octubre lo Bal·le de Barcelona, l'honorable En Francesc Puig i Alfonso, endressada a n-els veins de la gran ciutat, per que malavetjin menar les coses netes a casa llur, per no dexar acostar el còlera qu'amenassa ferne de les seues.

Tot vos sia enhorabona, estimadíssim amic Puig i Alfonso, del bon eczemple qu'heu donat a tots els bal·les del territori de la nostra llengua, que fa tants d'anys que no escriuen en català, sinó en foraster llurs crides!

¡Deu fassa que trobeu imitadors! Vos teniu el gran mèrit d'haver donat el cap-devant. ¡Beníssim! [127]

El català a n-el Congrés História de Berlin (127)

Aquest Congrés fou la primeria d'agost, i hi concorregueren sabis de totes les nacions. A una de les segudes, el professor de la *Acadèmia de Frankfurt*, H. Morf, disertant sobre les relacions de la Geografia llingüística am l'Història, parlà de la frontera llingüística catalana-gascona a Montgarri i de la divisòria entre'l català rossellonès i el gabatx. El Dr. Schädel, que mos ho escriu[42] dia 7 de setembre i que hi assistí, diu que se'n alegrà ferm, de que questions de filologia catalana ocupassen l'atenció d'un congrés tan important.

[42] Nota (1) de l'original: Vetassí lo que diu: «H. Morf hielt dort einen Vortrag über die Beziehungen der Sprachgeographie zur Geschichte; es war dabei von der Katalanisch-gasconischen Sprachgrenze bei Montgarri sowie von der Grenze zwischen *rossellonès* und *gabatx* die Rede… Es hat mich aufrichtig gefreut, dass die Fragen der Katalanischen Philologie auf diesem bedeutsamen Kongress ihren Platz errungen haben…».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De manera que no està tan arreconat el català ni anam tampoc tan per les foranes, que'l gran mon de la ciència universal no's preocupi de les nostres coses. Feym mès renou que molts no's creuen; i de cada dia reprenim. Anam quart crexent, gràcies a Deu. Idò que dur! Amen.

Mr. Chabaneau (127)

Aquest famós provensalista que tant i tant havia il·lustrada la llengua d'oc, va entregar l'ànima a Deu a Noutron-Dordogne, dia 21 de juliol passat.

Bon repòs i bon remey li do Deu, i la llum eterna resplandesca per ell i tots els morts. Al cel lo veyem. Amèn.

El català a l'Universitat d'Ithaca (Nova York) (127)

El nostre bon amic i colaborador En Miquel Ventura, professor de llengues romàniques a l'Universitat Cornell d'Ithaca, ens escriu qu'enguany donarà un curs de català i provensal a dita Universitat, i que creu qu'això ens farà plaer».

Prou que mos ne fa! Això es qu'hem mester: que s'escampi per tot lo mon el nom i la conexensa i l'estudi de la llengua catalana, sobre tot dins lo mon científic.

Bé merex de la Pàtria En Miquel Ventura am la seua magnífica pensada. Endavant, amic benvolgut! [128]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La Diputació de Barcelona i la filologia catalana. —Eczàmens. —Els tres pensionats (128-129)

No son tot berbes lo que fa aquexa corporació per la nostra llengua. Ademes de sostenir am l'Ajuntament d'allà l'*Institut d'Estudis Catalans*, els *Estudis Universitaris Catalans* i tantes d'altres obres d'enaltiment de la Pàtria, ha creades pensions per anar joves desxondits a estudiar filologia romànica a Alemanya, qu'es allà ont s'estudia millor, per crear tot un estol de filòlecs científicament formats, qui puguin fer l'estudi acabat del català am totes les seues evolucions i variedats dialectals i posar la nostra cultura gramatical a l'altura de la de les nacions més civilisades.

Ja recordareu que a mitjàn desembre d'antany convidà la Diputació els aspirants a n-aquelles pensions a presentarse a mitjàn setembre a sufrir un eczamen de les coses que calia sebre per obtenir dites pensions, això es: *a*) traducció d'un text llatí difícil al català, *b*) eczamen oral de gramàtica llatina, *c*) conversa en francès, *d*) traducció d'un text català al francès, *e*) eczercici d'aptitut per l'audició fonètica, i *i*) traducció al català d'un text fàcil alemany.

Cinc foren els aspirants que's presentaren, i els eczàmens se feren els dies 2 i 3 d'octubre a n-el Palau de la Diputació de Barcelona.

L'*Institut d'Estudis Catalans* per comanda de la Diputació anomenà'l següent Tribunal: Dr. Antoni Rubió i Lluch, Dr. Guillem M. de Brocà, Mn. Antoni M. Alcover, En Jaume Massó i Torrents, En Pompeu Fabra.

Comensàrem p'el llatí. El text que donàrem a traduir fou el cap. III del llibre *Ad Demetrianum* de Sant Ciprià.

Un dels opositors se retirà, al·legant que no sabia prou llatí per traduir allò. Axí quedaren reduits a quatre els contrincants.

L'eczamen oral de gramàtica llatina el férem analisant els opositors bocins del llibre i de l'*Eneida*.

L'eczercici per provar l'aptitut per l'audició fonètica consistí en fer destriar i calificar els sons de diferents paraules catalanes i franceses i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

veure si percebien bé'ls opositors les múltiples modulacions vocàliques i variadíssima articulació de consonants.

L'eczercici de conversa en francés versà sobre la literatura catalana, axò es, preguntes que's feyen sobre diferents èpoques literàries i escriptors antics i moderns, i els opositors s'en desfeyen lo millor que sabien. [129]

La traducció del català al francès va esser d'un tros del *Felix de Meravelles del mon*, del Bt. Ramon Llull.

La traducció de l'alemany al català fou la segona de les rondalles de follets (Wichtelmänner) dels germans Grimm, que comensa *Es war einmal ein armes Dienstmädchen.*

Ecxaminats detingudament tots aquests eczercicis, foren proposats a la Diputació per les tres pensions creades En Pere Barnils de Centelles, En Manel de Montoliu i de Togores i N'Antoni Griera.

En Barnils feu els estudis esglesiàstics a n-els Seminaris de Girona i Vic fins a Llocs Teològics, i els-e dexà l'any 1902. Ara era contramestre d'una fàbrica de Sant Andreu de Palomar. Té 26 anys.

En Montoliu en té 32, es doctor en Filosofia i Lletres i crític literari, primer de *La Veu de Catalunya* i are del *Poble Català*.

En Griera es de Sant Bartomeu del Grau, seminarista teòlec del Seminari de Vic i colaborador de l'*Obra del Diccionari*, d'aquells qui *tenen poca son*. N'hem parlat diferents vegades de les seues bones obres de colaborador.

A tots tres els-e donam la més coral enhorabona. Hem de creure que no oblidaràn ni un moment el dever sagrat qu'han contret devant l'altar de la Pàtria, de consagrarse completament, durant aquest tres anys d'estudis, a la filologia romànica, per porer servir la causa de la nostra llengua com a bons fills seus, i corresponent a la munificència de la Diputació de Barcelona. La Diputació s'es posada a n-el seu lloc; ells també s'hi ha de posar. Axí hu esperam.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El nostre «Dietari» de l'exida a Alemánia (129-130)

Quedà llest a mitjàn octubre, i a l'hora d'ara ja l'hauràn rebut tots els nostres amichs. No mos pensàvem que mos fos sortit tan llarc. Te vint i cinc fulls, axò es, 388 planes foliades y vuyt sense foliar; equival a dos anys del BOLLETÍ, i per lo metex l'hem posat a QUATRE *pessetes* p'els suscriptors i a CINC p'els qui no hu son. Esperam que tots els amics el rebràn de bon gust, i que no faràn anques enrera en lo d'enviarmos les *quatre* pessetes, que, com més prest les fassen redolar cap a nosaltres, millor serà per esveir aviat el sequeyó que tenim ara a l'imprenta.

Escriguérem y publicam aquest *Dietari* per servir Catalunya i Espanya, per mostrar a tots els fills de la Pàtria les moltes, moltíssimes coses bones, boníssimes, que hi ha dins Alemanya i dins [130] les altres nacions que visitàrem, i qu'es una llàstima que no sien dins Catalunya i dins tota Espanya, puys cal que sien dins totes les nacions que volen passar per civilisades. Aquells magnífics edificis per l'ensenyansa, per la cultura i benestar públic; aquells museus, no sols de pintura i escultura, sino etnogràfics, d'indústries artístiques, de correus, de pescateria, de comerç, d'història general i de la particular de ciutat; aquella admirable policia de les ciutats, tan sàbia, tan ben reglamentada, tan ineczorable; aquell orde tan prodigiós en tots els rams de l'Administració pública, aquelles ciutats i viles tan netes, reblides de passeys i parks tan grans i ben encitronats; aquelles superbes catedrals i esglèsies, tota aquella cateyfa d'altres monuments històrics i artístics que descriu el *Dietari*, — son altres tantes de llissons a tots els fills de la Pàtria, qu'estàn a n-el cas de prendre en conte i d'aprofitarles. Comparant totes aquelles coses am les de casa nostra, i veent lo avall qu'estam i lo enrera qu'anam p'el camí de la civilisació i de la cultura, ens cal prendre coratge per posar totes les nostres forses, tot lo que som i tot lo que valem, a n-el servici de la nostra Pàtria, per remuntarla, per enaltirla, per ferla anar més aprop de les grans nacions, p'el camí gloriós de la civilisació i de la cultura.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A n-això s'endressa el *Dietari*, per això l'escriguérem, per això l'hem publicat. Deu vulla que hi servesca, i que'ls fills de la Pàtria en treguin tot el profit que seria de desitjar. Axí hu esperam. Deu ho beneesca. Amèn.

A l'Assamblea d'Amics del País a Saragossa (130-131)

Hi anàrem com a Delegat dels *Amics del País*, de Mallorca, i mos hi campàrem beníssim. Mos donaren una Vice-Presidéncia en representació de les *Sociedats Econòmiques* catalanes. Dins l'Assamblea reynà sempre'l bon sentit i el seny; allà notàrem les corrents favorabilíssimes a n-el regionalisme que's manifesten a tot arreu d'Espanya. Els socis de l'Econòmica Aragonesa se mostraren entusiastes de Catalunya, i li dirigiren grans elogis, fins a n-el punt que tot un Auditor de Guerra, D. Josep Maria Laguna, arribà a dir, per ponderar els vincles estretíssims que hi ha entre aragonesos i catalans, que la llengua aragonesa era sortida i nada de la catalana; i nosaltres haguérem de rectificarlo, fent constar que l'aragonès era una variedat del castellà, no procedent del català, sinó nat directament del llatí a Aragó metex; però, això sí, molt consemblant a n-el català, més que cap de les altres variedats castellanes. Els representants de la Econòmica de Tudela se [131] proclamaren francament autonomistes; el de l'Econòmica de Santiago, catedràtic de Dret Natural d'aquella Universitat, Dr. Vilariño, se declarà regionalista fervent, amb un discurs eloquentíssim; i fins els representants de l'Econòmica de Madrid se manifestaren oposats a un tema que pretenia introduir dins les Econòmiques el centralisme, i s'hi oposaren precisament perque el tema tenia tal tendència. Un altre tema centralista també'l férem cristià, l'adondàrem a n-el regionalisme.

Amb una paraula, dins l'Assamblea predominàrem els regionalistes i els representants de Catalunya.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Allà coneguérem el Dr. D. Juan Moneva i Puyol, catedràtic de Cànons de l'Universitat de Saragossa, natural d'allà. Mos envestí parlant en català correctíssim. L'ha après estudiant llibres catalans i anant a Catalunya a practicarlo. I du la cosa fins a n-el punt que a n-els dexebles catalans, valencians i balears qu'acudexen a la seua càtedra, les dona les notes en català. Es persona instruidíssima. S'es suscrit a n-el *Bolletí*. Quedàrem amiguíssims.

Allà vérem també un amic coral nostre i colaborador de l'*Obra del Diccionari*, i dels *qui tenen poca son*, Mn. Joaquim Garcia Girona, de Benassal (Maestrat), Rector del Seminari Pontifici de Sant Valeri i Sant Brauli, de Saragossa. Ens coneixíem per cartes, feya anys. Es una persona agradabilíssima. Ens donà un brassat de cèdules, *unes* TRES MIL, tot paraules característiques de Benassal i sa rodalia. Vaja, un tresor. ¡No mos hi feu poc contents!

La llengua catalana a n-el Congrés de Naturalistes a Saragossa

(131-132)

El primer congrés de naturalistes celebrat a Espanya, es estat aquex de Saragossa, inaugurat el dia 7 d'octubre.

Vetassí lo que'n digué *La Veu de Catalunya* de dia 10:

«En aquestes mateixes planes ens havem ocupat algunes vegades dels preparatius del primer Congrés de naturalistes espanyols en que tan activa part hi ha pres desde'l primer moment Catalunya, ab el gran nombre d'inscripcions, adhesions y memories presentades, que han sigut molt superiors a les de les altres regions, inclòs el mateix Madrid.

«No obstant y això, y en pagament del esforç realisat, la intranzigencia s'ha mostrat, una vegada més, ab tota la cruesa del sectari. En la reunió de les seccions, sobre tot en la de geología, hon totes les memories, menys dues, eren de catalans, ha saltat la primera espurna

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

al llegir el senyor Rosals part de son traball en esperanto; però la oposició ha [132] esclatat sordament al començar mossèn Faura la lectura en català de sa memoria; en vista d'això'l canonge Almera que presidia ha pregat que's llegíssin traduides les memories no castellanes, com a prova d'atenció als qui no enteníen la nostra llengua; però per lo vist semblant galanteria no ha complascut encara a certa dama que estava present, directora de l'Escola Normal, la qual sortint del local se n'ha anat al de Biologia, a burxar les orelles del president del Comité executiu del Congrés, el doctor Iranzo, y aquet senyor que sembla té la pell molt delicada y un caràcter fogós, ha llençat un exabrupte dient que presentava la dimissió al moment, si's parlava en català en cap acte del Congrés; a lo que li ha replicat vivament un congressista català —que ja podia ferho— però l'home ni ha replicat ni s'ha mogut del seu sitial.

«Encesa la metxa, devia venir la explosió y l'ha motivada'l president mateix, doctor Iranzo, al anar a començar la sessió general de la tarda, increpant als congressistes catalans perque presentaven sos traballs en el «dialecto» de Catalunya, que ell no ho podía permetre, y que dimitía; devant de tal actitut y de la intranzigencia del president, que censuraven, en honor de la veritat sia dit, la majoría dels presents, menys la senyora de la Normal, mossèn Font y Sagué se li dirigí enèrgicament dientli que ja que s'excluía el català, sent així que s'admetía l'alemany, els congressistes catalans se consideraven exclosos y que's retiraven del Congrés. Semblant actitut aixecà un clam general y feu tornar enrera al president que, nerviós, proposà que les memories se llegíssin en castellà, y que respecte a la llengua en que's publicaríen, decidiría una comissió mixta; aquesta segona part fou aprovada ab els vots en contra dels catalans. Aquets, donant prova d'una cultura que'ls honra, no abandonaren el local, com ho feu la cèlebre dama, pera no disoldre'l Congrés, com hauría ocorregut si ho haguessim fet. Hem tranzigit per cortesía, per no impedir una obra científica y perque tenim el convenciment de que'ls nostres treballs seràn publicats en la llengua en que han sigut presentats; de lo contrari el segón Congrés de naturalistes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

espanyols no se celebrarà pas a Barcelona, com desitgen tots els que assisteixen a n'aquet primer.»

El Concurs Lecsicogràfic d'Olot (132-133)

Hi havíem d'assistir, i no poguérem en via neguna. ¡Ja mos ne va sebre de greu!

Veyau lo que'n diu lo bon confrare *El Deber*, d'Olot, de 26 de setembre, que d'alguns mesos a n-aquexa banda ja no's publica en castellà, sinó tot en català, per lo que's mereix una coral enhorabona, que li enviam de tot cor:

«El passat diumenge (20 setembre), segons anunciàvem, se celebrà en el saló d'actes del Col-legi de PP. de l'Escola Pía d'aquesta ciutat, l'acte de la repartició de premis als autors de les coleccions premiades. La festa, a la que concurriguerem, resultà agradosa en extrem, sense que's fès poch ni gens pesada, contra lo que sol succeir en consemblants actes. [133]

»Presidi el Sr. President del Centre Catòlic, D. Josep Saderra, tinguent a sos costats a les primeres autoritats eclesiàstica y civil, al P. Rector dels Escolapis y Comissions de la Junta Organizadora y Jurat.

»El Sr. D. Lluís B. Nadal fèu el discurs de fondo, treball notabilíssim en el que ponderà la trascendencia suma de la tasca lexicogràfica; tasca que, digué, no es nova, no es d'avuy, ni d'ahir, ni serà del demà solament, sinó que, nascuda al amor de la terra, serà continuada pels nostres fills, esperonats pel nostre exemple.

»El Sr. Secretari, Mossèn A. Doltra, llegí una ben pensada Memoria, dedicant de pas sentides alabanses a la llengua materna y fustigant de debó als que la motejan de dialecte.

»Oberts el plechs que contenían els noms dels autors de les coleccions distinguides, resultaren guanyadors de premi els Srs. D.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Gaspar Buxeda Jutglar, D. Francisco Fontfreda Ferrer, D. Manuel Prat Güell, D. Miquel Homs Alsina, D. Joaquim Ros Pascual, D. Josep Danés Torras y D. Josep Berga. Al presentarse a recullir el premi, foren objecte d'una ovació, constituint una nota ben simpàtica.

»A mès, els nostres benvolguts amichs, D. Ramon Bolós Sederra, D. Joan Serrat Cerdà y D. Josep Vilallonga obtingueren quiscun dos premis; D. Pere Costa de Pujol y D. Josep M. de Terrassa, autors de les poesíes humorístiques «L'avía, lema: Somus de l'Apartament» y «Diàlech interessant, lema: A la plaça del Palau», feren constar en llur tarjeta renunciar el premi en benefici del Concurs. Abdues composicions, llegides pels Srs. Nadal y Sans y Bori, foren molt aplaudides. Ademés se llegí una altra poesia, dedicada a Mossèn Alcover, que publiquem en altre lloch d'aquest nombre, original del nostre apreciat amich D. Josep M. Garganta.

»No presentaren tarjeta els autors de la colecció de Farmacia, lema, Amor a la terra; Metalurgia, lema: Un, dos, tres, quatre, cinch; y Colecció de paraules lliurement escullides, lema: Espigolat: aquestes dugues darreres, presentades a concurs, finit el plass essenyalat, y distinguides la primera ab menció honorífica y la segona ab diploma.

»Contribuiren en gran manera a donar varietat y esplendor a la festa les pesses chorals cantades per les seccions d'homes y noys del *Orfeó Olotí* y'ls dos tríos de piano, violí y violoncel-lo, esecutats per la Srta. Maria Vicetto y'ls Srs. de Batlle y A. Vicetto, mereixent els honors de la repetició, lo propi que les *Cansonetes*, interpretades per la secció de noys de l'esmentat *Orfeó*.

»Féu el discurs de gracies nostre estimat amich el vice-secretari del jurat, en Vicenç Carbó, qui una vegada més posà de manifest ses qualitats d'orador, recullint forses aplaudiments.

»La festa, repetim, sense esser pretenciosa, resultà molt lluida, sortintne agradablement impresionats tots els assistents; y desde aquestes columnes felicitém els seus organisadors, lo propi que als autors premiats y a tots els que contribuiren a la celebració de la mateixa, fent

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vots pera que's repeteixin sovint en la nostra ciutat actes com el que acabém de relatar.» [134]

Més noms acabats en -*ac*.[43] (134)

El bon amic En Melcior Cases, de Barcelona, mos n'envia aquesta altra llisteta:

austriac, de l'Àustria.

Bombac, cognom d'un soci del Centre Excursionista, registrat en els índices dels darrers volums del Butlyetí de dit Centre.

Cararac, cognom d'un regidor de l'actual Ajuntament de Barcelona.

egipciac, de l'Egipte. A Barcelona hi ha el carrer d'Egipciaques.

Lausac, poblet del País de Fenolyet (bisbat de Perpinyà).

Nafiac, poblet del Rosselyó (bisbat de Perpinyà).

polac, de Polonia.

sac, per contenir grans, etc.; peça de vestit.

Sant-**Arnac**, poblet del País de Fenolyet.

Silyac, lyinatge de Sampedor, en el Pla de Bages (bisbat de Vic).

Sirac, poblet anex del municipi d'Arrià, en el Conflent (bisbat de Perpinyà).

siriac, de la Síria.

Tarerac, poblet del Conflent.

Trevilyac, poblet del País de fenolyet.

Vilarac, poblet anex del municipi de Clarà, en el Conflent.

Vinyac, lyinatge de Les Garrigues, me sembla molt de la vila de Maials.

---

[43] Nota (1) de l'original: A la llista que'n posàrem dins les planes 93-96, remesa d'En Melcior Cases, sortiren algunes errades. A la plana 96, retxa 6, diu *Jacquarol*, i ha de dir *Jacquard*, a la retxa 9, diu *droped (dropars)*, i ha de dir *dropes (drops);* a la retxa 11, diu *Solema*, i ha de dir *Solcina.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

---

†

D. Josep Monlau

Aquest benemèrit de la Pàtria, colaborador de l'*Obra del Diccionari*, que'ns feu la classificació de les seccions d'Història Natural de la *Lletra de Convit*, ple d'anys i de merexera, va entregar l'ànima a Deu, dia 20 d'aquest més d'octubre.

Enviam a la seua família l'espressió del nostre condol més coral. ¡Que'l Bon Jesús l'haja trobat en estament de gràcia, i, si està entretengut encara a n-el purgatori, que'l trega i l'admeta a [135] l'etern descans de la Santa Glòria, i don a sos fills molts anys de vida per pregar per ell, i el conhort i conformansa que tant necessiten per suportar una pèrdua tan grossa com es aquexa mort. Al cel lo vegem. Amèn.

Warum veraendert sich die Sprache? (135)

(¿per que's tramuda la llengua?)

Això es el títol d'un altre estudi curiosíssim que'l Dr. Lluís Gauchat, catedràtic de l'Universitat de Zuric i primer Redactor de *Glossaire de la Suisse Romande*, ha publicat demunt la revista *Wissen und Leben*, aont fa veure que la rel de les tramudanses que sufrexen les llengues a travers dels sigles, son la *creació* (derivació i composició) i *manlleu* de paraules d'altres llengues, i la *pèrdua* i la *transformació* de les pròpies. Fa notar una partida de fenòmens que's presenten en la vida dels idiomes i en llur evolució, curiosíssims. Merex l'enhorabona més coral el Dr. Gauchat, i la hi enviam de tot cor.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Una traducció de Schiller i una de Goethe (135)

La de Schiller es el drama *Wilhem Tell*, i l'ha feta directament de l'alemany el comerciant i literat barceloní, En Joan Perpinyà; i la de Goethe es del drama *Tasso*, i l'ha feta En Josep Lleonart. Els dos traductors merexen l'enhorabona més coral p'el bon servey qu'han fet a la nostra literatura. Una de les coses de que passam més fretura, es de bones traduccions dels grans escriptors estrangers. Traduintlos axí com cal, es *fer Pàtria*.

«La frontiére entre le Gascon et le Catalan» (135)

Això es el títol d'un estudi publicat del Dr. Shädel, dalt la famosa revista *Romania*, de París, del janer d'enguany, sobre'l dialecte gascó que's parla a la Vall d'Aran, anomenat *aranès*, en ses relacions amb el català del Pallars i Ribagorça. Es un tema nou, que tracta'l Dr. Schädel magistralment, demunt les observacions qu'ell metex feu quant visitàrem plegats aquell territori, l'estiu de 1906. —L'enhorabona més coral.

El Dr. Gibert, de Tarragona (135-136)

Ens ha enviat un bon recull de paraules que no's troben a n-el Diccionari català de Labèrnia. Es això una feyna molt profitosa, i que aniria bé ferm que a totes les comarques catalanes n'hi hagués alguns que s'hi aficionassen. ¡Que tendríem de molt guanyat si a totes les nostres

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

comarques ens recullissen les [136] paraules que s'hi usen i que no's troben a n-el Labèrnia! Seria una manera molt pràctica de contribuir a l'*Obra del Diccionari*, que tothom demana si ja la tenim avant, però no tots se cuyden prou de fer lo qu'està de la seua part per que se duga a bon terme.

Desiys de tenir el *Diccionari* complet de la llengua catalana, prou que n'hi ha.

Ganes de traballar per que tal diccionari sia un fet, a no n'hi ha tantes, desgraciadament.

Bona feyna a l'Empordà (136)

Mos es sortit a la Bisbal un colaborador ben feyner, En Bonaventura Casadevall. Mos escrigué am data 6 d'agost que'ns fa un aplec de paraules ampurdaneses que no's troben dins el *Diccionari* de N'Aladern ni dins els altres, i llavò ens enllestex un recull de modismes i frases fetes que donin a conèxer d'aprop el geni de l'idioma.

Lo qu'aniria molt bé que fés En Casadevall, es l'estudi gramatical del dialecte bax-ampurdanès, que presenta tantes de variedats de fonètica i de construcció sintàctica.

¡Vaja, amic Casadevall, feu aquexa bon'obra!

Tasca filologica de N'Obrador a Munich (136-139)

El nostre bon amic i ferm colaborador, En Mateu Obrador i Bennàssar, sens dupte un dels lulistes capdals qu'ha tenguts Mallorca, s'ha passats aquest estiu prop de tres mesos a Munic, pensionat de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'*Institut d'Estudis Catalans*, de Barcelona, per copiar el preciós còdic de *Blanquerna* que hi ha a la grandiosa Biblioteca Nacional de dita ciutat, i per fer una relació de tots els altres còdics catalans que s'hi guarden, que son molts més que no mos crèyem. Vetassí un bocí d'una carta que am data de 3 de setembre mos va escriure n'Obrador, aont mos conta am la seua encantadora i gentil ingenuidat, familiarment parlant *a la mallorquina*, la feyna profitosíssima qu'ha feta a Munic. —Diu axí:

«…Idò si senyô: me trob a ses acabayes de sa meva tasca: (de *sa d'enguany*, entenguem-nos; perque en romàn un bon raig per l'any qui vé; ja'ls ho esplicaré menudament de paraula), y aviat poré fer sa trosselleta y «estrenyerli cap a sa barraca» com solen dir es rotés. Té rahó de pensâ que bé l'he feta a s'aviona, y m'ho he trèt de sa vessa; però no'm queix de sa cullita, y esper que los farà goig y trobaràn que no he boyetjat gaire, en veure sa garba de bon blat qu'he safalcada per dins aquest sementer. ¡Quina caveyonada, animetes santes, y que hu eren d'espessos [137] es boldrons!... Duc, a l'hora d'ara, estudiats, confrontats, descrits y copiats (uns sencers y altres fragmentariament) més de 30 codis originals: molts d'ells dels ss. XIV y XV, qui conténen una corantena d'obres lullianes en prosa y en rims; trescats y ben furinyats els altres llatins (n'hi ha una mayna… ¡passen de cent!!) a veure si per cas hi havía dins ells qualque coniet de canonge o llebra ajaçada, (y efectivament, qualcuna n'he trobada, que li he hagut de donâ fura, y per ses oreyes l'he trèta de dins es cau:) repassada la secció immensa d'incunables, y espipellada igualment l'altra col·lecció, també abundosíssima, de llibres aussiliars o de consulta (*Hilfsbücher*) que dificilment fòra d'ací amb tanta profusió haguera trobats reunits. De més a més, y fòra de lo *lullià*, qu'era per mí s'*agre* preferent, he pogut haver y tench ja a cobro altres vells textes catalans, ben curiosos: un trellat notable, interassantíssim, d'aquella *Visió de Tundal*, que pogué esser pera'l Dante una de les fonts inspiradores de la *Divina Comedia*; una *Gramàtica llatina-catalana* quatrecentista, que ofereix la particularitat de donar, dels centenars de mots que posa com exemples, la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

correspondencia o versió en romanç vulgar: unes *Cobles de Nostra Dona*, a la primera fulla d'un ms. del 1300; y sobre tot, un *Blanquerna* pur, estil·lat, qu'es una meravella d'enginy y de bon llenguatge, y mos farà, dins la nostra edició mallorquina, un dels toms més llecorosos y plaents.

»Totes aquestes copies, com ja li vaig indicar, les he pogudes fer, ab gran avenç de temps y garantía absoluta d'exactitut, no a la mà, sinó fotogràfiques, emprant un novell procediment, tan ràpid com fàcil y no massa costós, y que haurem d'adoptar per norma d'avuy endavant. Res de *clichés* de vidre; sa copia se trèu ja directament sobre una fuya de paper o cartolina especial, y resulta perfectament llegible, totduna que sa vista la té avesada y desaparex s'estranyesa de veure sa lletra blanca demunt es fons negre: com sa vista de s'estudiant aviat s'avesa, demunt sa pissara, a n-es blanc des guix. Perque millô ho puga judicar, aquí n'hi incloc un petit retay o escapoló coma mostra.

»Per aquest sistema duré copiades *més de mil* pàgines de manuscrits originals, del bon temps: lullians y no lullians, uns rimats y altres en prosa: el susdit *Blanquerna*, qu'es la pessa principal y com el gall de llevor, (ell totsol passa de 500 pàgines); el *Libre dels 6.000 Proverbis*, també sencer (un preciós trellat del XIV); l'*Art abreviada de Predicació,* la *Lògica rimada*, l'opuscle *De ço que deu hom creure de Deu*; y no parlem de lo de l'Ambrosiana de Milà, que farà també per sí sol un'altra bona tongada. He omplides ses llacunes o buyts des nostros codis de *Contemplació*, de *Demostracions* y *Arbre de Sciencia*, qu'ara tendrem ben sencers, de manera que no hi faltarà un grà a sa dobla; y he deixat un bon tay senyat y fites posades, per unes altres messes y escarada, s'estiu de l'any qui vé, si som vius… y si mos donen cames per corre.

»Ara'm queda a fé es repel y es derrers jornals a Milà. Es meus contes son partir d'ací, dilluns o dimars qui vé, en bon dia de la *Mare de Deu des missatges*; estar cosa d'una setmana a Milà, que crec que'm bastarà per enllestir lo que'm manca; y, aprofitant es vapor de *La Veloce* [138] que saupa de Génova dia 17, embarcarm'hi cap a Barcelona, ahont podré esser l'endemà, y pocs dies després a Mallorca, prip-prop de Sant

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mateu, an'es 3 mesos justs de sa meva partida. Deu mos alliber de soscayre o travelada, y, mos ho arrip tot a bon port!...»

Efectivament: dia 21 del passat setembre, en bon dia de Sant Mateu, tenguérem el gust de veure arribar sà i bo l'amic Obrador, de retorn del seu ben aprofitat viatge d'estudi; i de llavors ensà hem tenguda ocasió d'eczaminar i apreciar de prop la tasca paleogràfica per ell efectuada, dins aquelles grans Biblioteques, Nacional y Reyal de Munic i Ambrosiana de Milà.

Es notable i curiosíssim aqueix sistema de treure trellat fotogràfic de manuscrits i vells documents: sistema que llargament emprà N'Obrador, fins allà aont temps i diners li bastaren, pera obtenir i dur còpia autèntica i fidelíssima, sense perill d'omisions ni errades, de llibres i escrits inèdits, que son par la nostra Literatura històrica d'escepcional interés.

Sabem i'ns consta de bona tinta que l'*Institut d'Estudis Catalans* es romàs més que satisfet i content del resultat de la missió d'investigació i estudi comanada a N'Obrador i es de creure que refermerà aquex concepte, en rebre el *rapport* o ressenya circunstanciada d'aquella exida, que li presentaràn dins breu temps.

Entre'ls textes copiats i descrits minuciosament, hem vist amb especial atenció, per l'interés lecsicogràfic que presenta, el d'aquella *Gramàtica llatina-catalana* que's troba a la Biblioteca de Munic.

Es un bell manuscrit en plegamí, de la derreria del sigle XIV o comensement del XV; i el fet de notarhi la versió en *romanç vulgar*, en català casi sempre, i algunes vegades en castellà, del sens-fi de mots que posa com eczemples, fan d'aquex llibre una *mina* abundosa i aprofitable pera l'*Obra del Diccionari*, de singular interés.

D'aquell manuscrit en va estreure N'Obrador (fotografiant-ne ademés algunes pàgines com a mostra) els mots més interessants; i descartant-ne i tot els qui no oferexen res de particular en la transcripció arromansada, —com per eczemple aquells qui son iguals o molts consemblants en llatí i català *(terra, justitia, gloria, dies, nostra,* etc.), els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

corresponents a infinitius en *are*, *ire*, com *portare, dare, venire, servire,* que basta eliminar la *e* final per traduirlos en català, —axí i tot, encara hi romàn a la llista *un milenar* de paraules, ben curioses moltes d'elles per llur sentit i sabor arcàyc, i com a spécimen filològic del parlar corrent d'aquell temps. [139]

No cal dir el gust am qu'hem rebuda aquesta contribució que N'Obrador ha aportada als materials pera'l *Diccionari*. Grans mercès n'hi sien donades, i Deu li conserv i li aument la devoció.

El discurs del Bal·le de Barcelona en català devant el Rey

(139-141)

Dia 23 d'octubre el Rey d'Espanya, N'Alfons XIII, arribat a Barcelona el dia abans, am S. M. la Reyna, Na Victòria de Battemberg, visità Ca-la-Ciutat, aont foren rebuts del Sr. Bal·le, En Fr. Puig i Alfonso, i dotze regidors regionalistes; i el Bal·le endressà a SS. MM. un discurs en català, que, per esser el primer que després de molts de sigles el Rey d'Espanya haja sentit a n-aquell casal i per representar un gran triunf per la causa de la nostra llengua nacional, insertam aquí, i es del tenor següent:

«Senyor:

«Per circunstancies especials me trobo avuy desempenyant l'Alcaldía d'aquesta ciutat; això'm proporciona l'altíssima honra y la íntima satisfacció de rèbre la visita de VV. MM. y saludarvos en nom de Barcelona.

«Mes, per interpretar ab més fidelitat els sentiments dels meus conciutadans, els desitjos del poble que, en unió dels meus companys de Consistori, va portarme a n'aquesta Casa pera l'administració dels seus interessos, permeteume que vos dirigeixi la paraula en el nostre idioma propi, ja que per medi d'ell donem tota la expressió al nostre sentir y d'ell

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ens servim els fills de la terra catalana pera dirigirnos a Deu y als nostres sers més estimats.

«May més oportú que en aquets moments en que desitjem que'l nostre afecte y les nostres aspiracions arribin sense mixtificacions que exigeixen la traducció de nostre pensament, en la seguretat de que veniu ben disposats a recullirlos com notes precioses pera la solució dels grans problemas que afecten a la nostra patria.

«Exemples semblants acabau de trobar, segurament, en vostra recent visita a terres extrangeres, a alguna de les quals haureu pogut observar que regions pertanyents a un metex Estat s'expressen en diferents llengües, sense que això malmeti ni atenui en lo més mínim la cordialitat de relacions que entre les mateixes deu existir.

«Al tornar novament a Barcelona, acompanyat, per primera [140] vegada, per vostra augusta esposa y ab tots els esplendors de la realesa, veniu a realisar la més alta finalitat de la vostra suprema gerarquía; veniu a conèixer y a apreciar personalment les aspiracions y necessitats del poble català, lo qual és molt digne de lloansa.

«Fa set mesos que V. M. va inaugurar personalment una de les obres més trascendentals d'aquesta ciutat, la de la Reforma y sanejament del casc vell de la mateixa. La piqueta posada a les mans de V. M. pel representant de la ciutat va fer caure la pedra del primer edifici cridat a desaparèxer y ara, si V. M. m'ho permet, tindré l'honra d'ensenyarvos el traball que, malgrat els obstacles que una obra de tal magnitut porta aparellats, s'ha realisat pel poderós esforç de Barcelona conseguint l'aterrament de més de 60 cases en un espay de temps tan insignificant.

«Moltes altres son les necessitats que aquesta ciutat desitja que tinguin una satisfacció completa. Unes afecten a la salut pública, altres al millorament de les condicions de la classe obrera y altres al complement del seu desenrotllo urbà.

«L'Ajuntament que'm cab la honra de presidir, sempre atent al benestar de nostra estimada Barcelona, s'ha preocupat d'atendre a dites necessitats, les té estudiades y projectades y unes ja y altres molt aviat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

seràn sotmeses als poders públichs, y el poble de Barcelona, que té avuy ocasió de demostrar com emplea les seves energies y el seu esforç econòmich, espera confiadament la vostra suprema intervenció pera la solució favorable dels problemes esmentats.

«Y res tinch que dirvos respecte a altres aspiracions de caràcter polítich y llegislatiu perque ja'ls nostres representants en Corts, que son expressió fidelíssima de la nostra voluntat, tenen exposat al Parlament tot quant en dit sentit desitja Barcelona.

«No vull molestar més la vostra atenció y acabo en nom de Barcelona: siau benvinguts».

El Rey a-les-hores s'axeca, i contesta, entre altres coses, lo següent:

«Ya en anteriores ocasiones dije que es el recíproco amor el vínculo que con mis pueblos anhelo estrechar cada día más, y para comunicar con ellos, son igualmente gratas á mi oído todas las lenguas nacionales, pareciéndome cada vez preferible la expresión que mejor conserve la intimidad ingénua de los corazones que deseo sentir cercanos al mío.»

¡De manera que'l Rey diu que li es agradable a les orelles la llengua catalana! ¡Que'n prenguen nota certa classe de gent que, [141] en sentir dir un mot en català, sobre tot en res que sia oficial, fan tan d'estufornos i surten com a picats d'aranya!

¡Pobre gent! ¡Ja poren posar l'esquena a bon lloc! ¡Los espera una grandiosa *ruxada*, mala per ells, bona per nosaltres.

¡Sobre tot, remugauho bé axò de que agrada a n-el Rey sentir parlar català en ocasions *oficials*, vosaltres que jurau i perjurau que'ls partidaris de la llengua catalana som una colla de *separatistes* que'l dimoni mos n'hauria de dur!

Mirau quin dia vos ho deym: encara vos ne sortiràn de més grossos de bonys.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 2
Bibliografia filològica del Dr. Schädel sobre'l català.

Es la qu'acaba de publicar demunt *Kritischer Jahresbericht* del Dr. Vollmöller, de Dresden, referent a l'any 1905.

I. —**Història esterna i Espansió de la Llengua**. —Respecte de això dona conte, lo primer, com-e suplement de la revista anterior a 1905, de dos estudis d'En Miret i Sans, dos discursos lletgits devant la *R. Acadèmia de Bones Lletres* de Barcelona: un l'any 1900, l'altre l'any 1901. El primer tracta de les *Relacions dels catalans am diferents regions del Mitx-dia de France*, relacions polítiques, administratives i personals, desde la derreria del sigle VIII; fundat tot en documents coetanis, que donen clarícies precioses sobre l'espansió territorial de la llengua catalana, i la divisió que's va fer del territori català septentrional per la pau de 1659, després de la guerra *dels segadors*. Interessa aquest estudi, diu el Dr. Schädel, a n-el filòlec que va derrera aclarir l'història esterna del català, i d'una manera especial el fonament històric i territorial del curs que seguex avuy la frontera llingüística catalana per la banda del nort. En Miret es un guia segur per trescar per dins aquell envitricollat de clarícies i detalls d'aquella documentació, mala d'aglapir fora d'aquest discurs, per lo escampada i esbarrada qu'ella anava. L'altre estudi es sobre *Los Vescomtes de Cerdanya, Conflent i Bergadà*, i resulta un bon servey fet a la filologia. Se funda casi tot en fonts, inèdites fins avuy, de l'*Arxiu de la Corona d'Aragó*; posa una avenguda presentació de la situació administrativa d'aquelles regions pirinenques desde el sigle VIII a n-el XII, i [142] publica per primera vegada l'*Acta de la sotsmissió del Vescomte Bernart de Cerdanya a son senyor lo Comte Ramon* (any 1061) i els *límits de les vegueries de Catalunya*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Omplit aquest buyt de la revista de 1890-1904, entra a tractar de la segona edició del primer volum de *Grundriss der Romanischen Philologie*, del Dr. Gröber, de l'any 1905-1906; diu que les clarícies que Mr. Morel Fatio donà, dins la primera edició, de l'espansió i història esterna de la llengua catalana, que dexaven molt que desitjar, no les han millorades. Lo que's diu dins la plana(,) 843 que avuy «no hi ha cap valencià, cap mallorquí, cap menorquí qu'admeti qu'ell parli català, sinó que tots estàn convençuts de que parlen *valencià, mallorquí, menorquí,* respectivament», «se comprèn que's digués l'any 70 o l'any 80 del sigle XIX; avuy, que hi ha més de 1500 colaboradors de l'*Obra del Diccionari*, pertenexents a totes les classes socials i escampats per tots els dominis dialectals del català (Catalunya, Balears, València), ja no's pot dir una tal cosa de Mallorca ni de la ciutat de València; i el dir allò es donar una idea falsa del concepte que'ls habitadors d'aquells dominis, allunyats del territori de Catalunya, tenen del caràcter i procedència de llur llengua. No's tracta aquí de si a un pagès, valencià o mallorquí, d'aquells més arreconats, li vé de nou en dirli que'l seu idioma es el català.» Té molta de raó el Dr. Schädel. Avuy ja son moltíssims els balears y valencians que regonexen que parlen una de les variedats del català. Si fins no fa gayre n'hi havia tants que hu ignoraven i fins ho negaven, provenia d'haver abandonat, a n-els sigles XVII i XVIII, el conreu literari de la llengua i haver cessat per axò tot comerç literari de la metexa entre'ls diferents territoris de nissaga catalana; i encara hi ha un'altra causa, que tal volta es la principal: l'ignorància feresta de l'història llingüística d'Espanya, en que l'ensenyansa oficial mos nodria i nodrex encara'l jovent, per vergonya seua i nostra; si bé l'empenta del Renaxement català ha escampades clarors suficients per tot arreu, per esveir aquells fosca d'ignorància i d'inconciència. A Mallorca, gràcies a Deu, ja hu sap casi tothom que'l mallorquí es una variedat del català, el català de Mallorca. Ho neguen i en protesten els *filisteus*, fets unes fúries; però ja's sap que'l protestar es dels qui perden. —Després fa menció el Dr. Schädel d'un article seu, *Die katalanische Sprache in Vergangenheit und Gegenwart* (la llengua

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

catalana en el passat i a n-el present), que publicà dia 1 y 3 de mars de 1905 demunt *Köln. Zeitung*, aont presentava els punts essencials de la vida esterna del català, no per la gent tècnica, sinó p'el gros públic; i retreu el llibre de F. Regel, de la preciosa *Sammlung Göschen* de [143] Leipzig, dedicat a donar clarícies de la península ibèrica, i que en dona molt poques i encara esguerrades del català. —Després diu que dins aquest *Bolletí* se troben moltes de notícies i materials sobre la vida present del català, i cita una partida d'articles nostres sobre això; se quexa de que'ls *Estudis Universitaris Catalans* no hajen concedit gens de lloc a n-els estudis llingüístics; però se felicita de la bona esperansa que a la filologia catalana oferex lo recent *Institut d'Estudis Catalans*; i califica de molt particular i digne de admiració l'entusiasme am que no sols a Catalunya, sinó a les Balears, i a poc a poc a València, i a n-el Roselló, i fins i tot a Alguer, tan allunyada, se dona la gent a n-els problemes i questions llingüístiques, com se pot observar bellament, diu, p'el nostre *Bolletí*, i devegades dins els diaris *La Veu de Catalunya* i el *Poble Català*, i també dins l'altra prensa catalanista, cada dia més enfortida am lo moviment regionalista. La prova més grossa de tot això fou, diu, el *Primer Congrés internacional de la Llengua Catalana*, aont s'aplegaren TRES MIL *congressistes* l'octubre de 1906, que tenguérem la bona sort de promoure (…von dem unermüdlichen A. Alcover einberufenen…), i del qual diu que s'ocuparà dins l'*Anuari* de 1906. —Recorda després que dins el seu opuscle *Mundartliches aus Mallorca* (Halle, 1905) donà clarícies sobre la vida esterna de la llengua catalana a Mallorca, sobre l'estat de la llengua castellana, de la catalana escrita i dels dialectes mallorquins de les poblacions caporals i de la pagesia. Més envant donarem, si Deu ho vol i Maria, el nostre parer sobre aquest opuscle.

Passa després a parlar d'un estudi que l'austriac Dr. Hadwiger publicà l'any 1905 demunt la famosa *Zeitschrift für Romanische Philologie* del Dr. Gröber, bax del títol *Sprachgrenzen und Grenzmundarten des Valencianischen* (frontera llingüística i dialectes de la frontera del valencià); i troba que's concreta massa a donar just la línia divisòria de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les dues llengues, just anomenant els pobles estrems que parlen valencià i els qui parlen castellà, sense esplicar el com ni el perque uns parlen una llengua i els altres l'altra; troba qu'havia d'haver estudiada l'història de la repoblació després de la reconquista cristiana i les vicisituts de la frontera administrativa bax del punt de vista civil i eglesiàstic a travers dels sigles i la configuració dels territoris limítrofs, axò es, la direcció dels serrats de muntanyes i la tombada de les aygues cap a les valls i rius, i llavò les relacions comercials que determinen vies de comunicació. No hi ha dupte que tot axò servex per determinar i esplicar una frontera llingüística, i seria estat una gran cosa que'l Dr. Hadwiger mos hagués estudiades totes [144] aquexes coses, i axí hauria feta un'obra acabada. De totes maneres, ell ha fet lo que no havia fet negú: recórrer de cap a cap la frontera llingüística i senyalar els pobles estrems de cada llengua. Axò ja es un bon servey, que hi ha que agrair coralment. Troba el Dr. Schaedel qu'es manxol lo que diu el Dr. Hadwiger sobre l'estat del valencià respecte del nort, i que les conclusions que treu l'autor son prematures, perque dexa sens aclarir els trets llingüístics del valencià.

2.—**Gramàtica.** —Aquí dona conte de les obres gramaticals publicades sobre'l català. Dedica algunes retxes a la *Gramàtica Catalana* de D. Tomàs Forteza, al cel sia, impresa tota la *Fonètica* i casi tota la *Morfologia* desd'abans de la mort de l'autor, ocorreguda el matx de 1898 (sols hi falten algunes fulles que son fill, Mn. Francesc, ha cregut haverhi de podar, no sabem per que). La Diputació de Balears ha pagada l'edició; i estam cansats de dir a Mn. Francesc que posi a l'obra de son pare aquelles ditxoses fulles, i que la don per acabada, i que's tregui a llum; però tot es inútil. I l'obra està enrocada, i resulta debades tota la gran feynada de aquell homonet, que tant i tant se destexinà per compondre tal *Gramàtica*. Sembla qu'un inimic de la seua memòria pesa demunt la voluntat que, a n-el parexer, hauria d'esser la primera en fer sortir l'obra al mitx, i es la que l'atura de sortirhi. Am tot axò, Deu mos n'es testimoni, no volem ofendre negú, sinó esplayar el nostre cor, devotíssim de D. Tomàs i de la seua *Gramàtica*, i que no hi pot consentir que continui tal

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

anomalia, que no volem calificar, però en protestam am tota la nostra ànima. Doncs, per via de la Diputació, alguns eczemplars de dita Gramàtica son arribats a mans d'alguns filòlecs estranjers, i tots n'han fet un gran apreci. El Dr. Schädel n'es un, i en diu lo següent: «Es composta amb un gran esment i no sensa enginy; demostra bona conexensa de la cosa llingüística, però, com l'autor no estava ben imposat de les questions romanistes, sols pot satisfer a les modernes eczigències de la ciència com un aplec de materials en gran manera útil.» Parlantne particularment, el metex Dr. Schädel mos digué antany que aquexa *Gramàtica* era la millor encara, de totes les catalanes publicades qu'ell conexia i les conex totes.

a) **Fonètica** *(Lautlehre)*. —Aquí estudia especialment la segona edició de *Grundriss der Romanischen Philologie* del doctor Gröber d'Estrasburg, axò es, la nova fonètica del català, que hi ha posada Mr. Saroïhandy, dins el tractat de la nostra llengua, per encàrrec del qui'l va compondre per la primera edició, Mr. Morel-Fatio. Diu el Dr. Schädel qu'era ben dificultosa la [145] tasca de Mr. Saroïhandy. Poca dificultat du avuy fer un compendi del desplegament llingüístic del vell italià, del vell provensal, del vell francès, haventhi com hi ha tants i tants d'estudis i escorcolls especials, fets demunt aquestes llengues. Tot lo contrari succeex dins el domini català, aont tot està per fer, i manquen fins els materials de construcció per alsar parets i cantonades. El conexement dels dialectes catalans encara du draps de bressol. Sobre la fonètica i la morfologia i la llengua literària perduren les grosses errades dels nostres *vademecums romanistes*. La primera materia llingüística que, d'ensà de la primera sortida del *Grundriss*, han donada a conèxer els naturals de dit domini idiomàtic, es molt poca cosa, i per pitjor els estranjers tenen mal arribarhi. Gens d'admirar es, per consegüent, si Mr. Saroïhandy demunt molts de punts no va segur, sinó baubetjant, i si, amb tot i esserse destexinat per replegar tot el material eczistent, completantlo amb observacions pròpries, el conjunt orgànic de la llengua catalana que trassa desde'l punt de vista fonètic, resulta i havia de resultar heterogeni. El qui conex l'estat actual d'escorcoll llingüístic dins el domini català, i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

més si hi ha posades les mans, rendirà tribut de respecte a l'obra de Mr. Saroïhandy, i no's requintarà dedicantli un parell de paraules esquefides i esquitarelles, com ho ha fet un crític massa cuytor, dalt *Literaturblatt für Germanische und Romanische Philologie*. Tot un enfilall de questions de l'història fonètica del català, que Mr. Saroïhandy havia de topar, l'esbrinament de les quals dependex essencialment de la conexensa que's tenga dels dialectes, se reserva el Dr. Schädel tractarles a un'altra banda, sens dupte dins l'*Història dels Dialectes catalans pirinencs* que té a punt d'estampar. Aquí se limita a fer, sobre punts aillats, algunes observacions i correccions, «les quals, diu, mostren el meu interés per un'obra tan merexedora d'agraiment i feta am tant d'afany, i en cap de les maneres s'endressen a minvar ni a desconèxer la seua merexera.» —En quant a les fonts de l'obra, diu que sols havia d'haver aprofitat amb una grossa desconfiansa el material modern i les investigacions de Mn. Grandia, qu'es citat i alabat dins l'apèndic bibliogràfic, del qual retreu allò de que'l català surt de l'hebreu i les seues molt estranyes consideracions llingüístiques *(die sonderbarsten sprachlichen Betrachtungen);* i diu que tals fonts no provenen ni de l'estudi directe dels dialectes ni de conexements fonètics científics; i fa constar que Mr. Saroïhandy se'n es servit clares vegades. —Diu que tal volta fora més pràctic, dins aquesta mirada sobre'l desplegament dels sons catalans, per la qual els estudis preliminars pertanyen encara a n-el pervindre, haver renunciat a [146] presentar i descriure la situació dels dialectes, essent axí que no s'era mester tampoc. Calia preveure que no s'havia de conseguir res pus que cites fragmentàries. Per axò fora més avengut un tractat més a fondo i engarbullat d'una manera més clara sobre el català literari, tal volta en la forma en que'l parla avuy la gent il·lustrada de Barcelona. La dialectologia catalana, fins en sos trets més importants, no es madura encara per llibres manuals. En cap cas els eczemples dialectals havien de donarse en la grafia ordinària, enganadora de tot aquell que viu lluny del territori de la llengua catalana, com son els filòlecs estranjers. Ademés era bo de veure que'l lector no voldria renunciar a l'eczigència de voler conèxer

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

eczactament el lloc o el territori a n-el que pertanyen les formes aduides; i. en el cas de fer constar formes una al costat de l'altra, que s'indicàs si l'autor ha posada una forma vella devora una moderna o si's posen plegades dues, en l'actualidat, topogràficament veynades o dues pertenexents coetàniament a la metexa localidat, o si una es postulada de l'autor i l'altra positivament usual, o si una es literària i l'altra dialectal de qualque comarca. Molta volta no veu un si's tracta d'una forma mitj-eval o d'una forma moderna. —Per la representació fins de la llengua literària actual seria estada de desitjar una major precisió fonètica. Primerament, en la distinció de les vocals. Com-e vocals de la llengua anterior, se posen només [ɛ], [e], [i], allà ont realment entre [ɛ] i [e] se pot distingir perfectament una *e* intermèdia i la *ẹ* mallorquina, molt més uberta que la [ɛ] del Continent. Lo metex esdevé a les vocals de la llengua posterior, que no son sols [ɔ], [o], [u], sino també la *ọ* mallorquina i un'altra *o*, entre [ɔ] i [o], totes bellament distingibles. —En quant a n-el sò d'*a*, diu que la llengua literària no'n presenta un només, com se poria coletgir de l'esposició de l'autor, sinó que'n presenta tres: un de *molt ubert (trob*A*r)*, un de *palatal (c*A*ixa)* i un de *velar (mal*A*lt)*. També hi troba a faltar la grossa sèrie de *vocals relacsades*, tan característiques del català, que no arriben may a esser ben bé tòniques, en la descripció de les quals, per part dels catalans metexos, reyna la confusio més feresta, i que dins l'obra de Mr. Saroïhandy sols se'n troben boyroses indicacions. —Passa llavò a eczaminar la descripció que fa l'autor de les consonants, i diu que n'hi son passades per alt catorze, axò es, catorze gradacions, que l'orella finíssima del Dr. Schädel ha afinades, axò es, les *sordes* corresponents a *m, n, l, r,* [ʎ] *(sorda-mitxpalatal-lateral), ny (sorda-mitxpalatal-nasal), l (sorda-velar-lateral),* [ŋ] = *ng, r (sonora-linguo alveolar-fricativa),* [c] = *ca, que, qui,* i [ɟ] = *ga, gue, gui* (tal com sonen dins Mallorca a Palma, Manacor, Felanitx, Pollença, Santanyí, Calvià). —Sobre lo que diu Mr. Saroïhandy que a n-els [147] Pirineus el català oriental passa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

insensiblement a occidental, i que no hi ha cap divisòria seca i ben definida entre'l català occidental i els dialectes conservats fins avuy a n-els Pirineus d'Aragó, —troba'l Dr. Schädel que demunt això poria creure'l lector que desde la costa mediterrània fins a Aragó s'estén un domini llingüístic homogeni, aont els límits geogràfics dels diferents desplegaments fonètics no coincidexen ni en línies allenguides ni en muxells de línies, i que, en el cas de tenir avinent un atlas llingüístic de la secció pirenenca, les línies que marcarien els límits fonètics, flecsius i semasiològics, formarien una xerxa de malles iguals, cubrint tot el territori nort-català-aragonès. Aquest procediment es sens dupte l'únic camí aont se pot fer fort el futur escorcoll, això es, com i de quina manera un idioma passa a esser un altre, sensiblement o insensiblement. Sols però tenint estudiades les muntanyes vall per vall, serà possible prendre aquell camí i passar a investigacions eczactes. No basta registrar fenòmens fonètics, formes de flecció o paraules que's trobin igualment a localidats aillades dels Pirineus d'Aragó i dels Pirineus catalans, ni hem de fer els nostres estudis am l'idea ficsa de la fesomia llingüística d'una localidat aillada. No aplegant curiosidats llingüístiques i posantles una al costat de l'altra, sino estudiant ben arreu territoris determinats i de la manera més completa que's puga, mos porem arrambar a una solució de tals questions llingüístiques-geogràfiques. «Per això, diu el doctor Schädel, tenc encara per prematur voler definir perentòriament el grau de diferenciació dialectal, vall per vall, de la regió pirenenca. Fundat en los meus propris escorcolls dins els Pirineus catalans, aont vatx estudiar cada una de les valls, puc fer constar que la xerxa de línies (indicadores de la topografia dels fenòmens llingüístics) no hi presenta malles iguals, sinó que en determinats llocs tot un bolic de línies fan muxell, bolic, això es, ocorre un traspàs llingüístic sec d'una part del territori a un'altra». —Passa després a eczaminar lo que diu Mr. Saroïhandy, que'l català i el llengadocià estàn topogràficament ben separats i que abdós idiomes no's trasformen insensiblement un am l'altre. Se funda, per dir això, en l'autoridat de A. Hovelacque i de l'*Atlas linguistique de la France* de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Guilliéron; i diu el Dr. Schädel que tal afirmació no es eczacta, i califica l'obra de Hovelacque de molt superficial i d'aficionat, puys no es fruyt d'escorcolls propis, fets recorrent el territori fronterís, ni s'atura a estudiar cap fenòmen llingüístic particular, sinó que just diu, i més d'una vegada no diu ver, quins pobles estrems parlen català i quins gabatx; i l'*Atlas* de Gulliéron, com sols du un quants pobles catalans i cap d'ells de la frontera [148] llingüística més qu'un, Tuchau, no pot servir per determinar el caràcter de tal frontera, allà aont se conten un centenar de poblacions. De fet se tracta d'una divisòria neta entre abdós idiomes desde la mar (Leucate) fins a la conca alta de l'Aude. Lo que hi ha, que a n-el Capcir se passa insensiblement d'un idioma a l'altre, axò es, les línies divisòries dels fenòmens particulars que's desvien, seguexen aquí diferents camins. Axí a Formiguera, capital del Capcir, territori català, en lloc de pronunciar [ʎunə] (lluna) com a Montlluís, pronuncien [ʎœnə], donant a la [œ] (*u*) un sò consemblant a la *eu* francesa, qu'es el sò que té en gabatx; i en canvi pronuncien la *l* am valor de [ʎ] = *ll* (Ll*una*), no com el gabatx o llengadocià, aont sona *l* neta. De manera que la línia divisòria del fenòmen llengadocià de la *u* llatina feta *eu* francesa aplega Formiguera, que amb axò es llengadociana; però no l'aplega la divisòria de l'altre fenòmen llengadocià de la *l* llatina conservada *l*, sinó que l'aplega el fenòmen català, que la convertex en [ʎ] *(ll)*. Eczemples axí se'n porien citar a betzef. —Seguex el doctor Schädel fent altres observacions avengudes sobre diferents punts de l'obra de Mr. Saroïhandy, i acaba dient qu'es de llamentar que la segona edició de *Grundriss* sia sortida sense refer de rel ni completar la morfologia catalana, massa deficient; allà ont am los materials aprofitats p'el P. Nonell dins son *Anàlisis Morfològic* haurien pogut fer, almenys respecte del català antic, qualque cosa millor que lo que dona la nova edició de *Grundriss*. Basta dir que'l tractat de *formació de paraules* umpl només onze retxes.

Am los estudis fets a Mallorca cregué el Dr. Shädel porer donar un'idea de l'estat d'un dialecte català, i per axó dins el seu opuscle

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mundartliches aus Mallorca, de 1905, va reproduir am transcripció fonètica un text de Manacor i un de Sóller. Contra'l valor llingüístic d'aqueys texts moderns mallorquins va creure'l Dr. Hadwiger que s'havia d'alsar, demunt *Litteraturblatt für Germanische und Romanische Philologie*, l'any 1906, dient que les nostres *Rondayes* no son preses inmediatament de la boca del poble, sinó escrites imitant lliurement la contarella popular. Surt el Dr. Schädel contra aquesta dita, afirmant que «les *Rondayes* son preses de la boca del poble tan inmediatament com se puga pensar.» «Negú, diu, ha estudiada la llengua i la vida intel·lectual del poble mallorquí més directament i més fonamentalment que el col·lector de les *Rondayes*. I encara qu'ell les hagués compostes lliurament, i no es aquest el cas, sense posar esment a la forma am que'l poble bax les conta, seria tot un absurt anar a duptar de la puresa llingüística de lo qu'el col·lector ordinàriament parla, com [149] indígena qu'es i té per mà el mallorquí de Manacor, ben camperol.» —«Per aquest motiu, diu el Dr. Hadwiger, s'espliquen moltes maneres de dir i pronúncies erudites de les *Rondayes*.» A n-això contesta'l Dr. Schädel: «Com i de quina manera el col·lector de les *Rondayes* haja pogut influir demunt la pronúncia del qui les me digué devant, no hu acap de veure.» —Per la nostra part, deym a n-el Dr. Hadwiger que posàrem un gros esment a no aficar dins les *Rondayes* res que no fos rigurosament popular, i no creym que fos capaç ell de treuremosne gayre de *maneres de dir*, dins les *Rondayes*, que sien *erudites*, que'l poble mallorquí no les usi. —Passa després el Dr. Schädel a refutar algunes tesses del Dr. Hadwiger sobre fonètica de Manacor i de Sóller. Llavò, contestant a vàries observacions que'l Dr. Morf de Frankfurt li feu sobre'l sistema de transcripció fonética de *Mundartliches aus Mallorca*, justifica el no haver seguit el de l'Atles de Mr. Guilliéron, dient qu'amb aquest no's poren transcriure totes les variedats i gradacions dels sons catalans, i que per reproduir tots los que l'orella pot percebre dins el domini català, calia axamplar en molts de punts tal sistema, i se remet a n-el seu *Manual de*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Fonètica Catalana, qu'acaba de publicar, i aont posa tot un sistema de transcripció per tots els sons catalans, am molts de signes nous de tot.

b) **Morfologia** *(Formenlehre).* —Aquí retrèu l'estudi de Mr. Saroïhandy, *Remarques sur la conjugaison catalane*, escrit per la segona edició del *Grundriss* de Gröber, per refrescar lo que Mr. Morel-Fatio havia escrit per la primera. Troba qu'En Pompeu Fabra va estrènyer massa, judicant, l'any 1906, tal estudi demunt *Revue Hispanique*, tractantse d'un estranjer que prova de donar clarícies sobre'l punt dificilíssim de la flecsió verbal catalana, i essent axí que negú abans de Mr. Saroïhandy havia tractat d'aclarir d'una manera científica aquex punt fosc. Es massa bo de veure que, provant de donar esplicacions dins una matèria extranya i nova, era natural qu'escapàs qualque errada i qualque conclusió, treta massa depressa. A n-els catalans que volguessen ocuparse dels dialectes francesos o alemanys, els-e passaria també lo metex. —Respecte de la manera de presentar les formes verbals, pertocava transcriureles fonèticament, i dir am tota eczactitut a n-e quina vila o regió pertenexia cada una. Es una llàstima que respecte d'això dins aquest estudi no reyni més precisió, puys les observacions que s'hi fan d'assí i d'allà, aont l'estudiador del domini pot trobar algunes advertències útils, tenen per tal motiu sols el caràcter de clarícies provisionals. [150]

c) **Tresor de paraules i Etimologia**. —Dins aquesta secció retreu el *Diccionari popular de la llengua catalana*, de N'Aladern, i diu que no cal parlarne, després de la demostració que donàrem, dins el *Bolletí* de janer-febrer de 1906, de lo deficient i de lo incomplet que resulta tal *Diccionari*; i passa a parlar de l'obra de S. A. l'Arxiduc D. Lluís Salvador d'Àustria, *Dizionarietto di voci de origine arabe nella lingua delle Baleari*, inclòs dins les Actes del XII *Congrés Internacional d'Orientalistes*, tengut a Roma l'any 1899 (T. III, P. I, —Florència, 1902, —p. 1-56). No'n parlà, a l'any corresponent, perque no'n tendria noves, i ara en parla com un *afegitó (Nachtrag)* d'aquell any. Diu que l'autor, partint del balear modern escorcolla quines paraules té aquest manllevades de l'aràbic, que també les tenga el Continent castellà, i quines ha conservades qu'aquest ja no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les té. Li haurien pogut servir de molt els estudis que ja hi havia envers del castellà, sobre tot el sempre tan notable de Dozy. Desgraciadament l'obra de l'Arxiduc no's funda demunt un conexement de les correspondències i sustitucions de sons que s'han de tenir en conte p'el traspàs del cabal llingüístic aràbic a n-el baleàric. Lo que sorprèn es que's donen com-e completament estranyes a n-els dialectes balears paraules que s'indiquen com-e balear modern, i que jo he comprovat, lloc per lloc, que hi eczistexen. L'obra no passa d'una tentativa d'aficionat. Després hi rectifica el Dr. Schädel algunes esplicacions de mots, no rebedores.

3. —**Conexement de noms de lloc** *(Ortsnamenkunde)*. —Aquí retrèu el nostre estudi *Per que servex la Toponímia* (Tom II d'aquest *Bolletí*, oct-des. 1905), i diu qu'es molt d'agrair, i que desde l'obra preciosa del Dr. Balari, *Orígenes Históricos de Cataluña*, no s'havia fet res sobre aquest punt; i diu que té un valor especial per l'historia de la formació de les paraules la demostració que donàrem de que'ls articles *ipse (es) ipsa (sa)* un temps foren generals a n-el territori català, com ho fan veure'ls moltíssims de noms de lloc que citàrem, que duen dits articles i que son llocs escampats dins tot el domini català.

4. —**Documents i fonts llingüístiques**. —Aquí retreu, per via d'*afegitò*, la lucubració d'En Miret i Sans, *Cartoral dels Templers de les Comandes de Gardeny* i *Barbens*, publicat l'any 1899, i la lucubració de H. Omont, *Diplômes carolingiens et autres documents concernant les abbayes d'Amer et de Camprodon*, de l'any 1904. Parla llavò de l'interessantíssim estudi d'en Miret i Sans, de 1905, *Sempre han tengut bech les oques*. En diu qu'es una escelent publicació, d'un interés fora mida per l'història de la cultura, i que'ls nombrossos documents i actes judicials insertats inclouen [151] molt de material preciosissim de l'idioma vell; i acaba manifestant que la continuació d'aquesta obra l'haurien de saludar plens d'agraiment historiadors i llingüistes. Se tracta d'un enfilall de causes criminals per corrupció de costums en gent grossa de tot pelatge, aont se veu qu'axò d'anar fora corda envers el sisè manament, es un mal molt vell demunt la terra.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

5. —**Edicions** *(Ausgabe)*. —Retreu, per via d'*afegitó*, la lucubració de V. de Bartholomeis, *Il testo provenzale du Libro de la Doctrina Pueril*, de l'any 1903, i la de N'Antoni Bulbena, *Concells y faules e altres llingendes*, de 1904. Pega llavò una bon'estreta a l'edició que de la *Crònica del rey En Jaume* feu N'Aladern l'any 1905, i recorda i se fa seu lo que nosaltres en diguérem demunt aquest *Bolletí* (T. II, p. 379-88), censurant que's fés l'edició dient a n-el pròlec que just se modernisava l'ortografia, *respectant absolutament la sintaxis y les expressions y les paraules*, i que en realidat s'hi capxifollava ben sovint la *sintaxis* i a la major part de les frases s'hi tramudaven les paraules. Després cita, com eczemplar d'edicions de texts antics modernisats per ferlos accessibles a n-el gros públic, la edició del *Llibre de les bèsties* del Bt. R. Llull, que dirigí En Mateu Obrador i publicà *L'Avenç*, aont les alteracions del text se limiten a n-els defores ortogràfics i morfològics, just lo indispensable per fer entrar el bessó a n-el qui no es filòlec, i aont no hi ha res arbitrari ni capgirat, sino un pla complet, llògic, constant. Califica N'Obrador del *millor conexent* del Bt. Llull d'avuy-en-dia, i diu que aniria bé ferm que trobàs molts d'imitadors d'aquesta manera científicament irrefutable de popularisar textes antics entre la nostra gent. —Diu després que constituex un cas de modernisament circunspecte del vestit llingüístic l'aplec de *Histories d'altre temps*, qu'ha emprès En R. Miquel i Planes, i que califica de «ben escullit i ben dotat», i recorda l'edició *de Valter y Griselda*, reproducció de la de N'Aguiló de 1883; la de la *Fílla del rey d'Hongria*, segons l'impressió d'En B. Muntaner, de Mallorca, de 1873; la de *Paris y Viana*, segons una reimpressió aont traballà Kaltenbacher, segons l'eczemplar de Copenhaguen, am notes de l'edició de N'Aguiló. Aquestes tres *histories* formen un bell volum amb una ben avenguda introducció bibliogràfica i proveit de notes llingüístiques al peu de la pàgina allà ont cal. —Retreu després la lucubració d'En Fr. Carreras i Candi, *Un llibre de geomancia popular del sígle* XIII, tret de l'arxiu de la Seu de Barcelona, i que forma part d'una sèrie de publicacions del metex autor, de caràcter històric y ben interessants. —Acaba la revista bibliogràfica de la filologia catalana

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de 1905, dient el Dr. Schädel que [152] no's son acostades a la Redacció del *Jahresbericht (Anuari crític de la Filologia Romànica* del Dr. Vollmöller): —*a*) la *legació tramesa per lo pare Adam al senyor, scenes místiques del llibre intitulat* VITA CHRISTI, *publicació de* N'Antoni Bulbena, *b*) *Art de ben morir, reproducció en fotogravat feta sots cura d'En Angel Aguiló*; i *c*) J. Roig, *Spill o libre de les dones*, edició crítica del Dr. Roc Chabàs.

¡Sí qu'es de dolre qu'aquexes obres no sien arribades a n-el Dr. Schädel!

Manual de Fonetica Catalana (152)

S'acaba de publicar aquest'obra preciosa. N'haviem de parlar llargament, com s'ho merex; però, com mos ne som temuts, no mos es romàs lloc dins aquest nombre; serà dins el següent, si Deu ho vol. Recordin els nostres lectors lo que'n diguérem dins el *Bolletí* de setembre-desembre d'antany (pàg. 413-414), aont en donàrem un'idea i posàrem i-tot la *taula de les matèríes* que tracta. —Aquest *Manual* formarà època verament dins l'història de la nostra filologia, a pesar de tots els defectes que li vullen suposar, i no es gens estrany que'n tenga qualcún, com obra humana qu'es. Aquest *Manual* ens dona lo que no's troba dins cap obra gramatical ni no gramatical de cap dels nostres filòlecs ni dels estranjers: la descripció científica, fisiològica, de tots els sons de la llengua catalana i un sistema complet de signes convencionals per representar aqueys sons, de manera qu'esclusivament per cada so hi ha un signe gràfic. El sistema d'escriure fonèticament les paraules dins els estudis filològics d'un idioma, això es, am signes gràfics especials, es de tal importància, que sens això no's pot fer res de profit en filologia, i el lector queda sempre a les fosques si's tracta d'un idioma o variedat dialectal que no conega. De manera que la primera passa que cal donar en la filologia de tot idioma,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

es ficsar signes gràfics per representar cada uns dels sons idiomàtics i fer la descripció fisiològica d'aquests; i això precisament ha fet el Dr. Schädel amb el català, lo qual no havia fet negú, i aquí està el seu mèrit principal i la gran obra de caritat que'ns ha feta a tots els qui'ns preocupam de l'enaltiment de la llengua catalana. Aquest *Manual* vé a esser el catecisme de la nostra filologia. Cal que'l tenguen tots els qui la vullen estudiar; es indispensable a tots els nostres colaboradors, si volen fer feyna de profit. —El *Manual* val **2 pess.** p'els qui no son colaboradors; p'els qui hu son, **1'50 pess.** Els colaboradors que'l vullen, que'ns enviin en segells dita cantidat i lo necessari p'el franquetx **(3 cent.),** i els enviarem el llibre a volta de correu. —Això que deym avuy, no es més que per entrar en boca. Dins el proper *Bolletí* en farem un estudi am tota l'estensió que cal.

A n-els suscriptors de Barcelona (152)

Com vos enviàrem el volum(e)n del **Dietari** *de l'exida a Alemània*, succeí que tres eczemplars perderen, no sabem com, la faxa; i l'Administració de Correus de Barcelona tengué l'atenció de remetrelosmos; i ara resulta que no sabem a n-e quins suscriptors anaven endressats. De manera que hi ha tres suscriptors que no han rebut el volum, però no sabem qui son. Fassen favor, els qui siguen, de fermosho avinent, i els ho enviarem.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1908

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[153][*]

Manual de Fonètica Catalana per el Dr. B. Schädel, Privatdozent de Filologia romànica de l'Universitat de Halle (Alemanya), Soci corresponent de la R. Academia de Bones Lletres de Barcelona. —Cöthen (Alemanya). —Otto Schulze Verlag. —1908. —Depòsit per Espanya: Alvar Verdaguer, llibreria, Rambla del Centre, 5. Barcelona. —*Preu*: p'els *colaboradors de l'Obra del Diccionari*, **1'50 pess.**; p'els qui no hu son, **2 pess.** —Un volum (12 × 18 cm.) de 88 planes.

(153-160)

Aquest'obra es part del fruyt de l'escursió filològica que férem amb el Dr. Schädel p'els Pirineus, desde Canet (Rosselló) fins a la Vall d'Aran i desde Vilaller fins a Cadaqués, l'estiu de 1906. Va dedicat el llibre a n-el professor de Filologia romànica de l'Universitat de Heidelberg, Dr. Fritz Neumann, i consta d'un pròlec, introducció i cinc capítols. Dins el *pròlec* s'esplica l'objecte del llibre, axò es, «descriure'ls sons qu'existexen avuy dins la llengua catalana i ses varietats locals, ficsantlos gràficament i classificantlos fins allà ont es possible dins l'estat present d'escorcoll»; i «s'endressa sobre tot a n-els catalans que volen escriure exactament llur

[*] T. IV. —Novembre de 1908. —N. 8.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengua, per exemple, per replegar materials per compilacions filològiques», i «també a n-els estrangers, que volen sapiguer quins sons posseex el català i com se pronuncien correctament.» Fa avinent qu'avuy per avuy, fins-i-tant que's fassa l'estudi fonètic complet de tot lo territori llingüístic català, no's pot escriure propiament la *Fonologia catalana*; i per lo meteix diu «que no esperi ni'l català que li citem una sèrie completa d'exemples de totes les comarques i dialectes, ni esperi l'estranger un sistema definitiu de regles sobre les questions, quant ell ha de servirse dels diferents sons.» «El *Manual* va a facilitar» la «feyna» que falta a fer «dins tots els dominis dialectals» catalans, i que donarà a conèxer «la fonètica catalana» am tota «perfecció.» L'objecte del llibre no pot esser més simpàtic i més d'agrair, venint, com vé, d'un estranjer, qu'ha presa per [154] conte seu una tal feynada que cap català havia duyta a cap; i per això ens estàvem sens uns descripció científica dels sons del nostre idioma. Diu l'autor que li es «un dever molt agradós agrair a Mn. Alcover la benevolensa i l'interés am que s'encarregà d'enllestir la forma esterna d'aquest *Manual* i de traduirne bossins de l'alemany en català i d'unificarhi l'ortografia.» La part que nosaltres traduírem va am la nostra ortografia, fora lo de posar *cz* i *cs* respectivament en lloc de *x*: sistema que'ns va dir el Dr. Schädel que no li agradava, per lo que ell sustituí aquelles grafies per la *x*; però en dexà algunes, sens dupte per descuyt. A lo que traduírem, férem les correccions ortogràfiques oportunes; però, com segurament en dexàrem de fer qualcuna, perque un tampoc no hu veu tot d'un cop; i llavò que no vérem les proves, i els caxistes i correctors, tractantse d'una llengua estranjera i tan esquerrana a n-els alemanys com la nostra, no serien tot lo eczactes qu'haurien hagut d'esser, —la unificació ortogràfica no acaba de resultar. Ho volem fer constar perque qualque esquitarell, d'aquells que a n-el lleu troben ossos, no s'en venga am cinc sous quatre sous, donantmos la culpa allà ont no'n tenim.

Dins l'*Introducció* se demostra fins a l'evidència la necessitat de la transcripció fonètica dins tota obra gramatical o lecsicogràfica, això es, un sistema de representarhi els diversos sons de l'idioma de que's tracta, no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

segons s'escriuen usualment, sino amb uns signes especials, de manera qu'un metex signe no servesca per diferents sons, sino un sol signe, esclusiu per cada sò. «Per l'interés de l'estudi pràctic i científic del català a l'estranjer, diu el Dr. Schädel, es de llamentar qu'encara no hi haja cap gramàtica catalana ni cap diccionari català am transcripcions fonètiques. Si n'hi hagués que'n duguessen, no serien estats possibles molts d'errors que's cometeren els primers anys en la filologia romànica, moltes de descripcions fonamentalment falses de la pronúncia catalana qu'encara avuy estàn esteses entre'ls filòlecs estranjers. Pero fins-i-tot p'els catalans metexos es d'una gran importancia que l'escriptura de tots els materials destinats a l'escorcoll filològic sia fonètica. Puys sols l'escriptura fonètica pot donar exactament el mot am tots sos diferents matissos de pronunciació, que sovint varien d'una comarca a un'altra.» Escrivint una paraula am transcripció fonètica, tal com se pronuncia a qualsevol de les regions catalanes, una volta que's conega el valor dels signes am qu'està escrita, qualsevol d'un'altra regió catalana que no tè la metexa pronúncia, un francès, un alemany, un japonès, lletgirà aquella paraula tal com la pronuncia un [155] natural d'aquella regió aont la paraula pertany, i lo metex la poràn llegir d'assí a cinc cents anys, sempre que posseesquen la clau d'aquell sistema de transcripció, i tal escriptura no serà may un enigma, com ho es en molts de punts la dels monuments primitius de la nostra llengua, perque'ls qui los escrigueren no tenien lletres adequades a n-els sons nous que brollaven de llurs boques, diferents molts d'ells dels que l'alfabet clàssic representava.

Això fa qu'ara no sabem com pronunciaven tals sons aquells escribes venerables que los escrigueren. «D'això resulta que la transcripció fonètica i sols ella, a dir ver, està cridada a donar a conéxer la paraula parlada del poble català de totes les comarques am tots llurs sons, am totes les gradacions dels sons, am totes llurs belleses acústiques; està cridada a conservar tot això per tots els temps a venir.»

Aquest «procediment» de transcriure el «cabal filològic» s'usa, «fa anys» «am resultat» «a Itàlia, França, Suïssa, Alemanya, Bèlgica,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Romania i Nord-Amèrica»; però «desgraciadament dins Espanya es casi desconegut.» Sens dupte es una glòria del Dr. Schädel haver introduit dins la nostra filologia un sistema complet de transcripció fonètica.[44] Aquest fet només, donaria un'importància i un valor especial a la seua obra. Tot seguit posa la llista dels signes especials, indicant llur significat, posant un o dos eczemples de paraules catalanes que duen el sò corresponent a tal signe. Hi ha **63** signes, corresponents als **63** sons o lletres qu'ha trobats el Dr. Schädel dins el català, axò es, **22** sons vocals i **41** de consonants. —Acaba l'*Introducció* amb un dibux que figura un cap humà xapat p'el mitx de dalt a bax, aont se veuen dibuxats tots els *orgues vocals* am que produim els sons, les paraules. Aquest dibux dona un'idea més clara de la cosa que totes les esplicacions verbals; i, com la producció de la veu, axò es, dels sons que componen les paraules, es la base i l'objecte de tota la fonètica, si un no'n té un'idea clara dels *orgues vocals* i de llur funcionament, no donarà passa dreta en filologia. [156]

Tot el capítol I va dedicat a la *descripció dels orgues vocals*, fent veure com la *corrent d'ayre* que puja de l'aparat respiratori per el *canyó dels alens*, el qual acaba am la *nou* o *carcabòs*, passa p'el xap que fa dins la *nou* la membrana o sien les *cordes vocals*, que, si estàn *estirades* o *tivantes*, la corrent d'ayre les fa vibrar, i resulten els *sons sonors*; i, si estàn allanguides o afluxades, la *corrent d'ayre* no les fa vibrar, i resulten els *sons sorts.*

Passa la *corrent d'ayre* del carcabòs a la *faringe* (*gola, gargamella*) i, o pren per les *fosses nasals* i surt a defora p'els *aranells* produint els *sons nasals*, o bé pren p'el *gargamelló*, i, segons com se posin el *vel* o *llengueta del paladar* i *la rel*, *pla superior* i *punta de la llengua* respecte

[44] Nota (1) de l'original: Casi al metex temps que'l *Manual*, es sortit el volum del *Congrés de la Llengua Catalana*, aont hi ha un notable estudi d'En Joseph M. Arteaga, de Barcelona: *Ullada General a la Fonètica catalana; el seu caràcter propi dins la familia novo-llatina*. Es un estudi que honra l'autor, ben conegut com-e fonetista escel·lent, i honra'l *Congrés*; es una esposició sumària i molt concentrada dels sons catalans, consonants i vocals, lluminosa p'els *iniciats*, poc accessible p'els profans. S'hi proposa també un sistema de transcripció fonètica, am **45** *signes* per los sons *consonants* i **32** p'els *vocals*. Com obra científica no deym que sia superior ni inferior a la del Dr.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del *paladar dur*, els *alveols* (geniva de dalt) i les *dents*, i segons com se posin els *llabis* am les dents o sense, —passant la *corrent d'ayre* per entre aquests diferents *orgues*, se produexen els sons *velars*, *llinguals*, *palatals*, *dentals*, *llabials*, que's dividexen en *esplossius* i *contínuus* (*fricatius*, *laterals*, *vibrants*, *africats*). El qui no s'és arrambat gayre a la mar de fondo de la filologia, s'estranyarà que'l nostre autor devalli a tractar tant de prim conte dels *orgues vocals* i llurs funcions. Si no hu feya axí, poca llum donaria dins les questions que tracta. Tota la fonètica està fundada amb això. ¿Quina manera hi ha d'estudiar els sons, marcant llur naturalesa, fentne la classificació i destriament, si un no estudia, si un no ficsa llur producció fisiològica?

Onze planes hi posa el Dr. Schädel per descriure el funcionament de dits *orgues vocals*, i dona regles pràctiques per distingir els sons *sorts* i els *sonors*.

Tot explicant això de la *sonoridat* i *sordera* dels *sons*, demostra'l Dr. Schädel matemàticament que la llengua catalana es més *sonora* que la castellana, senzillament perque té més sons *sonors* que no aquesta. Vetassí lo que diu (pàg. 18 i 19): «El grau en que una llengua es cantable, dependex sens dupte de la frecuència relativa dels fonemes sonors. Si observam i contam els fonemes que s'empren en la conversa tirada, obtenim p. ex. el següent resultat: entre mil fonemes contínuus en trobam de sonors i cantables en la llengua francesa **760**, italiana **770**, alemanya **734**. La diferència entre'l català, que'n té més que l'italià, es a dir, **793**, i el castellà, que'n té per terme mitx només **712**, es molt gran. D'aquesta manera, potser, s'esplica el fet de que per els estranjers el català soni molt més melodiós i méç dols que'l castellà.»

El capítol II tracta dels *principis de destriament i de descripció dels sons catalans*, i es sobremanera interessant. Comensa per establir la diferència entre'ls *sons vocals* i *consonants*, que no es, [157] com diuen generalment els gramàtics que van prims de roba, (i son molts que hi

---

Schädel; ara com obra de *divulgació*, i, per esserho de bon de veres, cal que sia altament científica, consideram molt superior la del professor alemany.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

van), que son *vocals els sons que's pronuncien totsols*, i *consonants* els que *no's poren pronunciar totsols*, *sino amb un altre(,) vocal*. Fa veure'l Dr. Schädel que tal definició, que duen estereotipada casi totes les gramàtiques, es falsa, puys que n'hi ha tota una pila de *consonants* que's poren pronunciar totes soles, v. gr.: *f*, *v*, *m*, *n*, *l*, *r*, *ʃ*, *ʒ*, etc. La vera diferència entre'ls *sons vocals* i els *consonants*, està en que per la pronúncia dels *vocals la corrent d'ayre*, tot sortint per la boca, *no hi troba cap ostacle*; i per la pronúncia dels *sons consonants*, n'hi troba, axò es, o troba tancat, i, empenyent, la tancadura s'obri cop en sec, fentse un'esplosió, i resulten les consonants *esplosives*, o bé troba just una mica de pas, i passa *fregant* per les voreres, i resulten les consonants *fricatives* (perque's produexen am lo *frec* de la *corrent d'ayre*) per altre nom, *contínues* (perque no son *momentànies*, com ho son les *esplosives*, sino qu'un les pot fer durar fins que tenga alè). Posa després el destriament o distinció de les vocals que son *arrodonides* (que's produexen allargant els llabis dexant un foradí rodó per passar *la corrent d'ayre*) i *no arrodonides*, *anteriors* (del cap de la llengua) i *posteriors* (de la rel de la llengua), *ubertes* i *tancades*, *tivants* o *rabents* (produides amb els muscles *tivants*, *estirats*, i son *tóniques*) i *relacsades* o *afluxades* (produides amb els muscles un poc *amollats*, afluxats, i son à*tones*, sens accent).

El capítol III es la *descripció sistemàtica dels sons de la llengua catalana*, qu'es notable fora mida, perque dexa descrits fisiològicament cada un dels sons de la nostra llengua am totes les esplicacions i aclaracions que fan al cas, i amb enfilalls d'eczemples de paraules catalanes qu'inclouen dits sons i que l'autor feya pronunciar a la gent de tots els pobles pirinencs que visitàrem, l'estiu de 1906, pobles de totes les comarques catalanes des de Perpinyà a la Vall d'Aran, des de Vilaller a Cadaqués, i trascrivia ell fonèticament cada una d'aquelles pronúncies. De manera que pot parlar ben fort, sens por que negú'l puga desmentir. Ell ha afinats i destriats una partida de *sons* que'ls filòlecs qu'estudiaren el català, no'ls havien sabut percebre ni aglapir: v. gr.: el *sò billabial-*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fricatíu-sonor, ben diferent del *billabial-esplosiu-sonor*, axò es, el sò que té la *b* essent *medial* i sense *m* devant, qu'es *fricatiu*, ben diferent del que té si du *m* davant o si es *inicial* de paraula que comensa frase, i que, en tal cas, es *esplosiu*. En casi tots els *sons* ha destriades gradacions i matissos que constituexen una riquesa fònica del català, verament meravellosa. Lo qu'es una llàstima que, entre les vocals *tivants* o *rabents*, no haja incluida la *e* fosca tònica baleàrica de *v*E*u*, *b*E*ure*, *pl*E*na*, *p*E*ra*, etc. Es la [158] metexa *e* que descriu eczactíssimament dins § 47, n. 64, com-e relacsada o *àtona*, tal com se troba dins tota la Catalunya oriental i central fins a la ralla de la província de Lleida, Priorat i muntanyes de Mont-roig, v. gr. dins els mots *r*E*petir*, *t*E*nir*, E*czemple*, *d*E*sfer*, *r*E*mull* i mil d'altres), am la diferència que a les Balears es de dues maneres: *tivant* o *rabent*, com a n-els mots qu'hem citats i a moltíssims d'altres, i *relacsada* o *àtona* com a les regions esmentades. Aquest sò *tònic*, *tibant*, *rabent*, sols se troba a les Balears, i ofereix la particularidat de que els catalans del continent fan sempre *uberta* i may *tancada* aquesta *e fosca-tònica* balear, axò es, allà ont els balears fan sonar aquexa *e enfosquida tònica*, els catalans del continent fan sonar *è uberta*.

El capítol IV dedicat a *l'entonació, durada i intensidat dels sons: Grupos d'expiració*, posa consideracions ben avengudes sobre l'*altura de to i curves d'entonació*, tan variades i diferents qu'eczistexen dins les diverses comarques catalanes i que no es possible ficsar sens aparells de fonètica experimental que'ns donin el nombre eczacte i circunstàncies especials de les vibracions de cada *sò sonor*. Es una notabilitat mundial en l'estudi de tals vibracions i en l'invenció d'aparells per contarles i ficsarles *l'abbé Rousselot*, professor de *l'École libre des Hautes Études (Institut Catholique)*, i Director del *Laboratori de Fonètica experimental del Col·legi de França*, i ha comensat a publicarne una obra, molt notable, *Principes de Phonétique Expérimentale* (Paris, rue Bernard Palissy, 4. —Leipzig, Salmonstr. 16. —H. Welter éditeur, 1902). Dins un'obra tan elemental com la del Dr. Schädel no es possible pujar a n-aquexes altures qu'ha conseguides l'abbé Rousselot. —Referent a la *durada dels sons*, advertex

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

qu'es molt difícil establir una divisió exacta de vocals *llargues*, *mitjanes* i *curtes*, perque diu que son moltes, innombrables, les *durades* diferents dins la pronúncia catalana, que hi *son molt més fines* que *en l'italià i el francès* i no parlem del castellà; i per això no vol provar tan sols de representarles demunt el paper; puys per ferho així com pertoca, caldrien aparells mecànics que encara no's tenen. Una cosa semblant diu que passa respecte del ficsar gràficament la major o menor *intensidat o forsa* am que's pronuncien els sons, això es, l'*accent*, i que la llengua catalana se distingex *en primera línea per la intensidat variable dels sons i grupos de sons que's seguexen uns als altres, juganthi un important paper la intensidat, això es, l'accent, produit per la vehemencia de l'espiració. La seua forsa es estraordinàriament variable i dependex de l'emoció de l'individuu.* Dels *grupos d'espiració* (les paraules qu'es pronuncien amb una espiració per expresar un'idea) diu que son més bons de representar i en dona una [159] mostra, representant tota la frase am les paraules confegides (v. gr. quantunsetrobatotsolalamuntanya), que es així com se pronuncien. Això té gran importancia per l'estudi dels sons, tota vegada que tant les vocals com les consonants se tramuden, segons sien inicials o finals de paraula i de frase; segons duguen devant o derrera altres determinats sons. Així, per eczemple, a la Pobla de Segur la *a* àtona final, si acaba una frase, sona casi com *o*; i, si du derrera una altra paraula, sona com la *e* francesa de *c*E, *qu*E, i a l'alemanya de *Seit*E, *Frag*E.

El capítol V es la transcripció fonètica d'un article dels *Croquis pirinencs* d'En J. Massó i Torrents i de l'himne nacional *Els Segadors*, aont se veu pràcticament lo indispensable qu'es la transcripció fonètica, si's tracta d'aclarir i ficsar els sons i la pronúncia de qualsevol llengua.

Això es en resum el *Manual de Fonètica catalana* del Dr. Schädel; es l'introducció de l'altra obra seua *Geshichte der katalanischen Pyrenäendialekte* (historia dels dialectes catalans pirenencs), qu'està a punt de sortir i que promet esser una cosa preciosíssima.

¿Qu'hem de dir més del *Manual*, sino felicitarmos coralment de que'ls estudis de filologia catalana hajen assolit aquex gran refors, aquest

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

preciós instrument de traball, que, si mos ne servim axí com cal, tant i tant ens avensarà la feyna i la farem condreta i avenguda? Sí, consideram el *Manual* indispensable a tots els nostres colaboradors. Estudiantlo bé i detingudament, prenentlo com-e norma per replegar el cabal lecsicogràfic, faràn una replega científica, que'ns donarà totes les formes dialectals i serà un ver tresor per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica*. Abans de tenir aquest *Manual*, prou feyen els colaboradors de replegar paraules a la bona de Deu; feyen lo que bonament porien; i havia qu'agrairlosho de tot cor. Ara que tenim el *Manual*, qu'ens ensenya a destriar am gran precisió tots els sons i de transcriurelos gràficament, seria un desbarat molt gran no aprofitarmos de tal ensenyansa, i seguir replegant paraules sense transcriureles tal com se pronuncien allà ont les trobam, i just axí com se pronuncien i amb aquells signes de transcripció especials. Per axò el *Manual* del Dr. Schädel formarà època per l'*Obra del Diccionari* i per la filologia catalana. ¡Ja hu crec que'n formarà! per més qu'arrufin el nas i fassen carusses alguns esperits esquitarells i un poc massa pagats de sí metexos, i que tenen la desgràcia de no trobar may bo lo que no surt d'ells, i los sol caure tort que's fassa una cosa bona, si es un altre qui la fa! Dexemlos córrer aquests tals, i fassem nosaltres la nostra via, per [160] Deu i per la Pàtria i per la nostra estimadísima llengua catalana. Sapigueuho, colaboradors de l'*Obra del Diccionari*: si volem fer feyna de profit, no tenim altre remei que pendre'l *Manual de Fonètica Catalana* com-e catecisme de la nostra filologia, com-e norma dels postres traballs lecsicogràfics. ¡Beneida l'hora que'l Dr. Schädel ha publicat aquest *Manual*! Benhaja ell, qu'ha prestat aquest bon servey a la nostra filologia!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Les traduccions de «Terra Baixa» d'En Guimerà (160)

L'amable confrare del Vendrell, *Lo Bax-Panadés*, dia 26 de setembre, ressenya les traduccions que hi ha fetes del drama *Terra Baxa* en francès, italià, inglès, alemany, suec, rus, txec, servi. Tantes de traduccions son una glòria per la llengua i literatura catalana, i proven una volta més la superioridat indiscutible de l'idioma català com-e medi d'espressió artística per tots els qui l'han mamat am la llet. ¿Quines obres literàries han escrites may en castellà els catalans, balears i valencians, qu'hajen merescudes tantes de traduccions a llengues estranjeres com aquex drama d'En Guimerà i l'*Atlàntida* de Mn. Cinto? ¡Que hi està de lluny d'esser ver qu'un, escrivint en català, quedi condamnat a que no més el lletgesquen a Catalunya! ¿Quant havíem fet tant de renou ni havien cridada tan fort l'atenció dins el mon literari els escriptors catalans, com des qu'escriuen en català? ¡Quant es bon ver que la llengua catalana enaltex els qui l'enaltexen! ¡Mai se'n peneden ni hi perden els fills, d'honrar llur mare!

MANUSCRIT CATALÀ *compost d'autografs de tots els mestres en gay saber y d'altres poetes y prosistes catalans: recullits i ordenats per en Francisco Flos y Calcat, Mestre de 1a Ensenyansa, fundador del primer Colegi Català.* —Bagunyà, editor. —Barcelona, 1908. —Un volum (175 X 117 mm.) de 160 planes. —Preu, 1,50 pess.

(160-161)

Forma un llibret delitós, ben presentat, primorosament imprès, reproduint am tota fidelidat el caràcter de lletra de cada escriptor. Es d'una gran utilidat per avesar els noys a lletgir lletres de ploma diferents, i consideram qu'es un dever nostre recomanarlo de tot cor a totes les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

escoles catalanes, a tots els entusiastes del català. La reintegració de la nostra llengua en tots els seus drets i a l'estat de reyalesa qu'un temps tenia —i ha de tornar a tenir, vinga d'ont vinga,— demana molta, moltíssima de feyna. Una part d'aquesta feynada es aquest llibre i la seua divulgació per tot el territori linguístic català. [161]

Una cosa llamentam i mos sap greu ferm que hi sia, dins el *Manuscrit Català*: un esperit d'unificació ortogràfica, illògic, infundat, no raonable, qu'ha desfigurada l'ortografia de molts d'escriptors, fent aparèxer llurs escrits am tal o qual grafia que los repugna, i que, com la *a*, preposició, accentuada (*à*), s'oposa a tota la nostra tradició literària, i es una subjecció intolerable a una escentricitat de la *Reyal Acadèmia Espanyola*, que introduí tal sistema d'accentuar la *a*, preposició, sense motiu ni fonament, contrariant ensems tota la tradició catalana. Son molts que tiren llamps i pestes a la *Reyal Acadèmia* per lo que fa o dexa de fer, i llavò se someten servilment a mantenir i perpetuar les seues escentricidats.

¿Per que s'ha d'accentuar la preposició *a* en català? Les raons que's donen son foradades de tot; no pesen serrines, no valen mitx dobler de mac.

Molts que fan flamada contra'l centralisme i uniformisme, en duen un bon tros de clavat dins l'ànima, sens temerse'n; i a lo millor els-e surt p'el cayre de l'ortografia. Diferents ortografies dins un metex llibre, allà ont se tracti de fragments de diferents autors, els-e sembla una cosa feresta, horrible, una blasfèmia. Senyors que patiu tal… accident, siau una mica més reflecsius. ¿Sou autonomistes en política? Doncs, siau llògics. Si l'autonomia es bona en política, bona ha d'esser en tots els ordes. I ¡vaja si hu es! ¡Prou que hu es!

Deu ens es testimoni que res d'això deym per molestar l'amic en Flos i Calcat, sino per posar les coses axí com cal. Si hi ha foc en nostres paraules, no es d'odi a negú, sino d'amor ablamada a la nostra estimadíssima llengua catalana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«El Deber», d'Olot (161)

Aquest benemèrit confrare olotí, de devers el juliol ensà, se publica tot en català, gràcies a Deu. Feya temps que ja publicava coses catalanes; pero eren escepcions, qu'ara son tornades la regla general. Era lo llògic, lo raonable, lo que calia i demanava el bon criteri dels seus redactors. N'estam ben segurs de que s'hi camparà bé *El Deber* am tal camvi. S'hi campen bé sempre els fills honrant llur mare.

El Dr. Vogel i el renaxement català (161-162)

Aquest meritíssim professor de Aachen ens envià un preciós article publicat dalt *Kölnische Volkszeitung*, de Colònia, de 15 de [162] juny derrer, bax del títol *Welt und Wissen* (mon i sebre), aont glosa la gran festa del *Cinquantenari dels Jocs Florals de Barcelona*, trassant de mà mestra un resum de la nostra literatura i del renaxement en sos aspectes polític, social i literari, posant de relleu tota la seva escepcional importància i trascendència. En tot axò el Dr. Vogel parla de coses qu'ha vistes i estudiades d'aprop, ja qu'assistí a l'esmentada festa i feu diferents exides a diverses regions de Catalunya, recullint, ulls ben espolsats, impressions de per tot arreu. Ja's sap que conex la nostra literatura ben a fondo i fins parla'l català amb una correcció prodigiosa.

Am lo seu article, posant devant els ulls del públic alemany lo qu'es Catalunya, el renaxement, la llengua i la literatura catalana, ha feta una bon'obra, que hi ha qu'agrairli de tot cor. S'es mester de tot que homes com el Dr. Vogel ens donin a conèxer dins una nació com Alemanya, empori de la política, de la ciència i de la cultura de tot lo mon.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

NOMENCLATOR HISTÓRICO *de las iglesias parroquiales y rurales, santuarios y capillas de la provincia de Gerona, por D. Francisco Monsalvatje y Fossas*. —Tomo XVI (de ses *Noticias Històricas*.) —Olot, —Sucesores de J. Bonet. —1908. —Un volum de 352 planes (28 X 15 cm.)

(162-163)

Nostre estimadíssim amic En Monsalvatje ens acaba d'honrar enviantmos el seu volum XVI de ses *Noticias Històricas*. Varies vegades hem parlat ja d'aquexa admirable i notabilíssima col·lecció d'estudis històrics que vé publicant, fa anys, aquex bon company, sobre l'antic comtat de Besalú, i qu'es anat estenent a l'història de les altres regions que constituexen avui la provincia de Girona. Gràcies a n-En Monsalvatge, aquexes regions son avuy, de totes les catalanes, les més ben estudiades històricament. No es duptós qu'En Monsalvatje amb aquests SETZE *toms* publicats d'estudis històrics, n'ha fet un bon tros de l'història de Catalunya, am lo que ha prestat un servey inmens a la causa de la nostra cultura. Bax del punt de vista filològic, qu'es el qui'ns interessa directament, aqueys volums d'En Monsalvatje son mines de vocabulari català i fonts p'els nostres estudis gramaticals p'els moltíssims de documents en català de diferents arxius, aont té molt qu'estudiar el filòlec. El *Nomenclator Histórico* resulta interessantíssim p'els molts de noms de lloc que inclou i p'els molts de fragments de *Goigs* que inserta de moltíssims de santuaris, que, enque pertenesquen, sens dupte, la majoria a n-els sigles XVI(I) i XVII, sont fites precioses que senyalen la evolució i estat reyal de la [163] llengua, precisament perque son fets sens cap pretensió literària. Tot lletgint les pàgines qu'hem pogut, hem omplides centenars de cèdulas.

Tot vos sia enhorabona, amic Monsalvatje, d'aquest nou volum, i que no sia la derrera que vos poguem donar. Seguiu, seguiu servint la Pàtria,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

publicant nous volums, i rebliulos de documents catalans, inèdits, dels nostres arxius. Axí traballareu gloriosament per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* de la llengua catalana.

Quelques poésies populaires catalanes a Alghero (163)

Bax d'aquest títol l'escriptor Venanzi Todesco publicà dalt *Revue Catalane* de Perpinyà, el juliol i agost passats, un estudi sobre cansons populars d'Alguer, que l'amic En Joan Palomba li proporcionà. N'ha feta tirada apart, i mos n'ha enviat un eczemplar que li agraim coralment.

Aquestes *poesies* recullides i observades p'els carrers d'Alguer, son documents del català qu'allà's parla, molt influit de l'italià literari i dels dialectes sarts dels pobles veinats i també del castellà dels derrers sigles de la dominació espanyola (XVI i XVII). Hi hem preses una partida notes lècsiques i de morfologia i de sintacsis.

També lo bon amic perpinyanès En Juli Delpont s'es ocupat dels *Catalans d'Algher*, demunt lo *Bulletin de la Société agricole, scientifique et littéraire des Pyrenées-Orientales*, donant una breu clarícia com es que parla català aquella ciutat de Sardenya; i hi posa cinc poesies de poetes algueresos moderns.

Tot lo que's fassa per refermar i estrényer els llassos entre Catalunya i sa filla Alguer, es obra altament patriòtica.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Els tres pensionats a Alemània per estudiar filologia (163-164)

Tenim carta d'En Griera, data de 17 d'aquest més, qu'ens conta que, com arribaren a Halle, el Dr. Schädel los esperava a l'estació, los s'en menà a ca-seua, i los va tenir casa preparada, aont ja dinaren; i s'hi campen de lo millor. El metex dia ja's matricularen a l'Universitat, i hi estudien sintacsis francesa antiga, fonètica francesa, crítica d'un text antic francès: *Aucassin et Nicolette*.

Per avesar l'orella a l'alemany, assisteixen també a cursos públics sobre *Pompeia*, Renaxement italià i els Alps. El Dr. Schädel ha endressada una sala, bax de ca-seua, a punt de *Seminari*, aont ha posada tota una biblioteca de filologia romànica i d'antiga i moderna literatura catalana, i allà dirigex els pensionats en llurs estudis, i llavò els hi dona un curs de Fonètica Catalana i un altre curs de Interpretació de texts antics. Ademés de tot axò, En Griera i En Barnils fan canvi de llissons d'alemany-català amb aquell estudiant de Magdeburg, Martí Niepage, qu'està per a prendre'l doctorat, i ha feta la memòria reglamentària sobre'l mallorquí antic. [164]

Sembla que'ls pensionats estàn ocupadíssims en llurs estudis.

¡Axí mos agrada, i axò es lo que mos convé! Beníssim!

La gramàtica valenciana es la metexa gramàtica catalana. — P'els valencianistes (164-165)

Axò es la síntesis d'un estudi gramatical del M. Rt. Fr. Lluís Fullana, Provincial dels Franciscans de la Província Seràfica de València, que'l Consistori dels Jocs Florals de la ciutat del Túria enguany va premiar. Se

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tractava d'un *Premi Estraordinari* qu'oferí l'Ajuntament de Barcelona per aquest tema: *Característiques catalanes en lo regne de València.* Va dividir Fr. Fullana son estudi en *característiques fòniques, gràfiques, lècsiques i sintàctiques*; i dins el pròlec diu: «Escriure totes les característiques catalanes usades dins lo regne de Valencia, equivaldria a escriure una gramàtica catalana i posar en la portada: *Gramàtica de la llengua valenciana*.» «Tot açò, ens escriu el M. Rt. P. Provincial, per indicar que les característiques catalanes son unes metexes que les valencianes. Creía yo que l'Honorable Jurat no aprovaria esta afirmació meua; empero vaig vore demprés qu'estiguè molt conforme.»

Enviam la nostra enhorabona més coral a n-el Rt. Fr. Fullana p'el triunf alcansat i per la valentia qu'ha tenguda de proclamar una veritat a la que molts de valencians encara fan barres… per ignorància i per un malentès patriotisme provincià. Sí, n'hi ha encara a València que no hi poren consentir qu'el valencià haja d'esser el metex català… de València. Aquests *filisteus* se creuen sortir del pas, dient qu'el valencià surt del llemosí, no del català. ¡Pobrets! ¿que saben ells del llemosí ni de sant llemosí?

Que peguin una ulladeta a l'història, i veuràn que'l *llemosí*, el dialecte de Limoges, la branca de la llengua d'oc, anomenada llemosí, cap influència llingüística eczercí demunt València, ni intervengué may per res en la formació del valencià. ¿D'ont ha de sortir el valencià, sino dels pobladors catalans que s'establiren a n-aquell delitosíssim territori, quant el rey En Jaume el va recobrar dels sarrains? Axí com parlen aragonès (castellà) les regions veynades d'Aragó que poblaren els aragonesos, axí les altres regions parlen el català que parlaven els catalans que hi anaren a poblar, la major part de la banda de Lleida, i per axò el valencià s'assembla tant a n-el lleydetà, axò es, a lo qu'es parla dins la província de Lleida i la Ribera d'Ebre. ¿Qué'l valencià té una fesomia especial que'l diferencia prou del català de Catalunya? *Distingo*: del català de Catalunya oriental i central, *concedo*; del català de les regions lleydetanes, *nego*. Son molt cosa poca les diferències del valencià amb el lleydetà; i casi tota

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la diferència es que'ls valencians se son acastellanats més que'ls lleydetans, no han estimada tant llur parla, i per això l'han mestallada més de castellà, l'han feta anar de rodolons i per les foranes, l'han viltenguda, empegueintse'n, avergonyintse'n. Per això els-e cal reaccionar fort, però fort de tot. Per això cal que'ls amadors del valencià esmersin encara, molts d'anys, llurs forses en fer reviscolar dins [165] els cors de llurs compatricis l'amor i l'entusiasme per llur dolcíssima i delitossísima llengua, escampant per tot arreu la seua història gloriosa, donant a conèxer d'aprop sos grans escriptors dels sigles XIV, XV i XVI, donant fites clares de lo qu'era antigament el valencià i de lo que li toca esser avuy, això es, que en via neguna s'ha de rompre ni trencar llur gloriosíssima tradició literària; que, si no son fills literàriament d'En Bernat Metge, N'Ausiàs March, En Jaume Roig, Sant Vicenç Ferrer, Mn. Febrer, En Joanot Martorell, no seràn res may en literatura; seràn uns bastarts, uns desheretats. ¿En que's diferenciaren aquests altíssims escriptors de llurs contemporanis de Catalunya i Balears? En casi res, com se'n pot convéncer qualsevol, comparant les obres d'uns i altres. Per lo metex, el M. Rt. P. Provincial dels Franciscans am lo seu estudi premiat, sostenint que la gramàtica valenciana es la metexa del català, ha feta una obra altament patriòtica, ha posades les coses a llur lloc, ha aclarits conceptes molt embuyats entre molts de valencians, ha prestat un bon servey a la Pàtria, que hi ha que agrairli am tot lo cor; i també hem d'agrair a n-el Jurat dels Jocs Florals de València qu'acceptàs i premiàs la valenta i sàbia tesis de Fr. Fullana, que cal a tots els *amadors de la llengua valenciana* acceptar i sostenir, fins a sembrarla dins tots els cors valencians, si volen fer feyna de profit en llur empresa, si volen anar orientats i via dreta cap a la restauració i enaltiment de llur llengua.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El nostre article "Als valencianistes" (165)

Sembla qu'ha feta, gràcies a Deu, bona impressió lo que diguérem dalt el *Bolletí* derrer a n-els *valencianistes*. Tenim cartes de diferents regions valencianes que mos ho agraexen, mos ne donen l'enhorabona i prometen seguir lo qu'els-e proposarem. Axò es lo que interesa.

L'important diari de València, *Las Provincias*, del qual es estat director tantíssims d'anys el patriarca del renaxement valencià, En Teodor Llorente, i ara'l dirigex un fill seu, ha traduit dia 16 del corrent un bon tros del nostre article, i ha promès ocuparse de les normes ortogràfiques qu'hem proposades a n-els valencianistes; i posà a dita traducció aquex devantal, qu'agraim coralment:

«El eruditíssimo sacerdote mallorquín, doctor don Antonio María Alcover, que es hoy el mejor conocedor de la lengua catalana-valenciana-balear, y está trabajando con admirable celo en formar su diccionario, ha tomado parte en la polémica de la prensa de Valencia sobre la ortografía de nuestra lengua, contestando principalmente al artículo del Dr. Barberá, publicado en *Terra Valenciana*, y que insertamos en *Las Provincias*. En el artículo, el Dr. Barberá aceptaba la idea de formar una *Academia valenciana* para el arreglo de dicha ortografía, y aun le parecía más expedito reunir desde luego un *Congreso* bajo la presidencia del señor Llorente.»

Guilhem de Toloza (166-168)

Bax d'aquest títol ha publicat el poeta tolosà N'Antonin Perbosc un poemet, am la corresponent traducció francesa, i mos ha obsequiats amb un eczemplar, que li agraim de tot cor. El poemet canta l'enfelloniment de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'héroe de Peyralata i Aliscamps, En Guillem *Nas-curt*, contra l'emperador Lluís *el Piadós*, que no agraí a n-aquell axí com calia els grans beneficis d'armes que n'havia rebuts, a un dels quals En Guillem havia perdut un tros de nas, i d'això li vengué'l sobrenom de *Nas-curt*. En Perbosc n'ha sabut treure bon partit, i se fa llegir delitosament.

L'obra es en *tolosà*, aquexa branca tan interessant de la llengua d'oc, tan diferent del provençal i del gascó, i sens dupte la més acostada a n-el català. Conserva la *a* àtona final dels noms femenins i de la terminació femenina dels adjectius; no la fa *o* com el provençal, ni fa *u* la *o* tònica, com el gascó, i conserva molt de vocabulari netament català, català brox. Ventassí uns quants bocins per mostra:

—O rèi Loïs! sens Guilhem del Cort-Nas,
lo dinne fil del que prenguet Narbona,
dígne fill prengué
n'aurias jamai portada la corona…
Guilhem lo comte, un jorn del més d'abril,
A solel naut, de la casa tornaba;
solell alt cassa
Cap a París, a cabal caminaba;
cavall
lo seguisian quaranta cabalhers,
seguien
falcons al pun…
puny
Ai abatut per mila e per milanta
hay mil
tos enemics, o rèi! e lo pecat
me n'es dintrat al cor multiplicat
entrat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

e cadelants com una orresca planta[45]

cadellant horrenda

que creis, rozega e viu sens finizon,

creix fi

—car aquels morts, quala que siès lor vida,

llur

eran los fils del que d'Amont tot guida,

amunt (el cel) guia

que los assiste e me balhe perdon.

assistesqui done

—Guilhem, te cal un pauc prendre paciensa.

poc

—Parla, Guilhem. So que voldras te dizi

axó dic

debant t'auzir, que t'es tot acordat,

abans d'oirte

demandaries de mos bens la mitat… [167]

En porien retreure més de bocins que semblen just català.

Algunes coses hi hem observades, que n'hem presa nota per l'*Obra de la nostra Gramàtica*. Ventassí unes quantes:

I. —Conserva'l tolosà, com el català de Mallorca, la lley, general primer a tot el domini català (veyau *Bolletí*, T. I., p. 511 et ss.), de, en haverhi dos pronoms complementaris, un en datiu i l'altre en acusatiu, posar aquest devant aquell. Veyau aquexes frases del poemet: *Fil*, diu Carlemany a son fill Lluís, *ton paire* LA TE *dona* (la corona). —*Se* LOS TE *boti pas* (si no les te tomb) *el jas totes per terra, diràs que son mos pars*. —*Balha*-LA-ME (dona-la me).

[45] Nota (1) de l'original: *Cadellar*, pròpiament, es—*la cussa fer els quissons. Cadella es cussa: ca-ca-na-canella-cadella*. *Cadellar* en sentit estensiu significa a Mallorca *pujar molt gast o consum* d'una cosa. Axí un dirà: —¡Saps que *cadella* al cap del més el gast d'una casa, si son molts que menjen! Aquí el poeta usa *cadellar* en sentit d'*aumentar, créxer, tornar gros*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

2. —Observa sovint la lley de fer concordar el participi amb el complement, fins quant el participi va devant, com s'era fet sempre ordinàriament en català, fins que l'influència castellana va caure, com una plaga de llagosta, demunt el català, i que encara se conserva prou dins Mallorca. Veyau aquexes frases del poemet: —*N'aurias jamai* PORTADA *la* CORONA. —…*qu'es aquela* CANSON? / *N'ai pas jamai* AUZIDA (oida) *de pariera* (igual). —...*auriatz* AUSIDA UNA CANSON...—

3. —Entre l'adjectiu indefinit *cap* i el sustantiu posa'l tolosà, com a molts pobles de Mallorca, la preposició *de*. Diuen a molts de pobles de Mallorca *no hi ha* CAP D'HOMO *aquí; no tenia* CAP D'INFANT, etc. Dins el poemet se diu: *se vos* (vols) *aici prometre*… | …*de jamai t'agorrinar* (empocarte, envilirte) *a* CAP | DE FLAUNHAQUIZA (flaquesa, vilesa), *a* CAP D'ENGANADURA. —*Dont n'ha jamai rigut* CAP DE *tan* BELA (bella) *a mirar* | CAP DE ROMIU (romeu)…—

4. —Fa'l tolosà el gerundi, no de la rel pura de l'infinitiu, sino de la primera persona singular del present d'indicatiu, com tots els pobles pirinencs que visitàrem amb el Dr. Schädel, l'estiu del 1906, i els pobles de Mallorca, que diuen: *diguent*, *visquent*, *valguent*, *traguent*, etc., en lloc de *dient*, *vivint*, *valent*, *traent*, etc. I En Perbosc escriu: *sortiguent*, *vejent*, *faguent*, en lloc de *sortint*, *veent*, *faent*, i posa subjuntius con *fague* per *fassa*, i pretèrits com *fugiguet* per *fugí*.

5. —Fa també, com el Rosselló, Conflent, Cerdanya, Vallespir, Vall de Ribes, Ripollès i muntanyes de Camprodon, Olot, Agullana i Cantallops, la primera persona singular del present en *i*. I axí escriu En Perbosc: —TORNI (jo)… / *per te parlar, com ton baron leial*. —*D'un bel guerdon* (premi) *d'ont-tot-ara m'*AVIZI (jo). —*So que demandi* (jo) *Senhe* (senyor) *aici-z-oc* (veul tassí). —I forma d'aquexa manera tals persones, fins dels verbs irregulars, com *voler* i *poder*, puys fa *voli (dont* VOLI *faire una patria)* en lloc de *vull*, i *podi* (*oc* PODI *plan desfaire*) en lloc de *puc*.

6. —Algunes paraules del poema ens han cridada l'atenció, entre altres: *a*) *suc* en significansa de *cap*. Diu (p.34): …(h) *anevat belament* | *subre mon* SUC *dempèi* (desde) *que te servici;* i dins la pàg. 40, diu: *Mas*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per la fin, tombet (tombà), *la* SUCA *asclada*. A Mallorca, *sucar* es pegar am lo cap a qualque banda, i el cop axí se diu un *sucot* i un *suc*. —¿S'usa encara a Catalunya tal paraula? Esperam que'ls nostres colaboradors ens contestin. —*b*) Un'altra paraula del poema es ben curiosa: *cadellar*. Ja l'hem esplicada dins una nota. —*c*) També es de notar que'l tolosà conservi, com Mallorca, el verb *debalar* (devallar = baxar). No l'hem trobar a cap [168] banda de Catalunya. —*d*) Lo qu'usa molt En Perbosc es el despectiu en *-ot*. Tractantse de Lluís *el Piadós*, en Guilhem *Nas-curt* li diu per pa i per sal: *reyot, emperairot* (emperayre-emperador.) —*e*) També es curiós que el tolosà tinga, com el català de Mallorca, la paraula *eima*, i no en la forma del català del continent (*esma*); llegim en la plana 34: …«*Bertran, es que hi aurià mai d'*EIME | *en tu?*....»

¡Ja mos hi ha fets contents N'Antonin Perbosc enviantmos el seu nou poema!

¡Endevant, amic Perbosc, p'el camí gloriosíssim de conrar i enaltir la llengua pàtria!

El nostre "Dietari de l'exida a Alemánia" (168)

Rebem cartes de molts d'endrets de Catalunya fent grans alabanses del *Dietari*, i n'han parlat encomiásticament *Gaceta de Mallorca* dia 14 d'octubre, *El Deber* d'Olot i *Somatent* d'Igualada dia 24 de dit mès, *L'Alliance* de Ceret (Rosselló) dia 1 de novembre, *Revista Popular* i *La Veu de Catalunya* de Barcelona dia 5, *Ressò de l'Avior* de Mataró dia 14, *L'Avenç de l'Empordà* de la Bisbal dia 15.

Grans mercès a tots, i que sia tot p'el major bé i profit de la Pátria, per qui vàrem escriure'l *Dietari.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo de la pronunciació llatina entre catalans (168)

El bon amic Mn. Tomàs Bellpuig, catedràtic del Seminari de Tortosa, ha publicat demunt *La Veu de la Comarca*, periòdic de dita ciutat, un *Estracte* del nostre estudi *Pronunciació llatina entre catalans*, i n'ha feta una tirada apart, un follet en vuytau, de 24 planes, aont se troba resumit lo que deym dins el nostre estudi, a fi de que se'n puguen enterar més fàcilment els qui convé que se'n enterin, i van massa apressats de feynes.

Grans mercès a Mn. Bellpuig, que tant ha traballat per la restauració de la llegítima pronúncia llatina entre'ls tortosins.

A n-els Suscriptors (168)

¡Uey!

Per acursar feyna, d'avuy endavant, en enviarmos imports de suscripcions, serà una senya de que hu haurem rebut, si vos enviam una tarjeta nostra, broxa, just amb el nostre nom, sense res pus.

¿Estam? ¡Teniuho present, en venir el cas!

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1908

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[169][*]

El Llibre del Congrés (169-174)

PRIMER CONGRÉS INTERNACIONAL DE LA LLENGUA CATALANA: — Barcelona, Octubre de 1906-1908. —701 pág. En 8u. (3.000 exemplars p'els congressistes.)

[BERNHARD SCHÄDEL]

El groixut volum, desgraciadament publicat sense Índex de Materies y de Noms, conté tots els discursos, conferencies y comunicacions del Congrés que ab una nombrosa concorrencia de filòlecs y llecs fou convocat en el centre de la vida intelectual de Catalunya per D. A. M. Alcover en 1906. Era el fi d'aquesta Assamblea, única en son genre, despertar l'atenció de l'Europa sobre la renaixensa de la llengua regional y al mateix temps encaminar els estudis científics sobre la mateixa per nous viaranys. I aquest fi ha sigut acomplit a la perfecció. No solament el Congrés ha establert i consolidat el contacte entre tots els amics de l'estudi de la llengua catalana —en tant que siguin vers y actius amics— sino que també ha contribuit en gran manera al coneixement del domini de la llengua catalana per medi dels seus treballs científics. Es facilment

[*] T. IV. —Desembre de 1908-mars de 1909. —N. 9.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

esplicable que alguns treballs en un Congrés com aquest, avans que tot popular, s'adrecin a un gran públic d'entusiastes y no als professionals; y així mateix que entre els colaboradors se'n trovi qualcún de autodidacte fora del marc de la Filologia románica. Ab tot i això, queden encare forces coses dignes de la consideració d'un filòlec.

Passo per alt, en lo que segueix, totes les escelentes proposicions i investigacions sobre correcció de llengua, ortografia y altres qüestions práctiques de l'idioma literari, d'interés més intern, que's troven reunides en el volum; solament lo que ofereix un interés dialectològic entre'ls treballs, principalment, de la Secció filològica-històrica, será aquí anotat.

A. Alcover: *Concordansa del participi ab el terme d'acció* (p. 124-128): presenta noves proves precioses d'un fet que l'autor ha tractat estensament en anteriors treballs: la tenacitat ab que'l catalá ha conservada aquesta concordansa. Solament desde el XVI^en^ sigle, está interrompuda aparentment sots l'influencia del castellá en la [170] llengua literaria. L'autor, qui com cap altre coneix tot el domini de la llengua catalana per propia intuició y pels seus viatges, comprova que la major part de les regions dialectals catalanes se son sostretes fins avui an aquesta influencia. —V. Oliva, *sobre procedencia y ortografia de la x catalana* (p. 150-161). Es una monografia sobre l'historia y ortografia dels sons moderns [*ʃ*], [*ks*], [*gz*] (no [*kz*]!, cap català pronuncia com escriu aquí el Sr. Oliva) que conté tants errors sobre la Fonètica en general y la Fonètica catalana y sobre el desenrotllo de les llengues romàniques y l'etimologia, que no tenim prou espai per rectificarlos. —P. E. Guarnerio: *Brevi aggiunte al lessico algherese* (p. 165-167). No puc fer altra cosa sino estar d'acord ab l'opinió esposada per l'autor, de que no's pot pensar per ara en la determinació de la comarca d'ont procedeixen els catalans de l'Alguer. Això serà possible solament quan tinguem fixades les línies isofòniques, isomòrfiques, zones de paraules del domini continental. Seria ben lamentable que la Filologia científica hagués d'apoyarse encare sobre les constatacions atapaídes de faltes dels dilettantis y autors que no han

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fet series enquestes dialectals ni tenen una idea de la filologia dels sons de les llengues. Per mi es impossible pendre en serio les elucubracions de Mossèn Grandia, que fa derivar el català de l'hebraic. També aquí desgraciadament trovo citat aquest gramàtic; la cita conté en efecte incorreccions en relació a la *o* atona de les Balears. ¡Quantes vegades no's trova en les Gramàtiques catalanes que la *a* y la *e* àtones, a Barcelona y fora de Barcelona, convergeixen en un sò únic, un sò *fosc, apagat, entremig de a, e*! Pero cap fill de Catalunya ens ha descrit fisiològicament aquesta ni tampoc altres vocals parentes seves. Jo dubto si allí ont Guarnerio parla de *a e o u* àtones, realment se tracta de les vocals *tivantes*, representades en general per aquests signes, o si més aviat se tracta de les vocals *relaxades*, esplicades en la *Revue de dial. rom.* I. 25, 26 y en el meu *Manual de Fonètica catalana*, 33-34, 62-68. Veji's també *Philologische und volkskundl. Arbeiten* (= Homenatge a Vollmöller, publicat per K. Reuschel y K. Gruber, Erlangen 1908, p. 85 y 93 ff.). Guarnerio dona després una petita llista de paraules alguereses de distintes procedencies. ¿Per què l'alguerés *mazzén* hauria d'esser importat del castellà? —A. Ciuffo: *Influencies de l'italià y diferents dialectes sards en l'alguerés* (p. 170-182): dona interessants noticies sobre l'avenç que fa en la vida quotidiana del poble alguerés l'italià, y esposa, per medi d'una llista d'elements sards del tresor de paraules alguerés, la pèrdua de moltes paraules del antic vocabulari català. L'italià que ab sa cultura moderna, econòmica y intelectual estreny ab braços de ferro el català de l'Alguer, es sens dubte un perill més greu. —V. Serra y Orvay: *Apreci en qu'es tenguda a Eyvissa la llengua propria* (p. 183-187): esposa en un ibissenc d'escellent estil quant poc es estimat el dialecte local per la classe burgesa. Aquesta prefereix en general una barreja de castellà y ibissenc. Al contrari, en el camp la llengua viu en tota sa puresa. L'autor ha afegit una ullada sobre les particularitats de la gramàtica ibissenca, que conté precioses noticies sobre aquell [171] idioma tant mancat d'investigacions (entre altres, *rl* > l·l; *a* y *e* atones > [ə]; *o* atona > [*u*]; l'article *Ipse* > *es, sa*; l'article honorífic es *el* (com a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mallorca y Cadaqués. Veji's *Revue de dial. rom.* I, 93), Ego > *io* en *Per + ego > per io*; *yo* en forma oblicua en *de yo, a yo,* com *de tu, per tu, a tu*. —A. Navarro: *El català a-n el Ribagorça* (p. 222-231). També aquest treball s'ocupa d'un territori quasi completament oblidat per la Filologia Romànica, y dona llum sobre una sèrie d'interessants detalls de la fonologia y morfologia, com també del lèxic, els quals ofereixen en part indicacions de valor pera'ls estudis futurs. Un escorcoll del Ribagorça, d'aquest domini de passatge entre'l català y l'aragonès, seria molt de desitjar. No té de consistir en una replega de curiositats escullides en aquest o en aquell poble, sino que ha d'esser una investigació de geografia llingüística en la qual siguin presos en consideració tots els pobles y en tot lo que sia possible tots els fenómens diferents en els dos idiomes. Veji's també *Revue de dial. rom.* I. 29,n. —A. Rubió y Lluch: *La llengua catalana a Grecia* (p. 235-248): tracta ab la claredat y el coneixement de la materia que li son propris, del us del català en els documents de l'ocupació catalana a Grecia (de 1311 fins a derreries del sigle XIV). Els monuments que ho testifiquen, hi son minuciosament analisats. Ab això l'autor ens dona noves clarícies de l'estensió geogràfica de l'antiga llengua escrita catalana. Pot semblar dubtós si en la llengua *parlada* existia la mateixa manca de grecismes que veyem durant tres generacions a Grècia en la llengua *escrita*. Al final hi ha una reproducció, treta d'una fotografia d'una lletra del capitost de la companyia catalana de Tebes: Jo llegeixo, contrariament a la transcripció afegida p'el Sr. Rubió: línia 10-14: *atorgar*; 12: *soplic*; ib. *per vostra bontat*; 18: *non he auda*. —P. Ll. Fullana: *Ullada general sobre la Morfologia catalana* (p. 249-282). L'autor oblida que'l llatí vulgar es la font dels orígens de la llengua catalana y fa estranyes combinacions ab l'ajuda de quatre fantàstiques "lleys fonètiques", *"lleys d'escursament, d'estalvi de forses, d'eufonia y de distinció"* pera relacionar les formes de paraules catalanes ab les del llatí clàssic. Malaguanyat un tan considerable esforç! —M. Grandia: *Sufixos guturals*, (p. 283-287): tret d'una obra més estensa, encara inèdita: "Formació de la paraula catalana:" tracta de paraules acabades en *-ach, -*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ech, -ich, -och, -uch. El fantasma de l'hebreu no apareix aquí tant sovint, com llengua originaria, com sempre sense escrúpols, a la coneixensa de la fisiologia dels sons. —E. Casaponce: *Diferencies més notables que hi ha entre'l català parlat a Barcelona y'l català parlat en el Russilló y especialment en el Vallespir* (p. 325-330): dona una apreciable compilació, tant més digna d'estima, en quant el dialecte del Rosselló níngú l'ha estudiat seriament. —J. Saroïhandy: *El català del Pirineu, a la ralla d'Aragó* (p. 331-334): compila una serie de particularitats gramaticals sobre'l domini de passatge entre'l català y l'aragonès en les valls del Pirineu, l'estensió geogràfica del qual resta per constatar (veji's *Rev. de dial.* [172] *rom.* I, 29). —F. Holle: *La frontera de la lengua catalana en la Francia meridional* (p. 335-339): fixa els limits llingüístics entre'l llenguadocià y el rossellonès (pero solament cap a ponent fins a la vall de l'Aude, exclusive) y dona exemples diferents de fenòmens llingüístics divergents que anotà durant una escursió per la part oriental d'aquesta secció fronterisa. —R. Menéndez Pidal: *Sobre los límites del valenciano* (p. 340-344): una crítica y preciós complement a l'estudi de J. Hadwiger, *Límits llingüístics y dialectes fronterisos del valencià, Zeitschs. f. rom. Phil*. XXIX, 712-731. L'esplicació, completament descuidada en aquest estudi, del tros meridional de la frontera (vejis la meva ressenya en el *Bericht über die kat. Phil,* 1906, 196-198), ha fet un gran progrés ab el treball de M. P. —Preciosa es entre altres la constatació de la força ab la qual antigues fronteres eclesiàstiques perduren en el mapa modern de la llengua, fet ab el qual s'ha guanyat un nou puntal pera la teoria de Morf. (Veji's II Morf, *Mundartenforschung und Geschichte auf romanischem Gebiet: Relacions entre la dialectologia y l'Historia en el domini de les llengües romàniques*: Bulletín de Dialectologie Romane, 1909, p. I i ss). Pera'ls detalls son aquí necessaries encara profondes investigacions, sobretot desde que M. P. ha assegurat que la constatació de Hadwiger sobre una frontera única y ben marcada del valencià es incorrecta en alguns indrets. "En un mapa especial de los dialectos fronterizos, si algún dia se hace, deberàn fijarse los límites lineales de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cada fenómeno observado." Jo voldria insistir encara en aquest desig. Deu fassi que aviat sigui realisat per investigadors que sàpiguen anar de poble en poble per tota la frontera, des de Salses fins a Santa Pola. Això és més important que intentar suprimir p'els dialectes les "vacilaciones de clasificación y confusiones de nomenclatura" per medi d'una selecció sempre incompleta y arbitraria de fenòmens isolats y divergents. Es indiferent que classifiquem y registrem, atenent à un fenòmen, com català el dialecte de Benasc, y, atenent a un altre, com aragonès, mentres quedem a les fosques respecte a centenars y milers d'altres fenòmens llingüístics del mateix dialecte. —A. Ruiz Pablo: *Rastre que varen deixar en el llenguatge menorqui les dominacions ingleses* (p. 345-349). Mentres l'influencia castellana se fa notar principalment a Maó a causa de sa nombrosa guarnició y domina sobre tot en lo que concerneix a l'escriptura, l'influencia inglesa se trova encara en el poble baix. L'autor dona una llista curiosa d'anglicismes. —A. M.ª Alcover: *La llengua catalana té sintacsis propia* (p. 350-399). L'autor ilustra y fonamenta aquesta tesi pera l'article, pronom, adjectiu, verb, adverbi, preposició y interjecció, ab gran abundor de materials, trets de documents, textes literaris y dialectes moderns; ab això dona un gran impuls a la Sintaxis catalana, sobre la qual parlo a un'altra banda. —F. d'Albranca: *Recorts de la dominació mora en la parla menorquina* (p. 400-403). Una llista important d'elements aràbics, especialment de Toponimia. —V. Oliva: *Documents sobre'l català parlat a Sopeira (Aragó)* (p. 421-435). Sopeira es el centre d'una comarca que [173] cau a l'oest de la conca de Tremp (veji's *Rev. d. dial. rom.* I. 52), y que's trova, així, en el domini de passatge del català a l'aragonès. L'autor hi ha fet anotacions sobre la llengua, que ell ofereix com una guia dels estudis més a fons que altres facin. Dona una llista de paraules característiques, això es, desconegudes en la comarca de Barcelona o empleades en un altre sentit o en un'altra forma, paraules principalment d'interés lexicològic, com també noms de toponimia y de llinatges de la rodalia. Llàstima que no estiguin anotats fonèticament. Ab tot i això, l'autor mereix grans mercès per aquest

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

preciós material. Al final publica tres documents llatins de 1206, 1231 y 1249, trets de l'arxiu de Santa Maria d'Alaó, els dos primers d'importancia pera la toponomàstica y el darrer pera la Gramàtica histórica, per les frases en llengua vulgar que s'hi troven intercalades. —J. M.ª Arteaga Pereira: *Ullada general a la fonètica catalana. El seu caràcter propi dins la familia novo-llatina*: p. 445-465). Fundantse sobre'ls treballs de Jespersen, Bell y Sweet, l'autor dona una llista dels sons de la llengua catalana, als quals van afegides unes taules sinòptiques dels sons italians, castellans, portuguesos y francesos. Les observacions en que's funda, son fisiològicament exactes, la transcripció es la de *l'Association phonétique internationale*. Aquest sistema es suficientment complet pera les consonants catalanes, pero no pera les vocals. En aquestes, avans de tot, es necessaria una distinció entre vocals *tivantes y relaxades*, si un no vol establir una descripció confusa en la qual tothom s'enganaria. Si un vol representarles segons el sistema de l'*Association phonétique*, per ferho ab exactitut cal que emplei un tant gran nombre de signes de modificació que portarien a una confusió inevitable, y es per aquesta rahó que jo he renunciat en absolut a valerme d'aquest sistema en el meu *Man. de fon. cat*. No puch consentir en les transcripcions de *pesat, poc, mitg*, ab [tt], [kk], [ttx][46] (p.449). Aquests no son sons esplosius allargats ni a Barcelona ni als seus voltants. Els sons representats per *e, a* en *dematí* (l'autor els transcriu així: [*dɒmɒtí*]) sonen, segons ell, altrament que *a* de la paraula *vida* (l'autor transcriu [*bida*]). Tampoc se conformen ab això les meves observacions fetes als Pirineus orientals i a Barcelona. El sò descrit en el meu Manual en el N.º 60 [ạ] y el sò transcrit per l'autor ab el signe [*ɒ*], pel qu'ens sembla, no's pronuncia a Barcelona gaire bé més que devant [*ɫ*] (p. e. *el bras* [ạ]*ɫ* bras]), pero en tot cas no's pronuncia en *dematí* (=[*dəmətí*]). En l'oest, p. e. en la província de Lleida, domina naturalment tota un'altra pronunciació.

[46] Nota (1) de l'original: N'Arteaga posa un signe que, segons el seu sistema gràfich, representa'l so de la *x* catalana. Per axò hi posam aquesta perque no tenim aquell.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En les altres Seccions del Congrés son dignes de menció com treballs interessants respecte a la llengua: J. Miret y Sans, *Patrius sermo: Documents en català vulgar del temps del rei En Jaume I* (p. 522-529), publica documents de valor escepcional; un testament de 1247 [174] (territori de Ribagorça) ab interessants noms d'objectes casolans; un pacte de 1279 (Alacant), com també una sèrie d'altres documents de la mitat d'aquest sigle, tant mancat de documents de la llengua vulgar. —J. Aguiló: *Fronteres de la Llengua Catalana y Estadística dels que parlen en català* (p. 638-643). Descripció apreciable de tota la frontera de la llengua; pero ni del tot completa ni del tot exacta. En el mapa adjunt desgraciadament no's pot llegir cap nom de poble.

El resultat del Congrés, baix el punt de vista de la llingüística, es de valor y de durada; aquest Congrés ens ha proporcionada una gran abundor de noves orientacions y ha enriquits considerablement els nostres coneixements. Que aquesta institució tingui una pròspera continuació y vaji sempre endavant!

B. Schädel

1.er Concurs Lexicogràfich de Catalunya (174-175)

Diu *La Veu de Catalunya* de 1 de desembre:

«Al Centre Popular Catalanista, de Sant Andreu de Palomar, tingué lloch la tarda d'ans d'ahir, diumenge, la solemne repartició de premis del Concurs Lexicogràfich. A l'ahora anunciada, l'espayós local, magnificament adornat, ja estava ple d'una escullida y nombrosa concurrencia, ahont se veyen representacions de la Lliga Regionalista, Unió Catalanista, Aliança Industrial, Centre Autonomista de Dependents del Comerç, y moltes altres societats y corporacions. La banda municipal amenisà l'acte, ans de començar, ab escullides peces de son repertori. Oberta la sessió pel senyor Cararach, el secretari llegí un telegrama de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mossèn Alcover, president del jurat, espressant les causes de la seva ausencia. El senyor Bassegoda, vis-president del jurat, aleshores prengué la paraula y en un eloqüent discurs, després de deplorar la ausencia de mossèn Alcover y la mort desgraciada den J. Alcoverro, el primer organisador del concurs, alabà la iniciativa en celebrarlo, sortida de Sant Andreu. En un elogi calurós de la llengua catalana, esposà sa noblesa y son renaixement, comparantlo ab la germinació dels blats, després de sigles d'ésser enterrats a les piràmides egipcies. Posà de relléu la importancia dels estudis filològichs per aplegar un lèxic d'arts y oficis, que tanta falta fa en nostra llengua, plagada d'estrangerismes. Esposà que, si bé en els treballs presentats no se trobava la puresa del mot, no's podía considerar en ells sinó un ensaig profitós pera un altre dia. En paragrafs brillants descrigué la santetat del idioma per tots els catalans, dolentse de les imposicions estranyes que l'han restringit y fe[n]t veure lo que s'aprecía fins en terra estranya, quant tradueixen la nostra literatura. Però el nostre cant —diu— ha d'ésser d'amor fraternal… Saludem ab respectes les llengües que no son nostres, com un soldat saluda les banderes d'altres exèrcits. Y exhorta, no sols a usar totes les demés llengües pera defensar el nostre dret, sinó a difundir el català cada cop més, depurant-lo y ennoblintlo. Fa, a grans traços, l'història del idioma de [175] Catalunya y fa veure que ja no podría recular en el camí de la seva resurrecció. Glosa l'importancia del Diccionari i retrèu l'exit brillant del Congrés de la Llengua Catalana, y sa reputació europea. Al final, s'estén en atinades consideracions sobre'ls comentaris fets al discurs del Bal·le de Barcelona, en català, quan la visita regia y recorda l'exemple de Bèlgica, hont se parlen dos idiomes, y el més gloriós del nostre antich Concell de Cent. Al acabar escita al Centre Popular Catalanista a seguir per tan bon camí, en pro de la llengua catalana, guanyant així la gratitut de la terra. El señor Bassegoda fou ovacionat al acabar y molt aplaudit en els principals paragrafs del seu discurs.

«El senyor Martorell llegí el veredicte del jurat, criticant y analisant els treballs presentats y fent menció del esforç que suposen, lo que s'ha

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tingut en compte en el present veredicte. Després procedí a lletgir els noms dels premiats, que son els següents:

«Del premi I, don Rafael Pons y Carreras.

«Del II, dos accéssits. Primer, don Josep Vallés y Vidal; segón, don Esteve Vinyolas.

«Del III. Accéssit, don Antoni Careta y Vidal.

«Del IV. Don Domingo Cercós.

«Del V. Accéssits. Primer, don Salvador Perramon; segón, don Pere Serra.

«Del VI. Don Antoni Fons.

«Del VII y VIII. Don Joan Soler. Falta'l nom del VIII.

«Del IX. Accéssits. Primer, don Pere Prat; segon, don Emili Flequer.

«Del X. Accéssits. Primer, don Alfons Pujol; segon, don Jaume Urpi.

«Del XI. Don Pere Girona y don Francesc Parés.

«Del XII, don Josep Bargalló.

«Del XIII. No s'adjudica.

«Del XIV. Don Martí Calvet.

«Del XV. Falta'l nom.

«Del XVI. Accéssits. Primer, don Ramon Carreras y don Eudald Portusach; segón, don Joan Farré; tercer don Albert Bosch.

«Del XVII. Accéssit primer, don Matias Sunyol; segón, falta'l nom.

«Del XVIII. No s'adjudica.

«Del XIX. No s'adjudica.

«Del XX. Accéssit primer, don Antoni Careta y Vidal; segón, don Jaume Pascual.

«Del XXI. Accéssit primer, don Joan Vidal; don Pau Barnils.

«Del XXII. Accéssit primer, falta el nom; segón, don Miquel Alegre.

«Del XXIII, don Ferran Turné.

«Al estar per acabarse de repartir els premis, entrà'l señor Bastardas, el qual fou molt aplaudit, essentli cedida la presidencia. El señor Coroleu llegí després el discurs de gracies, en el qual, a més d'enaltir el fi del Concurs y exaltar les glories del treball català y llur importancia pera'l

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diccionari, esposà les dificultats de la comissió organisadora en el curs de la seva obra, que espliquen la seva tardansa, els felicità pels resultat del Concurs, fentne part per el jurat, guanyadors y ofertors de premis y se prometé fruits inmediats d'aquell pera aplegar el lèxich de nostres [176] industries. Després del senyor Coroleu, el qual fou molt aplaudit, acabà l'acte el senyor Bastardas, elogiant la transcendencia del mateix y agraint l'acte el testimoni de deferencia de que era objecte, afirmant en sentides frases sa simpatia per Sant Andreu de Palomar. Llarchs aplaudiments coronaren l'alocució del senyor Bastardas, el qual va donar la sessió per acabada. Els invitats y adjunts foren obsequiats ab un refresch. Tothom sortí molt complascut d'una festa que ha de deixar agradosos recorts, honrar el Centre Popular Catalanista y contribuir al esplendor del idioma patri.»

El bon amic En W. Coroleu mos escriu am data de 14 de desembre (908) que'ls traballs premiats a n-aquest concurs los publicarà la prensa professional. El vocabulari sobre teixits sortirà demunt una revista d'aquesta indústria; el de feynes agrícoles demunt *L'art del Pagés*, d'En Tobella; el de construcció anirà dins un fascicle que publicarà la Sociedat d'Arquitectes. Els industrials, mecànics i metalaris publicaràn igualment llurs traballs demunt les revistes respectives. De més a més, el *Centre Autonomista de Dependents del Comerç* està ben resolt a dur avant son projecte d'un *Concurs Lecsicogràfic Comercial*.

¡Beníssim! ¡Endevant! ¡Això es lo que mos convé[:] que s'estenga per tot arreu aquexa idea de celebrar concursos per promoure l'*Obra del Diccionari*, que demana ajuda fa anys, a tots els fills de la Pàtria, i n'hi ha molts que no n'hi donen, ni d'un bon tros, tanta com porien, si volguessen.

¡Grans mercès, amic Coroleu, de les bones noves que'ns heu trameses!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La Llengua Catalana en l'ensenyansa (176-177)

Va tocar aquest punt molt avengudament el benemèrit diputat per Barcelona, el nostre estimadíssim amic En J. Puig i Cadafalch, dins un valent discurs fent a n-el Congrés de Diputats dia 18 de desembre (908). Referent a questions d'ensenyansa i endressantse a n-el Ministre del ram, combatent la feresta barbaridat de ferse a Madrid les oposicions per proveir les escoles primàries d'alguna importància de tota Espanya, — digué això:

«Y después tiene otro inconveniente que yo he señalado ya aquí respecto de la primera enseñanza en los países de España que hablan un idioma distinto del castellano, y es que la enseñanza dada por el profesor que no entiende el lenguaje que usualmente se emplea, no puede ser eficaz. Y este mal es gravísimo; es gravísimo para la explicación de las diversas disciplinas, pero principalmente porque á los alumnos de estas regiones se les niega un medio de educación, que es la enseñanza [177] de la lengua materna, que no es posible suplir por otra enseñanza alguna. Todos los pedagogos, absolutamente todos, admiten ese elemento de educación, la educación y formación de un lenguaje del niño, dando á las cosas el nombre que tienen en su casa, ampliándoles los conocimientos que naturalmente adquieren en la vida; y el que no conoce el lenguaje del niño, el lenguaje materno, mal puede practicar esta enseñanza.

«El Sr. ministro de Instrucción pública, á quien yo he de considerar naturalmente cariñoso con estas cosas, no pudo dejar de asentir á estas razones y asintió; pero ha pasado un año y nada ha hecho encaminado á resolver este problema tan grave, tan positivamente grave, que aniquila á una parte de la juventud, que atrofia á los habitantes de una parte de España que no hablan el idioma oficial, que aplica á la primera enseñanza aquellos antiguos hábitos universitarios del uso del latín como medio de expresión.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Era un mal grave expresar los matices de las ideas nuevas en una lengua muerta, pero lo es mayor que continúen en nuestros días cosas que fueron y apasionaron á los hombres hace más de un siglo, aquellas ideas de la Revolución francesa de querer que todos los habitantes de Francia hablaran el mismo idioma, aquellas ideas de querer expurgar á la lengua francesa de los treinta «patois» que con detrimento de la libertad pretendía aquel pedagogo Grégoire de la Convención, y que realmente ha atrofiado una parte de la juventud francesa; pero que en nuestro país adquiere un valor extraordinario por la razón de que la cultura que puede dar el Estado en sus centros de enseñanza no ha tenido la intensidad que en la nación vecina.

«Sé yo que este problema de las lenguas regionales en la enseñanza apasiona comunmente; quizá el señor ministro hubiera modificado ó derogado este decreto, volviendo las cosas al estado que la ley señalaba, si no temiese que nosotros nos movíamos por cariño á nuestro idioma; sin duda eso nos mueve, pero hay aquí un fin de enseñanza, superior aun á las más santas ideas patrióticas. Cuando la escuela se crea para asimilar un país con fines políticos, el conquistador sacrifica grandes cosas al ideal de dominación, faltando á este principio pedagógico; pero aquí nadie puede tratarnos como pueblo conquistado: nadie puede considerarnos en pié de desigualdad, y la desigualdad que se comete con nuestra juventud es enorme. Basta visitar nuestras escuelas de primera enseñanza, donde el maestro da á las cosas aprendidas en la escuela nombres distintos que no tienen relación con los que tienen en su casa, y se establece como una muralla divisoria entre las palabras del maestro y las cosas externas; que la escuela española, sin material, no llena su objeto, ni puede suplir el profesor la falta de material con la enseñanza de las cosas que le rodean, cuando es de los que han acudido á las oposiciones de cátedras lejanas de un país donde no han vivido y del cual no conocen la historia, ni la ortografía, ni las intimidades de la vida. Este es un punto principal y fundamental por la importancia de la primera enseñanza.» [178]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Benhaja el Bal·le de Muro (Mallorca) (178)

Aquest bal·le, Sr. Campamar, segons *Heraldo de Inca*, de 5 desembre, acaba de donar dos bons eczemples, que tots els bal·les de Balears haurien d'imitar; i son qu'ha fets sembrar una partida d'abres a la Plassa per embellirla i ferla ben sana, i hi ha plantada la següent alocució, no en foraster, com solen ferho encara, esclaus de la rutina, els altres bal·les balears, sino en català de Mallorca, net i llampant, i que diu axí:

«*A n'els Murers*. —Aquests arbres sembrats a sa Plassa, son per bella vista y profit vostro, vosaltres los haveu pagats y per això a vosaltres toca guardarlos y conservarlos, denunciant qualsevol sía que hi fassa destrossa. Així sereu ben vists y estimats, y mereixereu qu'els qui volen el bé del poble, vos sian agraits.

EL VOSTRO BATLE.»

¡Mil enhoresbones, Sr. Bal·le de Muro! ¡Que Deu vos pac aquexes dues bones obres, de destexinarvos per convéncer els murers de que'ls-e cal defensar els abres públics i per que hu feys en la llengo que parla tothom a Muro! Fins que mos dexàrem embarriolar toxarrudament de la maleida influència castellana, l'Autoridat a Mallorca havia parlat sempre en la llengo pròpia dels mallorquins, qu'aquí parla tothom. Això dictava el bon sentit dels governants, fins i tots sigles després de la hegemonia castellana, fins que vengueren els sigles XVIII i XIX, que's perdé de tot, aquell bon sentit. No hi ha més remey que tornar a n-allò, si volem esser raonables, Srs. Bal·les de les Balears!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La revolució que s'imposa (178-179)

Aquest és el títol d'una conferència que nostre benvolgut amic i colaborador, En Francesc X. Vergés, apotecari de Torelló, donà dia 31 d'octubre a l'*Associació Nacionalista Catalana* de Barcelona, i l'ha publicada i mos n'ha enviat un eczemplar, que agraim coralment.

La *revolució* que demana En Vergés es la restauració i enaltiment de l'idioma català, destexinantse per demostrar i fe veure qu'aquesta es la tasca perentòria i capdal de tots els von fills de la Pàtria, perque'l nostre idioma és l'ànima, el verb de la nostra nacionalidat, es lo que'ns ha conservats diferents dels altres pobles espanyols; ell constitueix el tret més viu de la nostra personalidat ètnica.

Prou que té raó En Vergés, d'empènyer tan fort tots els fills [179] de la Pàtria cap a la restauració i enaltiment del nostre idioma! ¡Axí's fa Pàtria de bon de veres!

Per l'obra del Diccionari (179-180)

Demunt *La Veu de Catalunya* de 19 febrer llegim lo següent:

"No fa pas molt temps que anunciàrem haver tingut lloc un Concurs Lexicogràfich de la llengua catalana, y ja's dona'l cas d'estarsen organisant un altre, tots ells ab l'objecte de colaborar en la gran "Obra nacional del Diccionari Català" que, com és sapigut, inicià i impulsà tan ardidament el distingit filòlech doctor Alcover, apòstol de la nostra llengua.

"Ahir era la simpàtica societat "Centre Popular Catalanista de Sant Andreu" la qual inaugurava la celebració d'aitals certàmens; és ella que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ha tingut la gloria d'establirlos y a qui també pertoca, per consegüent, la dels resultats ostensibles.

"Ara és el no menys simpàtich "Centre Autonomista de Dependents del Comerç, y de l'Industria" que ha près a son càrrech convocar un altre concurs. Així ho veyem en la fúlla "Acció", que reparteix a llurs socis. El primer fou dedicat a temes industrials; el vinent, a més de això, serà mercantil. L'obra d'aquell està, donchs, en camí d'arrodonirse ab la del que s'apropa.

"Difícilment els aimants de nostra parla podíen trobar millor manera d'ajudar mossèn Alcover en la llarga tasca d'aplegar els nombrosos mots y modismes catalans que s'esmercen en la pràctica del comers, de les arts y de les industries. Ab els concursos, la replega's fa ordenadament per la gent entesa en cada ofici, que és la manera més racional de durla a cap. Així tots els que hi prenen part, esdevenen colaboradors del Diccionari y no cal dir si tothom ho fa de bon grat, esperonat per l'ovirament d'un premi, que les comissions organisadores d'abdós certàmens han tingut, ja ab aquest objecte, el bon acert d'establir, sía metàlich.

"Mes aquesta circunstancia porta aparellada la tasca, sempre insegura, d'escamparse per tots indrets, cercant els que poden oferir semblants premis. Certament que en el concurs ja celebrat, no li mancà l'apoy de les corporacions oficials, ni tampoch el de moltes societats y particulars que s'interessen per les coses catalanes, y es ben segur que succeirà igual ab el que s'organisa. Però no n'hi ha prou ab tenir aquesta dolça esperança, sinó que tots plegats hem de treballar y fer els possibles para que ella sia una complerta realitat.

"Perxò és que publiquem aquestes ralles, poques per lo que's mereix l'assumpte. Perxò és que ho diem ben alt, pera que'ns sentin totes les societats representatives del comerç y de les industries catalanes, pera que allà ahont aquestes no hi arribin, síen els particulars qui'ns portin sa cooperació a n'el vinent concurs. Ho reclama la importancia meritíssima que'l Diccionari té pera'l pervindre de [180] nostra parla. Ho reclama la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conveniencia de segellar ab sa publicació, els lèxichs vulgar y técnich de cada ofici. Ho reclama, pe fi, la nombrosa cantitat de traballs que ja's preveu se presentaràn en el concurs y els quals està esperant mossèn Alcover.»

I am bona devoció que'ls esperam. Lo que voldriem es ja tenirlos dins la *Calaxera*, que té una fam feresta de cèdules. Les que hi ha, umplen *tretze calaixos*; pero encara en manquen *vint* a omplir.

¡A veure si aquest nou concurs mos ne du un bon esplet de cèdules! ¡Axò es lo que voldríem! Amèn que sia axí!

¡Fora sòn, fills de la Pàtria! ¡No hu es gens hora de dormir, sino d'anar ben ulls espolsats i fora vessa!

El Manual de Fonetica catalana (180)

Seguex obrintse pas, gràcies a Deu.

La Sembra, de Terrassa, de 17 desembre (908) i *Gazeta Montanyesa*, de Vic, de 10 de febrer, li dediquen articles molt encomiàstics, ficsantse en els punts capitals del llibre y posant de relleu la seua importància per l'estudi científic del català.

Diguérem de tot d'una que'l *Manual* seria'l *catecisme* de la nostra filologia, i no mos ne destornam. Es la base, la primera passa p'el conexement científic del nostre idioma. Els qui'n som entusiastes, han d'estar agraidíssims a n-el Dr. Schädel i propagar per tot arreu la seua obra.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Nous confrares (180)

Han comensat a sortir: a Sa Pobla (Mallorca) *Sa Marjal*, a Santanyí (Mallorca) *Es Moscart*, a Villafranca del Penedès *Acció*; els dos derrers, en català i castellà, l'altra tot en català. Establim el canvi amb ells i els-e desitjam bona sort i molts d'anys de vida, lo metex que a n-el *Pensament Marià*, de Mataró, am qui també establim el canvi.

La Aurora, de Manacor (Mallorca) ha aumentat de tamany i posa més cosa en català que primer.

La Veu de l'Empordà, de Figueres, que feya una temporada que no sortia, ara torna a sortir, í més grossa que primer i am més coratge.

Beníssim.

No hi ha un tal, Sr. de Benito (180-181)

Llegim demunt *La Veu de Catalunya* de 19 de febrer:

"En la conferencia que'l catedràtich de la Universitat de Barcelona don Llorens de Benito ha donat al Ateneu de Madrid sobre'l «*Problema català y la llengua catalana*», s'ha ocupat de la llengua catalana com a medi de difusió en la prempsa, en el comerç, en el teatre, etcétera, y ha censurat els que parlen de la superioritat filològica de Catalunya, considerantlo com a tendencia separatista. [181]

"Al parlar del Congrés internacional de la Llengua catalana, celebrat el 1906, ha dit que en aquest Congrés va bategar l'odi a Castella, principalment en el discurs de mossèn Alcover, y que a mida que's vol catalanisar el llenguatge a Catalunya, lo que's consegueix és castellanisarlo.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

"Ha acabat manifestant que la llengua catalana és digna de respecte, però ha de servir de llaç y no de discordia entre els espanyols."

Un'altra vegada, Sr. Catedràtic, abans d'afirmar una cosa, mirauvoshi una mica més. No es ver que dins cap dels nostres discursos a n-el *Congrés de la llengua* bategàs l'odi a n-el castellà. Qualsevol pot veure lo que deyem a n-el comensament del discurs inaugural: "No, no es odi a res ni a negú lo que'ns mou; no som una negació. Es amor el nostre mòvil; som una afirmaciò…" No es capaç el Sr. de Benito de citarmos cap frase de cap dels nostros discursos aont bategui ni apunti l'odi a Castella. Mal hi poria esser tal odi, que may, gràcies a Deu, hem sentit. Estimam Castella com una germana; però no li reconexem cap dret de imposarmos la seua llengo, despullantmos de la nostra. Si a n-això el Sr. de Benito li diu odi a Castella, haurem de convenir qu'aquest senyor sap tant de donar nom a les coses, com l'ase d'ensafranar. ¡Deu se'n apiat!

Una carta d'un venecià (181-183)

Per que's veja l'interés que'ls estrangers se prenen per la nostra llengua i literatura, honram les nostres columnes amb aquesta carta que mos ha escrita *en català d'Alguer*, sense llevarli ni afegirli una coma, el Dr. Venanzi Todesco, que diu axí:

MN. ANTONI M. ALCOVER.

HONORABLE SENYOR:

"Ab veritable goig he rebut la seva estimada del 29 de novembre y no sé com agrairli l'interés ab que V. s'ha dignat lligir el meu petit treball.

"Li contest aviat responent a n-aquelles preguntes que me fa sobre l'afecció que jo tench per l'alguerés y dientli també com he coneixut Vusté y algunes de les seves obres escel·lentes. Jo vatx anar a l'Alguer l'any 1905 com professor al Ginnasi d'aquella ciutat, dos anys desprès d'haver

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

acabat els estudis a l'Universitat de Pàdua. El primer y el segon any no vatx ocuparme de l'alguerés, mes l'any 1907, per l'influencia del meu bon amic En Joan Palomba, que V. coneix molt bé, y que va tornar entusiasta del Congrés de Barcelona, vatx escomensar a parlar ab ell son dialecte y a llegir algunes obres catalanes, així les *Grammatiques* dels Pares Grandia y Nonell, el treball demunt l'alguerés del Dr. Guarnerio en l'*Archivio Glottologico Italiano*, la *Grammatik der katalanischen Sprachen* dels profrs. Morel-Fatio y Saroïhandy. Vatx lligir també les poesies d'En Balaguer; y sobre algunes d'aqueixes, axò es "Les Eridanies" he publicat un article [182] demunt un periodich litterari de Roma "*El Fanfulla della Domenica*" del 26 maig 1907, que a son temps he inviat tambè a Vusté. Probabilement sigara anat perdut. L'any passat vatx publicar demunt el metex periodich un petit article sobre «*Marines y Boscatjes*» d'En Ruyra y esper de traduir en italià aquelles hermosissimes noveletes y fantasies. També d'aquest article li he enviat un exemplar: no l'ha rebut? A n-el mes de juliol de 1907 he publicat demunt la *Revue Catalane* de Perpinyà (perque jo som societari de la *Societat d'Estudis Catalans*) una nova versió de «*Les dotze paraules de la veritat*», recueillida a l'Alguer y li ne enviaria de tot mon cor un exemplar si no ne tinguessi; jo crech pero d'haverli inviat a n-aquell temps el numero de la *Revue catalane* aont va ser publicat el meu article. He llegit de l'any 1907 en avant el magnifich *Bolletí del Diccionari* que V. publica y que el bon amic Palomba me invia cada vegada que surt, perque En Palomba es de gran auxili pels meus estudis catalans, també ara que el Govern m'ha traslocat de l'Alguer a Grossetto (Toscana) aont me trop.

Ara esper ab viu desideri la *Grammatik* del Dr. Hadwiger y lligiré també els treballs del Dr. Schädel, post que coneisc una mica d'alemany. La *Grammatik der Romanischen Sprachen* del Dr. Meyer-Lübke, que jo posseheisc també, a pesar de ser molt ben feta, té pocas noticies sobre el català, com diu mol bé V. a n-el *Bolletí*.

En agost de 1907 he coneixut a Venècia el Dr. Rubió y Lluch, que m'ha feta una escel·lent impressió y m'ha parlat ab gran consideració de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vusté. Ara segueisc estudiant la grammatica y la litteratura catalana, però falta de llibres no puch fer prou progressos. Per axò m'es estada de gran satisfacció la coral oferta feta de Vusté y si tingaré mester de conseils y d'altra cosa p'els meus estudis, no faltaré de darli feyna.

A n-aquest propòsit, ¿està publicada la *Fonética catalana* del Dr. Schädel? Jo creieva que sortissi una edició alemana, més el Dr. Schädel me va escriure que sortiria solament en català. Si es eixida, jo desitjaria haverne una copia, més no sé ni l'editor ni el preu. Els estudis catalans no son coltivats a Italia, esceptuat el Dr. Guarnerio per la grammatica y el Dr. Ristori que té de publicar una historia litteraria. Jo volgaria, si Deu m'ajuda, publicar, quant ho pagaré, una grammatica ab una petita antologia y també cualqui estudi litterari. Per axò estich preparantme lentament sí, mes contínuament.

Ara som lligint l'hermós llibre que V. ha publicat demunt la seva exida a Alemània y altres nacions y dech confessar que m'agrada prou el seu estil candid y eficacissim, si bé que V. digui de no ser estat molt content dels empleyats dels trens italians y li haya succehit cualqui casualitat «*de les que sovintetjen a Itàlia*». Es massa ver que nosaltres sem encara molt lluny de la netedat y de l'ordre de les ciutats alemanyes, mes gracia a Deu, se fan cada dia novos progressos. Per exemple a Milà V. ha trobat els carrers mal empedregats y plens de fanch. Ara el Municipi està fentlos asfaltar tots amb els nous sistems. A Roma se gastaràn en 25 anys *300* milions de franchs per [183] amplificar y renovar la ciutat. Pàdua està embellintse y Bolonya també. Itàlia es una nació jove encare, com V. sap molt bé, mes jo esper que farà aviat millor impressió a los forasters. Quant a la població de les diverses ciutats italianes, trop que V. certament per colpa del Baedeker, ha posat cifres una mica inferiors a la realidat. Per exemple Ràvena té 35.543 habitants en lloc de 23.073 y també les altres ciutats son mes poblades de lo que diu el Baedeker si se consideran tots els habitants del «*Comune*» com dihem mus-altres, això es, los que perteneixen a la Municipalitat. Al contrari el Baedeker dona solament, com se veu, la població del centre.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vusté volgarà escusarme la llibertat que me prench de ferli aquestes observations y també me perdonarà si no escric bé el català. Som venecià y el meu pais natal es precisament Solagna.

Amb aqueixa carta li envie un exemplar de la meva disertació doctoral y un opuscle de "Noterelle letterarie" pregantlo acceptar la povertat del don.

Per ara li envie els meus corals saluts y me dic el seu atent y molt obligat servidor.

DR. VENANZIO TODESCO.

Grosseto 6 dicembre de 1908.

Bona feyna valencianista (183)

Umpl l'ànima de gotx veure de quina manera se treuen la sòn els nostres confrares valencianistes. La València de N'Ausiàs March, En Jaume Roig, En Joanot Martorell i Sant Vicenç Ferrer, reviscola qu'es un gust, com se nota, passant la vista demunt cada nombre de l'exerit company *Terra Valenciana*. Fan l'aviona fort per despertar i enardir per tot arreu lo sentiment patri i l'amor a l'idioma, qu'es la font i l'estaló i l'ànima de la personalidat de tot poble.

Dia 23 de janer publica dit confrare un *parlament* que feu N'Eduard Martínez Ferrando després d'un dinar que li donà la *Joventut Valencianista* per la campanya regionalista qu'està fent, avenguda i feridora. Dins aquest *parlament* hi ha tres o quatre paragrafs d'alabanses ben corals a la nostra llengua benvolguda, i hi batega ben fort l'aspiració nobilíssima de refer la personalidat valenciana que l'invasió centralista volia esveir.

No es gens petita, sinó ben grossa la tasca qu'han empresa'ls valencianistes; però es am les tasques grosses que's veu si'ls homes son homes o cuques-molles.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Grans mercés (183)

Els bons confrares de *Ca-Nostra*, d'Inca, dia 19 de desembre (908) y *La Cataluña*, de Barcelona, dia 23 de janer, feren grans elogis del nostre *Dietari de l'eixida a Alemania*, dedicantlhi articles qu'agraim coralment. [184]

L'Ajuntament de Barcelona i l'Obra del Diccionari (184)

Anàrem a Barcelona, la primeria de juliol (1908), a demanar a l'Ajuntament d'allà una subvenció per adquirir eczemplars del *Manual de Fonetica Catalana* de Dr. Schädel, i donarne a tots els *colaboradors de poca sòn*, a fi de que mos poguessen replegar el cabal lecsicogràfic, trascrit fonèticament, lo qual havia d'esser una ventatja inmensa per la nostra *Obra*, enxamplant fora mida el radi de la nostra acció, ja que axí donaríem a n-els colaboradors actius un'eyna tant potent i ben trempada com el *Manual*, que descriu fisiològicament tots els sons catalans i ficsa tot un sistema per trascriurelos gràficament.

L'Ajuntament de Barcelona se'n feu càrrec, i dia 31 de desembre (1908) mos concedí una subvenció de 889 pessetes, i l'hem destinada a l'adquisició de 600 eczemplars de dit *Manual*, pe ferne present a tots els *colaboradors de poca sòn*, els qui han omplides *mil cèdules*.

L'Ajuntament de Barcelona ha prestat un gran servey a la filologia catalana. Aquests 600 *Manuals de Fonètica*, escampats per tot el territori de la llengua, llegits de prim conte i ben paits, seràn una llevor de ciencia filològica que fruytarà meravellosament, n'estam segurs, difonent per tot arreu els conexements filològics i alsant de bona manera el nivell científic,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que desgraciadament el tenim dins Espanya tan avall, que a moltes bandes ni a flor de terra surt.

¡Ja mos hi ha fets contents l'Ajuntament de Barcelona amb aquestes 889 pessetes que mos ha concedides i que les hem cobrades, gràcies a Deu! ¡Que Deu le hi pagui a n-aquest meritíssim Ajuntament l'adjutori gros que ja donat a la nostra *Obra*! ¡Milions de gràcies, de lo més endins de l'ànima!

Pensauhi els qui hi teniu la pell (184)

El benvolgut confrare de Tortosa, *La veu de la Comarca*, de 15 de febrer recorda dues sentències de prínceps de l'Església, qu'haurien de remugar i pair una mica els qui encara s'encapirronen en sostenir la predicació en castellà dins el territori de la llenga catalana, que tants i tants de mancabs ha donats i dona a la Relligió, que sols los sap Deu, merexedors d'un càstic esglayador p'els qui son responsables de tal ferestíssim desgavell.

Vetassí aquexes dues sentències, que fiblen:

"Jesucrist, escrivia l'Ilm. Fra Pere de Puigmari, bisbe de Solsona, volgué que sos Apòstols tinguessin do de llengues, perque les llengues s'acomodessin a les ànimes, y no les ànimes a les llengues, y ara va al revés, y per això s'hi fa tan poc fruit en la república cristiana—, o com deia el que fou bisbe de Tortosa, lo Ilm. Sr. Vilamitjana en gràfiques paraules, dirigintse als nostres predicadors: "Vosaltres prediqueu en castellà u la gent se condemna en català". [185]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A n-els "Colaboradors de poca son" (185)

Ja hu sabeu! Tenim per cada un de vosaltres un *Manual de Fonètica Catalana* del Dr. Schädel, que vos anirem enviant. Els qui'n frissin més, que hu diguen, i els ho enviarem tot d'una.

Els qui encara no han omplides MIL *cèdules*, i en volem un, que mos n'enviin *cinc centes* am promesa ben formal d'enviarmosne ben pronte altres tantes, i axí los remetrem dit llibre.

Ara lo que interessa, que'l llegigueu d'asseguts i de prim conte aquest *Manual*, i que vos hi ficseu bé i aprengueu de trascriure eczactíssimament totes les paraules just axí com se pronuncien, servintvos d'aquells signes especials per representar tots i cada un dels sons de les paraules, sense llevar ni afegirhi res.

Moltes de vegades mos hi som trobats: hi ha persones que l'aferren en que'l poble pronuncia malament tal o qual paraula, i la corretgexen; i lo que succeex, que lluny de corretgirla, la desfiguren i esforrayen. El poble desfigura les paraules eczòtiques que'ls erudits li imposen; però les paraules pròpies, les nadiues, que brollen espontàniament de l'eufana popular, may per may les desfigura ni les capgira.

Per tot lo qual, io colaboradors estimadíssims! Per amor de Deu reculliu sempre am tota fidelidat les paraules just com el poble, la gent sense lletres, les pronuncia; i no volgueu may aficarvos en si les pronuncien malament.

Li heu de tenir a la pronúncia popular un respecte relligiós, com si fos una cosa sagrada. ¡Prou que hu es p'el filòlec una cosa sagrada la pronúncia popular!

¡Hala idò! ¡a fer feyna tothom per la Patria i per la llenga!

¡Però bona feyna, no esburbadament ni a grapades!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Una mica d'exida filológica
a Menorca i Eyvissa (185-189)

Dia 3 de febrer mos embarcàrem cap a Barcelona, aont dia 6 tenguérem la bona sort de cobrar les 889 pessetes que l'Ajuntament d'allà havia concedides a la nostra *Obra.*

El metex dia se reuní la *Comissió Eczecutiva del Congrés de la llengua*, i se donà conte del repartiment del volum del Congrés entre els congressistes enderrerits, acordàrem lo qu'hem de fer dels eczemplars que queden, i tractàrem altres punts que feyen al cas.

Dia 9 i 10. —Hora baxa prenim el vapor de Menorca per desembarcar a Ciutadella; però la mar va anar tan alsurada, lo endemà, dia 10, que no poguérem desembarcar a n-aquesta ciutat, i haguérem d'anar a Maó, aont arribàrem un poc passat la una. Avisat per telegraf, de part del Rdm. Sr. Bisbe d'allà, lo Rt. Mn. Ambròs Carabó, Rector de Santa Maria, mos esperava a n-el Moll, i mos ne menà a la Rectoria. A l'acte comensàrem l'estudi del llenguatge mahonès, aont [186] mos ajudà Mn. Jaume Tutzó amb aquell entusiasme que posa sempre en les coses dels seus amichs.

Com el temps mos curtetjava, Mn. Tutzó mos posà en comunicació amb una senyora del *Castell* (Vila-Carlos) i Mn. Puig de Sant Lluís. Amb aquella i amb aquest poguérem estudiar bellement la pronúncia d'aquexes dues viles, qu'es prou diferent de Maó.

Dia 11. —Amb un carruatge, llogat per tres dies, devers les vuyt, li estrenyem cap Aló (encara qu'escriguen Alaior, tothom li diu *Aló*), aont arribam a les nou i busques. Demanam la Rectoria, mos presentam a n-el Sr. Rector, que mos rep amabilíssimament, i posa a la nostra disposició sis o set al·lots d'onze a dotz'anys, ben xaravel·los, i amb aquests i ell i altres capellans que van comparexent, estudiam la pronúncia d'Aló fins prop de mitj-dia, que, despendintmos agraidíssims d'aquella bona gent, mos n'anam a dinar, i, dinats, ¡cap a Mercadal manca gent!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Hi arribam demunt les dues, i ia la Rectoria tot d'una! Hi trobam el Sr. Rector, Mn. Miquel Timoner, que forsat mos vol a la Rectoria, aont fa comparèxer onze o dotze al·lotes de l'Escola Pública, i també hi vé la Sra. Mestra, i amb elles, el Sr. Rector, qu'es natural d'Aló, i el Sr. Vicari, que hu és de[s] Migjorn Gran (Sant Cristòfol) i va estar de Vicari a Sant Climent, un poblet entre Migjorn i Sant Lluís, feym l'estudi de la pronúncia i conjugació de[s] Mercadal i de Sant Climent. Aquelles al·lotes tenien una pronúncia molt estil·lada i totes feyen cara de ben desxondides.

Dia 12. —A les sis y mitja mos aficam dins el carruatge, i ide d'allà cap a Fornells! Hi arribam devers les set i quart. Demanam la Rectoria, la mos mostren; i, com hi som devora, guayta una dona d'una cinquantena d'anys, molt plaent, i mos diu que'l Sr. Rector se'n es anat a Aló, fa cosa d'una hora, i que a la Rectoria no hi ha més que son pare, més sort qu'una massa, i una mica de criada, de set o vuyt anys. ¡Ja estam ben arretglats! A les hores pensam amb el Mestre de l'Escola Pública. Aquella dona mos mostra la casa, i mos diu qu'es un senyor fadrí, qu'està totsol. Hi anam, encara dorm, li tocam, respòn, i al cap d'una estona guayta, li esplicam l'objecte que mos duya a Fornells, i li demanam per favor si mos dexarà estudiar la pronuncia d'allà am los al·lots de l'escola. Mos diu que am molt de gust, però qu'haurem d'esperar que venguen.

Dexam el Sr. Mestre que s'acap de vestir i que berén; i, com fa un vent que talla i està a punt de ploure, mos arredossam una mica a ca-aquella dona, qu'es pescadora i l'homo seu també, i me conta que les passen tan tristes am lo mal temps que reyna. Amb axò li aglapim una bona partida de mots i formes verbals, ben interessants, que li surten a forfollons, perque es com un cadellet de molí per rallar.

Dins una mitj'horeta tornam a ca'l Sr. Mestre, i ja'l trobam berenant, pero'ls al·lots no comparexen. Sortim demunt el portal, i en guipam quatre o cinc que juguen. Els-e cridam, vénen, però només tenen sis o set anys, i baden uns ulls com uns salers, axò sí, però [187] estàn com esglayats, i no gosen badar boca. Al punt en vénen de més grandets i ben trempats per la cosa, que ben promte se fan càrrec de lo que's tracta; i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amb ells estudiam a la vela i bil·lo bil·lo la pronúncia i conjugació de Fornells.

Les donam les gràcies de tot cor i especialment a n-el Sr. Mestre, i ja li copam cap a Mercadal, aont som devers les onze y mitja, amb una brusca ben xalesta de tremuntana, *civadeta de capellà*, que diuen. Dinam amb el Sr. Rector; i, despedintmosne a la una, tot donantli mil gràcies de la seua fina amabilidat, partim cap a Migjorn Gran (Sant Cristòfol), amb una pluja ben espessa i un fret d'allò més xaravel·lo.

Arribam demunt les dues a n-aquesta vila, aont tenim un gran amic, D. Francesc Camps, metge, entusiasta de la nostra *Obra*. Mos rep am paumes d'or; fa venir vuyt o nou al·lots de l'Escola Pública, molt desxondits i entenents, que mos pronuncien tots els mots que volem i mos conjuguen tots els verbs que'ls-e demanam.

Devers les quatre i mitja tenim l'estudi llest, conversam coralment una estona amb el Dr. Camps, fins que mos aficam dins el carruatge, i icap a Ferreries manca gent!

Hi arribam que fa fosca negra, i justament el Sr. Rector es a la festa de Santa Eulària d'Aló, d'ont es natural; però trobam Mn. Bartomeu Florit i Janer, que mos fa romandre a ca-seua, i mos cerca sis o set al·lots i al·lotes d'onze a dotze anys, i mos comparex en Josep Cardona i Fullana, un amic i col·laborador que tenim aquí. Am tots ells, ulls ben espolsats i vius de potències; feym l'estudi de la pronúncia i conjugació de Ferreries, i n'estam llests devers les nou.

Dia 13. —Llests de feynes i despendintmos d'aquells bons amics i donantlos mil gràcies de lo molt que'ns havien aydat, devers les set i mitja tocam soletes cap a Ciutadella, aont arribam devers les deu, i mos rep amabilíssimament lo Rdm. e Illm. Sr. Bisbe, que mos hostatja a son Palau, i mos diu que qu'allà ont porem estudiar el llenguatge ciutadellenc, es a n-els Pares Salesians, que tenen centenars d'al·lots a llurs escoles.

Mos hi espitxam am nostre estimadíssim amic i company de causa N'Àngel Ruiz Pablo, escriptor de saba i d'empenta. El Rt. Superior, Pare Vinyes, mos fa una gran rebuda, i posa a les nostres ordes una vintena de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ciutadellencs de deu a dotze anys, que fan un cap ben viu, i, ja som partits a demanarlos mots i a ferlos conjugar. Contesten rabents, sovint tots d'un cop i tan brunent que sembla una descàrrega de fusells am paraules per bales. Mos hi pegam fins a les dotze i mitja, que les dexam anar a dinar, i nosaltres feym dos diners de lo metex. Al capvespre hi tornam, i amb una horeta queda enllestida la pronúncia i la conjugació ciutadellenca. ¡Vaja quina gent més etxerevida aquets *ciutadellenquets*!

Am N'Àngel Ruiz Pablo, qu'es del *Castell* (Vila-Carlos), feym el repel llavò a la pronúncia i conjugació de dita vila; i llavò una filla seua i un fill seu, En Josep Ruiz, entusiasta regionalista, me donen una sessió de música clàssica (piano i violí) d'allò més alt de punt. [188]

En Josep queda constituit *Corresponsal de l'Obra del Diccionari* a Ciutadella, en lloc de son pare, que hu era, però que no hi veu de feynes, que li toquen més d'aprop i no li dexen gens de temps buyt!

Dia 14, 15 y 16. —Devers les dèu i mitja prenim el vapor que passa de Maó per devant el port de Ciutadella, que mos dexa a Alcúdia devers les quatre, i arribam a Palma devers les vuyt.

Lo endemà a les onze de la nit mos aficam dins el vapor *Catalunya*, que mos dexa a Eivissa (axí l'anomenen els naturals de l'illa) devers les sèt del matí (dia 16), i mos reben demunt el Moll los MM. II. Sr. Degà i Vicari Capitular (Dr. Mn. Joan Marí), Mn. Vicenç Serra, Canonge i Rector del seminari, Mn. Joan Palau, Canonge, Mn. Isidor Macabitx, Catedràtic del Seminari, Mn. Josep Riera, Beneficiat de la Seu i D. Joan Cardona, germà del Bisbe de Sion. Lo M. I. Sr. Vicari Capitular mos hostatja a ca-seua; i, dita missa i berenats, ¡cap a n-el Seminari! a estudiar fonètica i conjugació eyvissenques am dotze o tretze seminaristes, triats de la ciutat metexa i dels pobles de Jesús, Sant Carles i Sant Jordi de ses Salines, tots molt etxerovits, i mos hi pegam fins a mitj-dia.

Dinam, i, am lo M. I. Sr. Rector del Seminari i Mn. Macabitx, mos espitxam a n-el poble de Sant Josep de sa Talaia. Mos presentam a l'Escola Pública; el Sr. Mestre, escel·lent persona i molt instruit, posa a la nostra disposició deu o onze al·lots, que's fan càrrec tot d'una de la cosa,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i mos pronuncien centenars de mots i mos conjuguen un enfilay de verbs, tot rabents i ben llampant, i se veu que hi xalen ferm de fer tal feyna. El Sr. Mestre mos mostra els dibuxos que fa aquella al·lotea, i es una cosa molt notable. Se veu que tenen molt d'ull p'el dibux.

Mos ne tornam a la ciutat, ja fosca negra.

Dia 17. —Volíem anar a Santa Eulària des Riu, Sant Llorenç i Sant Rafel de Forca; però, com ja només teníem un dia d'esser a Eivissa, resolem, per guanyar temps, replegar a n-el Seminari seminaristes de tots aquells pobles i dels altres que hi haja, i estudiar amb ells llur fonètica i conjugació. Ho feym axí, i aplegam seminaristes de Santa Eulària des Riu, Santa Gertrudis de Fruitera, Sant Mateu d'Aubarca, Sant Llorenç, Sant Joan de Labritja, Sant Josep de sa Talaia, Sant Jordi de ses Salines, Sant Carles, Sant Rafel de Forca, Sant Agustí i un capellà de Sant Antoni de Portmany; i am tots ells feym l'estudi de la pronuncia i conjugació de tots aquests pobles. I mos hi pegam de les vuyt fins a les dotze, i de les dues fins a les set; i no mos ne temem de traballar tantes d'hores, perque aquella gent es lo més desxondida i ben plaent, i, lluny de demostrarse cansats ni alisos, se veu que hi xalen de bona manera.

Quedam esglayats de la gran riquesa del vocabulari eyvissenc, però sobre tot de la baldor i esplendidesa de formes verbals. No recordam haverne trobades tantes d'especials, tan interessants en cap de les comarques catalanes, valencianes ni balears. Beníssim!

Donam mil gràcies a n-aquells simpàtics seminaristes, a llur estimadíssim M. I. Sr. Rector, a n-el M. I. Sr. Vicari Capitular, a n-els altres Canonges Srs. Tur i Joan Palau, a Mn. Macabitx i Mn. Riera, i prenim comiat de tots. [189]

A la una de la nit pujam a n-el vapor *Lulio*, que vé d'Alacant, i icap a Mallorca manca gent! amb una fosca ben espessa.

Dia 18. —Estàvem lletgint demunt cuberta, i teníem no gayre lluny un estol de valencians que conversaven p'els colzos i escometien tothom. Mos convidaren a berenar. Mos hi acostam, i n'hi va haver dos d'Alacant,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

un de Novelda, un altre de Sant Joan [d'Alacant] i un altre de Sant Vicent [del Raspeig] (aquests dos darrers pobles just devora Alacant).

¡Quina bona sort que Deu mos va dur! Feya estona que desitjàvem sentir alacantins, per sortir de certs duptes sobre la fonètica d'allà. I ja fórem partits a demanarlos paraules i formes verbals, i mos contestaren tots amabilíssims. Los venien molt de nou aquelles preguntes, i hi reyen molt: i nosaltres més per la bona avinentesa que mos era sortida, sense ferne contes, i que mos escusava un viatge a Alacant.

Devers les nou i mitja arribàrem a Palma, ben contents i ben trempats, gràcies a Deu, i plenes de notes i de formes verbals les dues llibretes que mos n'havíem duytes per la cosa.

Sobre tot, ¡ben re-de-bé mos es anada aquexa nova exida a Menorca i Eivissa, gràcies a Deu!

¡Que no sia la derrera, si convé!

No hu serà, si Deu ho vol.

Notes bibliogràfiques (189-191)

La literatura catalana està en plena brotada, gràcies a Deu.

Vetassí per mostra alguns dels llibres que son sortits, no fa gayre:

CAP AL TART, *poesies den Juan Alcover y Maspons*. —Barcelona Gustau Gili, editor. —Universitat, 45. —1909. —Un vol. De VIII-171 planes.

Estampat a Ca-n'Armengual i Muntaner (Palma), am paper de fil i caràcters gentilíssims, conté trenta nou poesies, que son una meravella, un prodigi d'inspiració, d'enginy, de saba ben autèntica, veres joyes literàries, volades augustes d'un'àliga capdal. Ja's sap que D. Joan Alcover es un esperit selectíssim, superior, d'un'empenta artística com pocs en caplleven dins els sementers de les lletres, no sols catalanes, sino castellanes. Es lo que's diu un poeta escels i un prosista caporal.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

VISIONS DE LA PALESTINA. *Notes d'un pelegrinatge per Miquel Costa i Llobera*. Barcelona, Ilustració Catalana, 1909. —Un volum de 175 planes.

Estampat a Ca-l'*Ilustració Catalana*, am paper de fil i esbelt caràcter cursiu, es una nova mostra brillantíssima de l'enginy capdal de Mn. Costa i Llobera. Enque estiga en prosa el llibre, es un devessall magnífic de poesia. ¡Com s'hi esplaya aquell'ànima piadosíssima [190] i de volada sublim per aquells llocs sagrats de Palestina! ¡Bé hi xala tot esperit cristià i culte, de seguirlo i d'ensaborir aquelles efusions de poesia sagrada! Aquest llibre es una joya de la llenga catalana.

Una nota simpàtica. El llibre se posà a la venta la derreria de desembre d'antany, i abans de 28 de Febrer, l'edició es romasa agotada, i comensada la segona.

Beníssim.

LLIBRE DE LA NÚVIA, *per Lluis B. Nadal*. —*Ab llicencia*. —Gustau Gili, editor. —Universitat, 45. —Barcelona, 1909. Un vol. De XII-261 pàgines.

Magníficament imprès i d'un tamany menudoy, manejadís, es un llibret de piedat, preciosíssim; am lo qual ha demostrat una volta més En Nadal la saba cristiana del seu esperit i les grans dots d'escriptor de que Deu el dotà i que'n fa un us tan digne i meritori. Resulta un llibre interessant en tots conceptes, indicadíssim per obsequiar les *núvies* catalanes. El recomanam a tots els nostres amics de Catalunya, Balears i València.

Llibres com el d'En Nadal ha menester la nostra literatura, qu'umplin els buyts qu'encara s'hi troben. Cal que hi haja llibres en català per tots els ordes i estats de la vida.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

LA MONTANYA D'AMETHYSTES: *poesies de Guerau de Liost*. —Ciutat de Barcelona. MCMVIII. —Un volum de XXII-276 pàgines.

Comensa aquest esquisit volum per un pròlec discretíssim de N'Eugeni d'Or i poesies laudatòries, d'En M. Reventós Bordoi, Xavier Viura, Francesc Sitjà y Pineda, Rafael Masó y Valentí, Jaume Bofill y Ferro, Miquel Ferrà, J. M. López Picó. *Guerau de Liost* es el pseudònim del nostre benvolgut amic En Jaume Bofill i Mates, qui amb aquest llibre ha posat de manifest qu'es un poeta de rassa, artista refinadíssim, d'ardida volada per les sublims regions de la poesia eterna. L'esplendidesa de la llenga catalana brilla enlluernadora dins el llibre d'En Bofill, i per lo metex n'hi enviam l'enhorabona més coral.

DOCUMENTS PER L'HISTORIA DE LA CULTURA CATALANA MIG-EVAL, *publicats per A. Rubió y Lluch. Volum I*. —INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: *palau de la Diputació*. —Barcelona MCMVIII. —Un volum en fol menor, de XXXVI-486 pàgines.

Es un'obra notabilíssima, qu'honra Catalunya i la erudició espanyola; resulta una historia interna, íntima de totes les passes que'anava donant la nostra cultura literària i artística a travers dels sigles XIII, XIV i XV: un'història feta just de documents autèntics, recullits am tota paciència i trobats a forsa de registrar recons d'arxius, dins Espanya i fora d'Espanya, aont consta lo molt que s'anava fent per la cultura catalana. El Dr. Rubió ha prestat un grossíssim servey a la [191] Pàtria, a la Història i a la Llenga, de la qual ha inclosos moltíssims de documents aont brilla ella am tota la seua ardidesa i magnificència. La nostra enhorabona més coral, meritíssim Dr. Rubió. Deu fassa que pronte la vos poguem donar del volum II, qu'esperam devotíssimament.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

No hi ha tal corrent anti-francesa (191)

Mr. Joan Amade, rossellonès, catedràtic del Liceu de Montpeller, segons veym dalt *Revue Catalane*, de Perpinyà, de 15 de janer d'enguany, sembla que demunt *La Dépêche* de Tolosa alsà la veu a favor de les Universitats franceses del Mitj-dia; i, per que la Diputació de Barcelona votà una cantidat grossa per enviar joves cad'any a Alemanya a estudiar, demana ell ¿per que no s'apliquen els francesos a obtenir les metexes ventatges per llurs universidats? allà ont, diu ell, el geni francès *es mil vegades més simpàtic a la jovintut espanyola* que no l'alemany.

L'entusiasme patriòtic du tapat N'Amade. No deym que la jovintut espanyola no tenga simpaties per França, però que n'hi tenga mil vegades més que per Alemanya, no es ver, ni d'un bon tros. Sàpia N'Amade que dins Espanya hi ha grans simpaties per la cultura alemanya, per les universidats alemanyes, que son molts aquí que les consideren ben superiors a les franceses.

Referent a n-els joves que la Diputació de Barcelona ha enviats a Alemanya a estudiarhi filologia, sàpia N'Amade que les hi hem enviats senzillament perque a les universidats alemanyes s'estudia la filologia romànica com a cap altra nació, i els filòlecs alemanys son de tots els estrangers els qui's dediquen més fondament a l'estudi de la filologia de les diferents branques de la llenga d'oc. Això es un fet que sols la passió pot desconèxer. Per axó, i no per cap corrent anti-francesa, la Diputació de Barcelona ha enviats els joves indicats a estudiar filologia a Alemanya i no a les universidats del Mitj-dia de França. Quant a n-aquestes se fassa del català i de les altres branques de la Llenga d'oc el cas que'n fan les universidats alemanyes, a-les-hores serà cosa de pensar d'enviarhi joves a aprendre, això si encara no'n tenim prou amb els que seràn tornats d'Alemanya, els quals es d'esperar que alsaràn a Catalunya el nivell de cultura filològica lo suficient per no veure-mos a n-el cas d'anarla a cercar a ca-d'altri.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El Dr. Schädel se'n es temut d'això de N'Amade, i li ha escrit un mot, segons diu *Revue Catalane* de 15 de febrer, fent constar am molta veritat que ni ell ni l'haver enviats estudiants catalans a n-els cursos qu'ell dona a l'Universidat de Halle, té res que veure am cap corrent anti-francesa.

Tot això passa de ver. [192]

Una carta de N'Antonin Perbosc (192)

Contestant a una que n'hi enviàrem felicitantlo per son poema *Guilhem de Toloza* i dientli que'ns calia refermar els vincles de vella germanor i comunidat de glòries occitanes, ens contesta amb aquesta altra, qu'es una nova mostra de lo prop que s'estàn el tolosà i el català.

Lavilledieu (Tarn et Garonne).
15 de febrier de 1909.

Mn. Antoni M.ª Alcover.

Senhe e car confraire,

Dempèi lo mes d'octobre pasat, me soi mudat de rezidensa: d'aqui son venguts mila rambals e rambols; d'aqui ven que respondi tan tardièrament à vostra letra del 29 de novembre.

Grand mercés de vostras bonas paraulas, en esperant de llegir l'article sus *Guilhém de Toloza* que m'anonsatz. Me faretz bèl gauch de lo me mandar, ambe las obras qu'abètz publicadas.

Oc, abèm tota mena de razons per ligar de relacions mai que vezinalas: *frairalas*, cal dire. Lo parlar de Malhorca es, ni mai ni mens, la lenga d'Oc: duscas ont va ma lenga, duscas aqui s'espandis amb amor ma pensada.

Per ara, aparelhi un libre sus los *mimologismes popularis d'Occitania*. Voli parlar de l'imitacion e de l'interpretacion de *so que dizon les béstias*. Sus aco, me soi rencontrar ambe Verdaguer (V. son *Folk-lore*), lo primier

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

à ma conesensa, qu'aje escribut sus aquel sujet. Vos prègui de m'enviar per mon libre, qu'espelira à la fin d'aquest an, los mimologismes que podètz aber reculits sia à Mallorca, sia en autres terraires germans.

Sabi l'obra maja qu'abètz entrepreza. Recebètz, amic Alcover, mon laus coral e los vots que fau per qu'aquela obra patriala vengue à bela fin.

Vos sarri las mans amistadosament.

A. PERBOSC.

LIBRE DE SAVIESA *del rey En Jacme I d'Aragó. Primera edició, feta estampar ab un Estudi preliminar per En Gabriel Llabrés y Quintana*. —*VII centenari del naxement del Rey*. —Santander. —1908.

Un volum en 8^{u} de 96 planes.

(192-193)

El catedràtic de l'Institut de Santander, nostre amic benvolgut En Gabriel Llabrés, no se'n oblida gens de l'enaltiment de la seua llenga nadiua, per la qual traballa contínuament. Ara acaba de publicar aquesta obreta, que corre com-e del rey En Jaume I, i li ha posat un devantal, un estudi preliminar, ben avengut, aont fa veure la gran probabilidat, per no dir certesa, de que hu es del nostre gran rey el *Libre de Saviesa*, un recull de sentències i màcsimes de filosops antics, que venen com l'anell al dit a tot governant, i que'l nostre bon rey se veu que recullí o copià i ordenà, essent encara ben tendre. Es un monument de llenga, [193] ben notable, aont el gramàtic i el lecsicograf tenen molt qu'estudiar i espigolar. Es la primera edició que se'n fa, i això li dona una importància especial. —Sia l'enhorabona, amic Llabrés, d'aquest nou servey qu'heu prestat a la Patria i a les Lletres Catalanes! Això es lo qu'ha mester sobre tot la nostra llenga: edicions econòmiques, fetes am bon esment, dels monuments literaris de l'època d'or de la llenga catalana, tants i tants com n'hi ha d'inèdits, coneguts sols de quatre bibliòfils. Aquest fet de que bona part

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dels monuments literaris catalans antics estàn sense publicar, es una de les causes més grosses de que no's puga fer l'història completa de la nostra literatura ni l'estudi integral de la nostra llenga en totes ses èpoques. ¡Que hu tinguen en conte bibliòfils i editors!

Edició monumental de les obres del rey En Jaume I (193)

La volen fer a Tarragona, si troben 500 suscriptors. Serà un volum en fol, d'unes 400 planes, en paper de fil, fet aposta a Ca'n Guarro de Barcelona, lletra monegal del typ Canibell, vinyetes i capítols i inicials policromades i daurades, am glosaris dels mots més repelencs, i estudis preliminars i avantpreliminars, de diferents autors. Entre les *obres* se conten la *Crònica* i el *Llibre de la Saviesa*. L'edició se farà demunt el text d'un còdic notable de la *Biblioteca Nacional* de Madrid, confrontantlo amb altres de la metexa biblioteca i de les d'El Escorial i Barcelona. El volum costarà **80** *pessetes*, si's paguen d'una vegada en rebre l'obra, i **100** *pess*. si volen pagar a plassos. —La direcció literària corre a conte del nostre benvolgut amic i actiu colaborador Mn. Jaume Bofarull, de Valls; i la direcció artística, a conte de l'altre bon amic N'Eudald Canibell, de Barcelona; i s'imprimirà a ca'n Francesc Sugranyes, de Tarragona, que'ns ha enviat un quadern de mostra, am diferents pàgines i llurs corresponents vinyetes, capítols, inicials i vírgules policromades, de la *Crònica*, dels *Furs de Valencia* i del *Còdic d'Osca*. —Recomanam de tot cor l'obra a n-els nostres amics. ¡S'haurien de trobar els 500 suscriptors! Hem d'esser francs: tenim molta, molta por de que no's trobin. ¡Deu fassa que siga una por enganadora!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Rondalles de Poble, de Erkmann-Chatrian (193)

Traducció de J. Ruyra.

El gran estilista de Blanes, orgull de les nostres Lletres, ens acaba de donar amb aquesta *traducció* una nova prova de la polent virtualidat de la seua ploma. Un no pot comensar cap d'aquestes *Rondalles* que no l'haja d'acabar, de ben traduides qu'estàn i gentilment enllestides i habil·lades a la catalana. Traduccions axí, dels grans autors estranjers, necessita la nostra literatura. Am la seua derrera obra En Ruyra ha prestat un bon servey a la Pàtria. ¡Endevant, amic estimadíssim! [194]

El català devant els filòlecs estranjers (194-304)

§ 3

Una mica de Dialectologia catalana

L'obra de Mr. Morel-Fatio i Mr. Saroïhandy dins *Grundriss* del Dr. Gröber sobre'l català.

Fa estona que hu havíem promès de parlarne de la part que tenen aquests benemèrits professors francesos, amics nostres respectables, dins l'obra clàssica del Dr. Gröber, professor de filologia romànica de l'Universidat d'Estrasburg, *Grundriss de Romanischen Philologie*, per lo que's referex a n-el català. Dins aquesta obra, després d'una llarga i ben reblida i ben esplugada esposició de l'història dels principis generals de la filologia romànica, i després de tractar a fondo de tots els antecedents de les llengues romàniques, això es, els idiomes anteriors que influiren més o menys directament en llur formació (el celta, el vasc, idiomes primitius d'Itàlia, el llatí, el germànic), se dedica tot un tractat a cada una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'aquelles llengues: la romènica, la reto-romana, l'italiana, la francesa, la provensal, la catalana, la castellana, la portuguesa.

El tractat de la catalana es obra del molt conegut i benemèrit escorcollador dels vells monuments literaris de França i d'Espanya, professor de l'*École Nationale de Chartes*, de Paris, Mr. Alfred Morel-Fatio. Publicada l'obra del Dr. Gröber l'any 1888, l'any 1904 va esser necessari ferne una segona edició, qu'es sortida tan aumentada, que de 853 planes el volum es arribat 1093. Convidat Mr. Morel-Fatio a repassar o aumentar el seu tractat de la llenga catalana, volgué aprofitar els estudis que son dexeble Mr. J. Saroïhandy n'havia fet viatjant p'els Pirineus de Lleida i d'Aragó, i aquest s'encarregà de la tasca.

Dins el nombre de setembre-octubre posàrem un estracte del judici que'l Dr. Schädel ha fet de l'obra de Mr. Saroïhandy demunt *Jahresbericht* del Dr. Vollmöller, de Dresden; i respecte d'alguns punts hi afegírem de rempallada la nostra dita. Avuy ens cal ocuparmosne am la detenció que pertoca. Per axò creym que lo més avengut serà dir lo que va fer Mr. Morel-Fatio i lo que hi ha afegit Mr. Saroïhandy. Entre parèntesis: l'obra de Morel-Fatio, am tot i esser de l'any 1888, com està en alemany i no l'han traduida, es casibé desconeguda. ¿Quina revista o periòdic l'ha estractada o donada a conèxer dins Catalunya? I no parlem de les Balears ni València. Lo qual es una prova de lo enrera qu'anam [195] en filologia, que fins-i-tot no mos enteram de lo que'ls sabis estranjers fan per la nostra llenga.

I
Estensió del domini de la llenga catalana

Comensa Morel-Fatio descrivint el *domini català*, axò es, els territoris i contingent de població que parlen català, i hi inclou, com es natural, l'antic reyne de València i les Balears, puys el no regonèxer qu'aquell antic reyne i aquestes illes parlen català pur, es una bajanada que només cap dins el carabassot dels *filisteus* qu'encara caplleven desgraciadament

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per València i per Balears. I Morel-Fatio, no sols retreu tots els territoris de llenga catalana, fins i tot els núcleus de població catalana d'Alger, Cuba i República Argentina, sinó que dona un'idea dels punts aont se va estendre el català durant els sigles XIII i XIV, com Múrcia, Sicília, Nàpols i comtats d'Atenes i Neopàtria, pero que per les vicissituts polítiques no hi arrelà, escepció feta d'Alguer qu'encara'l parla. A n-aquesta introducció Mr. Saroïhandy no hi ha afegit ni tocat res, i no es que no se'n poguessen donar fites més netes encara del *domini català*.

II

El nom de llenga catalana. —Lo del llemosí

Posa llavò un article bax del títol: *Name, Eigentümlichkeiten und Entwickelung der katalanischen Sprachen*, dividit en tres paragrafs: A. *Denominació del català*; B. *Característiques generals del català*; C. *Origen i desplegament del català*.

Dins el primer paragraf prova am texts d'autors del sigle XIV de Catalunya i de Mallorca que lo que parlaven fins a Múrcia s'anomenava *català* o *catalanesc*, peró que ja llavò comensà a desxondirse a València, i després a les Balears, un cert patriotisme local que no admetia que aquexes regions fossen just catalanes, i qualcú comensà a figurarse que parlaven una llenga diferent de la catalana, i cita'l cas de N'Antoni Canals, del sigle XIV, traductor de Valeri Màxim, que distingex de la *lengua catalana* la *nostra volguda lengua materna valenciana*, dient qu'un autor traduit en català, cal traduirlo també en valencià. Segons Morel-Fatio, tal esperit particularista, com més anà, mes va créxer, de tal manera que avuy cap valencià, cap mallorquí, cap menorquí admet qu'ell parli català, i que tots ells estàn convençuts que sols parlen respectivament *valencià, mayorqui* i *menorquí*. Dins el BOLLETÍ de setembre-octubre (p. 142) refutàrem amb el Dr. Schädel la grossa [196] ineczactitut d'aquexa derrera dita de Mr. Morel-Fatio. Es una gran llàstima que Mr. Saroïhandy

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no l'haja corretgida. Ja n'hi ha molts, moltíssims, gràcies a Deu, de balears i de valencians que regonexen que lo que parlen, es una variedat de català, català pur. —Parla llavò del nom de *llemosí* que n'hi ha que donen a n-el català, i vé de que En Ramon Vidal de Besalú, la primeria del sigle XIII, dins son llibre *Rasós de trobar* (edic. Stengel, p. 70), dona la *parladura de lemosí* per la més noble i la més perfecta de totes les branques de la llenga d'oc i la volgué posar com-e nom general d'aquesta llenga; això va fer que'ls nostres gramàtics anomenaven *llemosí* la llenga dels trovadors, la llenga poètica, qu'encobeia certes formes i maneres de dir d'altres variedats occitàniques d'allà-dessà'ls Pirineus, i que resultava una mica artificial, pero qu'era la qu'usaven per tradició y per moda els *trovadors* de totes les regions occitanes, del Loira fins a Santa Pola; i anomenaven *pla català* la llenga vulgar, la que's parlava, la de la prosa. La primeria del sigle XV, ja s'anomenava *llemosí* la llenga antiga vulgar, la del sigle XIII; i axí dins el catàlec dels llibres del rey En Martí se diu d'un aplec de cartes d'En Jaume I qu'estàn en *limosí*. En canvi a València s'introduí l'anomenar *llemosí* la variedat de català que parlaven, en oposició a la que's parlava a Catalunya, qu'anomenaven *català*, i un poeta valencià del sigle XVI dona a València el nom de *patria limosina*. D'altra banda, el Marquès de Santillana i el *Cancionero de Baena* a n-el sigle XV anomenaven llemosí el català y la llenga dels trovadors, i En Juan de Valdés dins el famós *Diálogo de la lengua* escrivía: *la lengua catalana diz que era antiguamente lemosina*; i molts a València i qualcú a Mallorca encara anomenen *llemosina* l'antiga literatura pròpia i la llenga, una mica convencional, dels renovellats *Jocs Florals*. De tot això's deduex lo impropi i antihistòric qu'es anomenar *llemosí* l'idioma nostre, i sobre tot anomenarlehi a València i a Balears, que may tengueren cap relació política, social ni literària am la regió *llemosina*. Catalunya sí que n'hi tenguè, però no de dependència ni d'origen, sino de consanguinidat, fins a n-el rey En Pere el *catòlic*; però, quant València i les Balears comensaren a parlar l'idioma propi de que's tracta, feya una bona partida d'anys que Catalunya no hi tenia res a veure amb el *Limousin*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Que hu tenguin en conte, per amor de Deu, els valencians i els balears qu'encara mos vénen a florir les orelles amb el *llemosí.* —Acaba'l paragraf fent constar que les regions pròpiament aragoneses, enque formassen part de la monarquia *catalana-aragonesa*, aont predominà sempre'l català, may parlaren més qu'aragonès, es a dir una variedat del castellà. [197]

III

Característiques del català. —¿Es ver que no tenim altres esdrújols (proparoxitons) que'ls d'influència castellana?

A n-el paragraf B, Mr. Morel-Fatio caracterisa en general el català dient que pertany a la familia galo-romànica, no a la hispànica (castellana-portuguesa), i que no es cap intermedi entre les dues famílies, sino broxament una casta de provensal, i que les circunstàncies polítiques (esser estada Catalunya, separadament de les altres regions espanyoles, una província de l'imperi carolingi), que durant els sigles VIII i IX motivaren dins la Marca hispànica la formació d'un Estat independent (Comtat de Barcelona), espliquen que la Septimània (Narbona-Provença occidental) i la Marca (Catalunya) parlassen la metexa llenga; i que l'estensió del català a les costes orientals de la península i a les illes mediterrànies fou una consequència de les victorioses campanyes dels reys d'Aragó.

Posa tres *característiques* del català. —*Característica* 1a) El català pren les paraules llatines escapsantlos generalment la vocal posttònica final, si no es *a*, la qual sol romandre. Cita algunes escepcions, entre elles dues: *a*) que'ls temes en *-s* (*bra*s, *na*s, *ca*s), desde'l sigle XIV, fan el plural en *-os*, i no en *-es*; *b*) i que molt més tart la primera persona singular de l'indicatiu va prendre una *-o* flecsiva (*parl*-o, *perd*-o). Atribuex un i altre fet a influència castellana. Dins *Questions de llengua y literatura catalana* (*Bolletí*, t. I. p. 246-33) demostràrem que no hi ha un tal, sino que son fets que's desplegaren per l'instint natural de la metexa llenga,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sens que'l castellà hi tengués art ni part, i que'l segón fet comparegué molt abans de lo que diu Mr. Morel-Fatio. —*Característica* 2a) Diu que'l català no té *proparoxitons* (esdrújols) d'ell metex, i que'ls que té modernament, li vénen del castellà. Si hagués dit que no'n tenim gayre, diria ver. Si'n tenim una partida que'ns vénen per via del castellà, en tenim molts d'altres ben genuinament catalans i que no li atanyen res a la llenga de Castella.[47] [198] —*Característica* 3a El sistema català de conjugació: *a*) fa incoatius casi tots els verbs acabats en *-ir* (*patir-patesc, partir-partesc, ennegrir-ennegresc,* etc.); *b*) forma una pila de participis passius, no demunt l'infinitiu, sino demunt la primera persona singular de l'indicatiu (*teng-ut* de *tenc*, *pog-ut* de *puc*). Posa un'altra diferència entre'l castellà i el català: diu que'ls patronímics en -ez (-iz), tan estesos dins tot el domini castellà (*Pér*EZ, *Llop*IZ, *Sànch*EZ, etc.), son desconeguts dins el català. Es ver que hi son desconeguts de tot en *-ez*, però no els en *-iz*.

---

[47] Nota (1) de l'original: Ventassí un ratx que n'hem trobats, am D. Mateu Obrador, pensanthi una mica, casi tots dins Mallorca:
Sustantius: aucells: *sól·lera, mèrlera, guàl·lera, tórtora, pàssera, òliba, ànnere, àliga, etxíguera* (Banyalbufar).
pexos: *pàguera, escórpara, gél·lera, mòllara, càntera, rémora, mèlvara, flàmola.*
plantes: *rébola, gírgola, xítxero, tàpara, tomàtiga, canya fètlara, estúfera, frígola*.
salut i malaltia: *còrpora, vèrtola, bòfega, xètiga, glànola,* dur a les *ètiques* (ocasionar tisis), *llàgrima, ràneva, encòliga* (còlic), *molèstiga* (Sabadell).
despectius: *pècora, xètxera, pòlissa, búguera, estrúmbola, xòrrega, bàmbola, bòbila.*
coses de roba: *màrfega, vànova, mànega, llàstiga, catacòliga*.
eynes i pesses de fusta: *xàvega, bréndola, escófara, jàssera, escàrpara, sàssola, jàssina* (Alcoi), *jàssena* (Benifallim).
altres: *ríngola, vèrbola, mettàfera, búxola, càrrega, grémola, cànfora, píndola, gúmera, timbola, tàstara, aumànguera, vàxiga, sótala, còssigues* (pessigoies), *panàtiga, díbolo-dàbolo* (esburbat), *cassònigues* (pessigolles.- Vinaròs), *díngala* (baula).
Terminacions femenines d'adjectius: *Alegrívola, fresquívola, reguívola, renadívola, jovenívola, senyorívola, anyívola, escoltívola, mangívola, mújola, rònega, brèvola, frèvola, placèvola, llépola, escàpola, tèrbola, ombrívola, mestrívola, lleneguívola, comportívola,* terra *sàbola, cansívola, arenívola.*
Infinitius (regions de Sant Feliu de Guíxols fins a la Jonquera): *créxere, néxere, merèxere, paréxere, pertenèxere, fúgere, conéxere*.
Subjuntius: *sàpiga, òbriga, córrera, répiga, dòrmiga.*
Dins el poble, no sols de Mallorca, sinó de Catalunya, hi ha una tendència a fer els subjuntius *proparoxitons*, afegint el sufix *-ga* a les formes en *-i*: *súrtiga, dóniga, ténguiga, càlliga, pàrliga*, etc.
Ademés, dins les provincies d'Alacant i València son frequentíssimes les formes d'infinitiu i imperatiu am dos enclítics: v. Gr. *Donàrlila, aficàrlila, envíalila, tórnalila* etc. A Sort trobàrem la forma: *partívoles* (partiuvosles-partiulesvos) am totes les seues similars de tots els altres verbs.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquells prengueren aquexa segona forma, catalanisantse; i axí tenim: *Per*IZ, *Llop*IZ, *Sanx*IZ, *Ferrand*IZ. —Diu després que'l fet d'esserse conservada en català la *u* de *purus* i no esser tornada ü (*u* francesa), poria dar fonament a negar que'l català pertanyi a n-el boldró francès-provensal; i diu que d'una banda no voldràn admetre que'l català se separàs de tal boldró abans que hi ocorregués aquella transformació de la *u*; i d'altra banda no admetràn tampoc que, feta *ü* la *u*, decantantse llavò el català del francès-provensal, la *ü* tornàs *u* de bell nou. Sia axò com sia, diu que no's pot negar el parentesc del català am la llengua romànica d'allà-dessà'ls Pirineus. La solució de tal dificultat creym qu'es que, mantenintse el català dins aquell boldró llinguístic, com s'hi mantén encara, no's tramudà la *u* en *ü* dins el català com dins les altres branques de la llenga d'oc. Es evident que tots els fenòmens llinguístics [199] que's troben dins un boldró idiomàtic, no tenen lloc sempre dins tots els idiomes del boldró. Son molts els fenòmens que formen la fesomia i determinen la nissaga d'un idioma i d'un boldró d'idiomes; la falta d'un fenòmen no hi fa gayre.

IV

Caracterisació del català. —¿Es un dialecte provensal? Dins Espanya ¿es importat o autóctone? —El dugueren a França els hispànics del sigle VIII? —Frontera entre'l català i el castellà. —Els dialectes aragonesos i el català. —Formes catalanes dins tot el Pirineu d'Aragò fins a Navarra. —¿Pertany el català a n-el boldró de les llengues espanyoles o a n-el de la llenga d'oc i d'oïl?

Mr. Saroïhandy sustituex tot aquex paragraf B per un de nou, aont tracta'l metex tema bax d'un altre punt de vista.

Mr. Saroïhandy respecte d'aqueys punts se decanta una mica de Morel-Fatio. Diu que la semblansa grossa del català am lo provensal ha motivat que's diga que'l català es una casta de provensal, i d'axò vé que's diga que dins Espanya no es cap llenga autóctona, sinó importada de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

França a n-el sigle VIII, a lo qual se pot fer més d'una objecció. Diu que, am tot i esser tan consemblants català i provensal, hi ha diferències que no's poren desconèxer, i que les indicades per Mr. Alart i En Milà i Fontanals se porien completar. Diu que les que posa En Milà, sembla que's funden demunt texts literaris, i que seria estat bò comparar els documents de les regions limítrofes (Rosselló i Cerdanya i Languedoc); i del fet que cita Alart, —de que La Tour de França i Estagell, dos pobles situats un a cada cap d'una plana rossellonesa, a tres quarts un de l'altre, aquell parla *gabatx* (llenguadocià) i aquest *català*, perque entr'un i altre passa la confronta del Rosselló am la *Gabatxeria*, —coletgex que fora natural creure que'l català el dugueren a França els *hispànics*, fugint de la invasió sarraina, passant els Pirineus, i que molts d'ells tornarien a la terra llur sense haver dexat may de parlar llur llenga, sense durhi res de provensal ni llenguadocià. Am tot axò troba que n'hi ha prou per sostenir am Diez que'l català no es cap dialecte del provensal.

Estam completament conformes en que'l català no es pròpiament cap dialecte provensal ni cap casta de provensal; sostenim qu'es, com el provensal, el gascó, el tolosà, el llemosí, una de tantes branques de la llenga d'oc, i per lo metex parenta propíssima de totes aquexes altres; i que fins a n-el sigle XIII venien a formar totes un sol idioma, però que després, per la evolució i desplegament natural de cada una d'aquelles branques i per la diferent sort política que sufriren les regions que les parlaven, [200] especialment la catalana, —lo qu'abans no passava de variedats dialectals, acabà per fer del català una llenga apart de les altres branques occitàniques. En lo que no estam conformes, es que'ls *hispànics*, fugint de la invasió sarraina, duguessen el català a França. ¿Aont consta axò? ¿aont consta que cap regió francesa dexàs la seua llenga i prengués la catalana, de resultes d'essershi establits aquells *hispànics* fugissers? A-les-hores, passant els Pirineus, no entraven dins França, no sortien de lo que pronte s'anomenà Catalunya, que arribava i arriba encara, gràcies a Deu, fins passat Estagell. A Perpinyà encara anomenen *lu cami de France* el que de dita ciutat va cap a Salses i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Narbona, perque fins a la *Pau dels Pirineus* per allà anaven a França. ¿Per que'l poble de l'altre cap d'aquella plana, al peu de la serra de les Corberes, s'anomena *La Tour de France*? Senzillament perque, fins a la pau dels Pirineus (1659), França no arribava més que fins a n-aquell poble, que per axò se deya *La Tur* (torre) *de France*; fins l'any 1659 el Rosselló, Conflent ni Cerdanya no eren estats may França, sino Catalunya, Espanya. Que'l català dins Espanya no es cap llenga *importada*, sino autóctona, nada del llatí dins la regió pirenenca, ho consideram indiscutible, evident de tota evidència.

Diu després Mr. Saroïhandy que la divisòria entre'l territori català i el castellà no es cap retxa rònega i ben determinada, sinó que en certes coses una llenga s'afica dins el territori de l'altra, posa com eczemple la regió pirinenca.

Axò seria molt ver, si entre abdues llengues no hi hagués pus frontera que la pirinenca. L'altre tros, inmensament més llarc, d'allà ont s'acaben els Pirineus seguint per les províncies de Saragossa i Terol fins a Santa Pola, no presenta els metexos fenòmens de mútua invasió, sinó a qualque endret, i, en tal cas, am molta curta escala; en tot aquell altre tros, salves raríssimes escepcions, per lo que sabem fins avuy, la frontera es ben precisa i determinada. No succeex lo metex dins la regió pirenenca, aont el català contrapassa de molt la frontera administrativa d'Aragó, qu'es el Noguera Ribagorçana. Fins devers el sigle XVI ocupava les conques de l'Isàvena i Éssera, i fins a n-el Cinca d'allà ont hi desemboca l'Éssera per avall, cap a Fraga. Com aquexes regions se consideraven més aragoneses que catalanes, i am lo predomini que'l castellà anà prenent damunt el català, los comensà a entrar l'amor a n-aquella llenga, passant a esser de mal tò la pròpia, la qual anà perdent terreny, fins a l'estrem de trobarse avuy el català, dins Aragó, reduit a la conca de l'Isàvena fins a Soler, devallant la divisòria per Benavarri, Peralta de la Sal [201], Tamarit de Llitera, Esplús, Bellver, Ossó, Saidí, Velilla de Cinca, Les Casetes, Fraga, Torrent de Cinca, Massalcoreig; quedant, axò sí, dins els territoris perduts de moltes de rellíquies, moltes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

petjades del català, especialment a la regió de Benasc, la més arreconada; trobantse característiques del català en tota l'estensió dels Pirineus aragonesos fins a les valls de Aragüés, Echo, Ansó i Fago, devora Navarra, com ho ha comprovat Mr. Saroïhandy recorrent tots aquells cims i fondalades, aturantse a estudiar el llenguatge parlat a cada població. Ell té la glòria d'haver descuberts a la ciència filològica tota una sèrie de fets llinguístics, completament desconeguts abans d'ell, com-es-ara: qu'els dialectes aragonesos de tota aquella serralada tenen una consemblansa molt grossa amb el català; son mostres de lo que seria l'aragonès primitiu, abans de sufrir l'invasió i absorció del parlar de Castella, de les formes acadèmiques castellanes, esquifides, des·sustadores. Se veu qu'aquest vell aragonès s'es arredossat a n-aquelles altures, dexant tota la resta d'Aragó presa de l'influència castellana, que poc-a-poc ha anat esveint casi totes les formes típiques dels primitius dialectes aragonesos, romanent l'aragonès am la pell i els ossos i a moltes de bandes sense ossos ni pell. Aqueys dialectes muntanyesos de l'Alt-Aragó proven lo que diu Mr. Saroïhandy, qu'el vell aragonès, lo que's parlava a Aragó abans d'aficars'hi l'influència castellana, era un idioma intermedi, un pont entre'l català i el castellà, am quiscún dels quals tenia trets comuns i coincidències. D'axò deduex Saroïhandy que no hi ha cap motiu per escluir el català del boldró de les llengues espanyoles. Si am axò vol dir que'l català es més acostat a n-el castellà i portugués que a les altres branques de la llengua d'oc i d'oil, que dins la *romanidat* fa boldró llinguístic, no amb aquestes, sino amb aquelles, en via neguna porem estar conformes; sols hi poria estar el qui no's ficsi bé en l'estructura íntima de tals idiomes. No vol dir axò que'l català no tenga res que veure amb el castellà i el portuguès. Tots tres son idiomes romànics, germans, i, com-e tals, acostats. Lo que deym es que'l català es mes acostat a les altres branques de la llengua d'oc i d'oil, am qui forma pròpiament boldró.

Després Mr. Saroïhandy cita algunes de les propiedats que separen el català del castellà i que's troben encara a diferents pobles de l'alt-Aragó, com Bielsa, Benasc, Graus, Gistaín, Plan; i diu qu'un passa del català per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

via de l'aragonès a n-el castellà, i que no sembla gayre fondo el clotal que separa abdues llengues, i que no s'ha d'oblidar que trets llinguístics, generals a tota la península, no se son conservats per tot. Els que cita (la f [202] de *farina, forca, filar*; el sò *prepalatal-fricatiu-sort* de la *x*, *dexar*; la *s sonora* de *casa, rosa*), els ha perduts el castellà modernament; es ell que s'es decantat de les altres llengues romàniques. —Una cosa diu Mr. Saroïhandy, referent a n-aquexes tramudanses, que no comprenem com la diu: sostén que la *g* inicial de *gelar* dins tota Espanya posseex el valor de la *g* italiana de *gente* (Das anlautendes *g* in *gelar*… in ganz Spanien den Wert des italienischen *g* in *gente* —*dʒ*— besitzt). Es una distracció de Mr. Saroïhandy. ¿Qui no sap que dins tot el domini castellà desde la primeria del sigle XVII el so de *ge gi* es *velar aspirat*, i no el de *ge gi* italiana (*dʒ*)?

Acaba'l paragraf dient que paraules com *jorn, mitja, puig, lleig, desig*, contribuexen molt a donar a n-el català una fesomia particular, tot diferent de la castellana; que tot-d'una fa l'impresió d'una llenga duyta dins Espanya de de-fora; però que, mirada de prop, no presenta cap tret essencial de procedència estranjera. —A n-això contestam que no serà de tal procedència, sinó nat dins el nostre tereny, però es el metex tret o trets am que's caracterisen els altres idiomes am qui formam boldró llinguístic, això es, les altres branques de la llenga d'oc i d'oil.

V

Divisòria del català oriental i occidental

El Dr. Milà i Fontanals, dins son tractat *Estudios de lengua catalana* (*Obras Completas*, t. III, p. 511), havia dit: «el catalán» «oriental» «se distingue del occidental en que la *e* i la *o* àtonas se confunden respectivamente con la *a* i la *u*». Referintse a n-això, Mr. Saroïhandy diu (p. 845): «se poren distingir dues variants dialectals dins el domini pirenenc català. A l'Est la *e* i la *a* àtones coincidexen en un so intermedi,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

semblant a la *e* muda francesa; la *o* àtona sona casi sempre *u*. A l'Oest, al contrari, les vocals àtones generalment no se tramuden. El traspàs del català oriental a l'occidental se fa insensiblement».

Lo que diu el Dr. Milà es ben eczacte; ja no hu es tant lo que diu Mr. Saroïhandy, això es, ha mester algunes aclaracions.

Ell concreta la seua tesis a les regions pirenenques; pero hi ha que tenir en conte que lo que fan aquestes respecte de tals sons, ho fan les altres regions de la nostra llenga, poc sà poc llà.

Vegem lo primer si'l trànzit del català oriental a l'occidental es insensible (*unmerklich*, que diu Mr. Saroïhandy). Demunt lo que observàrem en les nostres escursions de 1902 i 1906, respecte d'alguns sons ho es insensible el trànzit d'un dialecte a [203] l'altre; respecte d'altres, no hu es; se nota a l'acte, tot d'una. Axí, per eczemple, com anàrem de Puigcerdà i Martinet a la Seu d'Urgell, a una i altra banda mos feren avinent que fins abans d'arribar a n-el Pont de Bar, demunt el Segre, aont acaba la Cerdanya i comensa l'alt-Urgel, pronuncien *glɔri, pəsiɛnsi* (pacienci), això es, se menjen la *a* final, si du devant *i* àtona; i desde aquell pont en avall, ja fan sonar aquexa *a*. Això prova que'l canvi de pronúncia es ben sensible, que'l nota qualsevol. A Solsona, l'any 1902, demanàrem per ont passava la divisòria entre'ls territoris que conserven la *o* àtona i distingexen la *a* de la *e* àtones no finals, i a l'acte mos digueren que determinen la divisòria els vessants de les muntanyes qu'envien llurs aygues a n-el Segre i sos afluents de la banda de Berga, com la Ribera Salada i més avall el Llobregós. A Calaf mos donaren com-e divisòria d'aqueys sons am lo català oriental la ralla de la província de Lleida am la de Barcelona i Tarragona fins a n-el Priorat am lleugeres diferències, i mos indicaren com a pobles estrems de la pronúncia de la *o* àtona com si fos *u*: Coma, Sant Llorenç de Piteus (Morunys), Besora, Solsona, Riner, Su, Matamargó, Pinós, Quadrells, Anfesta, Calonge, Calaf, Pujalt, la Guàrdia Pilosa, Astor, Segur, Sant Guim, Montfalcó gros, Santa Maria del Camí, Montmaneu. A Tarragona mos donaren com-e pobles

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estrems de la pronúncia clara, com en castellà, de les *aa* i *ee* àtones no-finals: Hospitalet, Vandellòs, Pratdip, Tivissa, Guiamets, Falset, Masroig, Molar, Vinebre, Flix.

Prezindint de si efectivament son aquests els límits de tals pronúncies, sempre tendrem que'l trànzit d'una a l'altra es prou sensible pera que la gent d'aquelles encontrades senyali la divisòria entre'ls pobles que'n fan una i els qui fan l'altra, axò es, entre'l català oriental i l'occidental.

Atenent a n-aquexes indicacions, i estudiant el mapa de Catalunya, se veu qu'aquexa divisòria la determina casi esclusivament el sistema orogràfic, axò es, la configuració i situació de les muntanyes que formen les conques dels rius. El mapa de Catalunya no està mitx fet; demunt el de D. Eduard Brossa de 1898, i els de les quatre províncies catalanes, publicat p'el *Negociat d'Obres Públiques d'Espanya*, i el que posa N'Ozones en los seus *Guies-itineraris*, qu'es el de l'Estat-Major francés, i se considera'l més eczacte, hem cercades les viles que més amunt anomenam com-e determinants de la divisòria de que's tracta, i resulta que casi totes estàn entre les conques dels afluents del Llobregat, Gaià, Francolí, i els menuts Riudoms, Alforja, Riudecols i Riudecanyes, axò per la banda oriental, —i les conques dels afluents del Segre [204] i de l'Ebre, per la banda occidental. De manera que les carenes i cuculles de les serres i pujals que, desde'ls macisos de Cadí fins a la serralada de Prades, l'Argentera i Mafta, que va a morir entre Mont-roig i Hospitalet, determinen cap a llevant i cap a ponent l'anada de les aygues, fent la divisòria entre les conques qu'envien les aygues al Segre i a l'Ebre i les que les envien al Llobregat, Gaià i Francolí, —aquestes carenes i cuculles son pròpiament la divisòria entre'l català oriental i l'occidental.

Estudiant els mapes indicats i comensant per la serra de Cadí, a la banda oriental trobam: *a*) el *riu Saldés*, afluent del Llobregat, que nex bax del grandiós penyalar de Pedraforca; *b*) el *riu Aygua de Valls*, afluent del Cardoner, qui nex a n-els contorns de Gòsol; *c*) el *Cardoner*, que nex entre *Cap-verd*, *Coll del port i Tossa pelada*, devers Sant Llorenç de Piteus

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(Morunys); *d*) el *Riu negre*, que devalla un poc més amunt de Solsona, i desemboca a n-el *Cardoner*; *e*) el *Coaner*, que surt de devora Su i Vallmanya, i va a morir a n-el *Cardoner*; *f*) el *Fonollosa*, qui vé de devers Boixadors, i mor a n-el *Cardoner*; *g*) el *Rajadell*, qui nex devers Salavinera i Aguilar de Segarra, i desemboca a n-el Llobregat; *h*) el *Noia*, qui surt en ses diferents branques de devers la Guàrdia Pilosa, Calaf, Solanelles, Monfort i Talavera, i se tira dins el Llobregat devora Martorell; *i*) el *Gaià*, qui té ses fonts devers Santa Coloma de Queralt i Aguiló; *k*) el *Francolí*, qui brolla en ses diferents branques devers Forés, Les Piles i Senant; *l*) el *Riu sec de Milans*, qui nex devers les muntanyes de Prades i desemboca a n-el *Francolí*; *ll*) i els rierols *Riudoms, Alforja, Riudecols* i *Riudecanyes*, qui devallen de les muntanyes de la Mussara, Puigcerver, Argentera, Vilanova d'Escornalbou i la Mola de Colldejou, que separen el camp de Tarragona del Priorat i Ribera d'Ebre.

Les conques superiors d'aquests rius confronten am les dels afluents del Segre i Ebre, aont la *e* àtona ja no's confón am la *a* àtona. Vetassí quins son aquests afluents, comensant també per la serra de Cadí, qui separa l'alt-Urgell de l'alt-Berguedà: *a*) *riu de Lavansa*, qui nex devers Cadinell i Josa, i mor a n-el Segre entre Hostalets i Organyà; *b*) la *Ribera Salada*, qui devalla de La Tossa Pelada, Canalda i Odén, i desemboca a n-el Segre; *c*) el *Guardiola*, qui nex devora Clara i Solsona, i va a tirarse dins el Segre prop de Castellnou de Basella; *d*) el *Llobregós*, qui surt en ses diferents branques de devers Llobera, Llanera, Pinós, Molsosa, Mirambell i Calaf, i desemboca a n'el metex Segre devora Ponts; *e*) el *Sió*, qui nex en ses diferents branques devers Cunill, Sant Guim, Comabella, Cuspí, Vilamajor, i se tira dins el [205] Segre a Balaguer; *f*) el riu *Andara*, que comensa devers Pomar i Pallerols, i s'aplega a Vilagrassa am l'altre qui surt de devora Cabestany i Montoliu, i van, tots dos plegats, a morir a n-el Segre; *g*) el *Riucorb*, qui nex devora Conesa i Belltall, no gayre lluny de les Piles i Rocafort, i va a morir igualment a n-el Segre; *h*) el *Riu Salat*, qui surt devers Albi i Vinaixa, prop de Vall-clara, i va a morir a n-el metex Segre; *i*) el *riu del Montsant*, qui té ses fonts devora Prades i Vilanova de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Prades, i desemboca a n-el *Ciurana*; *k*) el *Ciurana*, qui nex en ses diferents branques devora Prades, Argentera i Colldejou, regant tot el Priorat, qu'es una conca rodada de les muntanyes de Prades, Montsant, Argentera, la Mola i la Mafta, i el riu se tira dins l'Ebre devora Garcia.

Mos som entretenguts tant amb això, perque la divisió de conques i la direcció de les aygues que devallen de les muntanyes, son un factor capital per la divisòria d'idiomes, de dialectes i de subdialectes, i hem posada aquexa partida de noms de lloc i de rius per que'ls qui mos llegesquen i son d'aquelles encontrades, s'hi ficsin, i, si som ineczactes en les clarícies que donam, mos rectifiquin.

Com se veu, les clarícies que'ls amics de Solsona, Calaf, Santa Coloma de Queralt i Tarragona mos donaren sobre les viles i punts que determinen la divisòria entre la pronúncia oriental i la occidental, coincidexen, poc sà poc llà, am la divisòria de la sèrie de conques superiors dels afluents del Llobregat, Gaià, i Francolí d'una banda, i els afluents del Segre i de l'Ebre, de l'altra banda; però respecte de lo *-o-* àtona, la conca del Ciurana (el Priorat) pertenex a n-els territoris que la fan sonar u, i ensems distingex la *-a-* àtona de la *-e-* àtona, fentles totes dues per l'estil d'en castellà, segons mos comunica el nostre bon amic, Mn. Joseph M. Dalmau, Rector de Falset, capital del Priorat. —Un'altra escepció hi ha, i es que la Conca de Barberà i la Segarreta, o sia, la comarca de Santa Coloma de Queralt, que pertanyen a n-els territoris que fan *u* la *o* àtona final de la *a* àtona, fentla *-i-*; y axí si d'una banda diuen *kazə, tɛrrə*, llavò diuen: *pari* (pare), *mari* (mare), *ʒaumi* (Jaume); i tots els noms acabats en *-a* àtona, a n-el plural acaben en *-is* en lloc de *-es* (*tɛrrə-tɛrris, dɔna-dɔnis, kazə-kazis*, etc). Tot això ho tocarem més endavant, si Deu ho vol. Llavò veurem que tal *-i* no és més qu'una *-e* tan tancada, que acaba per sonar *-i*. Aquesta *-e-* sonant *-i-* la trobarem desde la Seu d'Urgell fins a n-el Priorat, precisament en tota la estensió de la frontera de la *e* àtona clara, no confusa may am la *a* àtona. Sembla [206] talment que la *e* clara, per defensarse de l'enfosquiment, se fa tant viva,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

qu'acaba per sonar *i*. —Ademés se dona'l cas de que a Solsona, que ja fa tancades casi tots les *ee* àtones, mentres els vells encara distingexen la *o* àtona de la *u*, pronunciant tal *o* com *o* i no com *u*, els joves ja la fan *u*. —Per lo metex, no coincidex per tot la divisòria dels dominis de la *e* àtona, tancada, i de la *o* àtona no feta *u*.

De manera que la llarguíssima retxa de carenes i cuculles que, desde la serra de Cadí fins a l'Argentera, determinen la cayguda de les aygues cap a llevant i cap a ponent i dividexen les conques dels rius de cada banda, aquexa retxa, poc sà poc llà, es la divisòria entre'l català oriental i l'occidental. Sí, el trànzit d'una pronúncia a l'altra té lloc a n-aquexa llarguíssima pelleringada de muntanyes; i fins que vos acostau a n-aquexes carenes i cuculles, no son gayre bons d'afinar els síntomes de tramudanses en la pronúncia de la *o* àtona, ni de la *e* i *a* àtones, no-finals.

Per tot lo que dexam esposat, creym inadmissible la tesis de Mr. Saroïhandy de que'l català oriental se tramuda en occidental insensiblement, tant a-poc-a-poc que no se nota, *unmerklich*, que diu ell.

En quant a lo que fan Catalunya oriental i l'occidental i el reyne de València respecte de la *a, e* i *o* àtones, i si les vocals àtones dins les regions occidentals se tramuden o no, ho veurem més avall, si Deu ho vol.

VI
Períodes de la llenga i literatura catalana

Seguex Morel-Fatio la seua tasca, i estudia dins el paragraf C. *l'origen i desplegament del català*. Diu que fins a la segona mitat del sigle XVII no s'empra generalment la llenga vulgar dins els documents, i que desde'l IX al XII moltes de propiedats de la pronúncia i ortografia catalanes (el futur en *-e* en lloc del provensal en *-ai*, la *ll* en lloc de *lh* i altres) ja surten dins els documents de la Marca, aont la llenga culta, manetjada baldrumerament per l'escrivà, es just un vel transparent que dexa veure

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tot d'una la llenga novella que's va formant. Distingex quatre períodes dins l'història del català: 1) el temps del primer desplegament fins a n-el sigle XIII. -2) El període que poríem anomenar provensal (desde la derreria del XIII fins a la derreria del XIV), perque a-les-hores la poesia dels trobadors i la llenga occitànica eczercexen una grossíssima influència demunt el català escrit i també demunt el llenguatge de la Cancilleria. -3) El període clàssic [207] (sigle XV), que forma una escola esclusivament catalana, que consolida la fesomia de la llenga. Durant aquest sigle comensa la influència del castellà demunt el català. -4) Període de decadència (del sigle XVI fins avuy). Desde la unió d'Aragó am Castella, el català afluxa a n-el castellà, gaudex de més o menys conreu literari i devalla finalment a patuès. Ara veurem, diu l'autor, si'ls esforsos de la novella escola catalana literària i els campions de la renaxensa conseguiràn donar nova vida i nou esplendor a n-el català.

Que hu hem conseguit en gran part i qu'encara, si Deu ho vol, avensarem molt més per aquest carrerany, mos sembla tan evident, que cal no tenir ulls o no volerlos badar per no veurehu.

Mr. Saroïhandy, en la segona edició, diu que'ls catalans «estàn ben resolts a demanar que llur terra i llur llenga tenguin vida pròpia de bell-nou» (Selbständigkeit), i que ja no es duptós que'ls campions de la reneixensa han reeixit, n'han treta la llarga, donant a n-el català nova vida i nou esplendor.» Llavò rectifica lo que diu Mr. Morel-Fatio que l'época de la generalisació de l'us de la llenga vulgar dins els documents es la segona mitat del sigle XIII, en lo qual té molta raó. Lo demés del paragraf ho deixa intacte.

En lo que no estam conformes, es en lo d'anomenar *provensal* el període 2) per lo que's referex a la prosa, cancilleresca i no cancilleresca. ¿Quines influències provensals hi ha dins la prosa del Bt. Ramon Llull, dins les cròniques d'En Ramon Muntaner, d'En Desclot, d'En Pere IV, que bastin, ni de molt, per donar tal calificatiu a n-aquell gloriosíssim període de la nostra literatura? Ara, si tal calificatiu se referex a la poesia catalana

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'aquell temps, estam completament conformes que patia a les totes l'influència provensal, i això fou per ella un mal terç.

No s'estenen més Mr. Morel-Fatio ni Mr. Saroïhandy sobre aquest punt tant capital dels períodes de la nostra llenga i literatura, perque demunt això Mr. Morel-Fatio té tot un llibre dins un altre volum de *Grundriss*, el dedicat a l'història de les literatures romàniques.

VII
Les vocals tòniques

Entra llavò Mr. Morel-Fatio a la *Fonètica*, i estudia les passes que, sortint del llatí, han fetes quiscuna de les vocals tòniques, [208] mostrant les diferents tramudanses que sufrexen, segons, fossen *llargues* o *breus* en llatí.

A.
La *a* tònica

Diu que la *a* devant totes les consonants, fora les *gutturals palatalisades*, se mantén intacta; retreu allò d'En Milà de que la *a* tònica catalana no es tan neta com la castellana i té una tendència a acostarse a la *e*, i a nasalisarse; però diu que no s'aprima devant una nasal com en provensal, a pesar de les formes *ten* (= *tant*) < *tantum*, *sent* (= *sant*) < *sanctus*, qu'ocorren tan sovint dins els monuments; i recorda que això son formes proclítiques (que van devant paraules principals). Posa que *a* + *i* dona *e* per via de *ai*: s[e] < *s*A*p*I*O*, h[e] < *h*A*b*E*O*; i que a n-el futur se troba -[e] en lloc de -*ai* des que comensà la llenga, lo qual es un dels trets més característics del català. Fa notar que'ls texts colorits de provensal donen sovint el futur en -*ai*. Referent a n-el sufitx -*arius* (*prim*ARIUS), diu que dona -*er* (*prim*ER) mitjansant les formes intermedies -*ai*-, -*ei*- que no ocorren may dins els monuments vells. La forma erudita d'aquest sufitx es -*ari* (v. gr. *ros*ER, forma popular; *ros*ARI,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

forma erudita de *ros*ARIUM). La *au* llatina dona [ɔ] (uberta), tan si es dins la sílaba tònica com si va devant o derrera tal sílaba: *c*O*sa* < *c*AU*sa*, *p*O*bre* < *p*AU*per*. Dins els texts del període provensalenc se troba sovint *aur* < *aurum* en lloc de *or*, *pauc* < *p*AU*cus* en lloc de *p*OC. Essent pretònica, la *au* se monoptonguisa dins certes paraules en a : A*huir*, A*gur* < AU*gurium*, *ll*A*hor* < *l*AU*d* -.

Mr. Saroïhandy suprimeix tot això, i se limita a dir que la *a* llatina tònica s'es conservada generalment, i que dins el parlar del poble se tramuda en *e*, sens especificar si es [*e*] o [ε], i que especialment dins les Balears se troba *cap quep*, *cabre quebre*, *carn* i *quern*, i a Catalunya respectivament: *llança*: *llença*, *llarch*: *llerch*, *guitarra*: *guiterra*, *rasca*: *resca*, *jaç*: *jeç*. Infinitius com *anar*, *passar*, *sopar* s'escriuen *ané*, *passé*, *sopé* dins les *Cançons de la terra* d'En Fr. Pelay Briz, III, 221.

Demunt les dites d'aqueys dos autors ens permetem les seguents observacions:

Son moltes més qu'ells no diuen les tramudanses de la *a* llatina tònica en català. Ventassí un ratx:

I. La a tónica de la primera i segona persona plural d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació (*aestim*A*mus*, *aestim*A*tis*) i la segona persona plural de l'imperatiu (*aestim*A*te*): [209]

a) sona [*e*] dins casi tot el reyne de València i una part de Catalunya occidental. Axí la trobàrem a Elx, Alacant, Novelda, Monòver, Biar, la Vila Joiosa, Benidorm, *Relleu*,[48] Bolulla, Benissa, *Petrer*, Xixona, Verger, Gandia, Beniopa, Simat de la Valldigna, *Villalonga*, Alcoi, Benifallim, Ontinyent, Xàtiva, Sueca, València, Rafelguaraf, Vila-real, Nules, Onda, Morvedre, Benassal, Castelló, Forcall, Alcalà de Xivert, Vinaròs, Benicarló, Tortosa, Barberà, Tarragona, Cervera, Segarra alta, Tàrrega, Lleida, *les*

[48] Nota (1) de l'original: Els noms de viles i comarques que posam en cursiu, es que no les visitàrem ni sentírem cap persona que'n fos natural, però que mos donà clarícies de llur pronúncia qualcú que hi era estat i que hu conexia bé.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Garrigues,*[49] Balaguer, la Seu d'Urgell, Sort,* Enviny,* Llavorsí,* la Torre de Cabdella,* la Pobla de Segur,* Tremp;*

b) sona [ε] (uberta) dins casi tot la resta de Catalunya. Axí la trobàrem dins el Rosselló a Perpinyà, Canet i Argelers de la mar; dins el Vallespir a Ceret, Arle, Sant Llorenç de Cerdans i Prats de Molló; dins Conflent a *Noedes*, *Conat*, *Urbanyà*, *Vall de la Castellana*, Mosset, *Molig*, *Campoma*, Prada, Castell, Vernet, Cornellà, *Fillols*, *Taurinyà*, *Clarà*, *Catllar*, *Eus*, Fontpedrosa; dins la Cerdanya a Montlluís, Puigcerdà,* Angostrina,* Martinet, Andorra,* Solsona, Cardona, Calaf, Berga, Sant Llorenç de Piteus (Morunys), Bagà, la Pobla de Lillet, Ribes, Ripoll, Parròquia de Ripoll, Sant Bartomeu de Grau, Camprodon, Rocabruna, Olot, Besalú, Crespià, Campmany,* Maçanet de Cabrenys, Figueres, Vilabertran, la Selva, Palamós, Girona, Canet de Mar, Mataró, Barcelona, *Pla del Llobregat*, Sabadell, Terrassa, Manresa, Igualada. —Aqueixa tramudansa de la *a* en *[ε]* a moltes de bandes es moderna, puys consta dels monuments d'alguns sigles enrera, pertanyents a tals endrets, que s'hi conservava dita *a*, com se veu dins el *Nomenclator histórico de las iglesias parroquiales y rurales, santuarios y capillas de la provincia y Obispado de Gerona* (Olot, Sucesores de Juan Bonet, Mayor, 13. —1908) del meritíssim historiayre gironí, En Francesc Monsalvatje i Fosses, que transcriu un sens fi de *Goigs* dels santuaris de la província de Girona; i figuren les formes: *suplic*Am, *guard*Au, *d*A*ume* i altres de similars dins els *goigs* de la *Mare de Deu de l'Om* (comtat d'Empúries), *del Mont* (Garrotxa), *del Catllar* (prop de Vilallonga), *del Coll* (prop d'Osor), *d'Escales* (Pirineus), *del Far* (diòcesi de Vic), *de Mont-ros* (comtat de Besalú), de *les Olletes* (Puigsacalm, Sant Privat d'En Bas), *del Remey* (Sant Feliu de Guíxols), *de Núria*, *del Portal* (Olot), *d'Hostalets de Bas* [210] (Olot), *de Bell-lloch* (Palamós), *de l'Asola* (Viladrau)[,] de la *Cabessa* de La Pinya (comtat de Besalú), *de Ridaura* (ib.); i dins els *goigs* de Sant Amer (Vilademuls), de Sant Antoni de Camprodon, de Sant Just

[49] Nota (2) de l'original: L'estrelleta al costat d'un nom vol dir que a n-aquella vila,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de Mallol (Comtat de Besalú), de Santa Magdalena *del Mont* (Puigsacalm), de Sant Cosme i Sant Damià de Begudà (Olot), de Sant Iscle i Santa Victòria de Llambilles (comtat de Girona). Sols dos *goigs* figuren dins l'obra d'En Monsalvatje, els de la *Mare de Deu de Recassens* i els de Sant Andreu de Porreres (Comtat de Besalú) aont aparegui la *a* tramudada en [ɛ] (*a qui vos parla escolt*E*u, inflam*E*u lo nostre cor*). No's perdi de vista que'ls *Goigs* son altament populars, sens cap pretensió literària; reflecsen feelment l'estat de la llenga de quant los compongueren.

c) Se conserva la *a* am tota la seua plenitut dins totes les Balears i moltes d'altres regions de Catalunya occidental. Axí la trobàrem a Calaceit, Batea, Gandesa, Ascó, *les Garrigues**, *Vall d'Àger*, Tremp,* Eroles, Puigvert, Fígols, Claramunt, la Pobla de Segur,* la Torre de Cabdella,* Boí, Vilaller, Alós, Isavarre, Esterri, Llavorsí,* Sort,* Olp, Vilamur, Puyalt, Enviny,* Montardit, Pallerols, la Seu d'Urgell,* Sant Julià d'Andorra,* Andorra la Vella, Cabanabona, Artesa de Segre, Agramunt; *conques del Llobregós* i *Ribera Salada*, Puigcerdà,* Angostrina,* Portè, Sallagosa, Santa Llocaia, Capcir, Campmany.*

2. —També s'es tramudada la -*a*- llatina tónica en –[é]- i –[ɛ́]- dins totes les persones de l'optatiu de la primera conjugació (*œstim*A*ssem*, -A*sses*, -A*sset*, etc.) dins les metexes regions dels paragrafs *a*) i *b*) respectivament; i, per lo metex, les primeres fan: que jo *estim[e]s*, o *estim[e]ss[o]*, que tu *[e]stim[é]ss[e]s*, qu'ell *[e]stim[é]s*; i les segones fan: que jo *[ə]stim[ɛ́]s*, que tu *[ə]stim[ɛ́]ss[ə]s* o *[ə]stim[ɛ́]ssis*, qu'ell *[ə]stim[ɛ́]s*, etc. I succeex això de tal manera, que, fora de les Balears, aont se conserva intacta la -*á*- (que jo *astim*Ás, que tu *astim*Ásses, qu'ell *astimàs*, etc.), predomina casi esclusivament la tramudansa en -*[é]*- dins Catalunya occidental i en -*[ɛ́]*- dins l'oriental. —Sols trobarem l'optatiu en -*ás* a la Seu d'Urgell, Artesa de Segre, *Vall d'Àger* i dins la conca de Tremp a Eroles, Puigverd, Fígols i Claramunt. Es ben segur que's conserva

---

ademés de la forma de que's tracta, n'hi ha un'altra.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a altres bandes, pero no sabem aont, per falta d'escorcoll sistemàtic durant les nostres primeres escursions. —Hi ha que tenir en conte que l'optatiu en *-ás*, *-és*, *-ís* s'es perdut dins casi tot el reyne de València: s'acaba entre Alcalà de Xivert i Castelló. L'alt Maestrat ja no'l té.

3. —La *a* tónica llatina de la primera i segona persona plural del subjuntiu de la segona, tercera i quarta conjugació (*habe*A*mus-habe*A*tis*, *leg*A*mus-legatis*, *veni*A*mus-veni*A*tis*) s'es tramudada: —*a*) en *-[á]-* (*ag[á]m* [haguem], *ag[á]u* [hagueu]; *ʎ[ə]dʒig[á]m* [lletgiguem], *ʎ[ə]dʒig[á]w* [lletgigueu], [211] *v[ə]ng[á]m* [venguem], *v[ə]ng[á]u* [vengueu]) dins totes les Balears, fora aquells pobles que fan *-[ɛ́]-* tota *-[á]-*, segons veurem més avall, si Deu ho vol; —*b*) en *-[ɛ́]-* a n-els pobles de Mallorca, Menorca i Eivissa a n-e que hem aludit, i dins tota Catalunya oriental, fora Formiguera (Capcir), que fa *-[é]-*; i dins el Rosselló tal *-[ɛ́]-* es ben poc uberta; —*c*) i en *-é-* dins tot la resta del territori de la llenga, fora algunes comarques, sobre tot del reyne de València, aont conserven intacta dita *a*; però no'n porem donar fites més netes per falta d'escorcoll sistemàtic. Sols direm que trobàrem aquesta *a* conservada dins certs verbs a Alcoi, la Vila Joiosa, Verger, Biar, Benissa i Vila-real.

4. —Dins Mallorca: *a*) a Felanitx generalment i ben sovint a Son Servera la *a* tònica sona *[ɛ]*: [*c*]*ap*>[50] [*cɛ́*]*p*, *pa*> *p*[*ɛ*], [*ə*]*rribat* > [*ə*]*rrib*[*ɛ*]*t*, *Pap*[*ə*]>, *P*[*ɛ*]*po*, *bal·l*[*ə*] > *b*[*ɛ*]*llo*. A Son Servera no hu fan tant. —*b*) A Sineu la *a* tònica sona [*ɛ*] o [*e*] derrera palatals o velars: *k*[*ɛ*] < CA, *g*[*ɛ*]*t* (*guèt*) < *g*A*t*, *ku*[*ɲɛ*]*da* (*cunyèda*) < *cunyada*, *m*[*ə*]*n*[*ʒɛ́*] (*menjè*) < *menjà*, [*əʎɛ́*] (*allè*) < *allà*; *k[éw]ra* (*quéure*) < *caure*, *kri[é]da* (*criéda*) < *criada*. —*c*) A Palma i Llorito sona [*ɛ*] si va entre palatals:

[50] La [c] representa el sò mitx-palatal-esplosiu-sort, característic del mallorquí de Palma, Manacor, Felanitx, Santanyí, Pollença i altres pobles.
La *[ɟ]* representa el só mitx-palatal-esplosiu-sonor, característic dels meteys pobles.
La [*ʎ*]es equivalent a *ll*; la [*ɲ*] a *ny*; la [*ʒ*] a *ge*, *gi*, *j*; la [*ʃ*] a *x* (xapar).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vi[*cɛ*]*ri* (*viquèri*) < *vi*CAr*I*, *bi*[*ɛʃ*] (bièx) < *b*IAX, [*ʒɛʎ*] (guèll) < GALL, [*ʎé*]*grim*[*ə*]*s* (*llègrimes*) < LLÀG*rimes*, [*ʒɛj*] (jèy) < JAY, *g*[*ɛɲ*]*a* (guènya) < GANYA, etc.

5. —A Càlig, no gayre lluny de Vinaròs, i a Ulldecona la *a* tònica se tramuda en -[*ɛ*]- dins els mots acabats en *-ada*; i així diuen; *ku*[*ɲé*] [*cunyé*] < *cunyá*(*da*), *ajʃé* [*aixé*] <*aixá*(*da*), *bug*[*é*] [buguè] <bugá(da), etc. —També trobàrem al Vendrell feta -[*é*]- la *a* tònica de l'imperfet d'alguns verbs de la primera conjugació: jo *p*[*ə*]*ns*[*éjə*] < *pens*A*va*, tu [*ʒ*]*ug*[*éjə*]*s* [juguèyes] < *jug*A*ves*, ell *sumi*[*éjə*] [sumiaya] < *somi*A*va*. —El metex canvi trobàrem a la Bisbal, la Pobla de Lillet i Berga en la primera, segona i tercera persona singular i tercera plural de l'indicatiu i subjuntiu de *tancar*, que, segons Körting, 3a edic., n. 9009, surt de *stagnicare*; i axí fan: jo *t*[*é*]*nk*[*ə*], tu *t*[*é*]*nk*[*ə*]*s*, ell *t*[*é*]*nk*[*ə*], ells *t*[*é*]*nk*[*ə*]*n*; que jo *t*[*é*]*nki*, que tu *t*[*é*]*nkis*, etc.

6. —Hi ha altres casos de la *-a-* tònica feta *-e-*: *a*) Del llatí *sapere* se troba *s*[*á*]*br*[*ə*] dins les Balears generalment, i *s*[*é*]*br*[*ə*] a n-els pobles d'aquestes illes que fan [*é*] la [*á*], qu'anomenarem més avall, i llavò a Malgrat i Cadaqués; i *s[e]br[e]* a Claramunt (Conca de Tremp); i *sevre* dins *Romancerillo Catalan* d'En Milà i Fontanals (n. 208, *Els tres estudiants: que quant ell ho arrive a* SEVRE | *aquí vindrà*). [212] —*b*) Dins totes les Balears se diu: [*dʒéw*]*r*[*ə*] [jeure] < *j*A*cere*, *tr*[*éw*]*ra* < *tr*A*here*, [*dʒ*]*es* [jès] < *j*A*ce*. —*c*) *Cabre* de *c*A*pere* no sabem que's diga en cap punt de les Balears; *k[á]br[ə]* sí que's diu per tot. I a certes bandes, no sols se tramuda la *a* en *-[á]-* o *-[é]-* a l'infinitiu, sino també a la primera, segona i tercera persona singular i tercera plural de l'indicatiu i del subjuntiu. A Selva, Caimari i Mancor de Mallorca, a Mercadal, Sant Climent, es Migjorn gran (Sant Cristòfol), el Castell (Vila-Carlos) i Ferreries de Menorca, i dins Eivissa a la Ciutat, a Jesús, Sant Carles,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Santa Eulàlia, Santa Gertrudis de Fruitera, Sant Llorenç, Sant Mateu, Sant Rafel, Sant Joan, Sant Jordi, diuen: jo *k[ə]p* (cap), tu *k[ə]ps* (caps), ell *k[ə]p* (cap), ells *k[ə]ben* (caben); an-aquelles tres viles de Mallorca diuen: que jo *k[á]pig[ə]*; a n-aquelles de Menorca: que jo *k[ə]pi*; i a n-aquelles d'Eivissa: que jo *k[ə]pg[ə]* [quepga]. —A Fornells, Aló i Maó de Menorca, a Sant Antoni i Sant Josep d'Eivissa i dins la regió pirenenca desde'l Berguedà fins a Cadaqués, en lloc de -*[ə]*-, hi posen -*[ɛ]*-. Axí hu trobàrem a Bagà, la Pobla de Lillet, Ribes, Ripoll, Parròquia de Ripoll, Sant Bartomeu del Grau, Camprodon, Rocabruna, Olot, Figueres, Campmany, Maçanet de Cabrenys, Cadaqués. —*d*) Dins tot Mallorca diu[e]n: *k[ɛ]rn* de *qu*A*ternu*, *ku[ɛ]rn* (quadern) de *qu*A*ternu*, *r[ɛ]l* de *r*A*dice*, *d[ə]sv[ɛ]ri* de *desv*A*ri*, *g[ɛ]rra* [guerra] de *g*A*rra*, *[ʒɛ]rra* [jerra] de *j*A*rra*. —A Deià diuen: *[ʎɛ]n[ʃə]* [llenxa] per *ll*A*nxa*; a Andratx: *k[ə]l[ɛʃ]* [quelex] per *cal*A*x*, *pl[ɛ]n[ʃə]* per *pl*A*nxa*; a Caimari: *m[ɛ]r[ʃə]* [*merxa*] per *m*A*rxa*; a Sa Pobla: jo *[ə]gz[ɛ]l*, tu *[ə]gz[ɛ]las*, ell *[ə]gz[ɛ]la*, ells *[ə]gz[ɛ]lan*, en lloc de *[ə]gz*A*l*, *[ə]gz*A*las*, *[ə]gzAla*, *[ə]gz*A*lan*. —A Mallorca i Menorca la gent sensa lletres diuen: jo *[ə]st[ájə]* [*est*E*ya*], *[ə]st[ájəs]* [*est*E*yes*], etc. en lloc de: jo *est*A*va*, tu *est*A*ves*, etc. Per lo metex, fan -*[ə]*- la -*a*- tònica.

7. —Un altre canvi molt gros sufrex la *a* tònica, si l'accent tònic passa a un'altra sílaba, si dexa d'esser tònica. En tal cas, dins les Balears i tota la Catalunya oriental, fins a les conques dels afluents orientals del Segre i l'Ebre, s'enfosquex i se confón am la *e* àtona, fan totes dues el metex sò, el so de la *e* dels mots francesos *c*E, *qu*E: v. gr. *p*A—*pan[ɛ]t* o *pan[ẹ]t*, *ajr[ə]*—*[ə]jr[ə]t* o *[ə]ir[ɛ]t*, *podà*—*pod[ə]dó*, etc.

8. —El canvi de -*a*- en -*e*- dins els mots *ten* < *t*A*ntum* i *s*E*nt* < *s*A*nctus* només ocorre essent *proclítics* aqueys mots, axò es, anant amb una paraula principal i just devant ella. El *ten* sols se troba dins els monuments escrits; no sabem que's diga dins cap comarca de l'idioma;

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ara *s[ə]nt* i *s[ə]nt[ə]* sí que's diu a Mallorca, pero sempre anant devant el nom d'un sant o santa determinats: S*[ə]nt* Antoni, S*[ə]n* Juan, S*[ə]n* Miquel, S*[ə]nt[ə]* Catalina, S*[ə]nt[ə]* Maria, etc.

9. —Es ben ver que *a+i* dóna [*e*] en català, i qu'una de les diferències més llampants entre'l català i les altres branques de la [213] llenga d'oc es qu'aquestes sempre han fet el futur en -*ai*, i el català en -[*e*]. Ja's sap que les llengues romàniques fan el futur posant primer l'infinitiu del verb que's tracta de conjugar, i derrera l'infinitiu el present de l'aussiliar *haver* < *habere*. De manera qu'aquesta -[*e*] del futur, això es, de la primera persona singular, es la primera persona singular del present de *haver*: *kantar-he* > *kantaré*, *dir-he* > *diré*, *moure-hé* > *mouré*.

Ara bé, ¿ha fet sempre el català i fa avuy esclusivament en *h[e]* la primera persona singular del present *d'haver*? Res d'això, sino que de *habeo* o *habio* del llatí vulgar, se formà *habjo* i *hayo* (Veyau Meyer-Lübke, *Gramm*. II, § 237) dins el metex llatí vulgar, i de *habjo* per la cayguda de la *o* final resultà *habj*, *hatj* (escrit: *haig*, pronunciat: *atʃ*); i de *hayo*: *hay*, *hayc*, *hey*, *ha*, *he*, *hi*. Totes aquexes formes son vives encara, i se dividexen el territori de la llenga. I se dona'l cas de que la *he* es de les que posseexen més poc territori, encara que domini casi esclusivament dins la llenga escrita.

Vetassí com el se repartexen aquexes diferents formes el territori de la llenga, —segons les clarícies en los nostres escursions:

HATX O HAIG (*atʃ*): Trobàrem aquesta forma usada per formar *els temps d'obligació* (HAIG *d'anar allà*, HAIG *de fer tal cosa*) dins bona part de Catalunya. A Fraga l'usen fora dels *temps d'obligació* (Veyau *Bolletí*, T. IV, p. 20).

HAY (*aj*): HAY *vist*, HAY *llegit*, HAY *caminat*. Trobàrem aquesta forma de més amunt de Castelló fins a n-els Pirineus, això es, a *Vilafranca del Cid*, Morella, Benassal, *Cabanes*, *Vistabella*, *la Mata*, *Sant Mateu*, *Atzeneta*, *Costur*, Albocàsser, *Benafigos*, Vinaròs, Benicarló, Peníscola,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ulldecona, Alió i Massalió am los altres pobles de Ribera d'Ebre, *les Garrigues*, Falset, i els pobles veins (Priorat), Tarragona (aont també fan *hei* llegit etc.), Massalcoreig, Lleida, Balaguer, Tàrrega, Cervera, Artesa de Segre, Guissona, Ponts, Agramunt i en general tot el Pla d'Urgell, Tremp i sa conca, *Vall d'Àger*, la Pobla de Segur, la Torre de Cabdella, Boí, Vilaller i tota la Ribagorça, Alós *, Borén *, Llavorsí, Sort, Enviny, Pallerols, la Seu d'Urgell, Bagà, la Pobla de Lillet, Castellar de N'Hug, Berga *, Olvan, Gironella, Lluçanès * Calaf, Manresa *, i el Pla de Bages, Santa Coloma de Queralt i sa comarca, Conca de Barberà, Valls, Querol, Vila-rodona, Camp de Tarragona, Penedès *, *Sant Pol* *, Blanes *, Sant Feliu de Guíxols, Campmany *, Cadaqués, *Roses*, Olot *, Sant Joan les Abadesses, Ripoll, Ribes *, Sallagosa, Santa Llocaia, Puigcerdà, Martinet, Angostrina, Portè.

HAYC (*aik*): HAYC *llegit*, HAYC *vist*, etc. Aquesta forma la [214] trobàrem a Berga, Lluçanès *, Ribes i Olot. Estam ben segurs qu'es a molts d'altres endrets. Se veurà el dia que's fassa l'escorcoll complet de tot el territori de la llenga.

HEY ([ej], [εj], [əj]): Trobàrem [ej] a Esterri, Isavarre, Alós*, Borén*, Tarragona, Montblanc: [εj] a *Mayà* i Manresa; [əj]a *Eivissa*.

HA: jo HA llegit, jo HA vist, etc. Trobàrem aquesta forma a Elx, Alacant*, la Vila Joiosa, Benidorm, Bolulla, *Finestrat*, *Pinós*, Relleu, *Benissa*, Verger, Oliva, Gandia, Beniopa, Simat de la Valldigna, Xixona, Alcoi, Benifallim, Cocentaina, Ontinyent, Xàtiva, Biar, Sueca, València, Llíria, Morvedre, Nules, Borriana, Onda, *Llucena*, *Vall d'Uixó*, Vila-Real, Castelló.

HI: HI *llegit*, HI *dit*. —Trobàrem tal forma a Lluçanès, Igualada, Martorell, Vendrell, Vilafranca del Penedès *, Baix Penedès, Vilanova i la Geltrú , Sitges, Mataró, Barcelona, Terrassa, Manresa *.

HE (*e*): HE *llegit*, HE *dit*, etc. Se troba dins tot Mallorca i Menorca; i la trobàrem a Cadaqués *, Figueres *, Agullana, Maçanet de Cabrenys *, Campmany *, Olot *, Camprodon *, Rocabruna *, Ripoll *, Prats de Molló,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Manresa *, Crespià. —Dins l'Empordà, Vallespir, Rosselló i Conflent no s'usa casi may aquesta primera persona singular del present, perque, en lloc d'ella, posen jo *soc* o *s[o]*, y allà-dessà'ls Pirineus: jo *sun*. Estam casi segurs que, escorcollades les altres regions que no figuren dins la trequelada qu'acabam de retreure (les Guilleries, Plana de Vic, el Vallès, Pla del Llobregat) donarien el metex resultat: la forma *hey*, la *hi*, la *hay*; casi res d'*he*.

Per tot axò no mos esplicam com a n-el futur català no surt més que *he*, i no guayten cap mica les altres formes, molt més esteses qu'ella i lo menys tan antigues com ella.

10. —Del sufitx -*arius* no senyala Mr. Morel-Fatio altre resultat dins els monuments catalans que -*er* (*prim*ARIUS > *prim*ER). Aquest resultat vé de la metàtesi (traspàs) de la *i*, que de derrera la *r* passa adevant, i se fa: -*airu*. La *ai* torna [*e*], i la *u* se pert per lley de pèrdua de les vocals àtones, lley que té les seves escepcions; i axí resulta -*er*. Per nosaltres es evident que lo sufitx -*arius*, no sols ha donat -*er* en català, sino -*aire* (*ajr*[ə]), aont -*ai*- llatí romàn intacte, i la *u* no's pert, sino que's tramuda en -a, com dins *magistr*U > *maestr*E > *mestr*E, *Templ*U > *templ*E, *exempl*U > *egzempl*E, *Jacob*U > *Jaum*E, *dextr*U > *destr*E, *Silvestr*U > *Silvestr*E, etc. Axí sostenim que's forma el sufitx -*ayre*, que ha donats en català tantíssims de derivats de noms d'oficis: *cadir*AYRE, *blat*AYRE, *cant*AYRE, *per*AYRE, *xerr*AYRE, *dall*AYRE, *escombri*AYRE, etc.

11. —Es tan forta dins el català la lley de que'l diptonc *a*U torn [ɔ] (AU*ru*> [ɔ]r, *p*AU*cu*> p[ɔ]c, AU*t*> [ɔ], etc.), que seguex obrant dins [215] gran part del domini llinguístic fent [ɔ] molts de diptongs AU tònics; i axí de *g*UA*jt*[ə], *ig*UA*l*, *q*UA*tr*[ə], *g*UA[ʎʎə], *g*UA*rt*, [ə]*ng*UA[ɲ], *g*UA*nt*, etc. fan: *g*[ɔ]*jta*, *ig*[ɔ]*l*, *k*[ɔ]*tra*, *g*[ɔʎʎɔ], *g*[ɔ]*rt*, *ang*[ɔɲ], *g*[ɔ]*nt*, etc. Aquest fenòmen trobàrem: dins el Vallespir a Arles i Custoges, dins l'Empordà a Agullana i Figueres, dins la Garrotxa a Olot i Besalú, a *Vall d'Hostoles*, *les Guilleries*, a la Bisbal i els pobles anomenats de *terra-fort*, Sant Martí de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Provençals, Ripoll, Sant Joan les Abadesses, Camprodon, Campdevànol, Gombrèn, Cerdanya francesa i espanyola, Berga i Berguedà, Gósol, Solsona, Gironella, Prats de Lluçanès, Martorell, Igualada, Santa Coloma de Queralt i sa comarca, la Segarra, Espluga de Francolí, *Rocafort*, *Vall de Sant Joan de Cunilles*, *Pontons*, *la Llacuna*, *Pla de Manlleu*, *Plana d'Ancona*, Ponts, *Coll de N'Aragó*, Calaf, *Cabanabona*, la Seu d'Urgell, Sant Julià d'Andorra.

12. —Aquells infinitius en -*e* de verbs de la primera conjugació: *ané*, *sopé*, *passé*, sols se troben dins vellíssimes cansons cavalleresques; i o son formes primitives, esveides, molt de temps ha, o mos vengueren de la llenga d'oil dins les cansons que mos entraren d'aquella literatura, catalanisantles tot lo posible, dexanthi dits infinitius per egzigències de la rima. A Mallorca en tenim un cas en la *Porquerola*: *Que no li fasseu fer feyna* | *només cosir i* BROYDÉ |... *Volsme dir tu, Porquerola,* | *que te donen* PER MENJÈ |... *Pot jeure am la Porquerola,* | *que n'es bon bona de GINYÉ* |... *L'agafà per la mà blauca* | *dins la cambra la* MENÉ.

12. [sic per 13] —A Sóller i Artà de Mallorca la *a* tónica final, que no du cap consonant derrera, sona acabant amb una *e̥* axò es, una *e* tancada-desmayada, formant un'especie de diptonc. La *e* hi sona molt poc, just una micoyina. Es una cosa mala de descriure; s'ha de sentir a un solleric o artanenc.

B.
La E tònica

Vetassí lo que'n diu Mr. Morel-Fatio: la *e* llarga i la curta, llatines, devenen en català tancades i ubertes. Lo diptonc *ei* = *e* breu, es desconegut dins el català de totes les èpoques. La diferència entre la e tancada i la uberta no dependex de la qualidat de la *e* llatina: devora *D[ew]* < *Deus* se troba *f[ew]* < *fecit*. Dins el vocabulari poètic del vell català els mots en -[*e*] consonen am los en -[ε]. (Veyau *Romania*, IX,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

53), de lo qual se desprèn que la diferència entre aquests sons havia d'esser molt poca cosa, com ho es dins el provensal. Si vol un procurarse un'idea egzacta de la pronúncia catalana de la *e* llatina tònica, veja lo que'n diu En Milà (*Estudios*, [216] p. 2). La *e* llarga latina dona *i* dins *paÍs* < *pagensis*, *raim* < *racemus*, *verí* < *ven*E*num*; si bé a Alguer diuen *ver*É. Dins el català vell *e*+*nasal* facilment se tramuda en *i*: *ex*I*mpli*, *g*I*nt* (*Mussafia*, *Sete savis* § 7). La *e* llarga o curta + una *i* rònega o en *hiatus*, dona ordinariament *i*: *ah*I*r* < *h*E*ri*, *m*I*tx* < *m*E*dius*, *m*I*ls* < *m*E*lius*, *t*I*nc* < *t*E*neo*. El sufitx -*erius* hauria de donar -*ir*, com -*arius* dona -*er*, i de fet tenim *monast*IR < *monast*ERIU; pero casi totes les altres paraules en -*erius*, -*erium* son erudites, i donen -*eri*, -*iri*: *cement*IRI, *salt*IRI, etc. A Alguer diuen *car*I*ra* <*cath*E*dra*, i *sic* <*s*E*quor*. Aquesta derrera forma sembla sortida directament del castellà *sigo*.

M. Saroïhandy suprimex tot axò, i posa axò altre: la *e* tònica del llatí vulgar, provinent de *e* llarga, *oe* i *i* breu, pot en la llenga d'avuy representarse per *e* uberta: *v[ε]la*, *ar[ε]na*, *p[ε]l*, *cr[ε]sta*; n'hi ha que creuen qu'aquesta *e* dins tot Catalunya tenia un temps un sò consemblant a les vocals entremesclades alemanya i francesa de *schön* i *peu*; veyau Brekke dins *Romania*, 1888, p. 91 i ss. De totes maneres aquest sò vocal se troba encara dins les Balears, aont pronuncien *döu* < *debet*, *pöna* < *poena*, *pöra* < *pira*, i no *d[ε]u*, *p[ε]na*, *p[ε]ra* com a Catalunya.

La *[ε]* tònica del llatí vulgar, provinent de *e* breu i de *ae*, torna ben sovint [e]: *gr[e]ch* (castellà: *gr*IE*go*), *h[e]rba* (cast. *h*IE*rba*), *t[e]nen* (cast. *t*IE*nen*). No obstant duen *[ε]*: *c[ε]l* < *caelum*, *m[ε]l* < *mel*, *v[ε]ll* < *vetulus*, *hiv[ε]rn* < *hibernus*.

Demunt tot axò, vetassí les observacions que mos ocorren:

I. —Es un poc arriscat respecte d'una llenga, tan poc escorcollada fonéticament com la catalana, assegurar que tal o qual fenomen no s'hi troba de cap manera. Nosaltres, com Mr. Morel-Fatio, crèyem primer que lo diptonc *ie* = *e* era del tot desconegut dins el català de totes les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

èpoques; pero en les nostres escursions en trobàrem alguns casos. A Sort: *faI*E*na* en lloc de *fa*E*na* (feyna); a la pagesia de Ripoll: I*era* en lloc d'E*ra*; a Avià (prop de Berga) i a la Pobla de Lillet: *distribu*IE*rt* en lloc de *distribu*E*rt* (distribuit); a Olot, Garrotxa i a Andratx i S'Arracó de Mallorca: [ejrə] (eyra), com en provensal, en lloc de *era*. —El dia que tot el territori de la llenga siga escorcollat axí com cal, n'estam segurs, en resultaràn molt més de casos per l'estil.

2. —Llamentam que ni Mr. Morel-Fatio ni Mr. Saroïhandy tractin directament el punt concret de les diferents gradacions i matissos que presenta la *e* tònica en català. El primer només parla de la *tancada* i *uberta*, i el segón retreu ademés l'altra que hi ha dins les Balears, pero en dona una idea massa lleugera i els eczemples que'n posa, no son vers. De *ee* tòniques n'hi ha lo menys: *a*) dues de *tancades*, axò es, la de Balears i Catalunya [217] oriental, i la de Catalunya occidental, molt més *tancada*, que a moltes de bandes acaba per sonar com *i*; *b*) dues d'*ubertes*, axò es, la ordinària del català continental, i la de les Balears, qu'es més *uberta*, i a les orelles d'un estranjer casi sona *a* clara; *c*) i llavò dues d'*enfosquides*, característiques avuy de les Balears, axò es, la que se confón am la *a* àtona i la *e* dels mots francesos *c*E, *qu*E, i no com la *eu* francesa i *ö* alemanya, i que's sent ordinariament dins les Balears (*pl[á]*, *k[ə]z[á]t[ə]*, *fij[á]t*, *v[əw]*), i llavò l'altra molt més enfosquida, que s'acosta prou a la *eu* francesa i ö alemanya, sense qu'arribi a esser pròpiament com aquestes, i qu'es esclusiva de Capdepera, Artà i Son Servera, aont efectivament es general sentir pronunciar v. gr. *fijöt* (fiyet-fillet), *fijöta* (fiyeta-filleta), *mun-p[ə]röt* (mon paret), *mu-m[ə]röta* (ma mareta). Repetim que no es ben bé la *ö* alemanya ni la *eu* francesa; pero s'hi assembla prou. —Es ver que dins *Questions de llengua i literatura catalana*, p. 443, diguérem qu'aquesta tercera *e* tònica, enfosquida, «era casi com la *eu* francesa» «a les Balears i sobre tot a Son Servera, Artà i Capdepera». Pot esser que Mr. Saroïhandy se fundàs amb axò per dir lo que diu. Si es axí, no hu va entendre axí com calia; s'ha d'entendre axí

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

com acabam d'esplicarho. —Dels eczemples que posa, hi ha *pöna*, del tot esguerrat. Dins totes les Balears sona tancada la *e* d'aquest mot: *pena* diu tothom, com diuen també generalment *d[ə]u*, *p[á]r[ə]*, fora aquelles viles de Mallorca, Menorca i Eivissa, que més avall especificarem, que, en lloc del -*á*- fan -*ẹ*-, i per lo metex diuen: *dẹu*, *pẹra*; ara a Son Servera, Artà i Capdepera sí que's fàcil sentir: *döw*, *pör[ə]*, si bé no serà, com hem fet avinent més amunt una *ö* alemanya ben neta. — *d*) Hi ha ademés una *e* tònica a n-el Rosselló, Conflent i Vallespir, qu'es casi com la *[á]* mallorquina. La trobàrem a diferents endrets, com Pesillà de la Ribera, Sant Llorenç de la Salanca i altres, dins els mots *cumt*E*ss[ə]*, *M[ə]gd[ə]l*E*n[ə]*, *Tr*E*z[ə]*, *m[ə]rk*É*s*, *ingl*É*s*, *v*E*ur[ə]*, *p*E*nr[ə]*, *pl*E, *pl*E*n[ə]*, *s[ə]r*É, *s[ə]r*E*n[ə]*. Persones que conexien bé els dialectes d'aquelles regions, ens donaren per cosa certa que tal pronúncia era general dins les metexes.

Respecte de lo que diu Brekke, segons Mr. Saroïhandy, qu'un temps fou general dins tot Catalunya la *e* tònica enfosquída, semblant a la *eu* francesa i *ö* alemanya, ens agradaria veure aont se funda tal tesi. Desgraciadament a Mallorca no tenim cap col·lecció de *Romania* que poguem consultar. Hem d'esser francs: ens venen duptes contra la solidesa dels fonaments que hi puga haver per sostenir que precisament un sò semblant a la *eu* francesa i a la *ö* alemanya altre temps fos general dins tot Catalunya.

3. —La -*á*- tònica balear oferex la particularidat de que [218] correspòn egzactament a la -*ẹ*- del català oriental y a la -*[ɛ]*- de l'occidental i valencià, axò es: tota *e* tònica que dins les Balears sona -*[á]*- (*[ə]n[á]m*, *v[áw]*, *pl[á]*, *pl[á]n[á]*, *p[áɲə]* (penya), dins Catalunya oriental sona -*[é]*- (*an[é]m*, *n[é]u*, *pl[é]*, *pl[é]n[ə]*, *p[éɲ]a*), i dins Catalunya occidental i el reyne de Valencia sona -[é]- (*an[é]m*, *v[é]u* o *b[é]u*, *pl[é]*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pl[é]na, *p[éɲ]na*), salves sempre algunes escepcions. Dins les Balears no totes les pronuncien aquesta *[á]*. Hi ha viles que, en lloc de *[á]*, fan *[é]*; d'ella fan *é*, es una *e* més uberta encara que a Catalunya oriental, (*aném*, *véu*, *plé*, *pléna*, *péna*). Fan això, dins Mallorca, Binissalem, Alaró, Lloseta, Biniamar, Porreres (la gent jove); dins Menorca, Maó, Aló (Alaior) i Fornells; dins Eivissa, Sant Antoni, Sant Josep, Sant Agustí, Sant Carles, Ses Salines, Sant Rafel (una part del poble) i el barri *la Penya* de la ciutat. —I hi ha que notar vàries coses sobre tal -*[é]*- d'aquexes viles: 1a Les viles d'Eivissa, tret de Sant Josep, qu'es constant, a lo millor, en lloc de -*[é]*-, pronuncien -*[á]*-, fins a l'estrem de que a Sant Antoni fan -*[á]*- la *e* de certs mots (*P[á]p* [Pep], *inf[á]rn* [infern], *s[á]l* [cel], *z[áw]* [jeu], *s[áw]* [séu], que dins totes les Balears sona -*[é]*-. —2a A Porreres el canvi de la -*[á]*- en -*[é]*-, es novíssim. Pronuncien -*[é]*- en lloc de -*[á]*- les persones d'una trentena d'anys en avall, i així diuen: *k[ə]z[é]t[ə]*, *[ə]llot[é]t*, *m[é]ll[ə]s*, etc., mentres les persones d'una trentena d'anys en amunt encara pronuncien -*[á]*-, i per lo metex diuen: *k[ə]z[á]t[ə]*, *[ə]llot[á]t*, *m[á]ll[ə]s*, etc. —Aquest fet que comprovàrem directament nosaltres meteys, ens va moure a creure que tenia raó Mn. Bartomeu Antich, de Binissalem, molt amic nostre, mort de més de vuytanta anys, que'ns deya que, com ell era nin, a Binissalem encara feyen *[á]* en lloc de la *[é]* d'ara, i qu'aquesta *[é]* era una moda entrada a Binissalem en temps seu. Fa verosímil això un altre fet que trobàrem a Ariany, aont me citaren set o vuyt homens (e)que moriren molt vells, i que pronunciaven *[é]* en lloc de *[á]*, i deyen: *s[ə]r[é]n[ə]*, *[ʒ]uv[ə]v[é]rt*, *[ʒə]rr[é]t[ə]*, *t[éw]l[ə]s*, *m[é]skl[ə]*, *v[ə]rm[éj]*, *kr[éw]*, *p[ə]rm[ə]t[éw]*, etc. en lloc de *s[ə]r[á]n[ə]*, *[ʒ]uv[ə]v[á]rt*, *[ʒə]rr[á]t[ə]*, *t[áw]l[ə]s*, *m[á]skl[ə]*, *v[ə]rm[áj]*, *kr[áw]*, *p[ə]rm[ə]t[áw]*, etc. que pronuncia avuy a Ariany tothom. Això indica que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

allà altre temps pronunciaven *[ɛ́]* la *[ə́]* d'avuy. De tot axò se desprèn que hi ha haguts i hi ha encara moviments i evolucions dins la fonètica mallorquina, i qu'egzistex una correlació i parentiu proper entre la *[ə́]* i la *[ɛ́]*.

4. —No es sols dins el vocabulari poètic del vell català que els mots que duen [*e*] tònica tancada, consonen am los que la duen uberta (*[ɛ́]*). Avuy i tot es corrent entre'ls poetes catalans continentals fer consonar tals mots per la poca diferència que hi ha dins llurs regions entre *[é]* i *[ɛ́]*. Aquesta pràctica dissona molt a les orelles mallorquines, perque a Mallorca es massa grossa la diferència entre aquex dos sons: [*e*] i [ɛ́] per haver de consonar. [219]

5. —Es ben ver lo que diu Mr. Morel-Fatio que l'obridura o tancadura de la *e* dins el català es independent de la quantidat llatina, ja qu'un metex mot a unes regions du la *e* uberta i a les altres tancada i a les altres enfosquida. Posem alguns egzemples: —*a*) *Lletra* <*littera*. A Mallorca a unes viles, com Manacor i Sant Llorenç, diuen: *[ʎə́]tr[ə]*; i a altres, com Calvià, Sa Pobla i Campanet, diuen *[ʎé]tr[ə]*; i llavò a Catalunya oriental diuen: *[ʎɛ́]tr[ə]*. *b*) *Finestra* < *fenestra*. A Pollença, Sa Pobla i dins casi tot Menorca diuen: *fin[é]stra*; i dins les altres viles mallorquines diuen: *finéstra*. —*c*) La *e* llatina de la primera i segona persona plural del subjuntiu de la primera conjugació (*aestim*E*mus*, *aestim*E*tis*) dins el reyne de València i Catalunya occidental sona *e* (*[e]stim[e]m, [e]stim[e]w*); dins Catalunya oriental i dins les viles de Balears que, en lloc de *[ə́]*, fan *[ɛ́]*, sona *[ɛ́]* (*[ə]stim[ɛ́]m*, *[ə]stim[ɛ́]u*). —*d*) A Vilanova i la Geltrú fan *[ɛ́]* casi totes les *ee* que les altres regions fan tancades: *[e]*. —*e*) A Felanitx fan *[e]* les *ee* que'ls altres pobles de Mallorca fan *ę*, i axí diuen: *p[e]w*, *s[e]l* (cel), *p[e]rn*, *Miqu[e]l*. —*f*) Dins Mallorca a Andratx, S'Arracó, Llucmajor, Capdepera, Artà, Caimari, Biniamar, Búger, Llubí, Maria, Santa Margalida, Sa Pobla, Estellencs,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Banyalbufar, Deià i altres, diuen: *[ə]k[áʎ]* (aquell) *-[ə]k[áʎə]*, *[ə]k[á]st-[ə]k[á]sta*, *[ə]k[áʃ]* (aquex) *-[ə]k[áʃə]*; mentres casi tots els altres pobles diuen: *—[ə]k[éʎ]-[ə]k[éʎə]*, *[ə]k[é]st-[ə]k[é]sta*, *[ə]k[éʃ]-[ə]k[éʃə]*; i dins Catalunya oriental diuen: *[ə]k[ɛ́]t-[ə]k[ɛ́]st[ɛ]*, *[ə]k[ɛ́ʃ]-[ə]k[ɛ́ʃə]*. *—g*) A Mallorca diuen: *d[e]n[ɔ́]w*, i a Novelda: *d[ɛ́]n[ɛ]w*. *—h*) A Montblanc, Pira, Santa Coloma de Queralt i Sant Antolí (província de Lleida) fan *-[ɛ́]* la *-é* dels futurs (*dir[ɛ́]*, *v[ə]wr[ɛ́]*, *f[ə]r[ɛ́]*), que les altres regions de la llenga fan *–[é]* (*dir[é]*, *v[ə]ur[é]*, *f[ə]r[é]*). *—i*) La *e* de la segona i tercera persona singular i la tercera plural del present de *tenir* (*tens*, *te*, *tenen*) sona *[ɛ]* (*t[ɛ]ns*, *t[ɛ]*, *t[ɛ]nen*) a Andorra la Vella i Sant Julià d'Andorra, Llavorsí, Esterri, Vilaller, Boí, la Torre de Cabdella; mentres dins casi tot l'altre territori de la llenga sona [*e*] (*t[e]ns, t[e], t[e]n[ə]n*). *—k*) A Sineu (Mallorca) la *e* tònica derrera un sò palatal sempre es tancada: v. gr. *fij[e]t-fij[e]ta*, *uj[e]t*, *p[ʒé]s* (pagés), *ku[ʃé]t[ə]*, *pors[ʎé]t[ə]* (porcelleta); mentres a n-els altres pobles balears fan *-[á]-* aquexa *e* (*fij[á]t-fij[á]t[ə]*, *uj[e]t*, *p[ʒá]s* (pagés), *ku[ʃá]t[ə]*, *pors[ʎá]t[ə]*), fora Binissalem, Alaró, Lloseta, Biniamar, Porreres, Maó, Alò, Fornells, Sant Josep i Sant Antoni, am tota la Catalunya oriental, que fan *-[ɛ́]-* (*fij[ɛ́]t*, *fij[ɛ́]t[ə]*, *p[ʒɛ́]s*, *ku[ʃɛ́]t[ə]*, *pors[ʎɛ́]t[ə]*).

6. —Aont es que pronuncien *v[ɛ́ʎ]* (vèll) en lloc de *v[éʎ]*? No hu diu Mr. Saroïhandy, i es llàstima. No recordam haver trobat en cap lloc del domini català: *[ɛ́ʎ]*. Ens es completament nou.

7. —Hi ha bandes aont la *[e]* se tanca tant, que devé una i. *a*) Dins el Rosselló n'hi pren axí a la *e* del mot *D[e]w* < *Deus*, que sona *Di[w]*. *b*) A Isavarre, Isil, Alòs, la Torre de Cabdella, la Pobla de Segur [220] i Tremp també sona *-i* la *-[é]* de la primera, segona i tercera persona singular i tercera persona plural del present de *tenir*; i axí diuen: jo *tink*, tu *tins* o

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tís, ell *tí*, ells *tin[e]n*. —*c*) A Eivissa fan sonar -*i*- la -*[é]*- de *gr[éʎə]s* [grelles] i per lo metex diuen: *gri[ʎə]s*. —*d*) També la -*é*- de *s[ə]tr[éʎ]* (setrell), usat a Arle (Vallespir), sona -*i*- a Corbera, prop de Gandesa, [*setriʎ*], i dins Mallorca a Sa Pobla, Sencelles, Biniali, Establiments, Puigpunyent, Galilea, Maria, aont diuen: *s[ə]tríj* [setriy], i a Manacor, Palma, Petra i altres viles que diuen: *s[ə]trí*. Totes aquestes formes son derivats de *setre*, espècie de pitxer de vidre, que figura molt dins les escriptures d'inventari mallorquines dels sigles passats, mot que trobàrem viu a Vinaròs, aont el fan femení: una *çetra*.

8. —La *e* tònica, tan tancada com uberta, dins les Balears i Catalunya oriental, si dins el mot pert la condició de tònica per una tramudansa que'l mot sufresca, s'enfosquex, pert la seua tancadura o obridura i se confón am la a àtona, sonant totes dues lo metex, [ə]: v. gr. jo *s[e]rn* (cern)—jo *s[ə]rnia*, *p[ə]né*—*p[ə]n[ə]r[á]t* o *p[ə]n[ə]r[ɛ́]t*, *pork[é]*—*pork[ə]r[ɔ́]la*, jo *tr[ɛ]k*—jo *tr[ə]wr[é]*, *iv[ɛ́]rn* –*iv[ə]rn[á]nk* o *iv[ə]rn[ɛ́]nk*. —Dins Catalunya occidental i el reyne de València la *e* tònica tancada, si dexa d'esser tónica, se mantén tancada; si era uberta, passant a esser àtona, devé tancada.

9. —La *e* tònica de *beure* i *veure* s'enfosquex tant dins l'infinitiu i la segona i tercera persona plural del present, que devé -*o*- (*b[ó]wr[ə], b[ó]ws, b[ó]w, b[ó]w[ə]n; v[ó]wr[ə], v[ó]ws, vóu[ə]n*) dins Mallorca a Manacor, Sant Llorenç des Cardassar, Felanitx, Santanyí, Puigpunyent, Galilea, Bunyola, Orient; i dins Eivissa a Sant Joan, Sant Jordi i Sant Carles. Sens dupte hi ha altres viles dins les Balears que fan lo metex, pero no hu hem pogut comprovar.

10. —La e del supí *prEnsum* es devinguda -*i*- a Sant Josep d'Eivissa, aont, en lloc de pr[ɛ́]s diuen: *prIs*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

11. —A Sort la *e* dels pronoms *m*E*u*, *t*E*u*, *s*E*u*, sona -*[ɛ]*-; i per lo metex diuen: *m[ɛ]w*, *t[ɛ]w*, *s[ɛ]w*.

C.
La I tònica.

Axò en diu Mr. Morel-Fatio: S'es conservada en català la distinció entre la *i* llatina llarga *i* la breu. La breu dona *[é]* o *[e]*; en *hiatus*, axò es, topantse amb un'altra vocal, se conserva com la llarga; i axí se diu: *u*I*a* i no *vea*.

Mr. Saroïhandy just diu que la *i* llatina llarga, subsistex en català.

Sols afegirem a n-axò lo següent: [221]

1. —A n-el Priorat se mantén la *i* breu de *verm*I*culus*; i per lo metex diuen: *v[e]rm*I*[ʎ]* en lloc de *v[ə]rm[áʎ]*, *v[ə]rm[éʎ]* de les altres comarques.

2. —A Pego i els pobles de la Vall de Gallinera, entre Gandia i Xixona, fan *u* la *i* llarga de *f*I*nis*, i per lo metex, en lloc de *fins*, preposició, diuen *f*U*ns*.

3. —A Xerta també fan *u* la *y*, procedent de *v* grega, de *mart*Y*ri*, i per lo metex diuen: *mart*U*ri*.

4. —La *i* breu de *sub*I*nde*, se mantén *i* (*sov*I*nt*) dins Mallorca i gran part de Catalunya, mentres que's tramuda en *e* a Eivissa [*suv[e]n*(*t*)], i a Sort, Tremp, la Seu d'Urgell i sens dupte a moltes d'altres bandes: *sov[e]n*(*t*).

5. —La i de [ʃ]ik (xic) [ʃ]ika a Tortosa se diptonguisa en [é]j, i per lo metex diuen: t[ʃé]jk (txeyc), t[ʃé]jk.

6. —A Alcoi la *i* de la segona persona singular de l'imperatiu de *mirar* sona -*[é]*-, i per axò, en lloc de *mira*, diuen: *m[é]re*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

D.
La O tònica.

Vetassí lo que'n diu Mr. Morel-Fatio: La *o* llatina llarga devé en català [*o*], tancada. La *u* de *ll*U*r* < *ill*O*rum* s'esplica per l'us del mot com enclític (Mussafia, *Sete Savis*, § II), això es, afegit derrera una paraula principal. Dins *nodus*, d'ont havia de sortir *nou* (u = d) i no *nu*, la *o*, llarga, es tractada com si fos curta (el castellà vell deya: *n*U*edo*; el modern: *n*U*do*), per distingir el mot (*nu*) de *n[ɔw]* < *novu* i *n[ɔw]* < *novem*. —La *o* breu devé *[ɔ]*: *p[ɔ]bl[ə]* < *populus*, *b[ɔ]w*, <*bovem*, *[ɔ]m[ə]* < *hominem*. Com la *e* torna *i*, axí la *o* breu torna *u* devant una *i* o *j* provinent de guttural palatalisada: *vulh* < *v*O*leo*, *av*U*y*, < *h*O*die*, *l*U*ny* < *l*O*nge*. Dins *n*I*t* < *n*O*cte* la *ui* se simplifica en *i*. La forma més vella era *n*UY*t* (veyau: *v*UY*t* < O*cto*). —*Ou*, de *o* + *consonant*, dona sovint *eu*: *v*E*u* < *v*O*cem*.

Mr. Saroïhandy suprimeix tot això, i posa això altre: La *o* tònica ha conservat millor que la *e* la seua qualidat primitiva. Dins el català, com dins el llatí vulgar, se percep la *[ɔ]* dins *b[ɔ]na* < *bonam* i *[o]* dins *cal[o]r* < *cal*O*rem*, *g[o]ta* < *g*V*ttam*. No obstant, no dependex del sò vocal llatí la distinció entre *[ɔ]* i *[o]*, ja que tenim *pl[o]ra* ensems que *pl[ɔ]ra* i *[ɔ]na* < U*ndam*. (Veyau Meyer-Lübke, *Gramm*. I, p. 191). La distinció entre les vocals ubertes i tancades no es tant notable com dins el francès, i per això els poetes de tots els temps, com els italians, fan rimar *[o]* i *[e]* am llurs corresponents ubertes (*[ɔ]* i *[ε]*). En Milà dins sos *Estudios* (p. 2) posa una llista de paraules amb *o e* tòniques, distribuides segons llur qualidat d'ubertes i tancades; [222] pero té moltes d'escepcions la regla que dona, i no sempre's veu el fonament de que la pronuncia favoresca més l'obridura o la tancadura d'una vocal determinada.

Vetassí les observacions que trobam del cas fer:

I. —La raó senyalada per que es *u* i no *o* la tònica de *nuw* < *nodus* no acaba de convéncer. Primerament la forma *nu* no es la única egzistent. A

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mallorca es més general *nuw* que *nu*. Per distingir de *n[ɔ]w* < *novum*, *n[ɔ]w* < *novem* i *n[ɔ]w* < *n*U*cem*), el derivat de *n*O*dus* > *nuw*, no importava fer *u* la *o* llatina; bastava ferla *[o]*, qu'era la lley general, tota vegada que la *o* d'aquelles altres paraules era *[ɔ]*, uberta.

2. — La distinció entre *[o]* i *[ɔ]* dins Mallorca es més grossa que a n-el continent. Aquí'ls poetes may les han fetes concordar, i dins les cansons populars no recordam haverhi trobat cap cas de tal concordansa. —A Mallorca la *o* de *on[ə]* < U*nda* es tancada.

3. —La obridura de la *o* tònica es tan petita dins certes comarques catalanes, que a les nostres orelles sona com si fos tancada (*[o]*). —A Alcover (Camp de Tarragona) trobàrem que pronuncien: *k[o]z[ə]*, *pr[o]w*, *b[o]w*, *s[o]w* < *sólidum*, *pl[o]w*, etc. en lloc de *k[ɔ]z[ə]*, *pr[ɔ]w*, *b[ɔ]w*, *s[ɔ]w*, *pl[ɔ]w*; a Sitges: *k[o]z[ə]*, *b[o]* en lloc de *k[ɔ]z[ə]*, *b[ɔ]*; a Ripoll: *[oʎə]* (olla), *pr[o]w*; a *Sant Llorenç de Piteus* (Morunys), *Pedra* i *Coma*: un *s[o]w*, *c[o]w*, *b[o]w*, les *n[o]w*, se *m[o]w*, *pl[o]w*; i fins i tot: *pruw* (prou), *uw* (ou). —De Mataró cap a San. Feliu de Guíxols i l'Empordà fins a n-els Pirineus la major part de les *oo* ubertes, ho son tan poc, que resulten tancades. Axí les trobàrem a Mataró, Canet de Mar, *Vilassar de Mar*, Sant Feliu de Guíxols, Girona, Palafrugell, Begur, Banyoles, la Bisbal, Bordils, les Planes d'Olot, *Bianya*, Olot, Besalú, Agullana, Cantallops. Amb *o* tancada hi sonen: *fl[o]* (flor), *s[o]l*, *b[o]w*, *s[o]* (*sonus*), *tr[o]*, *p[o]* (por), *tr[o]p[ə]*, *tr[o]na*, *p[o]n*(*t*), *f[o]n*(*t*), etc. Sens dupte a n-els altres pobles d'aquestes comarques, que no visitàrem fan lo metex. En canvi, trobàrem a n-aquells pobles meteys uberta ([ɔ]) la *o* de *tr*[ɔ]*s*, *k*[ɔ]*s*, *k*[ɔ] (cor), *n*[ɔ]*u*, *s*[ɔ]*u*, *pl*[ɔ]*u*, *pr*[ɔ]*u*. —Mr. Saroïhandy, més avall, dins el paragraf 26 tracta d'esplicar la tancadura de la *o* de *font* i *pont* per la influència de la *n*. Se poria admetre tal esplicació si tal tancadura just

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ocorregués anant la *o* devant una *n*; p'els eczemples qu'hem donats, se veu que no es axí, i per lo metex no es admisible tal teoria.

4. —A n-els Pirineus la *[o]* va tancantse més encara, fins que dins el Vallespir, Rosselló i Conflent sona *u* en moltíssims de casos, axò es, la *[ɔ]* de l'Empordà dins el Vallespir, Rosselló i Conflent sona *[o]*, i sona *u* la que dins l'Empordà es *[o]*, am lo ben entès que moltes de *[ɔɔ]* de l'Empordà sonen *u* dins aquelles tres regions ultra-pirenenques; la tendència general allà dessà'ls [223] Pirineus es a fer *u* tota *o* tònica. Axí es que diuen: *fl*U (flor), *lu s*U*l* < *solem*, *s*U < *sonum*, *tr*U (*tro*), *tut[ə]-s*U*l[ə]* (tota-sola), *pers*U*n[ə]*, *[ə]m*Ú (amor), *k[ə]l*Ú (calor), etc. —Mr. Saroïhandy dins el paragraf n. 27 diu que a Perpinyà tota *[o]* tònica sona *u*. No es sols a Perpinyà sino dins tot el Rosselló, Conflent i Vallespir, aont encara romanen rastres de l'antiga pronuncia *[o]* en lloc de *u*. A Ceret se dona'l cas de que'ls vells encara diuen: *flo* (flor), *so* < *sonum*, *tro*, *tota-sola*, etc.; pero'ls joves ja diuen: *fl*U, *s*U, *tr*U, *t*U*t[ə]-s*U*l[ə]*, etc. A Arle encara diuen: *g[o]t[ʎə]* (gotlla-guatlla), i a Costoja: *D[e]w vus g[o]rt* (guart), *[ə]ngo[ɲ]* (engony-enguany).

5. —La *c* de *tou* i *toua* a Cadaqués i Sant Feliu de Guíxols sona *-[ɛ]-*. Axí es que diuen: *pa t[ɛ́]w*, *pasta t[ɛ́]w[ə]*.

6. —La *o* de *fen*O*ll* i *gen*O*ll* a Figueres i Palafrugell i la de *rast*O*ll* a Ventalló (Empordà) sona *-[é]-*, i axí diuen; *fun[é]j*, *zun[é]j*, *rust[é]j*. A n-aquests pobles fan *j* (y) la *ll* casi sempre, i [*o*] la *e* de *f*E*nuculum*, *g*E*nuculum* i la *a* de *r*A*strum*, d'ont surten respectivament *fenoll*, *genoll* i *rastoll* (Veyau Körting, 3a ed. n. 9061).

7. —A algunes bandes la *[ɛ́]* tònica s'obri tant, que sona *-a-* castellana. Axò succeex a Ponts am lo mot *n[ɔ]w*, aont diuen: *l[e]s naw* (nou); a Petra (Mallorca) am l'adverbi de negació *no*, que diuen: *ná* (no); i a Novelda, Pinós, Monòver i Agost, aont, en lloc de dir: *b[ɔ]w*, *s[ɔ]w*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

diuen: *baw*, *saw*. Mr. Saroïhandy, més avall, dins el paragraf n. 16, diu que tal conversió de o en *a* té lloc «dins el territori d'Alacant» (im Gebiet von Alicante), i cita les nostres *Questions de llengua i literatura catalana*, p. 444, com a font de tal tesi, essent axí que lo que hi deym, es que tal canvi se fa «a alguna regió d'Alacant». —A Balaguer i sa comarca fan lo metex am los mots: *les n[ɔ]w* i *los b[ɔ]ws*; axí es que diuen: *les naw*, *los baws*.

8. —La *o* tònica, si dexa d'esser tònica, a) se mantén *[o]* dins Mallorca, Catalunya occidental i reyne de València (*[ə]m[o]*: *[ə]m[o]r[á]t[ə]* i *[ə]m[o]r[é]t[ə]* respectivament, *b*) i torna *u* dins Catalunya oriental, Menorca i Eivissa (*[ə]m[o]-[ə]mUr[ɛ́]t[ə]*). —La *[ɔ]*, si dexa d'esser tònica, *a*) torna *[o]* dins Mallorca, Reyne de València i Catalunya occidental (*fl[ɔ]*: *fl[o]r[á]t[ə]* i *fl[o]r[e]ta* respectivament, *b*) i torna *u* dins Catalunya oriental, Menorca i Eivissa (*fl[ɔ]*: *flur[ɛ]t[ə]*).

E.
La U tònica.

Mr. Morel-Fatio en diu: La *u* llatina llarga subsistex com la *i* llarga. La *u* curta dona *o*: *j*O*ve* < *j*U*venis*, *n*O*u* < *n*U*cem*. La *ou*, provinent de *u* curta + consonant, es devinguda *eu* dins *cr*EU < *cr*U*cem*. [224]

Mr. Saroïhandy diu que la *u* subsistex, pero que no obstant de *f*U*sum* surt *fos*, de *concl*U*sum* > *conclós*, de *pl*U*ma* > *pl*O*ma*, de *p*U*rgat* > *p*O*rga*, i els vells *fl*O*m* de *fl*U*men*, *h*O*m* de *h*U*midum*.

Demunt axò hem d'observar lo següent:

I. —Si a moltes de comarques de Catalunya continental diuen *f[o]s*, *f[o]sa*, a Mallorca deym: *fus*, *fus[ə]*.

2. —Respecte de *conclòs*, hem de repetir la rectificació que'l Dr. Schädel hi feu demunt *Jahresbericht* del Dr. Vollmöller, de Dresden, dins

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la revista bibliogràfica de filologia catalana de 1905: *concl̥os* no surt de *conclusum*, sino de *conclausum*. Es *cl*AU*sum* que donà *clɔ́s*.

3. —La *u* de *sumus*, qu'es devinguda *[o]* generalment dins tot el territori de la llenga (nosaltres *s[o]m*), formantse'n per analogia la segona persona plural (*s[o]w*); dins el Rosselló i Vallespir sona -*[é]*-, i axí diuen: nosaltres *s[e]m*, vosaltres *s[e]w*; a Sóller i Biniaraix de Mallorca sona -*ə́*-: nos. *s[ə́]m*, vos. *s[ə́]u*, i a Estellencs, també de Mallorca, sona *[ə́]j*: *s[ə́]jm* (seym).

4. —La *u* de *núbilus* per una metàtesi de la paraula (*n*I*b*U*lus*) torna *i*, tònica, i s'es mantinguda tal dins la forma *nÍv[o]l* (núvol), que s'usa dins Mallorca a Sa Pobla, Petra, Alcúdia, Muro, Llubí, Maria, Santa Margalida; mentres a Manacor, Palma i altres pobles la *i* perdé la tonicidat; i, vocalisantse la v (*ní*U*ul*), fonentse la nova *u* (*níul*) i enclenxantse una *g* entre les dues vocals, resultà *nigúl*, qu'es lo qu'es diu a la major part dels pobles de Mallorca. A Llubí, ademés de *nívol*, hi ha la forma: *nígol*.

5. —La *u* de *am*U*rcas*, que dins Mallorca generalment es devinguda *[o]* (*m[o]rkas*), a Felanitx s'es conservada, i per lo metex diuen: *murk[ə]s*.

VIII.
Les vocals àtones.

Dedica Mr. Morel-Fatio *cinc* paragrafs a les vocals àtones i Mr. Saroïhandy los ne dedica *vint i cinc*, tractant dins aquests també dels diptoncs.

Veyau lo que diuen de cada un d'aquests fonemes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A.

La *a* i la *e* àtones.

Mr. Morel-Fatio retreu aquelles paraules d'En Milà: «La *a* atona suena más impura que la tónica, recibiendo, sin perder su sonido fundamental, un tinte algo màs intenso de *e* y de nasalidad... La *e* àtona se pronuncia como si estuviese escrita *a*». I llavò [225] hi afitx: «Axò que's diu del dialecte de Barcelona, val també p'el d'Alguer, com ho mostren les transcripcions de Morosi, en les quals se posa *a* en lloc de *e* devant i derrera la tònica: *v*A*nir*, *m*A*raçina* < *m*E*dicina*, *cr*A*gut* (*crec* + UTUS), *par*A < *patr*E*m*, *caur*A < *cad*E*re*, i tots els verbs acabats en -*ere*. Els texts vells fan veure que la coincidència de *a* i *e* àtones en un sò enfosquit (dumpfen Laut) que s'arramba més a la *a* que no a la *e* francesa àtona, ocorre dins la major part del domini de la llenga, particularment a n-el nort i a l'Est, d'ont procedexen casi tots els monuments catalans fins la derreria del sigle XIV: *e* devant la tònica, particularment si es inicial, es sustituida per *a*: A*rrar* (E*rrar*), *m*A*nats* (*m*E*nats*), i també després de la tònica, particularment si la consonant que li precedex, es una *r*: *par*A < *pat*RE*m*, *nostr*A (en lloc de *nostr*E). Els egzemples d'un sistema d'escriure, oposat a n-aquex, (posar *e* per *a*) son ben frequents i confirmen que hi havia la metexa pronúncia per la *a* i per la *e*, àtones: *menats* en lloc de *manats* de *mandare*, i *ergent* de *argentum*. En la sílaba final se posa *e* en lloc d'*a* sols devant una consonant flecsiva o devant un enclític. El sistema d'escriure -*es* en lloc de -*as* se troba casi sempre en tots els sustantius, adjectius i participis femenins: *d[ɔ]na*, plural *d[ɔ]nes*; *amada*, plural *amades*. La desinència -*ia* té una forta inclinació a devenir -*ie*: *volie*, en lloc de *volia*. Se veu que devant la tònica la confusió de *a* amb *e* es casi completa dins el català vell, mentres que derrera la tònica sols en determinats casos trastoquen la *a*».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mr. Saroïhandy suprimex tot axò; i advertint dins el paragraf 23 que les vocals àtones estàn subjectes a més tramudanses que les altres perque sembla que no's posa prou esment en llur pronúncia, diu (n. 10): «Les vocals àtones finals, fora la *a*, se perden com en francès i en provensal. La *a* àtona de sílaba final té tendència a devenir *e* devant una consonant: *casas*: *cases*, *cantas*: *cantes*, *cantan*: *canten*. La *a* i *o* postòniques en paraules com *bálsamus*, *pélagus*, *análogus*, que's son fetes *bálsem*, *pélech*, *análech*, indiquen la metexa tramudansa; veyau *rústicus*, que dona *rústech*». Esplica llavò dins una nota la formació d'altres mots, com *títol*, *cércol*, *escàndol* i *ségol*, indicant que, en lloc de tal o postònica, primer tengueren una *e* (*title*, *escándel*, *séguel*). —Dins els paragrafs sucessius estudia fenòmens particulars, aont farem, si Deu ho vol, les observacions que'ns ocorreguen.

Cal donar fites més netes de les vocals àtones, i axó anam a fer, servintmos de les notes recullides durant les nostres escursions.

Respecte de la *a* i *e* àtones hi ha que distingir si son finals o si no hu son, tota vegada que, si hu son, estàn subjectes a unes [226] lleys; i, si no hu son, se retjexen per unes altres; i axó es una llàstima que no hu tenguessen en conte Mr. Morel-Fatio ni Mr. Saroïhandy. Vejem, doncs, quines son aquexes lleys diferents.

a.

La A i la E àtones, inicials o medials.

I. —Dins totes les Balears i Catalunya oriental (inclús el Vallespir, Rosselló, Conflent, Capcir i Cerdanya), fins a devers la ralla de la província de Lleida, Priorat i Ribera d'Ebre, aquexes dues vocals, salves poques escepcions, fan un metex sò, per l'estil de la *e* francesa de *c*E *qu*E i la *e* final alemanya de *ein*E, *all*E, W*ei*SE. —D'escepcions porem citar dins Mallorca les següents: *a*) La *e* àtona sona tancada (castellana) dins certs derivats si dins els primitius era tònica i *tancada o uberta*; i axí, de *b[e]*, *pẹw*, *mẹ*, se fa: *b[e]n[ə]t*, *p[e]u[ə]t*, *m[e]n[ə]t*. *b*) També sona tancada la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

e àtona dins certs mots de procedència erudita: *p[e]gà*, *p[e]kat*, *[ə]sp[e]cial*, *[ə]sp[e]di[e]nt*, *p[e]rjudici*, *m[e]ditar*, *f[e]licitar*, *p[e]trifikà*, *p[e]n[e]trà*, *[ə]sp[e]cifikà*. *c*) La *a* i la *e* àtones, tant si son medials com finals, sonen a Sineu [e] castellana si van derrera una consonant velar o sò palatal, i axí diuen: *k[e]p[əʎɛ́]* (capellà), *[ʎ]etrut* (lletrut), *[ə]g[e]fat* (agafat), *ka[ɲe]-m[ɛ]l* (canya-mel), *[ə]nvi[e]l[á]j* (envialehi). —Dins l'altre territori, això es, tota la província de Lleida, les regions de la d'Osca i Saragossa que parlen català, llavó'l Priorat, Ribera d'Ebre, tot el reyne de València i Alguer[51] la *e* àtona sona sempre tancada per l'estil d'en castellà, si bé, essent inicial, té una tendència a tornar *a* clara. Dins tot el reyne de València i Ribera d'Ebre trobàrem que pronuncien *m*A*t[e]jʃ* (*mateix*) del llatí *mEt-ipse*. Un bon amic i colaborador de la Torre de l'Espanyol[52] (entre Baix Priorat i Ribera d'Ebre) ens diu que hi fan *a*-, clara, tota *e* àtona inicial, i que per lo metex diuen: A*sfors* (E*sfors*), A*mbestid*A (E*nv*E*stida*). Molts de casos més poríem citar de molts d'altres punts d'aquelles regions. —Per lo que toca a la *a* àtona, inicial o medial, si bé generalment sona clara, com en castellà, dins el reyne de València i Ribera d'Ebre, dins el Priorat i les diferents comarques de la província de Lleida i a Alguer, —ben sovint s'enfosquex i sona *a* a Andorra, la Seu d'Urgell, Pallars, Conca de Tremp, Vall d'Àger, Balaguer, Artesa de Segre, Guissona, Ponts, Cervera, Tàrrega, Massalcoreig, Fulleda, Lleida. [227]

b.

La *e* àtona final o desinencial.

Dins les Balears i Catalunya oriental (contanthi, naturalment, el Vallespir, Rosselló, Conflent, Capcir i Cerdanya francesa i espanyola)

[51] Nota (1) de l'original: Dia 2 de matx tenguérem a Barcelona una entrevista am lo bon amic En Joan Palomba, d'Alguer, i axí poguérem fer l'estudi dels punts capitals de la pronúncia algueresa.
[52] Nota (2) de l'original: En Joseph Pinyol i Mirada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquesta *e* sona egzactament lo metex que la *a* àtona final o desinencial, i per lo metex en tractarem en parlar d'aquesta.

Dins l'altre resta del territori catalanesc, això es, Catalunya occidental i reyne de València, la *e* àtona final o desinencial sona *e* tancada, per l'estil de la castellana; pero amb algunes escepcions.

1a) *escepció*: La -*e*- desinencial de la segona i tercera persona singular i tercera persona plural del subjuntiu de la primera conjugació (llatí: *æstim*E*s*, *æstim*E*t*, *æstim*E*nt*) dins moltes de comarques no sona -*e*- sino -*o*- (que tu *estim*O*s*, qu'ell *estim*O, qu'ells *estim*O*n*). Lo metex succeex a la -*a*- desinencial dels subjuntius de la segona, tercera i quarta conjugació (*tene*A*s*, *dic*A*s*, *veni*A*s*) en les metexes persones, que també sona *o* (que tu *ting*O*s*, *dig*O*s*, *ving*O*s*; qu'ell *ting*O, *dig*O, *ving*O; qu'ells *ting*O*n*, *dig*O*n*, *ving*O*n*). Aquests subjuntius en -*o*- els-*e* trobàrem a Andorra, a la Seu d'Urgell fins a n-el Noguera Pallaresa, a Lleida, la Segarra, Batea, Calaceit, Peníscola, Massalió, Gandesa, Alcalà de Xivert, Gironella, Solsona, la Ribera Salada, Barberà, Parròquia de Ripoll (a n-aquests cinc derrers punts la -*o*, naturalment, sona -*u*); i se troben dins tota la Ribera d'Ebre, dins les Garrigues, a la Vall d'Àger, dins els pobles de les conques de Meià i Llobregós, Anglesola, Ribera del Sió i Ribera baxa del Cinca (veyau *Bolletí*, T. IV, p. 24,[i]). —Es segur que's troba a altres bandes, com se veurà en ferse l'escorcoll complet de totes les formes dialectals catalanes.

2a *escepció*: Hi ha bandes aont la *e* final sona tan *tancada*, que sona *i*; es, ni més ni pus, una *i*; i axí en lloc de *par[e]*, *mar[e]*, *Jaum[e]*, *taul[e]s*, *escol[e]s* i totes les formes plurals en -*es*, diuen *par*I, *mar*I, *Jaum*I, *taul*I*s*, *escol*I*s*, i per lo metex tots aquells plurals se fan en -*is*. Axí hu trobàrem a Sant Miquel i Castellciutat de la Seu d'Urgell i casi tots els altres *pobles de la metexa ribera*, a Isavarre, Esterri, Alós, *Tuixent*, *Josa*, *Fórnols*, *Odèn*, *pobles de la Ribera del Sió*, *Alinyà*, *Sant Ramon de la Manresana*, *les Oluges*, *Santa Fe*, *Ferran*, *Castellfollit de Riubregós*, *Cambrils* (devers Solsona), *Cirera*, *Rauric*, *Civit*, *Talavera*, *Llorac*, *Viure*, *Savellà*, *Aguiló*, Santa Coloma de Queralt, *La Guàrdia*, Barberà, *Solivella*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Blancafort, *Senant*, *Rocallaura*, *Forés*, *Conesa*, *Rocafort*, *les Piles*, *Pira*, Espluga de Francolí (mitx poble només), *Pradell*. Es segur que [228] encara hi ha altres pobles de les comarques aquestes, que fan la metexa pronúncia. Sols donam aquí les clarícies que poguérem haver demunt el terreny o per relació de persones competents i fidedignes.

3a *escepció*: La -*e*- àtona desinencial de la primera i segona persona plural de l'optatiu sona *o* (llatí: *amass*E*mus*, *amass*E*tis* > català: *amés*s*Om*, *amés*s*Ow* o *amess*O) a la Seu d'Urgell, Andorra la Vella, Sort, Enviny, Llavorsí, Esterri d'Àneu, Isavarre, Alòs, Vilaller, Boí, la Torre de Cabdella, la Pobla de Segur.

4a *escepció*: a Alguer la *e* àtona final sona a castellana: *[ɔ]ma* (home), *[e]z[e]mpra* (egzemple), *dira* < *dire* < *dir*.

C.
La *a* àtona final o desinencial.

Vegem ara com sona aquexa *a* àtona dins tot el territori de la llenga, segons lo que poguérem observar en les nostres diferents escursions. — Respecte d'aquexa *a* se pot dir que no egzistex casi distinció de català *oriental* i *occidental*, puys sona d'una partida de maneres, esteses casi totes dins diferents endrets del territori català, els més allunyats uns dels altres. Vetassí quins son i aont se troben aqueys diferents sons de la *a* àtona final:

I. —Sona clara, -*a*, com en castellà, am poca diferència, dins bona part del reyne de València i pobles de la Ribera d'Ebre, a Ribagorça, *Conca de la Feixa*, Tenruy, Fígols, Claramunt, Moró i els altres pobles de la Conca de Tremp, de la banda d'Aragó, a Esterri, *Guissona*, *Sanaüja*, *Oliana*, *Vilanova de l'Aguda*, i sens dupte a altres viles del Pla d'Urgell i les Garrigues, que no visitàrem ni mos ne donaren clarícies, i llavò a Alguer.

2. —Sona -ẹ̊, axò es, un sò boyrós, indecís, que devagades casi fa l'afecte d'una *e tancada* i altres voltes com que sia una *[ε] uberta*, i que el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dr. Schädel calificà de *e tancada-afeblida*, quant la trobàrem a diferents endrets dels Pirineus l'any 1906. Se troba aquest sò: *a*) dins Mallorca, a Alcúdia en els singulars sustantius (*f[ə]jnẹ*, *abrẹ*) i adjectius (*grọssẹ*, *brutẹ*), adverbis (*enf[ə]rẹ*), conjuncions (*p[ə]rkẹ*), infinitius (*p[á]ndrẹ*), formes verbals singulars (*[e]rẹ*, *dormiẹ*, *provẹ*); a Santa Margalida s'hi comensa a introduir entre la gent menuda, que ja diu: *m[ɛ]strẹ*, *parẹ*, *marẹ*, *B[ə]rs[ə]lonẹ* (Barcelona), *v[ə]gadẹ*; —*b*) dins Menorca, a Alò (Alaior) en els sustantius en singular (*fin[ɛ]stre*, *pọrtẹ*); a Sant Lluís a certs sustantius en singular (*barkẹ*, *imadʒẹ* [imatge], *pẹrʃẹ*, *kaɲẹ* [canya]) i en certes formes verbals singulars (*ka[ʎ]e* [calla]); a Ferreries en la primera i tercera persona singular i la tercera plural de l'imperfet en *-ia* (*kurriẹ*, *-iəs*, *-iẹ*, *-iẹn*) i [229] qualcún en *-ava* (*ka[ʎ]avẹ*, *-avəs*, *-avẹ*, *-avẹn*); —*c*) dins Eivissa, a n-el barri *La Penya* de la ciutat en els noms, tant en singular com en plural; a Sant Jordi i Sant Antoni en els imperfets en *-ia* com a Ferreries, i en el singular de certs noms (*eskọlẹ*, *pọrtẹ*, *kazẹ*); —*d*) a Capcir i Cerdanya en les formes verbals singulars en *-ia*, que per lo metex fan *-iẹ*; —e) a Prats de Molló (Vallespir) en el singular de certs noms (*k[ə]dirẹ*, *tawlẹ*) i en formes verbals en *-ia* (= iẹ); —*f*) a Berga, la Pobla de Lillet i Ribes en la primera i segona persona singular de l'imperfet en *-av[ə]* (*miravẹ*) i del condicional (*mirəriẹ*), i de l'imperfet en *-i[ə]* (*temiẹ*); —*g*) a casi tota la Cerdanya, Agullana, Begur, Palafrugell, Palamós, Girona, Planes d'Olot, Olot, Ponts, Artesa de Segre, Balaguer, Cardona, Solsona, *Vall de Merles*, Tremp, Santa Coloma de Queralt, *Pica-moixons*, *La Riba*, *Vilavert*, Vila-rodona, Falset, *Villalba*, *Cabra*, *Vallmoll*, Montblanc, Valls, Reus, *Traiguera*, *Sant Jordi*, Batea, Gandesa, Vinaròs, *Càlig de la Torre*, Oliva, Sueca, Alcoi, Sant Joan d'Alacant, Elx. A tots aquests pobles la *-a* final dels noms en singular sona *-e* ordinariament. — No volem dir que dins totes aquestes viles el sò -ẹ sols se trobi en les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

paraules citades i llurs similars; es molt possible que s'estenga a moltes més. Sols indicam els casos que hi trobàrem.

3. —La *a* àtona final sona també [*e*] tancada en el plural dels noms acabats en *-a* (*ànim*A: *ànim[e]s*, *pọrta*: *pọrt[e]s*) i en la segona persona singular i tercera persona plural d'indicatiu de la primera conjugació (llatí: *cant*A*s*, *cànt*A*nt*; català: *cant[e]s*, *cant[e]n*), i en la segona persona singular i tercera persona plural de l'imperfet (llatí: *cantab*A*s*, *cantab*A*nt*; català: *cantav[e]s*[53] o *canta[e]s*, *cantav[e]n* o *canta[e]n*) dins tot el reyne de València i la Catalunya occidental. Hi ha bandes que tal canvi de la *a* en [*e*], no sols se fa en les persones indicades de l'imperfet, sino ademés en la primera i segona persona plural (llatí: *cantab*A*mus*, *cantab*A*tis*; català: *cantàv[e]m* o *cantà[e]m*, *cantàv[e]w* o *cantà[e]w*); axí hu fan a Verger, Simat de la Valldigna, *Tabernes*, *Benifairó*, *Villalonga*, Xàtiva i tots els pobles de sa *costera* (*Vallès*, *Canals*, *Alcúdia*, *Llanera*, *Torrella*, *Cerdà*, *Roglà*, *la Llosa*, *Vila Manuel*), *Serra d'En Galceran*, *Benlloch*, *Torreblanca*, *Alcalà de Xivert*, *Coves de Vinromà*, *Albocàsser*, *Vilafranca del Cid*, *Ares*, Benassal, Tàrrega, Balaguer, Artesa de Segre. A altres bandes aquesta *a* se tramuda en [*e*] en totes les persones, no sols del plural, sino del singular; axí passa a Castelló de la Plana, *Benicàssim*, *Burriol*, *Alcora*, *Cabanes*, *Atzeneta*, [230] *Usseres*, Vistabella, *Benafigos*, *Llucena*, Forcall, Calaceit, Batea, Gandesa, Massalió, Lleida. —A Isavarre, Alòs, Vilaller, Boí, la Torre de Cabdella i la Pobla de Segur la *a* desinencial de l'imperfet, torna *e* en la segona i tercera persona singular i en la tercera plural; i a la Seu d'Urgell, Andorra la Vella, Llavorsí i Esterri, no sols torna [*e*] en dites persones, sino ademés en la primera del singular del metex temps.

4. —La *a* àtona final de la segona i tercera persona singular i tercera del plural del present i de l'imperfet de la primera conjugació sona *-i-* (tu *parl*I*s*, ell *parl*I, ells *parl*I*n*; tu *parla[ß]*I*s*, ell *parla[ß]*I, ells *parla[ß]*I*n*) a Sant Miquel i Castellciutat de la Seu d'Urgell i la major part dels altres

[53] Nota (1) de l'original: Aquí i a n-el cas següent tengau en conte que dels pobles que citam, n'hi ha que pronuncien la *v* i els altres la fan *b*. Més avall, si Deu ho vol, tocarém aquest punt dels territoris que distingexen la *v* de la *b*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pobles d'aquella *Ribera*, i a Barberà; i sona *-i-* no sols a n-aquexes persones indicades, sino ademés a totes les altres de l'imperfet a Santa Coloma de Queralt, *Aguiló, Llorac*, *Savellà*, *les Piles*, *Civit*, *Conesa*, *Rauric*, *Cirera*, *Viure*. —Hi ha pobles com Tuixent, no lluny de Pedra-Forca, baix del serral de Cadí, aont tota *a* àtona final (*don*A, *port*A, etc.) sona *-i* (*dọni*, *pọrti*, etc.).

5. —La *-a* i *-e* àtones finals, en els noms (sustantius i adjectius) en singular, especialment si en la sílaba anterior hi ha *-o-*, *-u-* o *-i-*, sonen nasals i tan fosques a certes comarques que casi sona *-o* (*dọnọ* [dona], *[o]nzọ* [onze], *tawlọ* [taula], *mun parọ* [mon pare]. Es el sò que'ls provensals i altres branques de la llenga d'oc donen avuy a la *-a* atona final. Aquest sò egzistex, més o menys refilat, dins Mallorca a Capdepera, Artà, Randa, Costitx, Marratxí, Selva, Caimari, Mancor, Orient, Bunyola, Sóller, Fornalutx, Biniaraix, Deià, Esporles, Puigpunyent, Galilea. A Felanitx ho fan si la tònica es –[ɛ́]-: v. gr. *[ə]s b[ɛ́]llọ* [bal·le], *[ə]l P[ɛ́]pọ* [el Papa]. Recordau que diguérem que a Felanitx fan *-[ɛ́]-* la *-a-* tònica, axò els qui parlen felanitxer pur. —A fora-Mallorca trobàrem aquest so en l'estat següent: *a*) A Isavarre, Alòs, Borén, Isil, Boí, la Torre de Cabdella i la Pobla de Segur, sona *-ọ* la *-a* desinencial de la primera persona singular de l'imperfet (jo *mira[ß]ọ*), optatiu (que jo *mir[é]ssọ*), condicional (jo *mirarịọ*) i subjuntiu (que jo *vingọ* [vinga], que jo *partiskọ* [partisca]). ¿Fan lo metex am l'*-a* dels noms? No hu comprovàrem. —*b*) Dins el Priorat a la *Torre de Fontaubella*, *Marçà* i *Pradell*, i dins el Pla d'Urgell a *Sant Martí de Maldà*, i a *Mont-roig*, no lluny de Cambrils, sona *-ọ* la final de la primera persona singular de l'imperfet en *-ava*; i axí diuen: jo *ana[ß]ọ*. —*c*) Sonen també *-ọ* la *-a* i *-e* finals de noms en singular, axí com ho hem dit dels pobles de Mallorca (*parọ* [pare], *marọ* [mare], *kazọ* [casa], *taulọ* [taula]) a *Mont-roig del Camp* i *Poboleda*, llavò a Igualada i a n-el *Pla de Manlleu* (Penedès). —*d*) Sona també *-ọ* la *-a* àtona final dels

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

noms (sustantius i adjectius) en singular, especialment, segons hem dit, si en la sílaba anterior hi ha *-o-*, *-u-* o *-i-*, dins tots aqueys endrets: [231] Andorra la Vella, Pallerols, la Pobla de Segur, Espui (Ribera de Cabdella), la Llena (prop de Solsona), *comarca de la Selva* i *bax Empordà*, fora'ls pobles del litoral, Sant Feliu de Codines, Barberà, Espluga de Francolí, *Vimbodí*, *Solivella*, *Llavaneres*, i *Cabrera* (prop de Mataró), Santa Pola, Alacant, Sant Joan i Sant Vicent d'Alacant, *Mutxamel*, *Bussot*, *Pinós* (província d'Alacant), *Sella*, *Relleu*, la Vila Joiosa, *Finestrat*, *Pego*, Gandia i *pobles de s'horta*, Cocentaina, *Bocairent*, *Corberà*, Ontinyent i *pobles de sa conca*, *Benisoda*, Aielo de Malferit, *Agullent*, *Albaida* i tots els *pobles de sa vall*, Benigànim, Benimarfull, Font d'En Carròs, Xàtiva i tots els pobles de *sa costera* (*Vallés*, *Llanera*, *Torrella*, *Rotglà*, *Cerdà*, *Llosa de Ranes*, *Canals*, *Alcúdia* i *Vila Manuel*). —*e*) A Torre de l'Espanyol, entre bax-Priorat i Ribera d'Ebre, segons carta d'un colaborador que hi tenim, En J. Pinyol, la *-a* final dels noms i de la primera persona singular de l'imperfet i de l'optatiu sona molt uberta i am tendència a *-o*, que's pot representar per *-ạ* (v. gr. *ạsp[e]ransạ*, *parla[ß]ạ*, *parl[e]ssạ*), com el Pallars. —*f*) També sona *o* la *-a* àtona desinencial de la primera i segona persona plural de l'imperfet (llatí: *amab*A*mus*, *amab*A*tis*; català: *amà[ß]ọm*, *amà[ß]ọu* o *ama[ß]ọ*) a la Seu d'Urgell, Andorra, Sort, Enviny, Llavorsí, Esterri, Isavarre, Alòs, Borén, Vilaller, Boí, la Torre de Cabdella, la Pobla de Segur, Berga, Sant Llorenç de Piteus, Pollença i Sa Pobla de Mallorca (*[ə]nàvọm*, *[ə]nàvọu*; *t[ə]níọm*, *t[ə]níow*, etc.). —La *-a-* de *amab*A*tis*, això es, de la segona persona plural de l'imperfet, la fan sonar *-u-* (*vos amabu*, *vos taníü*) una partida dels pobles. Axí la sentírem a Perpinyà, Canet (Rosselló), Arle, Sant Llorenç de Cerdans, Argelers de la mar, Prats de Molló, Noedes, *Conat*, *Orbanyà*, *Vall de la Castellana*, Mosset, *Molig*, *Campoma*, Prada, *Castell*, *Vernet*, *Cornellà de Conflent*, *Fillols*, *Taurinyà*, *Clarà*, *Catllar*, *Eus*, Montlluís, Sallagosa, Santa Llocaia, Formiguera, Puigcerdà, Angostrina, Portè, Martinet, Bagà, la Pobla de Lillet, Ribes, Ripoll, Sant Bartomeu del Grau, Camprodon, Rocabruna, Olot i *sa*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

comarca, Besalú, Campmany, Maçanet de Cabrenys, Figueres, Cadaqués, això es, tots els pobles de Catalunya oriental, que visitàrem l'estiu de 1906.

—El metex sò -*o̥*- donen a la -*a*- àtona de la primera i segona persona plural del condicional (*amarío̥m*, *amarío̥w*) a Vilaller (Ribagorça), Boí, la Pobla de Segur, Berga, Sant Llorenç de Piteus; i donen el sò de -*u*- a la -*a*- de la segona persona plural del metex temps (vos. *mirari*U < *mirariuw* < *mirario̥w* < *mirari[ə]w*) tots els pobles que fan acabar en -*u* la segona persona plural de l'imperfet, qu'hem anomenats, de Catalunya oriental. —Els subjuntius en -*os*, -*o*, -*on* dels verbs de la segona, tercera i 4a conjugació també son casos d'aquest canvi de la -*a* en -*o*. [232]

6. —La a àtona desinencial del subjuntiu dels verbs de la segona, tercera i quarta conjugació, lo metex que la *e* àtona desinencial del subjuntiu dels verbs de la primera conjugació, sona *i*, això es, a la primera, segona i tercera persona singular i tercera plural (que jo *parl*I, -*is*, -*in*; que jo *sigi* [sigui], -*is*, -*i*, -*in*; que jo *p[ə]r[á]ski* o *p[ə]r[ɛ]ski*, -*is*, -*i*, -*in*; que jo *sent*I, -*is*, -*i*, -*in*) dins tota Mallorca entre'l jovent, dins tot Menorca, dins Eivissa qualque poc, dins la Cerdanya francesa i espanyola, Conflent, Rosselló, Vallespir, la Jonquera. Aquesta forma de subjuntiu trobàrem a Figueres, Vilanant, la Bisbal, Begur, Palamós, Banyoles, Sant Feliu de Guíxols, *Amer*, les Planes d'Olot, Girona, Olot, Blanes, Canet de Mar, Granollers, Caldes de Malavella, Arbúcies, Sant Hilari Sacalm, Mataró, Vilanova, Pla de Bages, Tarragona, Penedès, Reus i pobles del *Camp*, Vendrell, Conca de Barberà, Segarra, Priorat, Ripoll, Prats de Lluçanès, Gironella. A alguns d'aquests punts trobàrem també les formes en -*[ə]* i -*ḁ*; pero's veu que van desaparexent per fer lloc a la forma -i, que representa un gran moviment de la llenga.

7. —La -*a* àtona final sona -*[ə]*: *a*) dins les Balears, fora aquells pobles que la fan -*e̥* o -*o̥*, qu'hem retrets més amunt; *b*) dins Catalunya oriental, fora aquells altres pobles que, com hem vist, la fan sonar -*e̥* o -

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

o̥; i es segur que n'hi ha molts d'altres que també fan lo metex, dels quals no tenim notícia; *c*) dins Catalunya occidental a l'alta Segarra, Cervera, Tàrrega, Artesa de Segre, Lleida, Balaguer, i sens dupte a altres endrets aont no arriben les nostres clarícies; *d*) dins el reyne de València a Benicarló, Penàguila, *Villalonga*, *Benifairó*, *Tabernes*, Simat de la Valldigna, Dénia, *Pedreguer*, *Xàbia*, *Finestrat*, Benissa, Bolulla. No es duptós que n'hi haurà d'altres que fan lo metex, pero no mos ne son arribades noves.

8. —Després de dir Mr. Saroïhandy dins el paragraf n. 28 que «dins el territori català oriental la *a* i *e* àtones «s'entremesclen»(sich vermischt haben) i «resulten una metexa vocal neutral», llavò dins una nota retreu la tesis d'En Nebot i Pérez (*Apuntes para una Gramàtica Valenciana popular*, València, impr. de Ripollés, 1894, p. 17), que diu que la *a* àtona de Sueca i Alcoi es lo metex que a Barcelona, lo qual no's pot admetre. La *a* àtona final dels noms la hi trobàrem -*e̥*; ara la inicial i la medial, sonen a Sueca i Alcoi casi com en castellà, no enfosquides com a Barcelona. Després diu que a Alguer la *e* àtona sona *a*, pero que no serà ben clara, allà ont ni Guarnerio ni Morosi en donen les fites netes. Creym que Mr. Saroïhandy patex una confusió. La *a* àtona final sona *a* castellana a Alguer; ara la inicial i la medial sonen *[e]* [233] ben neta. Axí ho poguérem comprovar sentint l'amic Palomba. Retreu llavò el professor francès la teoria del nostre benvolgut amic i benemèrit fonetista, N'Arteaga Pereira, que dins un estudi publicat dalt *Maître phonétique* l'any 1904, p. 118 ss., posa que, segons la pronúncia normal de Barcelona, la *a* i la *e*, pretòniques, fan un metex sò neutral que conserva qualcom del sò *a*, mentres que, essent postòniques, sonen més tost com *e*. —El Dr. Schädel, dins la bibliografia filològica catalana de 1905 dalt *Jahresbericht* de Vollmöller, ha censurada am motiu aquexa manera de calificar i descriure aquest sò idèntic de la *a* i *e* àtones dins Catalunya oriental i Balears, dientli *neutral*; cal donarne fites més netes, com ho ha fet ell dins son preciosíssim *Manual de Fonètica Catalana* (§ 64).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

9. —Ja que los tenim pellucats, posarem aquí un grapat de canvis de *a* i *e*, àtones. —La *a*: *a*) sona *i* dins el mot *m*I*ndzà* [menjar] de *m*A*nducare* a Rafelguaraf, Gandia, Morella, Alcalà de Xivert, Batea, Calaceit i sens dupte dins tot el reyne de València; dins el mot *ki[ʃ]al* < *caxal* < *qu*A*ssare* a Benicarló i a Mallorca, aont també's diu *k[əʃ]al*; dins el mot *[ə]n*I*morà* < *en*A*morar* < *in*A*morare* a Sant Julià d'Andorra; mentres a Manacor i altres pobles de Mallorca diuen: *[ə]n[e]morà*; dins *d[ʒ]iné* < *j*A*ner* < *j*A*nuarius* a n-el reyne de València; dins *[ʃ]ist[ɛ]rni* (*xisterni*) < *cistern*A a Santanyí (Mallorca); dins *[ə]spàr*I*k* (*espàrec*) < *aspar*A*gus* a Manacor (qualcú); dins *[ʃe̤]r[ʃ]i* (*xerxa*) < εξαρτια (veyau Körting, 3a ed. n. 3318) a Banyalbufar (Mallorca); i dins el mot *kàvik* < *cavare* (veyau Körting, 3a edic. n. 2040) a n-el Priorat, i a Costitx, Pina i Sant Joan de Mallorca, mentres que dins la metexa illa sona *kàv[e]k* a Manacor, Llucmajor i altres viles, i *kàv[ə]k* a Montuïri, Sencelles i a altres bandes; —*b*) sona *o* dins el mot *kap*O*va[ʎ]* (*cap*-A-*vall*) a Manacor i Orient, i dins *pop[é]* < *p*A*per* < *p*A*pyrus* a Santanyí i Palma de Mallorca; *c*) i sona *u* dins *[ə]*U*k*U*sió* < ocAsió < *occasionem* a Eivissa. —La *e* àtona: *a*) sona *i* dins el mot *piúk* < *p*E*uc* (calsetí) < *p*E*de* a Morella; dins el mot *di[ʃ]à* (dexar) < *d*E*sito*, i millor * *delaxare*[54] (veyau Körting, 3a edic. n. 2837 i 2910; Diez, *Etym*. *Wörteb*. 5a edic. p. 445) a Morella i Forcall; dins *s*I*nó* (senyor) < *s*E*niore* a Tàrrega; dins *d[ʒ]irmà* (germà) < *g*E*rmanus* a la Ribera del Flamicell; dins *[ʒ]ino[ʎ]* (*g*E*noll*) < *g*E*nuculu* a Andorra la Vella; dins *sọ́til* (sòtil) < *subter* (devall la teulada) dins tot Mallorca, fora Fornalutx, aont [234] sona *u*, i diuen *sọ́tul*; dins *[ʃ]ibró* (*xebró*: llistó de fusta que's posa entrevessat de biga a biga), de *chevron* francès, a

[54] Nota (1) de l'original: L'estrelleta devant un mot llatí significa que dit mot, en que no's trobi dins cap monument llatí, havia de pertànyer a n-aquexa llenga, tota vegada que hi ha derivats d'ell dins les llengues romàniques i qu'ha d'esser forsat la rel de dits derivats. Es allò de deduir de l'efecte la egzistència de la causa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sencelles (Mallorca); dins *n*I*ngú* i *nigú* < *n*E*c-unus* a Mallorca, aont també's diu, sobre tot la gent vella, *n[ə]ngú* i *n[ə]gú*; i a Eivissa dins *b*I*skunsat*, de *b*E*scunsa* (biax, diagonal), que surt de E*xcomptiare* (veyau Körting, 3a edic. n. 3370); —*b*) sona *o* dins *sogí* (seguir: anar derrera qualcú) < *s*E*qui*, a Manacor, i *sugí* (suguí) a Porreres i Llucmajor (Mallorca); dins *vorm[á]i* (vormey-vermey) < *v*E*rmiculu* a Santanyí i Manacor (qualcú); i dins l'optatiu *fosson* < *fuiss*E*nt*, que's troba dins *Romancerillo Catalán*, n. 226 (variant rossellonesa) d'En Milà; —*c*) i sona *u* dins *suks*U*í* (succeir), del llatí *succ*E*dere*, a Reus.

B.
La I àtona.

Mr. Morel-Fatio diu: que la *i* àtona que no's troba en *hiatus*, axò es, amb un'altra vocal, torna *e*, que sovint es tractada com una *e* originària i per lo metex la donen per *a*: *f*A*hel* < *f*I*delis*, *tr*A*hut* < *tr*I*butum*.

Mr. Saroïhandy just diu que la *i* àtona té sempre una inclinació a tornar *e*; i posa com egzemples: *cast*E*dat* < *cast*I*tate*, *g*E*gant* < *g*I*gante*, *ord*E*nari* < *ord*I*narium*.

Poca cosa tenim qu'afegir a lo que diuen aqueys dos autors.

Registram alguns canvis: La *i* àtona: *a*) sona *o* dins formà (*f*E*rmar*) < *f*I*rmare* (veyau Körting, ib. n. 3784) a Santanyí i Manacor (qualcú); —*b*) sona [e] dins màn[e]k < manicus (veyau Körting, 3a ed. n. 5883) a Mallorca en general, mentres a n-el Priorat mantenen la *i* llatina: *mànik*; dins *préssek* < *pers*I*cus* (veyau Körting, ib. n. 7073) a Mallorca, mentres que a n-el Priorat mantenen la *i* llatina i diuen: *préss*I*k*; —*c*) sona *u* dins el mot *pr*U*mé* < *pr*I*marius*, a Santanyí (qualcú); dins el mot *[cə]wmari* (C*a*Y*mari*: un poble de Mallorca) a Manacor (qualcú); i dins el mot U*nflat* < I*nflat* a Gandia.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

C.
La O àtona.

Vetassí que'n diu Mr. Morel Fatio: «La *o* àtona es avuy *u*, al menys dins el territori aont *e* i *a* sonen igual: *Tr[ɔ́]vo* (forma moderna acastellanada en lloc de *tr[ɔ́]p*), pero *truvar*. Dins *coneixer* < *cognoscere* la *o* es sustituida per *e*. Aquest derrer canvi de sò ocorre sovint envers de l'*o* àtona, procedent de *u*: *vol*E*ntat*, [235] *vol*E*nter*, *f*E*meral* (fumeral). Al contrari, tenim *sogons* < *secundum*, *jonoll* < *genuculum*.»

Resulta una mica inegzacte lo que diu Mr. Morel Fatio, lo metex que les aclaracions de Mr. Saroïhandy quant posa (n. 28, nota 2) que'l territori de la *o* àtona sonant *u* es molt més que'l de la *a* i *e* àtones sonant [ə]; i posa que fan *u* la *o* àtona Perpinyà, Barcelona i Alguer, pero que dins les Balears sols la fan *u* Menorca, Eivissa i dins Mallorca sols Sóller, Fornalutx, Son Servera, i que la resta la conserva *o*, com també València, Tarragona i Lleida. Aquí hi ha una partida de inegzactituts, com se veu per les clarícies següents, de la veritat de les quals responem:

1. —Fan *u* la *o* àtona els pobles de Mallorca, Sóller, Fornalutx i Biniaraix, les illes de Menorca, Eivissa i Formentera i tota la Catalunya oriental (inclús el Vallespir, Rosselló, Conflent, Capcir i Cerdanya), fins a tocar la província de Lleida i Ribera d'Ebre; i el Priorat, que distingex la *a* àtona de la *e* àtona, fentles casi com en castellà, fa *u* la *o* àtona. —Conserven la *o* àtona els altres territoris de la llenga, axò es, tota la província de Lleida i les regions de les provincies d'Osca i Saragossa que parlen català, Ribera d'Ebre, Maestrat i tot el reyne de València. —Dins Mallorca, ademés dels tres pobles amunt anomenats, que sempre fan *u* aquesta *o*, hi ha dues altres escepcions: —1a Artà, Capdepera, Son Servera, Santa Margalida, Llubí, Maria, Ariany, Petra, Llorito, Sineu, Sant Joan, Vilafranca, Porreres, Felanitx, S'Horta, Calonge, Cas Concos, S'Alqueria Blanca, Santanyí, Ses Salines, Campos, Llucmajor, Randa, Algaida, Montuïri, Pina, Costitx, Lloseta, Biniamar, Selva, Caimari,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Binissalem, Sencelles, Biniali, Santa Eugènia, Santa Maria, Consell, Alaró, Marratxí, Orient, Bunyola, Deià, Valldemossa, Esporles, Establiments, la Real, Banyalbufar, Estellencs, Puigpunyent, Galilea, Génova, Calvià, es Capdellà i Andratx, fan *u* la *o* àtona si la silaba anterior du *i* o *u*; ara si du *a*, *o*, *e*, la conserven *o*; i axí diuen: *m*U*li*, *s*U*mià*, *k*U*stum*: *k*U*nsum* en lloc de *m*O*lí*, *s*O*mià*, *c*O*stum*, *c*O*nsum*, i llavò diuen, *t*O*pà*, *s*O*pegà*, *kov[e]nt*, *[ʒo]n[o]j* (jonoy). —2a D'aqueys pobles hi ha Artà, Capdepera, Son Servera, Costitx, Caimari, Deià, Estellencs i la gent vella de l'Arraval de Maria, que, ademés, fan *u* la *o* àtona final; i axí diuen: *ajgu*, *[e]gu*, *[ʎe]gu*, *mọru*, *[ʃ]it[ʃ]aru*, *p[ə́]zul*, *họmu*, en lloc de *aygo*, *ego*, *llego*, *moro*, *pèsol*, *homo*. De manera que dins les Balears no hi ha altres pobles que mantenguin sempre inalterable la *o* àtona que Palma, S'Arracó, Inca, Mancor, Campanet, Búger, Sa Pobla, Pollença, Alcúdia, Sineu, Manacor, Sant Llorenç des Cardassar.

¿Succeex res consemblant dins l'altre territori de la *o* àtona [236] conservada? Sols porem dir que a la Seu d'Urgell i a Sant Julià d'Andorra trobàrem l'any 1906 que pronuncien: *b*U*[ʎ]í* (bullir), *k*U*zí* (cusí), *k*U*mú*, *k*U*nsum*. I allà, fora d'aqueys casos, conserven la *o* àtona. Estam segurs que'l dia que s'escorcoll bé tot el domini de la *o* àtona conservada tal, s'hi trobaràn les metexes o consemblants escepcions que a Mallorca. —Mn. Tomàs Bellpuig, catedràtic del Seminari de Tortosa, mos ha enviada una informació que recullí de dexebles seus de diferents comarques de la diòcesi tortosina; i no hi surt cap poble que fassa tal alteració de la *o* àtona. Tots els escorcollats la mantenen *o*, com son Tortosa, Arnes, Alcalà de Xivert, Peníscola, Càlig, Vinaròs, Pobla de Benifassà, Coves de Vinromà, Ulldecona, Alcanà, Vistabella, Serra d'En Galceran, Atzaneta, Artana, Nules, Onda, Cinctorres, Morella, Benassal, Corbera d'Ebre, Molar, Garcia, Guiamets, Marsà.

2. —En quant a que la desinència -*o* de la primera persona singular del present (a Catalunya occidental: -*o*, i dins alguns pobles del Priorat: -*oc*; a Catalunya oriental –*u*, i a l'Empordà i Garrotxa: -*uc* i –*ut*) sia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'influència castellana, dins *Questions de llengua i literatura catalana*, p. 432, demostràrem que durant el sigle XIII ja s'usava dins el català, això es, sigles abans d'entrarmos la gran calamidat d'aquella influència.

3. —Vetassí alguns canvis que sufrex la *o* àtona: *a*) sona *a* dins el mot *v[ə]luntat* < *v*O*luntatem* a Manacor i Calvià; dins *f[ə]rmad[ʒə]* (*formatje*) < *formaticus* (veyau Diez, *Etym*. *Wörterb*. 5a ed. p. 145; Körting. 3a ed. n. 3916) a Manacor (qualcú) i a Santanyí; dins *[ə]spital* < hOspitale (veyau Körting, ib. n. 4634), i dins *[ə]spisi* < *h*O*spitium* (id. ib. n. 4637) a Manacor; dins *r[ə]dó* < *r*O*tundus* a Manacor, Menorca, Eivissa, Montblanc, Barberà i Alberic (prop de València), aont, segons el Cens Electoral d'allà, hi ha el llinatje: *Matarr*E*dona*; dins *s[ə]ldat* < *s*O*lidatus* a casi tots els pobles de Mallorca entre la gent sense lletres; *b*) sona *i* dins *h*I*rmosur[ə]* < *f*O*rmosus* a Sa Pobla i Manacor (qualcú); i dins *[ʃ]*I*kolat*I (*xicolati*) < *ch*O*colate* a Ulldemolins (Priorat) i Palma de Mallorca.

D.
La U àtona.

Mr. Morel-Fatio només diu que la *u* llarga torna *i* dins *mon*I*ment* i *com*I*nal*. Mr. Saroïhandy no li dedica cap paragraf.

Nosaltres sols farem avinent que dins els pobles de Mallorca que may fan *u* la *o* àtona, hi ha una tendència, sobre tot entre la gent sense lletres, a fer *o* la *u*; axí es que, v. gr. a Manacor diuen [237] molts: *[ʒ]ostisi* (*j*U*stícia*), *m*O*zik[ə]* (musica), *l[ə] Poríssim[ə]* (Purissima), *[o]ni[ó]* (U*nió*), *el kọrp[o]s* (C*orp*U*s*), SO*f[ə]sient* (*s*U*ficient*), etc.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

IX.

Altres questions sobre vocalisme català.

Mr. Morel-Fatio parla només per incidència dels diptoncs; Mr. Saroïhandy hi dedica els paragrafs n. 13-21, 23, 24, 30 i 31.

Vejem lo que hi diu i fassemhi les observacions que pertoquen.

I. —Dins el paragraf n. 13 diu en resum: son molt nombrosos els que duen *w* en segon lloc, això es, derrera la vocal predominant, i son casi tots de formació romànica. Prové la *w* de la vocalisació de diferents consonants: *bo̯w* < *bo*V*em*, *se̯w* < *se*D*em*, *de̯w* < *de*C*em*, *palaw* < *pala*T*ium*, *tawl[ə]* < *ta*B*ula*, *t[e]ula* < *te*G*ula*. La *au* llatina només subsistex dins les paraules erudites o de nissaga provensal; si es tònica la *au* llatina, torna *o*; si es àtona, torna *a*.

a. —Això derrer, serà ver respecte de l'egzemple que posa Mr. Saroïhandy: *ll*A*hor*, que'l fa sortir de *l*AU*dorem*, i alguns altres casos que's poren trobar. En canvi tenim: AU*ricula*, *p*AU*pertatem*, *l*AU*rearium*, *p*AU*citatem*, *de*AU*ratum*, A*ucellus*, etc. (veyau Körting, 3a ed. n. 1041) que donen: O*rella*, *p*O*bresa*, *ll*O*rer*, *p*O*quedat*, *d*O*rat* i *d*AU*rat*, U*cell* [*ocell*] (Blanes Girona), i son tots casos de *au* àtona. Per lo metex els casos de *au* àtona feta *a* no son lo regular, sino escepcions, efectes d'altres lleys circunstancials.

b. —També son a l'uf els diptoncs *-j* que resulten de la vocalisació de diferents consonants. Ventassí una mostra: *fujt* < *fu*G*itum*, *r[e]j* < *re*G*e*, *dujm* < *du*C*imus*, *Maj-n[ə]w* (nom de lloc de Mallorca) < *Mas-nou*, *[á]jma* (Mallorca) < *esma*, *pujs* < *p*O*dios*, *k[ə]b[ə]j* < *capi*LL*us*, *v[ə]rm[ə]j* < *vermi*CL*u*, *fij* (Mallorca) < *fi*L*ius*, *maj* < *ma*G*is*, *rajs* < *ra*D*ios*, etc. En poriem retreure a centenars.

2. —Dins el paragraf n. 14 diu que'ls diptoncs en *-j* no son tants com els en *-w*, i que els primitius han sufertes grans tramudanses, i que *palay*, *servey*, *oy* i *remey* procedexen de formes velles: *palazi*, *servezi*, *odi*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

remedi. Diu que *servezi* se troba dins vells monuments, *Palahi* i *Palay* son encara *llinatjes* (noms de casa); i que sembla que la llenga un temps trempoletjà, vacilà, entre *ai* i *au*, i per axo se troba *J*AI*me* i *J*AU*me*, Ai*gua* i AU*gua*, *c*AI*re* i *c*AU*ra*, *v*EI*rà* i *v*EU*rà*.

a. —¿Aont es que's troba *J*AI*me* en lloc de *J*AU*me*? Ens es completament nova la forma *J*AI*me* en català.

3. —Dins el paragraf n. 15 diu que l'element flux dels [238] diptoncs *cap-avall* (fallenden), axò es, que duen la semi-consonant (-*j*, -w) derrera, devegades se pert, i posa que a Barcelona, en lloc de *caixa* (*kai[ʃ]a*), *cuixa*, *queixa*, etc. pronuncien: *ka[ʃ]a*, i sovint escriuen *cuxa*, *quexa*. Son pocs els casos de pèrdua de -*w* dins els diptoncs *eu*, *ou*. A final de paraula -*úu* casi sempre torna -*ú*: *dúu* (*du*), *crúu*, (*cru*), *continúu* (*continú*), i -*ij* tornava primitivament -*i* dins *juhí*, en lloc de *juhii*.

a. —No es sols a Barcelona que's menjen el diptonc -*j* devant *s* (*x*): es casi mitx territori de la llenga. Vetassí quin resultat mos donen les notes de les nostres escursions filològiques: hi ha que distingir la *[ʃ]* medial entre vocals (*kai[ʃə]*) de la *[ʃ]* final (*k[ə]lai[ʃ]*). Se troben comarques que fan sonar -*j* devant tal *[ʃ]*, tant si es intervocàlica com final; altres n'hi fan sonar ben poc si es intervocàlica, i ben clara si es final, i altres ni si es final ni si es intervocàlica.

Fan sonar devant [ʃ] un diptonc -j, tan si es intervocàlica com si es final (*kaj[ʃ]a*, *kalaj[ʃ]*): la Vila Joiosa, Alcoi, Gandia, Cocentaina, Ontinyent, Alzira, València, Grau de València, *Cabanyal*, *Canyamelar*, *Capdefrance*, *Albuxech*, *Massamagrell*, *Poyos*, El Puig, *Pussol*, Morvedre, *Museros*, *Moncà*, *Alfara*, *Vinalessa*, *Mirambell*, *Bonrepòs*, *Burjassot*, *Godella*, *Paterna*, *Rocafort*, *Benimasclet*, *Alboraia*, *Tabernes-blanques*, *Albalat dels Sorells*, *Benimamet*, *Campanar*, Mislata, *Xirivella*, *Quart*, *Massarojos*, *Manisses*, *Alacuàs*, *Aldaia*, *Torrent*, *Paiporta*, *Picanya*, *Picassent*, *Silla*, *Catarroja*, *Albal*, *Massanassa*, *Alcàsser*, *Sedaví*, *Beniparrell*, *Benetússer*, *Benifaió d'Espioca*, *Almassera*, *Rafelbunyol*, Llíria,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Onda, Betxí, Forcall, Castelló am tots els pobles de la Plana i del Maestrat, Tortosa am los de Ribera d'Ebre, Priorat, *bax Priorat*, *les Garrigues*, Tarragona i pobles del Camp, Conca de Barberà, Pla d'Urgell, Segarra alta, Lleida, Conca de Tremp, la Pobla de Segur, la Torre de Cabdella, Boí, Vilaller, Alós, Isavarre, Esterri, Llavorsí, Sort, Pallerols, Andorra la Vella *.

Fan sonar ben poc, casi gens, la -j, devant -[ʃ]- intervocàlica, i ben clara si es final: Benidorm, *Finestrat*, *Relleu*, Bolulla, Verger, Benissa, Dénia, Oliva, *Bellreguart*, Xixona, Ibi, Biar, Simat de la Valldigna, Xàtiva, Santa Coloma de Queralt, Savellà, Igualada.

No fan sonar -j devant [ʃ], tant si es final com si es intervocàlica: de Sant Joan d'Alacant fins a Elx i Santa Pola, Novelda, Monòver, *Petrer*, *Pobles de l'horta de Gandia*, *Font d'En Carròs*, Penedès, bax Penedès (Vendrell), Pla del Bages, Sabadell, Sitges, Barcelona, Costa de Llevant, Empordà, la Garrotxa, Vallespir, Rosselló, Conflent, Cerdanya, la Seu d'Urgell, Andorra *, Calaf, *Conca de la Ribera Salada*, Solsona i sa comarca, Berga, Bagà, la Pobla de Lillet, Ribes, Ripoll, Sant Bartomeu de Grau i Plana de Vic, Camprodon, Rocabruna, totes les Balears, les Guilleries, el Vallès, la Selva. [239]

De manera, que fa'l diptonc *-j* devant la *[ʃ]* casi tota la Catalunya occidental y tot el reyne de València fora la mitat meridional de la província d'Alacant; i suprimexen la *-j* casi tot Catalunya i les Balears.

b. —També desaparex el diptonc *-j*: *a*) de *f*AC*tu* > *feit* (Formiguera) > *fet* dins tot l'altre territori català; b) de *lacte* > *[ʎ]ejt* (lleyt) (Andorra la Vella) > *ll[e]t* dins la resta de Catalunya; c) de *me*DI*etate* > *m[ə]jtat* (Blanes, Ribes, Girona, Vall d'Hostoles) > *mitat* (Balears i gran part de Catalunya); —*d*) de *di*C*imus*, *fa*C*imus*, *vi*D*emus*, *ja*C*emus*, *se*D*emus*, *ri*D*emus*, *trah*I*mus* > *d[ə]jm*, *f[ə]jm*, *v[ə]jm*, *[ʒə]jm*, *s[ə]jm*, *r[ə]jm*, *tr[ə]jm*, (Balears) > *d[ə]m*, *f[ə]m*, *v[ə]m*, *[ʒə]m*, *s[ə]m*, *r[ə]m*, *tr[ə]m* a Andratx i S'Arracó (Mallorca); *f[e]m*, *f[e]w* (reyne de València i Catalunya occidental); *f[ɛ]m*, *f[ɛ]w* (Catalunya oriental): *e*) de *setri*LL (a Corbera,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

prop de Gandesa) > *setrij* dins Mallorca a Sa Pobla, Sencelles, Biniali, Establiments, Puigpunyent, Galilea, Maria > *s[ə]tr*Í dins Mallorca a Palma, Manacor, Petra i altres bandes; *f*) de *cuni*CL*u* > *kuni[ʎ]* a bona part de Catalunya oriental, > *kunij* dins Mallorca a Valldemossa, Sa Pobla, Bunyola, Sencelles, Biniali, Puigpunyent, Galilea, Maria > *kun*Í a Palamós, Palafrugell, Begur, la Bisbal, i a Petra de Mallorca, > *kon*Í a Palma, Manacor i altres viles de Mallorca; *g*) de *ra*C*emu* > *r[ə]jm* (Manacor, Vilafranca i Sóller de Mallorca) > *rim* (Empordà i Rosselló) > *rem* (Palma, Andratx, Sa Pobla, Alcudi, Fornalutx, Orient, Inca, Búger, Selva, Biniamar, Manacor, —Mallorca); *h*) de **vinci*C*lu* (*vinciculum*) > *v[ə]nci[ʎ]* > *v[ə]nsij* (Capdepera de Mallorca) > *v[ə]ns*Í (Son Servera i Petra de la metexa illa); i) de *du*C*tu* > *duit* > (Balears en general) > *dut* (Biar, Gandia, Torre de Cabdella, la Pobla de Segur, Tremp, Manresa, Berga, Bagà i tota la serra pirenenca fins a Cadaqués); *j*) de *[ʃ]aj* (gran part de Catalunya) > *[ʃ]a* (Reus); —*l*) de *fru*C*tu* > *frujt* > *frut* (València); — *ll*) de **fagina* > *f[á]jna* (Balears) > *f[ɛ]n[ə]* (Codolet de Conflent); —*m*) de *fi*LI*u* > *fi[ʎ]* > *fij* (Balears i diferents regions de Catalunya oriental) > *f*I (Manacor, ben sovint); —*n*) de **novius* (veyau Körting, 3a ed. n. 6585) > *n[o]vij* i *nuvij* (Mallorca en general) > *noví* (Manacor, ben sovint). —*ny*) A Sóller, Biniaraix, Sa Pobla i Muro de Mallorca i en tot Menorca se pert la *-j-* de tots els diptoncs *cap-amunt*; i així, en lloc de *fuj[ə]*, *ujastr[ə]*, *bruj[ə]*, *duj[ə]*, *mujà*, *krujà*, etc., diuen: *fu[ə]*, *uastr[ə]*, *bru[ə]*, *du[ə]*, *muà*, *kruà*, etc. —*o*) Es general a n-el pla de Mallorca el dir *ku[é]r[ə]* i *kuərọt* per *kuj[e]ra* i *kuj[ə]rot* < *ku[ʎ]arọt* < *cochleare* (veyau Körting, 3a ed. n. 2287). —A Vilanova i la Geltrú i a Canet de Mar trobàrem *nọə* < *noï[ə]* i *ku[e]r[ə]*, i a Blanes *'gü[ə]* per *'güj[ə]* < *agu[ʎə]* < **acucula* (veyau Körting, 3a ed. n. 144).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

c. —A Mallorca, i lo metex notàrem a Sant Feliu de Guíxols i a [240] Canet de Mar, aprimen tant la *-j-* diptongal, que casi no's percep. Catalunya continental i reyne de València fan sentir molt més aquexa *-j-*. Ho nota qualsevol que senti rallar plegats mallorquins, catalans, valencians. —Una vegada parlàvem am nostre benvolgut amic i meritíssim filòlec barceloní, En Pompeu Fabra, i li pronunciàvem: *r[ə]i[á]t*, *n[o]j[á]t[ə]*, *d[á]j[ə]* i altres paraules per l'estil, per que vés com fèyem a Mallorca els diptoncs; i ens feu notar qu'ell no sentia cap diptonc en tals paraules axí com les hi pronunciàvem, que només sentia: *r[əá]t*, *no[ə]t[ə]*, *d[əə]*. Llavò escoltant de més aprop percebé la *-j*.

d. —A Manacor conserven la *-w* de *núw* < *nudu*, i de *núw* < *nodus*, pero llavò diuen: *dus* (*duCis*), *du* (*duCit*), menjantse la *-u*, que mantenen Bagà, la Pobla de Lillet, Ribes, Ripoll, Camprodon, Rocabruna, Campmany, Cadaqués; i per lo metex diuen: tu *duus*, ell *duu*.

4. —Dins el paragraf n. 16 diu que, si la *vocal predominant* dels diptoncs *cap-avall* no's pert may, sufrex diferents tramudanses; i posa, per egzemple, que's troba *traure* i *treure*, *váina* i *véina*, *faixa* i *féixa*; i dins les Balears: *séure* i *sáure*, *réina* i *ráina*, i que devora *lléure* se troba *lloure*.

a. —No sabem cap punt de les Balears, i les hem trescats tots, aont se diga *saure* per *sẹ́wr[ə]*. Es una llàstima que Mr. Saroïhandy no posi els egzemples am transcripció fonètica. Si am la [é] vol senyalar la *e* tancada, li direm que en totes les Balears sols a Felanitx diuen *s[é]wra*; tots els altres punts fan: *sẹ́wr[ə]*.

b. —Ens es igualment nou de tot que a les Balears diguin *hena*. Lo que hi ha que del llatí resina, v. gr. a Manacor, uns fan *r[ə]jn[ə]* i altres *réjn[ə]*. Mai hem sentit *ráina* en lloc.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

c. —¿Aont es que diuen *[ʎ]*owre per *[ʎá]wr[ə]* dins les Balears? Això no seria tan estrany allà ont hi ha pobles mallorquins, segons ja'm vist, que de *b[ə]ur[ə] i v[ə]ur[ə]* fan *b[ó]wr[ə] i v[ó]wr[ə].*

5. —Dins el paragraf n. 17 diu que'l diptonc *ou*, tant si es àtone com si es tònic, se tramuda en *au*, i que, en lloc de *plourà*, *courà*, *mourà*, se diu ocasionalment (gelegentlich) *plaurà*, *caurà*, *maurà*; la reducció a *u* dels diptoncs *ou*, *eu*, (*iu*) es molt usual, i que a Alguer diuen *llugel* per *lleugel* (lleuger).

a. —Ben mirat, mos sembla que no hi ha tal reducció directa de *ow* a *u*, sino que la *ow*, per la lley de la *o* àtona sonant *u*, torna *uw*, i a-les-hores es facilíssima la reducció a *u*. Tenim una sèrie de casos que comproven axò. Prezindiguem de *[ʎ]u[ʒé]* (llugé), que trobàrem a Martinet, i que's pot esplicar molt bé per l'enfosquiment de la *[ə]* àtona (*[ʎəwʒé]*) fins a confondre-se amb *o* (*[ʎowʒé]*), l'enfosquiment de la *o* fins a sonar *u* qu'es fa a Martinet (*[ʎuwʒé]*), [241] d'ont facilíssimament havia de sortir *[ʎuʒé]*. —Dins Catalunya oriental trobàrem reduit a *u* el diptonc -*[əw]* de la segona persona plural de l'imperfet (*miràb[ə]w* > *mirabu*), condicional (*mir[ə]rí[ə]w* > *mir[ə]riü*) i de l'optatiu (*miréss[ə]w* > *miréssu*). Doncs bé, se dona'l cas que la reducció de tots aquests diptoncs a -*u* sols té lloc dins les comarques que fan *u* la *o* àtona; mentres que totes les comarques que no fan *u* aquesta *o*, no reduexen a *u* tal diptonc, sino que mantenen el diptonc -*ow*, o -*[ə]w*. Per conseguent la reducció *u* prové de que la *[ó]w* sona *uw* i que a-les-hores de *uw* a *u* no hi ha més qu'una passa, qu'aviat està donada. De manera que'ls graus de tal reducció son: -*[ə]w* > -*ow* > -*uw* > -*u*. Trobàrem la reducció a -*u* dins l'imperfet, condicional i optatiu a n-els pobles visitats del Rosselló, Vallespir, Conflent, Cerdanya, Capcir i a Bagà, la Pobla de Lillet, Ribes, Ripoll, Camprodon, Rocabruna, Olot, Maçanet de Cabrenys, Campmany, Figueres, Cadaqués; i a Berga només la trobàrem a l'imperfet; a Sant

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bartomeu del Grau (Plana de Vic) només a n-el condicional; a Granollers, Caldes de Malavella, Arbúcies i Sant Hilari Sacalm trobàrem la reducció a -*u*- just dins l'imperfet i condicional. —A Catalunya occidental, aont la *o* àtona no sona *u*, la cosa se presenta ben diferent. A Llavorsí trobàrem que dins l'imperfet i l'optatiu -*[ə]w* (o *ou*) se reduex a -*o*; i així diuen: *bozaltres mirab*O o *mirésso*. En canvi, trobàrem subsistent el diptonc -*ow* dins l'imperfet (*bos miràb[o]w*) i dins l'optatiu (*bos miréss[o]w*) a Sort, Enviny, Esterri, Isavarre, Alòs, Vilaller, Boí, la Torre de Cabdella, la Pobla de Segur; el trobàrem dins el condicional (*mir[ə]ríow*) a Vilaller, Boí *, Berga, Sant Llorenç de Piteus (Morunys); just dins l'imperfet a la Seu d'Urgell i Andorra; mentres a Manresa, Crespià (Garrotxa), Sant Bartomeu del Grau, Parròquia de Ripoll trobàrem que fan *miràb[ə]u*. —A la Seu d'Urgell, Andorra, Sort, Enviny, Llavorsí, Esterri, Isavarre, Alós, Boí *, la Torre de Cabdella, la Pobla de Segur i Tremp * en trobàrem un'altra de reducció de tal diptonc -*ow* de resultes d'una forma particular del condicional, que fan així: jo *miraria* (donant a la -*a* final diferents gradacions: -*[ə]*, -*[o]*, -*a*, segons les comarques), tu *mirari's*, ell *mirarí'*, nos *mirari'm*, vos *mirari'w*, ells *mirari'n*. De manera que, no sols reduexen el diptonc a -*u*, sino que aquesta no's mantén independent de la -*í*, com la hi mantén en els pobles de Catalunya oriental, amunt anomenats, sino que la fan *semi-consonant* d'un nou diptonc que formen am la *í* anterior, que fa de vocal predominant. —A diferents comarques de Catalunya oriental reduexen a *u*- el diptonc *[ə]w*- (*aw*-) del futur i condicional de haver, sens dupte fentli seguir tots aqueys graus: *[ə]wré* > *owré* > *uwé* > *uré*, i per lo metex fan: jo *uré*, tu *uràs*, ell *urà*, etc.; jo *uri[ə]*, tu *uri[ə]s*, ell [242] *uri[ə]*, etc. Això trobàrem a Arle, Ceret, Prats de Molló, Prada *, Mosset, Montlluís, Sallagosa, Santa Llocaia, Fontpedrosa, Formiguera, Puigcerdà, Angostrina, Porté, Martinet, Manresa, Berga, Bagà *, la Pobla de Lillet, Ribes, Camprodon, Rocabruna, Olot *, Campmany, Maçanet de Cabrenys, Figueres *, Cadaqués *, Caldes de Malavella *, Arbúcies *,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sant Hilari Sacalm *. —f) En canvi diferents comarques de Catalunya occidental reduexen a *a*- dit diptonc, i, per lo metex, fan: jo A*ré*, tu A*ràs*, ell A*rà*, etc.; jo A*ria*, etc. Això trobàrem a Esterri *, Isavarre *, Alós *, Vilaller, Boí, la Torre de Cabdella, la Pobla de Segur *, Tremp. Consideram que hu fan moltes d'altres poblacions de Catalunya occidental, pero no mos consta més que de les que retreym.

b. —Referent a lo que diu que en sílaba àtona el diptonc *[o]w* torna *aw*, hauria d'haver especificat Mr. Saroïhandy aont es que fan això i si es sempre o sols en determinats casos. Nosaltres creym que tal diptonc *ow* torna, no *aw*, sino *[ə]w* sols en les comarques aont tota *o* àtona sona *u*, i això sols quant *ow* de tònico [sic] passa *a* àtona, com succeex en el futur i condicional de *mo̧wr[ə]*, *plo̧wre*, *ko̧wr[ə]*, *klo̧wr[ə]*. A-les-hores *-o̧w-* —o torna *-uw-* (*muwré-muwri[ə]*, *pluwri[ə]*, *kuwré-kuwri[ə]*, *kluwré-kluwri[ə]*), que's reduexen ordinàriament a *-u-* (*muré-muri[ə]*, *plurà-pluri[ə]*, *kuré-kuri[ə]*, *kluré-kluri[ə]*), —o bé torna *-aw-* (*m[ə]uré-m[ə]wrí[ə]*, *pl[ə]urà-pl[ə]wrí[ə]*, *k[ə]uré-k[ə]uri[ə]*, *klauré-kl[ə]uri[ə]*). Tot lo qual prové de la dificultat que troben els de Catalunya oriental de pronunciar la *o* àtona sensa ferla *u*; i, per tal motiu, si no la fan *u*, la fan *[ə]*. Aquexa es l'esplicació que veym de tal fet. Fora d'aquest cas, no sabem que en lloc el diptonc *ow* torni *[ə]w*, per regla general, i menys sabem que en lloc torni *aw*, en no esser a n-aquells casos aillats de que parlàrem (VII, § D, n. 7). Caldes de Malavella fonc el primer punt aont notàrem que pronunciaven m*[ə]*wré-m*[ə]*wria, pl*[ə]*wrà-pl*[ə]*wria, etc.), en lloc de mowré-mowri*[ə]*, plowrà-plowri*[ə]*, etc., i lo metex trobàrem a Sant Hilari Sacalm i a Arbúcies, aont trobàrem també: *kuré* (*couré*), *kuri[ə]* (*couria*). Mr. Saroïhandy diu que tal forma se sent per tot. Estam segurs, seguríssims de qu'aquexes tramudanses del diptonc *-ou-* a n-el futur i condicional de dits verbs, son esclusives de Catalunya oriental, d'aquelles comarques que fan *u* la *o* atona. —En quant a lo que diu Mr.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Saroïhandy de que a n-el Rosselló diuen *vuré* en lloc de *veur[é]*, i que es corrent sentir *uét* en lloc de *ouet*, i *puar* ensems de *pouar* (treure ayga del pou), deym que son altres tants de casos de reducció de -*ow*- a -*uw*-: *b[ə]wré* > *bowré* > *buwré* > *buré*; *ow[ɛ]t* > *uw[ɛ]t* > *u[é]t*; *powà* > *puwà* > *puà*. —*U[ɛ]t* (*ouet*) el trobàrem a Canet de Mar i Vilanova i la Geltrú; —mé*[ə]* per meua a Sant Feliu de Guíxols. —Lo de [243] *vuré* se pot esplicar ademés per la reducció de -*[ə]w* de *v[ə]uré* a *o*, d'ont resultà *voré*, que diuen a Mallorca, Eivissa i a gran part del reyne de València, i a n-el Rosselló han de dir *vuré* perque fan *u* la *o* àtona.

6. —Dins el paragraf n. 18 diu que la -*w* d'un diptonc, seguida d'una vocal, pot tramudarse en *v*: v. gr. *meua*: *meva*, *cauen*: *caven*, * *clouen*: *cloven*; i que a València, en lloc d'*escriviuho*, diuen: *escriviv'o*; i que a Santa Coloma de Farnés fan tot lo contrari, axò es, fan *u* la *v*, i diuen: *cavuall*, *menjaua*.

a. —Sobre la consonantisació de la –*u*- intervocàlica hi ha una gran divergència dins el territori de la llenga, puys mentres unes comarques la fan sempre *v* o *ß*, altres la mantenen -*u*-, i altres dins certs mots la conserven -*w*- i dins altres mots la fan *v* o *ß*. —La fan *v* sempre a Mallorca gran part dels pobles *del pla* i alguns de la *muntanya* com Manacor, Porreres, Vilafranca, Petra, Felanitx, Alcúdia, Búger, Campanet, Moscari, Selva, Caimari, Inca, Sóller, Fornalutx, Biniaraix, S'Arracó; dins Menorca a Mercadal, Sant Climent, es Migjorn Gran *, Sant Lluís, Alò (Alaior), Mo (Maó), Fornells. A Reus, Valls, Vendrell trobàrem: *m[e]v[ə]*, *div[ə]n*, *v[ɛ]v[ə]n*. A Alcoi i Benifallim recullirem: *no* v'*ha dit* (*no hu* ha < no *ho* ha); *ki* v'*ha fet* (ki hu < ki ho ha). —A Canet de Mar, Caldes de Malavella, Arbúcies, Sant Hilari Sacalm, les Planes d'Olot, Girona, Olot, Besalú, Campmany, Figueres i la Cerdanya francesa i l'espanyola, regions que no distingexen la *v* de la *b*, trobàrem: *meßa*, *teßa*. No tenim cap altra clarícia de cap *u* llatina feta *b* o *b* a n-aquestes poblacions. —En canvi, totes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquestes poblacions i tota la resta del territori de la llenga, fora les viles anomenades de Mallorca i Menorca i aquelles del Camp de Tarragona i Vendrell, mantenen inmutable la *u* en les formes verbals (*riwen*, *diwen*, *cre̥wen*, *se̥wen*, *cawen*, etc.), aont *-d-* i *-c-* llatines devengueren *-u-* en català. Axí ou trobàrem a Elx, Alacant, Novelda, Monòver, Sant Joan d'Alacant, Biar, la Vila Joiosa, Alcoi, Xixona, Bolulla, Simat de la Valldigna, Alzira, Agullent, Villalonga, València, Castelló, Benassal,[55] Artana, Atzaneta, Onda i pobles veins, Arnes, Alcalà de Xivert, Peníscola, Càlig. Vinaròs, Pobla de Benifassà, Ulldecona, Alcanar, Vistabella, Serra d'En Galceràn, Cinctorres, Morella, Corbera d'Ebre, Molà, Garcia,[56] [244] Tortosa,[57] Sant Feliu de Guíxols, *Mieres*, *Santa Pau*, *Sant Salvador*, *Bianya*, *Vall d'Hostoles*, *Banyoles*, Vilanant, *Pont de Molins*, *la Bajol*, *Cantallops*, *Port de la Selva*, *Darnius*, Agullana, la Jonquera, Campmany, Maçanet de Cabrenys, Figueres, Ripoll, Camprodon, Rocabruna, Ribes, Vallespir, Rosselló, Conflent, la Seu d'Urgell, Andorra, Sort, Enviny, Llavorsí, Esterri, Isavarre, Alós, Vilaller, Boí, la Torre de Cabdella, la Pobla de Segur, Tremp, Manresa, Berga, Bagà, la Pobla de Lillet. Es segur que molt[e]s d'altres comarques de Catalunya oriental i occidental que no anomenam, fan lo metex, mantenen la *-w-* sense consonantisar. La mantenen igualment la illa d'Eivissa i dins Mallorca Palma, Andratx, Binissalem, Bunyola, Orient, Mancor, i dins Menorca Maó, Ciutadella, Ferreries, el Castell (Vila-Carlos) i Migjorn Gran *.

b. —Posa Mr. Saroïhandy que a València diuen: *escriviv'ho* per *escriuviuho*. Ho trobam un poc mal de creure. Cabalment a València pronuncien la *v* com-e *b*; tal pronúncia es un distintiu del parlar *pitxat*,

---

[55] Nota (1) de l'original: Segons carta de Mn. J. Garcia Girona, Rector del Seminari de Saragossa, nadiu de Benassal.

[56] Nota (2) de l'original: D'aquestes *denou* poblacions derreres tenim clarícies directes de seminaristes nadius d'elles, que per via de nostre amic benvolgut Mn. T. Bellpuig, catedràtic del Seminari de Tortosa, mos han enviades, i les ho agraim de tot cor.

[57] Nota (3) de l'original: Segons carta de Mn. Bellpuig. A totes les poblacions d'aquexa llista, que comensa per Elx, mantenen també la *-w-* dins els pronoms possessius: *meua*, *teua*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que fan a la capital. Ademés tenim notes preses a València mateix, aont aparex conservada la *-w-* (*diuen*).

7. —Respecte de l'aplec de vocals *-io* (n. 19) diu que, si dins els mots *nació*, *flexió*, *expressió* forma diptonc, es per influència castellana, i que a Barcelona pronuncien *unïó*, *oracïó*, *devocïó*, sens diptonc. —No es sols a Barcelona, sino dins tot el territori de la llenga que l'aplec *-io* no fa diptonc, sino que son sempre dues sílabes. El ferhi diptonc, es esclusiu dels poetes catalans que van primets de lloms en matèria de prosòdia catalana i que sens motiu ni raó se fan esclaus de la castellana.

8. —Dins el paragraf n. 20 diu que la *w-* dels diptoncs cap-amunt, axó es, que duen *semi-consonant* devant, clares vegades se conserva, i cita *c*A*lque*, que diuen a n-el Rosselló per *q*UA*lque*, *c*A*litat* per *q*UA*litat*, *lleng*A, *antig*A per *lleng*UA, *antig*UA.

9. —Dins el paragraf n. 20 diu que la *o* del diptonc àtone *-io-* se pert essent final; i cita *vici* (castellà: *vicio*), *estudi* (cast. *estudi*O).

a. —Aqui lo que hi ha, que dins el català la formació de vici, estudi i demes similars no té res que veure am cap diptonc. Aquests mots los prenguérem dels llatins *vitium*, *studium*[,] etc. aont may fou cap diptonc la *-iu-*, d'on sortí la *-i-* catalana i la *-io-* castellana. Ja's sap que fou dins el castellà que's congrià tal diptonc.

10. —Dins el metex paragraf n. 21 diu qu'es més sorprenent [245] encara la pèrdua de la *-a* a Perpinyà i a Mallorca dins els mots *famili* (*famili*A), *glori* (*glori*A), *Itali* (*Itàli*A).

a. —Dues coses tenim que fer notar. En primer lloc, en català dins aquestes paraules i totes les altres consemblants (*espècie*, *matèria*, *ciència*, *esglèsia*, *aubergínia*, *vigilància*, etc.) no hi ha cap diptonc, sino que son totes proparoxitones (esdrújoles); i amb axò el català s'es mantengut fidelíssim a la tradició llatina. Dins el llatí no egzistien tals diptoncs. En segón lloc, no es sols a Mallorca i Perpinyà que's pert aquexa *-a* àtona final, precedida de *-i-* àtona. Té lloc aquex fenomen dins bona part de Catalunya oriental, i dins Mallorca a tots els pobles, fora Felanitx i Artà, aont a n-els singulars conserven la *-a* (*glo̧ria*, *[ə]wb[ə]r[ʒ]íni[ə]*),

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pero no a n-els plurals, que'ls-e fan sens *-a* (*glọris*, *[ə]wb[ə]r[ʒ]inis*). A Eivissa se menjen tal *-a* a Sant Jordi, Sant Antoni, Jesús, Santa Eulària, Santa Gertrudis de Fruitera, Sant Llorenç, Sant Mateu, Sant Rafel, Sant Joan, axò es, tots els pobles fora la ciutat. Dins Catalunya trobàrem aquest fenomen a *Altafulla* (prop de Tarragona), *Castellví de la Marca*, els pobles del Penedès de Vilafranca fins a Vendrell, Vilanova i la Geltrú, *Garriguella*, Llançà, Campmany, Agullana, Maçanet de Cabrenys, Camprodon, Rocabruna, *Queralbs*, *Serrat*, *Pardines* i *Navàs* (aquests quatre pobles, dins la conca superior del Freser), Ribes i sa vall, Cadaqués, tot el Vallespir, Rosselló, conflent i Cerdanya francesa i espanyola, Capcir.

Es ben possible que dins moltes d'altres comarques catalanes se perdi també aquexa *-a*. Suplicam a n-els nostres lectors que mos donin demunt axò totes les clarícies que tenguin.

11. —Dins el paragraf n. 11 diu que la *o* inicial, lluny de perdre-se, se reforse ordinàriament diptongantse en *aw*, i posa v. gr. *ovella* (*auvella*), *ofici* (*aufici*), *Olot* (Aulot).

a. —No es sols la *o* inicial, sino també la medial que's diptonguisa, i lo metex fan altres vocals. Vetassí un grapat de casos: *[ə]wló* (Eivissa, Barcelona) > *olot* > *odore*; —*[ʎə]wbad[ə]* (Felanitx) < *llObada* (Manacor); —*s[ə]wmwntiri* (Sant Feliu de Guíxols) < *cementiri*; —*[ə]wv[á]j[ə]* (Mallorca) i *[ə]w[ßεʎe]s* [aubèlles] (Gerri, Falset, Gòsol) < *ovella* < *ovicula* (veyau Körting, 3a ed. n. 6764); *gUAr[é]t* (Alcoi) < *gor[e]t* (Mallorca i bona part de Catalunya); —*awbrí* (Falset) < *obrir* (Manacor, Palma, Pollença) < *aperire* (veyau Körting, 3a ed. n. 721); —*[ə]wr[ə]n[ε]t[ə]* (Barcelona) < *oron[eʎ]a* (València) < *eron[eʎ]a* (Manacor) < *or[e]nd[eʎ]a* (Alcoi) < *hirundine* ò *harundine* (veyau Körting, 3a ed. n. 4579): —*gua[ʃ]à* (Alcoi) < *go[ʃ]à* (Mallorca) (treure el gra sembrat diferents ulls o brots); —*awli[ße]s* (Balaguer, Tàrrega) < *oliv[ə]s* (Manacor, Palma); —

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[ə]wfisi (Andorra la Vella) < O*fficium*; —*maití* (Enviny, prop de Sort) < *m[ə]tí* (Balears i bona part de [246] Catalunya) < *matutinum* (veyau Körting, 3a ed. n. 6021); —*[e]mbujt* (Sort) < *[ə]mbut* (Balears i bona part de Catalunya) < **imbutum* (veyau Körting, 3a ed. n. 4740); —*sojm* i *s[ə]jm* (Banyalbufar i Estellencs de Mallorca) < *som* (general a Balears, Catalunya i reyne de València) < *sumus*; —*[ə]ulọt* (Ja me'n som anat a *Aulot*, *En Cantiró*, n. 198, *Romancerillo Catalàn* de Milà i Fontanals) < Olot; —*[ə]wr[éjə]s* (Mataró) < *orelles* < *auricula*; —*[ə]wk[ə]zió* (Eivissa) < O*casió* < *occasione*; —*faj[e]na* (Sort) < *fa*E*na* < *fagina*; —*güajr[ε]* (Conca de Tremp, Vall d'Àneu, la Seu d'Urgell) < *gayre* < vell alemany: *weigaro* (veyau Körting, 3a ed. n. 10372, Diez, *Etym*. *Wörterb*. 5a ed. p. 177); —*eugia* [euguia] (Benissa) < *equa*; —*awja* (València) *acqua* (veyau *App*. Probi, 112 ap. Körting, 3a ed. n. 780): —*dujr[ə]* (Olot) < *dur* < *ducere*.

12. —Per acabar axò d'els diptoncs posam aquí lo que'n diu Mr. Morel-Fatio a diferents endrets: «Dins *rj* la *i* llatina, que conserva'l seu caràcter vocal, se fusiona am la vocal anterior: *muir* < *morio*, *ahuir* < **agurium*». —«*Ty*, a final de paraula, dona *u* per via dels fonemes intermedis *ts*, *dz*, *d*: *palatium* < *palats* < *palad* < *palau*». I dins una nota afitx: «*Palad* per *palau* se troba dins monuments dels sigles XII i XIII A. Horning, *Zur Geschichte des lateinischen C im Romanischen*, Halle, 1883, p. 79». —«Devegades la *j* de *tj* i *cj* ha conservat el seu valor vocal. Trobam d'un vent *juhí* < *judicium*, *ofey* < *officium*, i d'altre vent *servey* < *servitium*, *espay* < *spatium*. *Judicium* i *officium* haurien hagut de donar *juís*, *ofis*, axí com *solatium* donà *solàs*; la forma llegítima de *servitium* i *spatium* seria *serviu*, *serveu*, *espau*. *Juhí*, *ofey*, *servey*, *espay* son imitacions de les formes erudites: *judici*, *ofici*, *spaci*. Per llur caràcter erudit s'esplica també que aquí *cj* i *tj* sien tractats de la metexa faysò». Una nota diu que *espau* se troba dins Desclot i *Recull de eximplis* I, 259, pero que quedà arreconat devant el mot mitx-erudit *espay*. «*Cj*, essent final, torna *s*, que no devé *u*: *fas* < *facio*». —«*Ce*, *ci*, finals, son tractats

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

com *tj*: tornen *u* per via dels fonemes intermedis *ts*, *dz*, que's conserven dins els monuments vells: *plau* < *placet* (el *play* dels monuments vells es provensal), *diu* < *dicit*. Dins l'interior de paraula se troba també *u* = *ç*, pero casi esclusivament en les formes verbals, sobre tot a infinitius com *noure* < *nocere*, *plaure* < *placere*, < *jaure* < *jacere*, lo qual se pot atribuir a una influència de *nou*, *plau*, *jau*, aont la *u* representa *ç* final. —*Ct* torna *it*, i el diptonc que resulta de la fusió de tal *i* am la vocal anterior, fou regularment reduit a una vocal dins la llenga moderna: *factum* donà *fait*, *feit*, *fet*; *directum*, *dreit*, *dret*. *Ei* = *ect* se simplica en *-i*: *llit* < *lectum*, *pit* < *pectus*, *delit* < *dilectum*. Al contrari, se conserva *ui* = *oct*: *vuit* < *octo*, *cuit* < [247] *coctus*, pero *nit* < *noctem*, primer *nuit*». —*T's* en la segona persona plural dels verbs dona *u* (per via de *dz*): *tornau*, primer *tornats*; *viviu* de *vivits*».

Vetassí les observacions que'ns ocorren:

a. —El diptonc *-uj-* que resulta del fonema *rj* combinantse am la *u* anterior dins la forma *morio* < *muyr*, sols té lloc avuy a Mallorca, aont conservam el clàssic *muyr* dels monuments antics, i llavò a la ciutat de València aont diuen: *jo muyc*. Dins les altres regions de la llenga ha desaparegut tal diptonc, dient; *jo'm mori* (Rosselló, Vallespir, Conflent); *jo'm m[ɔ́]ruk* (Garrotxa i Empordà, Girona); *jo'm moru* (tota la Catalunya oriental, fora les regions que acabam d'anomenar); *jo'm moro* (la Catalunya occidental); *jo'm mork* (Eivissa i el reyne de València, fora la part central); *jo'm mor* (Menorca).

b. —Referent a que'l fonema *cj* no torna *u*, hem de fer constar que a Elna trobàrem viva la forma *fau* < *fa*CI*o*. Ens passetjàvem am Mn. Casaponce d'Arle dins el juny de 1902 p'els carrers d'Elna, movent conversa a les dones velles que trobàvem per sentirles desplegar. Mn. Casaponce les preguntava i jo prenia notes. A una li dèyem que calia anar a missa i comanarse a Deu, i ella va respondre: —*Ja hu fau* (*fatx*, *fas*). I desprès a Calce trobàrem un home del poble am qui conversàrem llargament, que'ns digué, referintse a una cosa qu'ell feya: —*a[ʃ]ó [ʒ]o*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

m[ə]t[e]j m'hu faw. —En quant a n-el *tj* de *spa*TI*um*, no es sols dins monuments vells que's troba fet -*w*. A Vilanova i la Geltru l'any 1902 trobàrem vivent l'espressió popular: *tokà [ə]spaw* (les campanes), axò es, a poc-poc, amb *espay*.

Sobre'ls altres punts que toca Mr. Morel Fatio, ja hi hem dita la nostra fentmos càrrec de les teses de Mr. Saroïhandy.

13. —Dins el paragraf n. 22 tracta dels fenòmens d'*assimilació* i *dissimilació*, axò es, quant una vocal determinada egzercex tal influència dalt la vocal de la sílaba veynada, que si aquesta vocal es diferent d'aquella, torna idèntica a n-aquella (*assimilació*); i, si es igual, la fa tornar un'altra vocal (*dissimilació*). I posa aqueys casos d'assimilació: *j*O*n*O*ll* de *g*E*n*U*clu*, *f*O*n*O*ll* de *f*E*n*U*clu*. Aquí la o tònica ha alterada la -*e*- àtona, fentla -*o*-. Llavò uns quants de dissimilació: *redó* de *r*O*t*U*ndu*, E*l*Ó de O*d*O*re*, *v*E*g*I*la* de *v*I*g*I*la*, *v*E*h*Í de *v*I*c*I*nus*. Dins els dos mots primers la *o* tònica feu tornar *e* la *o* àtona anterior, i dins els altres dos mots la *i* tònica feu tornar *e* la *i* anterior.

a. —Aquests fenòmens son molts frecuents. Ventassí alguns casos: ASSIMILACIONS: *s*O*d*O*[ʎ]* (Caimari, Sencelles) de *s[ə]do[ʎ]* (Pina, Ariany, Felanitx), de *s*A*t*U*llus* (veyau Körting, 3a ed. n. 8386); —[248] *p[ə]n[ə]t[ɛ]nsi* (Manacor), de *p[ə]nit[ɛ]nsi* (Palma), de *poenitentia*; —*s*I*m*I*nari* (Palma), de *s*E*m*I*nari* (Manacor), de *s*E*m*I*nariu*; —*[ə]mp[ə]rfetsió* (Selva) del llatí I*mp*E*rfectione*; —*s*O*str*O (Muro, Llubí) de *s*O*str*E (Manacor); —*k*O*l*s*O*ns* (Binissalem i Ariany) de *c*A*l*s*O*ns* (Manacor); —*b*U*b*U*l* (Inca, Llubí), de *b*AU*l* (Manacor); *[ə]nt[ə]nsió* (Manacor, Maria, Sencelles) de *intentione*; —*m[ə]dr[ə]moni* (Porreres, Manacor, Inca), de *m*A*tr*I*monium*; —I*nf*I*lís* (Algaida) de I*nf*E*lice*; —*d[ɛ́]cimi* (Alcúdia) de *dec*I*m*A; —*ro[ɲ]ó* (casi tots els pobles de Mallorca), de *r[əɲ]ó* (Manacor, Capdepera, Santanyí, Felanitx), de **r*E*ni*O*nem* < *renes* (veyau Körting. 3a ed. n. 7955). —DISSIMILACIONS: *v[ə]zità* (Sencelles, Manacor, Llubí) de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

*v*I*s*I*tare*; —*Tr[ə]nidat* (Manacor), de *Tr*I*n*I*tate*; —*[ə]nfinit* (Consell, Manacor) de I*nf*I*nitum*; *c*O*n*È*xer* de *c*O*gn*O*scere*; *r*È*tol* de *r*O*t*U*lus*; *t*È*rbol* de *t*Ú*rb*U*lus*. Aqueys tres casos derrers los posa Mr. Saroïhandy.

14. —Dins el paragraf n. 22 diu que'l *hiatus -i-* final, axò es, l'aplec d'una *i* amb un'altra vocal, influex casi sempre demunt el sò de la *e* o *o* anteriors, fent aquella *i*, i aquesta *u*; i posa aqueys egzemples: *b*Í*st*I*a* pe *b*È*st*I*a*, *ang*U*nia* de *ang*O*n*I*a*, *m*I*g* de *m*E*d*I*um*, *pUig* de *p*O*d*I*um*, *g*I*ny* de *g*E*n*I*um*, *f*U*ll* de *f*O*l*I*um*.

Llavò diu que devegades el *hiatus*, i sobre tot si li precedex una *r*, passa de la sílaba final a la tònica, motivant un diptonc; i dona aqueys eczemples: *ahuir* de **agurium*, *xicoira* de **cicoria*; i afitx que si tals diptoncs duen *o*, *e*, *a*, sufrexen aquestes tramudansa: *oi* torna *ui* (cuir de **coir* < *corium*), *ei* torna *i* (*fIra*, de **feIra* < *feria*), *ai* torna *e* (*quera*, de **caira* < **caria*; *veguer* de **vegair* < *vicarius*).

15. —Dins el paragraf n. 24 diu que'ls diptoncs provinents dels aplecs llatins *-ct-* (*c*UY*t* de *co*CT*us*) i *-cs* (=*x*) (*c*UI*xa* de *coxa*), casi tots han sufrides tramudanses, i posa que de *fa*CT*us* sortí *f*A*it* > *feit* > *f*E*t*, de *pe*CT*us* > *p*EI*t* > *p*I*t*, de *stri*CT*us* > *str*EI*t* > *estr*E*t*. —Sobre axò, feym constar que a Formiguera trobàrem *[ʎej]it* [lleyt] en lloc de *[ʎe]t*, i a Andorra *f[e]jt* en lloc de *f[e]t*.

16. —Dins el paragraf n. 25 tracta de l'influència de les consonants demunt les vocals veines, i posa qu'una llabial pot fer tornar *o* una *a* o *e* anteriors o posteriors; i aduex, entre altres egzemples, *r*OM*anir* (¿aont es que's diu axò? A Mallorca deym: *romandre*) de *r*EM*anere*, O*mplir* de EM*plir* (IM*plere*); i diu que hi ha qu'atribuir a influència d'una llabial la tramudansa de *ua* a *o* (*c*O*tre* < *q*UA*tre*, *ig*O*l* < *ig*UA*l*, *c*O*lcú* < *q*UA*lcú*, *g*O*nyar* < *g*UA*nyar*); i que dins Balears casi sempre se troba *aygo* per *ayg*UA, i retreu *eg*O < *eg*UA, *Pasco* < *Pasc*UA.

a. —No consideram que tal canvi sia cap influència llabial, sino una lley primitiva de la llenga, que de *au* fa *o*. [249]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

b. —Dins les Balears no es *casi sempre*, sino *sempre* que la *ua* de *ayg*UA, *eg*UA, *Pasc*UA, *lleng*UA i *lleg*UA torna *o*, i *u* a n-aquells pobles que fan *u* la *o* àtona final, com son tots els de Menorca i Eivissa i aquells de Mallorca qu'anomenàrem més amunt, tractant de la *o* àtona; i per lo metex uns deym: *ajg[o]*, *[e]g[o]*, *Pask[o]*, *[ʎe]ngo*, *[ʎe]g[o]*; i els altres: *ajgu*, *[e]gu*, *Pasku*, *[ʎ]engu*, *[ʎe]gu*. I no es sols a les Balears que's fa això. Dins el Penedès a *Pla de Manlleu*, *Monjos*, *Castellví*, *Sant Jaume de Domenys*, Sant Llorenç i Sant Pere de Ribes (prop de Vilanova) fan la metexa tramudansa de *au* a *o* (= *u*) i diuen: *ajgu*, *[ʎe]ngu*. —Un home de la Llena que sentírem a Solsona, deya *ajgo* en lloc d'*ajg[ə]*.

c. —Dins una nota tracta d'esplicar el mallorquí *colcar* (cavalcar) per la forma *cobalcar* que suposa egzistent, temps enrera. No sabem si ha egzistit may tal forma. Lo que porem dir es que a Capdepera hi ha *covalcar*, sortit evidentment de *cavallicare* del llatí vulgar. Enfosquintse fins a *o* la primera *a* avantònica i perdentse la *i* i la *e*, resulta *covalcar*, i, vocalisantse la *v*, això es, fentse *u*, i fents'hi també la *o* anterior, ja tenim *cualcar*, i per la monoptongació de -UA- en –*o*-, tan frequent dins la llenga, segons hem vist, resulta: *colcar*.

16. —Dins el paragraf n. 29 fa notar Mr. Saroïhandy molt avengudament que no basta qu'un mot acabi en -*o* àtona per dir que'ns vé del castellà, com se veu ben clar dins els mots: *ferro*, *rotllo*, *bronzo*, *monjo*, *onclo*; i toca després, citant les nostres *Questions* com-e font, allò dels plurals en –*os* (*brassos*, *passos*, etc.), provant que no tenen res a veure am lo castellà, ja que la major part dels mots que en català fan el plural en -*os* (*mesos*, *francesos*, *pexos*, etc.), en castellà el fan en -*es* (*meses*, *franceses*, *peces*, etc.). Veyau lo que deym dins l'obra citada, p. 425 i ss. —Dins una nota retreu el subjuntiu en -*os*, -*o*, -*on* com-e cosa d'Andorra i Urgell. Ja vérem més amunt, parlant de la *e* àtona, qu'es molt més estens el territori de tal subjuntiu. Creym que's deu això a que justament no'l tenen els territoris que Mr. Saroïhandy conex millor del català, el Pallars i Ribagorça.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

17. —Dins el paragraf n. 30 diu que la vocal en *hiatus* pot sufrir tramudanses com-e tal; que la *i* breu, llatina, s'es conservada contra la regla dins *dia* i *via*, i que *o* torna *u* dins *cuha* (*coha*); i que les vocals medials en *hiatus*, això es, topantse amb un'altra vocal, se perden; i així de *pl*A*cer* se fa *pl*E*r*, de *Raf*AE*l*: *Raf*E*l*, de *Man*UE*l*: *Man*E*l*, de *r*EA*l*: *r*A*l*.

a. —Aquest fenomen sovintetja dins el català. Ventassí alguns casos: *p[o]lẹj* [polehi] (Binissalem) (-*p[oə]lẹj* – *p[o]z[ə]lẹj*); —*p[o]tí* [250] [pot'hi][58] (Manacor) (-*po[ə]tí*-*poz[ə]tí*); —*n*A*tres*, *v*A*tres* (Berga, Cardona, Pla d'Urgell, Andorra) < -*n*OA*tres*, -*v*OA*tres*, *nozatres*, *vozatres*, —*nozaltres*, *vozaltres*; —*m*A*tros*, *v*A*tros* (Benidorm, Ontinyent, Alcalà de Xivert) < -*m*OA*tros*, *v*OA*tros*,—*mozatros*, *vozatros*, —*nozaltros*, *vozaltros*; —*buʒọt* [*bujot*] (Inca-Mallorca) < *buʒiọt* (dins casi tot Mallorca); —*p[eʎə]* (pella) (Mallorca), < *p*AE*[ʎ]a* (València, Ponts), < *p[ə]j[eʎə]* (Vic), < *p[ə]d[eʎə]* (Castellar de N'Hug), < *patella* < *patera* (veyau Körting, 3a ed. n. 6921); —*gr*A*l[ə]* (prop de Montserrat), < *gr*EA*la* (la Segarra), < *grezal[ə]* (muntanya de Vic) < **cratalis* (veyau Körting, 3a ed. n. 2574; Diez *Etym*. *Wörterb*. 5 ed. p. 60I); —*gr[eʎə]* (Mallorca) < *graj[eʎ]a* (Ponts) < *gr[ə]z[eʎ]a*, < *graz[ə]* (= rexa) (Mallorca),[59] < *craticula* (veyau Körting, 3a ed. n. 2578); —*r[é]bre* (bona part de Catalunya i Balears) < -*reebre* –*resebre* a (Estais de la Vall d'Àneu, Llavorsí, Isavarre, Esterri, Alós, la Pobla de Segur, Tremp, < *recipere*); —*r*A*l* (gran part de Catalunya), i *rel* (Miralcamp, Balaguer, Torregrossa, Juneda), < *raial* (Mallorca), < *regale*;— *r[ɛ]l* (Mallorca) i *arr[ɛ]l* (bona part de Catalunya), < *r[əɛ]l* (Tarragona, la Pobla de Segur, Sineu de Mallorca) i *r[ə]j[ɛ]l*

[58] Nota (1) de l'original: Dos glosadors de Manacor un vespre se toparen, i un va dir: –*Es calsons me son baldés*, | *qu'encara no he sopat.* | *I l'altre contesta: ¿D'això estàs embarassat?* | *Idò* POTHI *de través*.

[59] Nota (2) de l'original: A Mallorca la rexa dels convents de monjes se diu *s[ə] graz[ə]*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(Andorra la vella) i *r[ə]il* (Castellar de N'Hug), < *radice*; —*pas[e]nsia* (gran part del reyne de València) < *patientia*.

b. —Respecte de la elisió o cayguda de vocals finals o inicials per toparse am les dels mots veynats diu que sovintetja ferm; pero dins la nota, citant les nostres *Questions* (p. 444 i 445), ens atribuex coses que no hi deym. —Posa que deym que no hi ha *elisió* entre dues vocals iguals: *pa agre*, *benefici-insigne*, o entre dues vocals de les quals una es més fluxa, *i* (*u*): *servic*I-O*rdinari*, *forr*O-I*nterior*, *mor*O-U*ntat*». Lo que deym es axò altre, que's ben diferent: «si son vocals tòniques les que's topen o bé *i*, *o*, *u*, àtones, a-les-hores no hi ha elisió». «Ara si la paraula qui vé, comensa en vocal tònica o amb *i*, *o*, *u* àtones, o bé la paraula de devant acaba amb aqueys sons, y la qui seguex, comensa amb *a* o *e* àtones, se perden aqueys dos sons y sols queden els altres».

18. —Dins el paragraf n. 31 diu que'l *hiatus* se desfà encletxantse una consonant, particularment una *y* entre les dues vocals; i per lo metex *idea* sona *ideya*, *vehí*: *veyí*, *tihó*: *tiyó*; i que, en esser o una de les dues vocals, s'hi encletxa una *u*; i posa que a les Balears diuen *coua* (*coha*), *proua* (*proa*), *sauó* (*sahó*). Diu que la *w* (*u*) intervocàlica pot tornar *v*: *cova* (*coha*), *Mavó* (*Mahó*); que la *g* en [251] paraules com *ragó* (*rahó*), *sugar* (*suar*), que dins el llenguatje popular no son rares, recorden una *w* antiga; i dona per egzemple: *agon* (*ahon*), *bagul* (*baúl*).

a. —Es ben ver lo del encletxament de la *j* (y) entre dues vocals per desfer el *hiatus*. A Mallorca es general, tret de Sóller, Biniaraix, Sa Pobla, Muro. Per lo metex pronunciam: *possəjə]s* (*posseex*), *f[ə]j[ɛ]l* (*feel*), *r[ə]jal* (*real*), etc.

b. —Axò de que a les Balears diguen *coua*, *proua*, *sauó*, mos vé molt de-nou. ¿Aont es que hu diuen? May ho hem notat. La gent de Palma, que pronuncien molt marcat *m[e]w[ə]*, *t[e]w[ə]*, *riw[ə]n*, etc., may hem notat que pronunciin *sawó*, *prow[ə]*, *cow[ə]*, sino *saó*, *prov[ə]*, *co[ə]*. *S[ə]vó* i *k[o]v[ə]* i *M[ə]vó* si que hu diuen dins Mallorca a n-els pobles *del pla* i a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

alguns de la *muntanya*. Vetassí un grapat de casos de tal interposició de la *v* entre vocals: *s[ə]nrove[ʎ]* (Capdepera) (-*cenr*OE*ll*—*cenrozell*—*cenrós*); —*[ʎ]ov[ə]t[ə]* [Lloveta] (casi tot Mallorca) (-*Lloeta* – *Lloseta*); —*Sọ'n Bu[ʒo]v[ə]* [*So'n Bujova*], possessió de Deià (-*Bujoa* – *Bujosa*, llinatje mallorquí); —*[ʎə]vut* (Sóller, Manacor), < *llaut*; - *r[ə]vó* (Campos, Manacor i molts d'altres pobles), < *raó* (-*rasó*—*ratione*); *r[ə]vó* (els metexos pobles de l'anterior) < *raor* (-*rasor-rasore*); —*povà* (Manacor, alguns), < *p*OA*r* (posar); —*t[o]vís* i *toviss[ə]* (= anyell, el primer any que'l tonen) (Manacor) < *toís* i *toissa*, de *tonsione* (veyau Körting, 3a ed. n. 9589); —*[o]ví* (Manacor), < *oir*, de *audire*; —*[ʎo]vís* (Llovís) i *[ʎ]oviss[ə]* (*Llovissa*) (*Lloís* i *Lloissa*, o *Lluís* i *Lluissa*); —*nọv[ə]* (Manacor), < *noa*, < *nosa*; —*rov[ə]gó* (Manacor) (-*r*OE*gó* –*rozegó* - *rozegà* de *rodere*); —*rov[ə]gà* (Manacor) i *roegar* (casi tot Mallorca), < *rozegar*, de *rodere*; —*tuviss[ə]* (Eivissa), < *tuissa* (veyau *toís*); —*sabevo* (la gent sense lletres, de Novelda) < *sabé-ho*, < *saber-ho* (a Novelda no pronuncien la *r* final); —*[ə]v[é]s*, *[ə]v[e]sses*, *[ə]v[é]s*, etc. (Alcúdia de Mallorca, Eivissa) < *habuissem*.

c. —Es molt frequent també l'interposició d'una *g* entre les vocals aplegades. Ventassí uns quants casos: *[ə]g[é]s* [hagués] (dins casi tot el territori de la llenga), < *[ə]vés* < *habuissem*; —*[ə]gut* [hagut] (dins tot el territori de la llenga), < *aut* (*acort haviem* AHUT,... *lo rey* AHUT *conseyl*... Marsili, II, c. 28), < *habutus* (veyau Meyer-Lübke, *Gramm*. T. II, § 342); —*[ə]*gón (*per* AGÓN *heu entrat ara, lo comte Arnau*, n. 78, variant M. *Romancerillo Catalán* de Milà i Fontanals), < *aont*, < *ab-unde* (veyau Körting, 3a ed. n. 9891); —*[ʎə]gut* (Blanes, Begur), < *llaut*; —*dug[ə]s* [dugues] (Mataró, Vendrell, Berga, Vic, Manresa i moltes d'altres poblacions), < *dues* (Balears) < *duas*; —*[ə]nr[ə]gunà* (Llavaneres) <

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

enraonar; —*K[o]g[e]t* [coguet] (Forcall), < *coet*; —*r[e]golà* (Alcoi) < *reolar* < *redolar* < *rotulare* (veyau Körting, 3a ed. n. 8164); —*gr[ə]g[eʎə]s* [*graguelles*] (Castellar de N'Hug [252]) < *graelles* < *grazelles* < *graza* (veyau aquex metex mot més amunt); —*[ə]mpl[ə]gat* (Rosselló) < *empl*EA*t*; —*bugó* (Vic, Prats de Lluçanès) < *b*UO*r* < *bavor* (Mallorca) < *vapore*; —*r[ə]gú* (Rosselló) i *r[ə]gó* (Castellar de N'Hug) (-*raó* – *rasó* de *ratione*; —*r[ə]gunà* (Sallagosa i Montlluís) i *r[ə]gonà* (Vilaller) < *raonar* (*rasonar* de **rationare*; —*rug[ə]gú* [ruguegú] (Calce de Rosselló), < *ru[ə]gú* (Portvendres), de *rosegó* – *rosegar* – *rodere*.

19. —Dins el paragraf n. 32 diu que si la segona vocal tònica es *i*, se pot evitar el *hiatus* fent recular l'accent a la primera vocal resultantne un diptonc am la *i* per *semi-consonant* (*v*Ag*I*na < *v*A*I*na < *vàjna*), i que *vehina* pot tornar *véyna* i *vehí* devegades *véy* (—¿aont es que's fa axò?); i retreu el cas del vell *homey* < *homehí* < *homicidium*; —*juy* i *perjuy* < *juhí* i *perjuhí* (València) < *judicium*. —No es sols a València que mantenen la tònica inmutable. A Perpinyà, Oliana i Cabanabona (Ponts) no diuen: *[ɛ]jn[ə]*, com a Barcelona i Balears, sino *[ə]ín[ə]* < *agina* (veyau Körting, 3a ed. n. 365); i a Formiguera no diuen: *kujna*, sino *kuín[ə]* < *cocina* (veyau Körting, 3a ed. n. 2289).

20. —Axí com de dues vocals plegades se'n fa una devegades, axí també d'una se'n fan dues, i no deym *se diptonguen* perque no es cap diptonc lo que resulta, sino dues vocals ben independents una de l'altra. Ventassí alguns casos: *difer*IE*nsia* (Villalonga, València) < *differ*En*tia*; —*ʎiọt* [lliot] (Felanitx de Mallorca) < *ʎọt* (els altres endrets de l'illa i Catalunya continental) < *lutu*; —fa*[ʎ]*ió [fellió] (Felanitx) < *f[əʎ]ó* < *fellone* (veyau Diez, Etym. Wörteb. 5a ed. p. 136); —*siek* (Son Servera de Mallorca) < *s*A*k*; —*[c]i[ɛ]p* (Son Servera) < *kap*.

21. —Dins el paragraf 33 i 34 diu que l'accent, si dins certs mots recula, dins altres bota a la sílaba següent; i posa per egzemple: *frúit* i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

trúita, que a Alguer sonen: *fruít*, *truíta*; *pényora* (*penyóra*); *pólvora* (*polvóra*), *kilómetre* (*kilométre*); *música* (*musíca*), *plàtana* (*platàna* a Perpinyà); *injúria* (*injuría* a València); *féria* < *feria*, també a València); *húmil* i *humíl* a Catalunya; *espérit* i *esperít* a Catalunya; *tempestà* (*tempésta* a Balears).

a. —¿Aont es que diuen *pényora* per *penyora*? Es una llàstima que Mr. Saroïhandy doni tantes de formes especials de llengatje sense especificar d'ont les treu i aont s'usen. ¿Aont es que diuen *húmil*, *espérit*? ¿aont ho han dit may?

b. —A València diuen: *uí* < *[ə]vuy* < *hodie*; a Mallorca: *f[o]rí[ə]* o *furí[ə]* (*fúria*), *k[ə]ntorí[ə]* o *k[ə]nturí[ə]* (*cantúria*).

c. —Això de que a les Balears diguin *tempésta* per *tempestat*, calia posarho més especificat. ¿Aont es qu'es diu? ¿a n-e quin poble? Sols els poetes usen aquí tal forma per conveniències de la rima; el poble may, que sapiguem. [253]

22. —Dins el paragraf n. 11 parla d'uns quants casos d'afèresi (escapsament de les paraules per devant). Diu que la pèrdua de *a* de *Abella* i *Agulla* se pot esplicar per la frase fonètica *l'abella*, *l'agulla*; primer digueren *l'abella* (*les abelles*) i després *la bella* (*les belles*). Aquexes pèrdues de vocals inicials sovintetjen dins lo llengatje familiar. —Dins una nota en posa un enfilall d'egzemples: *metla* (*ametla*), *vellana* (*avellana*), *badia* (*abadia*); i fins-i-tot vol esplicar p'el sistema de les frases fonètiques la formació de la paraula *bisbe*, suposant que primer dirien *l'obisbe* i després *lo'bisbe* (lo qual ens sembla ben poc fundat); i acaba dient que la *a*- inicial àtona se pert dins un gran nombre de mots, cabalment els més usats, i cita casos d'abreviació de noms de persona (*Zidro – Isidro, Cinto – Jacinto, Gori – Gregori, Mensa – Climensa, Quin – Joaquin, Jeph – Joseph, Jan – Juan, Llens – Llorens*.

a. —Es ben ver qu'en català se fan moltes d'afèresis. Ventassí unes quantes: *a*) El verb *haver* en la conversa familiar dins casi tot el territori de la llenga pert la *a*- a l'imperfet ('*via* – *h*A*via*), a n-el perfet simple

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(*‘g[e]r[ə]s* [*‘gueres*], etc. – *hagueres*) i a l’optatiu (*‘ges* [*‘gués*] etc. – *h*A*gués*). —*b*) El verb *anar* a la primera i segona persona plural del present (*‘nam*, *‘n[ɛ]m*, *‘n[e]m*; *‘naw*, *‘n[ɛ]w*, *‘n[e]w*, segons sien les regions), a n-el perfet (*‘nar[ə]s – anares*, etc.), a n-el futur (*‘niràs*, etc.), a n-el condicional (*‘niri[ə]*), a l’imperatiu (*‘n[ə]m*, *‘n[ɛ]m*, *‘n[e]m*; *‘naw*, *‘n[ɛ]w*, *‘n[e]w*) pert també la *a*- dins casi tot el territori de la llenga. —*c*) Sufrex el metex escapsament *agradar* a tots els temps, també dins casi tot el territori.

b. —D’abreviacions de noms de persona, n’hi ha també a betzef. —A Mallorca deym: de *Nicolau – Colau – Lau*, de *Gabriel – Biel*, de *Melsión – Sión*, de *Bartomeu – Tomeu – Meu*, de *Bonaventura – Ventura*, de *Lloatxim – Xim*, de *Jusep – Pep*, de *Fransesc – Xesc*, de *Francina – Xina* i *Xinoy*, de *Gregori – Gori*, de *Jacinto – Cinto*, de *Rafel – Felet*.

23. —Un altre fenomen hi ha de vocalisme, que no hem notat que’n diga res Mr. Saroïhandy: a l’alt Empordà, Vallespir, Rosselló i Conflent trobàrem els infinitius de *fer*, *dir* i els noms *or*, *cor* amb una *-[ə]* suficsada, afegida derrera: *f[e]r[ə]*, *dir[ə]*, *ọre*, *cọrə*. —A Calce (Rosselló) trobàrem ademés *‘s[ɛ]r[ə]* (*èsser*) i *[ə]ndur[ə]* (*dur*). —A Eivissa dins la pagesia trobàrem *cọre* (*cor*), *mal-d[ə]-cọr[ə]*, *ọrə*. —A Sort trobàrem: *sortire* (*sortir*), *dir[ə]* (*dir*), *fuir[ə]* (*fugir*). —¿D’ont surt aquexa *–[ə]*? La dels infinitius pot esser molt bé la que tenien en llatí; la de *cọrə* pot sortir de la metexa font (*cord*E). La de *ọr[ə]* pot tenir el metex origen que la de *fabr*E, *m[ɛ]str*E, *[ə]gz[e]mpl*E. [254]

© Maria-Pilar Perea per l’edició, 2011.

X.
Questions de consonantisme català.

Passem ara a les consonants. ¿Que'n diuen Mr. Morel-Fatio i Mr. Saroïhandy? El primer no'm presenta la taula aont vajen classificades segons l'orgue de llur ar[ti]culació ni segons llur calitat ni grau, sino que les estudia separadament esposant les lleys principals que presidexen llur formació dins el català. Mr. Saroïhandy sí que presenta la taula de les consonants classificades segons l'orgue d'articulació, calitat i grau.

A.
Classificació de les consonants.

Mr. Saroïhandy les classifica d'aquesta manera:

	Sons-muts		Sons-fricatius	siulants		nasals
	sorts	sonors		sorts	sonors	
Llabials:	p	b	β, f, v			m
Dentals:	t	d	ð	s, ʃ	z, ʒ	n
Palatals:	k	g	ɣ			ɲ

Posa llavó les líquides *l* i *r* (*rr*) i les tan complicades *tʃ*, *dʒ*, sobre la naturalesa de les quals diu que'ls els filòlecs no s'avenen, i finalment la *l* mullada (*ʎ* = *ll*), i la *n* (= *ny* =*ñ*). Diu que la *[ŋ]* (la *ng* de l'alemany) no té signe especial; que donen aquest valor a la *n* devant *k* i *g*: *bla[ŋ]ka*, *sa[ŋ]grar*, i dins l'aplec *gn* la *g* té devegades aquest sò: *di[ŋ]-ne* (digne), *re[ŋ]-ne* i que *[β]*, *[ð]*, *[ɣ]* son parentes de *b*, *d*, *g*, i se senten particularment entre vocals d'una metexa paraula o de dues que en la pronúncia no's des·separen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dins una nota diu que representa am *tʃ* el sò que s'acosta prou a n-el de *ch* inglesa dins CH*ur*CH, a *ch* castellana dins *mu*CH*o*, a *c* italiana dins C*ento*. Se considera ordinàriament com-e sò compost de *t* + *ʃ*, regonexent que la occlusió corresponent a la *t* se fa molt més enrera, a n-el paladar. Alguns fonetistes hi veuen al contrari simples matissos consemblants a la *l* i *n* mullades. Ascoli (*Arch*. *glott*. I, p. XLVI s.) descriu aquex sò com esplosiu. Es segur que comensa per *mut*, i acaba per *fricatiu*. —Dins un'altra nota posa que la *k* final se representa per *ch* dins *poch*, *Vich*, *amich*. —Essent inicial la *r* o medial derrera consonant sona com-e forta, i s'escriu senà dins els mots R*oda col*R*ar*; pero entre vocals s'escriu: *guerra*, *córrer*, *carrera*. La *s* sorda entre vocals s'escriu en doble: *ss* (*passa*), i la sonora s'escriu just amb una *s* (*casa*). Se percep una *s* sonora dins els mots: *exemple* (egzemple), *exhalar*, *transigir*, *transacció*. —Dins una tercera nota diu que a n-el fondo [255] no s distingexen *[β]*, *[ð]*, *[ɣ]* de *b*, *d*, *g*, sino que devenen consemblants a sons fricatius; la *[ð]* recorda la *th* sonora inglesa, la *[ɣ]* la *g* intervocàlica de l'alemany del nort, la *[β]* fa l'impressió d'una *v* pero billabial, com ho era la *v*, dins el llatí vulgar.

a. —Sobre aquexa classificació de les nostres consonants hem de recordar lo que'n va dir el Dr. Schädel demunt *Jahresbericht* de Dr. Vollmöller de Dresden dins la bibliografia filològica catalana de 1905, axò es, que hi manquen una partida de sons. Primerament no s'hi fa cap menció dels següents: *a*) el sò *palatal-mitjà-esplosiu-sort* del mallorquí *[c]*: *[c]ap*, *[c]emí*; *b*) el sò *palatal-mitjà-esplosiu-sonor* del mallorquí *[ɟ]*: *[ɟ]af[ə]*, *fi[ɟ][ə]* [figa]; c) el sò *palatal-mitjà-fricatiu-sonor* de *j* (=y): *fuja*, *maja*; d) el sò *fricatiu-billabi-velar-sonor* de *w* (u), que's troba dins mots com *g*U*anya*, i en francès dins *oui* [wi] i *bois* [bwà]. —Ademés, ha afinats el Dr. Schädel dins el català tots aqueys altres sons: *e*) un sò *sort*, corresponent al que acabam de descriure (w), que's troba dins mots com *suau* [*swaw*] i *pual* [pwal] (*poal*); *f*) un altre de *billabial-nasal-sort* (m):

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

prism[ə]; *g*) un altre de *linguodental-lateral-sort* (l): *pla*; *h*) un altre de *linguo-alveolar-vibrant-sort* (r): *art*, *korp*; *i*) un altre de *palatal-mitjà-lateral-sort* (*[ʎ]*): *kava[ʎ]s* [cavalls], *u[ʎ]s* (ulls); j) un altre de *palatal-mitjà-nasal-sort* (*[ɲ]*): *a[ɲ]s* (anys), *ba[ɲ]s* (banys); *k*) un altre de *velar-lateral-sort* (ɫ): *aɫt[ə]* (alta), *kaɫs[ə]* (calsa); *l*) un altre de *velar-nasal-sort* (*[ŋ]*): *bla[ŋ]k[ə]* (blanca), *ta[ŋ]kà* (tancar); *ll*) i un altre de *linguo-alveolar-fricatiu-sonor* (*r*): *sir[e]ra* (cirera), *mar[ə]*.

Se pot veure la descripció de totes aquexes consonants dins el *Manual de fonètica catalana* de dit doctor.

b. —Respecte el sò *tx* (*tʃ*) diu el metex professor (*Manual*, § 42), que no comensa am cap *occlusió dental*, sino *prepalatal*, i que llavò, fentse l'*obridura*, aparex el sò *fricatiu*, articulat a n-el metex lloc.

B.
La h.

Mr. Saroïhandy no'n parla. Mr. Morel-Fatio en diu qu'ha perdut so'n valor d'*aspirada*, i que's conserva en certes paraules per raó d'etimologia, am més regularidat entre'ls moderns qu'entre'ls antics. En l'interior de les paraules distingex el *hiatus* que resulta de la pèrdua de qualque consonant: *vehí* < *vi*C*inus*, *rahó* < *ra*TI*onem*. En tal cas no té altre valor que'l gràfic. Essent final la *c* gutural, s'hi afitx la *h*: *ch*: *ami*CH, *anti*CH.

a. —Som inimics de posar cap *h* per indicar la pèrdua de cap consonant, per motiu qu'això mos duria a haver de posar *h* a la major part de les paraules; i, en no esser un filòlec consumat, no poria escriure en català. [256]

També som inimics de la *h* afegida a la *c* o *k velar sorda*, perque no hi ha fonament sòlit, a n-el nostre parèxer, per haver d'escriure en tal cas aquexa *h* (veyau *Bolletí*, t. IV, p. 82.)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

C.

La [ʒ] (j, ge, gi) i [dʒ] i la [tʃ] (tx).

Vetassí lo que Mr. Morel-Fatio diu en resum d'aquests sons: «La *j* es tornada una *contínua sorda*, igual a la *j* francesa: *Jaume*, *jou* < *jugum*; un'altra cosa es a Alguer, aont, segons Morosi, la *j* inicial i medial es *esplosiva sonora*: *[dʒ]uñ*[60] < *junius di[dʒ]ous* < *dies Jovis*, mentres que, essent final, resulta un'*esplosiva sorda*: *ma[tʃ]*[61] (*matx*). El sistema gràfic dels vells documents vacila entre la *j* i la *y* en la representació de *j*.» — «La *dj* torna *[tʃ]* (=*ch castellana*), que, en català novell se representa per *-ig* o *tx*: *puig* < *podium*, *mitx* < *medium*. Essent medial, se desplega la *[dʒ]* sonora: *mitja* < *media*, i també la *j*, *sorda-contínua*: *vaja* o *vaji* < **vadeat*. Dins algunes paraules ha conservat la *j* el seu valor vocal, d'ont surten les formes dobles *goig* i *johi* < *gaudium*, *oy* i *enuig* < *odium*, *inodium*». —«La *bj* es tractada com la *dj*: *roig* < *rubeus*, *roja* < *rubea*; *deig* < *debeo*, *deja* < *debeat*». —«Combinantse am consonants precedents el sufitx *-ic-* dona'l metex resultat que *dj*, *bj*: *metje* < *med*IC*us*, *canonja* < *canon*IC*a*». —«*Ge*, *gi* son tractades com *j* dins *germà* < *germanus*; sonen com dins *joch*: so *contínuu* dins el català d'Espanya, *esplosiu* dins el d'Alguer».

Mr. Saroïhandy lleva tot això, i posa això altre: «La història de la *j* catalana no es prou clara. Correspòn a la *i* consonant llatina de *iurare*, *maiorem*, que molt prest ja tombava cap a *dz*, com ho indiquem [sic] les grafies del temps del llatí vulgar, v. gr. *madius* en lloc de *majus*. El metex sò havia pres ensems verosimilment la *g* devant *e* i, allà ont escrivien *icacere iente* en lloc de *gente*, per representar el nou valor fonètic de *g*(*e*). La *j*, brollada d'aquexes dues fonts, tengué llarc temps dins tot el

---

[60] Nota (1) de l'original: Amb aquest signe *[dʒ]* denotam el so que's representa ordinàriament per tj: *Oratje*.

[61] Nota (2) de l'original: No hi ha a n-aquesta imprenta el signe qu'empra l'autor per representar aquest sò, una *c* amb un accent demunt. Per suplirho posam una c amb un apostrof.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

domini català el so *[dʒ]*, que conserva encara a Alguer i dins algunes comarques de Catalunya. A Barcelona pronuncien actualment la *j* com en francès (=*[ʒ]*), essent inicial *i* medial derrera consonant: *jorn*, *forja*». I dins una nota diu: «A València tota *j* (*[dʒ]*) torna *ch* (*[tʃ]*): *chove* (*jove*), *chorn* (*jorn*), etc.; i a Catalunya la *tj* intervocàlica [257] devegades torna *tx* (*[tʃ]*): *fetxe* (*fetje*), *rellotxe* (*rellotje*); però axò son casos aillats». — «La *j* intervocàlica sembla també que dins qualque mot conserva'l sò primitiu, representada dins l'ortografia d'allà per *tj*; i axí pronuncien: *pitjor* < *peiorem*, i ensems *major* < *majorem*; però es innegable l'inclinació a fer *j* la *tj* intervocàlica». I dins un'altra nota diu: «Ara només senten: *haja*, *pluja*, *major*, *ajudar*, *dijous*; i d'un vent pronuncien: *rajar*, *passejar*, *enujar*; i llavò diuen: *raig*, *passeig*, *enuig*. Mots com *lletja*, *festetja*, *negretja*, que dins Balears se conserven axí, a Barcelona devengueren *lleja*, *festeja*, *negreja*. Al contrari, a Mallorca *platja*, *alotjar*, *patge* sonen *plaja*, *alojar*, *paje*. Dins algunes paraules erudites, no obstant, la *g* s'es transformada en *tg*: *diligencia* (*dilitgencia*), *corregir* (*corretgir*) i altres. Essent final, la *[dʒ]* torna *sorda*, com ho demostren els egzemples aduits (*rajar* < *ratx*, etc.). La *[tʃ]* intervocàlica no's troba més que dins mots manllevats: *ditxa*, *cotxe*, *caputxa*, etc. Entre vocals la *[tʃ]* ben clares vegades torna *[ʃ]*: *clotxa* (*cloxa*), *tatxa* (*taxa*). Essent *inicial o medial* derrera consonant, sona no més *[ʃ]*: *xantre* (castellà: *Chantre*), *punxa* (castellà: *puncha*). Ara en certes comarques, a València i en la provincia de Lleida tota *[ʃ]* inicial torna *[tʃ]*: *chimple* (*ximple*), *chular* (*xular*) per *xiular*. Mots com *pluya*, *correya*, *goy*, *may*, *fay* qu'un troba particularment a n-el nort de les províncies de Barcelona i Girona, sembla qu'estàn més aprop del llatí que les altres formes usuals *pluja*, *correja*, *goig*, *maig*, *faig*. No creym que *may* (castellà: *mayo*) surta directament del *maium* llatí.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«També'l castellà *yacer* (antigament: *yazer*) sembla haver conservada la pronúncia que dins el llatí clàssic s'atribuex a la *i*; i, no obstant, es ben verosímil que's referesca a n-el més vell *jazer* (*[dʒ]acer*) la forma un temps estesa dins tot Aragó». —«El llatí vulgar ja no feya cap diferència entre les finals de *ma-ium*, *ra-dium*, *exa-gium*. Els resultats fonètics intervocàlics *-di- gi-* coincidiren amb *i* (=*[dʒ]*). Lo metex hagué de succeir am los aplecs *bi* i *vi*. Tots han donat en català *j* (*tj*): *mediam* < *mitja*, *repudiare* < *rebutjar*, *corrigiam* < *corretja*; **exagiare* < *essatjar*, **rabiam* < *raja*, antiquat, *pluviam* < *pluja*. A un *di* intervocàlic de l'época romànica remunta verosímilment la *j* de mots com *petja*, *sutja*, que entronquen am llurs bases *pédicam* i **sudicam* per les formes intermèdies **pedia* **sudia*. L'història d'altres proparaxitons de semblant faysó, que sens dupte en diferents èpoques s'aficaren dins la llenga, es encara més fosca: *medicum* i *judicem* devengueren *metge*, *jutge*. ¿Se va perdre en tals mots la *c* abans de tramudarse devant *e*, i hi ha que presuposar formes ben velles com **medium* i **judiem*? A-les-hores s'hagueren de desplegar com el clàssic [258] *medium*; el *mig* (=*mi[dʒ]*) llavò donà *mi[tʃ]*. Topam aquí am dificultats, no resoltes satisfactòriament». —Aquí vé un'altra nota: «¿Ha de satisfer admetre que, dins el desplegament posterior de la paraula, la separació de sílabes ha fet que'l clàssic *medium* se pronunciàs *me-dium* i que n'haja resultat el romànic *me-[dʒ]u*? En canvi, ¿haurien pronunciat més *tart* **medium* (*med-[dʒ]u*) per *médicum*? Recordau *li-neam* < *ligne* devora *lin-eum* < *linge* del francès». —«Sia lo que sia, *víaticum*, *hereticum*, que dins el llatí diplomàtic devegades canvien am *viagium*, *geregium*, sembla que per via de **viadium* i **heredium* tornaren *viatge*, *heretge*. Recordau *sarja* de **seria* < *sericam*, canonge de **canonium* < *canonicum*». Aquí vé un'altra nota del tenor següent: «*Monge* i *fetge* remunten verosímilment a **monicum* < *monachum* i **fiticum* < *ficatum*; *menja* sembla representar un **mandicat* < *manducat*». I posa altres egzemples per l'estil.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Demunt tot axò ens ocorren les següents observacions;

1. —No comprenem com Mr. Morel-Fatio califica la *j* catalana de sorda, allà ont es evident que la pronunciam am vibració de les cordes vocals i per lo metex *sonora*.

2. —No es cap fenomen esclusiu d'Alguer el fer *esplosiva-sonora* (*[dʒ]*) la *[ʒ]* (*j*) *inicial* i *medial*, i *esplosiva-sorda* (*tx*) la final. Vetassí lo que trobam consignat dins les llibretes de notes de les nostres escursions filològiques per tot el territori de la llenga:

a) *La [ʒ] inicial (j, ge, gi), si la paraula aont es comensa frase, la fan [dʒ]* (*ge*, *gi* italiana) totes les regions del domini de la llenga: Balears, Catalunya, reyne de València. No hi ha més qu'escoltar d'aprop qualsevol natural d'aquexes regions per convencerse de qu'es axí que's pronuncia tal *j*, *ge*, *gi* per tot arreu.

b) *La [ʒ] inicial, si la paraula aont es no comensa la frase, se manten [ʒ]* a les Balears i Catalunya oriental, mentres la fan *[dʒ]* el reyne de València (fora la regió del parlar *pitxat*), i gran part de la Catalunya occidental. Axí la trobàrem a Elx, Santa Pola, *Crevillent*, Alacant, Sant Joan d'Alacant, Novelda, Monòver, *Petrer*, Biar, la Vila Joiosa, Benidorm, Benissa, *Bussot*, Xixona, Dénia, Beniopa i els altres *pobles de l'horta de Gandia*, Simat de la Valldigna, Villalonga, Cocentaina, Xàtiva, Sueca, Castelló de la Plana i Pla d'Urgell;[62] i Mr. Saroïhandy la trobà de la metexa faysó dins el Pallars (veyau *Volum del Congrés*, p. 331, ss).

c) *La [ʒ] medial derrera consonant sona [dʒ]* dins tot el reyne de [259] València, fora la regió de parlar *pitxat*, i dins bona part de Catalunya occidental. Axí la trobàrem dins les regions qu'acabam de retreure per la *[ʒ]* inicial de mot, no de frase, i axí la trobà Mr. Saroïhandy a n-el Pallars (ib.) Ara dins Catalunya oriental i les Balears se mantén *[ʒ]*.

---

[62] Nota (1) de l'original: Respecte d'aquexa regió mos ne dona clarícies el bon amic En Ramon Arqués i Arrufat, Notari de les Borges Blanques, en comunicació de 21 de matx d'enguany.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d) La *[ʒ]* intervocàlica presenta una partida de fenòmens: 1) La fan *[dʒ]* ordinàriament (*mi[dʒ]a, ro[dʒ]a*) les Balears i el reyne de València, fora la regió del parlar *pitxat*. Axí la trobàrem a Santa Pola, Elx, Alacant, Sant Joan d'Alacant, Novelda, Monòver, Biar, Ibi, Xixona, Alcoi, *Relleu*, la Vila Joiosa, Benidorm, Callosa, Benissa, Verger, Oliva, Beniopa, Simat de la Valldigna, Tabernes, Benifairó, *Villalonga*, Sueca, Cocentaina, Ontinyent, Xàtiva, Nules, Vila-real, *Vilafranca del Cid*, *Llucena*, *Almassora*, Castelló de la Plana, *Borriol*, *l'Alcora*, la Bisbal, Palafrugell*. A les Balears se dona prou el cas de mantenirse inmutable la *[ʒ]* intervocàlica, v. gr. pu*[ʒ]*à, va*[ʒə]*, pu*[ʒo̞]*l, pla*[ʒə]*, pa*[ʒə]*, etc. Dins les paraules erudites se mantén la *g* llatina: *col·legi*, *privilegi*, *sacrilegi*, *sortilegi*, *sufragi*, etc. —2) *Mantenen la [ʒ] inalterable, mentres no sia postònica dins noms sustantius* (*m[edʒ]dze* o *m[edʒə]*), *pero hi afigen una j devant* (*a[jʒ]udà*, *passé[jʒ]à*) Nules, Borriana, Castelló de la Plana, *Cabanes*, *Albocàsser*, Benassal, *Serra d'En Galceràn*, Alcalà de Xivert, *Xert*, *la Mata*, *Vallibona*, Vinaròs, Benicarló, *Ulldecona*, Reus i *pobles del Camp*, Priorat, Conca de Barberà, Santa Coloma de Queralt, la Segarra, Pons, Artesa de Segre, Cervera, Pons, Ribera de Sió, Balaguer. A n-aquestes poblacions la trobàrem axí, i creym que lo metex fan les altres de les metexes comarques. —3) *Mantenen la [ʒ] inalterable, mentres no sia postònica dins noms sustantius, sense afegirhi [j] devant* Tarragona, alt i bax Penedès, Martorell, Vilanova i la Geltrú, Pla de Bages, Calaf, *Vall d'Àger*, Tremp, Pallerols, la Seu d'Urgell, Andorra, Cerdanya, Conflent, Rosselló, Girona, Olot, les Planes d'Olot, Begur, Palafrugell *, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Canet de Mar, Terrassa, Sabadell. Consideram que les altres regions de la Catalunya oriental fan lo metex, pero no'n tenim clarícies per deficiències de l'escorcoll que hi férem. —4) *La [ʒ] postònica dins els sustantius* (*via[dʒə]*, *mi[dʒə]*, *karruà[dʒə]*) *la fan [tʃ]* (*vià[tʃə]*, *mi[tʃə]*, *karrua[tʃə]*) Penedès, *Tamarit*, Vendrell, Sitges, Santa Coloma de Queralt,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Savellà, Igualada, Barcelona, Sant Andreu de Palomar, Mataró, Canet de Mar, *Tordera*, Granollers, Caldes de Malavella, Hostalric, *Sant Pol*, Blanes, *Malgrat*, *Calella*, Sant Feliu de Guíxols, Olot, Sallagosa, Puigcerdà, Portè, Martinet, Bagà, Segarra alta, Calaf, Cervera, *la Vall d'Àger*, i sens dupte altres comarques que no saben [sic] per manca d'escorcoll sistemàtic. — 5) *La [ʒ] intervocàlica, si no es postònica dins sustantius, la fan [j] (y)* [260] Ribagorça, el Pallars, i la Conca de Tremp. Axí hu trobàrem a Ortoneda, Esbarsavina, Boí, *Abella*, la Pobla de Segur, Alòs, Isavarre, Llavorsí, Esterri, Enviny, Montardit, Sort, Carrega, Pujalt, Olp, Vilamur, Gerri de la Sal. Fan lo metex a-nel Berguedà; i a n-el Lluçanès i Pla de Bages també n'hi ha que hu fan. Nosaltres trobàrem aquest fenòmen a Bagà, Berga, Gironella, *Artés*, Súria, Prats i Manresa. A totes aquestes regions recullírem: *pu[j]à (pujà)*, *pu[j]ad[ə]*, *pu[jo̤]l (pujol)*, *negre[j]à (negrejà)*, *passe[j]à (passejà)*, i altres formes per l'estil. A Mallorca es molt general dir: *que jo m'en va[jə]* (vaja), *que tu t'en va[jə]s, qu'ell s'en va[jə]*, *qu'ells s'en va[jə]n*; i a Felanitx n'hi ha que diuen: *pu[j]à (pujà) i [jɛ]ndre (jendre).* —f) A altres pobles de Mallorca, la *[ʒ]* i *[dʒ]* se fan *[tʃ]*, i la *[tʃ]* se fa *[dʒ].* Axí a Banyalbufar diuen: *m[etʃə] (metxe* = medje*)*, *[tʃə]n[ə]ral (txeneral* = general*)*, *g[ə]rrua[tʃə] (garruatxe* = carruadje), *f[etʃə]* (*fetxe* = fedge), *r[ətʃ]irat (retxirat* = redjirat), *r[ətʃo̤]la (ratxola* = radjola); i llavò diuen: *G[odʒo] (gotjo* = cotxo), *ta[dʒə] (tadja* = tatxa), *fl[edʒə] (fledja* = fletxa), *a[dʒə]* (*adja* = atxa), etc. A Deià (Mallorca) diuen: *r[ətʃ]ad[ə] (ratxada* = radjada). A Fornalutx (Mallorca): (*ankl[édʒə]* = encletxa), *r[édʒə]* (= retxa), *m[édʒə]* (=metxa), *t[ədʒátə]* (= tatxeta).

e) *Fan tx* (tx=*ch castellana*) *tota [ʒ] i [dʒ], tan si es inicial com medial derrera consonant o entre vocals* tots els pobles que *parlen pitxat*, que son: la ciutat de València i els pobles de l'horta: *Grau de València, Cabanyal, Canyamelar, Cap de França, Albuixec, Massamagrell,* Foyos, el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Puig, *Puçol*, Morvedre, *Museros*, *Moncà*, *Alfara*, *Vinalessa*, *Mirambell*, *Bonrepòs, Burjassot, Godella, Paterna, Rocafort, Benimaclet, Alboraia, Tavernes Blanques, Albadat dels Sorells, Benimamet, Campanar,* Mislata, *Xirivella, Quart, Massarrojos, Manises, Alaquàs, Aldaia, Torrent, Paiporta, Picanya, Picassent, Silla, Benetússer, Benifaió d'Espioca, Almàssera, Rafelbunyol,* Llíria, *Alzira, Carcaixent,* i llavò Gandia, *Betxí,* Onda i Forcall, que no pertanyen a l'horta. Totes aquexes poblacions, en lloc de *[dʒé]wr[e]* (jeure), *mi[dʒ]a* (midja), *m[ɔ]n[dʒ]a* (monja), diuen: *[tʃé]wr[e]* (txeure), *mi[tʃ]a* (mitxa), *m[ɔ]n[tʃ]a* (monja). Lo metex fan els pobles de la Ribera Ribagorsana, fora d'aquells casos que fan *[j]* la *[ʒ]* intervocàlica, qu'hem vist més amunt. Ho ha comprovat el metex Saroïhandy (*Congrés de la llengua catalana*, p. 331 et ss.)

f) *La [ʒ] i [dʒ] finals tornen [tʃ]* (tx) dins tot el territori de la llenga. Hi ha vàries escepcions: 1a Aquelles comarques qu'hem vist que feyen *[j]* la *[ʒ]* intervocàlica, si aquesta passa a esser final, la mantenen -*[j]*: *pu[j]à* < *pu[j]* (putx), *ro[j]a* < *ro[j]* (*roig* = rotx), *ma[j]* (*maig* = matx), *korre[j]* (*correig* = corretx). —2a També sovint fan -*[j]* la *[ʒ]* que passa a esser final el Rosselló, Cerdanya, Andorra, la Vall d'Àger, el Pla d'Urgell, comarques segrianes, Santa Coloma de [261] Queralt, la Conca de Barberà. Hi trobàrem diferents casos, v. gr. *jo b[εj]* o *b[ej]* en lloc de *veig* (*video*) a Banyuls, Argelers, Sallagosa, Angostrina, Martinet, Cervera, Artesa de Segre, Valls. També trobàrem: *jo ba[j]* per *jo vaig* (= *vatx*) < **vadio* < *vado* dins el Rosselló a Banyuls, Portvendres, Perpinyà, Canet, Argelers, Calce; dins el Vallespir a Vilar, Arle i Ceret; dins Conflent a Noedes, Mosset, Prada, Fontpedrosa; dins Cerdanya a Montlluís, Puigcerdà, Angostrina, Portè, Martinet; i llavò a la Seu d'Urgell, Andorra, Pallerols, el Pallars, Ribagorça, Boí, la Torre de Cabdella, la Pobla de Segur, Conca de Tremp, Manresa, Berga, Sant Llorenç de Piteus, Bagà, la Pobla de Lillet, Ribes, Ripoll, Sant Bartomeu del Grau, Balaguer, Lleida,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tàrrega, Cervera, Ponts, Cabanabona, Solsona, Gironella, Vall d'Àger, Camp de Tarragona, Santa Coloma de Queralt, Conca de Barberà, Penedès, Falset. —3a A Mallorca la *-[tʃ]* final, qualsevol sia la seua nissaga, torna *-[j]* si'l mot següent comensa per consonant i se pronuncia tot seguit, sense cap pausa; i axí diuen: *va[j]-v[ə]wra, va[j]-dir, no'n v[əj]-kap, pu[j]-grọs, safr[əj]-petit*, etc. —4a A Mallorca, si la paraula següent comensa en vocal, la *[ʒ]* final anterior se mantén tal (jo *p[e]n[ʒ]-[ə]k[e]st*, que *m[ə]n[ʒ]-[əʃə]*), i la *[tʃ]* torna *[dʒ]* (*mi[dʒ]-h[ɔ]mo*, *ma[dʒ]-homit*, *pu[dʒ]-alt*).

3. —No conexem absolutament les formes *deig*, *deja*, de *debeo*, *debeat*. No recordam haverles trobades dins cap comarca de la llenga ni dins cap monument. ¡Llàstima que Mr. Morel-Fatio no n'indiqui la font!

4. —¿Com es que Mr. Morel-Fatio no parla de la *t[ʃ] inicial ni de la medial*, i només retreu la *final*? No mos ho esplicam.

La [tʃ] inicial no egzistex a les Balears ni a Catalunya oriental, sino a n-el reyne de València i a casi tota la Catalunya occidental, aont, en lloc de *[ʃ]imple*, *[ʃ]iwla*, *[ʃ]ik*, etc. pronuncien: *[tʃ]iula, [tʃ]imple*, *[tʃ]ik*, etc. Lo metex succeex a la *[tʃ]* medial derrera consonant: es desconeguda dins Catalunya oriental i les Balears, i en canvi se trobà dins tot el reyne de València i la major part de Catalunya occidental, aont, en lloc de *p[ɛ]r[ʃ]a*, *gan[ʃ]o*, *ar[ʃ]iw*, pronuncien: *p[ɛ]r[tʃ]a*, *gan[tʃ]o*, *ar[tʃ]iw*, etc.

5. —No comprenem com Mr. Saroïhandy sostén que la *[tʃ]* intervocàlica no's troba més que dins mots *manllevats*. ¿A n-e quin hem manllevat *k[ɛtʃ]a* [quetxa], *f[ətʃ]id[ə]*, *k[ə]rri[tʃ]ó*, *k[ə]rri[tʃe]r[ə]*, *k[ə]rri[tʃ]é*, *r[ə]k[ətʃ]à*, *[ə]ncl[ətʃ]à*, *r[ətʃ]à*, *ku[tʃə]*, *Ku[tʃ]o*, *b[otʃə]*, *ru[tʃɛ]ll[ə]*, *gr[ə]ma[tʃə]*, *pl[ətʃɛ]ri*, *p[otʃə], po[tʃ]ós, pu[tʃá]t* (pujol), *[ə]ski[tʃ]à*, *[ə]spil[ʃ]ars[ə]*, *P[ətʃọ]t*, *[ətʃə]r[ə]vit*, *[ə]la[tʃə]*, *pi[tʃ]orin[ə]*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

k[ə]g[ɛtʃo] (= mal-sofrit), *[ə]sk[ə]revat-bot[ɛtʃ]o*, *ker[ə]mu[tʃə]*, *bol[ɛtʃə]*, *maru[tʃɛʎ]*, *tr[o]mpi[tʃ]o*, *trompi[tʃ]à*, *[ʎə]b[ətʃ]ad[ə]*, *[tʃ]i[tʃ]ero*, *poli[tʃ]ó*, *To[tʃ]o*, *[ʎ]oa[tʃ]im* (Lloetxim), *n[ə]u[tʃ]é*, *g[əlo̤tʃə]*, *p[ətʃ]ucà*, *r[ə]mu[tʃ]a[jə]*, *pr[ɛtʃə]*, *pi[tʃ]é*, *k[ə]p[ə]ru[tʃə]*, *[ətʃá]m*, *ko[tʃ]ars[ə]*, *porti[tʃo̤]l*, *morti[tʃo̤]l* (mort petit) [262] —Ibi), *t[o]rrats[ə]*, *r[ətʃ]at* de ferro, *bo[tə]ars[ə]* (Vilaller). En trobaríem moltes més de paraules am *tx* intervocàlica, si'n posàvem a cercarne arreu. —¿A n-e qui hem manllevat l'enfilall de diminutius en *-[ɛtʃ]o*: *[ə]llot[ɛtʃ]o*, *homon[ɛtʃ]o*, *articl[ɛtʃ]o*, *fust[ə]r[ɛtʃ]o*, etc.?

6. —A la Pobla de Segur, Gerri de la Sal i Sort totes les desinències *-a[tʃ], -e[tʃ], -i[tʃ], -u[tʃ]* les fan *-aj, -ej, -ij, -oj, -uj*, maldement no los seguesca inmediatament paraula que comensi en consonant. ¿Hi ha altres regions que fassen lo metex? Es molt provable; pero no'n tenim clarícies.

D.

La [ʃ] (*x*).

Diu Mr. Morel-Fatio que la *s* sorda dona *x* (= ch francesa), pero si va seguida de y (ss + y), i posa per egzemples: *baixar* < *bassiare* i *engruixar* < *ingrossiare*. Diu qu'aquest sò correspòn a *sc* devant *e i*: *nàixer, conéixer, péxer*; i que *cs* (x) dona *x* (*s*) i *ss*: *sis* < *sex*, *seixante* o *xeixanta* < *sexaginta*.

Mr. Saroïhandy en parla més d'aquex sò: «La *ʃ*, que manca a n-el llatí (*cuixa*, *eixam*, *coneixer*, etc.), es parenta de la *s* espanyola, que no's produex arrambantse la llenga a n-els alveols superiors, com per la *s* usual, sino alsantse cap a n-el paladar, d'ont resulta la *s cacuminal*, un sò entremitx de *s* i *[ʃ]*. Els sarrains d'Espanya, en aplicar llur alfabet a les diferents llengues de la península ibèrica, may distingien entre *s* i *x* (*[ʃ]*); i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

axí *s* facilment tornava *[ʃ]*, i de fet mots com *siular*, *seringa*, *simple*, *serafi* passen dins Catalunya i Balears a *xiular*, *xeringa*, *ximple*, *xerafí*. Veyau *xipré*: *cipré*, *xigarro*: *cigarro*, *xiurons*: *ciurons*.» Aquí posa una nota que diu: «La final *t* + *s* torna *[tʃ]* dins el llenguatje de Castelló de la Plana; axí hi rimen (consonen) *gots* i *goig*. Al contrari, *boigs* i *fuigs* ben sovint se pronuncien: *boits* i *buits*, i també diuen: *boys* i *fuys*.» — «La *s* derrera *i* facilíssimament torna *x*; dins la província de Lleida, en lloc de *noys*, *coyssor*, *kirieleison*, diuen: *noix*, *cóixor*, *eléixon* (Grandia, *Gramàtica*, p. 28). De la metexa faysó se pot esplicar la *x* de *cuixa*, *baixar*, *caixa*, que primitivament se presentaven com-e *cuissa*, *baixar*, *caissa*. Segons Nebot i Pérez, *Apuntes*, p. 29 i 157, se pronuncien encara tals paraules axí, aont no's fa cap diferència entre *faissà* i *faixà*. En tals paraules la *-iss-* (*-ix-*) representa ordinàriament la *cs* (*x*), *sc* i *ps* llatines: *mataxam* > **madeissa* > *madeixa*; *vascellum* > **vaissell* > *vaixell*; **nascere* > **naisser* > *naixer*; *capsam* > **caissa* > *caixa*; *ipsam* > *eissa* > *eixa*. Un **madeissa* de *matacsam* no oferex fonèticament cap dificultat, i [263] un pot inclinarse a fer sortir **vaissell* i *caissa* d'un **vacsellum* i d'un *cacsam*». I acaba am la nota següent: «Les lleys fonètiques demanarien que **nascere* i *capsam* donassen *nasser* i *cassa* (veyau el castellà *naçer* i l'italià: *cassa*). ¿Porien les formes am *ss* donar directament: *naixer*, *caixa*? Els egzemples per tal traspàs no son nombrosos: *vessicam* > *veixiga*, **bassare* > *baixar*, **ingrossare* > *engraixar*, i com a base per les dues derreres formes porem suposar **bassiare*, **ingrossiare*. També *-stj-* dona *-ix-* dins *queixar* > **quaes*TI*are*, *angoixa* > *angus*TI*am*. Recordau el vell *uixer* > *os*TI*arium*. L'*ugier* d'avuy es un mot foraster dins el català».

Vetassí les nostres observacions:

I. —Ja vérem més amunt, tractant dels diptoncs, els fenòmens que presenta la *x* a les diferents regions del domini català, això es, que hi ha regions que, en esser *intervocàlica*, la pronuncien amb una *-j-* devant, i lo metex en esser *final*, precedida de vocal (*cal*AIX); altres regions fan sentir molt clara tal *-j-* devant la *x* intervocàlica, pero la fan sentir ben clara

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

devant la *-x* final; i altres regions may fan sentir tal *-j-* devant la *x*, ni si es intervocàlica ni si es final. Allà indicàrem dins quines regions havíem trobats aqueys diferents fenòmens. Mr. Morel-Fatio no'n diu res; Mr. Saroïhandy sols retreu Barcelona com escepció de la regla de fer sonar *-j-* devant la *x*.

2. —El parentesc entre *s* sorda i *[ʃ]* de que parla Mr. Saroïhandy, el fan patent l'enfilall de paraules, ademés de les que cita'l professor francès, que baubetjen entre *s* i *[ʃ]*, que a unes regions sonen amb *s* i a altres am *[ʃ]*. Ventassí un grapat: *[ʃ]indri[ə]* (Blanes, Canet de Mar): *síndri[ʃ]* (Balears; *—u[ʃ]e[ʎ]* (Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Girona, Ripoll): *[ə]wse[ʎ]* (Balears: *—[ʃe]gu* (Montlluís) < *caecum*; *—m[ə]n[ʃ]iwla* (Sort): *m[ə]nsiwl[ə]* (Mallorca); *—[ʃe]sta* (Sant Llorenç de Piteus): *s[e]st[ə]* (Mallorca); *—[ʃə]fr[ətʃ]* (Artà): s*[ə]fr[ətʃ]* (Manacor); *—[ʃ]ist[ɛ]rni* (Esporles, Santanyí) i *[ʃ]ist[ɛ]rn[ə]* (Llorito, Campos, Llucmajor): s*ist[ɛ]rn[ə]* (Manacor, Palma); *—[ʃ]iwlà* (Arle): *siulá* (Mallorca); *—[ʃə]r[ə]fí* (Mallorca): *s[ə]r[ə]fí* (Catalunya en general); *—[ʃé]rk[o]l* (Campos, Petra, Llucmajor): *s[é]rk[o]l* (Palma, Manacor); *—d[ə]s [ʃə]ndí* (Manacor, Puigpunyent): *d[ə]s s[ə]ndí* (Costitx); *—[ʃe]tr[ə]* (Manacor): *setre* (espècie de pitxer de vidre, se troba sovint dins els inventaris mallorquins dels sigles XVII i XVIII); *—[ʃ]ipr[éʎ]* (nom d'una punta de Cabrera): s*ipr[éʎ]* [arbust] (Manacor); *—[ʃ]ifré* [Xifré] (llinatje català): *sifr[ə]* [Cifre] (llinatje mallorquí); *—k[ə]rr[əʃə́]t* (sobrenom mallorquí): *karresset* (llinatje valencià); *—S[ə]nt[ə]sirg[ə]* [Santa Cirga] (possessió de Manacor); axí pronúncia la gent d'aquex poble, mentres que'ls de *la muntanya* (Mancor, Alaró) pronuncien *s[ə]nt[əʃ]irg[ə]*; *—gr[o]n[ʃ]á* (Catalunya): *[ə]ngronsá* (Mallorca); *—[ə]skin[ʃ]á* (Rosselló i Vallespir): *[ə]squinsà* [264]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(Mallorca); —*[ʃ]ivad[ə]* (Menorca): *sivad[ə]* (Mallorca); —*fa[ʃ]i* (Fornells-Menorca): *fassi* (Mallorca).

3. —Referent a lo que diu Mr. Saroïhandy que a Castelló de la Plana els noms acabats en *-[tʃ]* (*boig* = *bo[tʃ]*) fan el plural en *-its* (*boits*) i en *-js* (*bojs* = *boys*), hem de fer avinent que a Mallorca aquest segón sistema de plural, es l'ordinari per les desinències *-[tʃ]*: *pu[tʃ]* (puig) > *pujs*, *s[ə]fr[ətʃ]* > *s[ə]fr[á]js*, *[ə]ski[tʃ]* > *[ə]skijs*, *r[ọtʃ]* (*roig*) > *rọjs*, *d[ə]spa[tʃ]* > *d[ə]spajs*; pero també sovintetja la faysó de purals en *-[dʒ]os* i *[tʃo]s*: *pu[tʃ]os*, *s[ə]frà[dʒ]os*, *[ə]ski[tʃ]os*, *r[ọdʒ]os*, *d[ə]spa[tʃ]os*, etc. —El metex sistema seguexen sovint a Mallorca els noms acabats en *-[ʃ]*, convertint a n-el plural aquex sò en *-js-*: *k[ə]la[ʃ]* > *k[ə]lajs*, *[ə]k[eʃ]* > *[ə]k[e]js*, *p[eʃ]* > *p[e]js*, *flu[ʃ]* > *flujs*, *gi[ʃ]* (guix) > *gíjs* (guiys). El plural *en -jts* dels noms acabats en *-[tʃ]* (*g[ɔtʃ]-g[ɔ]jts*, *s[ə]fr[ẹtʃ]-s[ə]frẹjts*), el trobàrem a Granollers, Caldes de Malavella, Arbúcies, i Sant Hilari Sacalm. Creym que's troba dins bona part de Catalunya.

4. —Un'altra lley fonètica hi ha a Mallorca de la qual no diu res Mr. Saroïhandy: la *-[ʃ]* final torna *-j* si li seguex inmediatament, sense pausa, una paraula que comens en consonant: *k[ə]laj-gran* (*calax gran*), *[ə]k[e]j-k[ə]va[ʎ]* (*aquex cavall*), *un m[o]j-n[ə]gr[ə]* (*un mox negre*), *un p[e]j grọs* (*un pex gros*). Ni a Menorca ni Eivissa trobàrem tal fenomen.

5. —Lo que retreu Mr. Saroïhandy de Mn. Grandia, que «la provincia de Lleyda» «sempre que troba *ys* o *is*, ne fa *ix*» (*Gram*. p. 28), ho trobam un poc massa absolut. ¿Ha recorreguda Mn. Grandia tota la província de Lleida? No'n tenim notícia. Que hi haurà regions lleydetanes que faràn axò, no hu descreym; que hu fassa tota la província, ho posam en corantena. Hi hem estudiades les comarques de Cervera, Ponts, Artesa de Segre, Tàrrega, Lleida, Balaguer, Tremp, la Pobla de Segur, la Torre de Cabdella, Boí, Vilaller, Alós, Isavarre, Esterri, Llavorsí, Sort, Pallerols, la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Seu d'Urgell, i no tenguérem la sort d'afinarhi tal lley, axò es, que «sempre que's troba *ys* o *is*, se fasse *is*». No deym que no hi sia; sino que no la hi afinàrem. De totes maneres valia la pena de citar un dels endrets lleydetans aont se fasse tal cosa. ¿Per que no'n cita cap Mr. Saroïhandy que ha trescat tant p'el Pallars, Ribagorça i alt Urgell?

6. —Una lley afinàrem a Isavarre, Llavorsí, Alòs, Esterri, la Pobla de Segur i Salàs, que no sabem si s'estén a les altres comarques veines, pero creym que sí, i es que'l plural dels noms acabats en *-[ʎ]* (ll) i *-[ɲ]* (ny), en lloc de ferse en *-s*, se fa en *[ʃ]* axo es, la *-s* torna *-[ʃ]*; i, axí, en lloc *u[ʎ]s*, *kaba[ʎ]s*, *a[ɲ]s*, *pu[ɲ]s*, pronuncien: *u[ʎʃ]* (*ullx*), *kaba[ʎʃ]* (*caballx*), *a[ɲʃ]* (*anyx*), *pu[ɲʃ]* (*punyx*). —La metexa lley retgex a Alacant i a n-els pobles veins de Sant Joan [d'Alacant] [265] i Sant Vicent. Parlant no fa gayre am persones d'aqueys tres endrets, ho comprovàrem, notant que, en lloc de *kava[ʎ]s*, *pu[ɲ]s*, pronunciaven ben llampant: *kava[ʎʃ]* (*cavallx*), *ve[ʎʃ]* (*vellx*), *pu[ɲʃ]* (*punyx*). —També egzistex aquexa lley dins les Balears p'els noms acabats en *-[ɲʃ]* (*ny*). La trobàrem dins Mallorca a l'arraval de Santa Catalina (Palma); dins Menorca a Maó, el Castell (Vila-Carlos), Aló (Alaior), Fornells, Mercadal, Sant Climent, Migjorn gran, Ferreries; dins Eivissa a la Ciutat, a Jesús, Santa Gertrudis de Fruitera, Santa Eulària, Sant Llorenç, Sant Rafel, Sant Jordi, Sant Carles, Sant Josep, Sant Mateu. A tots aqueys punts en lloc de *a[ɲ]s*, *pu[ɲ]s*, *gru[ɲ]s*, pronuncien: *a[ɲʃ]* (*anyx*), *pu[ɲʃ]* (*punyx*), *gru[ɲʃ]* (*grunys*). A Santa Catalina, en lloc *a[ɲ]s*, *pu[ɲ]s, blan[c]s, kran[c]s,* pronuncien: *ajn[ʃ] (aynx), pujn[ʃ] (puynx), blajn[ʃ]*[63] (*blayns*), *krajn[ʃ]* (*craynx*).

[63] Nota (1) de l'original: A Mallorca, respecte de la formació del plural dels noms acabats en *–[ɲ]* i *–[ɲc]* (*any, cran[c]*), se dona'l cas de que, sobrevenint-los la *-s*, característica del plural, una i altra desinència prenen la metexa forma: *-jns*; i, per lo metex, pronuncien generalment els mallorquins: *ajns* per *anys*, *pujns* per *punys*, *krajns* per *cranks*. Aquesta *-s* derrera es la que a Santa Catalina sona *-s*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

7. —A n-el Rosselló i Conflent la *-[ʃ]* final de noms i formes verbals torna *-j*; i, axí, en lloc de *f[eʃ]* (*fex*), *p[eʃ]* (*pex*), *part[eʃ]* (*partex*); *kun[eʃ]* (*cunex*), *ak[eʃ]* (*aquex*), diuen: *fej*, *pej*, *partej*, *kunej*, *akej*, etc.

8. —Lo que retreu Mr. Saroïhandy d'En Nebot i Pérez sobre que a València, en lloc de *[ʃ]*, pronuncien *s* sorda, es just dins la ciutat, no fora d'ella, com tenguérem ocasió de comprovarho amb una senyora nadiua de València i el seu senyor, de Russafa, i altres valencians d'Aldaia, Agres, Alcoi, Ontinyent i Vilanova de Castelló, amb-e qui vatx tenir avinentesa de parlar llargament a Barcelona dia 9 de febrer d'enguany. Doncs bé: la senyora nadiua de València, pronunciava ben llampant: *kajsa*, *fajsa*, *kejsa*, *io patisk*, que *io patiska*, mentres el seu senyor i els altres pronunciaven ben estil·lat: *kaj[ʃ]a*, *faj[ʃ]a*, *kéj[ʃ]a*, *io pati[ʃ]k*, que *io pati[ʃ]ka*.

E.

La [ʎ] (ll) i la [ɲ] (ny).

Vetassí lo que'n diu Mr. Morel-Fatio: «LY dona *l* mullada (avuy representada com en castellà per *ll*, primer per *ly*, *yl* i també per *ll*); aquesta *l* mullada té una tendència a tornar *y* «en [266] muchos distritos rurales nuestros» (Milà), i axí's diu *fiy* lo metex que *fill* < *filius*. A l'Empordà, en lloc de *mirall*, *ventall*, *poll*, *vull*, *ull*, diuen: *miray*, *ventay*, *poy*, *vuy*, *uy*. Primitivament no eren gens rares formes com *consey*». —«L inicial es devinguda *[ʎ]* (escrita *ll*); i aquest canvi de sò ha d'esser ben vell, encara que'ls manuscrits no sempre el representen. Devant *i* té aquesta *l* mullada casi el valor de la *y*. Morosi nota que a Alguer els representants de *lego legis* sonen més tost *jic'*, *jiǵis* que no *ljic ljiǵis*. *Ll* torna en tota posició *l* mullada (*[ʎ]*), la qual se simplifica com la *lj* en *y*...». «...El sufitx *c·lus* torna *[ʎ]* mullada (representada per *ny*, primer

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per *yn*, may per *ñ* o *nh* com dins el castellà i provensal. Té una tendència a tornar *y*, pero no tant com la *ll*. Se troba dins els monuments: *estray* < *extraneus*, *meys* < **minius* (segons el patró de *melius* en lloc de *minus*)».

Mr. Saroïhandy diu això altre: «La rel o fonament de *l* i *n* mullades (*[ʎ] [ɲ]*), els sons llatins *li* i *ni*, se considera qu'eren primer sons simples; *filium, mulierem, paleam, vineam* tornaren, com a altres bandes: *fill, muller, palla, vinya* (s'escriu altrement *muyler, mulyer*, *payla, palya*, pero molt prest la *ll* devengué general). Altres fonaments de *[ʎ] [ɲ]* son *ll*, *nn*, que donen el metex resultat: *caballum* > *caball*, *annum* > *any*, *pannum* > *pany*. Els mots no populars com *Anna, Susanna, Marianna, innocent* tornen sovint *Agna, Susagna, Mariagna, ignocent*. Devora *Agna* se troba *Aina*; veyau també *maina* < *manna*. De *maina* i *Aina* a *manya* i *Ayna* no hi ha més qu'una passa. Sovint dins la província de Lleida, *réina, féina, cúina* i altres mots per l'estil, sonen *reyna, fenya, cunya*. Verosímilment eren estades aquelles els graons o formes intermèdies d'aquestes, com fou primer *caina* que *canya* de **cagna* < *canna*». I posa aquí una nota que diu: «Els sons llatins *-gn-* i *-ng-* poren haver esperimentat un tractament consemblant. La *ng* dins els mots *tangere*, *fingere* fou sens dupte transformada, i se diria **tàgnere*, **fégnere*, que, *mitjansant* **tàiner* **féiner*, donarien *tànyer, fényer,* com *agnellum* i *pígnora* donaren *anyell* i *penyora*, que primer serien **ainell* i *peniora*. La *n* final, provinent de *nt* (pronunciada ŋ = ng alemanya), tornà *ny* a Perpinyà dins *soviny* en lloc de *sovint* (pronunciant: *soviŋ*); veyau el vell català: *orifany* per *olifant*. A València i Alguer, al contrari, *lluny* < *longe* devingué *llunt*. La *-n* qu'un percep devant el sò velar (*blaŋca, saŋgrar*, devant un sò fricatiu com *j*, *x*, *ll* pot tornar *ñ*: *añ-gel*, *eñ-llà*, *groñ-xar* en lloc d'*angel, enllà, gronxar*». S'acaba la nota, i seguex el text: «Ja son més mals de desllatigar els graons intermedis de *l* i *[ʎ]*. De totes maneres, paraules com *abella* i *escull* [267] pogueren sortir de **apiculam* i **scoplum* mitjansant velles formes com **abeila* de **apicla* i **escoil* de **scoclum*; pero sembla que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

també sense contacte am cap *il*, llatina o romànica, segons la seua naturalesa, facilment passà a *[ʎ]*. En català tota *l* inicial se mulla, torna *[ʎ]*: *lluna* < *luna*, *llengua* < *lingua*, *llana* < *lana*. La causa d'aquest fenomen, que's retroba dins el lleonès, asturià i gascó, no es tampoc gens clara. No's pot dir que entre'ls mots llatins *sellam, collem* i els catalans *sella*, *coll* hi haja hagut un graó entremitx. En tot cas la mulladura se completà en diferents tongades; els mots, escrits avuy *espatlla* i en-primer *espatla*, *motlle* i en-primer *motle*, *ametlla* i en-primer *ametla*, no pertanyen a l'estat morfològic més antic del català. Dins les Balears i a Alguer sonen encara *espal·la*, *mol·le*, *amel·la*, com en-primer a Catalunya, aont ara quiscuna de les dues *l* se pronuncia mullada: *espa[ʎʎ]a*, *mo[ʎʎ]e*, *ame[ʎʎ]a*». Vé aquí una nota, que diu: «Entre vocals la *ll* torna *y* dins el català oriental; un sent sovint *paya*, *fuya*, *oreya*, *fiya* per *palla*, *fulla*, *orella*, *filla*, a Perpinyà, dins les Balears i dins les províncies de Barcelona i Girona. Devegades se pert fins la *-y-* v. gr. dins *fua* < *fulla*, *muà* < *mullà*, *cuí* < *cullir*, *orea* < *orella*. Lo metex se fa am *[ʎ]* final: *escuy*, *trebay*, *cabey*, *fiy*, en lloc de *escull*, *treball*, *cabell*, *fill*; i també's fa am la *i*: v. gr. *cuní* < *cunill*, *fi* < *fill*, *gri* < *grill*, *Castelví* < *Castelvill*; a n-el *satrill* de Catalunya correspòn el *satrí* de Mallorca, que a Palma sona encara *satriy*. —Dins les Balears els plurals *ells*, *aquells*, *porcells*, etc. tornen sovint *els*, *aquels*, *porcels*, etc.; i a Alguer de *cavalls*, *fills*, *ulls* fan *cavals*, *fils*, *uls*; a Benasc dins el Pirineu aragonès, devora la frontera catalana diuen *cavals* per *cavalls*; a Alguer fan *ñ* la *n* (*ans* per *anys*); i el nom de lloc català *Arenys* se troba a qualque lloc bax de la forma *Arens*. En singular se troba *l* per *ll*, tota vegada que *bateu, carreu*, suposen els vells *batel* de *batell* i *carrel* de *carrell* (veyau Meyer-Lübke, *Gramm*. I, p. 566). Al contrari la *l* final a alguns llocs de Mallorca s'inclina a mullarse. —*Nyinyol* per *llinyol* es un egzemple aillat d'assimilació de *[ʎ]* a *[ɲ]*. Dins les Balears i Alguer té lloc dins gran nombre de paraules un canvi notable entre *j* (*ʒ*, *dʒ*) i *[ʎ]*. Sovint senten a Mallorca *juterà*, *juytar*, *geuger*, *genegar* en lloc de *lluterà*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

lluytar, *lleuger*, *llenegar*, i a l'enrevés *Lloatxim*, *Llacinto* per *Joatxim*, *Jacinto*. El nom metex de l'illa de *Mallorca* per *Majorca* (comparauhi *Menorca*) es un egzemple d'aquest canvi. A Alguer diuen *gig* de *llig*, això es, *d[ʒ]i[tʃ]* per *[ʎ]i[tʃ]*, i a Catalunya *jull* de *lolium*».

Demunt tot això ens ocorren les següents observacions:

I. —Es llàstima que tant Mr. Morel-Fatio com Mr. Saroïhandy respecte del canvi de *[ʎ]* en *y* dins certes regions catalanes just [268] diguen que hi ha tal canvi, sense precisar si es tota *[ʎ]* que hi torna *y*, o si només son certs casos de *[ʎ]* que hi sufrexen dit canvi. No es tota *[ʎ]* que torni *y*, sino sols determinats casos, que senyala am gran precisió D. Tomàs Forteza dins la seua preciosa *Gramática Catalana* (§ 141, p. 71), dient que es la *[ʎ]* «provinent dels aplecs llatins *-le-*, *-li-*, *-cl-*, *-dl-* i *–pl-* que «dins molts de pobles de Catalunya i a les Balears se pronuncia *j* (*y*), mentres que la originària de *l* inicial, doble *l*, *-bl-*, *-tl-* i *–sl-* conserva son propi sò». El bon amic i notable filòlec En Pompeu Fabra dalt aquest *Bolletí* (T. I. p. 568) tocà aquesta questió establint que la *[ʎ]*, provinent de la *l* inicial i doble *l* llatines, no torna *y*, se mantén *[ʎ]* per tot arreu. De la lley que formulà l'inoblidable mestre En Forteza sols se troben poquíssimes escepcions a les Balears; ara dins Catalunya continental a certs endrets se troben diferents casos de *[ʎ]* qu'haurien de sonar *j* i no hi sonen, sens dupte per influència de les comarques veines aont no's fa tal tramudansa. De manera qu'es del tot inegzacte lo que diu Mr. Morel-Fatio que la *ll* llatina «se simplifica, com la *lj*, en *y*»; i també ho es lo que diu Mr. Saroïhandy que dins el català oriental la *[ʎ]* intervocàlica i final torna *y*; allà ont, com acabam de veure, sols son determinats casos de tal *[ʎ]* que sufrexen dit canvi. Sols a Maó i Sant Lluís (Menorca), que sapiguem, fan *j* tota *[ʎ]*, venga aquesta d'on venga, i axí diuen *k[ə]vaj*, *[ɔjə]* (olla), *jum* (llum), *[ʎe]t* (llet), *baj* (ball), *m[ɔ]j* (moll); pero devant els esterns s'escusen de dirho per no singularisarse; i, si un els-e demana si hu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

diuen, sovint ho neguen. Això ens va succeir a nosaltres, qu'un capellà mahonès que'ns confessà que hu deyen, ens pregà que per amor de Deu no consignàssem tal pronúncia de Maó dins la nostra llibreta de notes, perque la gent cridaria venjansa contra ell. Lo que férem fou consignarlehi, i no destapar aquell bon amic per posarlo a redòs de tota venjansa. —¿Quines son les regions aont la *[ʎ]*, provinent dels aplecs llatins *-le- -li- -cl- -dl-, -pl-,* sona *j*? Nosaltres trobàrem tal fenomen dins totes les Balears, a Badalona, Mataró, *Sant Pol*, Blanes, *Cistella*, Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Girona, la Bisbal, Bordils, *Mieres*, *Garriguella*, Llançà, Campmany, Maçanet de Cabrenys, Agullana, Banyoles, *Vall d'Hostoles*, comarques d'Olot, Besalú i Granollers, *les Guilleries*, Sabadell, Terrassa, Plana de Vic, regions nort, noroest i plana del Penedès, Manresa i Pla de Bages, Lluçanès, Berga, *la Coromina* de Cardona, *Sisquer* (prop de Sant Llorenç de Piteus), *Súria*, Olost, Gósol (entre Berga i la Seu), la Pobla de Lillet, Gombrèn, Cerdanya francesa i espanyola, altes conques del Freser i del Ter, Ribes, Campdevànol, Ripoll, Camprodon. [269] En canvi trobàrem tal *[ʎ]* conservada a la Selva, Cadaqués, Figueres, Pla de l'Empordà, la Jonquera, Ceret, Arle, Catllar (Conflent). De manera que sols es una part de l'Empordà que fa la referida conversió de *[ʎ]* en *j*.

2. —No hem trobades en lloc de les Balears les formes *mol·le* i *amel·la* que diu Mr. Saroïhandy que hi ha, sino *m[ə]l·l[ə]* i *m[ə]l·l[ə]*. ¿Dins quin endret de les Balears afinà el professor francès *mol·le* i *amel·la*? —Tampoc no hem sentit may *s[ə]trij* a Palma, sino a alguns pobles de la pagesia, anomenats més amunt.

3. —Lo que diu Mr. Saroïhandy que dins les Balears els plurals dels noms en *-[eʎ]* se fan sovint en *-[éʎ]s* [sic], no es de tots els endrets de les Balears. Nosaltres sols hem trobats aqueys plurals en *-els* a certs pobles de Mallorca, v. gr. Manacor, Santanyí, Felanitx, Llucmajor, Calonge, Randa, Algaida, Montuïri, Campos, Pina, Llorito, Costitx, Petra, Ariany, Vilafranca, Pollença. I no sols fan això aqueys pobles sino que, si

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

derrera els noms en *-e[ʎ]* seguex un mot que comensa en consonant, la *-[ʎ]* torna *-l*: v. gr. un *k[ə]p[e]l-n[ɔ]w*, *un p[o]rsel-petit*, *un [ə]ws[e]l-k[ə]-v[ɔ]l[ə]*.

4. —Referent a lo que diu Mr. Saroïhandy que la *-l* final a alguns punts de Mallorca tendex a mullarse, sols conexen dos casos d'aquest fenomen: *guardi-sivi[ʎ]* i *karri[ʎ]* que diu a molts de pobles la gent sense lletres.

5. —Referent a n-el canvi entre *[ʎ]* i *[ʒ] [dʒ]* que diu Mr. Saroïhandy que's fa a Alguer i a les Balears dins gran nombre de paraules, hem de fer avinent que no es cosa esclusiva d'aquexes dues regions, com ho demostren els següents casos: *[ʒ]ujtà* (Manacor) < *[ʎ]ujtà* (Catalunya) < *luctari*; —*[ʒ]uj* (Mallorca) i *[ʒ]u[ʒɔ]l* (llinatge de Tarragona) < *[ʎ]u[ʎ]* [Llull] (llinatge mallorquí) < *lolium*; —*[ʒ]ibr[éʎ]* < *[ʎ]ibre[ʎ]* (Lleida) (castellà: *barreño*) < *libellu* < *libella* (veyau Körting, 3a ed. n. 5557);[64]—*[ʒ]i[ɲ]a* (Manacor) < *[ʎ]i[ɲ]a* (Santanyí) < *línea*; —*[ʒ]i[ɲɔ]la* (Mallorca) < *[ʎ]i[ɲɔ]la* (Reus, *la Canonja*, *Vilaseca*) < *lineola*; —*[ʒə]nti[ʎə]s* (Tortosa) < *[ʎə]nti[ə]s* (Mallorca) < *lenticula*; —*[ʒə]m[ə]ntà* (Artà) < *[ʎə]m[ə]ntà* (Manacor) < *lamentari*; —*[ʒɔ]k* (Manacor, Esporles)[65] < *[ʎɔ]k* (Palma) < *locu*; —*[ʒə]n[ə]gà* (Biniali) < *[ʎə]n[ə]gà* [270] (Manacor) < *labi* (Forteza, *Gramàtica*, §. 32); —*di[ʒɔ]ws-[ʒə]rdé* (Manacor, Sóller) < *[ʎə]rdé* (Palma, Inca) *[ʎ]art* (Catalunya) < *lardum* (veyau Körting, 3a ed. n. 5446). —*[ʒuʒ]*é (Manacor, Caimari, Mancor, Búger*) i *[ʒudʒ]*é (Pina, Costitx, Puigpunyent) i *[dʒewdʒ]*é < (Alacant) i *[ʒəuʒ]*é (Búger*, Fornalutx, Sóller)

---

[64] Nota (2) de l'original: A Mallorca tenim *rib[eʎ]* i *rib[eʎə]*. D. Tomàs Forteza, *Gramática*, §. 156, los fa derivar de *libella* (plat de balansa), i esplica el *gibrell*, *gibrella* de Catalunya per la metatesi de la *r* de R*ibell* i la protesi d'una *g* G*ib*R*ell*.

[65] Nota (3) de l'original: Usen la forma *[ʒɔ]k* sols en la frasse: *en* LLOC *de venir, es romàs*; *en* LLOC *d'estudiar, se passetja*; etc. Sols en tals casos posen *[ʒɔ]k* per *[ʎɔ]k*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

< *[ʎəwʒ]*é (Barcelona) < *leviarius (veyau Körting, 3a ed. n. 5446). — D'altra banda, tenim uns quants casos de *[ʒ]* feta *[ʎ]*: *[ʎ]igant* (Artà, Capdepera, Son Servera) < *[ʒ]igant* (Manacor, Palma, etc.) < *gigantem*: —*[ʎə]rdí* (Artà, Capdepera, Son Servera, Sóller, Biniaraix) < *[ʒə]rdí* < alemany: *garten* (veyau Körting, 3a ed. n. 4168); —*[ʎəətʃ]im* [Lloatxim] (Mallorca) < *Joachim*; *[ʎə]sinto* [Llacinto] < Jacinto (Catalunya) < *Jacintu*; —*[ʎə]m[e]nt-i-plorant* (Manacor) < *gement-i-plorant* de la *Salve* < *gementes et flentes*.

6. —Del canvi de *[ʎ]* en *[ɲ]* just diu Mr. Saroïhandy que'l cas de *nyinyol* es un fet aillat d'assimilació de *[ʎ]* a *[ɲ]*. Nosaltres trobàrem aquest cas d'*assimilació*: *ninol* a la Pobla de Lillet i *ni[ɲə]la* a Reus, *la Canonja* i *Vilaseca*. Ademés trobàrem alguns casos de canvi de *[ʎ]* en *[ɲ]*, essent la *[ʎ]* inicial i anant precedida d'un mot acabat en *-n-* o *-m*. A *Torredembarra*, *Altafulla*, *Creixell* i el Vendrell (la gent vella) diuen: *un-[ɲ]um* < *un-llum*, *pa'm-[ɲ]et* < *pa am llet*, *un-[ɲ]ibr[ə]* < *un-llibre*, *un-[ɲə]k* < *un-lloc*. —A n-el Priorat, Conca de Barberà i Camp de Tarragona diuen: *[ə]n-[ɲ]à* < *enllà*. —A Puigcerdà trobàrem *[ə]m[ə]g[ə]ta[ɲ]* [*amagatany*] < *amagatall*. —Mn. Francés Carreres de Moixent (València) ens comunicà en carta de juny de 1905 qu'ell es de segón llinatje *[ʎ]i[ɲ]ana* i *[ɲ]i[ɲ]ana* [Nyinyana]. Es un altre cas d'*assimilació* de *[ʎ]* a *[ɲ]*.

7. —Hi ha casos de que la *[ɲ]* pert la *palatisació* i torna *ni* o *n*, o desaparex. A Esterri trobàrem *kane[ʎ]a* (del bras) < *[kəɲeʎə]* (Mallorca); a Andorra la Vella: *komp[ə]ni[ə]* (*companyia*); a Sant Llorenç de Cerdans: *[ə]nie[ʎ]* (*anyell*); a Begur: *mions* (*minyons*). Aquest es el metex cas que cita Mr. Morel-Fatio que's troba sovint dins els vells monuments: *estray*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per *estrany*, *meys* per *menys*. —Dins casi tot el territori de la llenga se troba'l mot *[ʎ]inad[ʒə]* [llinadje], que sens dupte vé de **lineaticum* (Körting, 3a ed. n. 5619), qu'ha donat l'italià: *lignaggio*, el portuguès: *linhagem*, el castellà: *linage*, el provensal: *linhatge*, que també es català: *[ʎ]i[ɲ]ad[ʒ]e*, que'l trobàrem viu a Benicarló. —A la Llena (prop de Solsona), trobàrem *t[e]rrén* per *t[e]rr[eɲ]*. —A Mallorca deym: *[ə]ngàn* i *[ə]ng[ə]nà* per *[ə]nga[ɲ]* i *[ə]ng[əɲ]à*.

8. —A Alguer la *[ɲ]* final dels substantius, torna *n* a n-el plural, sens dupte per influència de la s: *un a[ɲ]—dos ans*, *un [e]nga[ɲ]—dos [e]ngans*, *un ba[ɲ]—dos bans*. —A Mallorca succeex un'altra cosa: en la [271] formació d'aqueys plurals la *[ɲ]* se desfà en *jn*: *un a[ɲ]-dos ajns*, *un pu[ɲ]-dos pujns*, *un [ə]n[ʒ]i[ɲ]-dos [ə]n[ʒ]ijns*. Es digne de notar que'l llinatje mallorquí *Va[ɲ]*, els que'l duen, l'escriuen: *Veyñ*. La *ñ* en lloc de *n* es moderna dins tal llinatge; se deu a l'influència castellana, qu'ha fet tan de matx dins l'ortografia dels llinatjes catalans, valencians i balears, com la francesa dins Rosselló, Vallespir, Conflent, Capcir i Cerdanya francesa.

9. —Sembla fundada la teoria de Mr. Saroïhandy per esplicar la conversió de *gn* en *[ɲ]*, sostenint que *rénya*, *fenya*, *cunya* son formes sortides, i per lo metex posteriors, de *reyna, feyna, cuyna*, per esser passada la *i* de devant la *n* a derrera, palatisantse aquesta de resultes de la nova posició de la *i*. —Aquest fenomen no es esclusiu de la província de Lleida. Nosaltres el trobàrem dins gran part de la Tarragona: *a*) *f[eɲ]a* (feyna) a Tarragona, Reus, Calaf, Ponts, les Borges Blanques, Gerri de la Sal; —*b*) *re[ɲ]a* (reyna) a Solsona; —*c*) *ku[ɲə]* (cuyna) i *ku[ɲ]à* (cuynar) a Igualada, Calaf, Ponts, conca de la Ribera Salada i conca de Tremp.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

G.

Tramudanses de la *l*.

Mr. Morel-Fatio en diu això: «La vocalisació de la *l* en *u* no té gayre estensió; no obstant els vells monuments inclouen formes com *coutel*, *dousament*, *autra*, *caugat* (per *cougat* < *collocatus*), *estauviat* (*estalviat*), *fausar*, *taut* (per *tout* de *tolt*), i avuy se troba prou sovint *au* per *al* dins els dialectes. —El canvi de la *l* intervocàlica en *r* es propi del dialecte d'Alguer: *murí* < *molinus*, *vor* < *vol*. —L ha desaparegut dins *pus*, un equivalent de *plus*, i dins *altre* (català modern: *atro*, *atri*), *atresi*, *atretal* en lloc de *altre*, etc. —CL se conserva; sols a Alguer torna *cr* si'l mot no inclou altre *r*: *cravelj* < *claviculus*; al contrari: *cloura* < *claudere*. —*Pl*, *bl*, tornen a Alguer *pr*, *br*: *pre* < *plenus*, *umbrilj* < *umbilicus*...».

Mr. Saroïhandy per la seua banda diu (n. 45): «La vocalisació en *u* de la *l* final de sílaba, que ocorre tant dins les llengues romàniques, sembla que no ha tengut lloc dins el català. L'ortografia usual aguanta fort la *l*; dins la pronúncia, no obstant, la *l* en tal posició va acompanyada d'un estrenyedat *velar* que la fa semblant a la *l* [e]slava i portuguesa. Per això devegades es difícil distingir si un percep *l* o *u*, i sovint abdos sons se baraten un amb altre. A Balears i Catalunya se troben: *pauma: palma, auba*: *alba*, *fauda*: *falda*, *seuva*: *selva*, *sauze*: *salze*, *taup*: *talp*, *faus*: *fals*. Ja antigament hi havia *senescau*, *herau*, *sou*, *Grau*, *Arnau* per *senescial*, *heral(t)*, *Sol(t)*, *Gueral(t)*, *Arnal(t)*; i, al contrari, en tot temps [272] se troba la *u* diptongal representada per *l* dins *deume*: *delme*, *Palaudà*: *Palaldà*, *gauta*: *galta*, *guau*: *guàl*, etc.». Després dins el paragraf n. 48 fa constar que a Alguer la *l* intervocàlica torna *r*, i llavò dins una nota posa una partida de canvis de *l* amb *r* i de *l* amb *n*.

Vetassí les observacions que'ns ocorren a tot això:

I. —La vocalisació de la *l* en *u* es molt frequent, fins i tot essent final de sílaba. Mr. Saroïhandy no li vol dir *vocalisació*, sino *estrenyedat velar* de la qual resulta un sò que diu que es difícil destriar si es *l* o *u*. A n-el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nostre entendre, es una *u* diptongal o semiconsonant (*w*). Ventassí uns quants casos, trobats en les nostres escursions: *-[ə]w-mon* (Montblanc, Barberà), < *a*L-*mon*; —*màw[ße]s* (Pla d'Urgell) < *ma*L*ves*; —*Awmenà* (Pla d'Urgell) < *A*L*menar*; *Powmé* (Campos-Mallorca) < *Pa*L*mer*; —*[ə]wbat* (Vendrell, Mallorca), < *a*L*bat*; —*nusawtris* (Vingrau, Formiguera) < *nusa*L*tres* < *nosalteros*; —*Bawm[ə]* (Solsona, Conca de la Ribera Salada, Sant Julià d'Andorra) < *balma*; —*baumat* (Ribes: minat) < *ba*L*mat*; —*[ə]mb[ə]wmars[ə]* (Mallorca-Manacor) < *embalmarse*: els trencadors que, tallant carreus de la pedrera, fan còva o *balma*; —*bawb[ə]* (Solsona, conca de la Ribera Salada, Sant Julià d'Andorra y Mallorca) < *ba*L*ba*; —*kawm[ə]* (Solsona, Conca de la Ribera Salada, Sant Julià d'Andorra < *calma*; —*[əwʒ]up* (Bunyola-Mallorca) < *a*L*jup*; —*[ə]wfaws* (Mallorca) i *aufals* (Salàs, prop de la Pobla de Segur) < *aufals* (Salàs, prop de la Pobla de Segur) < *alfals*; —*[ə]wmut* (Costitx, Sencelles, Biniali, Puigpunyent-Mallorca) < *a*L*mut*; —*[ə]w-manco* (Manacor, Porreres) < *a*L-*manco*; —*[ə]sk*U*tà* (Rosselló, Vallespir < *askuwtà* < *askuLtà* (Montlluís) < *auscuLtare*; —*mutú* (Sant Llorenç de Cerdans) < *muwtú* < *mo*L*tó* (gran part de Catalunya). —A la Ribera de Unarre (Vall d'Àneu) l'article *el* el fan *aw* i a Pollença (Mallorca) el fan *[əw]*, sempre que vaja amb un nom que comensi en consonant: *aw-m[edʒe]* i *[əw] m[edʒə]*, *[əw]-[ʎ]ibr[e]* i *[əw] [ʎ]ibre* respectivament. —A n-el reyne de València es molt frecuent fer *u* la *l* dels pronoms: *el, la*. A Xixona trobàrem: *kompr[ew]li[w]* < *compreuli'l*, < *compreulilo*; a Benidorm, Benissa i *Finestrat*: *v[ə]l komprarliws* < *comprarli'ls* < *compràrlilos*; —Borriana, el Puig i fins a *Tortosa*: *no liw vol[e]n donà* < *no li'l (li-lo) volen donà*; —a Simat de la Valldigna: *donoliua* < *donàlila*.

2. —Axí com la *l* torna *u*, axi també la *u* torna *l* devegades. Mr. Saroïhandy en cita un enfilall de casos. Nosaltres en tenim un de ben

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

curiós: del llatí *hedera* se formà en català: *[e]dr[ə]*, que's diu a Alcoi, Andorra la Vella i Vallespir: *[ew]r[ə]*, que's diu a n-el Rosselló, i es el cas de la *-w-* feta *l*. —A Manacor, Inca i altres pobles de Mallorca diuen: *[ə]lk[ə]zió* < *[əw]k[ə]zió* < *ok[ə]zió*.

3. —També sovintetja el canvi de la *l* en *n*. Ventassí alguns [273] casos: *tew*N*[eʎ]* (Blanes) < *t[əw]*L*[eʎ]*; —*[ə]n[ʒ]up* (Binissalem, Biniamar, Mancor—Mallorca) < *a*L*jup*; —*mu*N*t[ə]* (Mallorca, la gent sense lletres) < *mulcta*; —*mu*N*tiplikà* (Mallorca, la gent sense lletres) < *mu*L*tiplicar*; —*na*N*trus* (Tarragona, Sitges) < *na*L*trus* (Tarragona) < *noza*L*tres*; —*na*N*tres* (Lleida, Balaguer) < *na*L*tres* (Ponts, Calaf) < *noza*L*tres*; —*antr[e]* (Lleida, Balaguer) < *a*L*tra* (Barcelona, Balears); —*antru* (Calaf, els pagesos) < *a*L*tru* (Clairà).

4. —Sovintetja igualment el canvi de *l* en *r*. N'hi ha tot un enfilall de tals canvis: *t[əw]*R*e[ʎ]* (Manacor) < *tau*L*e[ʎ]* (Lleida); —*siwr[eʎ]* (Mallorca) < *siulell* < *siu*L*ar*; —*ko*R*unn[ə]* (Marratxí, Manacor) < *co*L*umna*; —*[ə]*R*zup* (Manacor) < *aljup*; —*p*R*[ə]z[e]nt* (Manacor, Inca) < *p*L*asent* < *p*L*acentem*; —*p*R*at* i *b*R*at* (la Vila Joiosa) < *p*L*at* i *b*L*at*; —*ajgo-d[ə]-p*R*u[ʒə]* (Palma, Andratx) < *aygo-de-pluja* < *p*L*uvia*; —*[ʒ]u*R*iọl* (Mallorca) < *ju*L*iol* < *ju*L*iolus*; —*p[ə]*R*á-fav[ə]s* (Mallorca) < *pe*L*á*, llevar la pellofa; —*ma*R*alt* (Verger) < *ma*L*alt*. —Per lo metex no es esclusiu d'Alguer el convertir la *l* en *r*; dins tot el territori de la llenga se troben espurnes de tal tendència.

5. —Ja vérem més amunt que tota *l* inicial llatina tornà *[ʎ]* dins el català. Son casos de tal lley: *[ʎə]-m[əj]tat* (Blanes) < L*a-mitat*; *[ʎə]pid[e]r[ə]* (Sabadell i Conca de Tremp), *[ʎə]pit[e]r[ə]* (Montblanc) i *[ʎ]àpit* (Mallorca, la gent sense lletres) < L*apidem*.

6.—No comprenem com Mr. Morel-Fatio, després de dir que la *l* ha desaparegut de dins *atre* (*alterum*), contraposa a n-aquesta forma

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquexes altres dues: *atro*, *atri*, que califica de modernes. ¿A n-e quina comarca o població es que s'usen aquexes dues formes? May les hem afinades en lloc durant les nostres escursions. Axò no vol dir que no egzistesquen. A Canet de Mar, Terrassa i Sabadell trobàrem *atru*. *Atri* hauria d'esser desde la Conca de Barberà, per la Segarra cap amunt per Gósol fins a la Seu d'Urgell o a la Conca de Tremp o dins el Pallars, axò es, a n-aquelles comarques que fan *i* la *e* àtona final. En canvi *atre* es general a tot el reyne de València, prou estès dins Catalunya occidental i també caplleva dins Catalunya oriental. Nosaltres el trobàrem a Gandia, València, Fatarella, Ascó, Pallerols, Borredà, Berga, Prats de Lluçanès, Gironella, Granollers, Gombrèn, Sant Hilari Sacalm, Besalú, Palafrugell, Begur. —*Altre* ocupa totes les Balears, domina casi esclusivament dins la llenga escrita, se troba dins bona part de Catalunya oriental i també té fites dins Catalunya occidental. Nosaltres el trobàrem a Vinaròs, Berga, Prats, Gironella, Elna; com trobàrem també: *altru* a Clairà; *[ɔ]tr[e]* a la Seu d'Urgell, *antre* a Lleida, Balaguer, Artesa de Segre, Sort, Calaf, Sitges, Manresa; *antru* a Calaf entre'ls pagesos. —De manera que la *l* de *alterum* a unes comarques s'es conservada, a altres es tornada *n*, a altres s'es perduda. [274]

7.—Un altre canvi hi ha de *l* dins els aplecs *bl*, *pl*, *kl* a certes comarques. A-les-hores la *l* torna *[ʎ]*; i axí, en lloc de *blau*, *blank*, *klaw*, *klo̤w*, *plɔw*, *pla*, sona *b[ʎ]aw* (*bllau*), *b[ʎ]a[ŋ]* (*bllank*), *k[ʎ]aw* (*cllau*), *k[ʎɔw]* (*cllou*), *p[ʎo̤]w* (*pllou*); *p[ʎ]a* (*plla*). De tal fenomen no'n diu res Mr. Morel-Fatio. Mr. Saroïhandy no'n parla dins *Grundriss*, pero si dins la seua *Comunicació al Congrés Internacional de la llenga Catalana* (veyau el volum del *Congrés*, p. 331 et ss.), aont dona com-e territori de tal fenomen les conques de Éssera i Isàvena, que s'apleguen a Graus, la conca superior del Noguera Ribagorçana fins a n-el Montsec, curs inferior del metex riu desde Trago de Noguera, i punta de la província de Lleida entre'l Segre, i frontera d'Aragó (Almacelles, Lleida, Massalcoreig, Saidí,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Fraga, Velilla i Torrent de Cinca). Aquest fenomen nosaltres l'afinàrem a Vilaller i a Claramunt (Conca de Tremp).

8. —Trobam ben avenguda l'esplicació que dona Mr. Saroïhandy (n. 50 in nota) de la formació de *cop*, *om*, *doç*, provinents de *colp*, *olm*, *dolç*. Diu que la *l* d'aquests mots tornà *u*, i tenguérem *coup, oum, dóuç*, i que llavò'l diptonc -*ou*- se monoptongà en *o*, i resultà *cop*, *om*, *doç*. No hem trobada en lloc may la forma *doç*. ¿Aont es que's diu?

H.
Tramudanses de la *r*.

Diu Mr. Morel-Fatio: «La *r* entre vocals i també devant consonant dins el dialecte d'Alguer passa fàcilment a la *l*: *muliva* de **moribat* es més usat que *muriva*; *mercatum* torna *malcat*. —La *r* se pert dins *abre* < *arbor* i dins *pendre* < *prehendere*. —La *r* final ja no's sent: *caló* < *calorem*, *podé* < *potere*; sols se conserva si'l mot següent comensa en vocal (*anar a casa*) o devant enclític (*portar-nos*) i ademés dins alguns monosilabs: v. gr. *pur*, *car*, *cor*. Un fenomen invers d'aquest es l'afegitó d'una *t* anti-etimològica a la *r* final, am lo que s'atura la pèrdua de la *r*: *amart* < *amare*, *mart* < *mare* (veyau sobre aquex procés fonètic dins el provensal *Romania*, VII, 107; VIII, 110, 136 i 630). —*RS* se simplifica en *s*: *cos* per *cors* CORPUS i CURSUS, *bossa* < *byrsa*». —Dins una nota fa avinent que a Blanes, en lloc de *ferne*, *menjarne*, diuen: *féne*, *menjàne*, axò es, se menjen la *r* final fins devant els enclítics.

Mr. Saroïhandy diu per la seua banda (n. 44): «Una particularidat del català que l'allunya notablement del castellà i l'acosta a n-el provensal, es la pèrdua de la *n* i *r* finals: *camí* (*camino*), *seré* (*sereno*), *coló* (*color*), *ferré* (*ferrer*),... Aquexes consonants pogueren predre-se a n-el nort i sur dels Pirineus am tota [275] independència dins les dues regions, sense cap influència del provensal dalt el català. La *r* final sols se conserva dins alguns monosilabs com *tir*, *pur*, *mar*, *or*, o dins mots nous com *actor*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

temor, *pudor*, *billar*, *polar*... Si la *r* final va seguida d'una paraula que comensa en consonant i se pronuncien tot seguit, ordinariament hi sona encara la *r*: *saber-ho*, *anar-hi*, *venir-ne*...». I aquí vé una nota que diu: «La desaparició de la *r* final no es res nou. Ja dins els monuments vells rima o consona *caracte* amb *acte*, no obstant sembla que la *r* no s'es perduda dins tots els endrets del domini català. Encara's pronuncia dins poblacions de la província de València. Devora'ls monosilabs am la *r* conservada, com *mar, cor, or*, se troben sense *r mà, có, ó*. La pèrdua de la *r* i *n* finals ha donat lloc a algunes confusions; de *sahó* (*sazon*) i de *pilà* (*pilar*) han fet *sahoreta* i *pilanet*, com si'ls primitius fossen *sahor* i *pilan*; també hi ha *vaivera* (*vaiven*), *coyçoneta* (*coyçor*)». Dins el paragraf n. 49 acaba dient: «Dins la llenga actual la regla es que els plurals en *rs* sonin just *s*: *colors* < *colós*, *ferrers* < *ferrés*. Egzemples d'això n'oferexen ja les rimes dins les obres de Bt. Ramon Llull i d'Ausiàs March, i el poeta Jofre de Foixà en fa menció dins la seua poètica (1286-91 —veyau P. Meyer dalt *Romania*, IX, p. 52). La *r* devant *s* no's perdé dins el domini català, puys encara avuy es representada dins el llenguatge d'Alguer per *fr*OL*s* (*flo*R*s*) i *dorols* (*dolo*R*s*). La barreja en la pronúncia de *-rs* i *s* ha duytes maneres d'escriure molt especials. No es rar trobar *nars* per *nas* < *nasum*, *cars* per *cas* < *casum*: veyau *ciprers* de *cypressum* i *en vers de* del castellà *en vez de*.»

Sobre això ens cal fer algunes observacions:

I. —La *r* de *a*R*bre* < *a*R*borem*: *a*) se conserva dins gran part del domini català; *b*) torna *l* dins algunes comarques, que diuen: *a*L*bre* (trobàrem aquesta forma a Benissa, Biar, Ibi, Alcoi, Agullana); *c*) i dins altres comarques se pert, i resulta: *abre*. Axí es dins les Balears i axí'l trobàrem a Canet de Mar, Argelers, Cotlliure, Puigcerdà, Martinet, Solsona, Tàrrega, Anglesola, Lleida, Balaguer. Sens dupte qu'es a altres comarques. —Dins el reyne de València, bax Empordà, Sant Feliu de Guíxols, Manresa i Solsona diuen *f*L*are* en lloc de *f*R*are*. —A Mallorca i Perpinyà se menjen la *r* de *ma*R*bre*, i resulta: *mabre*. —La *r* torna *l* dins

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

els llinatjes: *Be*L*enguer* (Cabanes de Castelló), < *Be*R*engarius*, *F*L*exes* (*Frexes*) i *Co*L*omina* (*Co*R*omina*), de Mallorca.

2. —No acaba d'esser egzacte lo que diu Mr. Morel-Fatio sobre la *r* final.

La *r* final no se pronuncia a les Balears ni a la Catalunya espanyola ni a la francesa ni a Alguer; pero sí a la major part del [276] reyne de València. Durant les nostres escursions de 1901 i 1902 la trobàrem pronunciada a Elx, Santa Pola, *Mutxamel*, *Bussot*, *Augues*, Alacant, Sant Juan d'Alacant, la Vila Joiosa, Benidorm, *Benimagrell*, *Agost*, *Finestrat*, Xixona, *Relleu*, Biar, Benissa, Verger, Oliva, Gandia i pobles de s'horta, Simat de Valldigna, Ontinyent, Xàtiva, València i pobles de s'horta, el Puig, Morvedre, Nules, Borriana, Onda, Vila-real, Castelló de la Plana, *Betxí*, *Almassora*, *Vall d'Uixó*, *Borriol*, *Culla*, Artana, Almenara, Mascarell, *Xilxes*, *Alfondeguilla*. Sens dupte n'hi ha d'altres de viles valencianes que també pronuncien la *r* final. Només consignam les qui dins les nostres llibretes de notes aparexen conservant tal pronúncia. Hi aparexen no pronunciant tal *r* final Novelda, Monòver, *Petrer*, *Alguenya*, *Crevillent*, *Pinós*, *Fondosneus*, *Pedreguer*, *Alcora*, Cabanes, Xert, Vinaròs, Arnes, *Sant Mateu*, Benicarló, Llucena, Catí, Cervera, Càlig, les Coves de Vinromà, Albocàsser, Pobla de Benifassar, Alcanar, Ulldecona, Alcalà de Xivert, Atzaneta, Maestre, Vistabella, Serra d'En Galceran, Morella, Benassal i Forcall am tot lo Maestrat, Tortosa i Ribera d'Ebre. De manera que's pot dir que's menjen la *r* final l'estrem suroest i la regió nort del domini valencià.

3. —No acaba d'esser ver que a n-els pobles que's menjen la *r* final, la conservin en seguirli un mot que comensi en vocal. Ens atrevim a dir que en la major part dels casos no la pronuncien, al menys a Mallorca. Fins a n-el cas de dur l'infinitiu un enclític afegit (*donarme*, *parlarme*), dexa de sonar la *r* no sols a Blanes, que cita Mr. Morel-Fatio, sino dins la major part del domini de la llenga. De les nostres escursions de 1902, 1906 i d'anguany resulta lo següent:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a) Trobàrem que no pronuncien la *r* final del verb que du afegit un enclític: Novelda, Monòver, *Pinós*, Santa Pola, Benigànim, Xàtiva, Dénia, la Selva, Ibi, la Vila Joiosa, Benidorm, Nules, Borriana, Vila-real, Càlig, Vistabella, Serra d'En Serra d'En Galceran, Xert, Cabanes, Atzaneta, Maestre, Benassal am tot lo Maestrat, Calaceit, Batea, Gandesa, Massalió, Vinaròs, Peníscola, Benicarló, Tivissa, Alió, Fatarella, Corbera, Villalba, Pradell, Molar, Garcia, Guiamets, Marsà, Capçanes, *Masroig*,[66] Mont-roig, Tarragona i pobles del *Camp*, *les Garrigues*, Segarra, Conca de Barberà, Santa Coloma de Queralt, *Savella*, Igualada, Martorell, Villafranca am l'alt i bax Penedès, Vilanova i la Geltrú, Sitges, [277] Mataró, Canet de Mar, Granollers, Caldes de Malavella*,[67] Arbúcies*, Sant Hilari Sacalm*, Terrassa*, Vic*, Ribes*, Campmany*, Figueres*, Vilanant*, la Jonquera*, Girona*, *Sant Pol*, Blanes, *Vall d'Hostoles*, Olot, Besalú, Banyoles, Bordils, Begur, Agullana, Cerdanya francesa i espanyola,[68] Prats de Lluçanès, Gironella, Sabadell, Manresa i Pla de Bages, Cardona, Berguedà, Pla d'Urgell, Lleida, Tremp i sa conca, la Pobla de Segur, Gerri de la Sal, Sort, Pallerols, la Seu d'Urgell, Sant Julià d'Andorra, Ponts. A n-aquests pobles i comarques, en lloc de v. gr.: *acompana*R*me*, *troba*R*te*, *visita*R*lo*, *ana*R*hi*, *fe*R*ho*, *porta*R*ne*, pronuncien: *acompanyà'm*, *trobà't*, *visita'l* (i també devegades: *acompanyà-me*, *trobà-te*, *visità-lo*), *anà-hi*, *fé-hu*, *portà'n*, i també a voltes: *portà-ne*.

b) La *r* final a altres bandes, si du afegit un enclític que comensi en vocal, se conserva (*[ə]narhi, trubarhu*); ara si l'enclític comensa en *l*, *m* o *n*, la *r* s'assimila a n-aquexes consonants. Això's fa dins totes les Balears i a Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Palafrugell, Begur, la Bisbal, i sens

---

[66] Nota (1) de l'original: Grans mercès a Mn. Tomàs Bellpuig, catedràtic del seminari de Tortosa, i a la partida de dexebles i amics seus que mos han replegades i remeses clarícies de tots aqueys pobles, d'ont son nadius o hi estàn. Sí que'ns han fet un gros favor.

[67] Nota (1) de l'original: A n-aquests pobles que duen estrella, trobàrem alguns casos de *r* final conservada devant enclític (*ana*R*hi*, *akumpa[ɲ]a*R*lu*, *purta*R*na*). Es molt possible que a n-els altres pobles que retreym, se trobin també casos per l'estil.

[68] Nota (2) de l'original: A n-el Vallespir, Rosselló i Conflent se menjen sempre la *r* final. No hi ha cas de menjarla-se devant un enclític, perque no n'usen d'enclítics, en no esser

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dupte a altres endrets d'aquexa comarca que nosaltres no visitàrem; i axí, en lloc de v. gr. *mira*R*la*, *troba*R*lo, porta*RN*e, visita*RM*e,* diuen: *miral·la, trobal·lo, portà*N-*ne*, *visita*M-M*e.* A Mallorca, si l'enclític es *se*, la *r* precedent s'assimila a la *s*; pero, per la lley general de la fonètica mallorquina, que fa *t* tota *s* final que precedesca a una *s* inicial sorda, tal *s*, provinent de *r*, sona *t*, i axí, en lloc de v. gr. *m[ə]n[ʒ]a*R-*s[ə]* — *m[ə]n[ʒ]às-s[ə]*, *mori*R-*s[ə]* — *moris-s[ə]* — *v[ə]l[ə]*R-*sa* — *v[ə]l[ə]s-sa*, diuen: *m[ə]n[ʒ]a*T-*s[ə]*, *v[ə]l[ə]*T-*s[ə]*.

c) A Mallorca sona la *r* de *pu*R, pero no la de *ca*R, *co*R, *ma*R, *o*R; i per lo metex deym: *ca*, *c[ɔ]*, *la mà*, *[ɔ]*. —A Alguer, per mantenir la *r* final dels monosílabs, l'axamplen, i en lloc de *c[ɔ]r*, *[ɔ]r*, *pu*R, *du*R, diuen: *c[ɔ]rr*, *[ɔ]rr*, *purr*, *durr*. —A Sant Hilari Sacalm trobàrem: *c[ɔ]rr*, *purr* per *c[ɔ]r*, *pur*; a Arbúcies: *[ɔ]rr*, *c[ɔ]rr* per *or*, *cor*; a Caldes de Malavella: *purr* per *pu*R.

4. —L'afegitó d'una *t* a la *r* final té lloc especialment en els monosílabs i bisílabs: *[ɔ]rt* (or), *cart* (car), *c[ɔ]rt* (cor), *purt* (pur), *mart* (*mar*). Trobàrem aquest fenomen a Reus, Tarragona, Falset, el Vendrell, Vilanova i la Geltrú, Sitges, Granollers, Mataró, la Llena (prop de Solsona), Palamós, Palafrugell, Vallespir, Rosselló, [278] Conflent. A la Llena trobàrem: *particulart (particular)*; a Canet (Rosselló): *senyort* (senyor), *entert* (enter). —A Sitges, Mataró, Blanes, el Vendrell, Palafrugell, Palamós, Granollers, Caldes de Malavella, trobàrem ademés: *la mark* (*la mar*).

5. —De *corpus* surt *c[ɔ]s*, i de *cursus* surt *c[o]s*, dos mots ben diferents fonèticament i que no'ls-e confondrà may cap català.

6. —A Mallorca pronunciam: *actó*, *temó*, *pudó*, *villà*, *polà* i no *actor*, *temor*, *pudor*, *billar*, *polar*.

7. —*Sahó* no vé del castellà *sazón*: un i altra surten del llatí *satione*.

---

a l'imperatiu. En el altres casos son sempre proclítics, axò es, el *me, te, se, lo, la, li, els,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

8. —El català *en-vers-de* no té res que veure am lo castellà *en vez de*: tenen una significansa absolutament diversa. El nostre *en-vers-de* correspòn al castellà *para con*, i a l'alemany *gegen*, i surt de la proposició llatina *versus*.

9. —Hi ha comarques del reyne de València que posen *r* final a noms que no n'han tenguda may segons llur etimologia. A Benissa trobàrem: *preso*R (presó), *provesso*R (*professó-processó*), *tràurer* (*traure-trahere*). A n-els pobles del *Marquesat de Dénia* (Ondara, Pedreguer, Beniarbeig, Lauar, Murla, Xaló, Sanet, Ràfol i altres), no sols conserven tota *r* final, sino que'n posen allà ont no cal, v. gr. *hòmer* (*home*).

10. —A alguns pobles de Mallorca la *r* final torna *s* a la primera i tercera persona singular del present i del subjuntiu. A Son Servera, trobàrem: *jo mis* (mir), *jo m'[ə]tús* (atur), *jo [ə]stís* (estir). —A Sóller, Fornalutx, Biniaraix, Valldemossa: *k[ə] s'[ə]tús* (atur); a Sóller i Fornalutx: *k[ə] [ʒɔ] k[o]s* (corr); a Biniaraix: *k[ə] s[ə] [ʒ]is* (gir).

11. —Hi ha casos de conversió de la *r* en *n*. A Selva i Mancor (Mallorca) trobàrem: *no hi 'nin[é]* ('*niré*); a Marratxí, Selva i dins casi tota la pagesia, sobre tot entre la gent analfabeta: *r[ə]v[ə]*N*[e]nsi* (*reve*R*ència*).

12. —A Xixona, Sant Joan d'Alacant, Bolulla, Benissa, Verger, Oliva, Benigànim, Xàtiva am tots els pobles de sa *costera*, Penàguila, *Vall d'Uixó*, *Betxí*, Nules, *Artana* i Onda trobàrem la pèrdua de la *r* medial de la primera, segona i tercera persona plural de l'aussiliar *vatx*: *và*R*em*, *và*R*eu*, *và*R*en*, i per lo metex pronuncien: *và[e]m*, *và[e]u*, *và[e]n*, i ademés *va[e]s* en lloc de *va*R*es*, fora a n-els cinc pobles derrers, aont no sentiren tal forma.

13. —A Alguer no sona la *-r* de la preposició *per*: i axí diuen: *p[e] la publikà*, *p[e] trubalu*, etc. A les Balears no sona dita *r* quant *per* va

---

los, ho, hi, en van sempre devant el verb, com en francès.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

devant l'article *sa*, *ses*, *s'*; i axí diuen: *p[ə] s[ə] r[ɔ]b[ə]*, *p[ə] s[ə]s kam[ə]s*, *p[ə] s'[ə]nimal*.

14. —Retreu Mr. Saroïhandy (n. 54) l'ingerència o encletxament d'una *r* entre *t* o *b* i la vocal següent: *tresor* < *thesaurum*, [279] *estrella* < *stellam*, *bruxola* < *buxulam*. *Cartró*: *cartó*, *canastró*: *canastó*, *ginestra*: *ginesta*, *dinamitra*: *dinamita*, *tartrana*: *tartana*, son novells. —A Mallorca no posam *r* dins el derivat de *buxulam*, ja que deym: *bu[ʃɔ]l[ə]*. Ademés deym: *tr[əʒ]inad[ə]*, < *teginada*, < *tegere*: cuberta, sòtil, paladar.

I.
La *n* i la *m*.

Diu Mr. Morel-Fatio: «La *n* final, se pert, pero no tant generalment com la *r*. En l'adjectiu *bo* < *bonus*, resurt la *n* devant una consonant: *bon vi*; no *bo ví*. En la flecsió de se mantén la *n* en els plurals sustantius: *ase*: *àsens*, *home*: *hòmens*; dins els femenins i plurals dels adjectius: *bo: bona: bons: bonas*. —*Nn* dona la *n* mullada, que's representa per *ny: any* < *annus*. Dins *afany* i *seny* sembla que la *ny* també representa *nn* (recordau les formes italianes: *afanno*, *senno*); en *menys* < *minus* tenim una assimilació am *melius*. *Nn* provinent del primitiu *mn* no torna *n* mullada (*n*): *son* < *somnus*, *don* < *dominus*; no obstant tenim *dany* < *damnum*. —*Nd* se reduex devant vocal a *n*: *comanar*, *prenen* (pero *prendre* o *pendre*); *estona* de l'alemany *Stunde*, *blana* < *blanda*; i, segons això, resulta el masculí *bla*, influit p'el femeni, aont la *n* es tractada com la *n* originàriament final. La *nd* que resulta final torna tot seguit *nt* (canvi entre'l sò sort i els sonor com en provensal); llavò se pert, segons la regla, la dental; així per egzemple dins els participis de present i dins els adverbis en *-ment*, etc. —Hi ha'l canvi de *n* en *r* dins *ve*R*i* < *venenum*.

En lloc de tot això diu Mr. Saroïhandy: «També la *n* subsistex si originàriament anava seguida d'una consonant. De *sonum* i *granum* se

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

formà *só*, *gra*; ara de *grandem* > *gran*, de *montem* > *mon*; dins certes comarques pronuncien encara la *t* de *gent* i *mont*; i primer sonava de *secundum* > *segont*; de *mundum* > *mont*. Allà ont primitivament entrava dins aquexes paraules la *n* final, demostra una tendència a desaparexer: v. gr. *aglà*, vell *glan* de *glandem*, *pà blà* < *panem blandum*». «Allà ont la *n* final va seguida d'un mot que comensa en consonant i se pronuncia tot seguit se percep encara la *n* ordinàriament; v. gr. *vin-blanc*, *pan-cuyt*, *cosin-germà*, *man-dreta*; *camin-real*, *be*N-*calent*, *de bon-veure*». —Dins el paragraf n. 49 fa notar que dins l'interior de paraula o topantse la final am l'inicial del mot següent, s'assimilen diferents consonants, entre altres *m* i *n*. La *n* devant llabial torna *m*: *En-Bernat*, *ton-pare* sonen: *Em-Bernat*, *tom-pare*. Lo metex succeex devegades si la *n* va devant *f* o *v*: *convit* (convit), *gram-veu* (*gran* [280] *veu*), *infinit* (infinit); pero també's pronuncia: *ànfora*, *enfàtich*; i el P. Nonell (*Anal. Fon. ort.* p. 138) pretén que's pronuncia: *ànf-fora*, *enf-fàtich*, *inf-finit.* Devant dental la *m* torna *n*: *contar* < *computare*, *redentor* < *redemptorem*. Es mal escrit: *sompni, dampnar*; devegades *mn* torna *nn*: *condemnare*: *condennar*; *columnam*: *colunna*; pero axò son mots erudits; el procés popular fa *ny* de *mn* i *nn*: *damnum*: *dany*; *annus*: *any*. *Mn* pot tornar *nm*; a Alguer diuen: *vilme*=**vinme* de *viminem*. A Catalunya se deya **homne* (*llumne*) de *homine* (*luminem*). S'hi aficà un *vocal fitera* (Stützvocal), i *vimen*, *homen*, *llumen* per via de *vime*, *home*, *llume* tornaren: *vim*, *hom*, *llum*. Formes com *fembra* de *femina* i *combregar* de *comunicare* sembla que no son nadiues de Catalunya. En lloc del *sembrar* d'ara se trobava primer *semenar*, que viu avuy a Blanes bax de la forma *xemenar*. —Hi ha alguns casos de simplificació de *nv* en *v*: *convent*; *cové*; *convenit*.

Vetassí les observacions que'ns ocorren:

1. —La *n* postònica dels temes llatins ha sufertes diferents tramudanses. S'es perduda dins els singulars dels sustantius i la terminació dels adjectius (*ma*N*us* > *mà*, *ca*N*is* > *ca*, *gra*N*um* > *grà*, *ple*N*us* > *ple*, *sa*N*us* > *sà*. S'esceptuen: *a*) *bo* i *bé*, que, en esser proclítics mantenen la *n*: *bo*N-*vi*, *be*N-*viu*; *b*) i certs mots composts, el primer

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

element dels quals es un tema en *-n-*, com se veu en els casos que posa Mr. Saroïhandy, el qual havia d'haver indicat aont els trobà. Nosaltres no'ls hem sabuts afinar més que a Mallorca, tret del *vin-blanc*, que'l trobàrem a *Sallent*. A Vendrell trobàrem *pan-beneyt*. A Mallorca hi ha demés *pan-caritat* (berenada que van a fer de panades a part o banda després de Pàscua). *c*) A Cadaqués i Begur trobàrem *tr[ɔŋ]* (trony) per *tro*.

2. —La *n* postònica se mantenia primer dins tots els plurals; ara hi ha algunes escepcions: 1a Els noms acabats en *-e* àtona (*hom*E, *jov*E, *as*E, *term*E, etc.) a les Balears i dins Catalunya oriental generalment fan el plural sense *n*: *joves, termes, homes* (a les Balears: *homos* i *homus* respectivament); *áses* dins les Balears. A Catalunya s'es perdut tal mot, i només se conserva en el nom de lloc: *Viladàsens*. —En canvi, trobàrem *hòme*N*s* i *jóvens* a Sant Antoni d'Eivissa, dins tota la regió alicantina, a Xàtiva, Vinaròs, Tarragona, Cervera, Artesa de Segre, Seu d'Urgell, la Cerdanya; i es segur que fan lo metex moltes d'altres comarques que no sabem per falta d'escorcoll sistemàtic. A Mallorca hi ha'l nom de lloc: *So'n Térmens*. —2a A n-el Conflent, Capcir i Rosselló, axò es, la part plana, de bax de les Alberes fins a les Corberes, tots els noms sortits de temes llatins de *-n-* postònica, fan el plural sens *-n-*; i per lo metex en lloc de *[ʒ]erma*N*s*, *vi*N*s*, *k[ə]p[əʎ]ans* [281] *uk[ə]siuns*, etc., diuen: *[ʒə]rmàs, vís, k[ə]p[əʎ]ás, uk[ə]siús* etc. —En canvi a Perpinyà i Elna trobàrem la tercera persona singlar del present de *venir*: *b[e]*N, en lloc de *v[e]*; mentres a Begur, Palafrugell i la Bisbal diuen: *b[e]s* i *t[e]s*, per *b[e]ns* (*vens*) i *t[e]ns* (la segona persona singular pres. De *venir* i *tenir*); a Reus diuen *su-pare* per *so*N-*pare*; a Sant Joan d'Alacant: *[e]t[ɛ]r* i *kuad[ɛ]r* per *eter*N i *quader*N; a Crespià: *m[ə] [ʒə]rmà*, *t[ə] [ʒə]rmà*, *s[əʒə]rmà*.

3. —Alguns canvis de la *n* en altres consonants hem de registrar: *a*) de *pampi*N*u* s'es format dins tot el territori català *pàmpo*L (veyau Körning, 3a ed. n. 6816); —*b*) a Bordils i *Relleu* de Conflent trobàrem

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dingú; a Vernet de Conflent: D*igú*; i a la Pobla de Segur; D*engú* per N*ingú* i **N***engú* de N*ec-unus*; —*c*) a Manacor, Sencelles, Biniali, Randa i dins casi tot Mallorca diuen D*om[é]s* per N*om[é]s*; —*d*) a Gandia diuen: *[ʎ]awda* en lloc de *[ʎ]auna* < *lamina*.

4. —Ni Mr. Morel-Fatio ni Mr. Saroïhandy diuen una paraula de la *n* velar sonora (ŋ) intervocàlica, igual a la *ng* alemanya. Creym qu'un temps era general a tot el territori; avuy només se troba, que sapiguem, a Manacor (Mallorca), i sols entre la gent vella sense lletres, i encara no tota. Aquexa gent donen a la consonant *palatal-mitjana-nasal-sonora* (*ny*) el valor de *velar-nasal-sonora*, la *ng* alemanya, intervocàlica, que representam per *[ŋ]*; en lloc de pronunciar *s[əɲ]ó, bu[ŋɔ]l, [əɲ]orans[̣ə]*, pronuncien: *s[əŋ]ó, bu[ŋɔ]l, [əŋ]orans[̣ə]*, donant a la *[ŋ]* el metex valor que té en alemany la *ng* dins *Di*N*ge*, *bri*N*gen*, *Zeitu*N*gen*, etc.

5. —No acaba d'esser egzacte lo que diu Mr. Morel-Fatio que *-nn-*, provinent de *-mn-* no torna *[ɲ]*. A Santa Pola, i sens dupte, a n-els pobles veins, de *so*MN*um* no han fet *s[ɔ]n*, sino *s[ɔɲ]*. A Menorca de *do*MN*us*, *do*MN*a*, no han fet *d[ɔ]n* ni *d[ɔ]n[̣ə]* sino *d[ɔɲ]* (*dony Pere, do*N*y Andreu*) i *d[ɔɲ]a* (*do*N*ya Maria, Donya Catalina*), i a Palma de Mallorca son moltíssims que diuen també *donya* en lloc de *dona Tal* o *Qual*.

6. —De la pèrdua de la *t* final derrera *n [ven*(*t*), *venin*(*t*)*]* en tractarem més avall, si Deu ho vol. —Ara posarem alguns casos de conversió de la *n* en *[ɲ]*. En dur la *n* una *i* amb una altra vocal derrera, té una gran tendència a tornar *[ɲ]*. Axí, trobàrem: *a*) a Gerri de la Sal: *T[ɔɲ]a* en lloc de *T[ɔ]nia*; *b*) a Benicarló: *s[e̞ɲ]a* en lloc de *sénia*; *c*) a Alcoi, Benissa i Ontinyent: *[ɲ]am* i a Sueca *a[ɲ]am*, de *niam* (també a Sueca i a Mallorca) < *miam* (Manacor) < *meyam* (Benissa, Manacor, Senselles) < *veyam* < *videamus*; *d*) a *Alcora*, *Xodos, Costur, Benafigos, Sant Mateu,* Morella, *Vistabella, Albocàsser*, Benassal, Forcall, *Almassora,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vallibona, Peníscola, Solsona, *Abella*, Ponts, Pallerols, la Seu d'Urgell diuen: *[ɲ]á* en lloc de *n'hi ha*. —També trobàrem a Noedes (Conflent): *[ə]skupi[ɲ]á* per *escupinar* < *escupir*; a Tortosa: *[e]skupi[ɲ]á* per *escupinada*; a Perpinyà: [282] *r[ə]fi[ɲ]ulá* per *refinar*; a Vilaller: *[ɲ]iw* per *niu*; a Mallorca la gent sense lletres diuen: *[ɲ]irvis, [ʒəɲ]iv[ə]s* per *nirvis*, *[ʒə]niv[ə]s*.

7. —La *m* té una tendéncia a tornar *n*: *a*) A n-el Rosselló, Vallespir i Conflent la *-m* final de la primera persona plural de l'imperfet (*cantaba*M*us*), *condicional* (*k[ə]nt[ə]ri[ə]*M) i de l'optatiu (*cantasse*M*us*) i la de la primera persona singular del verb *esser* (*su*M), torna *-n*; i axí diuen: *nuzaltr[ə]s k[ə]ntà[ßə]n*, *nuzaltr[ə]s k[ə]nt[ə]ri[ə]n*, *nuzaltr[ə]s k[ə]ntass[ə]n*, *i[o] sun*. —*b*) A Mallorca es generalíssim fer *n* tota *m* devant un altre consonant, fins-i-tot devant *b* i *p*; axí es que pronunciam: *[ə]n dig[e]r[ə]n [em digueren]*, *[ə]n donar[ə]n [em donaren]*, *t[ə]np[ə]stat*, *[ə]nb-un altr[ə]*,*[ə]nbolikà*, *s[e]npra*. —*c*) De *v[ə]jam* férem *m[ə]jam* (Manacor, Benissa, Sencelles), M*am* (Sa Pobla-Mallorca), *m[ə]j[ɛ]m* (Selva, Caimari, Palma), M*iam* (Manacor); i d'assí passàrem a *niam* (Manacor, Sueca).

8. —Axí com la *m* tendex a tornar *n*, la *n* també devegades torna *m*. Axí tenim el nom propi *Nicolau*, que moltíssims d'analfabets pronuncien: *Micolau*. —Tot el reyne de València, Catalunya occidental i les Balears el pronom *nos* l'hem transformat en *mos*; i fins hi ha comarques com Elx, Benidorm*, Xixona, Verger, Gandia, Simat de la Valldigna, Ontinyent*, Morvedre, *Atzeneta*, Maestre, que de N*ozaltres* han fet M*ozatros*; Santa Pola: M*oatros*; i Benidorm*, Dénia, Ontinyent* i Nules: M*atros*. —Diu Mr. Saroïhandy, dins una nota a n-el paragraf n. 48, que a València fan *m* la *n* final dels certs noms propis castellans, com *Caim*, *Chochim*, *Belem*, *Jerusalem*, en lloc de *Caín*, *Joaquín*, *Jerusalén*. Cap nom d'aquests es castellà. En treure el primer, tots els altres duen *m* final i no *-n*. Si'ls

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

castellans hi fan *-n*, es per la dificultat que tenen de pronunciar *m* final. El pronunciar aquests quatre noms am *-m* final no es cosa pròpia de València, sino de tot el territori de la llenga.

9. —A Mallorca la *n* devant llabial no torna *m*; i per lo metex deym: *an-Bernat*, *ton-pare*, *convida*, *gran-v[ə]w*, etc. ¡Si fins la *m* hi torna *n*! segons hem vist més amunt.

10. —A Mallorca hi ha el verb *[ʃə]m[ə]nà*, que vol dir: *fer axams* les abelles.

K.
La *d* i la *t*.

Vetassí que'n diu Mr. Morel-Fatio: «La *d* medial entre vocals en lo primer període de la llenga tornà *s*, *z (veser* de *videre*, *casut* de *cadutus)*, que més tart se perdé: *audire* > *ausir* > *ohir*, *radiculus* > *razel* > *rael* > *rel*. Dins el dialecte d'Alguer s'hi desplega, després de la pèrdua de la *d*, una jota dins els mots *rijeva* de *ridebam*, [283] *cajeva* de *cadebam*. —La *d* final, derrera vocal, dona *u*: *veu* de *videt*, *viu* de *vidit*, *veus* de *vides*. Per l'estil de lo que passa am la *c* final, succeex qu'aquexa vocalisació de la *d* també té lloc essent medial en les formes verbals, si's formen per imitació; a-les-hores la *d* fina tornà *u*. Axí digueren *creure* de *credere* i *crehuen* de *credunt* per amor de *creu* < *credit*, *caure* i *cahuen* per amor de *cau* < *cadit*. —La *d* final, derrera consonant, no's pert, sino que s'ensordex tornant *t*: *gardar*: *gart*». —La *t* medial torna *d*; a Alguer devé facilment *r* tal *d*: *naral* en lloc de *nadal*, *farira* en lloc de *farida* < *ferita*. —La *t* final se pert, com hem dit, derrera *n* i *l*: *mol* < *mulum*, *ocul* < *occulum*. De la *t* antietimològica n'hem parlat tractant de la *r*. Aquesta *t* s'afica sovint també dins paraules com *geni* < *ingenium*, *premi* < *premium*: *gènit*, *prèmit*. —*Tr* torna *dr*: *lladre* < *latro*, *pedra*, se reduex a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

r: *pare*, *mare*, *frare*, *Pere*, sens dupte mitjansant les formes intermèdies *paire*, *maire*, *fraire*, *Peire*».

Mr. Saroïhandy posa això altre: «Molt prest va desaparèxer la *d* intervocàlica com en francès i en castellà. En tal posició passa la *d* de esplosiva a fricativa: =*d*. En provensal aquexa *ð* era romasa i se va fondre llavò am *s* sonora, això es, *z*; v. gr. en *alosa* de *alaudam*, *tesa* de *taedam*, *guasanyar* (en vell català: *guadanyar*), *fisel* de *fidelem*, *vesen* de *vident*, *vasa* de *vadat*. Aquexes formes sovintetjen dins els vells monuments catalans; se funden en imitacions del provensal; algunes caplleven encara en tot Catalunya dins la llenga viva, com son: *alosa*, *espasa*; *tesa* a Perpinyà, *roasa* = *rosada* a Alguer. Respecte del plurals com *crusos* < *crudos* i *nisos* < *nidos*, qu'encara s'usen devora *crus* i *nius*, veyau Ollerichs, diss. p. 29. Dificulta la cosa el mot *espasa*, antigament *espaa* de **spatam*, perque sols la -*d*- llatina torna *z*. —La *d* romànica, procedent de la *t* llatina intervocàlica, s'es conservada generalment en provensal i en català: *amada* < *amata*, *aguda* < *acuta*; en la llenga actual aquesta *d* es tornada *ð*, i a València se pert ben sovint: *parlaor* < *parlador*, *mocaor* < *mocador*, *tronà* < *tronada*, *gotà* < *gotada*». —Dins el paragraf n. 48 fa constar que a Alguer la *d* intervocàlica torna *r*; de *seda* fan *sera*, de *cadena* fan *carena*, etc. —Dins el paragraf n. 46 posa que la *t* intervocàlica (*vita*) torna *d* (*vida*); que la *d* final (*car*D*o*) torna *t* (*cart*); que qualque *t* inicial (*tragar*) torna *d* (*dragar*); que la *d* medial a final de sílaba (*a*D*quirir*) té una tendència a ensordirse devenint *t* (*a*T*quirir*); fins-i-tot essent sonora la consonant següent (*a*D*metre*), la *d* sona *t* (*atmetre*); i fa avinent que, per succeir això, es precís pronunciar fent pausa entre sílaba i sílaba (*at-metre*, *met-ge*, *pet-ge*, *set-ze,* etc.), i diu que am tals grafies d'aquexes paraules sembla que's vol indicar el canvi [284] de la *d* en *t*». Dins el paragraf n. 47 diu que entre les esplosives sordes (*p, t, k*) sovintetjen les conversions, quant van tals sons a final de sílaba; i que dins els monuments primerencs ja's troba *Bruch* per *Brut* <

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Brutus, *Judich* per *Judit*, *ànech* per **anet* < *anatem*, *reixach* per *reixat*, i que a València se troba *nuc* per *nut* (*nudum*) i *cruc* per *crut* (*crudo*).

Dins el paragraf n. 45, diu: «Un'altra particularidat del català es la vocalisació d'una *z* (*dz*) en el sò final romànic en *u*. Paraules com *sedem, heredem, laudem*, primitivament s'hagueren de pronunciar **seð* (*sez*), **hereð* (**herez*), *loð* (*loz*), que pronte tornaren *seu*, *hereu*, *lou*, que's troben dins els vells monuments.[69] Certes paraules com *pacem, nucem, perdicem*, que tornaren **paz, *noz, *perdiz*, sembla que conservaren més temps la *z*, acabaren per devenir: *pau*, *nou*, *perdiu*. Una relativament tardana vocalisació en *u* se dugué a cap dins la final de la segona persona plural del verb: *cantats, sots, dits, fets,* etc. Ella casi no pogué alcansar el sigle XIV (veyau Alart dalt *Rev.* d. *leng*. *rom*. 1877, p. 9 ss.). Ja hem notat anteriorment que la *ts* d'aquestes formes verbals, tramudada en *ç* dins Aragó, a Catalunya pogué tornar *z*; la *u* del català *cantau* hagué de sortir de la *z* d'un primitiu **cantaz-cantau*.[70] [285]

---

[69] Nota (1) de l'original: «Dins un petit nombre de mots la *d* final tornà *t* sorda i llavò se va perdre: *fidem* donà **fet* i *fe*, *paraveredum* > *palafret* > *palafré*, *Manfredum* > *Manfret* > *Manfré*; també's troba dins alguns monuments *pe* de *pedem* devora *peu*. —La *t* intervocal llatina sembla que fou sempre tractada com *-d-* dins *fretum* > *freu*, *motum* > *mou*, *datum* > *dau, solidatum* > *soldau*. Les dues derreres paraules pogueren sortir del castellà *dado* (*dao*) i *soldado* (*soldao*). Paraules com *grau*, *niu*, *cruu*, *nuu*, corresponents a les castellanes *grado*, *nido*, *crudo*, *nudo* havien conservada llarc temps verosimilment la *-d-* (veyau *cruda*, *nuda*), i poren esser tractades com a referències de *grað* < *gradum*, *nið* < *nidum*, *cruð* < *crudum*, *nuð* < *nudum*; no com els mots *hórreu, nédeu*, *régeu*, *tébeu*, la *d* dels quals provablement se va perdre en les formes femenines *hórrea* < *horridam*, *nédea* < *nitidam*, *régea*, < *rigidam*, *tébea* < *tepidam*. Sembla de fet com si dins els proparoxitons el sò *esplosiu* puga desaparéxer més fàcilment que dins altra faysó de mots. Veyau lo qu'hem fet notar sobre la *c* dins els proparoxitons. —A l'interior de la paraula té lloc la vocalisació de la *-d-* originàriament intervocàlica, passada a final de sílaba i seguida de consonant, v. gr. *heu-ra* < **hed-ra* < *hédera*, *caure* < **cad-re*, < *cadere*, *creure* < **cred-re* < *credere*; veyau *deu-me* —cast. *Diezmo* < *decimum, ciuró* < *ciz-ró* < *ciceronem*.

[70] Nota (2) de l'original: «Ja's sap que ç fàcilment torna f. El jovent i els estranjers que no estàn gayre avesats a n-els sons inglesos, pronuncien sovint *fink* per *think*. A n-el Jura meridional pronúncien *piafa* per *piaça*. Al contrari se sent a Aragó *cerrocarril* per *ferrocarril*, i en català *civella* (*sivella*), *cinigrech* (*sinigrech*) per *fivella*, *finigrech*; veyau també *professó* per *processó*. El metex canvi se pot introduir entre les sonores paraleles; i en molt diferents èpoques pogué la *z* final tornar *v* dins **cantaz*: **cantav*, **paz*: *pav*, **herez*: **herev* i sense res pus resultà: *cantau*, *pau*, *hereu*. Dins aquexa esplicació pot semblar inacceptable que a final de mot, en lloc d'un sò sort, s'afiqui un sò sonor. La questió es que tant a Barcelona com a Alguer la *s* final pot devenir sonora, i fins i tot en pausa *voluptats* i *amichs* poden pronunciarse *voluptatz* i *amigz*. Veyau Guarnerio, *Arch*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dins el paragraf n. 51 diu que la *t* final derrera *n* o *l* se pert (*ven* < *vent*, *mol* < *molt*), i dins una nota diu que la *t* final derrera *r* tendex a perdre-se: *sur* < *surt*, *por* < *port*, *for* < *fort*; i que's pert derrera *s* en *rebos* < *rebost*, derrera *m* en l'antic *hom* < *humidum*, derrera *p* en *tep* < *tepidum*; que's sol conservar si la paraula següent comensa en vocal: *ont-es? molt-oli*, *dal-abaix*; que's diu [286] devegades *Sanantoni*, *viaranys* per *Sant-Antoni*, *vint-anys*; que'l canvi entre *n* i *nt* + *vocal* en les formes verbals (*anán* i *ananthi*, *dien* i *dientho*) fa aficar una *t* llatina a la tercera persona singular i plural, si seguex una vocal: *pensaventho*, *vaginthi*, *facintho* en lloc de *pensavenho*, *vaginhi*, *facinho*; pero que això sols es aparent perque la *t* de la tercera persona a Catalunya sembla que may s'es pronunciada. Posa també que la *t* final derrera *l* dins les Balears se pert, en no esser que la paraula següent comensi en consonant; que a Barcelona sona dins els participis: *absolt*, *resolt*, *molt*, i que a certs llocs de la provincia de València aquesta *t* se conserva en tots els casos.

Dins el paragraf n. 49 posa que la *d* llatina derrera *n* se pert: *undam* > *ona*, *frundam* > *frona*, *glandulum* > *glànola*, *vindemiam* > *venema* > *verema*, *Stunde* (alemany) > *estona*, *mandare* > *manar*; pero que's conserva en les paraules manllevades: *ronda*, *reverenda*, *benda*[71] (germànic: *bin*de), *renda*, *tenda*.

---

glott. IX, 346, com també la transcripció de Arteaga-Pereira, *Maître phonét.* 1994, p. 118, ss. Les velles grafies provensals i gascones *votz*, *crodz*, *amadz* denoten tal volta l'intenció de representar un sò sonor. —La *ts* se troba encara avuy dins *fets*, plural de *fet*; veyau *tots : tot*, *nits-nit*, *coneguts : conegut*; veyau també *pots*, segona persona singular al costat de la tercera persona *pot*. La subsistència de abdues formes ha aturada la tramudansa de la primera. Més mal de comprendre es com al costat de *preu, palau, espau, pou* que's referexen a **prez* < *pretium*, **palaz* < *palatium*, **espaz* < *spatium*, **poz* < *puteum*, se pogueren mantenir inalterables *braç* > *bracchium, llaç* < *laqueum, solaç* < *solatium*. La *d* final originària es tractada lo metex que la que passa a esser final per la pèrdua d'una vocal, v. gr. *David* < *Daviu*; recordau l'alemany **alod* : *alou, *brod : brou*. Dins els monuments vells se troben també la *d* dins *Nicolad* per *Nicolau* < *Nicholaum*. Aquexa grafia evidentment no significa més qu'una *u*. També *Dalmad* i *Felid* cal llegirlos axí; *Dalmau* es *Dalmatium, Feliu* es *Felicem*. A final de sílaba la *s* sembla qu'en casos aillats es tornada *u*; dins les Balears se troba *ros* (a) [(a) ¿Aont de les Balears diuen *ros* per *rou*? A Manacor diuen *malambrós*. *Ros* (*rou*) no sabem que's diga en lloc] : *rou*, *malambrós* : *malambrou*. Dins altres paraules la *s* torna *i*, v. gr. *almosna* : *almoina, mesnada* : *mainada*, *resma* : *raima* (b) [(b) A Mallorca diuen *aima* en lloc de *l'asma* de Catalunya].

[71] Nota (1) de l'original: A Mallorca deym *b[ə]na*. De manera que llevam la *d* del *Bin*De alemany.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dins el paragraf n. 52 fa constar que's pert la *t* si devant du una consonant i li sobrevé una *s* derrera (*curt-curs* < *curts*), i fa notar que ja hi hauria aquest fet a n-el sigle XIII quant dins el còdic *costums de Tortosa* aparex escrit: *despers* per *desperts*, *bors borts*.

Dins el paragraf n. 53 diu qu'es una particularidat del català l'afegir una *t* derrera la *i* àtona final dels mots *genit* < *geni*, *premit* < *premi*, *collegit* < *collegi*; i posa que dins l'interior de les paraules entre *n-r* i *l-r* s'afica una *d*: *tendre* < **tenere*, *pondre* < *ponere*, *romandre* < *románere*, *divendres* < **di-veneris*; pero qu'aquest fenomen no té lloc dins totes les comarques, i que a les Balears i a n-els Pirineus encara pronuncien *cenre*, *genre* en lloc de *cenre*, *gendre*.

Vetassí les observacions que tenim que fer:

1. —La pèrdua de la *-d-* intervocàlica avuy se pot dir que només té lloc dins el reyne de València, i allà ont es més acentuada es dins la regió alicantina. A casi tot ella se fa la elisió de la *d* en les desinències *-ador, -ada, -ida, -uda*, que resulten: *-aor, -aa* > *-á*, *-ia, -ua*, i a n-el plural: *-aors, -a[e]s, -i[e]s, -u[e]s*, i, per lo metex, diuen, v. gr.: *kantaor, kazà, via, vengua, —kantaors, kaza[e]s, vi[e]s, vengu[e]s*, en lloc de *kantador, kazada, vida, venguda—kantadors, kazad[e]s, vid[e]s, vengud[e]s*. Axí hu trobàrem a Elx, Santa Pola, Sant Joan d'Alacant, Novelda, Biar, *Pinós, Finestrat, Relleu* i Xixona, aont no sabérem afinar tal elisió de la desinència *–uda*; pero d'altra banda hi trobàrem la elisió dins l'aplec *-ado-* en l'espressió *la meua-[ɔ]na* en lloc de *la meua-dona*. Fora de la [287] regió alicantina son ben clares aquexes elisions en les desinències *-ida, -uda*. La que's fa en les desinències *-ada, ador*, es general a casi tot el reyne. La trobàrem, ademés de les poblacions qu'acabam de retreure, a la Vila Joiosa, *Pego*, Verger, Gandia, Simat de la Valldigna, *Villalonga*, Alzira, Ontinyent, Xàtiva, Rafelguaraf, el Puig, *Alberich*, Llíria, Onda, Vila-real, Castelló i pobles veins, Borriana, Morvedre, Alcalà de Xivert, Peníscola, Benicarló, Vinaròs, Càlig. —A Morvedre trobàrem *kaira* per *kadira*; a Xàtiva: *esku[eʎ]a* per *eskudella*. —Trobàrem que ben sovint no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fan la elisió de la *-d-* a n-el singular Monòver, Alcoi, Benifallim, Cocentaina, Bolulla, Benissa, Xàbia, Dénia, Ibi, *Teulada*, *Calp*, Oliva, Sueca i els pobles del Maestrat. —A Mallorca se faria també devegades la elisió de la *d* en la desinència *-ada*; ho indica el fet de que a Llucmajor, Inca i Binissalem la gent vella deya: *fav[ə]-p[ə]ra[ə]* i *korr[ə]d[ʒ]a[ə]s* en lloc de *fava-parada* i *corredjades*.

2. —A Santanyí (Mallorca) trobàrem *k[ə]rir[ə]* per *k[ə]*D*ir[ə]*: es un cas de la regla d'Alguer, segons la cual la *d* intervocàlica torna *r*. —Un cas de la *d* intervocàlica feta *z* es la pronúncia *[ə]tsiz[ə]ntat*, en lloc de *acci*D*entat*, que diuen a Manacor i a casi tots els pobles de Mallorca els qui no saben lletra. —A Calce (Rosselló) trobàrem *m[ə]'n baw* per *me'n ba[tʃ]*; es el canvi de la *d* en *u* (**vadio* < *vado*).

3. —El plural *crusos* < *crudos*, el conexíem d'haverlo sentit dins casi tot Catalunya, com sentírem a Sort *dusos* < *duros*, en lloc de *durs*. Lo que no hem notat may en lloc que diguin *nisos* < *nidos* en lloc de *nius*. ¿Aont trobà Mr. Saroïhandy tal plural?

4. —Essent la *t* i la *d* sons del metex orgue (linguo-dentals) i de la metexa calitat (esplosius), diferent només de grau (sorda la *t*, sonora la *d*), se convertexen ben sovint. *Respecte de la d*: *a*) si es inicial o medial entre vocals o entre consonant i vocal, no's sol tramudar. El cas de *[ə]n*D*an[ə]*,[72] que diuen a Manacor, Petra i altres pobles, i *[ə]n*T*an[ə]*, que diuen a Llucmajor, es mal de resoldre, perque encara els filòlecs no han sabuda trobar satisfactòriament la etimologia de tal mot. Uns el fan derivar del llatí *antes -ium*, plural; pero altres ho rebutjen. Aquest mot o altres paralels d'ell duen *t* derrera la *n* a Milà, Otranto, Sicília, Friul i dins el domini waló, i duen *d* a la Provença, Lió, Poitou, nort d'Itàlia, francès antic i modern (veyau Horning dalt *Zeitschrift für Romasche Philologie*, T.

[72] Nota (1) de l'original: El cap de tornay o llaurada, aont gira la bístia o parell am l'arada per tornar comensar el solc, de manera que romàn una faxa de terra sensa llaurar, i axò es l'*andana*, que l'han de llaurar de través.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

XXXII, p. 604 s.). —*b*) Si es final la *d*, torna infaliblement *t*: *viri*D-*um* > *ver*T, *frigi*D-*um* > *fre*T, etc. [288]

Respecte de la t: *a*) si es inicial, generalment se conserva. Qualque volta se sonorisa i torna *d*; a Palma i altres pobles de Mallorca diuen: D*omàtiga* en lloc de T*omatig[ə]*, que diuen a Manacor, i T*omàt[ə]k* a Catalunya, del mejicanic *tomatl* (veyau Körting, 3a ed. n. 9578). —*b*) Si es final, precedida de vocal, també's mantén inalterable, si bé devegades, com fa notar Mr. Saroïhandy, torna *k*. A Ibi trobàrem *nuk* per *nuw*, de *nudum*; a Boí, entre Ribagorça i Pallars: *kruk* per *kruw* de *crudum*. —*c*) Si es intervocàlica, ordinàriament se sonorisa tornant *d*. Aquesta lley té les seues escepcions. A Mallorca deym : *mu*T*[ə]* (la dona qui no parla); dins tot el territori català diuen: *k[ə]ri*T*at*, *Trini*T*at*, *pi[ə]*T*at*, etc. Quant la *t* en llatí duya altra consonant devant, no's sol fer la sonorisació; i axí se diu: *disatt[ə]* o *disapte* < *dies-sabb'ti* < *dies-sabbati*; pero a Montlluís trobàrem: *disadd[ə]*. També's diu generalment *dit[ə]* < *di*CT*a*, *f[e]t[ə]* < *fa*CT*a*; pero a Arbúcies i Sant Hilari Sacalm trobàrem que fan aqueys participis passius am *d*, i diuen: *did[ə]* (*tal p[ə]rawl[ə] no l'h[e] did[ə]*), *f[e]d[ə]* (*tal k[ɔ]za no l'h[e] f[e]d[ə]*). A Begur diuen: *p[ə]Dí*, en lloc de *pa*T*í* que's diu generalment, del llatí *patior*; a Manacor diuen: *ingra*D*a*, *infini*D*a*, en lloc de *ingrata*, *infinita*, subjectant aquexes paraules erudites a la lley general. —*d*) Si la *t* es medial, això es, entre consonant i vocal, devegades se sonorisa i devegades no. A Manacor diuen: *[ə]n*T*[ə]rrosaj*, i a Llucmajor: *[ə]n*D*[ə]rrosaj*. Es general a tot el territori català la forma *bon*D*at* < *bon'tate* < *bonitate*; a Manacor i altres pobles tenen la forma *b[o]nd[ə]* (*fer bonda*: portarse bé), que surt evidentment del nominatiu: *bon'tas* < *bonitas*. —Mentres a Orient (Mallorca) diuen: *[əj]go*T*é* (que no li agrada'l vi), a la majoria dels altres pobles de l'illa diuen: *[əj]go*D*é*, que surt sense dupte d'una forma llatina vulgar *aquatarius*. —*e*) Si la *t* medial va seguida d'una *r*, formant sílaba totes dues am la vocal següent, sol

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sonorisarse tornant *d*: *u*T*re* > *o*D*re*, *nutrire* > *nodrir, ma*T*rimonium* > *ma*D*ramoni* (Mallorca, la gent sense lletres); devegades se pert la *t* en tal cas: *pa*T*re* > *para, ma*T*re* > *mara, petra* > *pera* (molt antic).

5. —La *t* final, derrera *n* o *l*, se pert dins la major part del territori de la llenga, i, per lo metex, en lloc de *s[ə]b[e]nt*, *k[ə]ntant*, *p[ə]tint*, *molt*, *malat*, *[ə]sp[ɛ]lt*, diuen: *s[ə]b[é]n*, *k[ə]ntán*, *p[ə]tín*, *m[o]l*, *mala*, *[ə]sp[ɛ]l*. Conserven aquexa *t* final Mallorca i Menorca, i la trobàrem també conservada a Sant Joan d'Alacant, Benidorm, Benissa, Verger, Gandia i *pobles de s'orta*, Simat de la Valldigna, Alzira, *Villalonga*, València, Ontinyent, Xàtiva, Alcoi*, el Puig, Rafelguaraf, Morvedre, Castelló de la Plana (la gent instruida) i Agullent. A n-aquesta vila fins-i-tot fan sentir la *t* llatina de la tercera persona plural del present; de manera que pronuncien: *díw[e]nt*, *ríw[e]nt*, [289] *kamíw[e]nt*, *anáw[e]nt*. —A Elna sentírem una dona que, declamant contra les malifetes dels *meynatjes* (noys), deya: *lu s[ə]rb[eʎ] s[ə]'ls hi funt* (fon); i això que a Elna no pronuncien la *t* final derrera *n*. —A Mallorca se pert la *t* final derrera *n* o *l* si li sobrevé una *s* derrera o li seguex tot-d'una qualque paraula que comensi en consonant; i, així, en lloc de *f[ɔ]nts*, *v[e]nt-f[ɔ]rt*, *alt-d[ə]-tot*, *sovint-v[e]*, *m[ə]lalt-tothom*, pronunciam: *f[ɔ]ns*, *v[e]n-f[ɔ]rt*, *ál-d[ə]-tot*, *sovin-v[e]*, *m[ə]lal-toth[ɔ]m*. Per la metexa rahó se pert també a Mallorca la *t* final dels gerundis, en dur suficsats els pronoms *lo*, *la*, *li*, *ne*; i així pronunciam: *v[əjə]nló*, *trob[ə]nl[á]*, *don[ə]nlí*, *f[e]nn[ə]* en lloc de *v[əjə]ntló*, *trob[ə]ntl[á]*, *don[ə]ntli*, *f[e]ntn[á]*. —A moltes de comarques de Catalunya no pronuncien la *t* final dels gerundis fins-i-tot quant duen suficsades les partícules pronominals *hi, ho*. De manera que diuen *[ə]náni [anan'hi]*, *k[ə]ntáno [cantan'ho]*, en lloc de *ananthi*, *cantantho*. Així hu trobàrem a Prats de Lluçanès*, Berga, Lleida, Pla d'Urgell, Artesa de Segre, Calaf, Sort, Martinet, Andorra, Llavorsí.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

6. —La *t* final precedida d'una *r*, a Mallorca, se pert si li sobrevé una *s* derrera (*par*T-*pars*, *a*RT-*ars*, *ell su*RT > *tu surs*). La gent vella de la ciutat d'Eivissa conserven aquexa *t*; i axí pronuncien: *parts*, *arts*, *surts*. Aquexa metexa pronúncia trobàrem a Granollers i Arbúcies*, i creym qu'es dins la major part del territori català. —A Hostalric, Caldes de Malavella i Sant Hilari, en lloc de fer sentir la *t*, fan més forta la *r*, i pronuncien: *parrs* en lloc de *parts* o *pars*.

7. —A Mallorca no acaba de succeir lo que diu Mr. Saroïhandy que la *d* a final de sílaba medial, enque la consonant següent sia sonora, té una tendènsia a ensordirse, tornant *t*, sino que, o se mantén sonora o torna com la consonant següent, qu'axí resulta doblada; per lo metex no deym: *m[etʒə]*, *p[etʒə]*, *sẹtza*, *[ə]tm[á]tr[ə]* ni *[ə]tmirà*, sino m*[edʒə]*, *p[edʒə]*, *sẹdza*, *[ə]mmàtr[ə], [ə]mmirà* o *[ə]dm[á]tr[ə]* i *[ə]dmirà*. I si la consonant següent es sorda, torna *t* o sona com la consonant següent; i per lo metex tant pronunciam *[ə]tkirí* com *[ə]kkirí* de *adquirere*, que en llatí també era *acquirere*. —Fins la *t* medial devant una consonant sonora, sona com aquesta, i per lo metex els mots erudits *Atlàntida*, *Atlàntic*, *atmósfera*, *Atlas*, los pronunciam: *[ə]llàntid[ə]*, *[ə]llàntik*, *[ə]mmósf[e]r[ə]*, *all[ə]s*.

8. —Es una llàstima que no indiqui Mr. Saroïhandy a n-e quins endrets es que diuen *sur* per *surt*, *por* per *port*, *for* per *fort*, *rebòs* per *rebost*. Es un mal no donar les fites netes d'aqueys fenòmens fonètics.

9. —La ingerència o encletxament d'una *d* entre les medials *n-r* i *l-r* es un fet molt més estès dins el domini català. No acaba [290] d'esser egzacte lo que diu Mr. Saroïhandy que a les Balears encara se pronunciy *cenre*, *genre* per *cendre*, *gendre*.

Tot Menorca i Eivissa pronuncien esclusivament *sẹndra*, *[ʒẹ]ndra*, axò es, posen *d* entre *n-r* medials; a Mallorca també n'hi posen sovint Palma, Manacor, Son Servera, Sant Llorenç des Cardassar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I hi ha pobles com Petra i Ariany, que pronuncien: *sẹnr[ə], tẹnr[ə]*, etc., i llavò diuen: *moldr[ə]* < *molere*; i a Santanyí, Sineu, Inca, es Capdellà, Sa Real i Pollença que diuen *m[ɔ]lr[ə]*, llavò diuen: *r[ə]zoldre* < *resolvere*; i a Sóller dien *senra* i llavò diuen: *razoldre* < *resolvere*; i a Sóller diuen *sẹnr[ə]* i llavò diuen *tẹndr[ə]*.

A la Seu d'Urgell, Andorra, Sort, Llavorsí, Esterri, Isavarre, Tremp, la Pobla de Segur, Ribes, Ripoll, Camprodon, Rocabruna, Figueres trobàrem la pronúncia *p[ɔ]ndr[ə]* < *ponere* i altres similars; pero a Llavorsí, Esterri i Isavarre que pronuncien *p[ɔ]ndr[e]*, llavò pronuncien *valr[e]* < *valere*.

Dins les regions pirenenques es tan forta la repugnància a la *d* entre *n-r* que fins-i-tot la lleven d'allà ont la etimologia n'hi tenia. Trobàrem que, en lloc de *[ə]nt[e]ndre* < *intendere*, *pr[ɛ]ndr[ə]* < *prendere*, pronuncien *[ə]nt[e]nra*, *p[ɛ]nr[ə]*, Argelers, Canet (Rosselló), Arle, Ceret, Prats de Molló, Noedes, Mosset, Prada, Fontpedrosa, Montlluís, Sallagosa, Formiguera, Puigcerdà, Angostrina, Portè, Martinet, Bagà, Berga, la Pobla de Lillet, Castellar de N'Hug, Gombrèn, Sant Llorenç de Piteus, Olot, Crespià; i Llavorsí, Alós, Isavarre, Vilaller, Boí, la Torre de Cabdella i la Pobla de Segur pronuncien: *[e]nt[e]nr[e]*, *p[e]nr[e]*.

L.

La *ç*, *s* sorda i *s* sonora (*z*).

Vetassí lo que'n diu Mr. Morel-Fatio. «Sj. Tenim un cas d'atracció de la *i* dins *besar* < *bas*I*are* per *baisar*. En sílaba fina *sj* dona *y*: *esgleya* < *eccles*I*a*. —*Ty* dona, essent medial i postònica, *s* sorda (*plassa* < *platea*), fora'l sufitx *-itia*, aont *ty* dóna *s* sonora, que més tart se va perdre: *presàn* o *prezàn*, avuy *prean* < *pretiant*, *riquea* devora *riquesa*, etc. —*Ty* medial, devant la tònica, dona *is*, que dins la llenga moderna se pert: *ra*TI*onem* > *raysó* > *rahó*. —*Cj* torna, essent final, *s* sorda, que no devé *u* com la *s* procedent de *ty: fas* < *facies, fas* < *facio, solàs* < *solatium*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Essent medial *cy*, devant i derrera la tónica, torna *s* sorda, que's representa per *ss*, i per *c* devant *e*, *i*: *fassa* < *faciam*». —«La *s* sorda es representada per *s, ss, c* i la *s* sonora per *s* i *z*». —«*Ce, ci,* inicials, se conserven (llur só es el de *s* inicial o de la *ss* medial), pero essent medial i entre vocals aquexa *c*, que dins la llenga antiga donava *s* o *z* [291] (*plaser, dezir, fazer*), ara ha desaparegut: *rebre* < *recipere, vehí* < *vicinus, dir* < *dicere*».

Mr. Saroïhandy diu p'el seu vent: «Fa estona que no hi ha cap diferència entre la *s* sorda i *c* (ç) dins *cera*, *força*, entre la *s* sonora i *z* dins *salze*, *quinze*. No obstant no es duptós que temps molt enrera devant *ç* i *z* sonava una dental, qu'avuy ha desaparegut. Paraules llatines com *cera* i *cima*, que primer sonaven *kera*, *kima*, dins tota la península tornaren *tsera*, *tsima*, i dins Catalunya *sera*, *sima*, després d'haver alcansada la forma intermèdia *çera*, *çima*, qu'encara avuy son formes castellanes.[73] Essent medial derrera una consonant la *ç* se forma, lo metex que quant es inicial, dels fenòmens llatins *ce*, *ci*, i representa *cy*, *ty* en hiatus: *força* < **fortia*, *calça* < **calcia*. La *z* sonora inicial se troba només dins qualque mot grec qu'el llatí s'apropià: *zel* < ζήλος. En l'interior de la paraula se mantenia primer una *z* intervocàlica qu'ara ha desaparegut.[74] Era de la metexa nissaga que'l corresponent sò castellà, i representa la *c* devant *e* i derrera una vocal: *vicinum* < castellà: *vezino*. Podia també fundarse en la *ty* intervocàlica, sense que la posició devant o derrera la tònica hagués egzercida l'influència que primer li atribuien:

[73] Nota (1) de l'original: «La ç es una s devantera que's produex si un acosta la punta de la llenga a les genives devers els alveols o llit de les dents».

[74] Nota (2) de l'original: «Se troben alguns rastres dins monuments vells, pero les paraules que n'oferexen, v. gr. *fazer, traser, disir*, poden esser manllevades del castellà o del provensal. D'altra manera juga la cosa en *setze*, *metzina*, que surten de **sedeze* < *sedecim* i *medizina* < *medicina*; veyau *calze, quinze, catorze,* que recorden **caleze* < *calicem,* **quindeze* < *quindecim, catordeze* < **catordecim*. Allà ont la vocal que va devant la *z*, va desaparèxer abans que la *z* se perdés, axí poria esserse conservada la consonant en les paraules d'aquesta casta per via d'escepció. Pronunciaven de tot d'una *dod-dze*, *cal-dze*, d'ont més tart sortí *dod-ze, dotze, cal-ze*. Visiblement son manlleus vells, fets a n-el castellà, paraules com *gotzo*, *atzembla*, *botzina*, *agotzil*, *martiritzar*, aont la *z* intervocàlica sembla haver conservat el seu sò i demble primitius. El *goig* català del llatí *gaudium* correspòn a n-el *gotzo* que representa el vell castellà *gozo* am *z* sonora».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

rationem < cast.: *razón*, *pigritiam* < cast.: *pereza*. En general accepten que *cy* intervocàlica ha tengut un altre desplegament; paraules catalanes com *menassa*, *lassar*, *asser* semblen de fet sortides de *minaciam*, *laqueare*, *aciarium*. Un se pot admirar que *cy* doni un sò sibilant sort i [292] no sonor, com *ty*, que ja dins el llatí vulgar coincidia amb ell en la pronúncia i en l'escriptura. Pero si un repara que *ty* devegades torna igualment una sibilant sorda (veyau **arbuteam* < *arbossa*, *vitia* < *vessa*, axí es questionable si la diversidat de desplegament de *cy* i *ty* intervocàliques no es sols aparent. De totes maneres *mateam* i *plateam* semblen esser tornades *massa* i *plassa*; pero, com Mussafia ha mostrat, aquelles paraules romàniques representen pròpiament **matteam*, **platteam*. La *ty* que s'afica derrera una consonant, regularment pren un sò sort. Creym que axí metex *menassa* representa un **minaciam*, que's poria admetre devora la forma clàssica.[75]

Dins el paragraf n. 43 diu que no ocorre gayre l'elisió de la *s* sonora intervocàlica, «la qual té lloc dins les Balears, axí després de *i*, v. gr. *camia*: *camisa*, *guia*: *guisa* (veyau Meyer-Lübke, *Gramm*. I, § 440), com derrera altres vocals, v. gr. *coa: cosa*, *raboa*: *rabosa*, *poar*: *posar*, *roada*: *rosada*, *acuar*: *acusar*, *refuar*: *refusar*, *fuell*: *fusell*, *roegar*: *rosegar*, *Lloeta*: *Lloseta*. Els egzemples d'això a Catalunya son pocs: *rehina* < *resina*, *rahor* < *rasor*, *enciam* < *encisam*, *vehible* < *visible*, *Blay* < *Blasi*. A n-el costat d'aquesta desaparició s'ha de posar la de la *z* intervocàlica, que's va seguir primer dins tot el domini llingüístic. A n-el cast. *vezino*, *razimo*, *luzerna*, *nozible*, *cozina*, *bozina*, corresponen els mots catalans: *vehí*, *rahim*, *lluherna*, *nohible*, *cuina*, *buina*: veyau també *pler* = *plaer* de

[75] Nota (1) de l'original: «De doblades consonants van guarnits *bracchium* devora *brachium, acciarium* devora *aciarium, mattianum* devora *matianum*. Les diferents llengues romàniques no concorden envers d'això. El català oferex un sò sort dins *menassa, lassar, asser* avuy *cer*; el vell castellà hi presentava una sonora: *amenaza, lazo (lazar), azero*; veyau també'l francès: *arbouse* i el català *arbosa*. Se troben devegades en la metexa llenga dues formes, que's pot coletjir que pertanyen a diferents dominis; veyau en català: *pessa*, en francès *pièce*, i *peya*, axò es, *pea* = **peza*; veyau també *vessa* < **vitia* i *avear* de *advitiare*. Sobre aquesta questió tan envitricollada veyau Fords, *Old spanisch sibilants*, Boston, 1900, i Saroïhandy *Remarques* dalt *Bulletin hispanique*, 1902, p. 198 i ss.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

placere, dena = *dehena* de *decenam*, *rebre* = **rezebre* de *recipere, rentar* de **recentare*, *ré* = **réen* de *rícinum*».

Vetassí les nostres observacions:

1. —No es sempre que *cy* medial postònica doni *s* sorda. A Gurb (Conca de Tremp) fan el subjuntiu de *facio*: jo *faska* < *faciam*; i a Mallorca son molts que diuen: que jo *fag[ə]* (*faga*); i a [293] Eivissa: que jo *fasg[ə]*, *[fasga]*; i a Alòs, Vilaller, Boí, Bagà i Sant Llorens de Piteus: *fajga*; a Parròquia de Ripoll: *fajgu*.

2. —A Llavorsí, Isavarre, Estaís d'Àneu, Alòs, la Pobla de Segur, Tremp, no's menjen la *ci* de *re*CI*pere*; p'el sentit de *rebre una persona*, usen la forma primitiva: *r[e]s[e]br[e]*, d'ont sortí *reebre* i més tart *rebre*. —A Mallorca se conserva la paraula *v[ə]zí* com a sinònim de *domiciliat*, d'ont sortí *veí*.

3. —Sobre lo que diu Mr. Saroïhandy que *çera* i *çima* «encara avuy son formes castellanes», bo fora estat qu'hagués dit quin valor atribuia a *ç*. Avuy aquest signe no egzistex dins la ortografia castellana; egzistia antigament, com sabrà Mr. Saroïhandy, i representava el sò de *ts*, segons vérem dins l'estudi de *La pronunciació llatina entre catalans* (*Bolletí*, T. IV, p. 64-68), que a n-el sigle XVII acabà per tornar *interdental aspirat*, la *ce*, *ci*, *za*, *zo*, *zu* del castellà actual. ¿Quant hi hagut tal sò dins el català? No'ns esplicam com Mr. Saroïhandy diu que la *ç* de *çera* i de *çima*, abans de sonar com ara *s* sorda, tengué l'*interdental aspirat* del castellà d'ara. Bo fora estat indicar les proves de tal tesi.

4. —La elisió de la *z* intervocàlica es una lley general de la llenga, pero que, sens dupte per l'influència literària generalment ha dexat d'obrar, conservant, axò sí, més o menys la seua virtualidat a determinades regions, essent dins les valencianes molt més estensa la seua actuació que no dins les Balears. Donam els casos d'elisió distribuits per boldrons de vocals am la *z* entremitx.

a) *-aze*. Dins Mallorca a Llucmajor, Binissalem i Inca: *ses ka[ə]s* (*ses cases*), *[ə]dz a[ə]s (ets ases)*. A Binissalem hi ha l'aforisme: *no faràs caes*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amb arc (no prosperaràs). —A Manacor, Fornalutx i Sóller diuen: *k[əe]r[ə]* per *casera* < *casa*. —A Mallorca es general dir: *r[ə]ó* de *rasor* < *rasore* < *radere*. Hi ha bandes que diuen: *r[ə]or[ə]* [raora] per *rasadora*.

b) *-eza*. Es general a n-el reyne de València la elisió de la *z* dins aquey boldró; i per axò diuen: *v[eʎe]a*, *nobl[e]a*, *rik[e]a*, *frank[e]a*, *pobr[e]a*, etc. —No fan gayre aquexa elisió Castelló de la Plana, Vila-real, Nules, *Vall d'Uixó*, Onda, *Betxí*, *Almassora*; i no la fan casi may els pobles del Maestrat. —A Mallorca la fan en certes paraules: *p[o]br[ẹə]* (els pobres) < *pobreza; [ʒ]ov[ə]n[ẹə]* [jovenea] (els joves) < *jovenesa*; *[ə]ntig[ẹə]* (els temps antics), *f[ə]rist[ẹə]* (cosa que fa mala vista). —A Menorca trobàrem *nobl[ẹə]* (els nobles, la classe noble).

c) *-iza*. A Mallorca, ademés dels dos casos que posa Mr. Saroïhandy (*camia: camisa, guia: guisa*), hi ha *bri[ə]* < *brisa*; i a Esporles: *past[ə]-[ə]li[ə]* (*alisa*). Ademés de *guia*, hi ha *guià* i *guiat*.

d) *-oza.* A Santa Pola trobàrem: *m*OA*tros* i *v*OA*tros* per *m*O*zatros*; *v*O*zatros*. Ademés dels casos que posa Mr. Saroïhandy, hi ha [294] a Mallorca aqueys altres: *no[ə]* < *noza*; *g[ə]to[ə]* < *gatoza* (Palafrugell, Reus); *roà* < *rozà; poad[ə]* < *pozada; [ə]ku[ə]dó* < *acuzador; v[ə]nto[ə]* (toc) [Pollença] < *ventoza; filo[ə]* < *filoza; ro[eʎə]* < *rozella; [ʎ]o[ə]* < *lloza; [ʎ]oat* < *llozat; ro[ə]gó* < *rozegó; ro[ə]k* < *rozec* (bocinada). —*Cọa* per *coza* se pot dir que ja no s'usa may, en no esser dins l'espressió que s'aplica a un que hu fa tot malament, dient: *no fa c[ọə] bon[ə]*. —A Conflent trobàrem: *ru[ə]gà.*

5. —La *s* devant altra consonant, sobre tot devant *m* i *n*, devegades torna *r*. A Llorito diuen: *[ə]r-dits (es-dits)*, *[ə]r-me[dʒə]* (es metje), *[ə]r-nin* (es nin), *Korm[ə]* (*Cosme*); a Manacor i Pina trobàrem: *Korm[ə]*; a Llucmajor: *[ə]r-nin, [ə]r-nom (es nom)*; *s[ə]r-nos[ə]s (ses noces)*; a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Manacor, Búger, Selva, Biniamar: *[ə]rmo[ʎə]s* < *esmolles*; dins tot Mallorca la gent sense lletres diu: *[ə]l Birb[ə]* (*Bisbe*).

6. —La *-s* de *mos* i *vos*, si aquests pronoms duen suficsada la partícula pronominal *-ne*, devegades— *a*) torna *r*, com a Andratx i S'Arracó, que, en lloc de *[ə]n[ə]mmosn[á],[ə]n[əw]vosn[á]*, diuen: *[ə]n[ə]mmor* i *[ə]n[ə]mmorn, [ə]n[əw]vor* i *[ə]n[əw]vorn*; —*b*) o bé's pert com a Castelló i Vinaròs, que diuen: *anémon[e], anévon[e]*; i a Balaguer, Tremp, Ponts i Llavorsí, que diuen: *anémo'n*, *anauo'n*; i a Ceret, que diuen: *bu'n'[ə]new*, *nu-n'[ə]n[ɛ]m*. A moltíssims d'altres indrets hi haurà aquests metexos fenòmens o altres consemblants, que no porem precisar per falta d'escorcoll sistemàtic. Demunt *La Veu de la comarca* de Tortosa, de 18 de mars 1905 vérem aquests versos: VON *vaig a contà un ara* | *que* VON *xuclareu los dits*. *Von* es la contracció de *vos-ne*, perdentse la *s* i invertintse *ne*.

7. —La *s* que precedex una *k* o *t* finals (*b[ɔ]sk, trist*), si derrera aquestes sobrevé una *s*, la *s* anterior se pert a Mallorca, i fins la *k* torna *t*; i axí, en lloc de pronunciar *b[ɔ]sks, trists,* deym: *b[ɔ]ts, trits.*

8. —Dins la regió del parlar *pitxat*, que descriguérem més amunt (p. 260), i dins la regió catalana de Ribagorça d'Aragó, tota *s* es sorda; la sonora s'es perduda. Testifica aquest fet per lo que respecte a Ribagorça d'Aragó, el metex Saroïhandy dins la seua *comunicació* a n-el *Congrés de la Llengua Catalana* (p. 332).

LL.

La *v* i la *f*, la *b* i la *p*.

Diu Morel-Fatio: «La *v* coincidex am la *b*: *viure* < *vivere* se pronuncia *biure*. —La *v* intervocàlica se vocalisa tornant *u* o se pert: *ciutat* < *civitatem, pahó* < *pavonem, pahor (por)* < *pavorem*. —La *v* final torna *u*: *viu* < *vivus, altiu* < *altivus*. —La *v* s'afica sovint [295] devant el diptonc

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ui: *vuy* < *hodie, vuyt* < *octo*».[76] —«Sobre la *f* sols hi ha que notar que es sustituida per *g* dins *pregón* < *profundus*; la llenga primitiva tengué *preon*». «*Preyon* dins *Sete savis* (veyau Mussafia, § 43) surt d'haver lletgit malament l'original». «La *p* medial entre vocals i devant *r* torna *b*: *cabra* < *capra*, *cubrir* < *cop'rire*. —Derrera *m* i devant *s* la *p* se pert: *cam* < *camp*, *tems* < *tempus*. —*Ps* torna *x* (=*ch* francesa): *caxa* < *capsa*, *mateix* < *metipse*. —*Pt*=*t*: *escrit*, *set*; devegades torna *ut*: *cautiu* devora *catiu*, *malaut*, avuy *malalt*». —«La *b* intervocàlica torna *r* o se vocalisa en *u*: *haver* < *habere*, *scriure* < *scribere*; la vocalisació se troba particularment dins els proparoxitons com *taula*, *neula*, *paraula*, *deute*. —La *b* final torna *u*: *deu* < *debet*, *scriu* < *scribit*. Allà ont s'es conservada, sona *p*: *trobar -trop*; a Alguer: *ubrir -opr*».

Mr. Saroïhandy diu p'el seu conte dins el paragraf n. 38: «Dins una gran part del domini català la *v* i la *b* s'entremesclen. A Barcelona i València pronuncien *embeja* per *enveja* i *la vaca* sona *la [ß]aca*. A altres endrets del Mediterrani, a Reus, Tarragona, Castelló, Alacant, segons testimonietjen els gramàtics, la *v* de *vida* o la *v* intervocal sortida de *b* se distingex am gran esment de la *b* muda i de la *[ß]* fricativa, i té'l metex valor que en francès. Dins les Balears i Alguer la *v* final, com dins *escrif (escrivo), llef (llevo)*, torna *f*; la *v* també aquí era estada llabidental». —Dins el paragraf n. 51 fa notar que, si sobrevé una *s* derrera la *p* precedida d'un'altra consonant, la *p* se pert: jo *romp* tu *roms* (*romps*); *tems* (*temps*)». —Dins el paragraf n. 53 parla de l'ingerència d'una *b* entre *m-l* i *m-r*: *comble* < *cumulum*, *sembla* < *simulare*, *cambra* < *cameram*, *membrar* < *memorare*, *rembre* < *redimere*». —Dins el paragraf 49 posa que's pert sovint la *b* a final de sílaba tendex a ensordirse, a tornar *p*: *dupte*: *dubte*, *apsoldre*: *absoldre*; encara que la consonant següent sia sonora: *apdicar*: *abdicar*, *capdal*: *cabdal*. —Dins una nota fa

[76] Nota (1) de l'original: «Al contrari, hi ha egzemples de la pèrdua de la *v* inicial devant *u*: *ull, uls, ules, ulats* son formes de *voler*, corresponents a *vull, vulls, vulles, vullats* (Documentos literarios en antigua lengua catalana, Barcelona, 1857, p. III, I32, I33, I34)».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

avinent que la *p* final, si li seguex paraula que comensi am consonant sonora, se sonorisa també, torna *b*; i axí *cap-bou,* sona *cab-bou*. —Posa llavò que's pronuncia *pop-le*, *solup-le*, *amap-le* en lloc de *poble*, *soluble*, *amable*. I dins la nota fa avinent que també's pronuncia: *pobble*, *cobbla*; pero que hi ha gramàtics, com el P. Nonell (*Anal. fon. ort.* p. 117), que sostenen que no's pronuncia [296] tal *b* doblada, sino: *cob-la*. Acaba dient que may se pronuncia *co-bla*». —Dins el paragraf n. 47 diu que la *p* a final de sílaba, devant *s*, facilment torna *t*: *catsa* < *capsa*, *catsal* < *capsal*; i que a Alguer el plural de *cap* es *cats*. —Dins el paragraf 49 posa que'l mot vell *escrittura* (*scriptura*) s'es reduit a *escritura*. —Dins el paragraf n. 45, diu: «No es menys sorprenent la vocalisació de la *b* en sílaba cuberta (tancada am dues consonants), v. gr. *taula* (*tabula*), *lliura* de **lib-ra, beure* de **beb-re, deure* de **deb-re*. Veyau *seu* de *sebum*, el vell *nuu* de *nubem*. Lo metex es tractada *v* de *clavem* > *clau, bovem* > *bou*, *rivum* > *riu*, *ovum* > *ou*, *octavum* > *octau*, **civ'tatem* > *ciutat*, **vivre* > *viure*».[77]

Vetassí les nostres observacions:

1. —La coincidència de la *v* am la *b* no es general dins la llenga catalana, com vé a dirho Mr. Morel-Fatio. Hi ha una gran part del domini llingüístic que distingex perfectament aquestes dues lletres en la pronúncia. Mr. Saroïhandy indica les regions que fan aquexa distinció, pero d'una manera un pop massa vaga. Distingexen en la pronúncia la *v* de la *b*:

a) Alguer. Axí hu comprovàrem am l'amic Palomba, alguerès.

b) Les Balears. En cap de les illes hi ha rastre de la confusió d'aqueys sons.

---

[77] Nota (1) de l'original: «El *jou*, que recorda *jugum*, remunta a un **juvo* romànic (recordau els mots aragonesos *jugo* i *jubo*), que bax de l'influència de la llabial tornà **jovo*. Una *b* secundària, procedent de *p*, pot igualment tornar *u*; veyau *coure* de *cuprum*; cast. *cobre*. Si *liberum* i *librum*, que donaren *lliure* i *llibre*, foren tractars de diferent faysó, era verosimilment diversa la separació de sílabes dins abdues paraules; *lliure* remunta a **lib-re*, *llibre* a **libre*; per lo demés, *llibre* de *librum* es mot erudit. Veyau també *pobre* = *po-bre* < *pauperum* i *roure* = *rob-re* < *roborem*, ademés *cabre* i *vibra*, produits de **ca-bre* i *vibra* < *viperam*. Si haguessen pronunciat *cab-re* i *vib-ra*, haurien donat en català **caure* i **viura*».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

c) El Vendrell o bax Penedès.

d) Els pobles del *Camp de Tarragona* en general. Sentírem ben neta la pronunciació de la *v* com-e *v* a Reus i a Valls. Tenim clarícies directes de que pronuncien la *v* tots aquests pobles del *Camp*: Alforja, Vallmoll, Vilabella, Masmulets, Fontscaldes,[78] Vimbodí,[79] axò es, fins a la Conca de Barberà; de manera que a [297] Lilla i Montblanc, aont comensa la *Conca*, ja confonen la *v* am la *b*. A Tarragona sembla que també la confonen sovint.

e) El Priorat en general.[80] Tenim clarícies directes de que distingexen la *v* de la *b* Molar, Masroig, Capçanes, Guiamets, Marsà.[81]

f) Els pobles de Ribera d'Ebre, veins del Priorat, com Torre de l'Espanyol[82], Garcia, Corbera d'Ebre,[83] i sens dupte altres d'aquella rodalia.

g) El reyne de València, fora'l Maestrat i la ciutat de València amb tots els pobles de l'horta, que parlen *pitxat* (veyau p. 260). Tenim clarícies directes de que distingexen la *v* de la *b* Ulldecona, Vilanova de Castelló, Agres, Alcanar, Pobla de Benifassà, Vinaròs, Càlig, Coves de Vinromà, Xert, Cabanes, Arnes, Atzeneta, Serra d'En Galceran, Alcalà de Xivert, Maestre, Artana, Nules, Onda i pobles veins.[84] A Peníscola ja no distingexen aqueys dos sons.

Anant de nort a sur, passada la regió del parlar *pitxat*, domina la distinció entre *v* i *b* dins tot el territori llingüístic fins a Santa Pola. Nosaltres la trobàrem a Alcoi, Ontinyent, Cocentaina, Novelda, Xixona, Alacant, Sant Joan d'Alacant.

2. —La *p* final derrera *m* no's pert dins tot el domini català. Se conserva dins les Balears, en no esser que li sobrevenga una *s* derrera, o

---

[78] Nota (2) de l'original: Segons la comunicació de Mn. Boronat, de Vallmoll, Ecònom de Fontscaldes.
[79] Nota (3) de l'original: Segons comunicació de Mn. J. Grau, Vicari de Vimbodí.
[80] Nota (1) de l'original: El bon amic Mn. Dalmau, Arxipreste de Falset, en carta de 12 de mars d'enguany, ens diu: «Me sembla que's propi de tot el Priorat el distingir en la pronúncia de la *v* i la *b*».
[81] Nota (2) de l'original: Comunicació de D. Adolf Vallés a Mn. Bellpuig de Tortosa.
[82] Nota (3) de l'original: Comunicació del bon amic En Josep Pinyol i Mirada.
[83] Nota (4) de l'original: Comunicació del Sr. Adolf Vallès.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

li seguesca inmediatament, sense pausa, un mot que comensi en consonant; per axò a Mallorca diuen: *kamp, [ʎ]amp, m'[ə]rramp*; i llavò: *dos kans* (*camps*), *kan-petit*, *l'an-f[ə]r[e]st*, *m'[ə]rranp[ə]r-tot*. Ja diguérem que la *m* a Mallorca devant llabial torna *n*.

3. —A les Balears conservam com a Alguer la forma primitiva de la primera persona singular del present: *tr[ɔ]p*, *[ɔ]pr*, axò es, el tema pur llatí, just escapsant la *-o* desinencial.

4. —La *v* llabi-dental-fricativa-sonora, si de intervocàlica (*vi*V*a, no*V*a*) passa a final, se vocalisa, torna *u* (*viw, now*). —A Alguer sembla que torna *f*, i que diuen: *jo escrif*, en lloc de: *jo escric* (*scribo*): a les Balears no feym un tal. Lo que hi ha, que dins els verbs de tema acabat en *-v* (KAV*ar*, *[ʎ]*EV*ar*, PROV*ar*, etc.), la primera persona singular del present, qu'es el tema pur, convertex la *v* en *f*, i per lo metex diuen: *jo* KAF, *jo [ʎ]ef, jo prof*, etc.), si bé a [298] Manacor, Sant Llorenç des Cardassar, Son Servera, Artà, Capdepera, Felanitx, Vilafranca, Porreres, Campos, Santanyí la fan *-u*, axí com ho solien fer els clàssics catalans, i per lo metex diuen: *jo kaw*, *jo [ʎ]ew*, *jo pr[ɔw]*.

5. —Hi ha alguns casos de conversió de la *v* amb la *f*. A Sóller, Fornalutx i Orient, diuen: *[ə]nd[ə]finà* per *[ə]ndevinà*; a Benissa i Verger: *provessó* per *pro*F*essó*; a Barberà *[ə]skluf[əʎ]à* per *[ə]skluv[əʎ]à*. Se comprén molt bé; son els sons *llabi-dentals-fricatius*, sonor la *v*, sort la *f*. S'estàn tan avinent, que casi's toquen.

6. —La *b* medial derrera *m* se pert ben sovint; i axí tenim: *tamé* (Sort) en lloc de *tam*B*é*; *am[ɔ]sta* (Sans) per *am*B*[ə]sta* (Ariany-Mallorca); *kolom[ə]* dins tot el domini lingüístic, del llatí *colum*B*a*; *kom[ə]* dins tot el domini català, < *Comba* (llinatje llengadocià); *kam[ə]* dins tot el territori català, del llengadocià i sart *cam*B*a* (veyau Körting, 3a ed. n. 1776); —*tomà* (Mallorca) per *tom*B*ar* dins tot el territori. A n-el Pallars, la

[84] Nota (5) de l'original: Comunicació del Sr. Vallès.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Pobla de Segur i la Seu d'Urgell trobàrem: *am-una dona*, *am-un home*, etc., en lloc de *am*B-*una dona, amb-un home*. Per la metexa lley *lumbum* donà *llom*, i *limbos* dóna *llims*.

7. —La *b* i la *p*, com-e *billabials-esplosives*, *sonora* la primera, *sorda* la segona, se convertexen: la *sonora*, si passa de medial a final, s'ensordex, torna *p* (*re*B*re* > ell *rep*, *ado*B*à* > jo *ado*P); i la sorda al mitx de vocals torna sonora (*sapere* > *se*B*re* i *sa*B*er, pi*P*ere* > *pe*B*re*, *reci*P*ere* > *re*B*re*). —Hi ha qualque cas de tornar *p* la *b* inicial; a Ceret trobàrem *pu[tʃ]ak[ə]* per *bu[tʃ]ak[ə]*. També qualque vegada la *p* inicial torna *b*; a Ribes trobàrem: *bl[ə]gà*, *blẹk* per *pl[ə]gà*, *pl[ɛ]k*.

8. —La *p* final, si li sobrevé una *s* derrera, a Mallorca sona com-e *t*, i així no pronunciam: *saps*, *kaps*, *taps*, *kups*, sino *sats*, *kats*, *tats*, *kuts*. No hem trobat tal fenomen en tota la resta del domini català, mes que a Alguer.

9. —Hi ha qualque cas de tornar *v* la *b* inicial; a Fornalutx diuen: *viwló* per *biwló*.

10. —La *-bl-* intevocàlica, si només du adevant *[ə]-* (*[ə]bl[ə]ní, [ə]bl[ə]mà*), no sufrex alteració. Fora d'aquex cas, la *b* sona doble dins les Balears i bona part de Catalunya; i així, en lloc de *poble*, *noble*, *amable*, pronunciam: *p[ɔ]bbl[ə]*, *n[ɔ]bbl[ə]*, *[ə]mabbl[ə]*. —No es duptós que hi ha bandes de Catalunya que pronuncien: *pop-le*, *amap-le*, *desep-le*, això es, la *b* s'hi ensordex, hi torna *p*.

11. —La *p* a final de sílaba, a Mallorca, si li seguex consonant sorda, sona *t*: *dutt[ə]* < *dubium, [ə]tsoldr[ə]* < *absolvere*; i si la consonant següent es sonora, la *p* sona *d*: *cabdal* : *capitale*.

12. —A Mallorca negú diu *[ə]skritur[ə]*, sino *[ə]skittur[ə]*. ¿Com afirma tan en rudes Mr. Saroïhandy qu'actualment el vell *escriptura* sona [299] *escritura*? Que hi haurà comarques que tendràn aquexa pronúncia, no hu duptam; pero també n'hi ha moltes d'altres que diuen: *[ə]skittura* o *[ə]skriptur[ə]*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

M.

La *k* i la *g*.

Mr. Morel-Fatio en diu això: «La *c* gutural inicial se conserva i la medial torna *g*. La *c* final l'escriuen *ch*. El nom propi *Jacme* donà *Jaume* (*Jaima* d'Alguer es un castellanisme)». — «*Cs* (*x*) dona *x* i *ss*: sis < *sex, seixanta* o *xeixanta*». «G, essent final, torna son corresponent sò sort *ch*: *castigar*; ara a n-el present *jo castich*». —«*Gn, ng* torna *n* mullada: *ny*: *puny* < *pugnus*, *luny* < *longe*.»

Mr. Saroïhandy, parlant de la elisió de la *d* intervocàlica (n. 43), diu: «La pèrdua de la *g* intervocàlica dins mots com *vaginam* > *vaina*, **brugire* > *bruir*, *faginam* > *faina*, *magistram* > *maestre*, *fugam* < *fua*, *rugam* < *rua* (Mallorca) es un fenomen per l'estil». Dins el paragraf n. 45 diu: «A final de sílaba ocorre també la vocalisació de *c* i *g*, que tornen *u* dins **trag-ere*: *traure*, **teg-la*: *teula*; veyau *seg-nador*: *seunador*, *sag-ma*: *sauma*, *fleg-ma*: *fleuma*, *jac-me*: *jaume*. A Alguer diuen *augua* de *ac-qua*; a València: *lloutinent* per *lloch-tinent*. Segons vérem anteriorment la *c* i *g* poren en molts de casos semblants tornar *i*». Dins el paragraf n. 46 posa que la *g* a final de sílaba tendex a tornar *k*, encara que la consonant següent sia sonora: *doc-mà*: *dogma*: *dic-ne*: *digne*, *Ac-nes*: *Agnés*. També retreu: *rec-la*: *regla*, *mirac-le*, *miragle*. Dins la nota fa avinent que també's pronuncia *reggla*, *siggle*. —Dins el paragraf n. 47 posa que a Alguer el plural de *rich* i *joch* es *rits* i *jots*; i que dins monuments catalans vells *infinits* es consonant de *enemichs*.

Poques observacions tenim que fer.

1.— No sempre la k inicial se conserva; a Banyalbufar diuen: *g[ə]rrua[tʃə]* per *karruatza*; —a Calvià diuen: *güjda* < K*ujdà* (casi tot Mallorca) < **cogitare* (veyau Körting, 3a ed. n. 2593); —a Lleida diuen: *galàp[e]t*; a Tremp: *galàpat*, mentres a moltes d'altres comarques i a Mallorca diuen: *k[ə]làp[e]t*, que Körting, 3a ed. n. 2593, considera que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

surt del vell-alt-alemany *krapfô*. —A Alguer, segons posa Mr. Saroïhandy (n. 46), G*alt* per *kalt* = *cart*; i retreu Mr. Saroïhandy l'autoridat de Mn. Baldiri Reixach (*Instruccions per l'ensenyansa de minyons*, Girona, 1748, p. 199), que diu que's deya G*allar* per *callar*. —A Randa (Mallorca) diuen *g[ə]l[ə]ndari* en lloc de *k[ə]l[ə]ndari*.

2. —No sempre la *k* medial o, millor dit, intervocàlica se [300] sonorisa en *g*: *pau*C*a* > *pok[ə]*, *mi*C*a* > *mik[ə]*, *rîchi* (vell-alt-alemany; veyau Diez, *Etym. Wörterb*. 5a ed. p. 269) > *rik[ə]*, *r[ə]*K*à* (sebre greu), *pi*K*ass[ə]*, etc. —Mentres a Fornalutx, Biniaraix i bona part de Catalunya diu *s[ə]gé* [seguer] (d'abelles), a Manacor i altres pobles de Mallorca diuen: *s[ə]ké*. —A Sort trobàrem *age[ʎ]* [aguell], *ag[e]t* [aguet], mentres dins casi tota la resta del territori català se diu *[ə]k[eʎ]*, *[ə]k[e]st*. —A Andorra la Vella trobàrem [*ewkə*], del llatí *equa*, mentres dins casi tota la resta del domini català se diu: *[ew]g[ə]* o *[ew]ga*, *[e]go* o *[e]gu*.

3. —Lo que si es general i sens escepció es la lley de que la *g* intervocàlica, que passa a final, torna *k*, la seua sorda corresponent: *n[ə]v[ə]gà*: *n[ə]v[ə]*K, *s[ə]gà*: *s[e]*K, *p[e]gà*: *[ʒə] p[e]k*, *[ə]mig[ə]*: *[ə]mik*, etc.

4. —Res diu Mr. Morel-Fatio del sò especial que tenen *k* i *g* dins certes poblacions de Mallorca (Palma, Calvià, Valldemossa, Puigpunyent, Galilea, Marratxí, Pina,* Algaida,* Montuïri,* Randa, Santanyí, Calonge, Felanitx, Manacor, Sant Llorenç des Cardassar, Son Servera, Vilafranca,* Sant Joan, Llorito, Pollença.) De sons velars, passen, devant *a*, *e*, *i* a palatals-mitjans-esplosius, un sort, l'altre sonor. De manera que no diuen: *kap*, *perk[ə]*, *kis*, *s[ə]gà*, *bag[ə]* [baga], *br[ə]g[é]* [bragué], *gipà* [guipà], sino *[c]ap, p[ə]r[cə]*, *[c]is*, *s[əɟ]à*, *b[əɟə]*, *br[əɟ]gé*, *[ɟ]ipà*. Aquest sò no l'hem trobat en tota la resta del domini català.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

5. —Un altre fenomen hi ha a Mallorca i a Alguer igualment: la *k* final, si li sobrevé una *s* derrera, sona com-e *t*: *sak-sats*, no *saks*; *fik-fits*, no *fiks*, *f[ɔ]k-f[ɔ]ts*, no *f[ɔ]ks, suk-suts*, no *suks*. Dins la resta del territori català, que sapiguem, no fan aquesta tramudansa de sò; pronuncien ben net: *saks*; *fiks*, *f[ɔ]ks*, *suks*.

6. —Un cas de conservació del valor velar de la *k* devant *e*, sonorisantse en *g*, també velar-esplosiva, trobàrem a n-el Vallespir: a Arles: *nug[ə]s* [nugues] < *nuces*: nous; a Costoja: *nog[ə]s* [nogues]. D'ont va sortir sens dupte el nom de l'arbre: *noguer*.

7. —No es sols a Alguer que fan *u* la *c* de *acqua*; dins casi tot el reyne de València diuen: *awja* (ayga); dins bona part de Catalunya: *[ew]g[ə]*; a Andorra la Vella: *[ewkə]*, de *equa* llatí.

8. —A Mallorca de *sanguinare* no hem fet *seunador*, sino *s[əj]nà*, *s[əj]n[ə]*, *s[əj]n[ə]dó*. Bo fora que Mr. Saroïhandy ens digués aont trobà *seunador*.

9. —La *g* i la *k* a final de sílaba, si los seguex consonant, s'assimilen a n-aquesta dins Mallorca; i pronunciam: *domm[ə]*, *dinn[ə]*, *r[ɛ]tt[ə]*, *r[ə]ttó*, *[ə]tsió*, en lloc de *dogma*, *digna*, *recte*, *rectó*, *acció*.

10. —La *-gl-* intervocàlica, si només du devant *[ə]-* (*[ə]glà*, *[ə]gl[ə]pí*), no sufrex cap tramudansa. Fora d'aquest cas, la *g* a Mallorca sona doble; i axí, en lloc de *sigle*, *regla*, deym: *siggl[ə]*, *reggl[ə]*. [301]

11. —Hi ha qualque cas de la *k* tornar *[ʃ]*. Dins *Romancerillo Catalán* del Dr. Milà i Fontanals en trobàrem dos casos: *y molta grana pel* XIVALL [cavall] (*Vida dels facciosos*, n. 193); *parauli taula* BLANXA [blanca] (*L'esposa rascatada*, n. 205. Variant Bj.)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

N.

Diferents fenòmens fonètics.

Dins el paragraf n. 53 retreu Mr. Saroïhandy la protesis: *a*) de *a* devant mots que comensen en *r*-: *arrapar*: *rapar*, *arrel*: *rel*, *arrés*: *res* (Alguer); —*b*) de *e* devant mots que comensen *st- sp*-: *estar*, *esperar*; —*c*) de *v* devant *u*-: *vuit*: *uit*, *vuy*, *ui* (hodie).

1. —La protesi (afitx d'una paraula per devant) es molt frecuent en català. A Mallorca es molt general dir: *[ə]n[ɔw]* (nou: *nucem*), *[ə]glà* (*glandem*), *[ə]gl[ə]n[e]r[ə]* (= alzina). A Sa Pobla i Vilafranca diuen: *[ə]nogé* (noguer); a Son Servera: *[ə]br[ə]sà* (bressar: engronsar o gronxar el bres); a Palma: *[ə]kostum* (costum). —A Andratx, Son Servera i Artà (Mallorca) i a Pla de Manlleu, Aiguamúrcia, Santes Creus i Vilarodona, Blanes, Malgrat, Pineda, Palamós conserven la forma primitiva de *gla* < *glandem*; i a Andratx ademés diuen: *gl[ə]n[e]r[ə]* (alzina); i a Puigpunyent conserven l'altra forma primitiva *n[ɔw]* < *nucem*. —A Mallorca hi ha l'adagi: *no totes ses nous son plenes*.

2. —Un'altra n'hi ha de protesi, ben estesa, la *[ə]s*-. Ventassí un enfilall: *[ə]st[ə]n[e]br[ə]s*[85] (Prats de Lluçanès); —*[ə]stovaj[ə]s* (Mallorca) o *[ə]sto[ß]aj[ə]s* (Palamós); —*carrer de les [ə]skodin[ə]s* (Manresa); —*[ə]smo[ʎ]s* (Solsona); —*asm[ɔʎə]s* (general a Mallorca; —*[ə]skawl[ə]s* (nom de lloc de Boadella, província de Girona); —*[ə]smuriak* [ratapennada] (Segarra); —*[ə]stidor[ə]s* [tisores] (Alòs, Manacor, Vilafranca, Banyalbufar); —*[ə]stiz[ə]dor[ə]s* (Palamós); —*[ə]st[ə]naj[ə]s* (Mallorca); —*s'[ə]sfosé* (Son Servera) < *fossore*; —*[ə]sgr[eʎə]s* (Mallorca)

[85] Nota (1) de l'original: Massoles per tocar a n-els campanars en lloc de les campanes, del dijous-sant fins el dissapte-sant.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

< *grelles*; —*s'[ə]stil·l[ə]t* (Vilafranca, Andratx) < *til·let ([ə]spedient* previ del matrimoni; —*[ə]skas[ə]s* (Bunyola, Manacor) < *cases*; —*s'[ə]sp[ɔ́]ndol* (Puigpunyent, Alaró, Sa Pobla, Campanet, Búger) < *p[ɔ́]ndol*; —*s'[ə]sk[ə]tsé* (Maria) < *capser*; —*s'[ə]st[ə]nbó* (Algaida, Inca) < *tambó*; —*s[ə]s [ə]st[əw]lad[ə]s* (Vilafranca) < *teulades*.

3. —Un altre fenomen fonètic té lloc en català, la *epéntesi*, axò es, afegirse un sò al mitx d'una paraula. Mr. Saroïhandy en parla dins el paragraf n. 12; i en cita egzemples: *ómbera* per *ombra*, *cingelera* per *singlera*, *mél·lera* per *merla* < *merula*. —A Mallorca es general entre la gent iliterata: *[ə]st[ə]r[ə]n[ʒ]é* (estranger); a [302] Manacor i Petra diuen: *g[ə]r[ə]vat* (= ratat, el tarat de pigota); a Llubí diuen: *t[ə]r[á]s* per *tres*; a Manacor: *k[ə]r[əʃɔ]f[ə]* per *carxofa*.

4. —També hi ha en català *epítesis* o afitx de la paraula per derrera. Ja hem tractat de diferents epitesis, la de *t* derrera mots acabats en *r* (*cort* < *cor*, *kart* < *car*, *mart* < *mar*), parlant de la *r*; la de *-[ə]* (*or[ə]* < *or*, *dir[ə]* < *dir*) (veyau IX, n. 23); i la de *t* dins mots com *geni* (*gènit*), *premi* (*prèmit*), parlant de la *t* i la *d*. —També hi ha la epítesi de *-k* a la primera persona singular del present de la primera conjugació, que dona: a l'Empordà *pàrluk* (*parlu*); a Olot i comarca: *parlik* i *parluk*; a certs endrets del Priorat: *parlok*; a Torreblanca (prop de Castelló de la Plana): *pàrl[e]k*. A l'Empordà també hi ha a n-aquexa persona la epítesi de *-t*: *parlut* (*parlu*).

5. —Ademés d'aquexa sèrie de fenòmens per afitx, n'hi ha un'altra sèrie per escapsament: *afèresi* (escapsament de la paraula per devant), *síncope* (reducció de sons a l'interior de la paraula), *apócope* (escapsament a n-el final). —Més amunt (IX, n. 22) ja donàrem casos d'*aféresis*, qu'es molt frecuent en català, i n'hi ha de ben estranyes. Ventassí un ratx: *p[ə]r 'mor d'[eʎ]* [per causa d'ell] (Mallorca); —*'s[ə]l f[e]* (Mallorca) < dexe'l fer; —*'s[ə]-nà'[ʃo̤]* (Calvià-Mallorca) < dexa anar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

axò; —*[ʃɛ]mu* (Canet-Rosselló) < dexemho; —*'[əɲ]i[ßə]s* (Andorra la vella) < genives; —*ẹs!* (Manacor) < *jes!* < *jas!* [una interjecció]; —*'istẹrnə* (Alcúdia) < cisterna; —*'un par[ə]* (Inca) < mun pare; —*'u mar[ə]* (Inca) < mu mare; —*tum'mà* (Priorat) < ton germà; —*la meua '[ɔ]na* (Xixona) < la meua dona; —*[ə]stral* (Forcall) < destral; —*[ə]spertinà* [berenar cap al tart] (Rosselló) < vespertinar; —*dulà* (Eivissa) < udolar; —*'nem* (Sueca) < anem; —*'nemoné* (ib.) i *'moné* (ib.) < anemnosen.

De *síncopes* i d'*apócopes* n'hi ha a forfollons; totes les pèrdues de sons medials i finals qu'hem estudiades, que son tantes i tantes, i n'hi ha moltes més encara, son casos de *síncope* i *apócope* respectivament.

6. —Un altre n'hi ha de fenomen fonètic molt estès i ben estrany, la *metàtesi*, això es, un sò que barata de lloc dins la metexa paraula. Mr. Saroïhandy en parla dins el paragraf n. 54, i cita una partida de casos: metàtesi de *l* i *r*: *binc*L*ar* torna *b*L*incar*, *pantof*L*a* > *p*L*antofa, fab*R*ica* > *f*R*abica*, *cated*R*al* > *cat*R*edal*, *Gab*R*iel* > *G*R*abiel*. Posa que a Alguer diuen: *freber* (febrer), *proaga* (poagra < podagra), *trende* (tendre), *dromi* (dormir). D'aquí vé dir *pressona* (persona).

De metàtesis n'hi ha a betzef en català. Ventassí unes quantes de la vocal *i*, que trobàrem a Lleida i Balaguer: *b[ɔ]ria*[86] < [303] boyra, *gàrie* < gayre), *ària* < ayre, *kúrio*[87] < cuyro; —*mujr[ə]* (Mallorca) < *moriar*. —Son més frequents les metàtesis de consonants; ventassí un ratx: *kr[əʃ]of[e]ra* (Ariany) < *k[ə]r[ʃ]of[e]r[ə]* (Palma); —*d[ə]sn[ə]grà* (Sant Antoni d'Eivissa) < desgranar; —*k[ə]d[ə]rn[e]r[ə]* (Mallorca en general) < *k[ə]rd[ə]n[e]r[ə]* (Porreres) < *k[ə]rdin[ə]* (Catalunya); —*bafor* (Benissa) < vapor; —*tr[ə]sé* (Llorito-Mallorca) < tercer; —*Paka'[ʎ]à* (Onda, Nules, Ontinyent, Beniganim) < cap-allà; —*gamadzem* (Reus, Tarragona) < magatzem; —*r[ə]d[e]r[ə]* (casi tot Catalunya) i *rad[e]ra* (Morella, Forcall)

[86] Nota (1) de l'original: També es a *les Garrigues*, lo metex qu'*ària*.
[87] Nota (1) de l'original: També es a Alacant, Elx, Santa Pola, Artesa de Segre.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

< *derrere* (Balears) < *de-retro* (veyau Körting, 3a ed. n. 2885); —*pàtri[c]* (Manacor) < pràctic; —*pr[ə]sun[ə]* (Rosselló) i *pr[ə]son[ə]* (Mallorca, els analfabets) < persona; —*preda* (Binissalem, Inca, Sineu) < pedra; —*fr[ə]dí* (Mallorca, els analfabets) < *fadri* < **fardin* <**faudin* <**infantino* < *infantem* (veyau Parodi, *Rom.* XVII, 68, ap. Körting, ib. n. 4914); —*pr[ə]b[ə]* (Mallorca, els analfabets) < *pobre* < *paupere*; —*pr[ə]dí* (Mallorca, els analfabets) < *padrí* < *patrinum*; —*g[ə]rnà* i *g[ə]rn[e]re* (Andratx, Santa Catalina-Palma) < *grenar*, *grenera* (Mallorca en general, Ribera d'Ebre) < *glenare* (espigolar) < *glain, glan*, mot kimrik [celta], que significa *net*, i *glanhau*: netejar (veyau Diez, *Etym. Wörterb*. 5a ed. p. 598; Körting, ib. n. 4332); —*sàfil* (Andratx, S'Arracó) < *fàcil*; —*pr[á]b[ə]* (Manacor, Sineu, Santa Margalida, Santa Eugènia) < *p[á]br[ə]* (Palma) < *pipere*; —*m[ə]n[ə]gré* i *m[ə]nagr[ə]* (Banyalbufar, Campos, Santanyí) *m[ə]grané* i *m[ə]gran[ə]* (Mallorca en general); —*kotr[eʎ]* (Manacor, Deià) < *krot[eʎ]* < *klot[eʎ]* < *kl[ɔ]t*; —*drobí* (Alcúdia, Sa Pobla, Manacor) < *dobrí* < *deaperire*; —*[ɔ́]bil[e]s* (Xativa) < *[ɔ́]libes* (Mallorca).

Compàs d'espera

Hem acabada la revista crítica de lo que diuen sobre fonètica catalana dins *Grundriss* del Dr. Gröber els benemèrits filòlecs Mr. Morel-Fatio i Mr. Saroïhandy. Lo que hi diuen de la *morfologia (Formenlehre), formació de paraules (Wortbildungslehre)* i *bibliografia* del català ho reservam per un dels *Bolletins* qui venen. Aquests s'es allargat massa, i ja passa d'hora de sortir.

Am-tot-i-axò no mos ne penedim gens d'essermos estesos tant en la partida de punts de fonètica qu'hem tocats. Hem volgut donar les observacions recullides en tot el territori de la llenga, no com-e

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

definitives, sino per despertar a n-els nostres lectors de les diferents comarques catalanes l'afició a l'estudi de llur dialecte respectiu, anostrantlos de qualque manera per la replega del cabal lecsicogràfic, qu'hauria d'esser lo més completa possible, si [304] volem que sia complet el *Diccionari*. Sols replegant totes les formes dialectals que subsistexen encara dins les comarques catalanes, dins unes més que dins les altres, se poràn arribar a esbrinar la partida de misteris i enigmes qu'oferex a n-el filòlec l'idioma català. Sols el nadiu de cada comarca pot arribar a assolir totes aquelles formes, a forsa de paciència, obstinació i esment. Per despertar l'afició a tals estudis hem considerat oportuníssim donar, coordinat tant bé com hen sabut, lo que notàrem i recullírem dins les diferents comarques recorregudes.

Poria esser molt bé que, donant llistes de poblacions aont se troben tals o quals formes, hàjem posat per distracció el nom de qualque població allà ont no pertocava. Lo unic que porem assegurar es qu'hem trascrites am tota escrupulosidat les notes de les nostres llibretes; i no porem creure que les persones d'ont les prenguérem, mos enganassen. Respecte de les poblacions que no visitàrem ni vàrem parlar am nadius d'elles, sino que'n rebérem clarícies d'altres que les conexien per esserhi estats o parlat molt am gent de tals poblacions, no responem absolutament de l'egzactitut de tals clarícies, i per axò posam en cursiu els noms d'aquexes poblacions.

Lo que si demanam am tota la nostra ànima a tots els nostres lectors que, si veuen cap inegzactitut dins aquest estudi respecte del dialecte de llurs comarques respectives i també respecte d'altres qu'ells coneguen a fondo, mos ho fassen avinent, mos rectifiquin, fonamentant, com se suposa, llurs rectificacions y aclaracions. Com també les pregam de tot cor que'ns umplin tots els buyts i llacunes que notin en les nostres observacions respecte de llurs metexes comarques.

Lluny de sebre'ns gens de greu que'ns rectifiquin o que'ns completin, ens faràn contentíssims. Axò es lo que desitjam; axò es lo que demanam i pregam de tot cor.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Hem de creure que ni Mr. Morel-Fatio ni Mr. Saroïhandy prendràn tort les nostres observacions. Cap n'hem feta per molestarlos. No'ns ha fet parlar res més que l'amor a la llenga catalana i el desitx ardentíssim d'aclarirla i enaltirla. Lo qu'han fet per ella aqueys dos sabis dins *Grundriss* del Dr. Gröber, obra coneguda dins tot lo mon filològic, es d'agrair am tota l'ànima. Axí los ho agraim nosaltres i les ne feym grans mercès, especialment a Mr. Saroïhandy per haver citat com-e font tantes de vegades el nostre estudi: *Questions de llengua y literatura catalana.* [305]

La fonètica del Pla d'Urgell (305)

Sobre aquest tema ens ha remès un estudi el nostre benvolgut amic i benemèrit colaborador En Ramon Arqués i Arrufat, notari de les Borges Blanques. L'estudi du nombrosos egzemples, tots am trascripció fonética, segons el sistema del Dr. Schädel, i resulta interessantíssim. Contam publicarlo tot lo aviat que poguem. ¡Milions de gràcies, amic Arqués! ¡Ja mos hi heu fets contents amb aquesta remesa! ¡Que no sia la derrera! Amèn.

Alabanses a n-el "Manual de Fonètica catalana" (305)

En fa de molt espressives i posa un estracte de l'obra el nostre confrare el *Butlletí del Centre Excursionista de Lleyda* dins el nombre del passat octubre, per boca de n'Enric Arderiu. «Es de doldre, diu aquest, que l'observació sia feta en un català de Barcelona». Si això vol dir que'l *Manual* només se funda en observacions fetes a Barcelona, demunt el català barceloní, va molt errat N'Arderiu. El *Manual* es escrit demunt les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

observacions fetes dins tots els indrets de la serra pirenenca catalana, que recorreguérem de cap a cap am lo Dr. Schädel l'estiu de 1906.

Es d'agrair l'atenció que'l *Manual* ha merescut a n-el nostre confrare lleydetà, donantne una idea tan especificada a sos lectors.

Una gramàtica catalana p'els italians (305-306)

Vetassí lo que'ns escriu am data de 25 de matx el nostre benvolgut amic i fervent catalanòfil italià, Dr. Venanzi Todesco, professor de 2a Ensenyansa de Grosseto:

«Honorable Senyor:

Veusaqui que jo vench a darli feyna. Com li dieva[88] en la meva derrera carta, jo tingariva[89] l'idéa de fer una Gramàtica catalana dedicada als italians, vist que fins ara no hi ha en la meva patria cada[90] llibre per aprendre la llengua armoniosa dels nostros germans de Catalunya. Jo sé que un treball scientifich, com sigariva[91] el «manualetto provenzale» del prof. Vincenzo Crescini de l'Universitat de Pàdua, o aquell dels profrs. E. Monaci y F. D'Ovidio pera el castellà y el portuguès, no es possible, per ara, ferlo sobre el català, per falta d'estudis scientifichs particulars. [306] Però ¿no sigariva[92] cosa bona almenys una gramàtica elemental com aquelles de totes les altres llengues, dedicada a los que vulguin aprendre la llenga catalana? Qualque editor italià, per exemple l'Hoepli de Milà, pubblica gramàtiques de la llenga albanès, de l'olandés, de la suèva, de la oromónica, y que no hi sigarà[93] aquí una gramàtica catalana? Y perqué els francesos tenen aquella d'En Foulché-Delbosc y nosaltres ninguna?

---

[88] Nota (1) de l'original: Deya.
[89] Nota (2) de l'original: tendria.
[90] Nota (1) de l'original: cap.
[91] Nota (4) de l'original: seria.
[92] Nota (1) de l'original: seria.
[93] Nota (2) de l'original: serà = hi haurà.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Però avans de comensar el meu treball crech necessari recórrer a vusté y demanarli alguns consells. En la part bibliogràfica de la «Grammatik» dels Drs. Morel-Fatio y J. Saroïhandy trobo un enfilall de obres gramaticals pubblicades en aqueixos anys…»

Mos demanava després clarícies sobre aquexes obres, i les hi donàrem a volta de correu, i li enviàrem ensems la part impresa de la *Gramàtica Catalana* del nostre mestre en Tomàs Forteza, al cel sia.

¡Ah idò! De manera que promte hi haurà, si Deu ho vol, una gramàtica catalana p'els italians. Es que de cada dia s'estén més i més dins Itàlia l'interés per conèxer la nostra llenga i literatura, com també dins Alemanya i les altres nacions civilisades.

De manera que'ls *filisteus* que somien la mort propera de la nostra llenga, i juren i perjuren que no servex per res, i no poren pair que negú la trega a rol·lo, en tenen per molt de temps de fer flamada i treure foc p'els caxals. Gràcies a Deu, no anam gens quart minvant; anam sempre quart crexent. I el que vulla fer la fel, que la fassa.

¿Quant serà el dia que a un castellà li passi p'el carabassot de fer una gramàtica catalana p'els castellans? ¿O son més germans nostres el francesos i els italians? Germans de Castella, pensauhi una miconeua amb axò, i posauvos a coses de raó.

La Lliga del Bon Mot (306-307)

¿Qui no'n té noves d'aquexa obra meritíssima de la purificació i dignificació del nostre llenguatje? Tots els catalans cal que hi traballin a les totes. Negú pot ferhi anques enrera. P'el bon nom de Catalunya, per l'honor de la llenga catalana hem de desterrar, hem d'esveir de tots els territoris catalans la màcula feresta de la blasfèmia i del mal parlar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Conti, doncs, *La Lliga del Bon Mot* am totes les nostres simpaties, i sempre mos tendrà en tot i per tot a son costat.

Vetassí la comunicació que rebérem a son temps dels iniciadors d'un'obra tan benemèrita: [307]

Barcelona 13 de Abril de 1909

Sr. Director del «Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana»:

Palma.

Donat el gran entusiasme que ha despertat arreu la campanya de cultura social empresa per la «lliga del Bon-Mot» y comprenent que tota obra o acció popular se desenrrotlla esplendorosament quan la Prempsa la empren ó hi ajuda, nos permetem de dirigirnos a vos, Sr. Director, creyent que vos serà altament simpàtica la nostra campanya, ja que de purificar se tracta la manifestació del ser racional més esplèndida y meravellosa. Es ignomin[i]ós l'estigma del mal-parlat que porta'l poble català. ¡Trista fama que ha passat la frontera! Per traurens de demunt aquesta bruticia vos demanem la cooperació del periòdich que teniu la honra de dirigir. Si, com esperem, vostre zel p'el bé de la terra catalana vos porta a ajudarnos, vos agrahirem que us digneu comunicarnos en la forma que cregueu més oportuna la adhesió a fi de que poguem enviar al vostre periòdich las noticies referents a l'obra de propaganda qu'hem comensat.

Donantvos per endavant les gracies quedan v. s. s. —Per la Lliga del Bon Mot. —IVON L'ESCOP, F. DE GISPERT.

Posteriorment *La Lliga del Bon Mot* ha dirigides avengudes i eloquents proclames *a*) a n-els *senyors Mestres* d'Escola, *b*) a *totes les associacions polítiques, socials, científiques, relligioses, recreatives* etc., que no insertam perque no hu permet l'índole del *Bolletí*, esclusivament consagrat a la filologia catalana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'Homenatge a n-En Guimerà (307)

El tributà Barcelona dia 23 de matx, i resultà un acte solemníssim de tota la gran ciutat. El se tenia ben merescut l'escels dramaturc qu'ha duyt i escampat fora de Catalunya i per tantes de nacions estrangeres el nom de la nostra Pàtria i el de la nostra llenga benvolguda, la dels seus grans drames. En Guimerà es una de les primeres glòries del renaxement català. Lo seu discurs a favor de la nostra llenga, fet a l'Ateneu de Barcelona dia 30 de novembre 1895, constituí un gros triumf per la nostra causa, i marca un gran moment dins l'història de la nostra renaxensa.

El *Bolletí* celebra de bon de veres l'*Homenatge* a n-En Guimerà i s'hi adherex de tot cor. [308]

Per complaure En Falp i Plana (308-309)

A n-aquest bon amic nostre li va caure tort que dins el tom del *Congrés de la Llengua Catalana* li suprimissen unes quantes paraules de l'*Esmena* que presentà a la d'En Manel Montoliu vers les *Conclusions* de Mn. Viladot sobre'l tema IV de la secció Literària (p. 499), i mos demana que fassem constar tal supressió i restabliguem l'integridat de lo que deya l'esmena. Lo qual de bon grat anam a fer.

Parlant En Falp dins aquella *Esmena* sobre si cal fer consonar la *e* oberta am la tancada, deya que la *e* de *mès, èll, èlla, metèix, sènça, demès, aixèca, subgècte, progècte* qu'es pronuncia obèrta en general, se tanca a Barcelona, aont se diu: *més, éll, élla, matéix,* etc. Doncs dins el volum del *Congrés* sols li posaren: «Respecte l'accent sò preferit los

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

consonants (del verb) que'l porten igual, si bé reconech potestatiu lo seu us en la *è* oberta de les paraules següents: *mès, èll, èlla, metèix*, etc.»

Queda subsanada l'omisió, qu'hem de creure que fou involuntària i sens idea de molestar gens l'amable i simpàtich autor de *Lo Geni Català.*

Lo que sí hem de rectificar una cosa que diu En Falp dins la seua esmena, que «a Mallorca» «consonen perfectament» «amor i por». No hi ha un tal. A Mallorca la *o* d'*am*O*r* es tancada i la de *p*O*r* es ben uberta; pronunciam: [əmó], [pọ].

Una altra cosa ens demana En Falp. Ell havia presentada una *Esmena* a les *Conclusions* del *tema* qu'havia de sostenir a n-el Congrés En Gabriel Alomar; pero, com aquest no hi assistí, l'estudi qu'havia enviat N'Alomar en defensa del tema, el convertírem en *Comunicació*, i com-e tal figura dins las pàg. 466-468 del volum del *Congrés*. Reclamà En Falp que insertassen a continuació la seua *Esmena*, i no sabem com va esser que la hi dexaren fora, i ara ens demana que l'insertem a n-el *Bolletí*, lo qual feym de bon grat. —Diu axí:

Tema del Sr. Alomar

Conclusió IV. La simplicitat y unificació de l'ortografia es un grau més en aquella evolució cap a lo perfecte (segons la lley del menor trevall possible), qui va de la escriptura ideogràfica a la fonogràfica y dins d'aquèsta, de la silàbica a l'alfabética.

Esmena adicional presentada pel Dr. Josep Falp y Plana a dita conclusió:

Esperit de l'esmèna

Dintre la teoria de la Evolució hi ha la tendència a l'unitat y [309] a la generalisació de les lleys, lo que acusa un grau major de perfecció en la doctrina que la fa més adaptable a la realitat y que no esclou la complexitat progressiva del detall, tal ha succehit en la evolució del llenguatge humà quant s'examina en l'escala orgànica estructural, cada

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

còp mes diferenciada al passar de les espècies simples o perfectes, diferenciació que obliga tant en la evolució orgànica com en la super-orgànica o social a una divisió del trevall més intensiu cada vegada.

Lletra de la esmèna

La ortologia gayre bé inarticuladada en l'hotentot se complica en les castes humanes superiors, y la d'un infant, per exemple, es més simple que la d'un adult, arrivant a la elisió de silabes sencères y a la substitució de les consonants per vocals, atavisme que s'observa en cèrtes varietats dialectals. La escriptura catalana no dèu retrogradar a la simplicitat fonètica de la escriptura infantil o de les persones incultes que'ns recòrden la dels temps mitj-evals en alguns manuscrits, estèm en lo sigle de les plomes d'hacer y no podèm tornar a la simplicitat primitiva dels estilèts de pedra y de les plomes d'òca. La nòstra ortografia dèu perfeccionarse en l'accentuació y demés signes gràfichs y en lo sentit de triar les varietats fonètiques més similars a les radicals etimològiques (element tradicional y de consanguinitat llingüística) per facilitar lo contacte de la nòstra llèngua ab les demés neollatines mitjansant l'us de signes o de consonants mudes, la *h* per exemple, reemplaçants de les lletres caygudes y facilitar aixis la comprensió de la llengua als estranys y'l seu estudi racional al pròpis.

Correlació reciproca entre l'esperit y la lletra de la esmèna

D'aquèsta manera tendriem en la evolució ascensional de la nòstra ortografia una major unitat y generalizació de les seves lleys peculiars, fentla més internacional, lo que acusaria un grau més de perfecció teórica, seguit d'una major diferenciació o complexitat en la part gràfica a causa de la major tendència ortogràfica a les fòrmes sintètiques o eclèctiques, comprensives de varies modalitats dialectals en una sola, y de la superior adaptació del aparèll ortogràfich a les nòves funcions d'una cultura y d'una fonètica progressiva; lo que també s'avindria ab l'esperit revolucionari destructor de cèrts orguens que s'atrofien quant en la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

evolució dels sérs resulten inutils o regressius, aixis com les lletres y fins les paraules mancades de valor ideològich o be gràfich.

9 Octubre de 1906.

JOSEP FALP Y PLANA

Sr. President de la Comisió Tècnica del Congrés de la Llengua Catalana. [310]

Nous confrares (310)

REVISTA CATALANA D'EDUCACIÓ. —Comensà a sortir a Barcelona, el mars passat, de 52 planes a dues columnes, am 56 planes de folletí, que representen 28 planes de les altres. Es mensual.

Establim de bon cor el canvi am lo nou confrare i li desitjam llarga vida i bona sort en tot.

FIDES, revista literària, mensual; comensà, el més d'abril, a Vilassar de Mar.

Establim el canvi i li desitjam llarga vida i bona sort.

Concurs lexicogràfic de llengua Catalana (310)

Es el del *Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Industria de Barcelona.* En parlam dins les planes 179 i 180. Llavò només era un projecte. Dia 22 de mars *la Comissió Organisadora* publicà dalt *La Veu de Catalunya* una afuada *alocució* demanant premis per dit *concurs* a les corporacions i personalidats qu'estàn a n-el cas d'oferirne per dur endevant un'obra tan necessària i urgent.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Concurs de llengua Catalana (310)

En convocà un dia 23 de mars passat *El Centre Catalanista del Vendrell* oferint premis al noys y noyes, de tretze anys en avall, que millor lletgesquen repentinament «un tros escullit de literatura catalana».

Es una idea molt pràctica i ben avenguda, i que voldríem veure estesa per tot arreu.

Grans mercés a N'Angel Ruíz (310)

Aquest bon amic de Ciutadella (Menorca), am motiu de la nostra exida filològica a n-aquella illa, publicà, bax del pseudònim *Azor*, demunt *El Noticiero Popular* de dita ciutat, dia 13 de febrer, un article lo més encomiastic de nosaltres, egzaltant coralment l'*Obra del Diccionari*.

¡Per l'amor de Deu, aquests arxius parroquials! (310-311)

Vetassí lo que'ns escriu el nostre benvolgut amic i benemèrit colaborador Mn. Llorenç Sallent, Rector de Vallvidrera: [311]

«Amich meu: Que la present trovi a V. m. en perfecta salut; prech a Deu axis sia.

«Que estrany haurà trovat ma sortida en la publicació de *Arxius parroquials*, y més com acabà; jo en veritat no ho sento per mi, que hi vaig perdre molt de temps y diners, sino perque'm vaig acabar de convénser que ans de cinquanta anys ja no hi haurà arxius parroquials perque son molt mal tractats. En el seu *Bolletí* repiqui fort que tots els Rectors ho sentin, que no posarà'l dit fora de la llaga. En això V. m. farà

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una gran obra de misericordia. ¡Oh! Si de paraula li pogués dir lo que he vist en arxius parroquials.

«Com crech que indirectament axudo en bé dels arxius, contribuint directament a l'*Obra del Diccionari*, per xo'm sacrifico ab molt bona voluntat en la suscripció de tot lo que V. m. fassa per un y per altres y en això no so pas dels que dormen.

«Am la present li desitjo felisas festas ab salut y alegria de Deu N. S. y per molts anys li conservi la vida y'l guarde en be d'Ell, profit de las ànimas y progrés de nostra llenga.

«V. m. mani a son sirvent, amich i capellà que besa ses mans.

LLORENÇ SALLENT, *Rector.*

Vallvidrera 11 desembre de 1908.

Els qui tenen a llur conte cap arxiu, que no oblidin may qu'es un tresor que Deu ha posat en llurs mans. ¡Per l'amor de Deu i de la Pàtria no dexin fer malbé aquests tresors! ¡que los guardin am tot esment els guardians d'ara, axí com voldrien que'ls de demà guardassen els papers qu'ells dexaràn! Lo que no voldries per tu, no hu vulles, no hu fasses a negú! Això diu el bon sentit, la veu de la justícia qui clama dins tots els cors. No hi fassem el sort, qu'es veu de Deu, i ¡ay del qui no l'escoltarà!

Més notes bibliogràfiques (311-314)

NOTICIAS HISTÓRICAS, *Tomo XIX, por D. Francisco Monsalvatje y Fossas*. Gerona, Eusebio Simó, impr: —1908. Un volum de 424 planes en 4t

L'amic estimat, En Francesc Monsalvatje es incansable. Desset volums en 4t de devers 400 planes ja ha publicats sobre l'història de l'antic comtat de Besalú i diòcesi gironina, i dos més que'n té en prensa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(el XVII i XVIII). No es duptòs qu'avuy es el primer crític d'història que tenim. ¿Qui dels vius ha publicat tants d'estudis històrics? El volum XIX, qu'ha tenguda [312] l'amabilidat d'enviarmos, i els altres també, i los hi agraim am tota l'ànima, es un resum i aplec de documents sobre la comarca de Besalú desde l'unió de la corona d'Aragó am la de Castella fins a n-els nostres dies. Es curiós veure com tots els documents estàn en llatí alguns, la major part en català, fins l'any 1689. D'aquest any n'hi ha dos en castellà (p. 167, 168); després un altre de 1789 i un altre de 1790 (p. 193-195) i llavò un altre de 1793 (p. 204). De llavò ensà casi tots ja son en llenga castellana. Es una de tantes de proves de que la castellanisació dels documents públics es recentíssima; no té a favor seu gayre més qu'un sigle de tradició; es per lo metex una innovació que cal a tots els catalans combatre fins a tornar posar les coses axí com estaven primer.

La nostra enhorabona més coral a n-el gran patrici En Francesc Monsalvatje.

METEOROLOGIA CATALANA. —OBSERVACIONS DE SANT FELIU DE GUÍXOLS, *Resultat del 1896 (parcial) al 1905, per Rafael Patxot y Jubert*. PRIMERA PART: *resums mensuals y anyals del 1897 al 1905*. SEGONA PART: *destriament dels resultats. Factors meteorològics. Climatologia local.* APÈNDIX: *material para la pluviometria catalana 1896 a 1905*. Barcelona, *L'Avenç*, Rambla Catalunya, 24. 1908. Un volum en fol de 306 planes.

Es un'obra qu'axampla'l cor, un'obra de meteorologia en català, a l'altura del moment actual de la ciència meteorològica, que pot traspassar i ja ha traspassades les fronteres de la Pàtria, fent molt bon paper per tot arreu. Això es lo qu'han mester les Lletres catalanes: obres científiques en català. Cal fer veure am fets, amb obres, que'l català's presta, com

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

qualsevol altra llenga, per tota classe d'especulació filosòfica i científica, que servex per qualque cosa més que per la vida casolana, la poesia i el periodisme. Per axò, el nostre amadíssim amic i fervent colaborador, En Patxot, ha feta un'obra meritíssima publicant en català, i en tan bon català, els seus interessantíssims estudis meteorològics. Hi ha que agrairlehi de tot cor. Sí, tots els fills de la Pàtria que's preocupen del nostre pervindre i de la sort de la nostra llenga, estàn a n-el cas de fer grans mercès a n-En Patxot del gran sacrifici de suc de cervell, de forsa de voluntat i de diners que suposa aquest preciós volum de meteorologia catalana, que fins en sa vesta esterior es un'esquisidesa.

Endavant, amic benvolgut, p'el camí gloriós qu'heu emprès. [313]

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. ANUARI. MCMVII. —Barcelona. —Oliva, impressor, Vilanova i la Geltrú . —Un volum en fol de 532 planes.

Es una meravella de primor i bon gust la part tipogràfica i honra fora mida l'imprenta que l'ha estampat. Aquesta esplèndida vesta calia posar a n-el contingut de l'*Anuari*, que diu molt a favor de la cultura catalana. —Devant de tot van els documents fundacionals de l'*Institut d'Estudis Catalans*, reglament que'l retgex i programa que's proposa cumplir. Venen llavò les diferents *seccions (arqueològica, històrica, jurídica, literària)* i lo derrer de tot les *Cròniques* de cada una de les *seccions*, aont se dona conte del moviment científic i literari referent a les metexes. Dins les *seccions* hi ha estudis no sols en català, sino en francés, italià i castellà i am firmes prestigioses com Mn. J. Gudiol, Mr. Brutails, En R. Caselles, Mr. Pierre París, A. Muñoz, En J. Puig i Cadafalch, Mr. J. Calmette, E. González Hurtebise, En J. Miret i Sans, A. Giménez Soler, Dr. Rubió i Lluch, En Gu. de Brocar, N'E. Moliné i Brasés, En P. Fabra, En J. Pijoan, el Mestre Pedrell, En Massó i Torrents. També hi ha un preciós escorcoll de documents d'En J. Rubió, En R. d'Alós i En Fr. Martorell.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

—Dins la crònica de la secció literària se fa menció diferents vegades del nostre *Bolletí*. —El treball que dita secció inclou d'En P. Fabra, *sobre diferents problemes pendents en l'actual català literari*, conté algunes apreciacions envers els punts de sintacsis que'ns dividexen d'En Fabra, merexedores de rectificació. Si mès envant tenim lleguda, les rectificarem, si Deu ho vol.

Aquest *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* es una mostra esplèndida de la vàlua i empenta dels qui componen l'*Institut* i de lo molt i bo que cal esperarne per la causa de la ciència, de les Lletres i de la cultura pàtries.

L'enhorabona més coral a l'*Institut* i a sos munífics patrocinadors, la Exma. Diputació i Exm. Ajuntament de Barcelona.

ELS REMENCES. *Son autor: Francesc Montsalvatje y Fossas.* Biblioteca de *La Crònica.* —Palafrugell, 1908. —Un volum de 166 planes en 8.tau prolongat.

Es una nova mostra de la fecundidat literària de l'amic Montsalvatje. —Es un estudi de la celebèrrima questió històrica dels *pagesos de remensa*, fet am tota conciència, axí com sol En Montsalvatje, am fonda simpatia per dits *pagesos.* Resulta interessantíssim. Lo qu'estranyam que no estiga dividit en capítols, i que no hi haja taula de matèries ni índic de cap classe. Es una llàstima. [314] Com ho es també que la lletra sia tan menuda. Com-e lletra de notes, encara tiraria en petit. ¡Grans mercès, amic Montsalvatje de l'egzemplar am que'ns heu obsequiats i honrats.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Estudis gramaticals (314)

Seguex publicantne de tant en tant En Pompeu Fabra dalt *El Poble Català*. Dins el nombre de 30 matx (1908) en publicà un sobre «les sucessions *l·l, mpt, mpci, mf*, etc.

Una altra mica d'exida filológica (314-316)

Dia 29 D'ABRIL. —Mos embarcam cap a Barcelona, aont el dia 2 de matx, fet el sermó de la *Lliga Espiritual de Montserrat*, am l'amic En Joan Palomba, qu'ha comparegut de l'Alguer per donar aquí algunes conferències, feym l'estudi de l'alguerès, que'ns resulta ben interessant.

Dia 3 DE MATX. —Hora baxa li estrenyem am lo Dr. [Isidre] Villà cap a Granollers, el poble nadiu d'aquest bon amic, la família del qual ens rep am paumes d'or i mos tracten com-e papes, i comensam l'estudi del dialecte granollerenc.

Dia 4. —Tot lo dia donam ventim a n-el dialecte de Granollers. Trobam un camp d'acció magnífic dins l'escola primària, aont el Dr. Villà aprengué le primeres lletres. El Sr. Mestre ens dona tota mena de facilidats, i trobam uns noys lo més axerits per conjugar verbs catalans. Una tia del Dr. Villà, Sra. Viuda de Torres i sos fills, també'ns ajuden per dit estudi dialectal.

Dia 5. —Seguim estudiant am los noys de l'escola fins devers les nou, que prenim el tren cap a Caldes de Malavella, aont arribam demunt les onze. Prenim redòs a n-el magnífic establiment de banys *Vichy Català*, i icap a l'escola pública! Mos hi presentam, deym a n-el Sr. Mestre lo que fa al cas, i tot-d'una posa a la nostra disposició nou o deu noys d'onze a dotze anys, que a l'acte's fan càrrec de la cosa, i se posen a conjugar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

verbs catalans com-e rossinyols; i allà los haguésseu sentit descapdellar. Posam forqueta per anar a dinar, i devers les quatre hi torn, i mos hi pegam fins fosca negra, fins que hi feym el val-Deu. ¿Vaja quins noys més desxondits i llambriners per donar testimoni de la llenga que mamaren de llurs mares. En son documents vius preciosos.

Dia 6. —Devers les sis prenc el tren cap a Hostalric per agafar els automòvils de Sant Hilari Sacalm. Arribam a Hostalric i resulta que'ls automòvils encara no naveguen, i que no hi ha [315] més que la tartana, que partirà al cap d'un hora. L'aprofit per arribar fins a la vila a veure que tal es; i vol la bona sort que la primera persona que vetx, resulta esser l'apoderat d'un bon amic meu de Mallorca que té bens allà sense que jo hu sabés. Comparex llavò'l garriguer i tots dos m'acompanyen a l'estació, i amb ells estudiy els punts capitals de la fonètica d'Hostalric. ¡Si que n'hi ha dit en candela! —Prenc llavò la tartana de Sant Hilari, i ide d'allà! mos aficam dins les Guilleries, tot muntanyes i valls verdíssimes, endiumenjades esplèndidament de boscs i arbredes, fent la cort a n-el solemníssim Montseny.

Com som a Arbúcies, devers les deu, m'ocorre que'm convé aturarm'hi per estudiarhi la fonètica i el vespre pujar a Sant Hilari. Dit i fet, dex la maleta a la fonda; demàn si hi ha cap escola que la fassa un capellà; me'n mostren una; m'hi espitx, i m'hi trop no sols aquell capellà sino uns quants més i un mestre seglar; son unes escoles d'una societat catòlica. Me posen a la meua disposició nou o deu noys d'onze a dotze anys, alguns d'ells de les masies encastellades dalt aquests turons veins que formen l'imponent panorama, i ja son partits aquells menuts conjuga qui conjuga verbs catalans amb una gràcia i una seguredat encantadores. Se fa mitx dia, i icap a dinar tothom. Dinats mos tornam aplegar a n-aquella sociedat catòlica, i am dues o tres hores dexam llest l'estudi dels punts caporals de la fonética i morfologia; feym una escapada a les esglésies de la població, prou interessants, i hora baixa m'afic dins la tartana pública, i per amunt per amunt icap a Sant Hilari Sacalm! arribanthi fosca negra.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 7. —Dita missa i llest de les altres feynes, devers les vuyt me present a la Rectoria, a n-el Ser. Rector i altres capellans que hi trop amb ell; els esplic el meu objecte, i posen a la meua disposició dotze o tretze nois, de deu a dotze anys, d'un'escola que tenen allà, que fan un cap molt viu. Tot-d'una que'ls esplic lo de la conjugació dels verbs catalans, ho comprenen, i ja son partits a conjugarne, com-e cadellets de molí. Es un gust sentirlos descapdellar. Mos hi pegam fins a les dotze, que's fa hora d'anar a dinar.

Mn. Ignasi Rovira, que comanda de les aygues famoses de Sant Hilari y se cuyda de la polent *Casa Saleta*, propietària de les metexes, la primera potència de les Guilleries, m'ostatja a ca-seua, omplintme d'atencions que may li agrairé prou; me tracten magníficament. Devers les tres tornam a la Rectoria, compareixen de bell nou aquells noys, i am dues o tres hores acabam l'estudi dels punts caporals de la fonètica i morfologia d'aquesta comarca. —Un d'aquells noys, i dels més petits, pert la [316] por, i ja es partit a contarmos rondalles, i resulta que'n sap un enfilall, i les conta amb una gràcia inefable, i axí puc estudiar millor el llenguatje genuí de les Guilleries.

Me tem a-les-hores que estic tan escanyat, que casi no'm senten. Vetx que m'ha pegat un cop d'ayre, tal volta el canvi soptat de temperatura, molt més freda a Sant Hilari que a Caldes de Malavella, Granollers i Barcelona… ¡Bona l'hem feta! Havia de partir cap a Vic a les tres de la matinada de demà per estudiar la fonètica de *La Plana*; no hi ha que pensarhi. La gargamella no hu vol, i ella comanda… Prenc redós a Ca-Mn. Rovira, i ¡boca closa!

Dia 8. —Dita missa, m'afic devers les nou dins una tartana que Mn. Rovira posa a la meua disposició, i ¡cap a Hostalric! i llavò ¡cap a Barcelona!, aont vetx l'especialista en gargamelles, mon bon amic el Dr. Cristòfol Costa, que'm diu qu'es una laringitis aguda, que no té cap importància si la cuyt, i m'estic boca closa alguns dies. Prou que m'hi pos per por de mosques!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 9. —Per no haver de conversar, no vatx a n-els Jochs Florals; i hora baxa m'afic dins el vapor; i icap a Mallorca!

Dia 10. —Arribam, i casi ja no's conex lo de la gargamella, gràcies a Deu i a la perícia del Dr. Costa. Beníssim.

---

†

En Mateu Obrador i Bennàsser (316-319)

Aquest company i amic estimadíssim, nat a Felanitx l'any 1853, feta la 2a ensenyansa a l'Institut de Mallorca i obtinguda de l'Universidat de Barcelona la Llicenciatura en Filosofia i Lletres, sempre am gran lluiment i bones notes, se manifestà de bon'hora predilecte de les muses, brollant son enginy poesies inspiradíssimes com *La Flor de Miramar*, i tot un esplet d'articles literaris i critics, escampats dins *La Revista Balear* (1872-1874) *Museo Balear* (1875-1877, 1884-1888) i totes les altres publicacions literàries de Mallorca posteriors, tant en català com en castellà, demostrantse un escriptor polentíssim, d'un gust superior, plaent i distingit fora mida, d'una diafanidat encantadora. Amb En Bartomeu Ferrà comensaren l'any 1879 a publicar el setmanari *L'Ignorancia*, ple de briu i delit, qu'aviat se feu seua tota Mallorca, ensenyant la gent de lletgir en mallorquí, que io vergonya! Casi negú'n sabia. *L'Ignorancia* es estat el periòdich mès popular i més lletgit que hi ha hagut may a Mallorca, aont N'Obrador [317] feu brollar a l'uf la seua xalesta i delitosa vena humorística. Les tasques pedagògiques el decantaren després de les Lletres una mica, tornanthi devers l'any 1889 fent sortir *La Roqueta*, que també's va estendre prou, pero no tant com *L'Ignorancia*; colaborà una temporada a n-el diari *El Isleño* devers l'any 1890 i 1891, sufrint vàries vicissituts, fins que, trobantse a Venècia, l'any 1899, de professor dels fills del Majordom de S. A. l'Arxiduc D. Lluís Salvador d'Àustria, tengué la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

bona sort d'afinar dins la Biblioteca de Sant Marc un autograf de Bt. Ramon Llull; s'engolfà dins la lectura de diversos códics i impresos lulians qu'allà's guarden, i se convertí en un ferventíssim lulista. Tornat a Mallorca la primavera de l'any 1900, i entressentit de que alguns amics tractàvem de seguir la publicació dels textes lulians que En Jeroni Rosselló havia iniciada i dexada interrompuda per greu malaltia, i de qu'havíem comensat a copiar la gran obra luliana *Llibre de Contemplació*, s'encarregà de seguir la còpia, i el férem *de la Comissió Editora dels Textes lulians*, de la qual fou desde llavò el bras dret en tot lo que's referex a còpia i confronta de còdics, anotació i ilustració dels textes i tota la part tipogràfica, per la qual tenia un gust i un ull refinadíssim. Lo primer de tot era acabar les impressions qu'En Rosselló havia comensades. Axí hu férem, sortint l'any 1901 el *Gentil e los tres Sabis* amb un glosari i un pròlec de N'Obrador, aont s'acredità de lulista capdal com pocs n'hi hagués haguts. El metex any va sortir *Arbre de Filosofia d'amor*, amb un pròlec de Mn. Costa i notes bibliogràfiques de N'Obrador; l'any 1903 sortí *Felix de les Maravelles del mon*, també am notes bibliogràfiques i un proemi de N'Obrador, verament magistral i que l'acredità més i més de lulista insigne. Amb axò acabà N'Obrador lo qu'En Jeroni Rosselló havia dexat a mitjes astes. Hi havia qu'emprendre la publicació dels altres textes lulians, i abans que tot fer viable l'obra econòmicament, i hu conseguírem l'any 1905 mijansant l'ajuda de D. Antoni Maura, que'ns alcansà una bona subvenció de l'Estat. N'Obrador seguia copiant textes lulians i enfondint sos conexements en la ciència del gran poligraf mallorquí, guanyant a n-el Certamen de Fires i Festes de 1904 un premi amb un preciosíssim estudi *Doctrines sociològiques de Mestre Ramón Lull* publicades l'any 1905, aont donà a conèxer sobiranament la via qu'havia feta dins el lulisme. Publicà l'any 1904 el *Libre de Amich e Amat* am proemi, notes i glosari, tot deliciosament fet, sobre tot el proemi, qu'es verament una obra mestra. L'any 1905 publicà la conferència donada l'any anterior a l'Ateneu de Barcelona, bax del nom de *La Nostra Arqueologia Literària*, [318] enriquida am llargues notes i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

erudites ampliacions, aont esposa i defensa tot un pla amplíssim de publicació, axí com caldria, de tots els vells monuments de la nostra llenga. Mentres tant, l'any 1906 dexa llest el volum que conté *La Doctrina Pueril* i *Libre del Orde de Cavalleria*, am pròlec, variants, notes bibliogràfiques i ilustracions, plenes de ciència i de sana crítica. Dins aquest pròlec trassa'l pla general de les publicacions lulianes, resultant que tenim cabal per omplir una trentena de toms, just dels textes catalans que's conserven i sabem aont son per quant sia l'hora. Just el *Libre de Contemplació*, l'obra caporal del Bt. Ramon, omplirà set toms. Comensà a estamparla l'any 1906, acabant el tom I l'any 1908, posanthi un pròlec meravellòs, que bastaria ell tot sol per acreditar N'Obrador del més gran lulista qu'hem tengut a Mallorca i fora-Mallorca, el qui ha vist am llum més intensa l'ànima sublim del Bt. Ramon i l'ha sabuda presentar am tota la la seua amplitut i grandesa estupenda, tal com aparex dins les seues obres inmortals. Acabat el tom I de *Contemplació*, comensà l'impressió del tom II, i la feu ben envant. Amb axò l'*Institut d'Estudis Catalans* de Barcelona el comissionà per visitar les biblioteques *Ambrosiana* de Milà i la *Reyal i Nacional* de Munic i veure quins còdics lulians hi havia i copiar el de *Blanquerna* de la capital bàvara. Se'n hi anà el juny d'entany i en tornà la derreria de setembre, carregat de notes de còdics lulians i de les còpies del *Blanquerna* i altres obres lulianes, algunes fins avuy desconegudes. Seguia l'impressió del tom II de *Contemplació*, traballant ensems una versió castellana del *Felix de les Meravelles* i del *Gentil e los tres Sabis* per omplir un volum de la nova *Biblioteca de Autores Españoles* de Bailly-Bailliere, colaborant contínuament a n-el diari *La Almudaina*. La primeria de la corema derrera quedà afònic. Devant la persistència de l'afonia ens alarmàrem els amics seus, i ell que's sentia una gran postració de cos i més encara d'ànima. El temps sanitós de prim[av]era, lluny de ferli gens de bé, el pitjorava. Quant tornàrem, dia 10 de matx, de Barcelona, el trobàrem tan al bax, rendit dins el llit, que l'ànima ens va caure a n-els peus, com solen dir. Aquell dia ja'l vérem mort, per més que mos costàs molt, pero molt,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

resignarmoshi a perdre'l. Se va anar agravant ràpidament. El metje que li assistia, Dr. Josep Sureda i Massanet, fervent regionalista i que tenia un deliri per N'Obrador, va haver de confessar, i lo metex l'altre metje que també'l va veure, que no hi havia res de bo qu'esperar. —Com el pobre malalt se va veure a les portes de l'eternidat ¡quin greu li sabia haver de dexar sos pobres fills, orfes de pare i mare i sense estampar la major part de les obres del Bt. Ramon, [319] la publicació de les quals era tot el seu ideal, tota la seua aspiració! Dia 22 de matx se va fer precís dirli dels Sacraments, que va rebre am gros fervor, edificant els amics am la seua fonda resignaciò en la voluntat de Deu. Alguns dies abans de morir, li desaparegueren tots els dolors que tant l'havien petxucat i croxit, i ens esplicava un fenomen ben estrany que li esdevenia, un desdoblament de la seua personalidat, que deya ell: li semblava que demunt ell n'hi havia un altre que sufria lo metex qu'ell havia sufrit fins llavò; ell li sentia passar tota aquella metexa pena qu'ell havia passada, el pentax soberc, la pena de no porer estar ajagut, la de prendre aliment, la d'haverse de moure; sentia com aquell passava tot allò, pero ell n'era escàpol, s'estava lo més tranquil. En tot axò no hi havia res de desvarietjar: bastava veure'l per convencerse'n. —De cada dia, naturalment, hi afegia, fins que dia 27 de matx, prop de les dotze de la nit entregà l'ànima a Deu, plorat sens conhort de sos pobres fills i de tots els amics, tants com en tenia. L'enterro i funeral foren una manifestació esplèndida de les simpaties que tenia N'Obrador, per tot arreu.

Era un'ànima tan hermosa, tan gentil, un esperit tan selecte, tan esquisit, tenia un tracte tan fi, tan atractiu, qu'era impossible tractarlo i no estimarlo. Com escriptor era de cap d'ala, tenia una vastíssima cultura literària, poeta deliciós, periodista de casta grossa, sens dupte dels millors d'Espanya, am grans dots per la llingüística, crític caporal; com-e lulista bax del punt de vista literari cap n'hi havia hagut a Mallorca ni a fora-Mallorca que fos arribat a la seua altura; l'ànima del Bt. Ramon negú l'ha arribada a conéxer com N'Obrador. Altres hauràn conegut millor la filosofia, la teologia luliana; la vida íntima, l'alè de l'ànima del gran

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

poligraf, la seua fesomia, negú l'ha aglapida, negú l'ha assolida, negú l'ha vista, com l'aglapí, com l'assolí, com la va veure N'Obrador. Ho proven els pròlecs que posà a n-els diferents llibres lulians, que son, a n-el nostre entendre, la seua obra caporal.

¡Pobre Obrador i pobres de nosaltres qu'amb ell traballàvem en la publicació dels textes lulians i en l'*Obra del Diccionari* i ens assessorava en la publicació d'aquest *Bolletí!* ¡Molt, moltíssim hem perdut! Sols Deu ho sap!

¡Que'l Bon Jesús l'haja trobat en estament de gràcia; i si encara estigués entre[te]ngut a n-el purgatori, qu'el trega i l'admeta a l'etern descans de la santa Glòria, i doni molts d'anys de vida a sos fills i amics per pregar per ell i el conhort i conformansa que tant i tant necessitam per suportar una desgràcia tan grossa com es aquesta mort.

¡Al cel lo vejem! Amèn. [320]

«Revue» i «Bulletin de Dialectologie romane» (320)

Aquexes dues publicacions de la *Sociedat Internacional de Dialectologia romànica* comensaren a sortir p'el janer. Surten cada tres mesos; ja hem rebut el nombre segón.

La Revue. El nombre 1r duya de H. Urtel un estudi en alemany de literatura popular dels Vosges; del Dr. Schädel l'obra en alemany sobre'ls dialectes del Pirineu català; de C. Salvioni unes *notarelle* sobre etimologies italianes; de T. Navarro Tomás *el Perfecto de los verbos en* -AR *en aragonés antiguo,* en castellà; de G. Millardet *el domini gascó, revista retrospectiva fins* a 1907, en francés. —Lo del Dr. Schädel es només el comensament del seu gran estudi sobre'ls dialectes pirenencs; umpl 85 planes ben reblides. Dins el *Bolletí* vinent en parlarem pedres menudes, si Deu ho vol.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El nombre 2n du de A. M. Espinosa un estudi fonètic sobre'l castellà de *Nuevo-Méjico*, en inglès; de C. Merlo *note italiane centro-meridionale*; i, dins la secció de miscelànies, de P. Barbier (fill) *le lat.* DACTYLUS *et ses dérivés populaires*; del Dr. Schädel un estudi sobre'l nom de *Mallorca*.

Le Bulletin. El nombre 1r du de H. Morf *escorcoll i història dels dialectes dins els dominis romànics*, en alemany; revistes sobre *Glossaire étymologique et historique des parlers et des patois de l'Anjou; Bulletin du parler français au Canada; Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana;* crònica de la Sociedat, petita correspondència dialectològica; noves; bibliografia.

El nombre 2n du una ressenya de M. L. Wagner *Los judíos españoles de Oriente y su lengua;* revistes de obres filològiques: de C. Merlo *Forficula Auricularia e Bricciche Romanze*; de G. Panconcelli Calzia, *Bibliographia phonetica* 1908; de J. E. Malaussène, *L'évolution d'un village-frontière de Provence*. Crònica de la Sociedat; noves; abreviacions bibliogràfiques; Bibliografia.

Resulten les dues publicacions ben notables i les recomanam de tot cor a n-els catalans que, si volien, s'hi porien suscriure.

La Revue i *Le Bulletin*, entre una i altre costen cad'any 25 pessetes.

Le Bulletin tot sol val 10 pess. anyals.

Tant llarc com es aquest nombre, encara no mos hi ha cabut tot l'original que teníem preparat i l'haurem de dexar fer p'el nombre vinent. Entre altres, hi havia noves dels tres pensionats a Halle qu'estudien filologia i llavò d'una polèmica filològica que tenguérem a València, mesos enrera.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1909

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[321][*]

La nostra protesta (321-322)

També hem d'alsar la nostra veu, plena d'indignació i d'anatemes, contra els fets vandàlics, vergonyosos, salvatjes, sacrílecs, que colles de feres, vomitades de l'infern, dugueren a cap a Barcelona, Manresa, Granollers, Calonge i altres bandes, la derrera setmana de juliol. No hi ha paraules prou aspres, denigrants i ofensives dins la nostra llenga per calificar, condamnar i fulminar, axí com caldria, aquells fets aborronadors. Son una taca feresta, ignominiosa, nefanda demunt Barcelona, demunt Catalunya, demunt Espanya. ¡I pensar que tots aquests esclats de crims contra la propiedat privada i pública, contra els temples parroquials i la vida d'indefensos i d'innocents frares i monjes, consagrats en general, a n-el servici precisament dels pobrets i desvalguts, aquests crims sense nom contra la vida de Barcelona i contra l'honor i el bon nom de la Pàtria, se son comesos cridant: *¡Visca la llibertat!* ¡Les han comesos aquells que'ls rotatius i polítics de Madrid tenien p'els únics espanyols i estalons de la unidat nacional que hi havia, segons ells, a Catalunya!

Que consti, doncs[,] la nostra protesta més enèrgica i terminant contra els qui cometeren aquells fets tan vergonyosos; contra tots els qui,

[*] T. IV. —Agost i setembre de 1909. —N. 10.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de paraula o per escrit, escitaren a cometre'ls; contra tots els qui, fa anys, fomentaven i favorien aquests elements revolucionaris, autors de tals infàmies, com arma política per esfondrar i afonar el catalanisme; contra tots els qui simpatisaren am tals crims, o les veren com qui veu ploure, sense importarlos que tot se'n anàs a fons, mentres els esquits no'ls arribassen a ells; contra tots els qui per covardia i mesquinesa d'esperit dexaren que'ls criminals fessen tot lo que'l dimoni los inspirà, allà ont sens gran esfors les persones d'orde los haurien poguts capturar bellament, com se va veure en certs casos honrosíssims.

Aquests fets tan ferests, tan vergonyosos, tan infamants [322] inclouen un sens fi de llissons per tothom, pero especialment p'els qui mos sentim fills de la Pàtria Catalana. Estam a n-el cas d'estudiarlos de prim conte i am tot l'esment possible per treure'n les consecuències i les normes de vida que'ns calen si no volem que venga irremisiblement am l'aborronador *finis Hispaniae* el *finis Catalauniae*, el *finis Patriae*.

No es cosa de badar, sino d'anar ulls ben espolsats.

Una polémica amb En Josep Nebot de Valéncia (322-324)

L'article que posàrem dalt el *Bolletí* de setembre-octubre d'entany, que'n publicà un tros de traduit el diari de València *Las Provincias* dia 16 de novembre, va moure'l notable gramàtic valencianista En Josep Nebot i Pérez a intervenirhi, posant un article demunt dit diari dia 9 de desembre *sobre la ortografia valenciana*; aont, després de vives alabanses que'ns tributava, que agraim coralment, ens deya que "conexíem el valencià més per referències de corresponsals que per pròpia esperiència" i llavó ens combatia dos punts del nostre article *Als Valencianistes*:

1r. Contra lo que dèyem que'ls escriptors valencians actuals solen representar per *ch* castellana (so prepalatal-africat-sort) quatre sons diferents (el prepalatal-africat-sort de *tx* i el prepalatal-africat-sonor de *tj,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tge, tgi, el prepalatal-fricatiu-sort de *x* i el prepalatal-fricatiu-sonor de *j, ge, gi*,), —ens sortí En Nebot que desde Vinaròs fins a Santa Pola d'aqueys quatre sons només hi havia'ls dos primers (*tx* i *tj, tge, tgi*,), i que'l tercer (*x*) l'empren si acàs precedit sempre de *i* i l'escriuen amb *x*.

2n Contra lo que dèyem dins l'esmentat article que la *ch* ha tingut sempre dins tot el nostre territori llingüístic, inclús dins els clàssics valencians, el so velar-esplosiu-sort de *k*, i que per lo metex just per aquest so havien de fer servir tal signe i no p'el só prepalatal-africat-sort de *ch* castellana, —ens va dir En Nebot que desde'l sigle XV també serví i servex entre'ls valencians per representar el so prepalatal-africat-sort.

Dia 30 de desembre i dia 2 de janer *Las Provincias* publicà la nostra contestació de dia 18 de desembre, aont férem avinent a n-En Nebot, que lo que dèyem del valencià no's fundava demunt dites de corresponsals, sino demunt lo qu'havíem aclarit estudiant el valencià vivent l'any 1901 a vint i tres poblacions valencianes, i dins vint i sis l'any 1902, havent ademés estudiat el dialecte d'altres vint poblacions valencianes per haver tenguda avinentesa de tractar am nadius d'elles.

A n-el primer punt contradit contestàrem fent constar: 1r que dins tot el reyne de València hi ha el so prepalatal-fricatiu-sort de *x* (= *ch* francesa) en les formes verbals incoatives (*patixc*, *patixca*); 2n que les comarques de *Xàtiva* i *Xixona* pronuncien aqueys noms amb *x* = *ch* francesa; 3r que en casi tota la província d'Alacant se [323] pronuncia la *x* ben neta, sensa *i* devant; 4t que dins bona part de la província de Castelló (onze pobles li citàrem, alguns del centre de la província) pronuncien en les formes verbals el so prepalatal-fricatiu-sonor de *j (passeija, negreija*, etc.). —El segón punt contradit el dexàrem per quant les nostres feynes mos permetin fer una revisió dels clàssics i demés monuments valencians del sigle XV.

Dia 28 de janer En Nebot i Pérez, també dalt *Las Provincias*, contestà: 1r que dins el valencià no eczistex el so prepalatal-fricatiu-sort de *x* = *ch* francesa, sino que hi es tornat llinguo-dental-fricatiu-sort, això es, *s*; 2n que dins les formes verbals (*incoatives*, havíem dit nosaltres) no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sonava tampoc la *x*, sino la *s*, i que amb *s* escrivien dites formes els metexos gramàtics catalans, citant d'aquests gramàtics formes *incoatives* (present indicatiu i subjuntiu) i d'optatiu (*agrahís, ferisses* etc.); 3r en quant a n-els noms de Xixona i *Xàtiva* digué que'l noranta per cent dins el reyne de València pronunciaven *Seisona* i *Eisátiva*.

Dalt *Las Provincias* de 11 i 15 de febrer replicàrem: 1r aduint fets i paraules de gent valenciana que provaven que allà sona clarament la *x*, no com-e so linguo-dental-sort (*s*), sino com-e prepalatal-fricatiu-sort (*x*), i que *Xixona* i *Xàtiva* se pronuncien axí, amb *x*, i no amb *s*; 2n que les formes d'optatiu de Catalunya era incongruent citarles perque ni a Catalunya ni a València duen *x* a la desinència, ni nosaltres les havíem retretes per res; 3r que, si els gramàtics catalans qu'ell citava, no posaven formes incoatives amb *x*, no era perque a Catalunya no n'hi hagués, sino perque només posaven les de certes regions que no'n duyen, i ometien les que'n duyen, esteses dins tota la Catalunya occidental i dins bona part de l'oriental, fins a l'estrem de que les formes que posen els dits gramàtics, ja no s'usen casi en-lloc, ja només son formes literàries.

Dalt *Las Provincias* de 19 del metex febrer sortí una aclaració, remesa dia 8 desde Barcelona, aont fèyem constar: 1r que, havent tenguda l'avinentesa de parlar a Barcelona am traballadors valencians (n'hi havia de Vilanova de Castelló, Russafa, València, Ontinyent, Agres, Aldaia i Novelda), resultava ver lo que afirmava En Nebot que la *x* inicial (xic) i derrera consonant (*porxe*) sonava com-e *tx* (*txic, portxe*), salves algunes escepcions respecte de la inicial *(Xixona, Xàtiva)*; 2n que tota aquella gent, fora una senyora nadiua de la ciutat de València, feren sonar la x (= ch francesa) dins les formes incoatives (*patixc patixca)*, dins els noms *faxa, caxa, quexa, exa*; pero que la senyora, nadiua de la ciutat de València, no hi pronunciava *x*, sino *s*, i per lo metex deya: *patisc, patisca, faissa, caissa, queissa, eissa*. Per lo metex, sobre aquest punt tenia raó En Nebot respecte de la ciutat de València, pero no'n tenia respecte de les altres regions valencianes, aont sona ben llampant la *x*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Amb axò sortí dalt *Las Provincias* de 21 de febrer En Josep Albi-Romany, cronista de Xàbia, sostenint que a les escoles havien d'ensenyar, ensems que'l castellà, la llengua regional, l'us de la qual, a pesar de tot, es lo viu i superior a totes les lleys i manaments [324] autoritaris; i mos donava la raó a nosaltres sobre lo de que la *x* dins el reyne de València sona com *ch* francesa i no com *s*, i que *Xixona* i *Xàtiva*, com tambe *Xàbia* se pronuncien amb *x*, i que dins la regió de Xàbia no sona *i* devant la *x* intervocàlica, i per lo metex no diuen: *faixa, reixa, caixa*, sino *faxa, rexa, caxa*.

Demunt *Las Provincias* de 23 de febrer sortí un altre article aont En Nebot insistia en sos punts de vista, defogint de contestar les nostres raons i demanantmos que dexàssem anar la polèmica per por de cansar la gent. Per donarli gust la suspenguérem.

Respecte del segón punt que'ns havia contredit, lo de la *ch*, seguírem l'escorcoll comensat dins els monuments valencians del sigle XV i primeria del XVI am lo propósit de contestar quant les feynes i mal-de-caps que'ns duen en revolt, mos ho permetin.

Guia d'Eyvissa (324)

N'ha publicad'una el nostre bon amic i colaborador N'Artur Pérez Cabrero, secretari de l'Ajuntament de la ciutat de Eivissa. Resulta ben interessant per les fites netes que dona de tot alló de l'illa veynada que pot interessar a n-el viatjer, i llavó p'el vocabulari que hi ha posat de totes les paraules més característiques d'Eivissa. Figurauvos qu'un dels nostres *colaboradors de poca son* n'ha tretes més de mil cédules, que ja son dins la *Calaxera*.

¡Enhorabona, amic Pérez Cabrero! i ¡que no sia la derrera que vos hàjem de donar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El català a l'Universidat de Montpeller (324-325)

La *Revue Catalane* de Perpinyà, dia 15 d'agost, diu que'l docte professor En Joan Amade, de l'Universidat de Montpeller, ha rebut l'encàrrec de la metexa d'esplicarhi durant el proper curs acadèmic el *Canigó* de Mn. Verdaguer, al cel sia. En donarà una llissó setmanal especialment p'els joves catalans que hi acudesquen.

Prou que mos n'alegram de que l'Universidat de Montpeller honri d'aquexa manera el mes grós dels nostres poetes, dedicant un curs a una de ses grans produccions poétiques. *Revue Catalans* diu: "esperam que'ls estudiants catalans respondràn nombrosos a la crida".

Que'ns dispens el nostre bon confrare perpinyanès, i no prenga en mal lo qu'anam a dir. ¿Entén per "estudiants catalans" just els del Rosselló, Vallespir, Conflent i Cerdanya francesa? Axí no hi tendríem res que dir. Ho han mester aquests tals que a Montpeller les diguen que'l poema *Canigó* es cosa bona, i que fassen una mica més d'apreci de les glòries de llur llenga nadiua. Pero el cas es que no's pot referir *Revue Catalane* a n-aquests "estudiants" de Catalunya francesa, sino a n-els de Catalunya espanyola, ja que'n diu: "seguint aquests cursos d'estranjers" a l'Universidat de Montpeller, "aprendràn de tot-d'una la llenga francesa, i arribaràn a conèxer millor la France". De manera que parla p'els "estudians catalans" d'Espanya. [325] Doncs no acabam de veure que aquests s'hajin de sentir gayre atrets per la perspectiva d'haver d'anar a Montpeller per que'ls espliquin una volta en la semana un poema català, tan conegut com *Canigó*. Ens crega *Revue Catalane*, els "estudiants catalans" que per llur ilustració, patriotisme i medis pecuniaris, se trobin en estat d'anarse'n a passar un any a Montpeller per que'ls espliquin el *Canigó*, fa estona que conexen i re-de-conexen tal poema; i si l'Universidat montpellerina no'ls oferex un altre incentiu mès fort a llur curiosidat, s'esposa a que siguin ben re-de-pocs els qui acudesquen a la crida.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Un curs sobre *Canigó* per un professor tan docte i tan entusiasta de les nostres Lletres com N'Amade per donar a conèxer Mn. Verdaguer a la jovintut universitària que acudex a Montpeller, es molt d'agrair, i per la nostra part l'agraim am tota la nostra ànima. Ara dedicar "especialment" aquest curs a n-els "estudiants catalans" d'Espanya que hi vajen, per esplicarlos *Canigó*, tenim molta de por que no resulti.

Llavò només faltaria que donassen la culpa a la conspiració anti-francesa i germanòfila que qualcú se figurà veure en el fet d'enviar la Diputació de Barcelona tres joves a estudiar filologia romànica a Alemanya.

Els tres pensionistes per estudiar filologia a Halle (325)

Am data de 10 de juliol ens escriu el Dr. Schädel que aquests tres, demunt el camp qu'oferex *l'Atlas Linguistique de la France*, han fet un estudi referent a n-els fenòmens llingüístics que diferencien el català, particularment del Rosselló, del gabatx de les regions llengadocianes veines. Ens diu que En Barnils ha estudiades les vocals, En Montoliu les consonants i En Griera les formes flecsives i el vocabulari, com també la sintacsis; i el Dr. Schädel hi ha posada una introducció i també les clarícies de la geografia llingüística qu'ha pogudes aglapir. I mos oferex aquex estudi p'el Bolletí. Prou que l'hem acceptat, i el publicarem, si Deu ho vol, tot-d'una que'l rebrem. ¡Bé mos và, gracies a Deu!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bones noves d'Alemània (325-326)

Dos estudiants alemanys de l'Universidat de Halle han resolt fer llur disertació del Doctorat sobre dialectologia catalana; i, en venir el Dr. Schädel l'estiu de l'any qui vé, l'acompanyaràn, si Deu ho vol, i trescaràn el Rosselló, un d'ells de la mar fins a Tarerac, i l'altre de Tarerach fins a Capcir.

També ens envia a dir el Dr. Schädel que l'acompanyaràn altres sis filòlecs per fer estudis dins els dominis de la nostra llenga, i també conta venirhi En Marti Niepage, de Magdeburg, aquell axerit doctor en filologia que feu la seua disertació del Doctorat sobre'l català de Mallorca dins els vells monuments, que ja es estampada i comensarà a córrer la derreria d'aquest any. [326]

Repetim lo qu'hem apuntat tantes de vegades: ¿quant serà'l dia que qualque estudiant castellà tenga l'ocurrència de venir a estudiar la nostra llenga, axi com ho fan aquests extranjers? Axò son fets, i els fets son terribles. ¿Com se prenen els estranjers tant d'interés p'el català i els castellans tant poc?

¡Germans de Castella, pensauhi una micoyina!

Colaboradors que tenen poca son (326)

En Gaspar Puigneró i Bofill, seminarista de Vic, ha omplides 1.180 cèdules; —En Joan Riutort, de Petra, 2.000 de bell nou; —Mn. Bernadí Mateu, de Mancor, 1.000 de bell nou; —Mn. Pere Boronat, Ecònom de Fontscaldes, més de 2.000; —N'Emili Vallès, de Barcelona, 1.252; —N'Alexandre Armengol, de Barcelona, 1.035; Mn. Francesc Porta, Rector

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de Fulleda, 2.000; —En Gaspar Puigneró i En Josep Traveria, seminaristes de Vic, 2.000.—

Com es qu'encara no surt el Diccionari (326-332)

Devegades topam bons amics que mos envesten am preguntes, per l'estil: —¿I encara no comensa a sortir el *Diccionari?* —Pero ¿que esperau a publicarlo? —¡Ja hu deveu haver dexat anar!

I fins i tot n'hi ha que se llamenten del mal paper que feym devant tot Catalunya i les corporacions que diuen que mos han donades cantidats per tal publicació. Diuen qu'es un compromís que tenim contret, que massa's veu que no'l porem cumplir.

Parlemne una mica de tot axò, que ja fa estona que'n teníem ganes, pero no espay ni lleguda.

Comensárem l'*Obra del Diccionari* sense altre títol que'l nostre entusiasme per l'enaltiment i esplendor de la llenga catalana, veyent que'l Mestre, En Marian Aguiló, era mort, i negú recullia la seua herència lecsicogràfica, i que l'altre Mestre, el Dr. Balari, no acabava de tirarse al mitx per capitanetjar l'ost dels fervents, disposts a traballar per la nostra llenga estimadissima.

Fer el diccionari, replegar tot el cabal llingüístic escampat per totes les regions catalanes, balears i valencianes, dins tots els arxius d'aquexes regions i a altres bandes, dins els centenars de llibres escrits en tal llenga desde'l sigle XI o XII, era una empresa gegantina, capaç de fer feredat a n-el mes coratjós que s'aturás gayre a pensar en les dificultats i emperons.

Nosaltres, comanantmos a Deu i a Santa Maria i a n-els sants de la nostra devoció i segurs de que Mallorca i Catalunya acabarien per fermos costat, mos tirarem al mitx, desplegant a n-els quatre vents la bandera de l'*Obra del Diccionari,* publicant entre octubre i novembre de 1901 la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lletra de convit, convidant tots els amics de la nostra llenga a replegar totes les paraules que posseex dins totes les regions i de tots els sigles, tota vegada que tal replega havia d'esser la base i els materials per alsar l'edifici. [327]

Vengueren a centenars els colaboradors, fentmos mil oferiments i posant fil a l'agulla, replega qui replega paraules. Per fomentar tal entusiasme i donar alguna direcció a la gran feynada empresa, comensàrem el desembre del metex any 1901 a publicar aquest *Bolletí.* De llavò ensà surt am lo favor dels amics que'ns honren am llur suscripció de dues pessetes anyals, i nosaltres hi abocam tot el nostre suc de cervell (i més en tenguéssem) p'el major profit i enaltiment de la nostra llenga benvolguda i per fer anar avant l'*Obra* del *Diccionari.* A forsa de donar ventim demunt el *Bolletí* i amb els centenars de cartes qu'escrivim cad'any a n-els colaboradors esperonantlos a traballar, i contestant consultes particulars d'ells, hem lograt que'ns omplissen de cèdules fetes *quinze calaxos la Calaxera,* a raó de *25.000* ò *26.000* cèdules per calax, sense contar els milenars i milenars que n'hi ha de fetes, pero no enviades encara per no haver tenguda els colaboradors cap bona avinentesa.

Ens sembla que no hem perdut el temps i que qualque cosa hem aconseguida per la nostra llenga. —P'el cas de que Deu mos ne dugués abans d'acabar el grandiós edifici, ja tenim dispost, axi com cal devant la lley, que sols determinades corporacions de Catalunya i Balears, com-e representants genuines de la Pàtria i de la nostra cultura, puguen reclamar cap dret demunt el tresor lecsicogràfic que inclou la *Calaxera,* del qual quedaria depositària una de dites Corporacions, per que se'n poguessen aprofitar els qui, a judici d'aquelles, fossen competents per acabar l'*Obra* comensada.

Dins la *Calaxera* hi ha buydats en cèdules el *Lexique Roman de* Mr. Raynouard, els *Diccionaris* d'En Lacavalleria, d'En Torra, d'el P. Figuera, reculls de milenars i milenars de paraules de documents d'els sigles XIII-XVI, uns ja impresos, altres manuscrits; hi ha també buydades les obres

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'alguns dels nostres clàssics i d'els principals escriptors de l'actual Renaxement; hi ha reculls preciosíssims del llenguatje vivent de diferents comarques catalanes. En general hi ha més de monuments escrits que de llenguatje vivent; pero se fa precís dirho: son mes les comarques per desgràcia qu'encara no han enviat res que les qu'han enviat.

Desde'l primer dia férem avinent que, si empreniem l'*Obra del Diccionari,* no era que'ns comprometéssem a ferla totsols. Férem constar desde'l primer dia que sols am lo concurs dels bons fills de la Pàtria, de tots els catalans conscients, poriem dur a cap tal *Obra;* sempre hem dit qu'havia d'esser *nacional, qu*e hi havien de colaborar tots els qui's trobaven en estat d'ajudarhi, i que sols prenenthi part tots els tals, era possible durla a cap.

¿Han acudit a la tasca tots els qui porien traballarhi dins totes les cornarques de la nostra llenga, ni fins i tot de Catalunya, això es, lo que s'estén [sic] administrativament per Catalunya? Ni d'un bon tros. Es precis dirho clar. No sols no han acudit a la nostra crida omplint cèdules i enviantlesmos la major part de les comarques, sino que son un nombre reduit les que hu han fet per lo que respecte a n-el llenguatje vivent. [328]

Això qu'acabam d'esposar es tant ver, que sabem ben cert que negú'ns porà fer mentiders.

Per tot lo qual, ¿quin compromis tenim contret d'aquesta banda devant Catalunya que no hàjem cumplit o qu'hàjem descuydat? Els qui a cau d'orella (perque en públic, que sapiguem, no s'hi es atrevit negú) remuguen —per l'habit de remugar, tan estès per desgràcia entre la nostra gent, —sobre tal compromís no cumplit, sàpiguen que l'incumpliment no es de part nostra, sino de la gran multitut de comarques catalanes qu'encara no han enviada i tal volta ni feta una trista cèdula.

Pero suposem per un moment (¡quina alegria mes grossa per nosaltres si això no fos una suposansa, sino una realidat!) que totes les comarques de llenga catalana ens haguessen enviat tot llur respectiu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cabal llingüístic, el vivent i el de monuments escrits, ¿quedaríem malament devant Catalunya si no comensàvem a l'acte la publicació del *Diccionari?*

Creym que a n-els esquitarells i mal-axamussos que'ns venen amb aquests cinc sous quatre sous, les costaria una mica demostrarho.

¿Quant ni aont ni devant qui hem senyalat el termini de temps dins el qual *el Diccionari* hagués d'estar llest? Aont ni de qui hem rebut may un cèntim per dexar llesta l'obra dins un temps determinat? Seria estada una gran toxarrudesa nostra comprometremos a res d'això; Deu no hu ha permès que'ns hi comprometéssem.

Entre'ls molts de defectes que mos posen terra a l'escudella, tenim, gracies a Deu, la bona sort de conexermos una micoyineua. Ja hem dit que vàrem emprendre l'*Obra del Diccionari* sens altre títol que'l nostre entusiasme per la llenga. Ens oferírem, veyent que negú s'hi oferia, a posar tota la nostra inteligència i voluntat a fer el *Diccionari,* a ferlo lo millor que sabríem i poríem p'el bon nom i per la dignidat de la nostra llenga, com-e reyna i mare nostra qu'es, i per tals conceptes s'ho merex tot, i més hi hagués.

Consegüents am tal propòsit i am tal vot, comensàrem els estudis preparatoris, l'història i estructura i demble de la nostra llenga; emprenguérem l'estudi de la filologia romànica. ¿Que sabíem de tal filologia? Casi res; l'amistat filial amb En Tomàs Forteza, al cel sia, mos havia fet veure de rampellada qualque cosa de tal ciència. Fora d'En Fortesa ¿qui's preocupava a Mallorca de la filologia? ¿Qui'n sabia ni'l nom?

Lo primer de tot ens va ocòrrer que mos serien cent cavalls una sèrie d'escursions per tots els territoris que parlen català per sentir totes les variedats del llenguatge, convidar la gent a replegar paraules i estudiar demunt documents vius l'idioma actual. Pero ¿teníem cap preparació científica per fer profitosament tals escursions? ¡Qu'haviem de tenir! ¿Qui la mos havia d'haver dada? ¿aont la poríem trobar sense sortir d'Espanya? Lo que férem fou comensar les exides, concretant a certs temes les nostres observacions. Dins el juliol de 1900 ens embarcam cap

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a Barcelona, i de Barcelona cap a Vic; aquí [329] comensàrem les nostres observacions llingüístiques visitant ben superficialment, Tavèrnoles, Sant Pere de Savassona, Camprodon, Llanars, Setcases, Campdevànol, Gombreny, la Pobla de Lillet, Sant Jaume de Frontanyà, Borredà, Ribes de Freser, Puigcerdà, Montlluís, Odelló, Vilafranca de Conflent i Cornellà de Conflent, Prada, Perpinyà, Arle, Costoja, Elna, Llançà, Girona, Olot, Ripoll, tornant a Vic; i, per Barcelona, cap a Mallorca. Aquella excursió durà 40 dies. L'any 1901, la primeria d'abril, comensàrem l'escursió per Tortosa, pujant per Gandesa fins a Calaceit, tornant arrera per visitar Vinaròs, Morella, Forcall, Benicarló, Peníscola, Alcalà de Xivert, Castelló de la Plana, Vila-real, Onda, Borriana, Morvedre, el Puig, València, Rafelguaraf, Gandia, Alcoi, Cocentaina, Benifallim, Penàguila, Xàtiva, Alacant, Perpinyà i Sant Llorenç de Salanca. Aquesta escursió durà dos mesos, i ja dúyem més orde en les observacions, i penetràvem una mica més endins. — L'any 1902, la primaria d'abril, comensàrem per Eivissa, i d'allà desembercam a Alacant, i recorrem les principals regions valencianes i llavò les principals regions de Catalunya durant tres mesos. Sortí dins el desembre d'aquest any l'article d'En Menéndez Pidal *Catalunya bilingüe*, i el refutàrem am lo llibre *Questions de llengua i literatura catalana*.

En los nostres estudis filològics ens trobàvem a cada passa dins una dificultat molt grossa: casi totes les obres de filologia romànica de que'ns venien noves, eren alemanyes, i regularment no's traduien perque'ls qui's dediquen a la filologia, ordinàriament saben alemany.

A-les-hores tocàrem am les mans que sense sebre aquex idioma era impossible avensar cap passa; no poríem aprofitar els grans estudis fets sobre lecsicografia i fonètica i morfologia. A-les-hores emprenem l'estudi dificilíssim de tal idioma; al cap de mitj any ja comensàvem a traduir, pero iam quines dificultats més ferestes! Ens passàvem devegades sis o set hores seguides mastegant alemany.

Dins el setembre de 1904 vé a Mallorca el Dr. Schädel, i ens feym conexents; ens proposa qu'anem a Alemanya i hi estiguem quatre mesos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per familiarisarmos am tal llenga i poder lletgir de correguda les obres de filologia.

No'ns fou possible anarhi l'any 1905, que ja havíem mogut de celebrar *el Congrés de la Llengua Catalana,* i hi trabayàrem a les totes fins a l'octubre de 1906, que tengué lloc. Durant l'estiu d'aquest any recorreguérem am lo Dr. Schädel tots els Pirineus catalans per estudiarhi la *conjugació;* i dins el juliol de 1907 mos n'anàrem a Alemanya, i no'n sortirem fins dia 15 d'octubre, estudiant i eczercitant l'alemany am tota l'ànima, especialment per porer lletgir les obres filològiques qu'anàvem adquirint a costa de molts de diners. De llavò ensà no hem dexat de donar ventim a n-aquestes obres, estudiantles tots els moments de lleguda que tenim, a fi d'anarmos preparant i instruint per dur endevant l'*Obra del Diccionari* i de la *Gramàtica*; havent lograt que la Diputació de Barcelona creàs dins el novembre de 1907 tres pensions per anar joves catalans a Alemània, a l'Universidat de Halle, a estudiar filologia per que's formin cientificament, i en surti tot una colla de filòlecs qu'enaltesquin la nostra llengua i honrin la Patria. [330]

I aquí mos té Catalunya, estudiant les grans obres de filologia romànica, preparantmos per dur endevant el *Diccionari* i la *Gramàtica,* recullint tot seguit materials per un i l'altra, escitant per via del *Bolletí* i de cartes particulars els colaboradors a traballar de casta granada i de valent en la gran tasca patriòtica de replegar quiscun el vocabulari de la seua respectiva regió.

Per fer tots aquets viatjes i tots aquets estudis ¿que mos ha donat Catalunya? ¿que mos han donat les corporacions municipals o provincials o particulars, que'ns creàs el compromís d'haver publicat a hores d'ara el *Diccionari?* Vegemho.

Dins el febrer de 1903 l'Escm. Ajuntament de Palma de Mallorca ens concedó *400 pessetes* per cèdules en blanc a repartir entre'ls col·laboradors que les volguessen omplir de paraules per l'*Obra del Diccionari.* A l'acte comanàrem cèdules en blanc per aquella cantidat, i ja fa anys qu'estàn repartides totes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dins el desembre de 1904 el Bal·le de Barcelona (D. Gabriel Lluch) s'oferí a fer tallar cent o docentes mil cèdules p'els colaboradors que les volguessen omplir i que l'Arxiu Municipal en fos el depòsit aont anassen a recullirles els qui'n volguessen. Efectivament el Sr. Bal·le en feu tallar molts de mils i totes s'anaren repartint.

A n-aquell metex triquet la Escma. Diputació de Barcelona ens concedí 200 pessetes per fomentar l'*Obra del Diccionari.*

Aquest any passat demanàrem a l'Escm. Ajuntament de Barcelona 900 pessetes per adquirir 600 eczemplars del *Manual de Fonètica Catalana* del Dr. Schädel per repartir entre'ls colaboradors que més zel i més actividat demostrin per l'*Obra del Diccionar*i. L'Ajuntament mos ho concedí, i pagàrem els 600 eczemplars d'aquella obra, que ja teníem, i ja n'hem enviats a tots els *colaboradors de poca son.*

Mes han donats pus diners o cosa equivalent per l'*Obra del Diccionari?* En l'exida de 1902 per Catalunya (dos mesos) els amics dels diferents pobles no'ns dexaren anar casi may a cap fonda, sino que'ns ostetjaven esplèndidament a llurs cases; i ben sovint, com anàvem a prendre'l billet del ferro-carril o diligència, el mos donaven i ens deyen: —Ja *està pagat.* —Alguns amics[94] del reyne de València i els d'Eivissa aquell any també'ns obsequiaren axí, i alguns dels Pirineus[95] l'any 1906 feren coses consemblants.

Ens ha donat res pus negú per la publicació *del Diccionari?* Aquests donatius ¿ens crearen un compromís de tenir ja publicat a hores d'ara el *Diccionari?* ¿Qui s'atrevirà a sostenirho?

Am tota la nostra ànima agraim aquests donatius i obsequis, pero ¿que suposen tots ells, económicament, devora'ls MILENARS de pessetes que tenim gastades de la nostra bossa per l'*Obra del Diccionari* [331] en viatjes i llibres comprats per poderla dur endevant? El qui haja gastat del

[94] Nota (1) de l'original: El Bisbe d'Oriola i els amics d'Ibi, Xixona, Benidorm, Gandia, València, Vinaròs, Castelló de la Plana.
[95] Nota (2) de l'original: Els d'Arle, Sort, Isavarre, Alòs, Manresa, Ripoll, Olot, Castelló d'Empúries, Cadaqués.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

seu tant o mes que nosaltres per l'enaltiment de la llenga catalana, que surta al mitx a fermos càrrecs.

Nosaltres ens consideram amb el compromís d'honor devant Catalunya de fer el *Diccionari,* pero no de ferlo a la babal·lana i tropell tropell, —Deu t'afic, Deu t'aferr—, sino de ferlo tant bé com poguem, axí com hem dit sempre i diguérem ja el primer dia que'l volíem fer. Per nosaltres la questió no es fer el *Diccionari,* bé o malament; per nosaltres la questió es ferlo tant bé com poguem i sapigem, això es, ferlo am tota la preparacio i am tot l'esment que la prudència més elemental demana.

Per fer el *Diccionari* que'ls temps actuals reclamen, es indispensable posseir la filologia. Nosaltres desgraciadament no hem sabut aglapir el secret de fermos filòlecs cop en sec. Fa vuyt o nou anys que mos hi pegam, i encara trobam que no'n tenim prou.

¿Que n'hi ha que troben que això es esperar massa i que a n-aquest pas no arribarem may? Aquests tals que'ns dexin en pau fer la nostra via, i que se'n vayen amb un altre qui tenga'l pas més llarc o que'ls fassa més bones ofertes. Pero no oblidin que la questió no son ofertes, sino ateses.

Que se'n vajen en bon'hora, pero que no's donin per enganats.

May diguérem que dins tants d'anys hagués d'estar fet *el Diccionari.* Que n'hi havia que's creyen qu'era questió de tres o quatre anys? ¡Prou que n'hi havia! Pero ¿que hi poríem fer nosaltres? ¿Poríem aturar que hi hagués gent tan ignorant de lo qu'ha d'esser avuy un *Diccionari*? ¿Tenim nosaltres la culpa de que'l llivell filològic a Catalunya, com dins tota la resta d'Espanya, sia tan avall i estiguem tan al bax amb aquestes coses?

Son moltes les nacions que tenguen un diccionari de llur llenga que responga a les necessitats de la ciència filològica moderna? Son poquíssimes.

La nació catalana ¿vol esser una d'aquestes poques? Doncs, no cregui que en quatre grapades puga arribarhi. Sapia la nació catalana que, si no traballa més que fins aquí, no'l tendrà *el Diccionari* que pertoca a la nostra llenga, que demana la dignidat de la nostra llenga.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Recordau lo que succeí am lo *Diccionari Popular de la Llengua Catalana* de N'Aladern, que comensà aquest bon amic am tant de zel i bona voluntat. Havia de dur totes les variants de Balears i València i el Rosselló; i, d'un lleujer escorcoll que hi férem, trobàrem a faltarhi just de les lletres A i B devers SICENTES paraules mallorquines. Com foren sortits alguns toms, romangué enrocada i capturada la publicació.

Ara's publica el *Diccionari de la llengua catalana* de la Casa Salvat, del qual fan grans alabanses els periòdics que'n reben entregues. ¿Es el *Diccionari* de tota la llenga catalana, axò es, que's parla a Catalunya espanyola i a Catalunya francesa, Balears i reyne de València? Axò semblava indicar el nom amplíssim *de Diccionari de la llengua catalana i* els escuts d'armes de València i de Mallorca que [332] aparexen demunt l'escut coronat de Catalunya a la portada de cada entrega. Hem eczaminades les sortides fins avuy, i dins el proper BOLLETÍ farem veure, si Deu ho vol, lo deficient que resulta el nou *Diccionari,* a pesar de tantes i tantes d'alabanses com en fan els periòdics catalans. Per ara sols direm que just de les paraules que comensen en C, n'hem trobades un milenar d'usades a Mallorca que que no son a n-el *Diccionari Salvat.* Ara anauvos a fiar de les alabanses dels periòdics.

¿Es axò publicar el *Diccionari* que cal a la dignidat i honorabilidat de la llenga catalana? ¿Es axò o una cosa per l'estil lo que voldria certa bona gent que publicàssem nosaltres, i que'ns fan càrrecs perque no hu publicam?

No i mil voltes no. La nostra *Obra* no es cap *empresa editorial* ni per enlluernar i embolicar beneyts, donantlos figues per llenternes. No anam derrera aglapir gent qui bada, aprofitant l'entusiasme que hi ha, gracies a Deu, a favor de la nostra llenga estimadíssima, tirant a n-els entusiastes l'am, fent servir d'esca l'anunci del *Diccionari que* tothom espera i que massa pocs tenen idea de les grans dificultats que tal obra inclou i qu'es una d'aquelles obres que no's poren improvisar.

No censuram que una casa editorial qualsevol publiqui un *Diccionari català* per fer son negoci. Es un negoci com qualsevol. Lo que si deym

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que la nostra *Obra* no es ni volem que siga cap negoci editorial, sino un'obra esclusivament destinada a n-el major profit i enaltiment de la llenga catalana; i per axó no volem presses ni tropells ni frissanses historiques en la factura de tal *obra,* sino seny, esment, prudència i ciència.

No, no'l posseim nosaltres ni'l volem el secret de comensar a publicar cop en sec un *Diccionari de la Llenga Catalana.* Sense'l concurs decidit, resolt, constant, persistent, de totes i cada una de les regions i comarques que parlen la nostra llenga, no'l concebem ni es possible el *Diccionari* qu'anunciàrem desde'l primer dia, el *Diccionari* que reclama avuy per la nostra llenga la ciència filològica.

Bax de la bandera qu'issàrem el primer dia, hem traballat sempre i seguirem traballant, sien molts, sien pocs els qui'ns seguesquen, fins que Deu ens conservi la vida. Si hu porem dur a cap, si arribam a dexar acabat el ditxós *Diccionari,* serà per nosaltres una de les alegries més grosses de tota la nostra vida; ara si'l Bon Jesús mos ne du abans, ¡paciència! Deu ja n'enviarà d'altres de millors que se'n sapin desfer més bé i acabin gloriosament lo que nosaltres comensàrem am tant d'entusiasme i puresa d'intenció.

Els sots feréstechs en alemany (332-333)

La Veu de Catalunya de 17 de juliol donà la bona nova de qu'era sortida, traduida a l'alemany p'el Dr. Vogel, la preciosa novel·la d'En Ramon Casselles *Els sots ferèstechs*.

Pocs dies després mos arribava el preciós volum alemany, bax de títol *Lazarus'Tod (Mort de Llatze)* amb una coral dedicatòria de l'eminent traductor, el gran catalanòfil Dr. Eberard Vogel de Aachen, qu'agraim am tota la nostra ànima. El volum, tipogràficament, es una delícia. Imprès a la casa Oscar Brandstetter de Leipzig, essent l'editor Hermann J. Franken

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de Colònia, consta de 238 planes, en 8au major, d'un paper imitació de fil, de lletra gòtica tota llampant, am vinyetes senyorívoles a n-el comensament dels capítols i una vírgula gentil dalt cada plana. Resulta el Dr. Vogel en alemany un escriptor pulcre, enlayrat, interessant.

Com-e final de la traducció posa'l Dr. Vogel quatre mots sobre el moviment literari català, ficsantse una mica en Mn. Verdaguer, N'Àngel Guimerà i En J. Rubió i Ors, i passa llavò a trassar la silueta literària d'En Ramon Caselles com-e periodista, com-e crític d'art, i finalment com-e novelista.

La nostra enhorabona més coral a n-En Caselles per l'entrada dels seus *Sots Ferèstecs* dins la literatura alemanya, i a n-el Dr. Vogel per lo bé que se'n ha sabut desfer de la traducció, gens fàcil, d'una obra com la d'En Caselles.

Tots dos han proporcionat un nou triunf a les Lletres Catalanes.

---

†

Mn. Joan Segura

L'Obra del Diccionari torna estar de dol. Plora la mort d'un de sos colaboradors més benemèrits, Mn. Joan Segura. Nat a Santa Coloma de Queralt dia 30 de mars de l'any 1844, fets sos estudis a n-el Seminari de Vic i ordenat de prevere, incansable escorcollador d'arxius i biblioteques, publica l'any 1879 *Historia de la Vila de Sta. Coloma de Queralt*, treta tota dels arxius i reblida de documents, fonts genuines de la nostra llenga; el metex any la Jovintut Catòlica de Madrid li premià un estudi sobre *Libertad de Conciencia*, que N'Ortí y Lara li publicà dalt *La Ciencia Cristiana*; l'any 1885 els Jocs Florals de Barcelona li premiaren son preciosíssim estudi *Aplech de documents curiosos y inèdits fahents per l'historia de les costums de Catalunya*, tot un tresor per la nostra lecsicografia i sintacsis; la Jovintut Catòlica de Barcelona li premià a n-el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

certamen de 1887 l'*Historia del santuari de St. Magí*; l'any 1892 *L'Associació Literaria* de Girona li premià l'estudi *Etimologia de noms de pobles de Cerdanya*; l'any 1897 rebé de l'Ajuntament d'Igualada l'encàrrec d'escriure l'*Historia* d'aquesta ciutat, i l'any 1907 la dexà llesta, dos volums ben dobles i atepits de documents, casi tots fonts de llenga catalana. Quant moguérem l'*Obra del Diccionari*, acudí tot-d'una a la nostra crida; passant nosaltres dins el matx de 1902 per Santa Coloma, ens ostetjà a ca-seua i ens va prometre les cèdules dels *noms de casa* catalans; i dalt el *Bolletí* de [334] janer i febrer d'entany sortí un article seu, ben apreciable, *L'estada dels Celtes a Catalunya*. Es coneguda la seua teoria de que'ls *noms de lloc* catalans surten generalment de *noms de persona*. Ademés publicà balquena d'articles demunt *La Veu del Montserrat* i altres periòdics catòlics. Tota la seua vida la consagrà a la virtut i a l'estudi per servir Deu, l'Esglèsia, la Pàtria, la llenga, fins que, víctima d'una pulmonia, passà d'aquest nom a l'altre dia 16 de juliol derrer.

¡Que'l Bon Jesús l'haja trobat en estament de gràcia; i si encara estigués entretengut a les penes del purgatori, que'l trega i l'admeta a l'etern descans de la santa Glòria, i doni a la seua gent molts d'anys de vida per pregar per ell, i el conhort i conformansa que tant necessiten per suportar una pèrdua tan grossa, com ho es, sobre tot per Catalunya i l'historiografia catalana, la mort de Mn. Joan Segura.

Bon repòs i bon remey i al cel lo vejem. Amèn.

Més noms acabats en "ac"[96] (334-335)

274. AFALAC: d'afalagar.

275. ALRAC: cognom (*Veu de Catalunya*, 4 abril de 1908).

[96] Nota (1) de l'original: Les mos envien dos apreciables colaboradors, i no sabem qui son per no haver posats ells a n-el metex paper llurs noms.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

276. ALTRACS: llinatge. Blanes (Maresme). ("Ethologia de Blanes" d'En Cortils i Vieta).

277. ASAC: llinatge (*El Poble* Català, any V, n.º 1026).

278. BARJAC. ¿nom de lloc o llinatge? Un document notarial de l'any 1303 cita un *Mestre Bernat de Barjac* (*Gazeta Montanyesa*, any IV, n.º 312).

279. BERNASAC: llinatge estingit. Pineda (Maresme).

280. BRISAC: llinatje (*Cens Electoral* de Castelló de la Plana).

281. BRUAC: (ca'l): nom de masia. Gavà (Pla del Llobregat).

282. BUTSAC: (ca'l): nom de masia. Sant Vicenç de Castellet (Pla de Bages).

283. CIRAC: llinatge. (*El Poble Català*, any VI, n.º 1079).

284. CORNALLACS: nom de masia. Santa Perpètua de Mogoda (Vallés).

285. CORBIAC: (Arnau de...): abat de Sant Martí *(Butlletí Centre Excursionista*, matx, 1906).

286. CRACS: (també's diu *cracas*): en llenguatje infantil, ammetlles, pinyons, i tota fruyta que tingui una closca semblant. (En inglés *crak* es *esquerda* o *esquerdar*).

287. CRIAC: (la caseta del): nom de masia. Castellterçol (Serra de *Selva negra*).

288. CULLAC: nom d'una muntanya de 2546 metres, de la província de Lleida (*Geografia General de Catalunya* d'En Carreras i Candi).

289. FULLERACS: llinatge. (*El Poble Català* any VI, n.º 1063),

290. GRIMOSAC: (misser): *Manual de Novells Ardits*, 1587).

291. IAC: llinatge, Pineda (Maresma). [335]

292. JAC: A l'arxiu municipal de Vic, en document de l'any 1477, dins lo volum d'*Acorts*, se cita com a membre del Consell de la ciutat En *Jac mjribilies*. Y en un altre del 1650 sa parla d'un *Jac Costa* (aquet dins els volums de *Botiga de blat*).

293. LLISAC: llinatje de Sampedor. —*Veu de Catalunya*, 1 agost 908.

294. MARXUAC: llinatje català. —*Veu de Catalunya* 10 oct. 908.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

295. MASAC: llinatge, Barcelona. —A Òdena (prop d'Igualada) hi ha la masia *Masacs*. —A Caldes de Montbui (Valles) "*el forn d'En Masacs"*. —El *Bolletí*, Alcover, II, 371, cita *Massachs.*

296. PERXAC: (ca'N): nom de masia. Pineda (Maresme).

297. PIULACS: (ca'N): nom de masia, prop de Barcelona.

298. ROXACS: nom d'un prevere, de 1322, de Manresa.

299. SALRAC: (ca'l): nom de masia. Sant Celoni (Vallès).

300. SELLACS: (ca-l'ermità de): nom de masia. Sa Roca. (Vallès).

301. SENYAC: (coma de...); província de Lleida: *Geogr. Gen. de Cat.*, d'En Carreras i Candi).

302. SIRERACS: nom de masia. Bagà (Berguedà).

303. STARAC: (Caldes d'): n. de c. (*Manual de Novells Ardits*, 1583).

304. TRINYAC: burgès de Perpinyà (*Man. de Nov. Ard.* any 1600).

305. UBRIAC: d'ubriaguesa.

306. VENTASSACS: nom de masia. Tavertet (Guilleries).

307. VILAC: nom de lloc de la Vall d'Aran (*Butlletí Centre Excursionista*, janer de 1904.

308. VILALDAC: cognom (*Veu de Catalunya,* 1 d'abril, 1908).

309. XIMAC: motiu. Vic.

Mn. Salvador Bover (335)

Aquest bon amic, mitjansant les oportunes oposicions, va merèxer ser elegit canonge Magistral de la Seu d'Urgell. Li enviam desde aquestes planes la més coral enhorabona, segurs, seguríssims de que tal elecció serà un bé per la causa catalana. Ho feu preveure lo primer sermó que com-e tal Magistral predicà Mn. Bover en aquella Seu el dia de Cincogema. Un amic que'l sentí, ens n'escrigué una carta entusiasmadíssim. El sermó fou en català, comensant per un elogi ditiràmbic de la nostra llenga, cent voltes benvolguda. ¡Endevant, Mn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bover, p'el bon camí de la Pàtria, per ont fa tant de temps qu'anau tan meritòriament.

LA ALJAMA DE JUHEUS DE VICH (*centuries XIII y XIV, per Mossen Ramon Corbella*. —Vich. Tip. Catòlica de Sr. Joseph. —1909. —Un volum en 8au de 216 planes, bon paper i ben estampat. (335-336)

El nostre bon amic y canonge de la seu vigatana ha fet un estudi històric interessantíssim de les interioridats del poble català mitjeval, que cal conèxer per tenirne un concepte just, per més que no resulti gayre agradable. Es un capítol de la nostra història general, fet no [336] parlant a l'ayre ni amollant frases renoueres, enlluernadores, sino parlant demunt documents, cercats am benedictina paciència dins arxius i biblioteques amb ull inteligentíssim i escorcollador de rel.

Grans mercès, Mn. Corbella, dels dos eczemplars am que'ns heu obsequiats i l'enhorabona més coral per aquest preciós estudi de les relacions dels nostres pares amb els jueus durant l'edat mitja.

Seguiu, Mn. Corbella, enriquint la nostra història amb altres estudis tan ben fets i tan interessants com el que acabau de publicar. Es una manera ben eficaç de fer Pàtria, no de desferla, com tants i tants n'hi ha desgraciadament que la desfàn.

¡Uey!

Ficsauvos en que la nostra direcció ja no es: *Serra 13*. —sino: *St. Bernat, 5, Pral.-2.ª* —Teniuho en conte si mos heu d'escriure o d'enviar res, per evitar confusions a n-els carters.

Aquest *Bolletí*, enque només siga de 16 planes, servex per dos mesos, perque mos vendrà millor que'l d'octubre sia doble per poderhi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

publicar senceres algunes coses que tenim preparades. I llavó no heu d'oblidar que'l derrer *Bolletí* (desembre-juliol) tenia 16 planes més de les que calien.

Floretes de St. Francesc (336)

El nostre bon amic el jove i eminent poeta En Josep Carner, de Barcelona, seguex traballant a la vela per les nostres Lletres. Després d'haver publicada una xamosa versió catalana del drama de Shakespeare *Les Alegres Comares de Windsor*, ara mos surt amb un'altra versió catalana, la del celebèrrim llibret italià *I Fioretti di S. Francesco*, feta am gran esment, plena d'elegàncies i esquisideses, donant a l'estil uns ayres d'antiguedat, que a estones sembla un llibre de la derreria del sigle XV. Consideram qu'es una de les traduccions millors que se son fetes modernament en català. També val a pes d'or el pròlec qu'l selecte caputxí, Rt. P. Rupert de Manresa, ha posat a n-aquesta nova producció d'En Carner, que forma un llibret gentilment imprès, molt ben presentat. Basta dir que l'editor es En Lluís Gili.

Obres catalanes escullides per ferhi cedules (336)

290. *Marines y Boscatges* d'En J. Ruyra —En Sebastià Altet i Sans, de Barcelona.

291. *Flora Aqualatense* d'En Josep Baussili i Salamanca, del sigle XVIII. —En Gabriel Castellà, d'Igualada. [337]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1904

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[337][*]

Dos mots sobre'l *Diccionari de la llengua catalana* de la Casa Salvat de Barcelona (337-397)

Els primers quaderns d'aquest diccionari que'ns arribaren a les mans, foren el 16 i alguns més del subsegüents. Ens cridà l'atenció tot-d'una que demunt les cubertes no's donassen clarícies de les condicions internes i esternes de l'obra, de qui era l'autor o autors o si era una nova edició de qualque diccionari ja conegut. No poguérem aclarir més qu'era el *Diccionari de la llengua catalana. Nova edició enciclopèdica ilustrada: Barcelona: Salvat y Comp.ª, S. en C., editors: Carrer de Mallorca, 220*. Lo de *nova edició* en suposava un'altra de vella, indicava un *Diccionari* ja publicat. Pero ¿quin era ell?

Les cubertes no hu motaven. A-les-hores demanam tots els quaderns publicats; mos venen: obrim el primer, segurs de trobarhi totes les clarícies que calien. Doncs no n'hi trobam cap. El quadern comensa rònec a la primera plana ab l'esplicació de la lletra A. Llavò afinam un *prospecte*. —¡Ara estam salvats! diguérem, ¡aquí hi haurà lo que cercam! —Comensam a lletgir el *prospecte*, i veym que diu que «son» «ja de tot

[*] T. IV. —Octubre, novembre, desembre de 1909. —N. 11.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

insuficients els diccionaris» de la llengua catalana que «s'han publicat, quina derrera edició es de l'any 1885». Ens estranyà que no's fés cap menció del *Diccionari català-francès-castellà* de N'Antoni Bulbena i Tosell (Barcelona, 1905) ni del que comensà a publicar l'any 1904, també a Barcelona, En J. Aladern. Seguim lletgint, cercant el nom de l'autor de l'obra, fins que afinam dins la segona columna que «significa» un «treball verdaderament de benedictí» «la confecció del present DICCIONARI, del que pot dirse que, si be presenta la essencia del primitiu DICCIONARI *d'en Labèrnia,* per l'aument de veus de qu'ha sigut objete… es *completament distint d'aquell*». —¡En nom de Deu! De manera que's tracta d'una *nova edició del Diccionari Labèrnia*, axò sí, *molt corretgida* i [338] *modificada* i fins i tot *il·lustrada* ab nombrosos gravats, pero, al cap i a la fi, una *nova edició* de Labèrnia. —Més avall diu el *prospecte* que de la «part literaria» de l'obra estàn «encarregades» «persones aptes y de verdadera significació en el camp de les lletres catalanes». Deu mos ne guart de posar en dupte la «significació» ni la «aptitut» de tals persones que no conexem; pero, francament, no seria estat fora de lloc donar llurs noms per que fossen una garantia més de la importància de l'obra.

L'obra està ben presentada. L'idea de posar els mapes de les diferents regions catalanes, vistes dels monuments capdals de les metexes, els retrats dels nostres personatjes caporals, i sobre tot donar dibuxades les eynes dels diferents oficis i les plantes, animals, pexos y aucells, es una gran idea, que nosaltres ja la mos pensàrem p'el nostre *Diccionari*, fa molts d'anys, com ho recordaràn diferents amics de Barcelona, devant els quals ho indicàrem ben abans que la Casa Salvat comensàs aquest *Diccionari* seu. Aquests gravats donen una importància especial a l'obra, com també es un ver progrés que hi hajen incluits molts de noms de lloc catalans.

No creym haver demostrada cap impaciència ni gelosia per la publicació del *Diccionari Salvat*. En cap concepte mos n'érem ocupats, i ja eren sortits **28** *quaderns*. El motiu d'ocuparmosne fonc per veure si era tan complet com deyen els periòdics catalans, i si efectivament resultava

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que nosaltres, en tants d'anys de dur en revolt això del *Diccionari*, estudiant a les totes per adquirir la preparació que calia per dur a cap tal obra, havíem perdut miserablement el temps i els diners i el suc de cervell, mentres uns altres cop en sec i de bot i boley donaven a Catalunya fet i condret el ditxós *Diccionari*, que nosaltres sempre havíem cregut que demanava molts i molts d'anys de cremarhi oli i de ferho de tot per que sortís qualque cosa. —Per això volguérem veure qu'era aquest *Diccionari* de la *Casa Salvat*.

Axí com ho havíem fet ab lo *Diccionari* de N'Aladern respecte de les paraules que comensen en *A* i *B*, mos posàrem a mirar les que comensen en *C*, a veure si n'hi mancaven moltes de les que s'usen a Mallorca. No creym que'ls editors i colaboradors del *Diccionari Salvat* pretenguen que les paraules que s'usen a Mallorca, no siguen catalanes, no sien una part de la llenga catalana. ¡Bona la farien si ara ens sortien ab aquest ciri trencat! Perque ¿qui s'atrevirà a dir que qualsevol paraula que s'usi a Mallorca, no sia dins qualque endret de Catalunya continental? —Doncs bé, comensaren a sortirne de paraules catalanes de Mallorca, que principien en *C*, que no son o no les sabérem veure dins el [339] *Diccionari Salvat*, i mos ne sortiren, no a dotzenes, sino a centenars, com ho demostra la llista que'n posam més avallet.

Una de les particularidats més especials i característiques de la llenga catalana, es: *a*) la gran baldor i abundància d'intensius, aumentatius, diminutius i altres derivats que's formen dels sustantius i fins dels adjectius (de *cansat*> *cansadot* i *cansadet*; d'*abatut*> *abatudot, abatudet*; de *malalt*> *malaltot, malaltet*); *b*) la facultat de treure de tot verb un sustantiu que denoti ganes de posar l'acció de tal verb (de *cantar* > *cantera*, de *caminar* > *caminera*, de *dir* > *diguera*, etc.); *c*) l'aptitut per treure de tot nom sustantiu un verb frequentatiu qu'espressi la realisació de tal nom o un ayre i semblansa del metex (de *català* > *catalanetjar*, de *fadrí* > *fadrinetjar*, d'*homo* > *homonetjar*, de *vi* > *vinetjar*, etc.); *d*) la facultat de formar de casi tots els sustantius quatre colectius de matís diferent, això es, en *-ada* (de *retgidor* > *retgidorada* [molts de retgidors]),

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en *-am* (de *sabata* > *sabatam:* moltes de sabates, sens determinar llurs condicions), en *-im* (*sabatim:* moltes de sabates menudes), en *-um (sabatum:* moltes de sabates xereques, taliquines, no gayre bones); *e*) la facultat de formar de tots els sustantius un adjectiu en *-enc -enca (ivern > ivernenc, Andreu > andreuenc, animal > animalenc,* etc.)

Doncs bé, de tota aquesta munió de paraules derivades, que n'hi ha a milenars, i que brollen ben sovint, gràcies a Deu, de la boca dels nostres pagesos axerits, per més que ja no's senten gayre dins la Ciutat, —i ja's sap que ¡pobres de les llengues si no tenien altres fonts que les que ratjen dins les ciutats grans, que solen esser ratjolins ben magres, —doncs, repetim, de tota aquella munió de paraules derivades, que n'hi ha forfollons, a milenars, els autors del *Diccionari Salvat* han tengut a bé no posarne casi cap. Si haguessen pres per norma prezindir absolutament dels derivats, seria un sistema al cap i a la fi, desbaratat, sense cap ni peus, pero un sistema; més no poren invocar tal escusa, perque ordinariàment posen de tots els noms el diminutiu en *-et* (*braser* > *braseret)* i en *-eta (caldera* > *caldereta)*, i devegades derivats en *-i (caragol* > *caragolí)*, en *-ina (capell* > *capellina)*, en *-oya (codina* > *codinoya)*, en *-ó (brot* > *brotó)*, en *-enc (canigó* > *canigonenc)*, en *-am (costella* > *costellam)*, en *-às (calaix* > *calaixàs)*, en *-assa (caldera* > *calderassa)*, en *-um (cabra* > *cabrum)*, en *-ada (boyra* > *boyrada* [conjunt de *boyres])*, en *-ot* (*casa* > *casot*), etc.

¿Hi haurà negú que s'atrevesca a sostenir que'ls intensius, diminutius, colectius i demés derivats no han de tenir cabuda dins el *Diccionari de la llenga catalana*? Lo únic que porem dir es qu'hem consultats espressament diccionaris llatins, grecs, [340] alemanys, castellans, francesos, italians, provensals, i per tot arreu hem trobat tals mots.

La Casa Salvat es senyora d'esclourelos de dins el seu *Diccionari*. Es seu, i en pot fer lo que li passi p'el cap; pero si'ls esclou, que no s'estranyi si n'hi ha que li diuen: —El vostre *Diccionari* serà tan ben *corretgit* i *modificat* i tan *il·lustrat* i ple de gravats com volgueu, pero es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

espantosament *incomplet*, hi manquen milenars i milenars de paraules ben catalanes, ben vives, lo menys tan catalanes i tan vives com qualsevol de les que posau.

Una altra cosa trobam a faltar dins el *Diccionari Salvat*: els nombrosos *noms de lloc* qu'ha tenguda l'idea d'inclourehi, hi estàn com estarien dins un diccionari geogràfic, de correus o telegrafs. S'hi posen els *noms de lloc* i *de casa* (llinatges) ordinàriament donantne just les fites històriques o topogràfiques. Tals *noms* es evident que sols caben dins el diccionari d'una llenga, com elements de tal llenga, axò es: *a*) en quant uns son mots primitius de la llenga que ja només se conserven per espresar tal lloc o tal família; *b*) i en quant els altres son derivats de noms usats encara, pero que ja no s'usen generalment aquests derivats més que per anomenar tals llocs o tals famílies; *c*) i en quant confirmen l'existència de certes paraules poc conegudes pero ben llegítimes i autèntiques. Bax d'aquests tres conceptes es indispensable incloure'ls noms de lloc i llinatjes dins el diccionari de la llenga, i el lexicograf té qu'haverlos d'esplicar gramaticalment per fer veure que pertanyen a la llenga; i, si no afina l'esplicació, posarlos axí metex fent constar que no'ls ha sabuda trobar la llivanya ni el demble. —Res d'axò fa ordinàriament el *Diccionari Salvat*. Posa v. gr. *Cabanassa, Castelló, Cots, Calvinyà, Callís, Callosa, Callús, Cambrils, Sanglés, Cardellach, Campmany, Castellví, Capsacosta, Caralps*, etc. etc. ¿Com fonamenta la Casa Salvat la inserció de tals mots dins el *Diccionari de la llengua catalana*? De cap manera. Les hi posa —Deu t'afic, Deu t'aferr,— i el lector que s'enginy per desllatigarlos. Hauria trobades sàbies esplicacions de casi tots dins l'obra monumental del Dr. Balari, de gloriosa memòria, *Orígenes históricos de Cataluña*, per no citar altres estudis de toponímia catalana.

Hem de fer constar, i Deu ens es testimoni que deym ver, que cap animadversió sentim envers la Casa Salvat ni son *Diccionari*. Si li dedicam aquestes retxes, no es per ferli cap mal, sino per demostrar que no es tant bo de fer, com molts se pensen, un diccionari, i que ab tantes de dificultats com presenta tal obra, s'esplica i se justifica la nostra tardansa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en publicarla, ab tot i fer vuyt o nou anys que l'iniciàrem, i hi hem traballat [341] continuament, llevantmosho de la son, dedicanthi tots els moments de lleguda qu'hem pogut, esmersanthi els nostres cabals ab viatjes i llibres, ben mals d'empendre.

Ara aquí bax posam la llista de les referides paraules que comensen en *C*, usades a Mallorca i que no's troben dins el *Diccionari Salvat*, axò es, les que no hi son absolutament, i les que hi son, pero no ab l'escepció o significansa que tenen a Mallorca, i aquestes tals duen una estrelleta al costat.

No donam de tots aqueys mots la definició i descripció completa perque no's tracta aquí de fer cap tros de diccionari, i axí sols indicarem el sentit dels mots, lo més curt possible.

Cabalot: aumentatiu de cabal.

cabalàs: aumentatiu de cabal.

cabalarro: aumentatiu de cabal.

cabalingo: despectiu de cabal.

cabaletxo: despectiu de cabal.

cabalenc,-ca: pertanyent a cabal; casi cabal o igual.

Cabanarra: aumentatiu de cabana.

***cabanassa:** aumentatiu de cabana. Salvat la posa com-e nom de lloc, sense donarme cap esplicació lexicogràfica.

cabanota: aumentatiu de cabana.

cabanó: aumentatiu de cabana.

cabaneta: diminutiu de cabana.

cabanetxa: despectiu de cabana.

cabanetjar: assemblarse a una cabana; anomenar molt la cabana.

cabanada: colectiu de cabana.

cabanam: colectiu de cabana.

cabanim: colectiu de cabana.

cabanum: colectiu de cabana.

cabanenc, -ca: pertanyent a cabana.

Cabanell: cabana petita.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cabanellet: diminutiu de cabana.

cabanellí: diminutiu de cabana.

cabanelló: diminutiu de cabana.

cabanellinoy: diminutiu de cabana.

cabanellinoyí: diminutiu de cabana.

cabanellinoyet: diminutiu de cabana.

cabanelleu: diminutiu de cabana.

Cabanella: cabana petita.

cabanelleta: diminutiu de cabanella.

cabanellina: diminutiu de cabanella.

cabanellinoya: diminutiu de cabanella.

cabanellinoyina: diminutiu de cabanella.

cabanellinoyeta: diminutiu de cabanella

cabanelleua: diminutiu de cabanella.

cabanellada: colectiu de cabanell i cabanella.

cabanellam: colectiu de cabanell i cabanella.

cabanellim: colectiu de cabanell i cabanella.

cabanellum: colectiu de cabanell i cabanella.

Cabassarro: aumentatiu de cabàs.

cabassot: aumentatiu de cabàs.

cabassó: diminutiu de cabàs.

cabassingo: despectiu de cabàs.

cabassetxo: despectiu de cabàs.

***cabassada:** colectiu de cabàs.

cabassam: colectiu de cabàs.

cabassim: colectiu de cabàs.

cabassum: colectiu de cabàs.

cabassetjar: assemblarse a un cabàs; manetjar molt el cabàs.

cabassetjador: afectat de cabassetjar.

cabassetja: afectat de cabassetjar.

cabassetjera: ganes de cabassetjar.

cabasser: el qui fa cabassos.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cabasserot: aumentatiu de cabasser.

cabasseret: diminutiu de cabasser.

cabasseretxo: despectiu de cabasser.

cabasseringo: despectiu de cabasser.

cabasseratje: ofici de cabasser.

cabasseram: colectiu de cabasser.

cabasserim: colectiu de cabasser.

cabasserum: colectiu de cabasser.

cabasserada: acció pròpia d'un cabasser; molts de cabassers.

Cabermoni: negoci, questió, embuy, conflicte. [342]

*__Cabessades:__ fermall que's posa a n-el cap de les bísties per menarles tirant a carro o cotxo.

cabessadarres: aumentatiu de cabessades.

cabessadasses: aumentatiu de cabessades.

cabessadotes: aumentatiu de cabessades.

cabessadetxes: despectiu de cabessades.

cabessadetes: diminutiu de cabessades.

cabessadam: colectiu de cabessades.

cabessadim: colectiu de cabessades.

cabessadum: colectiu de cabessades.

*__Cabessó:__ espècie de cabreste, de corretjes, no de corda. Salvat només posa: Cabessó (mont): muntanya de devora Xixona.

cabessonarro: aumentatiu de cabessó.

cabessonàs: aumentatiu de cabessó.

cabessonot: aumentatiu de cabessó.

cabessoney: diminutiu de cabessó.

cabessonet: diminutiu de cabessó.

cabessonetxo: despectiu de cabessó.

cabessonetjar: manetjar molt el cabessó.

cabessonetjador: afectat de manetjar el cabessó.

cabessonetja: afectat de manetjar el cabessó.

cabessonetjera: ganes de cabessonetjar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cabessonenc, -ca: pertanyent al cabessó.

cabessonam: colectiu de cabessó.

cabessonim: colectiu de cabessó.

cabessonum: colectiu de cabessó.

cabessonada: colectiu de cabessó.

Cabesser; el missatje major de les possessions de muntanya (Mallorca).

cabesserot; aumentatiu de cabesser.

cabesseret: diminutiu de cabesser.

cabesseringo: despectiu de cabesser.

cabesseretxo: despectiu de cabesser.

cabesseretjar: tenir semblansa de *cabasser*; anomenar molt el *cabesser*.

cabesseratje: ofici de cabesser

Cabeyarro: aumentatiu de cabey.

cabeyàs: aumentatiu de cabey.

cabeyot: aumentatiu de cabey.

cabeyí: diminutiu de cabey.

cabeyinoy: diminutiu de cabey.

cabeyney: diminutiu de cabey.

cabeyinoyet: diminutiu de cabey.

cabeyinoyinet: diminutiu de cabey.

cabeyeu: diminutiu de cabey.

cabeyinoyineu: diminutiu de cabey.

cabeyó: diminutiu de cabey.

cabeyetxo: despectiu de cabey.

cabeyingo: despectiu de cabey.

cabeyada: colectiu de cabey.

cabeyam: colectiu de cabey.

cabeyim: colectiu de cabey.

cabeyum: colectiu de cabey.

cabeyetjar: assemblarse a cabeys; manetjar molt els cabeys.

cabeyetjador: afectat de cabeyetjar.

cabeyetja: afectat de cabeyetjar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cabeyetjera: ganes de cabeyetjar

Cabeyerota: aumentatiu de cabeyera.

cabeyerassa: aumentatiu de cabeyera.

cabeyerada: colectiu de cabeyera.

cabeyeram: colectiu de cabeyera.

cabeyerim: colectiu de cabeyera.

cabeyerum: colectiu de cabeyera.

cabeyereta: diminutiu de cabeyera.

cabeyeretxa: despectiu de cabeyera.

Cabironot: aumentatiu de cabiró.

cabironarro: aumentatiu de cabiró.

cabironàs: aumentatiu de cabiró.

cabironet: diminutiu de cabiró.

cabironey: diminutiu de cabiró.

cabironetxo: despectiu de cabiró.

cabironada: cop de cabiró; molts de cabirons.

cabironam: colectiu de cabiró.

cabironim: colectiu de cabiró.

cabironum: colectiu de cabiró.

cabironenc, -ca: pertanyent a cabiró

cabironetjar: assemblarse a un cabiró; manetjar molt cabirons.

cabironetjador: afectat de cabironetjar.

cabironetja: afectat de cabironetjar.

cabironetjera: ganes de cabironetjar.

cabironer: el qui fa cabirons,

cabironerot: aumentatiu de cabironer. [343]

cabironeret: diminutiu de cabironer.

cabironerada: acció pròpia d'un cabironer, molts de cabironers.

cabironerenc, -ca; pertanyent a cabironer.

Cabolla: beneyt, estúpit.

cabollarra: aumentatiu de cabolla.

cabollota: aumentatiu de cabolla.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cabollassa: aumentatiu de cabolla.

cabolleta: diminutiu de cabolla.

cabollada; beneytura, desbarat.

cabolladota: aumentatiu de cabollada.

cabolladeta; diminutiu de cabollada.

cabollenc, -ca: pertanyent a cabolla.

Cabotarra: aumentatiu de cabota = cap de clau; caparrut, estúpit.

cabotassa: aumentatiu de cabota = cap de clau; caparrut, estúpit.

cabotota: aumentatiu de cabota = cap de clau; caparrut, estúpit.

caboteta: diminutiu de cabota.

cabotetxa: despectiu de cabota.

cabotada:** estupidesa, mala passada. Salvat posa**:** *cabotada:** cop ab lo cap.

cabotenc, -ca: pertanyent a cabota

***Cabot:** pex molt menut d'aygo dolsa.

cabotarro: aumentatiu de cabot.

cabotàs: aumentatiu de cabot.

cabotot: aumentatiu de cabot.

cabotingo: despectiu de cabot.

cabotetxo: despectiu de cabot.

cabotet: diminutiu de cabot.

cabotí: diminutiu de cabot.

cabotinoy: diminutiu de cabot.

cabotinoyet: diminutiu de cabot.

cabotiney: diminutiu de cabot.

cabotineu: diminutiu de cabot.

cabotada: colectiu de cabot.

cabotam: colectiu de cabot.

cabotim: colectiu de cabot.

cabotum: colectiu de cabot.

cabotetjar: assemblarse a un cabot

Cabram: colectiu de cabra

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cabrim: colectiu de cabra

***cabrum** Salvat posa *cabrum* com adjectiu, «pertanyent a cabres». No hi ha un tal. El sufix *-um*, lo metex que *-am, -im* son esclusius dels noms sustantius (veyau Zauner, *Romanische Sprachwissenschaft*, II Teile, §. 85). Aont s'es vist may en català un adjectiu acabat en *-um*? ¿D'ont sortiria tal adjectiu?

***cabrella**; cabra jove. Salvat posa només**:** les *cabrelles* (estels), sense cap esplicació lexicogràfica.

cabrenc, -ca: pertanyent a cabra.

Cabrerot: aumentatiu de cabrer.

cabreret: diminutiu de cabrer.

cabreringo: despectiu de cabrer.

cabreretxo: despectiu de cabrer.

cabrerada: colectiu de cabrer.

cabreram: colectiu de cabrer.

cabrerim: colectiu de cabrer.

cabrerum: colectiu de cabrer.

cabrerenc, **-ca:** pertanyent a cabrer.

cabreratje: ofici de cabrer.

cabreretjar; assemblarse a un cabrer.

Cabreste: corda al que's ferma'l cap de la bístia per menarla.

cabrestarro aumentatiu de cabreste.

cabrestàs: aumentatiu de cabreste.

cabrestot aumentatiu de cabreste.

cabrestet: diminutiu de cabreste.

cabrestó: diminutiu de cabreste.

cabrestetxo: despectiu de cabreste.

cabrestingo: despectiu de cabreste.

cabrestada: colectiu de cabreste.

cabrestam: colectiu de cabreste.

cabrestim: colectiu de cabreste.

cabrestum: colectiu de cabreste.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cabrestenc, -ca: pertanyent a cabreste.

cabrestetjar: manetjar molt el cabreste.

cabrestetjador: afectat de cabrestetjar.

cabrestetja: afectat de cabrestetjar.

cabrestetjera; ganes de cabrestetjar.

Cabrestell. fermall del cap de les bísties per subjectarles: [344] per l'estil del cabreste.

cabrestellot: aumentatiu de cabrestell.

cabrestellarro: aumentatiu de cabrestell.

cabrestellàs: aumentatiu de cabrestell.

cabrestellet: diminutiu de cabrestell.

cabrestellí: diminutiu de cabrestell.

cabrestelley: diminutiu de cabrestell.

cabrestellinoy: diminutiu de cabrestell.

cabrestellinoyet: diminutiu de cabrestell.

cabrestellineu: diminutiu de cabrestell.

cabrestelletxo: despectiu de cabrestell.

cabrestellingo: despectiu de cabrestell.

cabrestellenc, -ca: pertanyent a cabrestell.

cabrestelletjar: assemblarse a un cabrestell, manetjarlo molt.

cabrestelletja: el qui cabrestelletja.

cabrestelletjador, -ra: el qui cabrestelletja.

cabrestelletjera: ganes de cabrestelletjar.

Cabridàs: aumentatiu de cabrit.

cabridarro: aumentatiu de cabrit.

cabridot: aumentatiu de cabrit.

cabridarra: aumentatiu de cabrida.

cabridassa: aumentatiu de cabrida.

cabridota: aumentatiu de cabrida.

cabridel·la: diminutiu de cabrida.

cabrideta: diminutiu de cabrida.

cabridoya: diminutiu de cabrida.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cabridetxa: despectiu de cabrida.

cabridada: colectiu de cabrit i cabrida.

cabridam: colectiu de cabrit i cabrida.

cabridim: colectiu de cabrit i cabrida.

cabridum: colectiu de cabrit i cabrida.

Cabrissa: lloc aont tanquen les cabres. A Menorca hi ha'l llinatje *Cabrisses.*

***Cabussar:** escitar el ca a abordarse

cabussera: ganes d'acabussar

***cabussador-ra:** afectat d'acabussar

cabussadís-ssa: afectat d'acabussarse.

cabussa: molt afectat d'acabussar.

cabussada: el fet de acabussar. L'axada, xapeta o càvec se diu que duen cabussada si la fulla fa un àngul molt agut ab lo mànec.

Cadafarro: aumentatiu de cadaf.

cadafàs: aumentatiu de cadaf.

cadafot: aumentatiu de cadaf.

cadafet: diminutiu de cadaf.

cadafí: diminutiu de cadaf.

cadafey: diminutiu de cadaf.

cadafinoy: diminutiu de cadaf.

cadafinoyet: diminutiu de cadaf.

cadafineu: diminutiu de cadaf.

cadafó: diminutiu de cadaf.

cadafetxo: despectiu de cadaf.

cadafingo: despectiu de cadaf.

cadafada: colectiu de cadaf.

cadafam: colectiu de cadaf.

cadafim: colectiu de cadaf.

cadafum: colectiu de cadaf.

cadafetjar: asemblarse a un cadaf; manetjar molt el cadaf.

cadafetja: l'afectat de cadafetjar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cadafenc-ca: pertanyent a cadaf

cadafetjera: ganes de cadafetjar.

Cadafalot: aumentatiu de cadafal.

cadafalarro: aumentatiu de cadafal.

cadafalàs: aumentatiu de cadafal.

cadafalet: diminutiu de cadafal.

cadafaló: diminutiu de cadafal.

cadafaley: diminutiu de cadafal.

cadafalinoy: diminutiu de cadafal.

cadafalineu: diminutiu de cadafal.

cadafalinoyet: diminutiu de cadafal.

cadafalinoyineu: diminutiu de cadafal.

cadafaletxo: despectiu de cadafal.

cadafalingo: despectiu de cadafal.

cadafalada: colectiu de cadafal.

cadafalam: colectiu de cadafal.

cadafalim: colectiu de cadafal.

cadafalum: colectiu de cadafal.

cadafalenc, -ca: pertanyent a cadafal.

cadafaletjar: assemblarse a un cadafal; manetjar molt el cadafal.

cadafaletjador: afectat de cadafaletjar.

cadafaletja: afectat de cadafaletjar.

cadafaletjera: ganes de cadafaletjar.

Cadarnot: aumentatiu de cadarn.

cadarnarro: aumentatiu de cadarn.

cadarnàs: aumentatiu de cadarn. [345]

cadarnet: diminutiu de cadarn.

cadarnó: diminutiu de cadarn.

cadarnetxo: despectiu de cadarn.

cadarnada: cadarn gros.

Cadernerota: aumentatiu de cadernera.

cadernarassa: aumentatiu de cadernera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cadernereta: diminutiu de cadernera.

caderneretxa: despectiu de cadernera.

cadernarada: despectiu de cadernera.

caderneram: colectiu de cadernera.

cadernerim: colectiu de cadernera.

cadernerum: colectiu de cadernera.

cadernerenc, -ca: pertanyent a cadernera.

caderneretjar: assemblarse a cadernera; anar de caderneres.

caderneretjador: afectat de caderneretjar.

caderneretja: afectat de caderneretjar.

caderneretjera: ganes de caderneretjar.

Cadastre: relació de les propiedats rurals i urbanes. Salvat només posa: **catastre**.

cadastrot: aumentatiu de cadastre.

cadastret: diminutiu de cadastre.

cadastretxo: despectiu de cadastre.

cadastrenc, -ca: pertanyent a cadastre.

cadastral: pertanyent a cadastre.

cadastrada: colectiu de cadastre.

cadastram: colectiu de cadastre.

cadastrim: colectiu de cadastre.

cadastrum: colectiu de cadastre.

cadastretjar: assemblarse a cadastre: menetjar molt el cadastre.

cadastretjador: afectat de cadastretjar.

cadastretja: afectat de cadastretjar.

cadastretjera: ganes de cadastretjar.

Cadastrer: el qui fa'l cadastre.

cadastrerot: aumentatiu de cadastrer.

cadastreret: diminutiu de cadastrer.

cadastreretxo: despectiu de cadastrer.

cadastrerada: acció pròpia de cadastrer; molts de cadastrers.

***Cadell:** erba espinosa**: tribulus terrestris L.**

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cadellarro: aumentatiu de *cadell*-erba i *cadell*-animal.

cadellàs: aumentatiu de *cadell*-erba i *cadell*-animal.

cadellot: aumentatiu de *cadell*-erba i *cadell*-animal.

cadelló: diminutiu de cadell.

cadellí: diminutiu de cadell.

cadelley: diminutiu de cadell.

cadellinoy: diminutiu de cadell.

cadelliney: diminutiu de cadell.

cadellinoyí: diminutiu de cadell.

cadellinoyet: diminutiu de cadell.

cadellineu: diminutiu de cadell.

cadelletxo: despectiu de id.

cadellingo: diminutiu de cadell.

cadellenc-ca: pertanyent a cadell o cadella.

cadellada: colectiu de cadell i cadella.

cadellam: colectiu de cadell i cadella.

cadellim: colectiu de cadell i cadella.

cadellum: colectiu de cadell i cadella.

cadelletjar: assemblarse a cadell i cadella; anomenar molt cadell i cadella.

cadelletjador-ra: afectat de cadelletjar.

cadelletja: afectat de cadelletjar.

cadelletjera: ganes de cadelletjar.

Cadella: cussa, gossa.

cadellarra: aumentatiu de cadella.

cadellassa: aumentatiu de cadella.

cadellota: aumentatiu de cadella.

cadelleta: diminutiu de cadella.

cadellina: diminutiu de cadella.

cadellineya: diminutiu de cadella.

cadellinoya: diminutiu de cadella.

cadellinoyina: diminutiu de cadella.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cadellinoyeta: diminutiu de cadella.

cadellineua: diminutiu de cadella.

cadelletxa: despectiu de cadella.

Cadenarra: aumentatiu de cadena.

cadenassa: aumentatiu de cadena.

cadenota: aumentatiu de cadena.

cadenó: diminutiu de cadena.

cadenetxa: despect. de cadena.

cadenada: colectiu de cadena.

cadenam: colectiu de cadena.

cadenim: colectiu de cadena.

cadenum: colectiu de cadena.

cadenenc, -ca: pertanyent a cadena.

cadenetjar: remenar les cadenes.

cadenetjador, -ra: afectat de [346] cadenetjar.

cadenetja: lo metex que l'anterior.

cadenetjera: ganes de cadenetjar.

Cadener: el qui fa cadenes.

cadenerot: aumentatiu de cadener.

cadeneret: diminutiu de cadener.

cadeneretxo: despectiu de cadener.

cadenerada: acció pròpia de cadener.

cadeneratje: ofici de cadener.

Caderlina: classe de cart: *Scolymus hispanicus*, L.

cardelinarra: aumentatiu de caderlina.

cardelinassa: aumentatiu de caderlina.

caderlinota: aumentatiu de caderlina.

caderlineta: diminutiu de caderlina.

caderlinó: diminutiu de caderlina.

caderlinoya: diminutiu de caderlina.

caderlinoyina: diminutiu de caderlina.

caderlinoyeta: diminutiu de caderlina.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caderlineua: diminutiu de caderlina.

caderlinetxa: despectiu de caderlina.

caderlinada: colectiu de caderlina.

caderlinam: colectiu de caderlina.

caderlinim: colectiu de caderlina.

caderlinum: colectiu de caderlina.

caderlinenc, -ca: pertanyent a caderlina.

caderlinetjar: assemblarse a caderlina; manetjar molt caderlina.

caderlinetjador, -ra: afectat de caderlinetjar.

caderlinetja: lo metex que l'anterior.

caderlinetjera: ganes de caderlinetjar.

Cadirot: aumentatiu de cadira.

cadirota: aumentatiu de cadira.

cadiró: diminutiu de cadira.

cadiroya: diminutiu de cadira.

cadiretxa: despectiu de cadira.

cadiretjar: assemblarse a una cadira; manetjar molt les cadires.

cadirenc, -ca: pertanyent a cadira.

cadiretjador, -ra: afectat de cadiretjar.

cadiretja: afectat de cadiretjar.

cadiretjera: ganes de cadiretjar

cadirada: cop de cadira; moltes de cadires.

cadiram: colectiu de cadira.

cadirim: colectiu de cadira.

cadirum: colectiu de cadira.

Cadirerot: aumentatiu de cadirer.

cadireret: diminutiu de cadirer.

cadireretxo: despectiu de cadirer.

cadirerada: acció pròpia de cadirer; molts de cadires.

cadireratje: ofici de cadirer.

Caducada: l'acte de caducar.

caducadota: aumentatiu de caducada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caducadeta: diminutiu de caducada.

Cadufa: Pitxer per beure.

cadufarra: aumentatiu de cadufa.

cadufassa: aumentatiu de cadufa.

cadufota: aumentatiu de cadufa.

cadufeta: diminutiu de cadufa.

cadufoya: diminutiu de cadufa.

cadufetxa: despectiu de cadufa.

Cadufarro: aumentatiu de caduf.

cadufàs: aumentatiu de caduf.

cadufot: aumentatiu de caduf.

cadufet: diminutiu de caduf.

cadufó: diminutiu de caduf.

cadufey: diminutiu de caduf.

cadufoy: diminutiu de caduf.

cadufetxo: despectiu de caduf.

cadufingo: despectiu de caduf.

cadufenc, -ca: pertanyent a caduf.

cadufetjar: fer navegar molt el caduf o la cadufa.

cadufetjador,-ra: afectat de cadufetjar.

cadufetja: lo metex que l'anterior.

cadufetjera: ganes de cadufetjar.

cadufada: lo que cap dins un caduf o cadufa; molts de cadufos.

cadufam: colectiu de caduf i cadufa.

cadufim: colectiu de caduf i cadufa.

cadufum: colectiu de caduf i cadufa.

Caera < casera: espècie de canó de devers un pam de diametre i set o vuyt de llarc, fet de esquerdes de canya, entrunyellades. Hi posen els exams [347] d'abelles. També servex per posar a n-els arbres tot d'una de sembrats, per qu'el bestiar no los se menji.

caerassa: aumentatiu de caera.

caerota: aumentatiu de caera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caereta: diminutiu de caera.

caeró: diminutiu de caera.

caeretxa: despectiu de caera.

caerer: el qui fa caeres.

caerenc, -ca: pertanyent a caera.

caeretjar: assemblarse a una caera; navegar ab caeres.

caerada: colectiu de caera.

caeral: colectiu de caera.

caeram: colectiu de caera.

caerim : colectiu de caera.

caerum: colectiu de caera.

Cafetot: aumentatiu de cafè.

cafetarro: aumentatiu de cafè.

cafetàs: aumentatiu de cafè.

cafetet: diminutiu de cafè.

cafetí: diminutiu de cafè.

cafetó: diminutiu de cafè.

cafetinoy: diminutiu de cafè.

cafetineu: diminutiu de cafè.

cafetinoyí: diminutiu de cafè.

cafetinoyet: diminutiu de cafè.

cafetetxo: despectiu de cafè.

cafetingo: despectiu de cafè.

cafetada: molt de café.

cafetadota: aumentatiu de cafetada.

cafetadeta: diminutiu de cafetada.

cafetetjar: tenir gust de cafè; assemblarse a cafè; manetjar cafè.

cafetetjador: afectat de cafetetjar.

cafetetja: afectat de cafetetjar.

cafetetjera: ganes de cafetetjar.

Cafeterot: aumentatiu de cafeter.

cafeteret: diminutiu de cafeter.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cafeteretxo: despectiu de cafeter.

cafeteratje: ofici de cafeter.

cafeterada: acció pròpia d'un cafeter; molts de cafeters; moltes de cafeteres.

cafeterenc, -ca: pertanyent a cafeter.

cafeteram: colectiu de cafeter i cafetera.

cafeterim: colectiu de cafeter i cafetera.

cafeterum: colectiu de cafeter i cafetera.

Cafeterota: aumentatiu de cafetera.

cafeterassa: aumentatiu de cafetera.

cafetereta: diminutiu de cafetera.

cafeteretxa: despectiu de cafetera.

Caguera: ganes de cagar.

Cagarel·la: diarrea.

Cagarel·lós, -sa: esquitarell, que's quexa de tot, exigent.

Calabruxarro: aumentatiu de calabrux.

calabruxàs: aumentatiu de calabrux.

calabruxot: aumentatiu de calabrux.

calabruxet: diminutiu de calabrux.

calabruxey: diminutiu de calabrux.

calabruxoy: diminutiu de calabrux.

calabruxell: diminutiu de calabrux.

calabruxellet: diminutiu de calabrux.

calabruxar: fer calabux.

calabruxera: ganes de calabruxar.

calabruxada: cayguda de calabrux.

calabruxenc, -ca: pertanyent a calabrux.

calabruxam: colectiu de calabrux.

calabruxim: colectiu de calabrux.

calabruxum: colectiu de calabrux.

Calada-buyda: llevar les xerxes sense pex; no conseguir lo qu'un volia.

caladota: aumentatiu de calada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caladeta: diminutiu de calada.

caladetxa: despectiu de calada.

calador, **-ra:** lo qu'es pot calar; el qui cala.

caladorot: aumentatiu de calador.

caladoret: diminutiu de calador.

caladoretxo: despectiu de calador.

caladorada: acció pròpia de calador; molts de caladors.

caladoratje: ofici de calador.

calera: ganes de calar.

Calafatot: aumentatiu de calafat.

calafatarro: aumentatiu de calafat.

calafatàs: aumentatiu de calafat.

calafatet: diminutiu de calafat. [348]

calafatetxo: despectiu de calafat.

calafatingo: despectiu de calafat.

calafatada: acció pròpia de calafat; molts de calafats.

calafatam: colectiu de calafat.

calafatim: colectiu de calafat.

calafatum: colectiu de calafat.

calafatera: ganes de calafatar.

calafatatge: ofici de calafat.

Calancota: aumentatiu de calanca.

calanqueta: diminutiu de calanca.

calancó: diminutiu de calanca.

calanqueua: diminutiu de calanca.

calancada: colectiu de calanca.

calancam: colectiu de calanca.

calanquim: colectiu de calanca.

calancum: colectiu de calanca.

***Calatraví, -ina:** assaonador de pells. Perque'ls d'aquest ofici estàn a n-el barri anomenat *sa Calatrava* (dels *cavallers de Calatrava)*, *calatraví* ha adquirit tal significat (Palma).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

calatravinarro, -arra: aumentatiu de calatraví i calatravina.

calatravinàs, -assa: aumentatiu de calatraví i calatravina.

calatravinot, -ota: aumentatiu de calatraví i calatravina.

calatravinet, -eta: diminutiu de calatraví i calatravina.

calatravinoy, -oya: diminutiu de calatraví i calatravina.

calatravinoyí, -ina: diminutiu de calatraví i calatravina.

calatravinoyet, -eta: diminutiu de calatraví i calatravina.

calatraviney, -eya: diminutiu de calatraví i calatravina.

calatravineu, -eva: diminutiu de calatraví i calatravina.

calatravinetxo, -txa: despectiu de calatraví i calatravina.

calatravinenc, -ca: pertanyent a calatraví.

calatravinetjar: assemblarse a un calatraví; anomenar molt els calatravins.

calatravinetjador: afectat de calatravinetjar.

calatravinetja: afectar de calatravinetjar.

calatravinetjera: ganes de calatravinetjar

calatravinatje: ofici de calatraví.

calatravinada acció pròpia d'un calatraví. Se diu en to de censura. També significa: *molts de calatravins.*

calatravinam: colectiu de calatraví.

calatravinim: colectiu de calatraví.

calatravinum: colectiu de calatraví.

Calapetarro: aumentatiu de calàpet.

calapetàs: aumentatiu de calàpet.

calapetot: aumentatiu de calàpet.

calapetet: diminutiu de calàpet.

calapetó: diminutiu de calàpet.

calapetoy: diminutiu de calàpet.

calapetey: diminutiu de calàpet.

calapetingo: despectiu de calàpet.

calapetetxo: despectiu de calàpet.

calapetenc, -ca: pertanyent a calàpet

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

calapetada: colectiu de calàpet.

calapetam: colectiu de calàpet.

calapetim: colectiu de calàpet.

calapetum: colectiu de calàpet.

calapetetjar: assemblarse a un calàpet.

Calaxarro: aumentatiu de calax.

calaxot: aumentatiu de calax.

calaxey: diminutiu de calax.

calaxingo: despectiu de calax.

calaxetxo: despectiu de calax.

calaxenc,-ca: pertanyent a calax.

calaxetjar: manetjar molt el calax.

calaxetjador, -ra: afectat de calaxetjar.

calaxetja: afectat de calaxetjar.

calaxetjera: ganes de calaxetjar.

calaxam: colectiu de calax.

calaxim: colectiu de calax.

calaxum: colectiu de calax.

calaxada: molts de calaxos; lo que cap dins un.

calaxadota: aumentatiu de calaxada.

calasadassa: aumentatiu de calaxada.

calaxadeta: diminutiu de calaxada.

calaxadetxa: despectiu de calaxada.

Calaxerassa: aumentatiu de calaxera.

calaxerota: aumentatiu de calaxera.

calaxereta: diminutiu de calaxera.

calaxeretxa: despectiu de calaxera.

calaxerenc, -ca: pertanyent a calaxera.

calaxerada: colectiu de calaxera.

calaxeram: colectiu de calaxera.

calaxerim: colectiu de calaxera.

calaxerum: colectiu de calaxera. [349]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

calaxeretjar: semblarse a una calaxera; manetjar molt la calaxera.

calaxeretjador, -ra: afectat de calaxeretjar.

calaxeretja: afectat de calaxeretjar.

calaxeretjera: ganes de calaxeretjar.

Calculador, -ra: lo que's pot calcular; afectat de calcular

calculera: ganes de calcular.

Calda: arrefoll, pellissa, reprensió. Salvat posa: *calda* (donar una): estimular a fer alguna cosa.

caldota: aumentatiu de calda.

caldassa: aumentatiu de calda.

caldarra: aumentatiu de calda.

caldeta: diminutiu de calda.

caldetxa: despectiu de calda.

caldetjera: ganes de caldetjar.

caldetjador, -ra: afectat de caldetjar.

caldetjada; l'acte de caldetjar.

caldetjadorada: acció pròpia de caldetjador.

Calderota: aumentatiu de caldera.

calderetxa: despectiu de caldera.

***calderada:** colectiu de caldera.

calderam: colectiu de caldera.

calderim: colectiu de caldera.

calderum: colectiu de caldera.

calderenc, -ca: pertanyent a caldera.

calderetjar: manetjar molt la caldera; assemblarse a una caldera.

calderetjador, -ra: afectat de calderetjar.

calderetja: afectat de calderetjar.

calderetjera: ganes de calderetjar.

Caldereratje: ofici de calderer.

caldererot: aumentatiu de calderer.

caldereret: diminutiu de calderer.

caldereretxo: despectiu de calderer.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caldererada: acció pròpia de calderer; molts de calderers.

*__Calderó:__ casserola poc fonda, de cul pla, de metall, aont couen menjar.

calderonarro: aumentatiu de calderó.

calderonàs: aumentatiu de calderó.

calderonot: aumentatiu de calderó.

calderonet: diminutiu de calderó.

calderoneu: diminutiu de calderó.

calderonoy: diminutiu de calderó.

calderonetxo: despectiu de calderó.

calderoningo: despectiu de calderó.

calderonada: colectiu de calderó.

calderonam: colectiu de calderó.

calderonim: colectiu de calderó.

calderonum: colectiu de calderó.

calderonenc, -ca: pertanyent a calderó.

calderonetjar: manetjar molt el calderó.

calderonetjador, -ra: afectat de calderonetjar.

calderonetja: afectat de calderonetjar.

calderonetjera: ganes de calderonetjar.

Calent: axabuc, envestida, repolsa.

calentot: intensiu de l'adjectiu: *calent.*

calentet: intensiu de l'adjectiu: *calent.*

Calentoreta: diminutiu de calentor.

calentoreva: diminutiu de calentor.

calentoretxa: diminutiu de calentor.

calentoy: diminutiu de calent.

calenteu: diminutiu de calent.

calentey: diminutiu de calent.

Calitjota: aumentatiu de calitja.

calitjassa: aumentatiu de calitja.

calitjarra: aumentatiu de calitja.

calitjeta: diminutiu de calitja.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

calitjó: diminutiu de calitja.

calitjoya: diminutiu de calitja.

calitjetxa: despectiu de calitja.

calitjam: colectiu de calitja.

calitjim: colectiu de calitja.

calitjum: colectiu de calitja.

calitjada: colectiu de calitja.

calitjenc, -ca: pertanyent a calitja.

*__Caliu:__ brasa de foc.

calivarro: aumentatiu de caliu.

calivàs: aumentatiu de caliu.

calivot: aumentatiu de caliu.

calivó: diminutiu de caliu.

calivetxo: despectiu de caliu.

calivingo: despectiu de caliu.

calivada: colectiu de caliu.

calivam: colectiu de caliu.

calivim: colectiu de caliu.

calivum: colectiu de caliu.

calivenc, -ca: pertanyent a caliu. [350]

calivetjar: manetjar molt el caliu; assemblarse a un caliu.

calivetjador, -ra: afectat de calivetjar.

calivetja: afectat de calivetjar.

calivetjera: ganes de calivetjar.

calivera: conjunt de calius.

calivós, -sa: adjectiu**:** se diu de la terra molt carregada de ferro.

calivosot: intensiu de calivós.

calivoset: intensiu de calivós.

calota: aumentatiu de cala.

calassa: aumentatiu de cala.

caletxa: despectiu de cala.

caló: diminutiu de cala.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

calam: colectiu de cala.

calim: colectiu de cala.

calum: colectiu de cala.

caletjar; assemblarse a un cala.

Calmosot, -ota: intensiu de calmós.

calmoset, -eta: intensiu de calmós.

Calòp: classe de reym.

calopàs: aumentatiu de calòp.

caloparro: aumentatiu de calòp.

calopot: aumentatiu de calòp.

calopet: diminutiu de calòp.

calopó: diminutiu de calòp.

calopenc, -ca: pertanyent a calòp.

calopetjar: tenir gust de calòp.

calopada: colectiu de calòp.

calopam: colectiu de calòp.

calopim: colectiu de calòp.

calopum: colectiu de calòp.

Calorada: el calor sufrida.

caloradota: intensiu de calorada.

caloradeta: intensiu de calorada.

caloradetxa: despectiu de calorada.

calorassa: intensiu de calor.

calorota: intensiu de calor.

caloreta: intensiu de calor.

caloretxa: despectiu de calor.

Calradota: aumentatiu de calrada.

calradassa: aumentatiu de calrada.

calradeta: diminutiu de calrada.

calradetxa: despectiu de calrada.

Calsonarros: aumentatiu de calsons.

calsonassos: aumentatiu de calsons.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

calsonots: aumentatiu de calsons.

calsonets: diminutiu de calsons.

calsonetxos: despectiu de calsons.

calsonada: colectiu de calsons.

calsonam: colectiu de calsons.

calsonim: colectiu de calsons.

calsonum: colectiu de calsons.

calsonetjar; manetjar molt els calsons.

calsonetjador, -ra: afectat de calsonetjar.

calsonetja: afectat de calsonetjar.

calsonetjera; ganes de calsonetjar.

calsonenc, -ca; pertanyent a calsons.

Calsoner, -ra: qui fa calsons.

calsonerot, -ta: aumentatiu de calsoner.

calsoneret, -ta: diminutiu de calsoner.

calsoneretxo, -txa: despect. de calsoner.

calsoneratje: ofici de calsoner.

calsonerada: acció pròpia de calsoner; molts de calsoners plegats.

Calsota: aumentatiu de calsa.

calsassa: aumentatiu de calsa.

calsarra: aumentatiu de calsa.

calseta: diminutiu de calsa.

calsetxa: despectiu de calsa.

calsam: colectiu de calsa.

calsim: colectiu de calsa.

calsum: colectiu de calsa.

Calsetí: calsa que no més arriba cosa d'un pam més amunt del turmell.

calsetinarro: aumentatiu de calsetí.

calsetinàs: aumentatiu de calsetí.

calsetinet: diminutiu de calsetí.

calsetinoy: diminutiu de calsetí.

calsetinoyet: diminutiu de calsetí.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

calsetineu: diminutiu de calsetí.

calsetiney: diminutiu de calsetí.

calsetinetxo: despectiu de calsetí.

calsetinenc, -ca: pertanyent a calsetí.

calsetinetjar: manetjar molt els calsetins.

calsetinetjador, -ra: afectat de calsetinetjar.

calsetinetja: lo metex que l'anterior.

calsetinetjera: ganes de calsetinetjar.

Calsetera: la qui fa calses. [351]

calseterota: intensiu de calsetera.

calseterota: intensiu de calsetera.

calseteretxa: despectiu de calsetera.

calseterada: acció censurable pròpia d'una calsetera; moltes de calseteres aplegades.

calseteram: colectiu de calsetera.

calseterim: colectiu de calsetera.

calseterum: colectiu de calsetera.

calseteria: ofici de calseter; botiga aont fan o venen calses; moltes de calses.

Calsidarra: aumentatiu de calsida (classe de cart.)

calsidassa: aumentatiu de calsida (classe de cart.)

calsidota: aumentatiu de calsida (classe de cart.)

calsideta: diminutiu de calsida.

calsidó: diminutiu de calsida.

calsidetxa: despectiu de calsida.

calsidada: colectiu de calsida.

calsidam: colectiu de calsida.

calsidim: colectiu de calsida.

calsidum: colectiu de calsida.

calsidenc, -ca: pertanyent a calsida.

calsidetjar: assemblarse a calsida; manetjar calsides.

calsidetjador, -ra: afectat de calsidetjar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

calsidetja: afectat de calsidetjar.

calsidetjera: ganes de calsidetjar.

Calsider: moltes de calsides; el qui talla calsides.

calsiderot: aumentatiu de calsider.

calsideret; diminutiu de calsider.

calsideretxo: despectiu de calsider.

***Calsigar:** trepitjar: viu a Menorca. Salvat el posa com anticuat.

calsiguera: ganes de calsigar.

calsigador, -ra: lo que merex calsigar; afectat de calsigar.

calsigadís, -ssa: lo que's pot calsigar

calsigada: l'acte de calsigar.

Calsiga. Espècie de cart: *cirsium arvense. Scop.*

calsigarra: aumentatiu de calsiga.

calsigassa: aumentatiu de calsiga.

calsigota: aumentatiu de calsiga.

calsigueta: diminutiu de calsiga.

calsigueya: diminutiu de calsiga.

calsiguetxa: despectiu de calsiga.

calsigada: colectiu de calsiga.

calsigam: colectiu de calsiga.

calsiguim: colectiu de calsiga.

calsigum: colectiu de calsiga.

calsiguenc, -ca: pertanyent a calsiga.

calsiguetjar: assemblarse a calsiga.

***Calsiner, -ra:** el qui ven cals; el qui va de forns de cals.

calsinerot: aumentatiu de calsiner.

calsineret: diminutiu de calsiner.

calsineretxo: despectiu de calsiner.

calsineratje: ofici de calsiner.

calsinenc, -ca: pertanyent a cals.

calsinetjar: tenir gust de cals.

Cals-triga: espoltrida, feta pols.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Calsadorot: aumentatiu de calsador.

calsadoret: diminutiu de calsador.

calsadoretxo: despectiu de calsador.

calsadorada: colectiu de calsador.

calsadoram: colectiu de calsador.

calsadorim: colectiu de calsador.

calsadorum: colectiu de calsador.

calsera: ganes de calsar.

Calumniada: moltes de calúmnies.

calumniera: ganes de calumniar.

Calvarra: aumentatiu de calva.

calvassa: aumentatiu de calva.

calvota: aumentatiu de calva.

calveta: diminutiu de calva.

***calvó:** diminutiu de calva.

calvetxa: despectiu de calva.

Caluxarro: aumentatiu de calux (tronxo, ull tenre.)

caluxàs: aumentatiu de calux (tronxo, ull tenre.)

caluxot: aumentatiu de calux (tronxo, ull tenre.)

caluxet: diminutiu de calux.

caluxó: diminutiu de calux.

caluxoy: diminutiu de calux.

caluxey: diminutiu de calux.

caluxetxo: despectiu de calux.

caluxenc, -ca: pertanyent a calux.

caluxada: colectiu de calux.

caluxam: colectiu de calux.

caluxim: colectiu de calux.

caluxum: colectiu de calux.

caluxer: colectiu de calux. [352]

caluxetjar: assemblarse a un calux; manetjar molt caluxos.

***Call:** duresa que se forma demunt la pell a forsa de fregar i ferhi feyna.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

callot: aumentatiu de call.

callet: diminutiu de call. Nom d'una casta de raim.

calletxo: despectiu de call.

callam: colectiu de call.

callim: colectiu de call.

callum: colectiu de call.

callenc, -ca: pertanyent a call.

callós, -sa: lo que té call.

callosot, -ta: aumentatiu de callós.

calloset, ta: diminutiu de callós.

Callador, -ra: lo que merex callarse.

callera: ganes de callar.

callada: l'acte de callar.

callament: silenci.

Camota: aumentatiu de cama.

camarra: aumentatiu de cama.

cametxa: despectiu de cama.

camatje: les cames d'un.

Camayadota: aumentatiu de camayada; cop a la cama.

camayadeta: diminutiu de camayada.

camayadetxa: diminutiu de camayada.

Camayot: embotit de porquim que's posa dins la pell de las cames del metex porc.

camayotot: aumentatiu de camayot.

camayotet: diminutiu de camayot.

camayotetjar: tenir gust de camayot

Cama-rotjota: aumentatiu de cama-rotja.

cama-rotjarra: aumentatiu de cama-rotja.

cama-rotjassa: aumentatiu de cama-rotja.

cama-rotjeta: diminutiu de cama-rotja.

cama-rotjó: diminutiu de cama-rotja.

cama-rotjetxa: despectiu de cama-rotja.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cama-rotjenc, -ca: pertanyent a cama-rotja.

cama-rotjam: colectiu de cama-rotja.

cama-rotjim: colectiu de cama-rotja.

cama-rotjum: colectiu de cama-rotja.

cama-rotjada: vega de cames-rotjes; moltes de cames-rotjes plegades.

cama-rotjetjar: tenir gust de cama-rotja.

Cama-rotjera: dona qui cerca o ven cames-rotjes.

cama-rotjerota: aumentatiu de cama-rotjera.

cama-rotjerassa: aumentatiu de cama-rotjera.

cama-rotjereta: diminutiu de cama-rotjera.

cama-rotjeretxa: despectiu de cama-rotjera.

cama-rotjerada: acció pròpia d'una cama-rotjera; moltes de cames-rotjeres.

cama-rotjeram: colectiu de cama-rotjera.

cama-rotjerim: colectiu de cama-rotjera.

cama-rotjerum: colectiu de cama-rotjera.

cama-rotjeratje: ofici de cama-rotjera.

***Camada:** camí d'establiments, que no es municipal.

camadota: aumentatiu de camada.

camadeta: diminutiu de camada.

camadó: diminutiu de camada.

camadetxa: despectiu de camada.

camadam: colectiu de camada.

camadim: colectiu de camada.

camadum: colectiu de camada.

camadenc, -ca: pertanyent a camada.

camadetjar; assemblarse a una camada.

Cambrassa: aumentatiu de cambra.

cambrarra: aumentatiu de cambra.

***cambró:** diminutiu de cambra.

cambrull: diminutiu de cambra.

cambrenc, -ca: pertanyent a cambra.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cambrada: colectiu de cambra.

cambram: colectiu de cambra.

cambrim: colectiu de cambra.

cambrum: colectiu de cambra.

cambretjar: anar molt per dins la cambra; anomenar molt la cambra.

cambretjador: afectat de cambretjar.

cambretja: afectat de cambretjar.

cambretjera: ganes de cambretjar

Cambrerot: aumentatiu de cambrer.

cambreret: diminutiu de cambrer.

cambreretxo: despectiu de cambrer.

cambrerota: aumentatiu de cambrera. [353]

cambrereta: diminutiu de cambrera.

cambreretxa: despectiu de cambrera.

cambreratje: ofici de cambrer i cambrera.

cambrerada: acció pròpia de cambrer o cambrera; molts de cambrers o cambreres.

cambreram: colectiu de cambrer i cambrera.

cambrerim: colectiu de cambrer i cambrera.

cambrerum: colectiu de cambrer i cambrera.

cambreretjar: assemblarse a un cambrer o cambrera; anomenar molt el cambrer o cambrera,

Cambrista: cambrer o cambrera de vapor.

cambristot, -ta: aumentatiu de cambrista.

cambristarro, -rra: aumentatiu de cambrista.

cambristàs, -ssa: aumentatiu de cambrista.

cambristet, -ta: diminutiu de cambrista.

cabristetxo, -txa: despectiu de cambrista.

cambristada: acció pròpia d'un o una cambrista; molts de cambristes.

cambristam: colectiu de cambrista.

cambristim: colectiu de cambrista.

cambristum: colectiu de cambrista.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cambristatje: ofici de cambrista.

cambristetjar: assemblarse a un cambrista; anomenar molt el cambrista.

Cambrull: cambra menuda.

Cambux: fermall ab que les dones antigament se subjectaven el pentinat.

cambuxarro: aumentatiu de cambux.

cambuxàs: aumentatiu de cambux.

cambuxot: aumentatiu de cambux.

cambuxet: diminutiu de cambux.

cambuxoy: diminutiu de cambux.

cambuxey: diminutiu de cambux.

cambuxetxo: despectiu de cambux.

cambuxingo: despectiu de cambux.

cambuxada: despectiu de cambux.

cambuxam: colectiu de cambux.

cambuxim: colectiu de cambux.

cambuxum: colectiu de cambux.

cambuxenc, -ca: pertanyent a cambux.

cambuxetjar: manetjar molt el cambux.

cambuxetjador, -ra: afectat de cambuxetjar.

cambuxetja: afectat de cambuxetjar.

cambuxetjera: ganes de cambuxetjar.

Cambuxera: dona qui feya cambuxos.

cambuxerassa: aumentatiu de cambuxera.

cambuxerota: aumentatiu de cambuxera.

cambuxereta: diminutiu de cambuxera.

cambuxeretxa: despectiu de cambuxera.

cambuxerenc, -ca: pertanyent a cambuxera.

cambuxerada: acció censurable, pròpia d'una cambuxera; moltes de cambuxeres.

cambuxeram: colectiu de cambuxera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cambuxerim: colectiu de cambuxera.

cambuxerum: colectiu de cambuxera.

*__Camella:__ cama petita; les barres que devallen del jou a cada banda del coxí que la bístia du p'el coll, i axí hi subjecten el jou, i poren fer anar lo qu'està junyit a n-el jou: carro, arada o altra cosa.

camellota: aumentatiu de camella.

camellassa: aumentatiu de camella.

camellarra: aumentatiu de camella.

camelleta: diminutiu de camella.

camelló: diminutiu de camella.

camelloya: diminutiu de camella.

camelletxa: despectiu de camella.

*__Camell:__ cama llarga.

camellot: un qui té les cames llargues; camell (animal) gros.

camellarro: aumentatiu de camell.

camellàs: aumentatiu de camell.

camelló: aumentatiu de camell.

camelloy: diminutiu de camell.

camelley: diminutiu de camell.

camellí: diminutiu de camell.

camellinoy: diminutiu de camell.

camellinoyet: diminutiu de camell. [354]

camellinoyí: diminutiu de camell.

camellinoyineu: diminutiu de camell.

camellinoyinet: diminutiu de camell.

camelletxo: despectiu de camell.

camelletjar: remenar les cames; manetjar camells.

camelletjador: afectat de camelletjar.

camelletja: : afectat de camelletjar.

camelletjera: ganes de camelletjar.

camellada: colectiu de camell i camella.

camellam: colectiu de camell i camella.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

camellim: colectiu de camell i camella.

camellum: colectiu de camell i camella.

camellenc, -ca: pertanyent a camell o camella.

Caminot: aumentatiu de camí.

caminaràs: aumentatiu de camí.

caminarro: aumentatiu de camí.

caminetxo: despectiu de camí.

caminoy: despectiu de camí.

caminoyet: despectiu de camí.

caminoyí: despectiu de camí.

caminey: diminutiu de camí.

camineu: despectiu de camí.

caminoyinet: despectiu de camí.

caminoyineu: despectiu de camí.

caminenc, -ca: pertanyent a camí.

caminada: colectiu de camí.

caminam: colectiu de camí.

caminim: colectiu de camí.

caminum: colectiu de camí.

caminetjar: assemblarse a un camí.

Camin-reyal: camí que cuyda l'Estat.

Caminer: el qui cuyda el camí.

camineròt: aumentatiu de camí.

camineret: diminutiu de camí.

camineretxo: despectiu de camí.

caminerada: acció pròpia de caminer; molts de caminers.

caminera: ganes de caminar.

Caminalot: aumentatiu de caminal.

caminalet: diminutiu de caminal.

caminaló: diminutiu de caminal.

caminaletxo: despectiu de caminal.

caminalingo: despectiu de caminal.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caminalada: despectiu de caminal.

caminalam: colectiu de caminal.

caminalim: colectiu de caminal.

caminalum: colectiu de caminal.

caminalenc, -ca: pertanyent a caminal.

caminaletjar: assemblarse a caminal.

Camia: camisa.

camiarra: aumentatiu de camisa.

camiassa: aumentatiu de camisa.

camiot: aumentatiu de camisa.

camiota: aumentatiu de camisa.

camieta: diminutiu de camisa.

camió: diminutiu de camisa.

camiona: diminutiu de camisa.

camietxa: despectiu de camisa.

camiada: colectiu de camisa.

camiam: colectiu de camisa.

camiim: colectiu de camisa.

camium: colectiu de camisa.

camienc, -ca: pertanyent a camia.

camietjar: manetjar molt camies.

Camiera: la que fa camies.

camierota: aumentatiu de camia.

camiereta: diminutiu de camia.

camieretxa: despectiu de camia.

camieratje: ofici de camiera.

camierada: acció pròpia de camiera; moltes de camieres.

Camis: alba, de dir missa.

Camiol·lo: camiseta interior.

camiol·lot: aumentatiu de camiseta.

camiol·larro: aumentatiu de camiseta.

camiol·làs: aumentatiu de camiseta.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

camiol·let: diminutiu de camiseta.

camiol·letxo: despectiu de camiseta.

camiol·lada: colectiu de camiseta.

camiol·lam: colectiu de camiseta.

camiol·lim: colectiu de camiseta.

camiol·lum: colectiu de camiseta.

camiol·lenc,-ca: pertanyent a camiseta.

camiol·letjar: assemblar-se a un camiol·lo; manetjar molt el camiol·lo.

Campanarra: aumentatiu de campana.

campanota: aumentatiu de campana.

campanetxa: despectiu de campana.

***campanada:** moltes de campanes plegades. [355]

campanadota: aumentatiu de campana (cop de campana).

campanadeta: diminutiu de campana.

campanadetxa: despectiu de campana.

campanam: colectiu de campana.

campanim: colectiu de campana.

campanum: colectiu de campana.

campanenc,-ca: pertanyent a campana.

campanetjar: tenir ayre de campana; manetjar la campana.

Campanarro: aumentatiu de campanar.

campanarot: aumentatiu de campanar.

campanaret: diminutiu de campanar.

campanarrí: diminutiu de campanar.

campanaretxo: despectiu de campanar.

Campanerot: aumentatiu de campaner.

campaneret: diminutiu de campaner.

campaneretxo: despectiu de campaner.

campaneratje: ofici de campaner.

campanerada: acció pròpia campaner; molts de campaners.

campaneram: colectiu de campaner.

campanerim: colectiu de campaner.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

campanerum: colectiu de campaner.

campanerenc,-ca: pertanyent a campaner.

Camparro: aumentatiu de camp.

campàs: aumentatiu de camp.

campó: diminutiu de camp.

campey: diminutiu de camp.

*__campetxo:__ despectiu de camp. Salvat posa aquest mot com-e nom de l'abre americà que fa'l *pal de Campeche*.

campam: colectiu de camp.

campim: colectiu de camp.

campum: colectiu de camp.

campatje: badiu, espay ubert gran.

Campador,-ra: el qui no està gens magre i se veu que *campa* bé.

Canadorot: intensiu de canador.

canadoret: intensiu de canador.

canadoretxo: despectiu de canador.

canadoratje: ofici de canador.

canada: l'acte de canar.

canadota: intensiu de canada.

canadeta: intensiu de canada.

canadorada: acció pròpia de canador; molts de canadors.

canera: ganes de canar.

caneria: lloc aont tanquen els cans.

Canadellarra: aumentatiu de canadella.

canadellassa: aumentatiu de canadella.

canadellota: aumentatiu de canadella.

canadellot: aumentatiu de canadella.

canadelleta: diminutiu de canadella.

canadelló: diminutiu de canadella.

canadellí: diminutiu de canadella.

canadelliney: diminutiu de canadella.

canadellineu: diminutiu de canadella.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

canadellineua: diminutiu de canadella.

canadellinoyí: diminutiu de canadella.

canadellinoya: diminutiu de canadella.

canadellinoyeta: diminutiu de canadella.

canadellina: diminutiu de canadella.

canadellinoyina: diminutiu de canadella.

canadellinoyineu: diminutiu de canadella.

canadellinoyineua: diminutiu de canadella.

canadelletxa: despectiu de canadella.

canadellenc,-ca: pertanyent a canadella.

canadelletjar: manetjar molt les canadelles.

canadelletjador: afectat de canadelletjar.

canadelletja: afectat de canadelletjar.

canadelletjera: ganes de canadelletjar.

canadellada: ganes de canadelletjar.

canadellam: colectiu de canadella.

canadellim: colectiu de canadella.

canadellum: colectiu de canadella.

cadanella: canadella. La paraula ab aquesta metàtesi (baratarse'l lloc la *n* i la *d*) presenta la metexa multiplicidat de formes que acabam de posar.

Canalarra: aumentatiu de canal.

canalota: aumentatiu de canal.

canaletxa: despectiu de canal. [356]

canalada: colectiu de canal.

canalam: colectiu de canal.

canalim: colectiu de canal.

canalum: colectiu de canal.

canaletjar: assemblarse a una canal; manetjar moltes canals.

canalenc,-ca: pertanyent a canal.

canaletjador: afectat de canaletjar.

canaletja: afectat de canaletjar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

canaletjera: ganes de canaletjar.

Canalisera: ganes de canalisar.

canalisable: que's pot canalisar.

canalisador,-ra: que merex canalisar.

canalisadís,-ssa: canalisable.

canalisada: l'acte de canalisar.

canalisadissa: lo metex que l'anterior:

Canariarro: aumentatiu de canari.

canariàs: aumentatiu de canari.

canariot: aumentatiu de canari.

canariet: aumentatiu de canari.

canarió: diminutiu de canari.

canariey: diminutiu de canari.

canarietxo: despectiu de canari.

canariada: acció pròpia de canari; molts de canaris.

canariam: colectiu de canari.

canariim: colectiu de canari.

canarium: colectiu de canari.

canarienc,-ca: pertanyent a canari.

canarietjar: assemblarse a un canari; anar molt de canaris.

canarietjador: afectat de canarietjar.

canarietja: afectat de canarietjar.

canarietjera: ganes de canarietjar.

Canariera: lloc aont tenen els canaris.

canarierota: aumentatiu de canari.

canariereta: diminutiu de canari.

canarieretxa: despectiu de canari.

Canarier: el qui ven i compra canaris.

canarierot: intensiu de canari.

canarieret: intensiu de canari.

canarieretxo: despectiu de canari.

canarierada: acció censurable de canarier; molts de canariers.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Canastrarra: aumentatiu de canastra.

canastrassa: aumentatiu de canastra.

canastrota: aumentatiu de canastra.

canastrot: aumentatiu de canastra.

canastrull: diminutiu de canastra.

canastretxa: despectiu de canastra.

canastrada: colectiu de canastra.

canastram: colectiu de canastra.

canastrim: colectiu de canastra.

canastrum: colectiu de canastra.

canastrenc,-ca: pertanyent a canastra.

canastretjar: assemblarse a una canastra; manetjar molt canastres.

canastretjador: afectat de canastretjar.

canastretja: afectat de canastretjar.

canastretjera: ganes de canastretjar.

Canastrerot: aumentatiu de canastrer.

canastreret: diminutiu de canastrer.

canastreretxo: despectiu de canastrer.

canastrerada: acció censurable, pròpia d'un canastrer.

Canastreria: botiga de canastres; moltes de canastres.

canastreriota: aumentatiu de canastreria.

canastrerieta: diminutiu de canastreria.

canastrerietxa: despectiu de canastreria.

Canastrell: canastra que tira més en petit que en gran.

canastrellot: aumentatiu de canastrell.

canastrellarro: aumentatiu de canastrell.

canastrellàs: aumentatiu de canastrell.

canastrellet: diminutiu de canastrell.

canastrelló: diminutiu de canastrell.

canastrellí: diminutiu de canastrell.

canastrelley: diminutiu de canastrell.

canastrellinoy: diminutiu de canastrell.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

canastrellinoyet: diminutiu de canastrell.

canastrellinoyí: diminutiu de canastrell.

canastrellinoyinoy: diminutiu de canastrell.

canastrellinoyineu: diminutiu de canastrell.

canastrellinoyinoyet: diminutiu de canastrell.

canastrelletxo: despectiu de canastrell.

canastrellingo: despectiu de canastrell. [357]

canastrelleria: colectiu de canastrell.

canastrellada: colectiu de canastrell.

canastrellam: colectiu de canastrell.

canastrellim: colectiu de canastrell.

canastrellum: colectiu de canastrell.

canastrelletjar: assemblarse a un canastrell; manetjar canastrells.

canastrelletjador: afectat de canastrelletjar.

canastrelletja: afectat de canastrelletjar.

canastrellenc,-ca: pertanyent a canastrell.

canastrelletjera; ganes de canastrelletjar.

***Canastró:** canastra petita.

canastronot: aumentatiu de canastra.

canastronarro: aumentatiu de canastra.

canastronàs: aumentatiu de canastra.

canastronet: diminutiu de canastra.

canastroney: diminutiu de canastra.

canastronetxo: despectiu de canastra.

canastronada: colectiu de canastra.

canastroneria: colectiu de canastra.

canastronam: colectiu de canastra.

canastronim: colectiu de canastra.

canastronum: colectiu de canastra.

canastronenc,-ca: pertanyent a canastró.

canastronetjar: assemblarse a un canastró; manetjar molt canastrons.

canastronetjador: afectat de canastronetjar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

canastronetja: afectat de canastronetjar.

canastronetjera: ganes de canastronetjar.

***Candeler:** canelobre gros de cinc, sis, nou o més branques per altres tants de ciris.

candelerot: aumentatiu de candeler.

candeleràs: aumentatiu de candeler.

candeleret: diminutiu de candeler.

candeleretxo: despectiu de candeler.

candelerada: cop de candeler; molts de candelers.

candeleram: colectiu de candeler.

candelerim: colectiu de candeler.

candelerum: colectiu de candeler.

candeleretjar: assemblarse a un candeler; manetjar molt candelers.

candeleretjera: ganes de candeleretjar.

Canelobrarro: aumentatiu de canelobre.

canelobràs: aumentatiu de canelobre.

canelobrot: aumentatiu de canelobre.

canelobret: diminutiu de canelobre.

canelobró: diminutiu de canelobre.

canelobrey: diminutiu de canelobre.

canelobretxo: despectiu de canelobre.

canelobringo: despectiu de canelobre.

canelobrada: cop de canelobre; molts de canelobres.

canelobreria: colectiu de canelobre.

canelobram: colectiu de canelobre.

canelobrim: colectiu de canelobre.

canelobrum: colectiu de canelobre.

canelobrenc,-ca: pertanyent a canelobre.

canelobretjar: assemblarse a canelobre.

canelobretjador,-ra: afectat de canelobretjar.

canelobretja: afectat de canelobretjar.

canelobretjera: ganes de canelobretjar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Canalobrer: el qui fa canelobres.

canelobrerot: aumentatiu de canelobrer.

canelobreret: diminutiu de canelobrer.

canelobreretxo: despectiu de canelobrer.

Canarro: aumentatiu de ca *(canis)*.

canàs: aumentatiu de ca *(canis)*.

canot: aumentatiu de ca *(canis)*.

***canet:** diminutiu de ca.

canetxo: despectiu de ca.

caneria: colectiu de ca.

canam: colectiu de ca.

canim: colectiu de ca.

canum: colectiu de ca.

canetjar: assemblarse a un ca.

canista: aficionat a cans.

canisteria: molts de canistes; afició a cans.

Caner: aficionat a cans.

canenc,-ca: pertanyent a ca.

Canforota: aumentatiu de cànfora.

canforeta: diminutiu de cànfora. [358]

canforel·la: diminutiu de cànfora.

canforetxa: despectiu de cànfora.

canforada: molta de cànfora.

canforam: molta de cànfora.

canforim: molta de cànfora.

canforum: molta de cànfora.

canforera: ganes de canforar.

Canforer,-ra: el qui ven cànfora.

canforerot: aumentatiu de canforer.

canforeret: diminutiu de canforer.

canforeretxo: despectiu de canforer.

canforeratje: ofici de canforer.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

canforerada: acció pròpia de canforer; molts de canforers.

canforetjar: fer olor de cànfora; asemblarse a cànfora.

Canforeria: botiga de cànfora; molta de cànfora.

canforeriota: aumentatiu de canforeria.

canforeriassa: aumentatiu de canforeria.

canforerieta: diminutiu de canforeria.

canforerietxa: despectiu de canforeria.

Canonarro: aumentatiu de canó.

canonot: aumentatiu de canó.

canonetxo: despectiu de canó.

***canonada:** colectiu de canó.

canonam: colectiu de canó.

canonim: colectiu de canó.

canonum: colectiu de canó.

canonenc,-ca: pertanyent a canó.

***canonetjar:** assemblarse a un canó; manetjar molt un canó qualsevol, no importa que sia d'artilleria, i per lo metex sense despararlo.

canonetjador,-ra: el qui canonetja; lo que merex canonetjar, en sentit de desparar els canons.

canonetja: afectat de canonetjar.

canonetjera: ganes de canonetjar.

canonetjadissa: l'acte de desparar els canons d'artilleria.

Canonjarro: aumentatiu de canonge.

canonjàs: aumentatiu de canonge.

canonjot: aumentatiu de canonge.

canonjó: diminutiu de canonge.

canonjey: diminutiu de canonge.

canonjetxo: despectiu de canonge.

canonjingo: despectiu de canonge.

canonjal: pertanyent a canonge.

canonjenc,-ca: : pertanyent a canonge.

canonjada: acció pròpia de canonge; molts de canonges plegats.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

canonjeria: colectiu de canonge.

canonjam: colectiu de canonge.

canonjim: colectiu de canonge.

canonjum: colectiu de canonge.

canonjetjar: assemblarse a canonje; anomenar molt els canonjes.

Canonisada: l'acte de canonisar.

canonisadota: intensiu de canonisada.

canonisadeta: intensiu de canonisada.

Canonisador,-ra: el qui canonisa; el qui merex que'l canonisin; l'afectat de canonisar.

canonisadís,-ssa: canonisable.

canonisadissa: l'acte de canonisar.

canonisera: ganes de canonisar.

Cansera: ganes de cansar.

Cansadot,-ta: aumentatiu de cansat,-da.

cansadet,-ta: diminutiu de cansat,-da.

Cansadís,-ssa: lo que cansa.

cansador,-ra: afectat de cansar.

Cansonarra: aumentatiu de cansó.

cansonassa: aumentatiu de cansó.

cansonota: aumentatiu de cansó.

cansoneua: diminutiu de cansó.

cansonetxa: despectiu de cansó.

cansonenc,-ca: pertanyent a cansó.

cansonada: colectiu de cansó.

cansoneria: colectiu de cansó.

cansonam: colectiu de cansó.

cansonim: colectiu de cansó.

cansonum: colectiu de cansó.

cansonetjar: assemblarse a cansó; anar de cansons.

cansonetjador,-ra: afectat d'anarhi.

cansonetja: afectat d'anarhi.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cansonetjera: ganes de cansonetjar.

***Cansoner:** el qui fa cansons. [359]

cansonerot: aumentatiu de cansoner.

cansoneret: diminutiu de cansoner.

cansonerel·lo: diminutiu de cansoner.

cansoneretxo: despectiu de cansoner.

cansoneringo: despectiu de cansoner.

cansonerada: acció censurable d'un cansoner; molts de cansoners plegats.

cansoneram: colectiu de cansoner.

cansonerim: colectiu de cansoner.

cansonerum: colectiu de cansoner.

cansonerenc,-ca: pertanyent a cansoner.

cansoneretjar: assemblarse a un cansoner.

Cantadís,-ssa: cantable.

***Cantada:** l'acte de cantar.

***Cantador,-ra:** lo que merex cantarse; el qui canta.

cantadorot,-ta: aumentatiu de cantador.

cantadoret,-ta: diminutiu de cantador.

cantadoretxo, txa: despectiu de cantador.

cantadorada: acció pròpia d'un cantador; molts de cantadors plegats.

cantadoram: colectiu de cantadorada.

cantodorim: colectiu de cantadorada.

cantadorum: colectiu de cantadorada.

cantadoratje: ofici de cantador.

cantadorenc,-ca: pertanyent a cantador.

cantera: ganes de cantar.

***Cantoria:** cantada.

Cantussar: cantar a mitja veu.

cantussera: ganes de cantussar.

cantussador,-ra: el qui cantussetja.

cantussetjera: ganes de cantussetjar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cantussetjador: afectat de cantussetjar.

cantussetja: afectat de cantussetjar.

cantussol: llamentacions enfadoses.

Cantellarro: aumentatiu de cantell.

cantellàs: aumentatiu de cantell.

cantellot: aumentatiu de cantell.

cantellet: diminutiu de cantell.

cantelló: diminutiu de cantell.

cantellí: diminutiu de cantell.

cantelley: diminutiu de cantell.

cantelleu: diminutiu de cantell.

cantellinoy: diminutiu de cantell.

cantellinoyet: diminutiu de cantell.

cantellineu: diminutiu de cantell.

cantellinoyí: diminutiu de cantell.

cantelletxo: despectiu de cantell.

cantellingo: despectiu de cantell.

cantellam: colectiu de cantell.

cantellim: colectiu de cantell.

cantellum: colectiu de cantell.

cantellada: colectiu de cantell.

cantelleria: colectiu de cantell.

cantellenc,-ca: pertanyent a cantell

cantelletjar: ferir de cantell; fregar ab lo cantell a part o banda.

cantelletjador,-ra: afectat de cantelletjar.

cantelletja: afectat de cantelletjar.

cantelletjera: ganes de cantelletjar.

***Cantina:** galeria soterrània que surt dins pou o cisterna, per tenirhi coses en fresc i per donar frescor a l'ayga.

cantinarra: aumentatiu de cantina.

cantinassa: aumentatiu de cantina.

cantinota: aumentatiu de cantina.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cantineta: diminutiu de cantina.

cantinetxa: despectiu de cantina.

cantinada: colectiu de cantina.

cantinam: colectiu de cantina.

cantinim: colectiu de cantina.

cantinum: colectiu de cantina.

cantineria: colectiu de cantina.

cantinetjar: assemblarse a una cantina; anomenarla molt.

cantinenc,-ca: pertanyent a cantina.

Cantineràs,-ssa: aumentatiu de cantiner i cantinera.

cantinerot,-ota: diminutiu de cantiner i cantinera.

cantineret, eta: diminutiu de cantiner i cantinera.

cantinerel·lo,-l·la: diminutiu de cantiner i cantinera.

cantineretxo,-etxa: despectiu de cantiner i cantinera.

cantinerada: acció pròpia de cantiner i cantinera; molts de cantiners i cantineres.

cantineram: colectiu de cantinerada.

cantinerim: colectiu de cantinerada.

cantinerum: colectiu de cantinerada.

cantineretjar: assemblarse a cantiner o cantinera. [360]

***Cantó:** mitjà, carreu, pedra quadrangular de construcció.

cantonarro: aumentatiu de cantó.

cantonàs: aumentatiu de cantó.

cantonot: aumentatiu de cantó.

cantonet: diminutiu de cantó.

cantoney: diminutiu de cantó.

cantonel·lo: diminutiu de cantó.

cantoningo: despectiu de cantó.

cantonetxo: despectiu de cantó.

***cantonada:** colectiu de cantó.

cantonam: colectiu de cantó.

cantonim: colectiu de cantó.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cantonum: colectiu de cantó.

cantonetjar: fer cantó; assemblarse a un cantó; manetjar cantons.

cantonetjador,-ra: afectat de cantonetjar.

cantonetja: afectat de cantonetjar.

cantonetjera: ganes de cantonetjar.

Cantoner: el qui talla i treu els cantons (carreus) de la pedrera.

cantonerot: aumentatiu de cantoner.

cantoneret: diminutiu de cantoner.

cantonerel·lo: diminutiu de cantoner.

cantoneretxo: despectiu de cantoner.

cantoneringo: despectiu de cantoner.

cantonerada: acció pròpia d'un cantoner; molts de cantoners aplegats.

cantoneram: colectiu de cantoner.

cantonerim: colectiu de cantoner.

cantonerum: colectiu de cantoner.

cantonerenc,-ca: que pertany a cantoner.

cantoneratje: ofici de cantoner.

Canviera: ganes de canviar.

canviador,-ra: el qui canvía; lo que's pot canviar.

canviadoratje: ofici de canviador.

canviadorada: acciò pròpia d'un canviador; molts de canviadors.

***Canyota:** aumentatiu de canya.

canyarra: aumentatiu de canya.

canyassa: aumentatiu de canya.

canyetxa: despectiu de canya.

canyona: diminutiu de canya.

***canyada:** colectiu de canya.

canyam: colectiu de canya.

canyim: colectiu de canya.

canyum: colectiu de canya.

canyenc,-ca: pertanyent a canya.

canyetjar: manetjar canyes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

canyetjador,-ra: el qui canyetja.

canyetja: lo metex que l'anterior.

canyetjera: ganes de canyetjar.

Canyellarra: aumentatiu de canyella.

canyellassa: aumentatiu de canyella.

canyellota: aumentatiu de canyella.

canyelleta: diminutiu de canyella.

canyelló: diminutiu de canyella.

canyellí: diminutiu de canyella.

canyellina: diminutiu de canyella.

canyellinoya: diminutiu de canyella.

canyellinoyina: diminutiu de canyella.

canyellineua: diminutiu de canyella.

***canyellada:** colectiu de canyella.

canyellam: colectiu de canyella.

canyellim: colectiu de canyella.

canyellum: colectiu de canyella.

canyellenc,-ca: pertanyent a canyella.

canyelletjar: tenir gust de canyella; manetjar o anomenar molt la canyella.

canyelletjador,-ra: afectat de canyelletjar.

canyelletja: lo metex que l'anterior.

canyelletjera: ganes de canyelletjar.

Canyeller,-ra: el qui ven canyella.

canyellerot,-ta: aumentatiu de canyeller.

canyelleret,-ta: diminutiu de canyeller.

canyelleretxo,-txa: despectiu de canyeller.

canyellerada: feta de canyeller; molts de canyellers.

Canyer: el que negocia ab canyes; munt de canyers.

canyerot: aumentatiu de canyer.

canyeret: diminutiu de canyer.

canyeretxo: despectiu de canyer.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

canyerada: acció de canyer; molts de canyers.

***Canyet:** terra aon nexen canyes sense conrar.

canyot: la canya del canyet. [361]

Canyissarro: aumentatiu de canyís.

canyissàs: aumentatiu de canyís.

canyíssot: aumentatiu de canyís.

canyisset: aumentatiu de canyís.

canyissó: diminutiu de canyís.

canyissey: diminutiu de canyís.

canyisseu: diminutiu de canyís.

canyissetxo: despectiu de canyís.

canyissada: les coses esteses dalt un canyís, que l'umplen; canyís gros que's posa dalt les bigues de la teulada, subjectantla a elles, i demunt van les teules; l'acte d'acabussar el ca a les ovelles i d'abordars'hi ell; envestida que's fa donar a qualcú; molts de canyissos aplegats.

canyisseria: colectiu de canyís.

canyissam: colectiu de canyís.

canyissim: colectiu de canyís.

canyissum: colectiu de canyís.

canyissar: verb que espressa totes les accions indicades referent a canyissada.

canyissador,-ra: afectat de canyissar.

canyissa: afectat de canyissar.

canyissera: ganes de canyissar, ab lo doble sentit.

canyissadota: intensiu de canyissada.

canyissadeta: intensiu de canyissada.

canyissenc,-ca: pertanyent a canyís.

canyissetjar: manetjar el canyís.

canyissetjador,-ra: afectat de canyissetjar.

canyissetja: afectat de canyissetjar.

canyissetjera: ganes de canyissetjar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Canyisser,-ra: el qui fa canyissos; molts de canyissos plegats.

canyisserot,-ta: aumentatiu de canyisser.

canyisseret,-ta: diminutiu de canyisser.

canyisseretxo,-txa: despectiu de canyisser.

canyisseratje: ofici de canyisser.

canyisserada: acció pròpia de canyisser.

canyisseretjar: assemblarse a un canyisser.

Cànyom: *cannabis saliva*, L.; tros de roba de drap, tot de fil de cànyom.

canyemot: aumentatiu de cànyom.

canyemarro: aumentatiu de cànyom.

canyemàs: aumentatiu de cànyom.

canyemet: diminutiu de cànyom.

canyemó: diminutiu de cànyom.

canyemeu: diminutiu de cànyom.

canyemada : colectiu de cànyom.

canyemam: colectiu de cànyom.

canyemim: colectiu de cànyom.

canyemum: colectiu de cànyom.

canyamer: colectiu de cànyom.

canyemetxo: despect. de cànyom.

canyemetjar: assemblarse a cànyom: manetjar cànyom.

canyemetjador,-ra: afectat de canyemetjar.

canyemetja: afectat de canyemetjar.

canyemetjera: ganes de canyemetjar.

canyemer,-ra: el qui ven o compra cànyom.

canyemerot,-ta: aumentatiu de canyemer.

canyemeret,-ta: diminutiu de canyemer.

cauyemeretxo,-txa: despectiu de canyemer.

canyemeratje: ofici de canyemer.

canyemerada: acció pròpia de canyemer.

Canyemeria: botiga de cànyom; molt de cànyom.

canyemeriota: aumentatiu de canyemeria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

canyemerieta: diminutiu de canyemeria.

canyemerietxa: despectiu de canyemeria.

Canyonarro: aumentatiu de canyó.

canyonàs: aumentatiu de canyó.

canyonot: aumentatiu de canyó.

canyonet: diminutiu de canyó.

canyoney: diminutiu de canyó.

canyoneu: diminutiu de canyó.

canyonel·lo: diminutiu de canyó.

canyoningo: despectiu de canyó.

canyonetxo: despectiu de canyó.

canyonada: colectiu de canyó.

canyonam: colectiu de canyó.

canyonim: colectiu de canyó.

canyonum: colectiu de canyó.

canyonenc,-ca: pertanyent a canyó. [362]

canyonetjar: conversar molt de canyó.

canyonetjador,-ra: afectat de canyonetjar.

canyonetja: afectat de canyonetjar.

canyonetjera: ganes de canyonetjar.

Caparrot: aumentatiu de cap.

caparrotot: aumentatiu de cap.

caparro: cap gros; —cantitat que's bestreu i se deposita per garantisar un tracte.

caparrí,-na: diminutiu de cap.

caparriney: diminutiu de cap.

caparrinoy: diminutiu de cap.

caparrinoyí: diminutiu de cap.

caparrinoyet: diminutiu de cap.

caparrineu: diminutiu de cap.

caparrinetxo: despectiu de cap.

caparrotada; cop ab lo cap.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caparrotadota: aumentatiu de cap.

caparrotadeta: diminutiu de cap.

caparrotadetxa: despectiu de cap.

***Capada:** inclinació de cap, de dalt a bax.

capadota: aumentatiu de cap.

capadeta: diminutiu de cap.

capadetxa: despectiu de id.

***Capamunt:** costa, pujada.

capamunta: costa, pujada.

capamuntot,-ta: aumentatiu de capamunt.

capamuntet,-ta: diminutiu de capamunt.

capamuntetxo,-txa: despectiu de capamunt.

Capamuntada: pujada.

capamuntadota: intensiu de capamuntada.

capamuntadeta: intensiu de capamuntada.

capamuntadetxa: intensiu de capamuntada.

capamuntam: colectiu de capamunt.

capamuntim: colectiu de capamunt.

capamuntum: colectiu de capamunt.

Caparra: aumentatiu de capa.

capassa: aumentatiu de capa.

capó: diminutiu de capa.

capetxa: despectiu de capa.

Caparrós: planta, anomenada també *matapoll*: *Delphynium Staphysagria L*.

caparrossarro: aumentatiu de caparrós.

caparrossàs: aumentatiu de caparrós.

caparrossot: aumentatiu de caparrós.

caparrosset: diminutiu de caparrós.

caparrossó: diminutiu de caparrós.

caparrosseu: diminutiu de caparrós.

caparrosey: diminutiu de caparrós.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caparrossingo: despectiu de caparrós.

caparrossetxo: : despectiu de caparrós.

caparrossada: cop de caparrós; molts de caparrossos.

caparrosseria: colectiu de caparrós.

caparrossam: colectiu de caparrós.

caparrossim: colectiu de caparrós.

caparrossum: colectiu de caparrós.

caparrossenc, -ca: pertanyent a caparrós.

caparrossetjar: assemblarse a un caparrós.

Caparrudesa: tossuderia, ostinació.

caparrudot,-ta; aumentatiu de caparrut.

caparrudet,-ta: diminutiu de caparrut.

Capavall: costa, baxada, devallada.

capavalla: costa, baxada, devallada.

capavallot,-ta: aumentatiu de capavalla.

capavallet,-ta: diminutiu de capavalla.

Capavallada: costa, devallada.

capavalladota: aumentatiu de capavallada.

capavalladeta: diminutiu de capavallada.

Capbaxenc,-ca: el qui va cap-bax; hipòcrita.

Capblavot: aumentatiu de capblau: erba: *muscari racemosum*, D. C.

capblavarro: aumentatiu de capblau: erba: *muscari racemosum*, D. C.

capblavet: diminutiu de capblau.

capblavetxo: despectiu de capblau.

capblavenc,-ca: pertanyent a capblau.

capblavada: colectiu de capblau.

capblavam: colectiu de capblau.

capblavim: colectiu de capblau.

capblavum: colectiu de capblau.

capblavetjar: assemblarse a capblau; esser ple de capblaus.

Capbrevera: ganes de capbrevar.

Capbrevarro: aumentatiu de capbreu.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

capbrevot: aumentatiu de capbreu.

capbrevàs: aumentatiu de capbreu.

capbrevet: diminutiu de capbreu.

capbrevetxo: despectiu de capbreu.

capbrevam: colectiu de capbreu.

capbrevim: colectiu de capbreu.

capbrevum: colectiu de capbreu.

capbreveria: colectiu de capbreu. [363]

capbrevetjar: assemblarse a un capbreu.

capbrevenc,-ca: pertanyent a capbreu.

Capbreverot: aumentatiu de capbrever.

capbreveret: diminutiu de capbrever.

capbreveretxo: despectiu de capbrever.

capbreverenc,-ca: pertanyent a capbrever.

capbreverada: colectiu de capbrever.

capbreveram: colectiu de capbrever.

capbreverim: colectiu de capbrever.

capbreverum: colectiu de capbrever.

capbreveretjar: assemblarse a capbrever.

capbreveratje: ofici de capbrever.

Capbrevada: l'acte de capbrevar; molts de capbreus.

capbrevadota: aumentatiu de capbrevada.

capbrevadeta: diminutiu de capbrevada.

capbrevadetxa: despectiu de capbrevada.

Capbrevacionota: aumentatiu de capbrevació.

capbrevacionarra: aumentatiu de capbrevació.

capbrevacionassa: aumentatiu de capbrevació.

capbrevacioneta: diminutiu de capbrevació.

capbrevacionetxa: despectiu de capbrevació.

capbrevacionada: moltes de capbrevacions.

capbrevacionetjar: assemblarse a capbrevació.

Capbrevadorot: aumentatiu de capbrevador.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

capbrevadoret: diminutiu de capbrevador.

capbrevadoretxo: despectiu de capbrevador.

capbrevadoram: colectiu de capbrevador.

capbrevadorim: colectiu de capbrevador.

capbrevadorum: colectiu de capbrevador.

capbrevadorenc,-ca: pertanyent a capbrevador.

capbrevadoratje: ofici de capbrevador.

capbrevedorada: acció pròpia d'un capbrevador; molts de capbrevadors.

Cap-buyt: persona sense seny, un desbaratat, un lleuger.

cap-buytot: aumentatiu de cap-buyt.

cap-buytet: diminutiu de cap-buyt.

cap-buytetxo: despectiu de cap-buyt.

Cap-buytada: acció pròpia d'un cap-buyt.

cap-buytadota: aumentatiu de cap-buyt.

cap-buytadeta: diminutiu de cap-buyt.

cap-buytadetxa: despectiu de cap-buyt.

Capcional: travesser de devant i de derrera qu'unex i subjecta les cuxeres de l'escala de carro.

capcionalarro: aumentatiu de capcional.

capcionalàs: aumentatiu de capcional.

capcionalot: aumentatiu de capcional.

capcionalet: diminutiu de capcional.

capcionaló: diminutiu de capcional.

capcionalí: diminutiu de capcional.

capcionaliney: diminutiu de capcional.

capcionalinoy: diminutiu de capcional.

capcionalinoyet: diminutiu de capcional.

capcionaletxo: despectiu de capcional.

capcionalingo: despectiu de capcional.

capcionalenc, -ca: pertanyent a capcional.

capcionalada: cop de capcional; molts de capcionals.

capcionaladota: aumentatiu de capcionalada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

capcionaladeta: diminutiu de capcionalada.

capcionaladetxa: despectiu de capcionalada.

capcionaleria colectiu de capcional

capcionalam: colectiu de capcional.

capcionalim colectiu de capcional

capcionalum colectiu de capcional

capcionaletjar: assemblarse a un capcional; manetjar o anomenar molt capcional.

capcionaletjador, –ra: afectat de capcionaletjar.

capcionaletja: afectat de capcionaletjar.

capcionaletjera: ganes de capcionaletjar.

Capcionaler: el qui fa capcionals.

capcionalerot: aumentatiu de capcionaler.

capcionaleret: diminutiu de capcionaler.

capcionaleretxo: despectiu de capcionaler.

capcionalerada: feta pròpia de capcionaler; molts de capcionalers.

Cap-clí: cap bax, tombat per devant.

Cap-clinot: aumentatiu de cap-clí. [364]

cap-clinet: diminutiu de cap-clí.

cap-clinetxo: despectiu de cap-clí.

cap-clinenc,-ca: pertanyent a cap-clí.

cap-clinada: molts de cap-clins.

Cap-clos: mal aprenent, curt d'inteligència.

cap-closot: aumentatiu de cap-clos.

cap-closet: diminutiu de cap-clos.

Capdellarro: aumentatiu de capdell.

capdellàs: aumentatiu de capdell.

capdellot: aumentatiu de capdell.

capdellí: diminutiu de capdell.

capdellinoy: diminutiu de capdell.

capdellineu: diminutiu de capdell.

capdelliney: diminutiu de capdell.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

capdellinoyí: diminutiu de capdell.

capdellinoyineu: diminutiu de capdell.

capdellinoyet: diminutiu de capdell.

capdellingo: despectiu de capdell.

capdelletxo: despectiu de capdell.

capdellada: cop de capdell; molts de capdells.

capdelleria: colectiu de capdell.

capdellam: colectiu de capdell.

capdellim: colectiu de capdell.

capdellum: colectiu de capdell.

capdelletjar: assemblarse a capdell; manetjar molt capdells.

capdelletjador,-ra: afectat de capdelletjar.

capdelletja: afectat de capdelletjar.

capdelletjera: ganes de capdelletjar.

Capdeller,-ra: el qui fa capdells.

capdellerot,-ta: aumentatiu de capdeller.

capdelleret,-ta: diminutiu de capdeller.

capdelleretxo,-txa: despectiu de capdeller.

capdellerada: feta pròpia de capdeller; molts de capdellers.

capdelleram: colectiu de capdeller.

capdellerim: colectiu de capdeller.

capdellerum: colectiu de capdeller.

capdelleretjar: assemblarse a capdeller.

capdellerenc,-ca: pertanyent a capdeller.

***Capell:** cast.: *sombrero*.

capellarro: aumentatiu de capell.

capellàs: aumentatiu de capell.

capellot: aumentatiu de capell.

capellí: diminutiu de capell.

capellínoy: diminutiu de capell.

capelliney: diminutiu de capell.

capellinoyí: diminutiu de capell.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

capellineu: diminutiu de capell.

capellinoyineu: diminutiu de capell.

capellinoyinet: diminutiu de capell.

capellingo: despectiu de capell.

capelletxo: despectiu de capell.

capellam: colectiu de capell i capella.

capellim: colectiu de capell i capella.

capellum: colectiu de capell i capella.

capelletjar: manetjar el capell; anar de capelles.

capelletjador, -ra: afectat de capelletjar.

capelletja: afectat de capelletjar.

capelletjera: ganes de capelletjar.

Capellada: cortesia ab lo capell; cop de capell; molts de capells o capelles; lo que cap dins un capell o una capella.

capelladota: aumentatiu de capellada.

capelladeta: diminutiu de capellada.

capelladetxa: despectiu de capellada.

***Capeller:** el qui fa capells.

capellerot: aumentatiu de capeller.

capelleret: diminutiu de capeller.

capelleretxo: despectiu de capeller.

capellerada; acciò pròpia d'un capeller; molts de capellers.

capelleram: colectiu de capeller.

capellerim: colectiu de capeller.

capellerum: colectiu de capeller.

capelleretjar: assemblarse a capeller.

capelleratje: ofici de capeller.

Capellassa: aumentatiu de capella.

capallarra: aumentatiu de capella.

capellota: aumentatiu de capella.

capelletxa: despectiu de capella.

capelló: diminutiu de capella.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Capellanarro: aumentatiu de capellà.

capellanàs: aumentatiu de capellà.

capellanot: aumentatiu de capellà.

capellustre: despectiu de capellà.

capellanetxo: despectiu de capellà. [365]

capellanada: acció pròpia d'un capellà; molts de capellans.

capellanam: colectiu de capellà.

capellanim: colectiu de capellà.

capellanum: colectiu de capellà.

capellaneria: colectiu de capellà.

capellanenc, -ca: pertanyent a capellà.

capellenetjar; anomenar molt capellans; tenir aspecte de capellà.

capellanetjador,-ra: afectat de capellanetjar.

capellanetja: afectat de capellanetjar.

capellanetjera: ganes de capellanetjar.

Caperot: aumentatiu de caper (que porta capa pluvial.)

caperet: diminutiu de caper.

caperetxo: despectiu de caper.

caperada: acció pròpia de caper; molts de capers.

Caperutxa: capulla molt alta; —el que's posa una caperutxa que cubrex tot el cos, i va a la processó del dia del Ram i del Dijous Sant.

caperutxarra: aumentatiu de caperutxa.

caperutxassa: aumentatiu de caperutxa.

caperutxota: aumentatiu de caperutxa.

caperutxada: moltes de caparutxes; —acció pròpia d'un caperutxa.

caperutxam: colectiu de caperutxa.

caperutxim: colectiu de caperutxa.

caperutxum: colectiu de caperutxa.

caperutxeria: colectiu de caperutxa.

caperutxeta: diminutiu de caperutxa.

caperutxetxa: despectiu de caperutxa.

Cap-esflorat: calavera, sense gens de judici.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cap-esfloradot: aumentatiu de cap-esflorat.

cap-esfloradetxo: despectiu de cap-esflorat.

cap-esfloradet: diminutiu de cap-esflorat.

***Capetjar:** remenar el cap d'apurat qu'un se veu o de malícia.

capetjera: ganes de capetjar.

capetjador,-ra: afectat de capetjar.

capetja: afectat de capetjar.

Cap-fic: cap-ficat, mújol.

Cap-ficadot,-ta: aumentatiu de cap-ficat.

cap-ficadet,-ta: diminutiu de cap-ficat.

cap-ficadetxo: despectiu de cap-ficat.

capficaderia: costum d'anar cap-ficat.

Capficó: tirarse de cap dins l'ayga.

capficonarro: aumentatiu de capficó.

capficonàs: aumentatiu de capficó.

capficonot: aumentatiu de capficó.

capficonet: diminutiu de capficó.

capficonetxo: despectiu de capficó.

capficonada: molts de capficons.

capficonetjar: pegar molts de capficons.

capficonetjador: afectat de capficonetjar.

Capficonetja: afectat de capficonetjar.

capficonetjera: ganes de capficonetjar.

Capficonista: afectar de pegar capficons.

Capficoner: afectar de pegar capficons.

capficonerot: aumentatiu de capficoner.

capficoneret: diminutiu de capficoner.

capficoneretxo: despectiu de capficoner.

Capguardar: fixarse bé ab una cosa; pensarhi millor. Hi ha una cansó que diu: *Per pegarla a s'estimada* | *me vatx apuntar soldat;* | *i com me som* **capgordat**, | *jo metex la m'he pegada, —ella ab altri s'es casada* | *i jo soldat som quedat.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Calculera: ganes de calcular.

Capgiradota: aumentatiu de capgirada.

capgiradeta: diminutiu de capgirada.

capgiradetxa: despectiu de capgirada.

capgirera: ganes de capgirar.

capgirador, -ra: lo que merex capgirar; afectat de capgirar.

capgira: lo que merex capgirar; afectat de capgirar.

Capirol: l'ull que treu la serment p'els costats, allà ont no cal. [366]

capirolarro: aumentatiu de capirol.

capirolàs: aumentatiu de capirol.

capirolot: aumentatiu de capirol.

capirolet: diminutiu de capirol.

capirolí: diminutiu de capirol.

capiroley: diminutiu de capirol.

capiroleu: diminutiu de capirol.

capirolinoy: diminutiu de capirol.

capiroliney: diminutiu de capirol.

capirolineu: diminutiu de capirol.

capirolinoyet: diminutiu de capirol.

capirolinoyineu: diminutiu de capirol.

capirolada: colectiu de capirol.

capirolam: colectiu de capirol.

capirolim: colectiu de capirol.

capirolum: colectiu de capirol.

capiroleria: colectiu de capirol.

capirolenc,-ca: pertanyent a capirol.

capiroletxo: despectiu de capirol.

capirolingo: despectiu de capirol.

capiroletjar: semblarse a una capirol; anar de capirols; manetjarne.

capiroletjador: afectat de capiroletjar.

capiroletja: afectat de capiroletjar.

capiroletjera: ganes de capiroletjar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Capironat: campinorat: erba: *reseda alba*, L.

capironadot: aumentatiu de capironat.

capironadet: diminutiu de capironat.

capironadetxo: despectiu de capironat.

capironatada: molts de capironats.

capironadenc,-ca: pertanyent a capironat.

Capirró: diminutiu de cap; sobrenom de persona.

capirronot: aumentatiu de capirró.

capirronarro: aumentatiu de capirró.

capirronàs: aumentatiu de capirró.

capirronet: diminutiu de capirró.

capirroneu: diminutiu de capirró.

capirronoy: diminutiu de capirró.

capirronoyet: diminutiu de capirró.

capirroney: diminutiu de capirró.

capirronada: acció pròpia de capirró; molts de capirrons.

capirroneria: colectiu de capirró.

capirronam: colectiu de capirró.

capirronim: colectiu de capirró.

capirronum: colectiu de capirró.

capirronenc,-ca: pertanyent a capirró.

capirronetjar: assemblarse a un capirró; anomenar molt capirró.

Capiscolot: aumentatiu de capiscol (Dignidat eglesiàstica).

capiscolàs: aumentatiu de capiscol (Dignidat eglesiàstica).

capiscolarro: aumentatiu de capiscol (Dignidat eglesiàstica).

capiscolet: diminutiu de capiscol.

capiscolí: diminutiu de capiscol.

capiscoleu: diminutiu de capiscol.

capiscoliney: diminutiu de capiscol.

capiscolinoy: diminutiu de capiscol.

capiscolineu: diminutiu de capiscol.

capiscolinoyineu: diminutiu de capiscol.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

capiscolinoyet: diminutiu de capiscol.

capiscoletxo: despectiu de capiscol.

capiscolingo: despectiu de capiscol.

capiscolada: acció pròpia d'un capiscol; molts de capiscols.

capiscoleria: colectiu de capiscol.

capiscolam: colectiu de capiscol.

capiscolim: colectiu de capiscol.

capiscolum: colectiu de capiscol.

capiscolenc, -ca: pertanyent a capiscol.

capiscoletjar: assemblarse a un capiscol; fer de capiscol; anomenarlo molt.

capiscoletjador,-ra: afectat de capiscoletjar.

capiscoletja: afectat de capiscoletjar.

capiscoletjera: ganes de capiscoletjar.

capiscolatje: ofici de capiscolectiu

Capiscoliota: aumentatiu de capiscolia.

capiscolieta: diminutiu de capiscolia.

capiscolietxa: despectiu de capiscolia.

Capitanot: aumentatiu de capità.

capitanetxo: despectiu de capità.

Capitanota: aumentatiu de capitana.

capitaneta: diminutiu de capitana.

capitanetxa: despectiu de capitana.

capitanada: acció pròpia de capitans; molts de capitans.

capitanenc,-ca: pertanyent a capità.

***capitanetjar:** assemblarse a un capità; anomenar molt capità. [367]

capitanam: colectiu de capità.

capitanim: colectiu de capità.

capitanum: colectiu de capità.

capitaneria: colectiu de capità.

capitanetjador,-ra: afectat de capitanetjar.

capitanetja: afectat de capitanetjar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

capitanetjera: ganes de capitanetjar.

capitanatje: ofici de capità.

Capitalarro: aumentatiu de capital.

capitalàs: aumentatiu de capital.

capitalot: aumentatiu de capital.

capitalet: diminutiu de capital.

capitaley: diminutiu de capital.

capitaleu: diminutiu de capital.

capitaloy: diminutiu de capital.

capitaletxo: despectiu de capital.

capitalingo: despectiu de capital.

capitalenc,-ca: pertanyent a capital.

Capitar: arribar una cosa a cap; madurar els fruyts; arribar l'anyada a cap.

capitera: ganes de capitar.

Capitellarro: aumentatiu de capitell.

capitellàs: aumentatiu de capitell.

capitellot: aumentatiu de capitell.

capitellí: diminutiu de capitell.

capitelló: diminutiu de capitell.

capitelleu: diminutiu de capitell.

capitelley: diminutiu de capitell.

capitellinoy: diminutiu de capitell.

capitellinoyet: diminutiu de capitell.

capitellinoyinet: diminutiu de capitell.

capitellinoyineu: diminutiu de capitell.

capitelletxo: despectiu de capitell.

capitellingo: despectiu de capitell.

capitellada: despectiu de capitell.

capitellam: colectiu de capitell.

capitellim: colectiu de capitell.

capitellum: colectiu de capitell.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

capitelleria: colectiu de capitell.

capitellenc, -ca: pertanyent a capitell.

capitelletjar: assemblarse a capitell; anomenar molt capitell; fer de capitell.

capitelletjador,-ra: afectat de capitelletjar.

capitelletja: afectat de capitelletjar.

capitelletjera: ganes de capitelletjar.

Capiteller: el qui fa capitells.

capitellerot: aumentatiu de capiteller.

capitelleret: diminutiu de capiteller.

capitelleretxo: despectiu de capiteller.

capitellerada: acció pròpia de capiteller; molts de capitellers.

Capitulota: aumentatiu de capítula.

capituleta: diminutiu de capítula.

capituletxa: despectiu de capítula.

Capllevar: habitar (intransitiu).

capllevera: ganes de capllevar.

Capoladot,-ta: aumentatiu de capolat,-da.

capoladet,-ta: diminutiu de capolat,-da.

capoladetxo,-txa: despectiu de capolat,-da.

capolera: ganes de capolar.

Capoladura: trossets capolats de qualque cosa.

capoladurota: aumentatiu de capoladura.

capoladureta: diminutiu de capoladura.

capoladuretxa; despectiu de capoladura.

Capolim: capoladura.

Capolada: l'acte de capolar.

capoladota: aumentatiu de capolada.

capoladeta: diminutiu de capolada.

capoladetxa: despect. de capolada.

Capolador: el qui capola; tros de fust aont capolen; lo que merex capolar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

capoladorot: aumentatiu de capolador.

capoladoret: aumentatiu de capolador.

capoladoretxo: despectiu de capolador.

***Capoll:** el cap per ont està aferrada la fruyta a l'abre que la produex.

capollarro: aumentatiu de capoll.

capollàs: aumentatiu de capoll.

capollot: aumentatiu de capoll.

capollinoy: diminutiu de capoll.

capolley: diminutiu de capoll.

capolleu: diminutiu de capoll.

capollineu: diminutiu de capoll.

capollingo: despectiu de capoll.

capolletxo: despectiu de capoll.

capollada: colectiu de capoll.

capollam: colectiu de capoll.

capollim: colectiu de capoll.

capollum: colectiu de capoll.

capoller: colectiu de capoll.

capolleria: colectiu de capoll. [368]

capolletjar: assemblarse a un capoll; manetjar capolls.

capolletjedor,-ra: afectat de capolletjar.

capolletja: afectat de capolletjar.

capolletjera: ganes de capolletjar.

capollenc, -ca: pertanyent a capoll.

Caponarro: aumentatiu de capó.

caponot: aumentatiu de capó.

caponàs: aumentatiu de capó.

caponeu: diminutiu de capó.

caponel·lo: diminutiu de capó.

caponetxo: despectiu de capó.

Capona: femella caponada.

caponota: aumentatiu de capona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caponassa: aumentatiu de capona.

caponarra: aumentatiu de capona.

caponeta: diminutiu de capona.

caponel·la: diminutiu de capona.

caponeua: diminutiu de capona.

caponetxa: despectiu de capona.

***caponera:** ganes de caponar.

caponador,-ra: que merex caponar; afectat de caponar.

caponada: acció pròpia de capó; molts de capons; l'acte de caponar.

caponeria: colectiu de capó.

caponam: colectiu de capó.

caponim: colectiu de capó.

caponum: colectiu de capó.

caponetjar: assemblarse a un capó; anomenar molt capons o capones.

***Caporal:** principal, capdal.

caporalot: aumentatiu de caporal.

caporalet: diminutiu de caporal.

caporaletxo: despectiu de caporal.

caporalada: colectiu de caporal.

caporalam: colectiu de caporal.

caporalim: colectiu de caporal.

caporalum: colectiu de caporal.

caporaletjar: assemblarse a caporal; fer de caporal.

Capotarro: aumentatiu de capot.

capotàs: aumentatiu de capot.

capotot: aumentatiu de capot.

capotó: diminutiu de capot.

capotey: diminutiu de capot.

capotí: diminutiu de capot.

capotiney: diminutiu de capot.

capotinoy: diminutiu de capot.

capotinoyet: diminutiu de capot.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

capotinoyí: diminutiu de capot.

capotinel·lo: diminutiu de capot.

capoteu: diminutiu de capot.

capotineu: diminutiu de capot.

capotetxo: despectiu de capot.

capotingo: despectiu de capot.

capotada: colectiu de capot.

capotam: colectiu de capot.

capotim: colectiu de capot.

capotum: colectiu de capot.

Capotería: botiga de capots; molts de capots.

capoteriota: aumentatiu de capotería.

capoterieta: diminutiu de capotería.

capoterietxa: despectiu de capotería.

Capoter: el qui fa o ven capots.

capoterot: aumentatiu de capoter.

capoteret: diminutiu de capoter.

capoteretxo: despectiu de capoter.

capoterada: acció pròpia de capoter.

capotenc,-ca: pertanyent a capot.

capotejar: manetjar molt el capot.

capotetjador,-ra: afectat de capotetjar.

capotetja: afectat de capotetjar.

capotetjera: ganes de capotetjar.

Cap-rotx: erba: *crepis laracifolia*, *Thuill*.

cap-rotjarro: aumentatiu de cap-rotx.

cap-rotjàs: aumentatiu de cap-rotx.

cap-rotjot: aumentatiu de cap-rotx.

cap-rotjetxo: despectiu de cap-rotx.

cap-rotjingo: despectiu de cap-rotx.

cap-rotjet: diminutiu de cap-rotx.

cap-rotjí: diminutiu de cap-rotx.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cap-rotjó: diminutiu de cap-rotx.

cap-rotjeu: diminutiu de cap-rotx.

cap-rotjey: diminutiu de cap-rotx.

cap-rotjenc,-ca: pertanyent a cap-rotx.

cap-rotjada: colectiu de cap-rotx.

cap-rotjam: colectiu de cap-rotx.

cap-rotjim: colectiu de cap-rotx.

cap-rotjum: colectiu de cap-rotx.

cap-rotjer: colectiu de cap-rotx.

cap-rotjería: colectiu de cap-rotx. [369]

Capsota: aumentatiu de capsa.

capsetona: diminutiu de capsa.

capsetí: diminutiu de capsa.

capsetinoy: diminutiu de capsa.

capsetiney: diminutiu de capsa.

capsetineu: diminutiu de capsa.

capsetinoyet: diminutiu de capsa.

capsetetxa: despectiu de capsa.

capsetetjar: manetjar capses; assemblarse a una capsa.

capsetetjador,-ra: afectat de capsetetjar.

capsetetja: afectat de capsetetjar.

capsetetjera: ganes de capsetetjar.

capsetenc,-ca: pertanyent a capsa.

capsetada: colectiu de capseta.

capsetam: colectiu de capseta.

capsetim: colectiu de capseta.

capsetum: colectiu de capseta.

capseteria: botiga de capses; moltes de capses.

Capseter,-ra: el qui fa capses.

capseterot,-ta: aumentatiu de capseter.

capseteret,-ta: diminutiu de capseter.

capseteretxo,-txa: despectiu de capseter.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

capseterada: colectiu de capseter.

capseteram: colectiu de capseter.

capseterim: colectiu de capseter.

capseterum: colectiu de capseter.

capseterenc,-ca: pertanyent a capseter.

capseteretjar: assemblarse a capseter.

Capsalarro: aumentatiu de capsal.

capsalàs: aumentatiu de capsal.

capsalot: aumentatiu de capsal.

capsalet: diminutiu de capsal.

capsaleu: diminutiu de capsal.

capsaley: diminutiu de capsal.

capsaló: diminutiu de capsal.

capsalí: diminutiu de capsal.

capsalinoy: diminutiu de capsal.

capsaliney: diminutiu de capsal.

capsalineu: diminutiu de capsal.

capsalinoyet: diminutiu de capsal.

capsalinoyí: diminutiu de capsal.

capsalinoyineu: diminutiu de capsal.

capsalingo: despectiu de capsal.

capsaletxo: despectiu de capsal.

capsalada: colectiu de capsal.

capsalam: colectiu de capsal.

capsalim: colectiu de capsal.

capsalum: colectiu de capsal.

capsalenc,-ca: pertanyent a capsal.

capsaletjar: assemblarse a capsal; fer de capsal.

Capsalerota: aumentatiu de capsalera.

capsalerassa: aumentatiu de capsalera.

capsalereta: diminutiu de capsalera.

capsaleró: diminutiu de capsalera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

capsaleretxa: despectiu de capsalera.

capsalerenc,-ca: pertanyent a capsalera.

capsalerada: cop de capsalera; moltes de capsaleres.

capsaleram: colectiu de capsalera.

capsalerim: colectiu de capsalera.

capsalerum: colectiu de capsalera.

capsaleretjar: assemblarse a capsalera.

Capsanota: aumentatiu de capsana.

capsanassa: aumentatiu de capsana.

capsanarra: aumentatiu de capsana.

capsaneta: diminutiu de capsana.

capsanó: diminutiu de capsana.

capsanetxa: despectiu de capsana.

capsanenc, -ca: pertanyent a capsana.

capsanada: cop de capsana; moltes de capsanes.

capsaneria: colectiu de capsana.

capsanam: colectiu de capsana.

capsanim: colectiu de capsana.

capsanum: colectiu de capsana.

capsanetjar: assemblarse a capsana; manetjar capsanes.

Capsaner: el que fa capsanes.

capsanerot: aumentatiu de capsaner.

capsaneret: diminutiu de capsaner.

capsaneretxo: despectiu de capsaner.

capsaneratje: ofici de capsaner.

capsanerada: molts de capsaners.

***Capser:** frontó.

capserot: aumentatiu de capser.

capseret: diminutiu de capser.

capseretxo: despectiu de capser.

capserada: colectiu de capser.

capseram: colectiu de capser. [370]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

capserim: colectiu de capser.

capserum: colectiu de capser.

capserenc,-ca: pertanyent a capser.

capseretjar: assemblarse a capser.

Capsingle: baula de fust per singlar (fermar) el bast o aubardà demunt la bistia.

capsinglot: aumentatiu de capsingle.

capsinglet: diminutiu de capsingle.

capsingletxo: despectiu de capsingle.

capsinglada: cop de capsingle; molts de capsingles.

Captera: ganes de captar.

Captota: aumentatiu de capta.

capteta: diminutiu de capta.

captetxa: despectiu de capta.

captador,-ra: afectat de captar; bo per captar.

captadorot: aumentatiu de captador.

captadoret: diminutiu de captador.

captadoretxo: despectiu de captador.

captadorada: colectiu de captador.

captadoram: colectiu de captador.

captadorim: colectiu de captador.

captadorum: colectiu de captador.

captadoratje: ofici de captador.

Capturera: ganes de capturar.

Capturada: l'acte de capturar.

capturadota: aumentatiu de capturar.

capturadeta: diminutiu de capturar.

capturadetxa: despectiu de capturar.

Capturador,-ra: el qui captura; lo que merex capturar.

capturadorot,-ta; aumentatiu de capturador.

capturadoret,-ta: diminutiu de capturador.

capturadoretxo,-txa: despectiu de capturador.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Capulla: tros de roba ab que's tapa cap i coll.

capullarra: aumentatiu de capulla.

capullassa: aumentatiu de capulla.

capullota: aumentatiu de capulla.

capulleta: diminutiu de capulla.

capulló: diminutiu de capulla.

capulletxa: despectiu de capulla.

capullada: colectiu de capulla.

capullam: colectiu de capulla.

capullim: colectiu de capulla.

capullum: colectiu de capulla.

capulleria: colectiu de capulla.

capullenc,-ca: pertanyent a capulla.

capulletjar: assemblarse a capulla; anomenar o manetjar molt la capulla.

capulletjador-ra: afectat de capulletjar.

capulletja: afectat de capulletjar.

capulletjera: ganes de capulletjar.

Capuller,-ra: el qui fa capulles.

capullerot,-ta: aumentatiu de capuller.

capulleret,-ta: diminutiu de capuller.

capulleretxo,-txa: despectiu de capuller.

capullerada: acció pròpia de capuller; molts de capullers.

capulleratje: ofici de capuller.

Caputxarra: aumentatiu de caputxa.

caputxota: aumentatiu de caputxa.

caputxó: diminutiu de caputxa.

caputxetxa: despectiu de caputxa.

caputxada: colectiu de caputxa.

caputxeria: colectiu de caputxa.

caputxam: colectiu de caputxa.

caputxim: colectiu de caputxa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caputxum: colectiu de caputxa.

caputxenc,-ca: pertanyent a caputxa.

caputxetjar: anomenar o manetjar molt la caputxa.

Caputxerot: aumentatiu de caputxer.

caputxeret: diminutiu de caputxer.

caputxeretxo: despectiu de caputxer.

caputxerada: acció pròpia de caputxer; molts de caputxers.

caputxeratje: ofici de caputxer.

Caputxinot,-ta: aumentatiu de caputxí i caputxina.

caputxinarro,-rra: aumentatiu de caputxí i caputxina.

caputxinàs,-ssa: aumentatiu de caputxí i caputxina.

caputxinet,-ta: diminutiu de caputxí i caputxina.

caputxinetxo,-txa: despectiu de caputxí i caputxina.

***caputxinada:** colectiu de caputxí i caputxina.

caputxineria: colectiu de caputxí i caputxina.

caputxinam: colectiu de caputxí i caputxina.

caputxinim: colectiu de caputxí i caputxina.

caputxinum: colectiu de caputxí i caputxina.

caputxinenc,-ca: pertanyent a caputxí i caputxina.

caputxinetjar: assemblarse a caputxí; anomenar molt els caputxins.

caputxinetjador,-ra: afectat de caputxinetjar.

caputxinetja: afectat de caputxinetjar. [371]

caputxinetjera: ganes de caputxinetjar.

Capvesprada: capvespre llarc.

capvespradota: aumentatiu de capvesprada.

capvespradeta: diminutiu de capvesprada.

capvespradetxa: despectiu de capvesprada.

Capxafar: esclafar[,] engrunar.

capxafadís,-ssa: lo que's pot capxafar.

capxafera: ganes de capxafar.

capxafadota: aumentatiu de capxafar.

capxafadeta: diminutiu de capxafar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

capxafadetxa: despectiu de capxafar.

Capxafador,-ra: el qui capxafa; lo que merex capxafar.

capxafadorot,-ta: aumentatiu de capxafador.

capxafadoret,-ta: diminutiu de capxafador.

capxafadoretxo,-txa: despectiu de capxafador.

capxafadorada: acció pròpia de capxafador; molts de capxafadors.

capxafadura: l'acte d'esser capxafat.

capxafat,-da: esclafat.

capxafadot,-ta: aumentatiu de capxafat.

capxafadet,-ta: diminutiu de capxafat.

capxafadetxo,-txa: despectiu de capxafat.

Capxeribote: aucell de rapinya.

capxeribot: aumentatiu de capxeribote.

capxeribotarro: aumentatiu de capxeribote.

capxeribotàs: aumentatiu de capxeribote.

capxeribotet: diminutiu de capxeribote.

capxeribotí: diminutiu de capxeribote.

capxeribotó: diminutiu de capxeribote.

capxeriboteu: diminutiu de capxeribote.

capxeribotey: diminutiu de capxeribote.

capxeribotetxo: despectiu de capxeribote.

capxeribotingo: despectiu de capxeribote.

capxeribotenc,-ca: pertanyent a capxeribote.

capxeriboteria: colectiu de capxeribote.

capxeribotada: colectiu de capxeribote.

capxeribotam: colectiu de capxeribote.

capxeribotim: colectiu de capxeribote.

capxeribotum: colectiu de capxeribote.

capxeribotetjar: assemblarse a capxeribote.

Capxerigany: capxeribote. Salvat posa: capcigrany.

capxeriganyarro: aumentatiu de capxerigany.

capxeriganyàs: aumentatiu de capxerigany.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

capxerganyot: aumentatiu de capxerigany.

capxeriganyet: diminutiu de capxerigany.

capxeriganyeu: diminutiu de capxerigany.

capxeriganyó: diminutiu de capxerigany.

capxeriganyey: diminutiu de capxerigany.

capxeriganyada: colectiu de capxerigany.

capxeriganyería: colectiu de capxerigany.

capxeriganyam: colectiu de capxerigany.

capxeriganyim: colectiu de capxerigany.

capxeriganyum: colectiu de capxerigany.

capxeriganyenc,-ca: pertanyent a capxerigany.

capxeriganyetjar: assemblarse a capxerigany.

***Capxifollar:** afollar, esclafar, engrunar. Salvat posa: «catxifollar: v. a. fam. Trompar.»

capxifollera: ganes de capxifollar.

capxifollat,-da: afollat, esclafat.

capxifolladot,-ta: aumentatiu de capxifollat.

capxifolladet,-ta: diminutiu de capxifollat.

capxifolladetxo,-txa: despectiu de capxifollat.

capxifollador,-ra: el qui capxifolla; lo que merex esser capxifollat.

capxifolladorot,-ta: aumentatiu de capxifollador.

capxifolladoret,-ta: diminutiu de capxifollador.

capxifolladoretxo,-txa: despectiu de capxifollador.

capxifolladorada: acciò pròpia de capxifollador; molts de capxifolladors.

capxifolladura: l'acte d'esser capxifollat.

capxifollada: l'acte de capxifollar.

capxifolladota: aumentatiu de capxifollada.

capxifolladeta: diminutiu de capxifollada.

capxifolladetxa: despectiu de capxifollada.

Carabassarra: aumentatiu de carabassa.

carabassota: aumentatiu de carabassa.

carabassetxa: despectiu de carabassa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

carabassam: colectiu de carabassa.

carabassim: colectiu de carabassa.

carabassum: colectiu de carabassa.

carabasseria: colectiu de carabassa.

carabassenc,-ca: pertanyent a carabassa.; beneyt, estúpit. [372]

carabassencada: estupidesa, toxarrudesa; acció pròpia de carabassenc.

***Carabassera:** planta: *eucurbita pepo*, L.

carabasserota: aumentatiu de carabassera.

carabassereta: diminutiu de carabassera.

carabasseretxa: despectiu de carabassera.

carabasserada: despectiu de carabassera.

carabasseram: colectiu de carabassera.

carabasserim: colectiu de carabassera.

carabasserum: colectiu de carabassera.

***carabasser:** colectiu de carabassera.

carabassenc,-ca: pertanyent a carabassera.

Carabassotarro: aumentatiu de carabassot.

carabassotàs: aumentatiu de carabassot.

carabassotot: aumentatiu de carabassot.

carabassotet: diminutiu de carabassot.

carabassotí: diminutiu de carabassot.

carabassotetxo: despectiu de carabassot.

carabassotingo: despectiu de carabassot.

Carabassotada: cop ab lo cap; molts de carabassots.

carabassotadota: aumentatiu de carabassotada.

carabassotadeta: diminutiu de carabassotada.

carabassotadetxa: despectiu de carabassotada.

Carabinarra: aumentatiu de carabina.

carabinassa: aumentatiu de carabina.

carabinot: aumentatiu de carabina.

carabineta: diminutiu de carabina.

carabineua: diminutiu de carabina.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

carabinoya: diminutiu de carabina.

carabinoyeta: diminutiu de carabina.

carabinetxa: despectiu de carabina.

carabineria: colectiu de carabina.

carabinada: colectiu de carabina.

carabinam: colectiu de carabina.

carabinim: colectiu de carabina.

carabinum: colectiu de carabina.

carabinenc,-ca: pertanyent a carabina.

carabinetjar: manetjar o anomenar molt la carabina.

carabinetjador,-ra: afectar de carabinetjar.

carabinetja: afectar de carabinetjar.

carabinetjera: ganes de carabinetjar.

***Carabiner:** guardia contra'l frau. Salvat posa: carrabiner.

carabinerot: aumentatiu de carabiner.

carabineret: diminutiu de carabiner.

carabineretxo: despectiu de carabiner.

carabinerenc,-ca: pertanyent a carabiner.

carabinerada: acció pròpia de carabiner; molts de carabiners.

carabineram: colectiu de carabiner.

carabinerim: colectiu de carabiner.

carabinerum: colectiu de carabiner.

carabineretjar: assemblarse a carabiner; anomenar molt els carabiners.

Caragolarro: aumentatiu de caragol.

caragolot: aumentatiu de caragol.

caragolineu: diminutiu de caragol.

caragoliney: diminutiu de caragol.

caragolinoy: diminutiu de caragol.

caragolinoyet: diminutiu de caragol.

caragoletxo: despectiu de caragol.

caragolingo: despectiu de caragol.

caragolenc,-ca: pertanyent a caragol.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caragolada: panxada de caragols; molts de caragols.

caragolam: colectiu de caragol.

caragolim: colectiu de caragol.

caragolum: colectiu de caragol.

caragoleria: colectiu de caragol.

caragoletjar: assemblarse a caragol; anar de caragols.

caragoletjador,-ra: afectat de caragoletjar.

caragoletja: afectat de caragoletjar.

caragoletjera: ganes de caragoletjar.

caragolerot: aumentatiu de caragoler.

caragoleret: diminutiu de caragoler.

caragoleretxo: despectiu de caragoler.

Caragolera: erba: *phaseolus caracalla*, L.

caragolerassa: aumentatiu de caragolera.

caragolerota: aumentatiu de caragolera.

caragolereta: diminutiu de caragolera.

caragoleretxa: despectiu de caragolera.

caragolerenc,-ca: pertanyent a caragoler i caragolera.

caragolerada: acció pròpia de caragoler; molts de caragolers; moltes de caragoleres (erba). [373]

caragoleram: colectiu de caragolera.

caragolerim: colectiu de caragolera.

caragolerum: colectiu de caragolera.

caragoleretjar: anomenar molt caragolers i caragoleres; manetjarne.

Caramel·lot: aumentatiu de caramel·lo.

caramel·larro: aumentatiu de caramel·lo.

caramel·làs: aumentatiu de caramel·lo.

caramel·lí: diminutiu de caramel·lo.

caramel·let: diminutiu de caramel·lo.

caramel·ló: diminutiu de caramel·lo.

caramel·letxo: despectiu de caramel·lo.

caramel·lada: panxada de caramel·los; molts de caramel·los.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caramel·leria: colectiu de caramel·lo.

caramel·lam: colectiu de caramel·lo.

caramel·lim: colectiu de caramel·lo.

caramel·lum: colectiu de caramel·lo.

caramel·lenc,-ca: pertanyent a caramel·lo.

caramel·letjar: assemblarse a caramel·lo; manetjar caramel·los.

Caramellarro: aumentatiu de caramell.

caramellàs: aumentatiu de caramell.

caramellet: diminutiu de caramell.

caramelló: diminutiu de caramell.

caramellí: diminutiu de caramell.

caramelley: diminutiu de caramell.

caramelloy: diminutiu de caramell.

caramellonet: diminutiu de caramell.

caramellinoy: diminutiu de caramell.

caramellineu: diminutiu de caramell.

caramellinoyet: diminutiu de caramell.

Caramellota: aumentatiu de caramella.

caramellassa: aumentatiu de caramella.

caramellarra: aumentatiu de caramella.

caramelleta: diminutiu de caramella.

caramelloya: diminutiu de caramella.

caramellina: diminutiu de caramella.

caramellineua: diminutiu de caramella.

caramellinoyina: diminutiu de caramella.

caramelleua: diminutiu de caramella.

caramellinoyeta: diminutiu de caramella.

caramelletxa: despectiu de caramella.

caramellada: colectiu de caramell i caramella.

caramellam: colectiu de caramell i caramella.

caramellim: colectiu de caramell i caramella.

caramellum: colectiu de caramell i caramella.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caramellenc,-ca: pertanyent a caramell i caramella.

caramelletjar: assemblarse a caramell o caramella; manetjar caramells o caramelles.

caramelletjador,-ra: afectat de caramelletjar.

caramelletja: afectat de caramelletjar.

caramelletjera: ganes de caramelletjar.

Carameller: el qui ven o toca caramelles.

caramellerot: aumentatiu de carameller.

caramelleret: diminutiu de carameller.

caramelleretxo: despectiu de carameller.

caramellerada: acció pròpia de carameller; molts de caramellers.

caramelleratje: ofici de carameller.

Caramull: munt.

caramullarro: aumentatiu de caramull.

caramullàs: aumentatiu de caramull.

caramullot: aumentatiu de caramull.

caramullet: diminutiu de caramull.

caramulló: diminutiu de caramull.

caramulley: diminutiu de caramull.

caramulloy: diminutiu de caramull.

caramulletxo: despectiu de caramull.

caramullingo: despectiu de caramull.

caramullenc,-ca: pertanyent a caramull.

caramullada: l'acte de caramullar; molts de caramulls.

caramulleria: colectiu de caramull.

caramullam: colectiu de caramull.

caramullim: colectiu de caramull.

caramullum: colectiu de caramull.

caramullar: fer caramull.

caramullera: ganes de caramullar.

caramullador,-ra: afectat de caramullar.

caramulla: afectat de caramullar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caramulladís,-ssa: lo que's pot caramullar.

Caramutxa: ull mestre o espiga de la porrassa, com es seca. En esser vert, se diu: aubó: *Asphodelus microcarpus*, *Viv*. [374]

caramutxarra: aumentatiu de caramutxa.

caramutjassa: aumentatiu de caramutxa.

caramutxota: aumentatiu de caramutxa.

caramutxeta: aumentatiu de caramutxa.

caramutxó: diminutiu de caramutxa.

caramutxoya: diminutiu de caramutxa.

caramutxetxa: despectiu de caramutxa.

caramutxada: colectiu de caramutxa.

caramutxeria: colectiu de caramutxa.

caramutxam: colectiu de caramutxa.

caramutxim: colectiu de caramutxa.

caramutxum: colectiu de caramutxa.

caramutxenc,-ca: pertanyent a caramutxa.

caramutxejar: assemblarse a caramutxa.

Caradot,-ta (ben o mal): aumentatiu de ben o mal-carat, -da.

caradet (ben o mal): diminutiu de ben o mal-carat, -da.

caradetxo (ben o mal): despectiu de ben o mal-carat, -da.

Carbonarro: aumentatiu de carbó.

carbonàs: aumentatiu de carbó.

carbonot: aumentatiu de carbó.

carboneu: diminutiu de carbó.

carbonetxo: despectiu de carbó.

carbonada: colectiu de carbó.

carbonam: colectiu de carbó.

carbonim: colectiu de carbó.

carbonum: colectiu de carbó.

carbonenc,-ca: pertanyent a carbó.

carbonetjar: assemblarse a carbó; manetjar carbó.

carbonetjador,-ra: afectat de carbonetjar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

carbonetja: afectat de carbonetjar.

carbonetjera: ganes de carbonetjar.

Carbonerot,-ta: aumentatiu de carboner i carbonera.

carboneret,-ta: diminutiu de carboner i carbonera.

carboneretxo,-txa: despectiu de carboner i carbonera.

carboneringo: despectiu de carboner i carbonera.

carbonarenc,-ca: pertanyent a carboner i carbonera.

carbonerada: acció pròpia de carboner; molts de carboners i carboneres.

carboneram: colectiu de carboner i carbonera.

carbonerim: colectiu de carboner i carbonera.

carbonerum: colectiu de carboner i carbonera.

carboneretjar: assemblarse a carboner o carbonera; anomenar molt el carboner o la carbonera.

Carboneriarra: aumentatiu de carboneria.

carboneriassa: aumentatiu de carboneria.

carboneriota: aumentatiu de carboneria.

carbonerieta: diminutiu de carboneria.

carbonerietxa: despectiu de carboneria.

Carcabós: laringe, nou, neunella.

carcabossarro: aumentatiu de carcabós.

carcabosàs: aumentatiu de carcabós.

carcabossot: aumentatiu de carcabós.

carcabosset: diminutiu de carcabós.

carcabossó: diminutiu de carcabós.

carcabosseu: diminutiu de carcabós.

carcabossetxo: despectiu de carcabós.

carcabossenc,-ca: pertanyent a carcabós.

carcabossada: colectiu de carcabós.

carcabossam: colectiu de carcabós.

carcabossim: colectiu de carcabós.

carcabossum: colectiu de carcabós.

carcabossetjar: anomenar molt el carcabós.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Carcassa: còrpora d'un animal mort; buc d'una nau esfondrada.

carcassarra: aumentatiu de carcassa.

carcassota: aumentatiu de carcassa.

carcasseta: diminutiu de carcassa.

carcassetxa: despectiu de carcassa.

carcassada: colectiu de carcassa.

carcassam: colectiu de carcassa.

carcassim: colectiu de carcassa.

carcassum: colectiu de carcassa.

Cardera: ganes de cardar.

Cardador,-ra: lo que merex cardar.

Cardadot,-ta: intensiu de cardat, -da.

cardadet,-ta: intensiu de cardat, -da.

cardadetxo,-txa: intensiu de cardat, -da.

Cardadota: aumentatiu de cardada (acte de cardar).

cardadassa: aumentatiu de cardada (acte de cardar).

cardadeta: diminutiu de cardada.

cardadetxa: despectiu de cardada.

Cardarro: aumentatiu de cart.

cardàs: aumentatiu de cart.

***cardó:** diminutiu de cart. Salvat posà *Cardó* just com-e nom de casa [375] (llinatje) i de lloc, sense cap esplicació lexicogràfica.

cardetxo: despectiu de cart.

***cardada:** colectiu de cart.

carderia: colectiu de cart.

carder: colectiu de cart.

cardam: colectiu de cart.

cardim: colectiu de cart.

cardum: colectiu de cart.

cardenc,-ca: pertanyent a cart.

Cardessar: terra plena de carts.

cardessarot: aumentatiu de cardessar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cardessaret; diminutiu de cardessar.

cardessaretxo: despectiu de cardessar.

cardessaretjar: assemblarse a un cardessar.

Cardell: cart jove. S'usa a Mallorca com-e llinatje.

cardellot: aumentatiu de cardell.

cardellet: diminutiu de cardell.

cardelletxo: despectiu de cardell.

cardellada: colectiu de cardell.

cardellam: colectiu de cardell.

cardellim: colectiu de cardell.

cardellum: colectiu de cardell.

cardellenc,-ca: pertanyent a cardell.

cardelletjar: assemblarse a un cardell; anomenar molt cardell.

Cardatxa: erba: *dipsacus sylvestris*. L.

cardatxota: aumentatiu de cardatxa.

cardatxassa: aumentatiu de cardatxa.

cardatxarra: aumentatiu de cardatxa.

cardatxeta: diminutiu de cardatxa.

cardatxó: diminutiu de cardatxa.

cardatxoy: diminutiu de cardatxa.

cardatxeua: diminutiu de cardatxa.

cardatxetxa: despectiu de cardatxa.

cardatxenc,-ca: pertanyent a cardatxa.

cardatxada: colectiu de cardatxa.

cardatxam: colectiu de cardatxa.

cardatxim: colectiu de cardatxa.

cardatxum: colectiu de cardatxa.

cardatxer: colectiu de cardatxa.

cardatxeria: colectiu de cardatxa.

cardatxetjar: assemblarse a cardatxa.

Caretjera: ganes de caretjar, fer cara.

caretjador,-ra: el qui caretja; lo que merex caretjar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caretjadorot,-ta: aumentatiu de caretjador.

caretjadoret,-ta: diminutiu de caretjador.

caretjadoretxo,-txa: despectiu de caretjador.

caretjadorada: acció pròpia de caretjador; molts de caretjadors.

caretjadot,-ta: intensiu de caretjat,-da.

caretjadet,-ta: intensiu de caretjat,-da.

caretjadetxo,-txa: intensiu de caretjat,-da.

Carenota: aumentatiu de carena.

carenassa: aumentatiu de carena.

carenarra: aumentatiu de carena.

careneta: diminutiu de carena.

carenó: diminutiu de carena.

carenoya: diminutiu de carena.

carenetxa: despectiu de carena.

carenada: colectiu de carena.

carenam: colectiu de carena.

carenim: colectiu de carena.

carenum: colectiu de carena.

carenetjar: fer carena; anomenar molt la carena.

carenetjera: ganes de carenetjar.

carenador,-ra: el qui carena; lo que merex carenar.

carenadorot,-ta: aumentatiu de carenador.

carenadoret,-ta: diminutiu de carenador.

carenadoretxo,-txa: despectiu de carenador.

carenadorenc,-ca: pertanyent a carenador.

carenedorada: acció pròpia de carenador.

carenadot,-ta: intensiu de carenat,-da.

carenadet,-ta: intensiu de carenat,-da.

carenadetxo,-txa: intensiu de carenat,-da.

carenera: ganes de carenar.

Carestiota: intensiu de carestia.

carestieta: intensiu de carestia.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

carestietxa: intensiu de carestia.

Carinyosot,-ta: intensiu de carinyós.

carinyoset,-ta: intensiu de carinyós.

Carlinarra: aumentatiu de carlina (erba.)

carlinassa: aumentatiu de carlina (erba.)

carlinota: aumentatiu de carlina (erba.)

carlineta: diminutiu de carlina (erba.)

carlinó: diminutiu de carlina (erba.) [376]

carlinoya: diminutiu de carlina (erba.)

carlineua: diminutiu de carlina (erba.)

carlinoyina: diminutiu de carlina (erba.)

carlinetxa: despectiu de carlina (erba.)

carlinada: colectiu de carlina (erba.)

carlinam: colectiu de carlina (erba.)

carlinim: colectiu de carlina (erba.)

carlinum: colectiu de carlina (erba.)

carlinenc,-ca: pertanyent a carlina.

carlinetjar: assemblarse a carlina.

Carmota: intensiu de Carme.

Carmeta: intensiu de Carme.

Carmetxa: despectiu de Carme.

Carnota: aumentatiu de carn.

carnetxa: despectiu de carn.

carnam: colectiu de carn.

carnim: colectiu de carn.

carnetjar: tenir gust de carn.

Carnerot: aumentatiu de carner = tomba.

carneret: diminutiu de carner = tomba.

carneretxo: despectiu de carner = tomba.

Carnerota: aumentatiu de carnera: erba: *acanthus mollis* L.

carnerassa: aumentatiu de carnera.

carnereta: diminutiu de carnera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

carneroya: diminutiu de carnera.

carneretxa: despectiu de carnera.

carnerada: colectiu de carnera.

carneram: colectiu de carnera.

carnerim: colectiu de carnera.

carnerum: colectiu de carnera.

carnerenc,-ca: pertanyent a carner o carnera.

carnetjar: assemblarse a un carner o carnera.

Carnisserot,-ta: aumentatiu de carnisser,-ra.

carnisseret,-ta: diminutiu de carnisser,-ra.

carnisseretxo,-txa: despectiu de carnisser,-ra.

carnisserada: acció pròpia de carnisser; molts de carnissers.

carnisseram: colectiu de carnisser.

carnisserim: colectiu de carnisser.

carnisserum: colectiu de carnisser.

carnisserada: acció pròpia de carnisser; molts de carnissers.

carnisseretjar: assemblarse a carnisser.

***Carota:** cara grossa, poc agraciada.

caretxa: despectiu de cara.

Carpetarra: aumentatiu de carpeta.

carpetassa: aumentatiu de carpeta.

carpetota: aumentatiu de carpeta.

carpeteta: diminutiu de carpeta.

carpetona: diminutiu de carpeta.

carpetetxa: despectiu de carpeta.

***carpetada:** colectiu de carpeta.

carpetam: colectiu de carpeta.

carpetim: colectiu de carpeta.

carpetum: colectiu de carpeta.

carpetenc,-ca: pertanyent a carpeta.

carpeteria: lloc aont fan carpetes; moltes de carpetes.

carpetetjar: manetjar molt carpetes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Carpeter,-ra: el qui fa carpetes.

carpeterot,-ta: aumentatiu de carpeter.

carpeteret,-ta: diminutiu de carpeter.

carpeteretxo,-txa: despectiu de carpeter.

carpeteringo,-ga: despectiu de carpeter.

carpeterada: acció pròpia de carpeter; molts de carpeters.

Carreguera: ganes de carregar.

Carregot: aumentatiu de càrrec.

carreguet: diminutiu de càrrec.

carreguetxo,-txa: despectiu de càrrec.

Carregada: l'acte de carregar; agravació passatjera d'un mal; moltes de càrregues.

carregadota: aumentatiu de carregada.

carregadetxa: despectiu de carregada.

carreguedeta: diminutiu de carregada.

carregadot,-ta: intensiu de carregat,-da.

carregadet,-ta: intensiu de carregat,-da.

carregadetxo,-txa: despectiu de carregat,-da.

***Carrera:** llonjeta o acera que fan les cases de fora-vila a la fatxada, per defensar de l'homitat les parets i per embelliment de la casa.

carrerota: aumentatiu de carrera.

carrerassa: aumentatiu de carrera.

carrereta: diminutiu de carrera.

carreretxa: despectiu de carrera.

carrerada: colectiu de carrera.

carreram: colectiu de carrera. [377]

carrerim: colectiu de carrera.

carrerum: colectiu de carrera.

Carretadota: aumentatiu de carretada.

carretadarra: aumentatiu de carretada.

carretadassa: aumentatiu de carretada.

carretadeta: diminutiu de carretada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

carretadel·la: diminutiu de carretada.

carretadetxa: despectiu de carretada.

Carretot: aumentatiu de carro.

carretarro: aumentatiu de carro.

carretàs: aumentatiu de carro.

carretet: diminutiu de carro.

carretoney: diminutiu de carro.

carretoy: diminutiu de carro.

carretel·lo: diminutiu de carro.

carretetxo: despectiu de carro.

carretingo: despectiu de carro.

carretim: colectiu de carro.

carretum: colectiu de carro.

***carreteria:** colectiu de carro.

carretenc,-ca: pertanyent a carro.

carretetjera: ganes de carretetjar.

Carretetjadorot: aumentatiu de carretetjador.

carretetjadoret: diminutiu de carretetjador.

carretetjadorel·lo: diminutiu de carretetjador.

carretetjadoretxo: despectiu de carretetjador.

carretetjadorada: acció pròpia de carretetjador; molts de carretetjadors.

carretetjadorenc,-ca: pertanyent a carretetjador.

carretetja: afectet de carretetjar.

Carreterot: aumentatiu de carreter.

carreteret: diminutiu de carreter.

carreterel·lo: diminutiu de carreter.

carreteretxo: despectiu de carreter.

carreteringo: despectiu de carreter.

carreterenc,-ca: pertanyent a carreter o carretera.

carreterada: acció pròpia de carreter; molts de carreters o carreteres.

carreteria: colectiu de carreter.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

carreteram: colectiu de carreter.

carreterim: colectiu de carreter.

carreterum: colectiu de carreter.

carreteratje: ofici de carreter.

carreteretjar: assemblarse a carreter o carretera.

Carreterota: aumentatiu de carretera.

carreterassa: aumentatiu de carretera.

carretereta: diminutiu de carretera.

carreterel·la: diminutiu de carretera.

carreteretxa: despectiu de carretera.

***Carretó:** carro menut, d'una bistia.

carretonot: aumentatiu de carretó.

carretonàs: aumentatiu de carretó.

carretonarro: aumentatiu de carretó.

carretoneu: diminutiu de carretó.

carretonel·lo: diminutiu de carretó.

carretoney: diminutiu de carretó.

carretonenc,-ca: pertanyent a carretó.

Carretonada: lo que cap dins un carretó; molts de carretons.

carretonadota: aumentatiu de carretó.

carretonadeta: diminutiu de carretó.

carretonadetxa: despectiu de carretó.

carretonam: colectiu de carretó.

carretonim: colectiu de carretó.

carretonum: colectiu de carretó.

carretonetjar: assemblarse a un carretó; manetjar un carretó.

carretonetjador,-ra: afectat de carretonetjar.

carretonetja: afectat de carretonetjar.

carretonetjera: ganes de carretonetjar.

carretonetxo: despectiu de carretó.

carretoningo: despectiu de carretó.

Carretoner: el qui mena'l carretó.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

carretonerot: aumentatiu de carretoner.

carretoneret: diminutiu de carretoner.

carretonerel·lo: diminutiu de carretoner.

carretoneretxo: despectiu de carretoner.

carretoneringo: despectiu de carretoner.

carretonerada: acció pròpia de carretoner; molts de carretoners.

carretoneratje: ofici de carretoners.

carretoneria: botiga de carretons; molts de carretons.

Carretellarro: aumentatiu de carretell: bota petita de vi.

carretellàs: aumentatiu de carretell: bota petita de vi.

carretellot: aumentatiu de carretell: bota petita de vi. [378]

carretelley: diminutiu de carretell.

carretelloy: diminutiu de carretell.

carretellí: diminutiu de carretell.

carretelliney: diminutiu de carretell.

carretellinoy: diminutiu de carretell.

carretellinoyí: diminutiu de carretell.

carretellinoyinet: diminutiu de carretell.

carretellinoyineu: diminutiu de carretell.

carretellinoyet: diminutiu de carretell.

carretelleu: diminutiu de carretell.

carretellel·lo: diminutiu de carretell.

carretelletxo: despectiu de carretell.

carretellingo: despectiu de carretell.

carretellada: lo que cap dins un carretell; molts de carretells.

carretelleria: colectiu de carretell.

carretellam: colectiu de carretell.

carretellim: colectiu de carretell.

carretellum: colectiu de carretell.

carretellenc,-ca: pertanyent a carretell.

carretelletjar: assemblarse a un carretell; menetjar carretells.

carretelletjador,-ra: afectat de carretelletjar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

carretelletja: afectat de carretelletjar.

carretelletjera: ganes de carretelletjar.

Carrelleter: el qui fa carretells.

carretellerot: aumentatiu de carrelleter.

carretelleret: diminutiu de carrelleter.

carretellerel·lo: diminutiu de carrelleter.

carretelleretxo: despectiu de carrelleter.

carretelleringo: despectiu de carrelleter.

carretellerenc,-ca: pertanyent a carrelleter.

carretellerada: acció propia de carreteller; molts de carretellers.

carretelleratje: ofici de carreteller.

Carrilot: aumentatiu de carril.

carrilarro: aumentatiu de carril.

carrilàs: aumentatiu de carril.

carrilet: diminutiu de carril.

carriló: diminutiu de carril.

carriloy: diminutiu de carril.

carriley: diminutiu de carril.

carrileu: diminutiu de carril.

carrilel·lo: diminutiu de carril.

carrilenc,-ca: pertanyent a carril.

Carrilada: lo que cap dins un carril; molts de carrils.

carriladota: aumentatiu de carrilada.

carriladeta: diminutiu de carrilada.

carriladetxa: despectiu de carrilada.

Carrileria: botiga de carrils; molts de carrils.

carrileriota: aumentatiu de carrileria.

carrilerieta: diminutiu de carrileria.

carrilerietxa: despectiu de carrileria.

carrilam: colectiu de carril.

carrilim: colectiu de carril.

carrilum: colectiu de carril.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

carriletxo: despectiu de carril.

carrilingo: despectiu de carril.

carriletjar: assemblarse a un carril; manetjar un carril.

carriletjador,-ra: afectat de carriletjar.

carriletja: afectat de carriletjar.

carriletjera: ganes de carriletjar.

Carriler: el qui manetja carril.

carrilerot: aumentatiu de carriler.

carrileret: diminutiu de carriler.

carrilerel·lo: diminutiu de carriler.

carrileretxo: despectiu de carriler.

carrileringo: despectiu de carriler.

Carrilera: la dona del carriler.

carrilerota: aumentatiu de carrilera.

carrilereta: diminutiu de carrilera.

carrilerel·la: diminutiu de carrilera.

carrileretxa: despectiu de carrilera.

carrilerada: feta pròpia de carriler; molts de carrilers.

carrileratje: ofici de cariler.

Carrionot: aumentatiu de Carrió (llinatje)

carrionarro: aumentatiu de Carrió.

carrionàs: aumentatiu de Carrió.

carrionet: diminutiu de Carrió.

carrioney: diminutiu de Carrió.

carrioneu: diminutiu de Carrió.

carrionoy: diminutiu de Carrió.

carrionel·lo: diminutiu de Carrió.

carrionenc,-ca: pertanyent a Carrió.

Carrionada: acció pròpia de Carrió; molts de Carrions.

carrioneria: colectiu de Carrió.

carrionam: colectiu de Carrió. [379]

carrionim: colectiu de Carrió.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

carrionum: colectiu de Carrió.

carrionetjar: assemblarse a Carrió, anomenar molt Carrió.

Carrioner,-ra: pertanyent a Carrió.

carrionerot,-ta: aumentatiu de carrioner.

carrioneret,-ta: diminutiu de carrioner.

carrionerel·lo,-l·la: diminutiu de carrioner.

carrioneretxo,-txa: despectiu de carrioner.

carrioneringo,-ga: despectiu de carrioner.

carrionerada: acció pròpia de carrioner; molts de carrioners.

carrioneretjar: assemblarse a carrioner.

Carritxot: aumentatiu de càrritx (planta).

carritxarro: aumentatiu de càrritx.

carritxàs: aumentatiu de càrritx.

carritxet: diminutiu de càrritx.

carritxey: diminutiu de càrritx.

carritxoy: diminutiu de càrritx.

carritxeu: diminutiu de càrritx.

carritxel·lo: diminutiu de càrritx.

carritxetxo: despectiu de càrritx.

carritxingo: despectiu de càrritx.

carritxenc,-ca: pertanyent a càrritx.

carritxada: colectiu de càrritx.

carritxam: colectiu de càrritx.

carritxim: colectiu de càrritx.

carritxum: colectiu de càrritx.

Carritxera: mota de càrritx

carritxerota: aumentatiu de càrritx.

carritxereta: diminutiu de càrritx.

carritxeretxa: despectiu de càrritx.

Carritxar: terra aont se fa càrritx.

carritxarot: aumentatiu de càrritx.

carritxaret: diminutiu de càrritx.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

carritxaretxo: despectiu de càrritx.

Carritxó: terra aont se fa càrritx.

carritxonot: aumentatiu de carritxó.

carritxonet: diminutiu de carritxó.

carritxonetxo: despectiu de carritxó.

Carritxer,-ra: el qui ven càrritx.

carritxerot,-ta: aumentatiu de carritxer.

carritxeret,-ta: diminutiu de carritxer.

carritxerel·lo,-l·la: diminutiu de carritxer.

carritxeretxo,-txa: despectiu de carritxer.

carritxeringo,-ga: despectiu de carritxer.

carritxerada: acció pròpia de carritxer; molts de carritxers.

carritxeratje: ofici de carritxer.

Carritxeria: molt de carritx; botiga de càrritx.

carritxeriota: aumentatiu de carritxeria.

carritxerieta: diminutiu de carritxeria.

carritxeriona: diminutiu de carritxeria.

carretxerietxa: despectiu de carritxeria.

carritxeriada: moltes de carritxeries.

carritxerietjar: assemblarse a una carritxeria.

Carronyota: aumentatiu de carronya.

carronyarra: aumentatiu de carronya.

carronyassa: aumentatiu de carronya.

carronyeta: diminutiu de carronya.

carronyel·la: diminutiu de carronya.

carronyetxa: despect. de carronya.

carronyada: feta pròpia d'un carronya; molts de carronyes.

carronyeria; condició de carronya; molts de carronyes.

carronyam: colectiu de carronya.

carronyim: colectiu de carronya.

carronyum: colectiu de carronya.

carronyenc,-ca: pertanyent a carronya.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

carronyetjar: assemblarse a carronya, esser carronya.

Carrossarra: aumentatiu de carrossa.

carrossassa: aumentatiu de carrossa.

carrossota: aumentatiu de carrossa.

carrosseta: diminutiu de carrossa.

carrossel·la: diminutiu de carrossa.

carrossetxa: despectiu de carrossa.

carrossenc,-ca: pertanyent a carrossa.

carrossada: colectiu de carrossa.

carrossam: colectiu de carrossa.

carrossim: colectiu de carrossa.

carrossum: colectiu de carrossa.

carrossetjar: assemblarse a carrossa; manetjar carrossa.

carrossetjador,-ra: afectat de carrossetjar.

carrossetja: afectat de carrossetjar.

carrossetjera: ganes de carrossetjar. [380]

Carrosser: el qui fa carrosses o en mena.

carrosserot: aumentatiu de carrosser.

carrosseret: diminutiu de carrosser.

carrosserel·lo: diminutiu de carrosser.

carrosseretxo: despectiu de carrosser.

carrosserada: feta pròpia de carrosser; molts de carrossers.

carrosseram: colectiu de carrosser.

carrosserim: colectiu de carrosser.

carrosserum: colectiu de carrosser.

carrosseretjar: assemblarse a carrosser; anomenar molt carrossers.

carrosseratje: ofici de carrosser.

carrosseria: botiga de carrosses; moltes de carrosses.

carrosseriota: aumentatiu de carrosseria.

carrosserieta: diminutiu de carrosseria.

carrosseriel·la: diminutiu de carrosseria.

carrosserietxa: despectiu de carrosseria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Carruatjot: aumentatiu de carruatje.

carruatjarro: aumentatiu de carruatje.

carruatjàs: aumentatiu de carruatje.

carruatjet: diminutiu de carruatje.

carruatjel·lo: diminutiu de carruatje.

carruatjetxo: despectiu de carruatje.

carruatjingo: despectiu de carruatje.

carruatjada: colectiu de carruatje.

carruatjam: colectiu de carruatje.

carruatjim: colectiu de carruatje.

carruatjum: colectiu de carruatje.

carruatjeria: colectiu de carruatje.

carruatjenc,-ca: pertanyent a carruatje.

Carruatjer: el qui fa o mena carruatjes.

carruatjerot: aumentatiu de carruatjer.

carruatjeret: diminutiu de carruatjer.

carruetjerel·lo: diminutiu de carruatjer.

carruetjeretxo: despectiu de carruatjer.

carruetjerada: feta pròpia d'un carruatjer; molts de carruetjers.

***Cart:** la banda de la moneda aont hi ha estampada la cara del rey.

Cartarra: aumentatiu de carta.

cartassa: aumentatiu de carta.

cartota: aumentatiu de carta.

***carteta:** cartilla (Eivissa).

cartetxa: despectiu de carta.

cartada: colectiu de carta.

cartam: colectiu de carta.

cartim: colectiu de carta.

cartum: colectiu de carta.

cartenc,-ca: pertanyent a carta.

cartetjera: ganes de cartetjar.

cartetja: ganes de cartetjar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Carterot: aumentatiu de carter.

carteret: diminutiu de carter.

carterel·lo: diminutiu de carter.

carteretxo: despectiu de carter.

carterenc,-ca: pertanyent a carter o cartera.

carterada: feta pròpia de carter; molts de carters o carteres.

carteratje: ofici de carter.

carteram: colectiu de carter o cartera.

carterim: colectiu de carter o cartera.

carterum: colectiu de carter o cartera.

carteretjar: assemblarse a carter o cartera.

Carteria: oficina de carter; moltes de cartes.

carteriota: aumentatiu de carteria.

carterieta: diminutiu de carteria.

carterietxa: despectiu de carteria.

Carterota: aumentatiu de cartera.

carterassa: aumentatiu de cartera.

carteretxa: despectiu de cartera.

Cartellarro: aumentatiu de cartell.

cartellàs: aumentatiu de cartell.

cartellot: aumentatiu de cartell.

cartellet: diminutiu de cartell.

cartelló: diminutiu de cartell.

cartellí: diminutiu de cartell.

cartelley: diminutiu de cartell.

cartelloy: diminutiu de cartell.

cartelleu: diminutiu de cartell.

cartellinoy: diminutiu de cartell.

cartellinoyí: diminutiu de cartell.

cartellinoyet: diminutiu de cartell.

cartellinoyinet: diminutiu de cartell. [381]

cartellineu: diminutiu de cartell.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cartellel·lo: diminutiu de cartell.

cartellada: colectiu de cartell.

cartellam: colectiu de cartell.

cartellim: colectiu de cartell.

cartellum: colectiu de cartell.

cartellenc,-ca: pertanyent a cartell.

cartelletjar: manetjar cartells, assemblarshi.

cartelletjador,-ra: afectat de cartelletjar.

cartelletja: afectat de cartelletjar.

cartelletjera: ganes de cartelletjar.

Cartellerot,-ta: aumentatiu de carteller o cartellera.

cartelleret,-ta: diminutiu de carteller o cartellera.

cartelleretxo,-txa: despectiu de carteller o cartellera.

cartellerada: feta pròpia de carteller o cartellera.

cartelleratje: ofici de carteller.

Cartelleria: botiga de cartells; molts de cartells.

cartelleriota: aumentatiu de cartelleria.

cartellerieta: diminutiu de cartelleria.

cartellerietxa: despectiu de cartelleria.

Cartuxo: frare de Cartoxa.

cartuxarro: aumentatiu de Cartuxo.

cartuxàs: aumentatiu de Cartuxo.

cartuxot: aumentatiu de Cartuxo.

cartuxet : diminutiu de Cartuxo.

cartuxeu: diminutiu de Cartuxo.

cartuxel·lo: diminutiu de Cartuxo.

cartuxoy: diminutiu de Cartuxo.

cartuxó: diminutiu de Cartuxo.

cartuxey: diminutiu de Cartuxo.

cartuxetxo: despectiu de Cartuxo.

cartuxingo: despectiu de Cartuxo.

cartuxada: colectiu de Cartuxo.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cartuxeria: colectiu de Cartuxo.

cartuxam: colectiu de Cartuxo.

cartuxim: colectiu de Cartuxo.

cartuxum: colectiu de Cartuxo.

cartuxatje: condició, estat de cartuxo.

cartuxenc,-ca: pertanyent a cartuxo.

cartuxetjar: assemblarse a cartuxo.

Cartoxota: aumentatiu de Cartoxa.

cartoxeta: diminutiu de Cartoxa.

Cartonarro: aumentatiu de cartó.

cartonàs: aumentatiu de cartó.

cartonot: aumentatiu de cartó.

cartonet: diminutiu de cartó.

cartoneu: diminutiu de cartó.

cartonel·lo: diminutiu de cartó.

cartonenc,-ca: pertanyent a cartó.

cartonada: colectiu de cartó.

cartonam: colectiu de cartó.

cartonim: colectiu de cartó.

cartonum: colectiu de cartó.

cartonetjar: assemblarse a cartó; manetjar molt de cartó.

cartonetjador,-ra: afectat de cartonetjar.

cartonetja: afectat de cartonetjar.

cartonetjera: ganes de cartonetjar.

Cartoner,-ra: el qui fa o ven cartons.

cartonerot,-ta: aumentatiu de cartoner.

cartoneret,-ta: diminutiu de cartoner.

cartonerel·lo,-l·la: diminutiu de cartoner.

cartoneretxo,-txa: despectiu de cartoner.

cartoneringo: despectiu de cartoner.

cartonerenc,-ca: pertanyent a cartoner.

cartonerada: feta pròpia de cartoner; molts du cartoners.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cartoneretjar: assemblarse a cartoner.

cartoneratje: ofici de cartoner.

Cartoneria: molts de cartons; botiga de cartons.

cartoneriota: aumentatiu de cartoneria.

cartoneriassa: aumentatiu de cartoneria.

cartonerieta: diminutiu de cartoneria.

cartonerietxa: despectiu de cartoneria.

cartoneriada: moltes de cartoneries.

Cartolinarra: aumentatiu de cartolina.

cartolinassa: aumentatiu de cartolina.

cartolinota: aumentatiu de cartolina.

cartolineta: diminutiu de cartolina.

cartolinel·la: diminutiu de cartolina.

cartolineua: diminutiu de cartolina.

cartolinoya: diminutiu de cartolina.

cartolinoyina: diminutiu de cartolina.

cartolinoyeta: diminutiu de cartolina.

cartolinoyineua: diminutiu de cartolina.

cartolinetxa: despectiu de cartolina.

cartolinenc,-ca: pertanyent a cartolina. [382]

cartolinada: colectiu de cartolina.

cartolinam: colectiu de cartolina.

cartolinim: colectiu de cartolina.

cartolinum: colectiu de cartolina.

cartolinetjar: assemblarse a cartolina.

Cartolinerot,-ta: aumentatiu de cartoliner.

cartolineret,-ta: diminutiu de cartoliner.

cartolinerel·lo,-l·la: diminutiu de cartoliner.

carolineretxo,-txa: despectiu de cartoliner.

cartolineringo: despectiu de cartoliner.

cartolinerada: feta pròpia de cartoliner; molts de cartoliners.

cartolineretjar: assemblarse a cartoliner.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cartolineratje: ofici de cartoliner.

Cartolineria: moltes de cartolines; botiga de cartolines.

cartolineriota: aumentatiu de cartolineria.

cartolinerieta: diminutiu de cartolineria.

cartolinerietxa: despectiu de cartolineria.

Cartutxot: aumentatiu de cartutxo.

cartutxarro: aumentatiu de cartutxo.

cartutxàs: aumentatiu de cartutxo.

cartutxet: diminutiu de cartutxo.

cartutxel·lo: diminutiu de cartutxo.

cartutxetxo: despectiu de cartutxo.

cartutxingo: despectiu de cartutxo.

cartutxenc,-ca: pertanyent a cartutxo.

cartutxada: colectiu de cartutxo.

cartutxam: colectiu de cartutxo.

cartutxim: colectiu de cartutxo.

cartutxum: colectiu de cartutxo.

cartutxetjar: assemblarse a cartutxo; manetjar cartutxos.

Cartutxer: el qui fa cartutxos.

cartutxerot: aumentatiu de cartutxer.

cartutxerel·lo: diminutiu de cartutxer.

cartutxeret: diminutiu de cartutxer.

cartutxeretxo: despectiu de cartutxer.

cartutxeringo: despectiu de cartutxer.

cartutxeratje: ofici de cartutxer.

Cartutxerota: aumentatiu de cartutxera.

cartutxerassa: aumentatiu de cartutxera.

cartutxereta: diminutiu de cartutxera.

cartutxeretxa: despectiu de cartutxera.

cartutxerenc,-ca: pertanyent a cartutxer o cartutxera.

cartutxerada: colectiu de cartutxera.

cartutxeram: colectiu de cartutxera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cartutxerim: colectiu de cartutxera.

cartutxerum: colectiu de cartutxera.

Cartutxeria: molts de cartutxos o cartutxeres; botiga de cartutxos o cartutxeres.

cartutxeriota: aumentatiu de cartutxeria.

cartutxerieta: diminutiu de cartutxeria.

cartutxerietxa: despectiu de cartutxeria.

***Carxofarse:** aficarse un dins ca-seua; no anar p'el mitx; amagarse, com el bessó de la carxofa dins tantes pells i fulles.

carxofera: ganes de carxofarse.

Carxofota: aumentatiu de carxofa (fruyta de la carxofera: *cynara scolymus* L.

carxofarra: aumentatiu de carxofa (fruyta de la carxofera: *cynara scolymus* L.

carxofassa: aumentatiu de carxofa (fruyta de la carxofera: *cynara scolymus* L.

carxofeta: diminutiu de carxofa.

carxofó: diminutiu de carxofa.

carxofel·la: diminutiu de carxofa.

carxofoya: diminutiu de carxofa.

carxofina: diminutiu de carxofa.

carxofineua: diminutiu de carxofa.

carxofinoya: diminutiu de carxofa.

carxofetxa: despectiu de carxofa.

carxofenc,-ca: pertanyent a carxofa.

carxofada: panxada de carxofes; moltes de carxofes.

carxoferia: colectiu de carxofa.

carxofam: colectiu de carxofa.

carxofim: colectiu de carxofa.

carxofum: colectiu de carxofa.

carxofetjar: assemblarse a carxofa.

Carxoferot,-ta: aumentatiu de carxofer i carxofera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

carxoferàs,-ssa: aumentatiu de carxofer i carxofera.

carxoferet,-ta: diminutiu de carxofer i carxofera.

carxoferel·lo,-l·la: despectiu de carxofer i carxofera.

carxoferetxo,-txa: despectiu de carxofer i carxofera.

carxoferingo,-ga: despectiu de carxofer i carxofera.

carxoferada: moltes de carxoferes o carxofers.

carxoferam: colectiu de carxoferada.

carxoferim: colectiu de carxoferada. [383]

carxoferum: colectiu de carxoferada.

carxoferetjar: assemblarse a carxofer o carxofera.

Carxofarot: aumentatiu de carxofar (terra sembrada de carxofes.)

carxofaràs: aumentatiu de carxofar.

carxofaret: diminutiu de carxofar.

carxofarel·lo: diminutiu de carxofar.

carxofaretxo: despectiu de carxofar.

carxofaringo: despectiu de carxofar.

carxofarenc,-ca: pertanyent a carxofar.

carxofaretjar: assemblarse a un carxofar.

carxofareria: colectiu de carxofar.

carxofarada: colectiu de carxofar.

carxofaram: colectiu de carxofar.

carxofarim: colectiu de carxofar.

carxofarum: colectiu de carxofar.

Casacota: aumentatiu de casaca.

casacarra: aumentatiu de casaca.

casacó: diminutiu de casaca.

casaquel·la: diminutiu de casaca.

casaquetxa: despectiu de casaca.

casacada: cop ab la casaca; moltes de casaques.

casaqueria: moltes de casaques; botiga de casaques.

casacam: colectiu de casaca.

casaquim: colectiu de casaca.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

casacum: colectiu de casaca.

casaquenc,-ca: pertanyent a casaca.

casaquetjar: assemblarse a casaca; manetjar o usar molt casaca.

casaquetjador: afectat de casaquetjar.

casaquetja: afectat de casaquetjar.

casaquetjera: ganes de casaquetjar.

***Casada:** l'acte de casarse.

casadota: aumentatiu de casada.

casadeta: diminutiu de casada.

casadetxa: despectiu de casada.

casadis,-ssa: afectat de casarse.

Casadot: aumentatiu de casat.

casadet: diminutiu de casat.

casadetxo: despectiu de casat.

***Casat:** casal, casa gran.

Casera: ganes de casarse; casa d'abelles.

caserassa: aumentatiu de casera d'abelles.

caserota: aumentatiu de casera d'abelles.

casereta: diminutiu de casera d'abelles.

caseroya: diminutiu de casera d'abelles.

caserel·la: diminutiu de casera d'abelles.

caseretxa: despectiu de casera d'abelles.

caserada: cop de casera; moltes de caseres.

caseram: colectiu de casera d'abelles.

caserim: colectiu de casera d'abelles.

caserum: colectiu de casera d'abelles.

casereria: botiga de caseres; moltes de caseres.

casereriota: aumentatiu de casereria.

casererieta: diminutiu de casereria.

casererietxa: despectiu de casereria.

Casota: aumentatiu de casa.

casetxa: despectiu de casa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

casull: casa menuda.

caull: casa menuda.

Cascavellot: aumentatiu de cascavell.

cascavellarro: aumentatiu de cascavell.

cascavellàs: aumentatiu de cascavell.

cascavellí: diminutiu de cascavell.

cascavelley: diminutiu de cascavell.

cascavelloy: diminutiu de cascavell.

cascavelliney: diminutiu de cascavell.

cascavellinoy: diminutiu de cascavell.

cascavellinoyet: diminutiu de cascavell.

cascavellinoyí: diminutiu de cascavell.

cascavellinoyineu: diminutiu de cascavell.

cascavellinoyinet: diminutiu de cascavell.

cascavelleu: diminutiu de cascavell.

cascavellel·lo: diminutiu de cascavell.

cascavelletxo: despectiu de cascavell.

cascavellingo: despectiu de cascavell.

cascavellenc,-ca: pertanyent a cascavell.

cascavellam: colectiu de cascavell.

cascavellim: colectiu de cascavell.

cascavellum: colectiu de cascavell.

***cascavelletjar:** anar baldera una cosa que pertoca anar estreta o ajustada, i que, per lo metex, sacsantla o moventla, fa soroll com els cascavells en moviment. [384]

cascavalletjera: ganes de cascavelletjar.

***Cascavellada:** molts de cascavells.

cascavelladota: aumentatiu de cascavellada (cop de cascavells.)

cascavelladassa: aumentatiu de cascavellada (cop de cascavells.)

cascavelladarra: aumentatiu de cascavellada (cop de cascavells.)

cascavelladeta: diminutiu de cascavellada.

cascavelladetxa: despectiu de cascavellada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Cascavelleria: botiga de cascavells; molts de cascavells.

cascavelleriota: aumentatiu de cascavelleria.

cascavelleriarra: aumentatiu de cascavelleria.

cascavelleriassa: aumentatiu de cascavelleria.

cascavellerieta: diminutiu de cascavelleria.

cascavellerietxa: despectiu de cascavelleria.

Cascayot: aumentatiu de cascay: *papaver somniferum* L.

cascayàs: aumentatiu de cascay: *papaver somniferum* L.

cascayarro: aumentatiu de cascay: *papaver somniferum* L.

cascayet: diminutiu de cascay.

cascayó: diminutiu de cascay.

cascayí: diminutiu de cascay.

cascayel·lo: diminutiu de cascay.

cascayiney: diminutiu de cascay.

cascayinoy: diminutiu de cascay.

cascayinoyí: diminutiu de cascay.

cascayinoyineu: diminutiu de cascay.

cascayenc,-ca: pertanyent a cascay.

cascayada: molts de cascays.

cascayeria: molts de cascays.

cascayam: molts de cascays.

cascayim: molts de cascays.

cascayum: molts de cascays.

cascayetjar: assemblarse a cascay; manetjar cascays.

Cascayer: terra plantada de cascays; el que cuyda cascays.

cascayerot: aumentatiu de cascayer.

cascayeret: diminutiu de cascayer.

cascayerel·lo: id. de cascayer.

cascayeretxo: despectiu de cascayer.

cascayerada: molts de cascayers; feta própia de cascayer.

cascayeratje: ofici de cascayer.

Caspi: interjecció d'estranyesa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caspitel·lo: interjecció d'estranyesa.

***Cassada:** l'acte de cassar.

cassadota: aumentatiu de cassada.

cassadassa: aumentatiu de cassada.

cassadarra: aumentatiu de cassada.

cassadeta: diminutiu de cassada.

cassadetxa: despectiu de cassada.

Cassadorot: aumentatiu de cassador.

cassadoret: diminutiu de cassador.

cassadoretxo: despectiu de cassador.

cassadorada: feta pròpia de cassador; molts de cassadors.

cassadoram: colectiu de cassador.

cassadorim: colectiu de cassador.

cassadorum: colectiu de cassador.

cassadoretjar: assemblarse a cassador.

cassadoratje: ofici de cassador.

cassadorenc,-ca: pertanyent a cassador.

***Cassera:** ganes de cassar; lloc aont un sol anar a passar el temps.

casserota: aumentatiu de cassera.

cassereta: diminutiu de cassera.

cassaretxa: despectiu de cassera.

Càssara: cullera molt gran, en forma de cassarola fonda, ab la que treuen l'ayga de la caldera a les tafones d'oli, i la tiren dalt la pila d'esportins.

cassarota: aumentatiu de càssara.

cassarassa: aumentatiu de càssara.

cassareta: diminutiu de càssara.

cassarel·la: diminutiu de càssara.

cassaretxa: despectiu de càssara.

cassarada: cop de càssara; moltes de càssares.

cassaram: colectiu de càssara.

cassarim: colectiu de càssara.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cassarum: colectiu de càssara.

cassaretjar: assemblarse a càssara; manetjar la càssara.

cassaretjador: afectat de cassaretjar.

cassaretja: afectat de cassaretjar.

cassaretjera: ganes de cassaretjar.

Casserina: bossa de cuyro per municions de cassa

casserinarra: aumentatiu de casserina.

casserinassa: aumentatiu de casserina.

casserinota: aumentatiu de casserina.

casserineta: diminutiu de casserina.

casserinel·la: diminutiu de casserina.

casserinetxa: despectiu de casserina. [385]

casserinada: colectiu de casserina.

casserineria: colectiu de casserina.

casserinam: colectiu de casserina.

casserinim: colectiu de casserina.

casserinum: colectiu de casserina.

casserinenc,-ca: pertanyent a casserina.

casserinetjar: assemblarse a casserina.

Cassolarra: aumentatiu de cassola.

cassolota: aumentatiu de cassola.

cassoletxa: despectiu de cassola.

cassolam: colectiu de cassola.

cassolim: colectiu de cassola.

cassolum: colectiu de cassola.

***cassolada:** colectiu de cassola.

cassolenc,-ca: pertanyent a cassola.

cassoletjar: assemblarse a cassola; manetjar cassoles.

cassoletjador: afectat de cassoletjar.

cassoletja: afectat de cassoletjar.

cassoletjera: ganes de cassoletjar.

Cassoleria: botiga de cassoles; moltes de cassoles.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cassoleriota: aumentatiu de cassoleria.

cassolerieta: diminutiu de cassoleria.

cassolerietxa: despectiu de cassoleria.

***Cassoleta:** colla de gent que's reunexen fent la pretxa, tertúlia: *camarilla*.

Cassot: camia de drap molt gruxat, de faldars curts, que duen els del camp per fer feyna.

cassotarro: aumentatiu de cassot.

cassotàs: aumentatiu de cassot.

cassotot: aumentatiu de cassot.

cassotet: aumentatiu de cassot.

cassotel·lo: diminutiu de cassot.

cassotey: diminutiu de cassot.

cassotí: diminutiu de cassot.

cassotetxo: despectiu de cassot.

cassotingo: despectiu de cassot.

cassotenc,-ca: pertanyent a cassot.

cassoteria: colectiu de cassot.

cassotada: colectiu de cassot.

cassotam: colectiu de cassot.

cassotim: colectiu de cassot.

cassotum: colectiu de cassot.

cassotetjar: assemblarse a cassot; anomenar molt el cassot.

cassotetjador,-ra: afectat de cassotetjar.

cassotetja: afectat de cassotetjar.

cassotetjera: ganes de cassotetjar.

Cassotera: la dona que cus cassots.

cassoterota: aumentatiu de cassotera.

cassotereta: diminutiu de cassotera.

cassoteretxa: despectiu de cassotera.

cassoterenc,-ca: pertanyent a cassotera.

cassoterada: acció pròpia de cassotera; moltes de cassoteres.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cassoteretjar: assemblarse a cassotera.

cassoteratje: ofici de cassotera.

Castota: aumentatiu de casta.

casteta: diminutiu de casta.

castetxa: despectiu de casta.

Castanyot: aumentatiu de castany.

castanyet: diminutiu de castany.

castanyoy: diminutiu de castany.

castanyetxo: despectiu de castany.

Castanyota: aumentatiu de castanya.

castanyarra: aumentatiu de castanya.

castanyassa: aumentatiu de castanya.

castanyeua: diminutiu de castanya.

castanyel·la: diminutiu de castanya.

castanyetxa: despectiu de castanya.

castanyenc,-ca: pertanyent a castanya.

castanyetjar: assemblarse a castanya; manetjar castanyes.

castanyetjador,-ra: afectat de castanyetjar.

castanyetja: afectat de castanyetjar.

castanyetjera: ganes de castanyetjar.

castanyada: colectiu de castanya.

castanyam: colectiu de castanya.

castanyim: colectiu de castanya.

castanyum: colectiu de castanya.

Castanyeria: moltes de castanyes; botiga de castanyes.

castanyeriota: aumentatiu de castanyeria.

castanyerieta: diminutiu de castanyeria.

castanyerietxa: despectiu de castanyeria.

castanyeriada: moltes de castanyeries.

castanyarot: aumentatiu de castanyar. [386]

castanyaret: diminutiu de castanyar.

castanyarel·lo: diminutiu de castanyar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

castanyaretxo: despectiu de castanyar.

castanyaringo: despectiu de castanyar.

castanyarada: molts de castanyars.

castanyaram: molts de castanyars.

castanyarim: molts de castanyars.

castanyarum: molts de castanyars.

castanyarenc,-ca: pertanyent a castanyar.

castanyaretjar: assemblarse a castanyar.

Castanyerot: aumentatiu de castanyer.

castanyeret: diminutiu de castanyer.

castanyeretxo: despectiu de castanyer.

castanyeringo: despectiu de castanyer.

castanyerenc,-ca: pertanyent a castanyer.

castanyerada: colectiu de castanyer y castanyera.

castanyeram: colectiu de castanyer y castanyera.

castanyerim: colectiu de castanyer y castanyera.

castanyerum: colectiu de castanyer y castanyera.

castanyeretjar: assemblarse a castanyer o castanyera.

Castanyera: dona qui ven castanyes.

castanyerota: aumentatiu de castanyera.

castanyerassa: aumentatiu de castanyera.

castanyereta: diminutiu de castanyera.

castanyerel·la: diminutiu de castanyera.

castanyeretxa: despectiu de castanyera.

Castanyolota: aumentatiu de castanyola.

castanyoleta: diminutiu de castanyola.

castanyoletxa: despectiu de castanyola.

castanyolenc,-ca: pertanyent a castanyola.

castanyoló: diminutiu de castanyola.

castanyolí: diminutiu de castanyola.

castanyolina: diminutiu de castanyola.

castanyolineua: diminutiu de castanyola.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

castanyolinoya: diminutiu de castanyola.

castanyolinoyina: diminutiu de castanyola.

castanyolinoyineua: diminutiu de castanyola.

castanyolinoyeta: diminutiu de castanyola.

castanyolada: colectiu de castanyola.

castanyoleria: colectiu de castanyola.

castanyolam: colectiu de castanyola.

castanyolim: colectiu de castanyola.

castanyolum: colectiu de castanyola.

castanyoletjar: asemblarse a castanyola.

Castellarro: aumentatiu de castell.

***castellàs:** aumentatiu de castell.

castellot: aumentatiu de castell; talayot.

castellotot: aumentatiu de castell.

castellel·lo: diminutiu de castell.

castelletxo: despectiu de castell.

castellingo: despectiu de castell.

***castellada:** colectiu de castell.

castelleria: colectiu de castell.

castellam: colectiu de castell.

castellim: colectiu de castell.

castellum: colectiu de castell.

castelletjar: assemblarse a castell.

Castellanot: aumentatiu de castellà.

castellanarro: aumentatiu de castellà.

castellanàs: aumentatiu de castellà.

castellanet: diminutiu de castellà.

castellaneu: diminutiu de castellà.

castellanel·lo: diminutiu de castellà.

castellanetxo: despectiu de castellà.

castellaningo: despectiu de castellà.

castellanenc,-ca: pertanyent a castellà.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

castellanada: colectiu de castellà.

castellaneria: colectiu de castellà.

castellanam: colectiu de castellà.

castellanim: colectiu de castellà.

castellanum: colectiu de castellà.

castellanetjar: assemblarse a castellà.

castellanisadot,-ta: aumentatiu de castellanisat,-da.

castellanisadet,-ta: diminutiu de castellanisat,-da.

castellanisadetxo,-txa: despectiu de castellanisat,-da.

castellanisera: ganes de castellanisar.

Castigadot,-ta: aumentatiu de castigat.

castigadet,-ta: diminutiu de castigat.

castigadetxo,-txa: despectiu de castigat.

Castiguera: ganes de castigar.

Castigada: intensiu de càstic.

castigadota: aumentatiu de càstic.

castigadeta: diminutiu de càstic.

castigadetxa: despectiu de càstic.

***castiç,-ça:** un que cansa insistint massa en les coses.

Casullota: aumentatiu de casulla.

casullot: aumentatiu de casulla.

casullarra: aumentatiu de casulla. [387]

casullassa: aumentatiu de casulla.

casulleta: diminutiu de casulla.

casulleua: diminutiu de casulla.

casulló: diminutiu de casulla.

casullona: diminutiu de casulla.

casulloya: diminutiu de casulla.

casulletxa: despectiu de casulla.

casullenc,-ca: pertanyent a casulla.

casullada: colectiu de casulla.

casullam: colectiu de casulla.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

casullim: colectiu de casulla.

casullum: colectiu de casulla.

casulleria: botiga de casulles; moltes de casulles.

casulletjar: assemblarse a casulla; manetjar casulles.

casulletjador,-ra: afectat de casulletjar.

casulletja: afectat de casulletjar.

casulletjera: ganes de casulletjar.

Casullerot: aumentatiu de casuller.

casulleret: diminutiu de casuller.

casullerel·lo: diminutiu de casuller.

casulleretxo: despectiu de casuller.

casullerada: acció pròpia de casuller; molts de casullers.

casulleram: colectiu de casuller.

casullerim: colectiu de casuller.

casullerum: colectiu de casuller.

casulleretjar: assemblarse a casuller.

casulleratje: ofici de casuller.

Catalanarro: aumentatiu de català.

catalanàs: aumentatiu de català.

catalanot: aumentatiu de català.

catalanet: diminutiu de català.

catalanó: diminutiu de català.

catalanoy: diminutiu de català.

catalaney: diminutiu de català.

catalaneu: diminutiu de català.

catalanel·lo: diminutiu de català.

catalanoyet: diminutiu de català.

catalanoyí: diminutiu de català.

catalanenc,-ca: pertanyent a català.

catalanetjar: assemblarse a català; anomenar molt catalans.

catalanetjador,-ra: afectat de catalanetjar.

catalanetja: afectat de catalanetjar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

catalanetjera: ganes de catalanetjar.

Catalinarra: aumentatiu de Catalina.

catalinassa: aumentatiu de Catalina.

catalinota: aumentatiu de Catalina.

catalinot: aumentatiu de Catalina.

catalineta: diminutiu de Catalina.

catalineua: diminutiu de Catalina.

catalinons: diminutiu de Catalina.

catalinoya: diminutiu de Catalina.

catalineya: diminutiu de Catalina.

catalinoyeta: diminutiu de Catalina.

catalinoyina: diminutiu de Catalina.

catalinoyineua: diminutiu de Catalina.

catalinetxa: despectiu de Catalina.

catalinenc,-ca: pertanyent a Catalina.

catalinada: acció pròpia d'una Catalina; moltes de catalines.

catalineria: colectiu de Catalina.

catalinam: colectiu de Catalina.

catalinim: colectiu de Catalina.

catalinum: colectiu de Catalina.

catalinetjar: assemblarse a una Catalina; anomenar molt Catalina.

catalinetjador,-ra: afectat de catalinetjar.

catalinetja: afectat de catalinetjar.

catalinetjera: ganes de catalinetjar.

Cataliner,-ra: natural o habitador del barri de Santa Catalina.

catalinerot,-ta: aumentatiu de cataliner.

catalineret,-ta: diminutiu de cataliner.

catalinerel·lo,-l·la: diminutiu de cataliner.

catalineretxo,-txa: despectiu de cataliner.

catalinerada: acció pròpia de cataliner; molts de cataliners.

catalineria: molts de cataliners.

Catalogot: aumentatiu de catàlec.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

catalogarro: aumentatiu de catàlec.

catalogàs: aumentatiu de catàlec.

cataloguet: diminutiu de catàlec.

cataloguel·lo: diminutiu de catàlec.

cataloguetxo: despectiu de catàlec.

cataloguenc,-ca: pertanyent a catàlec. [388]

Catalogada: l'acte de catalogar; molts de catàlecs.

catalogadota: aumentatiu de catalogada.

catalogadarra: aumentatiu de catalogada.

catalogadassa: aumentatiu de catalogada.

catalogadeta: diminutiu de catalogada.

cataloguedel·la: diminutiu de catalogada.

catalogadetxa: despectiu de catalogada.

catalogueria: colectiu de catàlec.

catalogam: colectiu de catàlec.

cataloguim: colectiu de catàlec.

catalogum: colectiu de catàlec.

cataloguetjar: assemblarse a catàlec.

cataloguera: ganes de catalogar.

Catalunyota: aumentatiu de Catalunya.

catalunyarra: aumentatiu de Catalunya.

catalunyassa: aumentatiu de Catalunya.

catalunyeta: diminutiu de Catalunya.

catalunyeua: diminutiu de Catalunya.

catalunyel·la: diminutiu de Catalunya.

catalunyetxa: despectiu de Catalunya.

catalunyetjar: assemblarse a Catalunya.

Catanyarro: aumentatiu de catany.

catanyàs: aumentatiu de catany.

catanyot: aumentatiu de catany.

catanyet: diminutiu de catany.

catanyó: diminutiu de catany.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

catanyey: diminutiu de catany.

catanyoy: diminutiu de catany.

catanyenc,-ca: pertanyent a catany.

catanyada: colectiu de catany.

catanyeria: colectiu de catany.

catanyam: colectiu de catany.

catanyim: colectiu de catany.

catanyum: colectiu de catany.

catanyetjar: assemblarse a Catany.

Catecismot: aumentatiu de catecisme.

catecismet: diminutiu de catecisme.

catecism[e]l·lo: diminutiu de catecisme.

catecismetxo: despectiu de catecisme.

catecismenc,-ca: pertanyent a catecisme.

catecismetjar: assemblarse a catecisme.

Catedralarra: aumentatiu de catedral.

catedralassa: aumentatiu de catedral.

catedralota: aumentatiu de catedral.

catedraleta: diminutiu de catedral.

catedraletxa: despectiu de catedral.

catedralenc,-ca: pertanyent a catedral.

catedralada: moltes de catedrals.

catedraletjar: assemblarse a catedral.

Catedraticot: aumentatiu de catedràtic.

catedratiquet: diminutiu de catedràtic.

catedratiquel·lo: id. de catedràtic.

catedratiquetxo: despectiu de catedràtic.

catedraticada: acció própia de catedràtic; molts de catedràtics.

catedratiquetjar: assemblarse a catedràtic; donarse ayres de tal.

catedraticatje: ofici de catedràtic.

Catequisera: ganes de catequisar.

catequisadot: aumentatiu de catequisat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

catequisadet: diminutiu de catequisat.

catequisadetxo: despectiu de catequisat.

Cateyfa: caterva (Palma). A Manacor i altres pobles: *catefa*.

Catifarra: aumentatiu de catifa.

catifassa: aumentatiu de catifa.

catifota: aumentatiu de catifa.

catifó: diminutiu de catifa.

catifona: diminutiu de catifa.

catifetxa: despectiu de catifa.

catifel·la: diminutiu de catifa.

catifenc,-ca: pertanyent a catifa.

catifada: colectiu de catifa.

catifam: colectiu de catifa.

catifim: colectiu de catifa.

catifum: colectiu de catifa.

catifetjar: assemblarse a catifa.

Catiferia: botiga de catifes; moltes de catifes.

catiferiota: aumentatiu de catifa.

catifariarra: aumentatiu de catifa.

catifariassa: aumentatiu de catifa.

catiferieta: diminutiu de catifa.

catiferietxa: despectiu de catifa.

catiferiada: moltes de catiferies.

Catiferot: aumentatiu de catifer.

catiferet: diminutiu de catifer.

catiferetxo: despectiu de catifer.

catiferenc,-ca: pertanyent a catifer.

catiferada: acció pròpia de catifer; molts de catifers. [389]

catiferam: colectiu de catifer.

catiferim: colectiu de catifer.

catiferum: colectiu de catifer.

catiferetjar: assemblarse a catifer.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Cativot,-ta: aumentatiu de catiu,-va.

cativarro,-rra: aumentatiu de catiu,-va.

cativet,-ta: diminutiu de catiu,-va.

cativel·lo,-l·la: diminutiu de catiu,-va.

cativetxo,-txa: despectiu de catiu,-va.

cativenc,-ca: pertanyent a catiu,-va.

cativada: l'acte de cativar; molts de catius; feta pròpia de catiu.

cativadota: aumentatiu de cativada.

cativadeta: diminutiu de cativada.

cativadetxa: despectiu de cativada.

cativam: colectiu de catiu.

cativim: colectiu de catiu.

cativum: colectiu de catiu.

cativetjar: assemblarse a catiu.

cativera: ganes de cativar.

Cativeri: estat de catiu.

cativeriot: aumentatiu de cativeri.

cativeriet: diminutiu de cativeri.

cativerietxo: despectiu de cativeri.

cativerienc,-ca: pertanyent a cativeri.

cativerietjar: assemblarse a cativeri.

Catolicot,-ta: aumentatiu de católic,-ca.

catoliquet,-ta: diminutiu de católic,-ca.

catoliquel·lo,-l·la: diminutiu de católic,-ca.

catoliquetxo,-txa: despectiu de católic,-ca.

catolicada: colectiu de católic,-ca.

catoliqueria: colectiu de católic,-ca.

catolicam: colectiu de católic,-ca.

catoliquim: colectiu de católic,-ca.

catolicum: colectiu de católic,-ca.

catoliquetjar: assemblarse a catòlic; avanarse d'esser catòlic.

catoliquetjador,-ra: afectat de catoliquetjar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

catoliquetja: afectat de catoliquetjar.

catoliquetjera: ganes de catoliquetjar.

Catrí: carretó de colcar, menut, senyorívol.

catrinarro: aumentatiu de catrí.

catrinàs: aumentatiu de catrí.

catrinot: aumentatiu de catrí.

catrinet: diminutiu de catrí.

catrinoy: diminutiu de catrí.

catriney: diminutiu de catrí.

catrineu: diminutiu de catrí.

catrinel·lo: diminutiu de catrí.

catrinoyet: diminutiu de catrí.

catrinetxo: despectiu de catrí.

catrinenc,-ca: pertanyent a catrí.

catrinada: colectiu de catrí.

catrineria: colectiu de catrí.

catrinam: colectiu de catrí.

catrínim: colectiu de catrí.

catrinum: colectiu de catrí.

catrinetjar: assemblarse a catrí; fer navegar molt un catrí.

catrinetjador,-ra: afectat de catrinetjar.

catrinetja: afectat de catrinetjar.

catrinetjera: ganes de catrinetjar.

catriner: que manetja o mena un catrí.

catrinerot: aumentatiu de catriner.

catrineret: diminutiu de catriner.

catrinerel·lo: diminutiu de catriner.

catrineretxo: despectiu de catriner.

catrinerada: feta pròpia de catriner; molts de catriners.

catríneretjar: assemblarse a catriner.

catrinerenc,-ca: pertanyent a catriner.

Catxiporra: garrot gruxat per pegar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

catxiporrassa: aumentatiu de catxiporra.

catxiporrota: aumentatiu de catxiporra.

catxiporreta: diminutiu de catxiporra.

catxiporró: diminutiu de catxiporra.

catxiporreua: diminutiu de catxiporra.

catxiporretxa: despectiu de catxiporra.

catxiporrenc,-ca: pertanyent a catxiporra.

catxiporrada: cop de catxiporra; moltes de catxiporres.

catxiporreria: colectiu de catxiporra.

catxiporram: colectiu de catxiporra.

catxiporrim: colectiu de catxiporra.

catxiporrum: colectiu de catxiporra.

catxiporretjar: assemblarse a catxiporra.

Cauot: aumentatiu de cau.

cauarro: aumentatiu de cau. [390]

cauet: diminutiu de cau.

cauetxo: despectiu de cau.

cauenc,-ca: pertanyent a cau.

cauetjar: assemblarse a cau.

Caulota: aumentatiu de caula.

caularra: aumentatiu de caula.

caulassa: aumentatiu de caula.

cauleta: diminutiu de caula.

cauló: diminutiu de caula.

caulí: diminutiu de caula.

caulona: diminutiu de caula.

caulina: diminutiu de caula.

cauleua: diminutiu de caula.

cauloya: diminutiu de caula.

cauletjar: assemblarse a caula.

Cavera: ganes de cavar.

cavadota: aumentatiu de cavada; acte de cavar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cavadassa: aumentatiu de cavada; acte de cavar.

cavadasa: aumentatiu de cavada; acte de cavar.

cavadeta: diminutiu de cavada.

cavadel·la: diminutiu de cavada.

cavadetxa despectiu de cavada.

Cavadot,-ta: aumentatiu de cavat,-da.

cavadet,-ta: diminutiu de cavat,-da.

cavadel·lo,-l·la: diminutiu de cavat,-da.

cavadetxo,-txa: despectiu de cavat,-da.

***cavador,-ra:** lo que's pot cavar; afectat de cavar.

cavadorot,-ta: aumentatiu de cavador,-ra.

cavadorel·lo,-l·la: aumentatiu de cavador,-ra.

cavadoret,-ta: diminutiu de cavador,-ra.

cavadoretxo,-txa: despectiu de cavador,-ra.

cavadorenc,-ca: pertanyent a cavador,-ra.

cavadorada: molts de cavadors; feta pròpia de cavador.

cavadoram: colectiu de cavador.

cavadorim: colectiu de cavador.

cavadorum: colectiu de cavador.

cavadoretjar: assemblarse a cavador.

Cavallarro: aumentatiu de cavall.

cavallí: diminutiu de cavall.

cavallel·lo: diminutiu de cavall.

cavallinoy: diminutiu de cavall.

cavalliney: diminutiu de cavall.

cavallineu: diminutiu de cavall.

cavallinel·lo: diminutiu de cavall.

cavallingo: despectiu de cavall.

cavalletxo: despectiu de cavall.

cavallenc,-ca: pertanyent a cavall

***cavallada:** acció pròpia de cavall.

***cavalleria:** molts de cavalls.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cavallam: molts de cavalls.

cavallim: molts de cavalls.

cavallum: molts de cavalls.

cavalletjar: assemblarse a cavall.

Cavalleretxo: despectiu de cavaller.

cavallerel·lo: diminutiu de cavaller.

cavallerenc,-ca: pertanyent a cavaller.

cavallerada: acció pròpia de cavaller; molts de cavallers.

cavalleram: colectiu de cavaller.

cavallerim: colectiu de cavaller.

cavallerum: colectiu de cavaller.

cavalleretjar: assemblarse a cavaller.

Cavegot: aumentatiu de càvec.

cavegarro: aumentatiu de càvec.

cavegàs: aumentatiu de càvec.

caveguet: diminutiu de càvec.

caveguel·lo: diminutiu de càvec.

caveguetxo: despectiu de càvec.

cavegam: colectiu de càvec.

caveguim: colectiu de càvec.

cavegum: colectiu de càvec.

Cavegueria: colectiu de càvec; botiga de càvecs.

caveguerіota: aumentatiu de cavegueria.

caveguerieta: diminutiu de cavegueria.

caveguerietxa: despectiu de cavegueria.

Cavegada: cop de càvec; molts de càvecs.

cavegadota: aumentatiu de cavegada.

cavegadeta: diminutiu de cavegada.

cavegadetxa: despectiu de cavegada.

Caveguer: el qui fa o ven càvecs.

caveguerot: aumentatiu de caveguer.

caveguеret: diminutiu de caveguer.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cavegueretxo: despectiu de caveguer.

caveguerada: feta pròpia de caveguer; molts de caveguers.

cavegueretjar: assemblarse a caveguer.

Cavayó: aplec de deu vencisos (corda ó càrritx) o de deu garbes. [391]

cavayonarro: aumentatiu de cavayó.

cavayonàs: aumentatiu de cavayó.

cavayonot: aumentatiu de cavayó.

cavayonet: diminutiu de cavayó.

cavayonel·lo: diminutiu de cavayó.

cavayonetxo: despectiu de cavayó.

cavayonenc,-ca: pertanyent a cavayó.

cavayonada: colectiu de cavayó.

cavayoneria: colectiu de cavayó.

cavayonam: colectiu de cavayó.

cavayonim: colectiu de cavayó.

cavayonum: colectiu de cavayó.

cavayonetjar: anomenar molt cavayó; manetjar cavayons.

cavayonetjador,-ra: afectat de cavayonetjar.

cavayonetja: afectat de cavayonetjar.

cavayonetjera: ganes de cavayonetjar.

cavayonar: fer cavayons. Se diu de la terra que fa moltes garbes, que deu fan un cavayó.

cavayonera: ganes de cavayonar.

Caxota: aumentatiu de caxa.

caxarra: aumentatiu de caxa.

caxetxa: despectiu de caxa.

caxam: colectiu de caxa.

caxim: colectiu de caxa.

caxum: colectiu de caxa.

Caxada: moltes de caxes; la roba que cap dins la caxa.

caxadota: aumentatiu de caxada.

caxadeta: diminutiu de caxada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caxadetxa: despectiu de caxada.

Caxerot: aumentatiu de caxer.

caxeret: diminutiu de caxer.

caxerel·lo: diminutiu de caxer.

caxeretxo: despect. de caxer.

caxerenc,-ca: pertanyent a caxer.

caxerada: acció pròpia de caxer; molts de caxers.

caxeram: colectiu de caxer.

caxerim: colectiu de caxer.

caxerum: colectiu de caxer.

caxeretjar: assemblarse a caxer.

caxeratje: ofici de caxer.

Caxeria: moltes de caxes; botiga de caxes.

caxeriota: aumentatiu de caxeria.

caxerieta: diminutiu de caxeria.

caxerietxa: despectiu de caxeria.

caxeriada: moltes de caxeries.

Caxonarro: aumentatiu de caxó.

caxonot: aumentatiu de caxó.

caxoningo: despectiu de caxó.

caxonetxo: despectiu de caxó.

caxonenc,-ca: pertanyent a caxó.

caxonam: colectiu de caxó.

caxonim: colectiu de caxó.

caxonum: colectiu de caxó.

Caxoneria: molts de caxons; botiga de caxons.

caxoneriota: aumentatiu de caxoneria.

caxonerieta: diminutiu de caxoneria.

caxonerietxa: despectiu de caxoneria.

caxoneriada: moltes de caxoneries.

Caxonada: lo que cap dins un caxó; molts de caxons.

caxonadota: aumentatiu de caxonada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caxonadeta: diminutiu de caxonada.

caxonadetxa: despectiu de caxonada.

caxonetjar: assemblarse a caxó; manetjar molt caxons.

caxonetjador,-ra: afectat de caxonetjar.

caxonetja: afectat de caxonetjar.

caxonetjera: ganes de caxonetjar.

Caxoner: el qui fa caxons.

caxonerot: aumentatiu de caxoner.

caxoneret: diminutiu de caxoner.

caxonerel·lo: diminutiu de caxoner.

caxoneretxo: despectiu de caxoner.

caxoneringo: despectiu de caxoner.

caxonerada: acció pròpia de caxoner; molts de caxoners.

caxoneretjar: assemblarse a caxoner.

caxoneratje: ofici de caxoner.

Caxalarro: aumentatiu de caxal.

caxalàs: aumentatiu de caxal.

caxalot: aumentatiu de caxal.

caxalí: diminutiu de caxal.

caxaleu: diminutiu de caxal.

caxaloy: diminutiu de caxal. [392]

caxaley: diminutiu de caxal.

caxalinoy: diminutiu de caxal.

caxalinoyí: diminutiu de caxal.

caxalinoyet: diminutiu de caxal.

caxaletxo: despectiu de caxal.

caxalingo: despectiu de caxal.

caxalenc,-ca: pertanyent a caxal.

***caxalada:** colectiu de caxal.

caxaleria: colectiu de caxal.

caxalam: colectiu de caxal.

caxalim: colectiu de caxal.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caxalum: colectiu de caxal.

***caxaletjar:** assemblarse a caxal; tocarse molt els caxals.

caxaletjador,-ra: afectat de caxaletjar.

caxaletja: afectat de caxaletjar.

caxaletjera: ganes de caxaletjar.

Cayguera: ganes de caure.

caygudarra: aumentatiu de cayguda.

caygudassa: aumentatiu de cayguda.

caygudota: aumentatiu de cayguda.

caygudeta: diminutiu de cayguda.

caygudetxa: despectiu de cayguda.

Caygudot,-ta: aumentatiu de caygut.

caygudet,-ta: aumentatiu de caygut.

caygudetxo,-txa: despectiu de caygut.

Cayrot: aumentatiu de cayre.

cayretxo: despectiu de cayre.

cayret: diminutiu de cayre.

cayrel·lo: diminutiu de cayre.

***cayró:** diminutiu de cayre.

cayronet: diminutiu de cayre.

cayrenc,-ca: pertanyent a cayre.

cayrada: colectiu de cayre.

cayram: colectiu de cayre.

cayrim: colectiu de cayre.

cayrum: colectiu de cayre.

cayrar: treure'l cayre a una cosa.

cayrera: ganes de cayrar.

cayrat,-da: lo que té'ls cayres trets.

cayradot,-ta: aumentatiu de cayrat.

cayradet,-ta: diminutiu de cayrat.

cayredetxo,-txa: despectiu de cayrat.

cayredenc,-ca: pertanyent a cayrat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cayrador,-ra: el qui cayra; lo que's pot cayrar.

cayradorot,-ta: aumentatiu de cayrador.

cayradoret,-ta: diminutiu de cayrador.

cayradoretxo,-txa: despectiu de cayrador.

Apendic

Més paraules que comensen en *ca*..., dexades de descuyt en la llista anterior.

Cabanel·la: diminutiu de cabana.

cabaneria: moltes de cabanes.

Cabassel·lo: diminutiu de cabàs.

Cabasseria: botiga de cabassos; molts de cabassos.

cabasseriarra: aumentatiu de cabasseria.

cabasseriassa: aumentatiu de cabasseria.

cabasseriota: aumentatiu de cabasseria.

cabasserieta: diminutiu de cabasseria.

cabasserietxa: despectiu de cabasseria.

cabasseriada: moltes de cabasseries.

cabasserietjar: assemblarse a cabasseria.

cabassenc,-ca: pertanyent a cabàs.

cabasserel·lo: diminutiu de cabasser.

Cabassadenc,-ca: pertanyent a cabessades.

Cabessoneria: botiga de cabessons; molts de cabessons.

cabessoneriarra: aumentatiu de cabessoneria.

cabessoneriassa: aumentatiu de cabessoneria.

cabessoneriota: aumentatiu de cabessoneria.

cabessonerieta: diminutiu de cabessoneria.

cabessonerietxa: despectiu de cabessoneria.

cabessoneriada: moltes de cabessoneries.

Cabeyeria: molts de cabells.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cabeyerenc,-ca: pertanyent a cabey.

Cabilera: ganes de cabilar. [393]

Cabironeria: botiga de cabirons; molts de cabirons.

cabironeriarra: aumentatiu de cabironeria.

cabironeriassa: aumentatiu de cabironeria.

cabironeriota: aumentatiu de cabironeria.

cabironerieta: diminutiu de cabironeria.

cabironerietxa: despectiu de cabironeria.

cabironeriada: moltes de cabironeries.

cabironerietjar: assemblarse a cabironeria.

Cabolleria: beneytura, curtesa de seny.

cabolleriota: aumentatiu de cabolleria.

cabollerieta: diminutiu de cabolleria.

cabollerietxa: despectiu de cabolleria.

cabollerienc,-ca: pertanyent a cabolleria.

Caboteria: caparrudesa, estupidesa; molts de cabots o cabotes.

caboteriota: aumentatiu de caboteria.

caboterieta: diminutiu de caboteria.

caboterietxa: despectiu de caboteria.

caboterienc,-ca: pertanyent a caboteria.

Cabotel·lo: diminutiu de cabot.

Cabrerel·lo: diminutiu de cabrer.

Cabrestel·lo: diminutiu de cabestre.

Cabresteria: botiga de cabrestes; molts de cabrestes.

cabresteriota: aumentatiu de cabresteria.

cabresteriarra: aumentatiu de cabresteria.

cabresteriassa: aumentatiu de cabresteria.

cabresterieta: diminutiu de cabresteria.

cabresterietxa: despectiu de cabresteria.

cabresteriada: moltes de cabresteries.

cabresterietjar: assemblarse a una cabresteria.

cabresterienc,-ca: pertanyent a cabresteria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Cabrester: un qui fa cabrestes.

cabresterot: aumentatiu de cabrester.

cabresteret: diminutiu de cabrester.

cabresterel·lo: diminutiu de cabrester.

cabresteretxo: despectiu de cabrester.

cabresterada: feta pròpia de cabrester; molts de cabresters.

cabresteram: aumentatiu de cabrester.

cabresterim: aumentatiu de cabrester.

cabresterum: aumentatiu de cabrester.

cabresterenc,-ca: pertanyent a cabrester.

cabresteretjar: assemblarse a cabrester.

cabresteratje: ofici de cabrester.

Cabrestelleria: botiga de cabestrells; molts de cabestrells.

cabrestelleriota: aumentatiu de cabrestelleria.

cabrestellerieta: diminutiu de cabrestelleria.

cabrestellerietxa: despectiu de cabrestelleria.

cabrestelleriada: moltes de cabrestelleries.

cabrestellerietjar: assemblarse a cabrestelleria.

cabrestellerienc,-ca: pertanyent a cabrestelleria.

Cabresteller: el qui fa cabrestells.

cabrestellerot: aumentatiu de cabresteller.

cabrestelleret: diminutiu de cabresteller.

cabrestellerel·lo: diminutiu de cabresteller.

cabrestelleretxo: despectiu de cabresteller.

cabrestelleringo: despectiu de cabresteller.

cabrestelleratje: ofici de cabresteller.

cabrestellerada: feta pròpia de cabresteller; molts de cabrestellers.

Cabridel·lo: diminutiu de cabrit.

cabridoy: diminutiu de cabrit.

cabridey: diminutiu de cabrit.

cabridetxo: despectiu de cabrit.

Cadaferia: botiga de cadafs; molts de cadafs.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cadaferiota: aumentatiu de cadaferia.

cadaferieta: diminutiu de cadaferia.

cadaferietxa: despectiu de cadaferia.

Cadafel·lo: diminutiu de cadaf.

Cadafer: el qui fa o ven cadafs.

cadaferot: aumentatiu de cadafer.

cadaferet: diminutiu de cadafer.

cadaferel·lo: diminutiu de cadafer.

cadaferetxo: despectiu de cadafer.

cadaferada: molts de cadafers; feta pròpia de cadafer.

Cadastrel·lo: diminutiu de cadastre.

cadastreria: molts de cadastres.

Cadafaleria: molts de cadafals. [394]

cadafaler: el qui fa cadafals o se'n cuyda.

cadafalerot: aumentatiu de cadafaler.

cadafaleret: diminutiu de cadafaler.

cadafaleretxo: despectiu de cadafaler.

cadafalerada: feta pròpia de cadafaler; molts de cadafalers.

Caderneria: moltes de caderneres.

Cadeneria: moltes de cadenes; botiga de cadenes.

cadeneriota: aumentatiu de cadeneria.

cadenerieta: diminutiu de cadeneria.

cadenerietxa: despectiu de cadeneria.

cadeneratje: ofici de cadaner.

Caderlineria: moltes de caderlines.

Cadirel·la: diminutiu de cadira.

Cadireria: botiga de cadirer; adrès, colecció de cadires.

cadireriota: aumentatiu de cadireria.

cadirerieta: diminutiu de cadireria.

cadirerietxa: despectiu de cadireria.

Cadellel·lo: diminutiu de cadell.

cadelleria: molts de cadells.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Cadufel·lo: diminutiu de caduf.

Caduferia: botiga de cadufos; molts de cadufos.

caduferiota: aumentatiu de caduferia.

caduferieta: diminutiu de caduferia.

caduferietxa: despectiu de caduferia.

Cadufer: qui fa o ven cadufos.

caduferot: aumentatiu de cadufer.

caduferet: diminutiu de cadufer.

caduferetxo: despectiu de cadufer.

caduferatje: ofici de cadufer.

caduferenc,-ca: pertanyent a cadufer.

caduferada: feta pròpia de cadufer; molts de cadufers.

Caereria: botiga de caeres; moltes de caeres.

caereriota: aumentatiu de caereria.

caererieta: diminutiu de caereria.

caererietxa: despectiu de caereria.

Cafetel·lo: diminutiu de café.

Cafeteria: botiga de café; molt de café.

cafeteriota: aumentatiu de cafeteria.

cafeterieta: diminutiu de cafeteria.

cafeterietxa: despectiu de cafeteria.

Caguetxo: esquitarell, exigent, que's quexa de tot.

caguetxeria: qualidat de caguetxo.

Calabruxeria: colectiu de calabrux.

calabruxer: colectiu de calabrux.

Calafatel·lo: diminutiu de calafat.

calafateria: molts de calafats.

Calatravinel·lo: diminutiu de calatraví.

calatravineria: molts de calatravins.

Calapeteria: molt de calàpets.

calapetel·lo: diminutiu de calàpet.

Calaxel·lo: diminutiu de calax.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

calaxeria: molts de calaxos.

Calaxer: un qui fa calaxos.

calaxerot: aumentatiu de calaxer.

calaxeret: diminutiu de calaxer.

calaxeretxo: despectiu de calaxer.

calaxeratje: ofici de calaxer.

Calderot: aumentatiu de caldera.

Calderoneria: botiga de calderons; molts de calderons.

calderoney: diminutiu de calderó.

calderonel·lo: diminutiu de calderó.

Calderoner: el qui fa o ven calderons.

calderonerot: aumentatiu de calderoner.

calderoneret: diminutiu de calderoner.

calderonerel·lo: diminutiu de calderoner.

calderoneretxo: despectiu de calderoner.

calderonerada: feta pròpia de calderoner; molts de calderons.

calderoneram: colectiu de calderoner.

calderonerim: colectiu de calderoner.

calderonerum: colectiu de calderoner.

calderoneretjar: assemblarse a calderoner.

Calitjer: molta de calitja.

calitjel·la: diminutiu de calitja.

Calivel·lo: diminutiu de caliu.

Caliverassa: aumentatiu de calivera.

caliverota: aumentatiu de calivera.

calivereta: diminutiu de calivera.

caliveretxa: despectiu de calivera.

Caloperia: molt de calops.

Caloper: un qui ven calops.

caloperot: aumentatiu de caloper.

caloperet: diminutiu de caloper. [395]

caloperetxo: despectiu de caloper.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caloperada: molts de calopers; feta propia de caloper.

caloperetjar: assemblarse a caloper.

caloperatje: ofici de caloper.

Calsonel·los: diminutiu de calsons.

calsoneria: botiga de calsons; molts de calsons.

calsoneriota: aumentatiu de calsoneria.

calsonerieta: diminutiu de calsoneria.

calsonerietxa: despectiu de calsoneria.

calsonerietjar: assemblarse a calsoneria.

Calseteratje: ofici de calseter o calsetera.

Calsetinel·lo: diminutiu de calsetí.

calsetiner,-ra: que fa calsetins.

calsetinerot,-ta: aumentatiu de calsetiner.

calsetineret,-ta: diminutiu de calsetiner.

calsetineretxo,-txa: despectiu de calsetiner.

calsetinerada: acció pròpia de calsetiner,-ra; molts de calsetiners,-res.

calsetineretjar: assemblarse a calsetiner,-ra.

calsetineratje: ofici de calsetiner,-ra.

Calsidel·la: diminutiu de calsida.

Calsiguel·la: diminutiu de calsiga.

Calsinerel·lo: diminutiu de calsiner.

Calsadorel·lo: diminutiu de calsador.

Caluxel·lo: diminutiu de calux.

caluxingo: despectiu de calux.

Camayotada: colectiu de camayot.

camayotam: colectiu de camayot.

camayotim: colectiu de camayot.

camayotum: colectiu de camayot.

camayotenc,-ca: pertanyent a camayot.

Cambuxel·lo: diminutiu de cambux.

Cambuxeria: botiga de cambuxos; molts de cambuxos.

cambuxeriota: aumentatiu de cambuxeria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cambuxerieta: diminutiu de cambuxeria.

cambuxerietxa: despectiu de cambuxeria.

Camelleria: molts de camells o camelles.

Camieria: botiga de camies; moltes de camies.

camieriota: aumentatiu de camieria.

camierieta: diminutiu de camieria.

camierietxa: despectiu de camieria.

Caminel·lo: diminutiu de camí.

Camissola: espècie de brusa curta, de roba gruxada, blavenca, que duen els pagesos.

camissolarra: aumentatiu de camissola.

camissolassa: aumentatiu de camissola.

camissolota: aumentatiu de camissola.

camissoleta: diminutiu de camissola.

camissolí: diminutiu de camissola.

camissolina: diminutiu de camissola.

camissoletxa: despectiu de camissola.

camissolada: colectiu de camissola.

camissolam: colectiu de camissola.

camissolim: colectiu de camissola.

camissolum: colectiu de camissola.

camissoletjar: assemblarse a camissola.

camissolenc,-ca: pertanyent a camissola.

Camissoleria: botiga de camissoles; moltes de camissoles.

camissoleriota: aumentatiu de camissoleria.

camissolerieta: diminutiu de camissoleria.

camissolerietxa: despectiu de camissoleria.

camissolerietjar: assemblarse a camissoleria.

Candelassa: aumentatiu de candela.

candelarra: aumentatiu de candela.

candalota: aumentatiu de candela.

candelí: diminutiu de candela.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

candelina: diminutiu de candela.

candelinoya: diminutiu de candela.

candelinoyina: diminutiu de candela.

candelinoyeta: diminutiu de candela.

candelineu: diminutiu de candela.

candelinoy: diminutiu de candela.

candeliney: diminutiu de candela.

candelineua: diminutiu de candela.

candeletxa: despectiu de candela.

candalenc,-ca: pertanyent a candela.

candelam: colectiu de candela.

candelim colectiu de candela.

candelum colectiu de candela.

Candelada: cop de candela; moltes de candeles.

candeladota: aumentatiu de candelada.

candeladeta: diminutiu de candelada. [396]

candeladetxa: despectiu de candelada.

Candeleria: moltes de candeles; botiga de candeles.

candeleriota: aumentatiu de candeleria.

candelerieta: diminutiu de candeleria.

candelerietxa: despectiu de candeleria.

Canelobrel·lo: diminutiu de canelobre.

Caneriota: aumentatiu de caneria (allà aont tanquen els cans.)

canerieta: diminutiu de caneria.

canerietxa: despectiu de caneria.

Canonel·lo: diminutiu de canó.

Canonerot: aumentatiu de canoner.

canoneret: diminutiu de canoner.

canoneretxo: despectiu de canoner.

canonerada: molts de canoners; feta pròpia de canoner.

canoneretjar: assemblarse a canoner.

Canonjatje: exercici d'una canongia.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Cansonel·la: diminutiu de cansó.

cansoneratje: ofici de cansoner.

Cantadoringo: despectiu de cantador.

Cantonet: diminutiu de cantó.

Cantorieta: aumentatiu de cantoria.

cantorieta: diminutiu de cantoria.

cantorietxa: despectiu de cantoria.

Canviadorot,-ta: aumentatiu de canviador,-ra.

canviadoret,-ta: diminutiu de canviador,-ra.

canviadoretxo,-txa: despectiu de canviador,-ra.

canviadoretjar: assemblarse a canviador.

Capcionel·lo: diminutiu de capció.

Capdelladota: aumentatiu de capdellada (cop de capdell.)

capdelladeta: diminutiu de capdellada.

capdelladetxa: despectiu de capdellada.

Caponadota: aumentatiu de caponada.

caponadeta: diminutiu de caponada.

caponadetxa: despectiu de caponada.

Capoteriota: aumentatiu de capoteria.

capoterieta: diminutiu de capoteria.

capoterietxa: despectiu de capoteria.

Caperatje: ofici de caper.

Capsaleria: molts de capsals.

Capseteratje: ofici de capseter.

Capsanel·la: diminutiu de capsana.

Captadorel·lo: diminutiu de captador.

Capullot: aumentatiu de capulla.

Caputxot: aumentatiu de caputxa.

caputxel·lo: diminutiu de caputxa.

Caputxinel·lo: diminutiu de caputxí.

capxeribotel·lo: diminutiu de capxeribote.

Carabassotel·lo: diminutiu de carabassot.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Carabineratje: ofici de carabiner.

Caragolassa: aumentatiu de caragola.

caragolarra: aumentatiu de caragola.

caragolota: aumentatiu de caragola.

Caragoleua: diminutiu de caragola.

caragolina: diminutiu de caragola.

caragolineua: diminutiu de caragola.

caragolinoyeta: diminutiu de caragola.

caragolinoyina: diminutiu de caragola.

Caragoleratje: ofici de caragoler.

Caramellel·lo: diminutiu de caramell.

caramellel·la: diminutiu de caramella.

caramel·ler,-ra: qué fa o ven caramel·los.

caramel·lerot,-ta: aumentatiu de caramel·ler.

caramel·leret,-ta: diminutiu de caramel·ler.

caramel·leretxo,-txa: despectiu de caramel·ler.

caramel·lerada: acció pròpia de caramel·ler; molts de caramel·lers.

caramel·leratje: ofici de caramel·ler.

caramel·leretjar: assemblarse a caramel·ler.

Caramutxeria: moltes de caramutxes.

Caramutxer,-ra: que aplega i ven caramutxes.

caramutxerot,-ta: aumentatiu de caramutxer.

caramutxeret,-ta: diminutiu de caramutxer.

caramutxeretxo,-txa: despectiu de caramutxer.

caramutxerada: acció pròpia de caramutxer; molts de caramutxers.

Carboneratje: ofici de carboner.

carbonerel·lo: diminutiu de carboner.

Carcabossel·lo: diminutiu de carcabòs.

Cardel·lo: diminutiu de cart.

Cardellel·lo: diminutiu de cardell.

Cardessarel·lo: diminutiu de cardessar.

Cardatxel·la: diminutiu de cardatxa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Carlinel·la: diminutiu de carlina. [397]

Carlineria: moltes de carlines.

Carneria: molta carn.

carnel·la: diminutiu de carn.

Carnisserel·lo: diminutiu de carnisser.

carnisseratje: ofici de carnisser.

Carpetel·la: diminutiu de carpeta.

carpeteratje: ofici de carpeter.

Cayrey: diminutiu de cayre.

Fins aquí només son les paraules que comensen en *ca*... que s'usen a Mallorca i que no's troben dins el diccionari de la Casa Salvat, i que son, com qui no diu res, **5.735**.

Havíem promès posar totes les que comensen en *C*; pero en son sortides tantes, que no es possible posarleshi sense retrassar un parell de mesos més la sortida del BOLLETÍ i omplirne una corantena de planes encara.

Com el nostre objecte era fer veure que dins el Diccionari de la Casa-Salvat son moltíssimes les paraules catalanes que hi manquen, i ab les posades fins aqui ja queda provat pleníssimament, dexam les que comensen en *ce*..., *ci*..., *cl*..., *co*..., *cr*..., *cu*... que son mes encara que les comensades en *ca*...

Les que posam son d'us corrent a Mallorca, si bé n'hi ha moltes de les derivades, que s'usen clares vegades, sobra tot entre la gent que pretén de parlar fi, pero que brollen dins la pagesia ben sovint sempre que'ls qui parlen, son gent d'imaginació viva i delitosa i que, en parlar, espiretjen.

Tots aqueys centenars de mots derivats que posam, son desplegaments morfològics de la nostra llenga, que's manifesten. caplleven i vibren dins Mallorca, constituint una de les característiques del nostre parlar, patentisant esplèndidament tota la vitalidat, flexibilidat, elasticidat i opulència de la benvolguda llenga catalana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I ara un prec a tots els amics de *l'Obra del Diccionari* qu'això lletgiu. Fixauvoshi ab aquestes llistes de mots, i mirau si a la vostra comarca nadiva i a les altres que conegueu, la llenga presenta aqueys metexos o altres fenòmens de derivació i desplegament de mots que presenta a Mallorca encara, gràcies a Deu; i feysmos el gros favor de posarmos quatre retxes, donantmosne clarícies espinzellades, just axí com sia. Pero mirau: no vos heu de retgir, en els escorcolls que fareu, just per lo que diu la gent de lletres, la gent polida, la gent que pretén de parlar fi, sino que us heu de fixar especialíssimament en lo que diuen la gent vella i la gent menuda, sobre tot, els qui no's son moguts del recó de mon aont nasqueren.

¡Amics de *l'Obra del Diccionari*, escoltau per l'amor de Deu i de la nostra llenga catalana aquesta crida que vos feym! ¡No hi fasseu orelles de cònsul! [398]

Relació
sobre l'ensenyament y els estudis dels Estipendiats de la Exma. Diputació Provincial de Barcelona a l'Universitat de Halle. —Any 1908-1909. (398-402)

Conforme al *Memorandum sobre la necessitat d'una promoció de la filologia nacional catalana y els medis ab que's pot obtenir y el fruyt qu'en surtirà*, escrit del que soscriu y acceptat y posat en planta al fi de l'any 1907 per *l'Exma. Diputació Provincial de Barcelona*, se va convocar un concurs per la tardor de 1908, per elegir els Estipendiats que devien enviarse a l'Universitat de Halle per rebre una formació científica bax la meua direcció. Se tractava de fundar a Catalunya una filología científica, que s'ha de crear, no ab paraules y alabanses, sinó ab fets y feyna, que «no han de manetjar aficionats, sino filòlechs instruits y seriosos».

El tribunal compost per *Mossen Antoni M.ª Alcover*, En *Guillem de*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Brocà, En *Pompeu Fabra*, En *Jaume Massó y Torrents*, *N'Antoni Rubió y Lluch*, va examinar durant el 2 y 3 de octubre de 1908 els aspirants en les següents materies:

I) *Francès*:

a) Traducció per escrit, d'un test català fàcil, en francès (Llibre de les bèsties).

b) Una convers senzilla en francés (sobre literatura catalana).

2) *Llatí*.

a) Traducció per escrit, d'un text llatí difícil, en català (S. Ciprià).

b) Prova vocal de gramàtica llatina (Anàlisis d'alguns versos de l'Eneida).

3.) *Alemany*.

Traducció per escrit, d'un text alemany fàcil, en català (Una rondalla de Grimm).

4.) Un *exercici pràctich d'aptitut per l'audició fonètica*.

Varen ser elegits dels aspirants com aptes per l'estudi de la filología.

Don Pere Barnils y Giol, nascut al 23 d'Octubre de 1881, de Centelles (província de Barcelona).

Don Antoni Griera y Gaja, nascut al 17 de Janer de 1887, de S. Bartomeu del Grau (província de Barcelona).

Don Manuel de Montoliu, nascut al 30 d'Avril de 1878, de Barcelona. [399]

Pe'l semestre d'ivern de l'Universitat de Halle, que va comensar al final d'octubre, varen arrivar al 23 d'octubre En Barnils y Griera, al 6 de novembre En M. de Montoliu. Deseguida tots tres varen matricularse a la Facultat de Filosofia de l'Universitat. Al matex temps va comensar l'ensenyament especial conforme al «Memorandum» citat. Per facilitar els exercicis y els treballs comuns, els 3 estipendiats y els que soscriu varen llogar un local, aont colocarse un número considerable de revistes romàniques, la major part de la biblioteca y mapes geogràfichs meus, y axí tenguérem lloch y medis per traballar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I.) L'ENSENYAMENT

Segons el «Memorandum», el primer semestre de l'estada a Halle anava destinat a posar els Estipendiats en condició de seguir l'ensenyament citat per medi d'una ocupació intensiva ab la llenga alemanya, indispensable per tot estudi filològich. Faltaven als Estipendiats en el comensament dels seus estudis els conexements elementals de l'alemany y també de la filología. El conexement gramatical del llatí y senzillament pràctich del català, castellà y francès era la base per fundar-hi la seva formació romanística. Per no passar tot el primer semestre solsament en l'estudi de l'alemany, el que soscriu va comensar de seguida ab lliçons especials p'els estipendiats, servintse del francès. D'aquesta manera ja en el primer semestre els elements de la llinguística podien ser l'objecte de l'estudi.

ENSENYAMENT EN EL PRIMER SEMESTRE

I) Varen ser tractats en exercicis teòrichs y pràctichs p'el que soscriu:

a.) *els elements de la gramàtica y pronuncia de l'alemany*.

Per avansar la formació pràctica en l'alemany, va organisarse un cambi diari de lliçons català-alemany y castellà-alemany entre els estipendiats y estudiants de l'Universitat. Hi prengueren part principalment aquells estudiants que preparaven una tesis de doctorat sobre el català ó el castellà. En Barnils cambiava lliçons ab En Niepage, Büring y Winter; En Griera ab En Koch, Niepage y Büring; En Montoliu ab En Niepage, Koch, Scherping y Ahrens.

b.) *els elements de la gramàtica històrica catalana y romànica en general*.

Interpretant el *Llibre de amich y amat* de R. Llull, s'esposava el método d'estudiar històricament una llengua romànica y se detallaven les més importants relacions entre el vell català y el llatí vulgar. [400]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

c.) *els elements de la fonètica general y de la catalana en especial*.

Tenint a la mà el *Manual de fonètica* del que soscriu, s'ensenyava l'anàlisis fonètich de sons en general y especialment la funció dels orgues vocals en l'articulació dels sons catalans moderns, aclarada per esperiments fonètichs. Relacionat ab això, se feyen exercicis de transcripció de català y lectura de textes fonètichs. Al fi del semestre els Estipendiats eren capaços de transcriure, segons el sistema del *Manual* citat, y d'entendre els sistemes d'En Guilliéron y de l'*Association Phonétique Internationale*.

d.) *els elements de la gramàtica del vell francés*.

S'empleava la *Einführung in das Studium der altfranzösischen Sprache* de Voretzsch. Tenint a la mà *Aucassin et Nicolette*, s'aclaraven escullits capítols de la gramàtica històrica del francès y el desenrotllo d'aquesta llengua.

2.) Va assistirse a les lliçons seguents del que soscriu:

a.) *Gramàtica histórica de la llengua francèsa (Sintaxis, part primera, edat mitja)*.

b.) *Fonètica del francès modern*.

c.) *Interpretació de textes de vell francès* (explicació d'*Aucassin et Nicolette*).

ENSENYAMENT EN EL SEGON SEMESTRE

Contra el plan del *Memorandum* també en aquest semestre va esser possible una estensiò del ensenyament.

I) Vàrem tractar en exercicis teòrichs y pràctichs:

a.) *Fonética y morfología histórica del castellà*.

Varen estudiarse capítols escullits d'aquesta materia, y junt ab estudiants alemanys se feyen disertacions ab la corresponent discussió. En Barnils s'ocupava de les vocals tòniques, En Montoliu de les vocals finals, En Griera de les consonants, estudiant llur desenrotllo del llatí

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vulgar al castellà.

b.) *Geografia dels dialectes francesos*.

El treballar geograficament un gran número de cartes de *l'Atlas Linguistique de la France* bax el punt de vista fonètich, morfològich y onomasiològich y la seva discussió y esplicació p'els que hi prenien part, servía com a introducció a la geografia llinguística.

c.) *Fonètica general*.

Servint de text el *Lehrbuch der Phonetik* d'En Jespersen, s'analisaven totes les funcions dels orgues vocals teórica y [401] practicament, ab referencies a la fonètica catalana, castellana, francèsa, italiana y alemanya.

d.) *Filología romànica en general*.

Bibliografia d'aquexa ciencia; principis del desenrotllo de les llengues; estensió de les llengues y dialectes romànichs.

2.) Va assistirse a les lliçons seguents del que soscriu:

a.) *Gramàtica històrica de la llengua francèsa* (*Sintaxis, part segona: época moderna y present*).

b.) *Introducció al francès antich* (Fonètica y morfología històrica).

c.) *Aclaració de textes francesos antichs*. (Els més antichs monuments de la llengua francesa.)

II.) ELS TREBALLS DELS ESTIPENDIATS

En el primer semestre un treball individual científich era encara impossible als Estipendiats. No possehien per axò la preparació metòdica necessaria. Solsament a la primavera d'aquest any se podia comensar a traballar sobre temes senzills, primerament en *l'Atlas Llinguístich de la França*. En combinació ab les classes, En Barnils s'ocupava del desenrotllo de les vocals; En Montoliu de les consonants y En Griera dels fenòmens morfològichs y onomasiològichs, que servexen de criteris per la regió fronterissa entre el català y el gabatx, en vista d'una publicació colectiva

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a punt d'estar terminada.

Per l'escursió dialectològica dins Catalunya presuposada per l'Exma. Diputació Provincial ab 300 marcs per cada estipendiat (veyau p. 28, n. 6 del «Memorandum») qu'haurà de verificarse per la tardor de 1910, se comensaven els primers treballs preparatoris en el primer semestre. Se tracta d'una investigació geogràfich-llinguística de la regió fronterissa entre el català y el castellà desde els Pirineus fins a Santa Pola, per fixar geogràficament els criteris catalans cap a l'oest, y per esplicar la seva estensió en cada cas segons el desenrotllo de les fronteres polítiques y eclesiàstiques, com també de la vida econòmica local. Per aquest fi se dividia tota la regió fronterissa en tres seccions. 1.) dels Pirineus fins a l'Ebre (Ribagorça), 2.) desde l'Ebre fins al Palància; 3.) desde'l Palància fins a Santa Pola. De la primera s'encarregà En Griera, de la segona En Montoliu, de la tercera En Barnils. La colecció de datos per la geografía històrica de tots els pobles que entren en relació va comensarse en el primer semestre y continuarse en el segon.

Després d'acabar els exercicis de fonètica general en el segon semestre, varen emplearse els conexements de la filologia dels [402] sòns per analisar els sòns del català segons les diferents maneres d'articular de cada Estipendiat y per fixar ab el sistema alfabètich de Jespersen les diferencies de l'observació recíproca y de la funció individual dels orgues vocals. Els resultats obtinguts seràn comprobats en comensar el tercer semestre y després publicats.

La pròxima relació se publicarà a la tardor de 1910.

Halle a 8 Novembre 1909.

BERNHARD SCHAEDEL.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Crónica de la Guerra de Africa en 1909 per *Manuel del Corral Caballé, ilustrada per José Calderé y otros dibujantes*. —Barcelona, Imprenta «Atlas Geogràfico». Consejo de Ciento, 140.

Aquest'obra surt en quaderns de 24 planes, tamany fol menor, bon paper, lletra neta i clara, ab molts de mapes i gravats de vistes, paisatjes, batalles, retrats, etc., a 25 cent. el quadern. Centre per suscriures'hi: *Consell de Cent, 140*. —*Barcelona*. Fins avuy (14 desembre) n'hem rebuts 10 *quaderns*, i'ls agraim de bon cor a D. Albert Martín, que té l'amabilidat d'enviarlesmos.

Es un'obra ben apreciable per lo qu'hem vist fins avuy, i estam segurs que no se'n penediràn els qui s'hi suscriguen.

La recomanam a n-els nostres lectors.

Informació Mèdica, *publicació mensual*.

Bax d'aquex títol ha comensat a publicarse a Lleida una revista professional, que resulta especialment interessant per esser en català. Prou que convé que la ciència en tots sos rams i branques s'avesi ella i avesi'ls altres a parlar la nostra llenga per anar desfent la preocupació toxarruda de que no servex per les especulacions científiques.

Desitjam a n-el nou confrare bona sort, molts de suscriptors i anys de vida, i establim ab ell el canvi.

Les obres | del | *Valeros Cavaller* | *y elegantissim poeta* | **Ausias March** —*ara per quarta vegada estampades*, | *durant lo glorios Renaximent de les lletres catalanes*. | *Revistes i ordenades molt diligentment e curosa*. —Barcelona. Biblioteca Clàssica Catalana, 1908-1909. —Un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

volum de 438 planes de 15 x 22 cm., ab un gravat que representa N'Ausies llegint poesies a n-el Príncep de Viana, de bona memòria.

El volum inclou: I *Cants d'amor*. II *Cants de Mort*. III *Cants morals*. IV *Cant Espiritual*. V *Poesies duptoses*. VI *Glosari*. VII *Bibliografía*. VIII *Bibliografia bio-crítica*. [403]

Aquesta nova edició de N'Ausiàs March es cosa de la benemèrita publicació barcelonina *Biblioteca Clàssica Catalana*, de la qual sembla esser l'ànima el nostre bon amich Mn. Jaume Barrera, qui per lo vist ha feta tota la feyna de preparar i cuydar l'edició, y per modèstia no hi ha estampat son nom.

Sempre es una bon'obra multiplicar les edicions dels nostres grans monuments literaris, i prou que s'ho merexen les poesies de N'Ausiàs March, que son de lo més gros qu'han produit les nostres Lletres.

Donen un'importància especial a n-aquesta edició el *Vocabulari* que du derrera, i, sobre tot, la *Nota bibliogràfica de les obres d'Ausiàs March* i les *Notes per una bibliografia bio-crítica*, aont se retreuen totes les edicions anteriors del gran poeta i llavò tots els estudis demunt la seua vida i obres que fins avuy se conexen.

I son tant més d'apreciar i d'alabar aquexes notes, allà ont dins Espanya els estudis bibliogràfics van tant per les foranes, es a dir, la gent no'n fa gayre cas, i estàn abandonadíssims desgraciadament, sobre tot, dins la literatura catalana.

Seria anat bé indicar les fonts d'aquesta nova edició, quines anteriors han servit de punt de partida i si han consultats còdics manuscrits.

De totes maneres merex la *Biblioteca Clàssica Catalana*, i especialment Mn. Barrera, coral enhorabona per lo servey qu'han fet a N'Ausiàs March i a les Lletres Catalanes.

Breus nocions de Llengua Catalana *per Anfós Sans y Rossell*. Barcelona. —Imprenta de B. Baxarias. Passatge Mercader, 10

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

interior. —1909. —Fascicle de 32 planes, de 12 x 18 cm., bon paper i lletra clara.

Agraim de bon cor a l'autor l'exemplar que'ns ha enviat d'aquest interessant opuscle, fruyt del seu fervent entusiasme per la nostra llenga benvolguda. Ab amor filial a ella està escrit l'opuscle i ab l'idea fixa d'encendre'l cor dels lectors ab tal amor, donant ab tot esment les *nocions* que'l títol promet.

Diu el nostre bon amic (pag. 11) que «la llenga catalana es autoctona», i «qu'el poble romà, en temps passats influí poderosament en la nostra llengua. Les arrels de moltes paraules... ho comproben d'una faizò terminant, indubtable. Aquestes matexes arrels... se troben en... llengues germanes» de la catalana, «qu'igualment reberen l'influència de la llatina».

Si l'autor ab axò vol dir que la llenga catalana brollà a Catalunya, no bax de l'acció del llatí que'ls romans ens dugueren, sino bax d'un'altra acció, pròpia o estranya; si pretén que'l llatí no produí, sino que sols «influí poderosament en la nostra [404] llenga», donantmos, no la inmensa majoria de les paraules i formes llingüístiques, sino just «moltes de paraules», —no porem estar conformes en via neguna ab el nostre bon amic En Sans i Rossell, i consideraríem la seua tesis contraria de cap a peus a la realidat i en contradicció ab tots els postulats de la filologia romanista, qu'ha demostrat fins a la derrera evidència, fa mots d'anys, i avuy ja no hi ha cap home de ciència que perda'l temps en discutirho, que les llengues neollatines (el català ab totes les altres branques occitanes, el castellà, francés, italià, portugués, rètic i rumènic) no son més que la evolució progressiva del llatí vulgar a travers dels sigles, resultantne totes aquexes llengues, essenthi molt poca cosa els elements fònics, morfològics i sintàctics que s'hi troben, estranys a la llatinidat.

Nomenclator Histórico | *de las* | *iglesias parroquiales y rurales*, |

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

santuarios y capíllas | *de la* | *provincia y diócesis de Gerona* | *por D. Francisco Monsalvatje y Fossas*, | *Tomo III de Monasterios é Iglesias*. | *XVII de la colección*. | —Olot. —Imprenta i librería de Sucs. de J. Bonet, | Calle Mayor, num. 3. 1909. —Un volum de 344 planes de 15 x 22 cm., bon paper, lletra clara i gravats de vistes d'esglèsies i figures antigues.

Ja tornam a tenir un altre tom nou del nostre estimadíssim amic i meritíssim escorcollador de la història catalana, En Francesc Monsalvatje. Ara ja son **devuyt** els volums publicats, tots d'escorcolls històrics de les regions pirinenca oriental, gironina i antic comtat de Besalú. Aquest nou volum inclou totes les esglèsies i capelles de la província de Girona per orde alfabètic, desde la E fins a la P inclusive. De manera qu'encara n'hi haurà un altre volum. ¡Endevant!

Aquest *Nomenclator* suposa uns estudis, uns conexements fondíssims dels arxius d'aquelles regions. La llargaruda llista d'esglèsies i capelles que constituex l'obra, està ordenada de manera que la nota de cada esglesia o capella comensa p'el nom de la metexa i la descripció de lo més notable que inclou, i tot seguit el metex nom tal com figura dins els documents antics que's conserven, referents a tal esglèsia o capella, sien pocs, sien molts. Axí se té l'història del nom ab totes les formes que afecta a travers dels sigles.

L'*Obra del Diccionari* hi té molt qu'espigolar, sobre tot, per lo que's referex a *noms de lloc*.

¡Quina bon'obra que faria qualsevol colaborador d'aquelles regions que prengués per son conte buydar cèdules tots aquells enfilalls de noms d'esglèsies i capelles que figuren diu el nou volum d'En Monsalvatje! [405]

¡Hala, doncs! ¡a veure qui es qu'alsa'l dit!

Grans mercès de tot cor a l'autor, l'amic coral, de l'exemplar ab que'ns ha favorits!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Taula | **de les** | **Stampaçions de les Constituçions** | *y altres drets de Cathalunya* | *y de les Costumes y Ordinacions* | *de sos diversos paratjes*. | *Son autor*, *l'advocat de Barcelona* | *G. M. de Brocà*. | — Barcelona | Fills de Jaume Jepús, Impressors | Notariat, n.º 9. — Teléfono 151. | 1907. —Un fascicle de 145 planes, de 17 x 24 cm.

El títol metex de l'obra qu'hem trascrit, indica l'importància especial de la metexa, que a tanta d'altura posa'l Dr. Brocà com a bibliòfil jurídic.

De publicacions axí està molt mancada la nostra literatura. Per això es tan d'alabar i d'agrair la publicació del Dr. Brocà, aont va catalogat tantíssim de cabal jurídic de tots els sigles de la nostra nacionalidat, i aont té moltíssima de feyna que fer l'*Obra del Diccionari*. Just ab els títols de les obres jurídiques registrades, hi ha centenars de paraules i formes gramaticals que cal recullir ab tot esment. Aquells títols, com son tan llargaruts, inclouen un bon cabal lexicogràfic i morfològic.

¡Prou que faria una bon'obra qualsevol colaborador que'ns buydàs en cèdules aqueys centenars de títols de fonts de Dret i obres jurídiques catalanes! ¡Veyam qui hu pren per conte seu!

Donam a n-el Dr. Brocà la més coral enhorabona per la seua meritíssima publicació, i grans mercès de l'exemplar ab que'ns ha favorits. Per amor de Deu sia.

Garet non sa ballare... | *Bozzetto* | (*Traduzione dal catalano di Venanzio Todesco.*) | Estratto della *Rassegna Nazionale* | fasc. 16 marzo 1909. | Firenze | Ufficio della «Rassegna Nazionale» | Via Gino Capponi, 16. | 1909. —Un fascicle de 8 planes de 15 x 22 cm.

Es una axerida i escayenta traducció de l'obreta del gran estilista català, el nostre amic benvolgudíssim En Joaquim Ruyra. El Dr. Todesco ja'l conexen els nostres lectors per haver honrades les columnes d'aquest

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

BOLLETÍ ab cartes seues en català, que va aprendre estant de catedràtic a Alguer. L'original es preciosíssim com-e d'En Ruyra; la traducció està feta ab tota cura, i acredita'l traductor de sebre manetjar magistralment la gran llenga italiana, per nosaltres la primera de totes les llengues neollatines. Sia dit sense ofensa de la nostra i de totes ses altres germanes. *Suum cuique*.

Grans mercès al bon amic Dr. Todesco de l'exemplar ab que'ns ha honrats.

****

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.